

**ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΡΧΑΙΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ**

---

ἐπιμέλεια ἐκδόσεως

**ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΡΔΑΤΟΣ**

**ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ**  
**ἄθηναίων πολιτεία**

προλεγόμενα

**Γ. ΚΟΡΔΑΤΟΣ**

μετάφραση , σχόλια

**Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ**

**17**

**..Ι. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ..**



Copyright © «**Ι. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ**»  
έκδόσεις Ε. & Μ. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ Ε.Π.Ε.  
Αθήνα

## ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

### ΣΤΗΝ «ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ» ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

#### Ι. ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΘΕΣΜΩΝ ΚΑΙ ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ ΝΕΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

**§ 1. Πολιτικολογία και πολιτειολογία.** Μετά τὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμο καὶ τοὺς νέους ἐσωελλαδικούς πολέμους ποὺ ἀκολούθησαν, ἡ κρίση ποὺ ἐμάστιζε τὶς ἑλληνικὲς πολιτείες, ἀπὸ τῆ μιᾶ μεριά ἐδημιούργησε τοὺς ὄρους τῆς παρακμῆς<sup>1</sup> κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ἔφερε καὶ πάλι ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα τῆς πολιτειακῆς μεταβολῆς. Γι' αὐτὸ ἡ πολιτικολογία δὲν ἦταν πιά ἔργο ἀποκλειστικὰ τῶν ρητόρων ἀλλὰ καὶ τῶν φιλοσόφων. Ἔπρεπε νὰ βρεθεῖ τὸ φάρμακο γιὰ τὴ θεραπεία τῶν κακῶς κειμένων. Ἦταν λοιπὸν φυσικὸ νὰ διατυπωθοῦν ὀρισμένες γνῶμες καὶ νὰ καταστρωθοῦν διάφορα σχέδια. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα, ἡ τάση γιὰ τὴ μελέτη τῶν πολιτειακῶν ζητημάτων προώθησε ἔντονα τὴν ἔρευνα καὶ τὴ διαμόρφωσε σὲ ἐπιστήμη τῆς πολιτειολογίας, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα.

**§ 2. Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης.** Ἐνας ἀπὸ τοὺς νέους αὐτοὺς πολιτειολόγους ἦταν καὶ ὁ Πλάτων, ποὺ ὄχι μόνον στὰ δυὸ βασικά του ἔργα, τὴν Πολιτεία καὶ τοὺς Νόμους, ἀλλὰ καὶ στὸν Γοργία<sup>2</sup> καὶ τὸν

---

1. Βλ. καὶ Εἰσαγωγή μου στοὺς Φιλιππικοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένους (τῆς σειρᾶς τῆς παρουσίας Βιβλιοθήκης) ὅπου ἀναλύονται διεξοδικὰ τὰ αἷτια καὶ οἱ ἀφορμὲς ποὺ προκάλεσαν τὴν πτώση τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου.

2. Βλ. καὶ Εἰσαγωγή μου στὸ διάλογο «Γοργίας», ἔκδοσι τῆς παρουσίας Βιβλιοθήκης.

Πολιτικό, καθώς και στην Ζ' Ἐπιστολή, ἀσχολήθηκε εἰδικά μὲ τὸ πρόβλημα τὸ πολιτειακὸ καὶ ἐρεύνησε καὶ ἀναζήτησε τοὺς ὄρους τῆς κοινωνικῆς συμβίωσης βάσει τῶν ὁποίων καὶ τὰ ἄτομα καὶ οἱ κοινωνίες θὰ εὐημερήσουν. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ἄλλοι φιλόσοφοι ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ πολιτειακὸ ζήτημα, ἀλλὰ τὸ πρόβλημα αὐτὸ πῆρε ἐξαιρετικὴ σπουδαιότητα μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμο, καὶ μὲ τὸν καιρὸ ἐγίνε τὸ πρωτεῶν ζήτημα τῆς ὄλης κοινωνικῆς ζωῆς. Μάλιστα ἀπὸ τὸ 370 καὶ μετὰ, ἐγίνε τὸ θέμα τῆς ἡμέρας ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα. Τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα, λόγῳ τῆς κρίσης πὺ ἐπεκτείνονταν, εἶχε ἀπορροφήσει ὅλα τὰ ἄλλα. Συνεπῶς τὸ πολιτειακὸ ζήτημα ἦταν ἀπότεκο τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος.

Ἦταν ἐπόμενο, λοιπόν, νὰ ἀσχοληθῆ καὶ ὁ Ἄριστοτέλης μὲ τὴν πολιτειολογία πὺ εἶχε πιά διαμορφωθεῖ σὲ κλάδο εἰδικὸ τῆς φιλοσοφίας, ἐφόσον ἡ φιλοσοφία τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δὲν ἦταν τίποτ' ἄλλο παρὰ μιὰ γενικὴ, καθολικὴ ἐπιστήμη. Ἀντίθετα μὲ τὸν Πλάτωνα, ὁ Σταγειρίτης ἀκολούθησε διαφορετικὴ μεθοδολογία στὴν ἐρευνα καὶ τὴν κριτικὴ τοῦ πολιτειακοῦ ζητήματος. Μ' ἄλλα λόγια δὲν ἐδογματίσε σὰ φιλόσοφος γιὰ τοῦτο ἢ γιὰ κείνο τὸ πολίτευμα καὶ τὸ κοινωνικὸ καθεστῶς, ἀλλὰ ἐρεύνησε ἐπισταμένα τὸ ἱστορικὸ γίνεσθαι σ' ὅλες του τὶς μορφές καὶ τὶς ἐκδηλώσεις.

Ὅπως ξέρουμε ὅμως, τὸ ἀντίθετο ἔκαμε ὁ περιώνυμος μαθητῆς τοῦ Σωκράτη. Αὐτὸς εἶδε τὰ κακῶς κείμενα ἀπὸ καθαρὰ φιλοσοφικὴ σκοπιά, καὶ γι' αὐτὸ στὶς κρίσεις κι ἐπικρίσεις του, καθῶς καὶ στὶς εἰσηγήσεις καὶ τὰ νέα δόγματα πὺ ἐξαγγέλλει, βλέπει τὰ πάντα, κρίνει τὸ παρελθὸν καὶ εἰσηγεῖται νέες καταστάσεις, ἔχοντας περιβληθεῖ τὸ μανδύα τοῦ φιλοσόφου. Μὲ μιὰ λέξη ὁ Πλάτων εἶναι ὁ ἄκαμπτος δογματιστής, ἐνῶ ὁ Ἄριστοτέλης εἶναι, στὸ

πεδίο αὐτὸ τῆς ἔρευνας, ὁ πραγματιστὴς ἦ, γιὰ νὰ μεταχειρισθοῦμε ἕναν ὄρο τῆς ἐποχῆς μας, ὁ κοινωνιολόγος.

**§ 3. Ἡ ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ ἔρευνα τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ ἡ ἀξία τους.** Ἀπὸ τὴν αἰτία αὐτὴ ὁ Σταγειρίτης, πρὶν ἐκφέρει τὴν ὀριστικὴν του κρίσιν γιὰ τοὺς πολιτειακοὺς θεσμοὺς τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ἀνέτρεξε στὰ ἱστορικὰ δεδαμένα τῆς ἐποχῆς του, καθὼς καὶ στὶς προηγούμενες ἱστορικὰς καταστάσεις. Παράλληλα ἐσύγκρινε τὸ παρελθὸν μὲ τὸ παρὸν καὶ ἀπὸ τὴ σύγκρισιν αὐτὴ προσπάθησε νὰ βγάλει ὀρισμένα θετικὰ συμπεράσματα, καθοδηγητικὰ γιὰ τὴν παραπέρα ἔρευνά του. Πρὶν δηλαδὴ ἐκφέρει αὐτὴν ἢ ἐκείνη τὴ γνώμη του γιὰ τὸ καλύτερο εἶδος πολιτεύματος, ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἱστορίαν ὄχι σὰν φιλόσοφος ἀλλὰ σὰν κοινωνιολόγος. Ἀπὸ τὴν ἐργασία του αὐτῆ, σὰν ὄριμος καρπὸς πολύχρονων ἐρευνῶν καὶ μελετῶν του, ἐβγήκαν τὰ Πολιτικά του. Ὁ ἴδιος ὁμως ἐνόμισε πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ κρατήσῃ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του τὸ τεράστιον ὕλικόν ποῦ εἶχε μαζέψῃ γιὰ νὰ καταστρώσῃ τὴν ἱστορίαν τῶν πολιτευμάτων ὅλων σχεδὸν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Ἀντίθετα μάλιστα, πρὶν δώσει τὴν τελειωτικὴν μορφήν στὰ Πολιτικά, ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν πολιτευμάτων. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ Πολιτικά του, ποῦ ἔχουν μορφήν κριτικῆς, γιὰ νὰ γίνουν κατανοητὰ σ' ὅλους τοὺς τὶς λεπτομέρειες, προαπαιτοῦν προσεκτικὴν ἀνάγνωσιν τῆς συναγωγῆς τῶν «Πολιτειῶν» τοῦ Ἀριστοτέλη, πρᾶγμα ποῦ γιὰ μᾶς εἶναι ἀδύνατον, γιὰτὶ ἡ συναγωγή αὐτὴ ἔχει χαθεῖ. Οἱ σύγχρονοι τοῦ Σταγειρίτη, στὸ σημεῖον αὐτὸ εἶχαν βέβαια ὑπ' ὄψιν τοὺς τὶς «Πολιτεῖες» αὐτὰς καὶ ἔτσι μποροῦσαν νὰ συμφωνήσῃν ἢ νὰ διαφωνήσῃν μὲ τὸν Ἀριστοτέλη, νὰ δεχθοῦν ἢ νὰ ἀποκρούσῃν τὴν κριτικὴν ποῦ ἔκανε στὰ Πολιτικά του. Ἐμεῖς ὁμως δὲν ἔχομε παρά μίαν μονάχην τέτοια ἱστορίαν καὶ ἔτσι συναντᾶμε μεγάλας δυσκολίας γιὰ τὴν κατανόησιν τῶν Πολιτικῶν του, τοῦλά-

χιστον στὰ πιὸ ἐπίμαχα σημεῖα τους, γιατί ὁ μέγας φιλόσοφος καὶ δεινὸς πολιτειολόγος ἐμφανίζεται πολλές φορές στὸ σπουδαιότατο αὐτὸ ἔργο του νὰ ἀντιφάσκει πρὸς τὸν ἑαυτὸ του καὶ συχνὰ νὰ μὴν καθορίζει με ἀκρίβεια τὴ θέση του ἀπέναντι στὰ πολιτεύματα τῆς ἐποχῆς του. Πρέπει νὰ σημειώσουμε ἀκόμα ὅτι ἡ συστηματικὴ ἀπασχόληση τοῦ Ἀριστοτέλη γύρω ἀπὸ τὴν πολιτικὴ καὶ τὴν πολιτειολογία προκάλεσε τὴν βίαιη ἀντίδραση τῶν συγχρόνων τοῦ Ἐπικουρείων. Αὐτοὶ φαίνεται ἦταν ἀδιάφοροι γιὰ τὸ ὅλο κοινωνικὸ πρόβλημα καὶ δὲν ἀνέχονταν νὰ ἀσχολοῦνται οἱ φιλόσοφοι με ζητήματα τῆς πρακτικῆς πολιτικῆς<sup>1</sup>.

Ἡ κατάκριση ὅμως αὐτὴ δὲν ἦταν καθόλου δικαιολογημένη. Ὁ Ἀριστοτέλης με τὸ νὰ ἀσχοληθεῖ με τὴν πολιτειολογία καθόλου δὲν ἐζημίωσε τὴ φιλοσοφία. Ἀντίθετα ἡ ἔρευνα καὶ ἡ κριτικὴ του γύρω ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ πολιτεύματα ὄχι μόνο διαφωτίζουν σὲ πολλὰ σκοτεινὰ σημεῖα τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ ἱστορία, ἀλλὰ καὶ μᾶς παρέχουν τὴν πιὸ θετικὴ καὶ ἀψευδῆ ἀπόδειξη γιὰ τὴν εὐρύτητα τοῦ πνεύματος τοῦ Σταγειρίτη, ὁ ὁποῖος με τὶς ἐργασίες του αὐτὲς ἔβαλε τὶς βάσεις τῆς κοινωνιολογίας καὶ τῆς πολιτειολογίας.

## II. ΟΙ «ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ» ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ ΚΑΙ Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΤΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ

**§ 1. Οἱ ἱστορικὲς πραγματεῖες τοῦ Ἀριστοτέλη.**  
Με τὸ ὄνομα Πολιτεῖαι (πολιτεύματα) ἦταν γνωστὴ στὴν ἀρχαιότητα μιὰ συλλογὴ ἀπὸ πραγματεῖες τοῦ Ἀρι-

---

1. Τὴν κατάκριση τῶν Ἐπικουρείων ἐναντίον τοῦ Ἀριστοτέλη τὴν πληροφοροῦμαστε ἀπὸ τὰ ἀποσπάσματα πού διασώθηκαν τοῦ Ἐπικούρειου Φιλοδήμου.

στοτέλη στις όποϊες περιγράφονταν οί πολιτικὲς ἀρχὲς ἑνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ ἑλληνικῶν κρατῶν. Οἱ ἐν λόγῳ πραγματεῖαι ἔφταναν τίς 158 σύμφωνα μὲ τοὺς καταλόγους τοῦ Ἑσυχίου καὶ τοῦ Διογένοϋς τοῦ Λαερτίου, καὶ τίς χρησιμοποιήσανε ἐπανελημμένα οἱ συγγραφεῖς, πού ἔτσι μᾶς διασώσανε πολυάριθμα ἀποσπάσματα. Τὰ ἀποσπάσματα αὐτὰ μπορεῖ νὰ τὰ βρῆ κανεὶς στὶς ἀκόλουθες συλλογές : α) Neumann, Aristotelis rerumpublicarum reliquie, Χαϊδελβέργη, 1827 β) V. Rose, Aristoteles pseudepigraphus, Λειψία, 1863 γ) τοῦ ἰδίου, Aristotelis qui ferebantur librorum fragmenta, Λειψία 1866. Στὸ τελευταῖο παρατίθεται καὶ ὁ κατάλογος πού ἀποδίδεται στὸν Ἑσύχιον.

Πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅμως ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὸν κατάλογο τοῦ Ἑσυχίου ὑπῆρχε καὶ ὁ Ἀραβικὸς κατάλογος, πού τὸν ἔλεγε τὸν Πτολεμαίου καὶ πού ἀνέφερε 161 Πολιτεῖαι (κατὰ τὸν Μενάγιο ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς φτάνει σὲ 245, ἐνῶ ὁ Ἀμμώνιος ἀναφέρει τὸν ἀριθμὸ 240). Φαίνεται ὅμως νὰ εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἀσχολήθηκε καὶ μὲ τὴν ἔρευνα καὶ κριτικὴ τῶν πολιτευμάτων ὀρισμένων βαρβαρικῶν κρατῶν καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὸ πολίτευμα τῶν Καρχηδονίων. Γι' αὐτὸ μιὰ δευτέρη ἴσως πραγματεία, πού ἔχει κατὰ τὴν παράδοση τὸ ὄνομα Νόμιμα βαρβαρικά<sup>1</sup>, περιλάμβανε τὴν ἱστορία καὶ κριτικὴ ἀνάλυση τῶν ἀξιολογώτερων πολιτευμάτων τῆς Ἀσίας, τῆς Ἰταλίας, τῆς Σικελίας καὶ τῆς Β. Ἀφρικῆς. Ὅσο γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ πολιτεύματος τῆς Καρχηδόνος, γι' αὐτὸ ὁ φιλόσοφος ἔγραψε ξεχωριστὴ πραγματεία.

1. Δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγει ὅτι καὶ ὁ Ξενοφῶν καὶ ὁ Πλάτων μελετήσανε τὰ βαρβαρικὰ πολιτεύματα. Ὁ πρῶτος κυρίως τῆς Περσίας, ὁ δεῦτερος ὅμως μελέτησε τὸ πολίτευμα τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Περσῶν, ἴσως καὶ τῶν Ἰνδῶν καὶ ἐπηρεάσθηκε πολὺ ἀπ' αὐτά, ὥστε πολλὰς φορές νὰ μεταφέρει στὴν «Πολιτεία» του θεσμοὺς ξένους (βαρβαρικούς).



**§ 2. Ἡ Ἀθηναίων «Πολιτεία».** Ἡ θλιβερὴ διαπίστωση εἶναι ὅτι ἀπ' ὅλην αὐτὴ τὴ συλλογὴ, μόνον ἡ «Ἀθηναίων Πολιτεία» ἔφτασε σὲ μᾶς σχεδὸν ἀκέρια. Ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τὸ κείμενον δὲν τὸ γνωρίζουμε παρὰ ἀπὸ πενήντα χρόνια περίπου \*. Μᾶς τὸ ἀποκάλυψε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1891 ὁ Ἄγγλος φιλόλογος Φρειδερίκος Κένυον, πού τὸ διάβασε καὶ τὸ δημοσίευσε γιὰ πρώτη φορά, ὅταν βρέθηκε μέσα σὲ μιὰ δέσμη παπύρων τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου. Προτῆτερα — τὸ 1885 — εἶχαν διαβαστεῖ σ' ἓναν φθαρμένον πάπυρον τοῦ Αἰγυπτιακοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου μερικὲς περικοπές, πού εὐκόλα ἀναγνωρίστηκαν ὅτι ἀνήκαν σ' αὐτὸ τὸ σύγγραμμα <sup>1</sup>.

Στὰ διάφορα αὐτὰ ἔργα, πού ἀποτελέσαν τὴ λεγόμενη «Συναγωγὴ Πολιτειῶν», ἀπλούστερα τὶς «Πολιτείες», χρησιμοποιήθηκε ἐξάπαντος τὸ ὕλικόν πού εἶχε συλλέξει ὁ Ἀριστοτέλης γιὰ νὰ συγγράψει τὰ «Πολιτικά» του (τὰ τελείωσε κατὰ τὸ 336 π.Χ.) καὶ πού τὸ ξαναθεώρησε, τὸ συμπλήρωσε καὶ τὸ τακτοποίησε μετὰ τὴ βοήθεια τῶν μαθητῶν του. Προκειμένου γιὰ τὴν τεράστια συγγραφικὴ παραγωγὴ τοῦ Ἀριστοτέλη, δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε ὅτι ἡ ὁμαδικὴ ἐργασία, ἡ συνεργασία, ἦταν σχεδὸν ὁ ἀπόλυτος κανόνας πού ἔβρισκε ἐφαρμογὴ στὴν Περιπατητικὴ Σχολή. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ σύστημα ἐργασίας προϋποθέτει φυσικὰ

---

\* Ἡ μελέτη αὐτὴ τοῦ Γ. Κορδάτου γράφτηκε τὸ 1939 γιὰ τὴν «ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΡΧΑΙΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΩΝ» (Σημ. τοῦ Ἐκδ.).

1. Βλέπε τὴν εἰσαγωγὴ τῶν G. Mathieu καὶ B. Haus-soulier στὴν «Ἀθηναίων Πολιτεία» πού ἐκδόσανε στὴ σειρά τῶν «Belles Lettres» (Παρίσι 1922). Τὴν εἰσαγωγὴ αὐτὴ σὲ πολλὰ σημεῖα τὴ συμβουλευόμεσθε καὶ πολλὰ τῆς σημεῖα τὰ υἱοθετοῦμε ἀπόλυτα, γι' αὐτὸ καὶ μεταφέρουμε ἐδῶ πολλὰς γνώμες τῶν συγγραφέων. Σὲ ὅσα σημεῖα ὁμως διαφωνοῦμε, ἐκεῖ ἀναπτύσσουμε διεξοδικὰ καὶ αὐτοτελῶς τὴ δικὴ μας γνώμη.

προσεκτική ἐπαγρύπνηση καὶ ἐπιθεώρηση ἐκ μέρους τοῦ Ἀριστοτέλη. Ὅσον ἀφορᾷ μάλιστα τὰ κεφαλαιώδη ἔργα, μεταξύ τῶν ὁποίων συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ «Ἀθηναίων Πολιτεία», μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ βέβαιο ὅτι μόνο τὴν καθαρὰ συλλεκτικὴ ἐργασία ἔκαναν οἱ μαθητές, ἐνῶ ἡ κατάταξις καὶ ἡ σύνταξις εἶναι ἔργο προσωπικὸ τοῦ δασκάλου.

Ὅταν δημοσιεύτηκε γιὰ πρώτη φορά τὸ κείμενο τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» οἱ νέες πληροφορίες καὶ ἀπόψεις ποὺ ἔδινε τὸ ἔργο αὐτό, οἱ διαφορὲς καὶ ἀντιθέσεις τοῦ πρὸς τὴν ἤδη γνωστὴ παράδοση, τέλος ἡ σύνθεσίς του ποὺ ἦταν ἀρκετὰ διαφορετικὴ ἀπὸ τὰ ἄλλα συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλη, προξένησαν ἰσχυρὴ ἐντύπωση στοὺς μελετητές του. Σὲ μερικοὺς μάλιστα ἀπ' αὐτοὺς ἡ χαρὰ γιὰ τὴν ἀνακάλυψη ἦταν ἀνάμικτη μὲ κάποια δυσάρεστη ἐκπληξις, σχεδὸν ἀπογοήτευση. Ἡ πίστις ποὺ εἶχαν ὠρισμένοι ἀπ' αὐτοὺς στὴν ἐνότητα τῆς ἱστορικῆς παράδοσης τῆς Ἑλλάδας καὶ στὸ ἀλάθητο τοῦ Ἀριστοτέλη ἔγινε ἀφορμὴ γιὰ ζωηρὲς φιλονικίες, ποὺ κράτησαν χρόνια, γύρω ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτό, ποὺ μερικοὶ σοφοὶ ἔφτασαν στὸ σημεῖο νὰ τοῦ ἀμφισβητήσουν τὴν αὐθεντικότητα, καὶ πολὺ περισσότερο τὴν ἀκεραιότητα<sup>1</sup>.

Σήμερα ὁ σάλος αὐτὸς τῆς πολεμικῆς ἔχει κοπάσει, καὶ τὰ διάφορα ἐξαγόμενα ποὺ ἀφοροῦν τῇ σύνθεσι τοῦ ἔργου καὶ τὴν ἀξία του σὰν ἱστορικῆς μαρτυρίας μποροῦν πλέον νὰ θεωρηθοῦν ἀσφαλῆ. Πρῶτα - πρῶτα δὲν παρουσιάζεται σήμερα καμμιά σοβαρὴ ἀντιγνωμία ὅσον ἀφορᾷ

---

1. Βλ. τὸ Ἐπίμετρον τοῦ Σ. Λάμπρου στὴ μετὰ φρασὴ του τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας τοῦ Κουρτίου (Ἀθ. 1900), ὅπου ἐκτίθενται διεξοδικὰ ὅλες οἱ γνώμες καὶ ἐπικρίσεις ποὺ διατυπώθηκαν μέχρι τὸ 1900 μὲ ἀφορμὴ τῇ δημοσίευσί τοῦ κειμένου τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας». Κυρίως ἐκτίθενται ἀναλυτικὰ οἱ γνώμες τῶν Ad. Bauer, Wilamowitz, Cauet, Niese καὶ ἄλλων.

τῇ γνησιότητῃ τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας». Τὸ κείμενο συμπίπτει μὲ τόση ἀκρίβεια μὲ τὰ σχετικὰ ἀποσπάσματα πού μᾶς κληροδότησε ἡ ἀρχαιότητα, ὥστε νὰ εἶμαστε βέβαιοι ὅτι βρισκόμαστε μπροστὰ στὸ ἔργο πού ὁ Τίμαιος καὶ ὁ Φιλόχορος ἤξεραν ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 4ου αἰώνα σὰν ἔργο τοῦ Ἀριστοτέλη. Ἡ χρονολογία τῆς συγγραφῆς του καθορίστηκε καὶ αὐτὴ μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο ἀπὸ τοὺς φιλολόγους.

Ἡ Κηφισοφῶν πού ἀναφέρεται στὸ κεφάλαιο LIV. 7, ἐχρημάτισε «ἐπόνυμος ἄρχων» τὸ 329/8 π.Χ.

Ἡ ἀποστολὴ Ἀθηναίου ἄρχοντος στὴ Σάμο, γιὰ τὴν ὁποία γίνεται λόγος στὸ κεφ. LXII. 2, ἐξακολούθησε τὸ πολὺ μέχρι τὸ 322. Ἡ σύνταξη λοιπὸν τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ ἀνάμεσα στις δύο αὐτὲς χρονολογίες. Μποροῦμε ἴσως νὰ καταλήξουμε σ' ἓναν ἀκόμα ἀκριβέστερο καθορισμό, ἂν παραδεχθοῦμε μαζί μὲ τὸν Weil (*Journal des savants*, 1891, σελ. 199) καὶ τὸν Nissen (*Rheinisches museum*, 1892, σελ. 197) ὅτι μόνο ἀπὸ τὸ 324 ἄρχισε νὰ φέρει τὸ ὄνομα «Ἀμμωνιάς» μία ἀπὸ τὶς ἑρῆς τριήρεις τῆς Ἀθηναϊκῆς Πολιτείας. Ἔχουμε λοιπὸν νὰ κάνουμε μὲ ἓνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα ἔργα πού προέρχονται ἀπὸ τὴν πέννα τοῦ Ἀριστοτέλη.

Αὐτὴ εἶναι ἡ γνώμη πού ἐπικρατεῖ σήμερα, καὶ αὐτὴν ἀποδέχονται καὶ οἱ Γάλλοι Φιλόλογοι Mathieu καὶ Haus-soulier καὶ οἱ περισσότεροι Γερμανοί, Ἀγγλοὶ καὶ Ἴταλοὶ συνάδελφοί τους.

Δὲν νομίζω ὅμως πὼς ἔχουν ἀπόλυτα δίκιο. Γιὰ ἓνα διάλογο τοῦ Πλάτωνος τὸ κριτήριον γιὰ τὴν χρονολόγησή του ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα πού περιέχει εἶναι ἀσφαλές. Ἀλλὰ γιὰ τὴν «Ἀθηναίων Πολιτεία» τὸ πρᾶγμα διαφέρει πολὺ. Ἐτονίσαμε καὶ πιὸ πάνω ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης, πρὶν ὀλοκληρώσει τὴ συγγραφὴ τῶν «Πολιτικῶν» του, εἶχε ἀποτελειώσει τὴ συγγραφὴ τῆς ἱστορίας τῶν διαφο-

ρων ἑλληνικῶν πολιτευμάτων καὶ φυσικὰ καὶ τὴν ἱστορία τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος. Χωρὶς νὰ ἔχει τελειωμένο τὸ ἔργο αὐτό, ἦταν ἀδύνατο νὰ καταπιασθεῖ μὲ τὰ Πολιτικά του, γιατί σ' αὐτὰ μόνο κρίσεις ἐκφράζει. Καὶ γιὰ νὰ γίνουν ἀντιληπτὰ τὰ συμπεράσματα τοῦ φιλοσόφου, ἔπρεπε νὰ ἔχει δημοσιευθεῖ ἡ συναγωγή τῶν πολιτευμάτων τῶν σπουδαιότερων ἑλληνικῶν πόλεων. Ἐπομένως ἂν στὴν «Ἀθηναίων Πολιτεία» ἀναφέρεται ὁ ἄρχων Κηφισοφῶν τοῦ 329/8, δὲν σημαίνει ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος γράφτηκε μετὰ ἀπὸ αὐτὸν τὸ χρόνο, ἀλλὰ ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης διαρκῶς διόρθωνε καὶ συμπλήρωνε τὰ κείμενα τῶν ἔργων του<sup>1</sup>. Ἐφόσον λοιπὸν εἶναι παραδεκτὸ ὅτι τὸ 336 συμπληρώθηκε ἡ συγγραφή τῶν Πολιτικῶν του, πρέπει ἀναγκαστικὰ νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι τὸ χρόνο ἐκεῖνο εἶχε συντελεστεῖ ἡ ἔκδοση τῆς ἱστορίας τῶν πολιτευμάτων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Ἄν μετὰ ἔγιναν προσθήκες ἢ διορθώσεις, αὐτὲς εἶχαν ἐπουσιώδη σημασία. Συνεπῶς καὶ γιὰ τὴν «Ἀθηναίων Πολιτεία» πρέπει νὰ δεχτοῦμε σὰν χρόνον συγγραφῆς τῆς τὴν περίοδο πρὶν ἀπὸ τὸ 336.

**§ 3. Κριτικὴ τοῦ κειμένου τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας».** Ὅσον ἀφορᾷ τώρα τὸ κείμενον τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας», μᾶς παραδόθηκε σὲ πολὺ καλὴ κατάστασις καὶ μόνο ἓνα μέρος τῆς ἀρχῆς του λείπει. Ἀπὸ τὴν κριτικὴν ποὺ ἔχει γίνεῖ μέχρι σήμερα δὲν ἀπορρίπτονται τὰ κεφάλαια ἐκεῖνα ποὺ εἶχαν ἀρχικὰ θεωρηθεῖ πλαστὰ ἢ μεταγενέστερες προσθήκες. Ἡ γνώμη τοῦ Γάλλου ἑλληνιστῆ καὶ φιλολόγου Θ. PENAK, ποὺ ἀπὸ τοὺς πρώτους καταπιάστηκε μὲ τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» (βλ. *Revue des études grecques*, IV, 82 - 85 καὶ 143 - 148) καὶ ὑποστήριξε πῶς στὸ ἀρχικὸ κείμενον εἶχαν εἰσχωρήσει πολλὰς προσθήκες καὶ ἰδιαίτερα ὅτι ὀλόκληρο

1. Δὲν ἀποκλείεται ἡ συμπλήρωσις νὰ ἔγινε καὶ ἀπὸ κάποιον μαθητὴ τοῦ Ἀριστοτέλη.

τὸ κεφάλαιον IV, καθὼς καὶ τὰ : VIII, 3, XXII, 5 καὶ τὸ XXV, 3 - 4, εἶναι παρεμβολὴς τρίτων, σήμερα δὲ βρίσκει ὀπαδοὺς καὶ ὑποστηρικτὴς. Ἀντίθετα ἔχει γίνεαι ἀποδεκτὸ ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης μᾶς ἔδωκε μίαν ἐκθεσὴν διαφορετικὴ ἀπὸ τοῦς ἄλλοις ἱστορικοῦς, ἢ ἀκόμα καὶ ἐσφαλμένους πληροφορίας. Ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἔργου πειθόμαστε ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτα ποὺ νὰ μὴ μποροῦσε νὰ τὸ γράψει ὁ ἴδιος καὶ ὅτι ἡ πρωτοτυπία καὶ ἡ σημασία τοῦ ἔργου βρίσκεται ἀκριβῶς στὶς νέες εἰδήσεις καὶ ἀπόψεις ποὺ μᾶς παρουσιάζει.

Τὸ σύγγραμμα αὐτὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μέρη ἀρκετὰ διαφορετικὰ μεταξύ τους. Τὰ 41 πρῶτα κεφάλαια τοῦ ἔργου, ποὺ ἀπαρτίζουν τὸ «ἱστορικὸ» μέρος, μᾶς ἐκθέτουν τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος μέχρι τὸ ἔτος 473 π.Χ., τότε ποὺ ἐπώνυμος ἄρχων τῶν Ἀθηνῶν ἦταν ὁ Εὐκλείδης.

Στὸ δεύτερο μέρος, τὸ «περιγραφικὸ», — ἀπὸ τὸ κεφάλαιον 42 μέχρι τὸ τέλος — ἐκτίθεται ἀναλυτικὰ τὸ πολιτικακὸ σύστημα τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλη. Ἡ διαίρεσιν αὐτὴ σὲ δύο ἐνότητες μὲ διαφορετικὰ θέματα παρουσιάζει σπουδαῖες διαφορὰς ἀνάμεσα στὰ δύο μέρη, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἱστορικὴν μέθοδον τοῦ Ἀριστοτέλη.

### III. ΕΚΛΕΚΤΙΚΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ

**§ 1. Οἱ πηγὴς τοῦ Ἀριστοτέλη.** Γεννιέται ὁμοῦ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὸ ἐρώτημα ποιὰς πηγὰς χρησιμοποίησε ὁ Ἀριστοτέλης γιὰ τὴν συγγραφὴν τῶν πολιτευμάτων τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν πόλεων. Πρὶν δώσουμε ἀπάντησιν στὸ ἐρώτημα αὐτὸ πρέπει νὰ ξεκαθαρίσουμε ἓνα ἄλλο ζήτημα. Πρέπει νὰ ξέρουμε δηλαδὴ ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἦταν δημοκρατικὸς. Ἐπομένως ἐπηρεάσθηκε περισσότερο ἀπὸ

τις αντιδημοκρατικές πηγές και σ' αὐτὲς κυρίως στηρίχτηκε γιὰ νὰ καταλήξει σ' ὀρισμένα συμπεράσματα. Πρέπει ἀκόμα νὰ ὑπογραμμίσουμε καὶ τοῦτο :

Ὁ Σταγειρίτης δὲν εἶχε σὲ μεγάλη ὑπόληψη τὸν Θουκυδίδη, καὶ τὸν Ἡρόδοτο. Ἄν καὶ ὁ πρῶτος δὲν ἦταν δημοκρατικός, ὥστόσο ὁ Ἀριστοτέλης δὲν τὸν συμβουλεύεται πάντοτε.

Δὲν ξέρουμε τοὺς λόγους πού συντέλεσανε στὸ νὰ μὴ ληφθεῖ ὑπ' ὄψη ὁ μέγας ἱστορικός. Γεγονὸς ὅμως εἶναι ὅτι οὔτε ὁ Ξενοφῶν οὔτε ὁ Πλάτων ἀναφέρουν τὸ Θουκυδίδη ἢ τὸν παίρνουν ὑπ' ὄψη προκειμένου νὰ ἐκφέρουν κρίσεις καὶ γνώμες γιὰ τὰ πολιτικὰ πράγματα τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν περίοδο πρὶν καὶ κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμο. Τὸ περιστατικὸ αὐτὸ δείχνει ὅτι ἡ ὀλιγαρχικὴ παράταξι δὲν ἀναγνώριζε τὸ Θουκυδίδη σὰν δικό της ἱστορικό, καὶ ἀκόμα ὅτι ὁ Θουκυδίδης δὲν εἶχε ἐπιβληθεῖ σὰν ἱστορικός ὥστε νὰ λογαριάζονται οἱ γνώμες του. Ὅσο γιὰ τὸν Ἡρόδοτο, αὐτὸς μνημονεύεται ὀνομαστικὰ στὸ κεφ. XIV, 4. Ὅσον ἀφορᾷ τώρα τοὺς ἄλλους ἱστορικούς καὶ χρονογράφους πού εἶχε ὑπ' ὄψη του, κι αὐτοὺς δὲν τοὺς ἀναφέρει, παρὰ ἀρκεῖται νὰ ἀναφέρει ἄοριστα «ἐνιοὶ δὲ φασὶ . . .» ἢ, ὅταν ἀναγκάζεται νὰ σημειώσῃ καὶ τὴ γνώμη τῶν ἱστορικῶν τῆς δημοκρατικῆς παράταξης, σημειώνει : «ὡς μὲν οἱ δημοτικοὶ λέγουσι . . .» (VI, 2).

Φαίνεται ὅτι οἱ ἀριστοτελικοὶ ἱστοριογράφοι συνήθιζαν νὰ μὴν ἀναφέρουν ὀνομαστικὰ τὶς πηγές τους. Πάντως ὁ Ἀριστοτέλης εἶναι ἐκλεκτικός καὶ δὲν ἀκολουθεῖ κανέναν ἱστορικό ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, ἀκόμα κι ὅταν αὐτὸς ἔχει ὀλιγαρχικὰ φρονήματα. Ἡ μεθοδολογία πού ἀκολουθεῖ ὁ φιλόσοφος καὶ οἱ πολιτικὲς κατευθύνσεις πού εἶναι γι' αὐτὸν ἄρθρα πίστεως τὸν ὑποχρεώνουν νὰ βρισκεται ἀνάμεσα στὶς δύο παρατάξεις, γι' αὐτὸ ἀνάγει οὐδὲ σύστημα τὸν ἐκλεκτικισμό στὴν ἐρευνά του. Αὐτὸ δι-

φαίνεται με τὸν πιὸ χτυπητὸ τρόπο ὅταν διηγεῖται γιὰ τὴν πτώση τῶν Πεισιστρατιδῶν. Ὑπῆρχαν δύο ἀλληλοσυγκρουόμενες γραπτὲς παραδόσεις. Ἡ μία ἦταν τοῦ Ἡρόδοτου καὶ ἡ ἄλλη τοῦ Θουκυδίδη. Ὁ Ἀριστοτέλης ὁμως οὔτε τὴ μία οὔτε τὴν ἄλλη δέχεται ἐξ ὀλοκλήρου, ἀλλὰ παίρνει κὶ ἀπὸ τὶς δύο μόνε τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ποὺ νομίζει πὼς ἀνταποκρίνονται στὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα. Ἡ διήγησή του γιὰ τὴν πτώση τῶν Πεισιστρατιδῶν μοιάζει βέβαια στὰ γενικὰ σημεῖα μὲ τὴν ἀφήγηση τοῦ Ἡρόδοτου, ἀλλὰ καὶ διαφέρει ἀπ' αὐτὴν σὲ πολλὰ σημαντικὰ λεπτομέρειες. Ἐπίσης εἶναι ἀρκετὰ ἀλληλοσυγκρουόμενες οἱ ἀπόψεις ἀνάμεσα σ' αὐτὸν καὶ στὸν Θουκυδίδη ὅσον ἀφορᾷ τὸ φόνου τοῦ Ἰπάρχου καὶ τὴν ἀρχὴ τῶν Τετρακοσίων. Ἡ ἀντίθεση μάλιστα αὐτὴ τῶν δύο συγγραφέων ἐγινε ἡ αἰτία ν' ἀμφισβητοῦν πολλοὶ σοφοί, πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψη τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας», τὴν ἐνότητα τῆς ἀρχαίας παράδοσης.

Πάντως πρέπει νὰ τὸ ποῦμε ἀκόμα μιὰ φορά, ὅτι καὶ τὸν Ἡρόδοτο καὶ τὸν Θουκυδίδη ὁ Ἀριστοτέλης τοὺς γνώριζε καλά, καὶ πολλὰ φορὲς ἄλλου δανεῖζεται ἐκλεκτικὰ γνώμες τοὺς κὶ ἄλλου ἔμμεσα τοὺς ἀντικρούει: Εἶναι φανερὸ ὅτι στὰ κεφ. XVIII καὶ XXIX ἔχει ὑπ' ὄψη του τὸν Ἡρόδοτο, καὶ στὰ κεφ. XIV, XV, XVIII καὶ XXII τὸν Θουκυδίδη.

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἀρχαιότερους αὐτοὺς ἱστορικοὺς, ὁ Ἀριστοτέλης ξέρει καὶ χρησιμοποιεῖ ἐπίσης τοὺς συγγραφεῖς τοπικῶν ἱστοριῶν, τοὺς ὀνομαζόμενους Ἀτθιδογράφους καὶ ἰδιαίτερα τὸν σύγχρονό του Ἀνδροτίωνα<sup>1</sup>.

1. Ὁ Ἀριστοτέλης ἦταν ἐπόμενο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο, Θουκυδίδη, Ξενοφῶντα καὶ ἄλλους συγγραφεῖς ποὺ ἔγραψαν ἐκτενῶς πρὶν ἀπ' αὐτὸν γιὰ τὶς πρῶτες ἀρχὲς καὶ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων, νὰ εἶχε συμβου-

Συγκεκριμένα τὸν ἀκολουθεῖ στὸ κεφ. XXII 3, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὸν ὀστρακισμό, καὶ φαίνεται ὅτι προσπαθεῖ νὰ τὸν ἀναιρέσει στὰ κεφ. VI καὶ X, ὅπου μιλάει γιὰ ἀποκοπὴ χρεῶν καὶ γιὰ τὴ νομισματικὴ μεταρρύθμιση τοῦ Σόλωνος.

Ἐπίσης ὁ Ἀριστοτέλης ἔχει ἀντλήσει ἄφθονα καὶ ἀπὸ μιὰν ἄλλη κατηγορία ἔργων, προκειμένου νὰ συγγράψει ὅλο τὸ ἱστορικὸ μέρος τοῦ ἔργου του. Ἀπὸ τὰ κεφάλαια ἰδίως XXV - XL γίνεται φανερό, ὅτι ἐκεῖ τὰ ἔργα αὐτὰ ὑποκαθιστοῦν σχεδὸν τελείως, σὰν πηγές, τοὺς ἀναφερόμενους πρὸ πάνω ἱστορικούς. Τὰ ἴχνη τους δὲν διαφαίνονται παρὰ στὴν ἐπίδραση ποὺ ἀσκήσανε πάνω στὸν Ἀριστοτέλη, ἀλλὰ ἡ ἐπίδραση αὐτὴ εἶναι ἀρκετὰ καθαρὴ, ὥστε νὰ χαρακτηρίσουμε τὰ ἔργα αὐτὰ σὰν ἱστορικοπολιτικά, σὰν ἄς ποῦμε λιβέλλους, ὅπου οἱ συγγραφεῖς τους, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 5ου αἰώνα μέχρι τις ἀρχές τοῦ 4ου, ἀναζητοῦσαν ἐπιχειρήματα στὴν ἱστορία τῶν Ἀθηναίων γιὰ νὰ κατοχυρώσουν μ' αὐτὰ τοὺς πολιτικούς τους ἀγῶνες. Ἀπὸ τὰ ἴχνη ποὺ ἄφησαν τὰ ἔργα αὐτὰ στὴν «Ἀθηναίων Πολιτεία», συμπεραίνουμε ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης γνῶριζε τὸ λιγώτερο τρία ἀπ' αὐτά. Τὸ ἓνα ἦταν φιλοδημοκρατικὸ καὶ χρησιμοποιήθηκε κατὰ διαλείμματα μέχρι τὸ κεφ. XXVI, ἐνῶ ἡ πρὸ φανερὴ ἐπιρροή του παρουσιάζεται στὰ κεφ. VI 1, VII 2 - 3, XVI 4, XVIII, XX 3, XXV. Τὰ δύο ἄλλα φανέρωναν συμπάθειες πρὸς τὸ ὀλιγαρχικὸ πολίτευμα, ἀλλὰ ἐνῶ τὸ ἓνα ἔκανε βίαιη ἐπίθεση κατὰ τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν ἡρώων τῆς δημοκρατίας, τὸ ἄλλο ἀποτελοῦσε

---

λευτεῖ καὶ τοὺς Ἀτιδιογράφους καὶ κάθε ἄλλον γνωστό του χρονικογράφου καὶ ἱστορικό. Καὶ σίγουρα θὰ εἶχε ὑπ' ὄψη του καὶ τὸν ἱστορικὸ Ἑλληνητικὸ (ἔζησε τὸν Ε' αἰώνα), τὸν Βίωνα (450), τὸν Φερεκύδη (480) καὶ Ἴσωσ καὶ τὸν Κλείδημο ἢ Κλειτόδημο (350).



άπλη έκθεση τῆς πολιτειακῆς κατάστασης, ὅπως ἦταν αὐτὴ στὸ παρελθὸν ἢ ὅπως ζήτησαν νὰ τὴν μεταρρυθμίσουν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 5ου αἰώνα. Τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτά, πού τὰ ἴχνη του διασώζονται κατὰ κύριο λόγο στὰ κεφάλαια VI 2 - 3, XVIII, XX 1, XXIV, XXV, XXVII 4 - 5, φαίνεται ὅτι προερχότανε ἀπὸ τὴν ομάδα τῶν πολιτευομένων πού εἶχαν ἐπικεφαλῆς τους τὸν Κριτία, ὃν δὲν γράφτηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κριτία τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 403 π.Χ. Ὅσο γιὰ τὸ ἄλλο, πού ἐκφράζεται ρητὰ ὑπὲρ τοῦ Θηραμένοϋς (Κεφ. XXVIII 4), γράφτηκε σίγουρα μεταξὺ τοῦ 403 καὶ 400 ἀπὸ κάποιον ὁπαδὸ τῆς μετριοπαθοῦς ὀλιγαρχικῆς μερίδας πού πλησίαζε πρὸς τοὺς δημοκρατικούς καὶ πού ἀνάμεσα στοὺς ἀρχηγούς της ἦταν ὁ Φορμίσιος καὶ ὁ Ἀρχίνος. Τὸ τελευταῖο τοῦτο ἔργο χρησιμοποιήθηκε στὰ κεφ. III 6, IV, VIII 2 - 4, IX 2, XVI, XXIII 1, XXVI 1 καὶ γίνεται ἡ κυριώτερη πηγὴ γιὰ τὰ κεφ. XXVIII - XL, ὅπου ἡ συμπάθεια καὶ ἡ καταγωγὴ του γίνονται πιὰ φανερές.

Αὐτὰ εἶναι τὰ ἔργα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ Ἀριστοτέλης ἄντλησε πληροφορίες «ἀπὸ δεύτερο χέρι». Προσπάθησε ὅμως, ἐφόσον τοῦ ἦταν δυνατό, νὰ δώσει στοὺς ἀναγνώστες του, μὲ τὴ μορφή τοῦλάχιστον ἀποσπασμάτων ἢ περιλήψεων, καὶ ντοκουμέντα «ἀπὸ πρῶτο χέρι». Ἄλλωστε ἡ ἐργασία αὐτὴ ἀνταποκρίνονταν σὲ μιὰν ἰδιαίτερη κλίση τοῦ πνεύματος καὶ τῆς σχολῆς τοῦ Ἀριστοτέλη. Ὅπως εἶπαμε, ὁ Ἀριστοτέλης ἦταν ἐκλεκτικός, σὲ ὠρισμένα ὅμως σημεῖα τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» προσπαθεῖ νὰ φανεῖ ὅτι στηρίζεται καὶ σὲ πρωτότυπες μαρτυρίες, δηλαδὴ σὲ ἄμεσες πηγές. Προκειμένου λ.χ. νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴν ἀτομικὴ του κρίση γιὰ τὸ Σόλωνα, προσέφυγε στὰ ποιήματα τοῦ ἴδιου τοῦ νομοθέτη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ μᾶς διασώζει στὰ κεφάλαια V καὶ XII σημαντικὰ ἀποσπάσματα.

## § 2. Ἡ γνώμη τῶν φιλολόγων γιὰ ὠρισμένα κεφάλαια

λαία τῆς « Ἀθηναίων Πολιτείας ». Πολλοὶ φιλόλογοι καὶ ἑλληνιστῆς ποὺ ἀσχολήθηκαν εἰδικὰ μὲ τὴν « Ἀθηναίων Πολιτεία », ὅπως καὶ οἱ Mathieu καὶ Haussoulier, καταλήξανε στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης, ἀπὸ τὴν τάση του νὰ βρῆ πρωτότυπες — ἐπίσημες πηγές, παρασύρθηκε μέχρι τὸ σημεῖο νὰ δεχθεῖ σὰν αὐθεντικὰ καὶ πλαστὰ κείμενα, ὅπως ἡ ὑποτιθέμενη νομοθεσία τοῦ Δράκοντος (κεφ. IV) ἢ κείμενα μὲ ἀμφίβολη καταγωγή, ὅπως ἡ διπλὴ νομοθεσία τῶν Τετρακοσίων (κεφ. XXX - XXXI). Τὰ κεφάλαια XXX καὶ XXXI εἶναι ἀφιερωμένα πραγματικὰ στὴν ἔκθεση τῶν δύο πολιτευμάτων ποὺ θὰ ψηφίστηκαν κατὰ τὸ 411 π.Χ. ἀπὸ τοὺς πεντακισχιλίους, ἢ μία « εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον », γιὰ τὸ μέλλον, κι ἡ ἄλλη « ἐν τῷ παρόντι » γιὰ τὸ παρόν. Ἡ νομοθεσία ποὺ προορίζονταν γιὰ τὸ μέλλον παρουσιάζει πολυάριθμες ἀναλογίες μὲ τὴ Βοιωτικὴ νομοθεσία (πρβλ. καὶ Θουκ. V, 38). Ἀλλὰ ἡ χρονολογικὴ τοποθέτησή τους στὸ 411 παραμένει ἀκόμα ἀρκετὰ ἀβέβαιη, γιὰ τὸ λόγο ὅτι, σύμφωνα μὲ ρητὴ μαρτυρία τοῦ Ἀριστοτέλη (κεφ. XXXII 3), οἱ πεντακισχιλιοὶ κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἀρχῆς τῶν Τετρακοσίων δὲν εἶχαν παρὰ μόνον εἰκονικὴ ὑπόσταση καὶ μὲ τέτοιες συνθήκες δὲ θὰ μπορούσαν φυσικὰ νὰ ψηφίσουν μιὰ νομοθεσία. Ἐπειτα, μολονότι τὸ σύνθημα, σύμφωνα μὲ τὸ ὅποιο συνενώθηκε ὁ λαός, ἦταν ἡ ἀνάθεση τῆς ἐξουσίας σ' ἐκείνους ποὺ μπορούσαν νὰ φέρουν ὄπλα, στοὺς « ὄπλα παρεχομένους », οἱ ὑποθετικὲς αὐτὲς νομοθεσίες δὲν ἀναφέρουν οὔτε λέξη σχετικὰ μὲ τὸ σκοπὸ αὐτό. Εἶναι λοιπὸν πολὺ ἀμφίβολο ἂν ἴσχυσαν ποτὲ διατάξεις σὰν αὐτὲς ποὺ ἀναφέρονται ἐκεῖ. Ἄν ὅμως παραβάλουμε τὰ κεφάλαια XXX καὶ XXXI μὲ διάφορα ἄλλα προβουλευματα, προερχόμενα ἀπὸ τοὺς Τετρακοσίους καὶ ἀναφερόμενα σὲ ἀνακατατάξεις πολιτῶν, διακρίνουμε χωρὶς δυσκολία τὴν καταγωγή τῶν κειμένων αὐτῶν : ἔχουμε μπροστὰ μας ἐξά-

παντος δύο νομοθετικά σχέδια που είχαν καταρτισθεί από μετριοπαθείς ὀλιγαρχικούς, είχαν τεθεί τὸ πολὺ ὑπὸ μελέτη κατὰ τὸ 411, καὶ που ἴσως νὰ ἐκρίθησαν μὲ εὐμένεια ἀπὸ τὶς ἐπιτροπὲς που εἶχαν συσταθεῖ γι' αὐτὸν τὸ σκοπὸ. Μετὰ τὴν πτώση τῶν Τετρακοσίων, κάποιος ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τους φαίνεται ὅτι τὰ παρουσίασε σὰν τάχα νὰ εἶχαν ψηφιστεῖ καὶ εἰσαχθεῖ γιὰ ἐφαρμογὴ. Κατόπιν ὁ Ἄριστοτέλης που τὰ βρῆκε στὸ ἔργο που τοῦ χρησίμευσε σὰν πηγὴ, παρασύρθηκε ἀπὸ τὸν ἐπίσημο τὸνὸ τῆς διατύπωσης καὶ ἀπὸ τὸ γενικώτερα ἀληθοφανὲς ὕφος τους καὶ δὲ δίστασε νὰ τὰ συμπεριλάβει στὸ ἔργο του, προϋποθέτοντας ὅτι ἦταν γνήσια, αὐθεντικὰ νομοθετήματα.

Καὶ προσθέτουν ἀκόμα οἱ ἴδιοι φιλόλογοι καὶ τὰ ἐξῆς : Τὸ κεφάλαιο IV μᾶς ἐκθέτει μιὰ νομοθεσίαν που ἀποδίδεται στὸ Δράκοντα, ἐνῶ τόσο οἱ ἄλλοι συγγραφεῖς ὅσο καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἄριστοτέλης (στὰ «Πολιτικά» 1274 b 15 - 18) δὲν ξέρουν γι' αὐτὸν παρὰ μόνον ὅτι εἶχε συντάξει ἕναν κώδικα. Ἔτσι ἀντιμετωπίζουμε ἕνα δεύτερο πρόβλημα, που ὅμως ἡ λύση του εἶναι ἀπλούστερη. Αὐτὴ ἡ δῆθεν νομοθεσία παρουσιάζει λιγώτερες ἐνδείξεις γνησιότητος συγκρινόμενῃ μὲ τὰ κεφάλαια XXX καὶ XXXI, μὲ τὰ ὁποῖα ἔχει πάλι ὀρισμένες ὁμοιότητες. Γενικὰ ὅμως περιέχει σημεῖα που δὲν μποροῦμε νὰ τὰ ἀναφέρουμε στὸν πέμπτου αἰῶνα. Ἐκεῖ λ.χ. ἡ περιουσία ὑπολογίζεται σὲ χρῆμα καὶ χρησιμεύει σὰν βάση σὲ μιὰ κατάταξη ὅπου λογαριάζονται ὅλα τὰ εἰσοδήματα, ἐνῶ ὁ Σόλων χρησιμοποιοῦ ἤδη γιὰ τὸν ὑπολογισμὸ τῶν περιουσιῶν τὶς ποσότητες τοῦ σταριοῦ ἢ τοῦ λαδιοῦ. Οἱ στρατηγοὶ παριστάνονται σὰν οἱ σπουδαιότεροι τῶν ἀρχόντων, ἐνῶ σύμφωνα μὲ ὅλα τὰ φαινόμενα ἡ ἀρχὴ αὐτὴ δὲν ἐλειτούργησε παρὰ ἀπὸ τὸ ἔτος 501 /500 καὶ μετὰ, (πρβλ. κεφ. XXII 2). Κι ἐδῶ ἐπίσης πρόκειται γιὰ μιὰ πλαστότητα, που ἐγινε ἴσως κατὰ τὸ 409 π.Χ., ὅταν ἐχάραξαν ξανά τοὺς περὶ φόνου νόμους τοῦ

Δράκοντος. Ἡ μαρτυρία αὐτὴ ὑπῆρχε ἀρχικὰ σ' ἓνα ἔργο ὀλιγαρχικοῦ μὲ ἱστορικό καὶ πολιτικό περιεχόμενο, ποὺ μετὰδωσε στὸν Ἀριστοτέλη τὰ σχετικά μὲ τὸ δῆθεν πολιτευμα τοῦ 411, καὶ ἔγινε δεκτὴ ἀπὸ τὸν τελευταῖο ἐπειδὴ ἀπομιμήθηκε μὲ ἐπιτυχία τὴν ἐπίσημη φρασεολογία. Αὐτὲς εἶναι οἱ πλάνες ποὺ διαπραχθήκανε ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη, πλάνες ποὺ μαρτυροῦν ἴσα - ἴσα τὴν ἐξαιρετικὴ ἐκτίμησή του πρὸς τὶς γραπτὲς μαρτυρίες, ἔστω κι ἂν αὐτὲς ἐζημίωσαν τὴ γνήσια παράδοση.

**§ 3. Ἡ νομοθεσία τοῦ Δράκοντος.** Αὐτοὶ ποὺ ὑποστηρίζουν τὶς γνώμες ποὺ ἐκθέτουμε παραπάνω, φιλόλογοι καὶ ἑλληνιστές, δὲ νομίζουμε ὅτι ἔχουν δίκιο. Καὶ πρῶτα δὲν εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης στὰ «Πολιτικά» του (1274 β, 15 - 18) ἀναιρεῖ κατὰ κάποιον τρόπο αὐτὰ ποὺ ὁ ἴδιος ἀναφέρει στὸ κεφ. IV τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας». Στὸ μέρος αὐτὸ τῶν «Πολιτικῶν» ὁ φιλόσοφος πολιτειολόγος ἀναφέρει μόνον τὴν ποινικὴ νομοθεσία τοῦ Δράκοντος, γιὰ τὴν ἀπὸ τὴν ὅλη νομοθεσία τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτη ἔμενε μ ὀ ν ο ἡ ἀνάμνηση τῆς αὐστηρότητας τῶν ποινικῶν νόμων του. Καὶ ἂν στὰ «Πολιτικά» δὲ γίνεται εἰδικὴ μνεῖα γιὰ τὴ νομοθεσία γενικὰ τοῦ Δράκοντος, αὐτὸ πρέπει ν' ἀποδοθεῖ στὸ γεγονός ὅτι ἡ νομοθεσία αὐτὴ ἀνατράπηκε καὶ δὲν ἄφησε τὰ ἴχνη της στὸ Ἀθηναϊκὸ πολίτευμα, ὅπως αὐτὸ ἐξελίχθηκε στὴ συνέχεια. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο καὶ οἱ ἄλλοι ἱστορικοὶ κάνουν λόγο γιὰ τὴν ποινικὴ τοῦ νομοθεσία<sup>1</sup>, γιὰ τὴν μόνον αὐτὴ ἄφησε ζωηρὲς ἀναμνήσεις

---

1. Αὐτὰ ποὺ λέει ὁ Π α υ σ α ν ἱ α ς (IX, 36, 8) ὅτι ὁ Δράκων «ἐθεσμοθέτησεν Ἀθηναίοις . . .» ἔχουν προφανῶς τὴν ἐννοια ὅχι ὅτι ὑπῆρξε ἄ ρ χ ω ν θ ε σ μ ο θ ἔ τ η ς ἀλλὰ ὅτι ὑπῆρξε νομοθέτης, καὶ οἱ νομοθέτες στὴν περίοδο ἐκείνη ἔθεταν ν ἔ ο υ ς θεσμοὺς δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ δικαίου. Ἄλλωστε καὶ ὁ Πλούταρχος λέει ὅτι ὁ Σόλων ἀ κ ὑ ρ ω σ ε τοὺς νόμους τοῦ Δράκοντος, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς

πού μεταδόθηκαν και στους μεταγενέστερους αιώνες. Γιατί όμως ο Δράκων συνέταξε μόνο έναν ποινικό κώδικα ; Οί φιλόλογοι και ιστορικοί πού υποστηρίζουν αυτήν τή γνώμη κρίνουν τήν περίοδο του Δράκοντος και τόν πολιτικό του ρόλο με κριτήρια σημερινά. Ξεχνούν όμως οί κύριοι αὐτοί οτι κατά τήν περίοδο εκείνη τὸ δίκαιο — τὸ πρῶτο μάλιστα γραπτὸ δίκαιο — δὲ χωρίζονταν σὲ δημόσιο και ιδιωτικό, ἀλλὰ ἦταν ἀπόλυτα ἐνιαῖο και καμμιά ἐσωτερική του διάκριση δὲν ἐπέβαλλε τὸ χωρισμὸ του σὲ δημόσιο και ιδιωτικό. Ὁ χωρισμὸς αὐτὸς ἔγινε πολὺ ἀργότερα, ἀπὸ τὶς ἀντικειμενικὲς ἀνάγκες τοῦ κράτους, ὅπως ἐξελίχθηκε και διαμορφώθηκε. Δεδομένου λοιπὸν ὅτι στή νεαρή Πολιτεία τῆς Ἀττικῆς μεσολάβησαν γεγονότα τεράστιας σημασίας κατά τήν περίοδο ἀπὸ τὸ 440 μέχρι τὸ 420, ἔπρεπε μετὰ τήν ἐπικράτηση τῶν μεγαλοκτηματιῶν και τῶν δανειστῶν νὰ καθιερωθεῖ τὸ νέο δίκαιο, πού νὰ νομιμοποιεῖ τήν κατάσταση πού εἶχε διαμορφωθεῖ και νὰ ἀναγνωρίζει τήν προνομιακὴ θέση τῆς κυρίαρχης τάξης στή νέα Πολιτεία. Ὅταν ἔχουμε ὑπ' ὄψη τήν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, δὲν θὰ δυσκολευτοῦμε νὰ κατανοήσουμε πῶς ἐξελίχθηκαν και ποιὲς ἦταν οἱ συνέπειές τους. Φτάνει μόνον νὰ μὴν νομίζουμε ὅτι οἱ κοινωνίες τῆς παλιᾶς ἐκείνης ἐποχῆς, και μάλιστα οἱ μετὰ τὴ διάλυση τοῦ Γένους κοινωνίες, ἦταν ἀντίγραφα τῆς δικῆς μας, εἰκόνα και ὁμοίωση τῶν κοινωνιῶν του 20οῦ αἵωνα.

Λοιπὸν, ἔχοντας ἔτσι τὰ πράγματα, τὸ ἀργετικὸ κίνημα τοῦ Κύλωνος πού ξέσπασε κατά τήν ἀμέσως μετὰ τὸ 640

---

φονικούς ἐξ αἰτίας τῆς ἀσθηρότητάς τους και τοῦ μεγέθους τῶν ποινῶν (Σόλων 17). Ἐπίσης και στὸν ἀπολογητικὸ λόγο τοῦ Ἀνδοκίδου (περὶ τῶν μυστηρίων, 83) γίνεται μνεῖα γιὰ τοὺς θεσμοὺς τοῦ Δράκοντος. Κι ἐδῶ ἡ λέξη θεσμός ἔχει τήν ἔννοια ὀχι μονομεροῦς ποινικῆς νομοθεσίας, ἀλλὰ νομοθεσίας γενικά.

περίοδο<sup>1</sup>, γιατί ὁ Κύλων σάν Ὀλυμπιονίκης τὸ 640 εἶχε μεγάλο κύρος καὶ μπορούσε νὰ παίξει τὸ ρόλο τοῦ ἀρχηγοῦ, ἔφερε μεγάλες ἀναστατώσεις στὴν Ἀττικὴ καὶ γι' αὐτὸν τὸ λόγο ἔγινε πιά ἀναγκαία ἡ γραπτὴ νομοθεσία. Καὶ ἂν ἀπὸ τὴ νομοθεσία τούτη διατηρήθηκε ζωηρὴ ἡ ἀνάμνηση τῆς αὐστηρότητας τῶν νόμων τοῦ Δράκοντος, ἡ αἰτία εἶναι ὅτι ὁ νομοθέτης αὐτός, σάν ἐκπρόσωπος τῆς τάξης τῶν εὐγενῶν ποὺ εἶχε ἐπικρατήσει, ἐθέσπισε νόμους μὲ τοὺς ὁποίους τιμωροῦνταν ὅλα τὰ ἀδικήματα μὲ τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου. Γιὰ νὰ ἐπιβληθεῖ τὸ καθεστῶς τῆς μεγάλης ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας καὶ ν' ἀποκτήσει κύρος ὁ νέος θεσμὸς τῆς ἐξασφάλισης τῶν δανείων μὲ σωματικὴ ὑποθήκη, δανείων ποὺ χορηγοῦνταν στὰ μικροαγρότες, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν αὐστηροὶ νόμοι. Οἱ νόμοι αὐτοὶ πολιτογραφηθήκανε στὴν ἱστορία μὲ τὸ ὄνομα τοῦ εἰσηγητῆ τους. Αὐτὰ ἦταν τὰ πρῶτα ἀγαθὰ τῆς κοινωνικῆς διαφοροποίησης. Δὲν πρέπει μάλιστα νὰ μᾶς διαφεύγει καὶ τὸ ἑξῆς : Μέχρι τὰ μέσα περίπου τοῦ Ζ' αἰῶνα στὴν Ἀττικὴ ἐπικρατοῦσε ἀκόμα ἡ ὀργάνωση τοῦ Γένους. Συνεπῶς ὁ θεσμὸς τοῦ κράτους μᾶλλον μετὰ τὸ 650 ὀλοκληρώθηκε καὶ ἐπικράτησε. Παντοῦ ὅμως ὅπου ἐμφανίστηκε ὁ θεσμὸς τοῦ κράτους, παρουσιάστηκε ἀμέσως καὶ ἡ ἀνάγκη μιᾶς νέας νομοθεσίας καὶ μάλιστα νομοθεσίας γραπτῆς. Ὁ Δράκων (621) λοιπὸν εἶναι ὁ πρῶτος νομοθέτης τῆς Ἀττικῆς, ὁ ὁποῖος ἐξ ὀνόματος καὶ γιὰ λογαριασμὸ τῶν γαιοκτημόνων — εὐγενῶν, προσπάθησε νὰ κατοχυρώσει τὴν προνομιακὴ θέση ἐκείνων ποὺ εἶχαν καὶ τὴ γῆ καὶ τὸν χρηματικὸ πλοῦτο στὴν ἐξουσία τους, ἐνῶ ὁ πολὺς λαὸς εἶχε περιπέσει σὲ κατάσταση δουλείας, γι' αὐτὸ καὶ τὰ πράγμα-

1. Οἱ περισσότεροι ἱστορικοὶ τοποθετοῦν τὸ κίνημα αὐτὸ στὴ χρονικὴ περίοδο μεταξὺ τοῦ 640 καὶ 620. Ὁ Ed. Meyer στὸ 636. Βρίσκουμε πιθανώτερη τὴ γνώμη τοῦ Meyer.

τα ἦταν ἐξαιρετικὰ ἀνώμαλα καὶ ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή ἀναμένονταν ἐπανάσταση. «Μετὰ δὲ ταῦτα<sup>1</sup> — γράφει ὁ Ἄριστοτέλης — συνέβη στασιάσαι τοὺς τε γνωρίμους (= εὐγενεῖς) καὶ τὸ πλῆθος (= λαὸς) πολὺν χρόνον. Ἦν γὰρ αὐτῶν ἡ πολιτεία τοῖς τε ἄλλοις ὀλιγαρχικῆ πᾶσι, καὶ δὴ καὶ ἐδούλευον οἱ πένητες τοῖς πλουσίοις καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ τέκνα καὶ αἱ γυναῖκες. Καὶ ἐκαλοῦντο πελάται καὶ ἐκτήμοροι· κατὰ ταύτην γὰρ τὴν μίσθωσιν εἰργάζοντο τῶν πλουσίων τοὺς ἀγρούς. Ἡ δὲ πᾶσα γῆ ἴδι' ὀλίγων ἦν.» (Π. 1 - 2). Οἱ περισσότεροι φιλόλογοι ὁμῶς ἀδιαφοροῦν ἐντελῶς γιὰ τὴν περιγραφομένη κοινωνικὴ κατάστασι καὶ μὲ τις διόπτρες τοὺς βλέπουν σάν ἱερὰ ταμποῦ τις λέξεις, ἀγνοώντας ὅτι οἱ λέξεις ἀπὸ ἐποχῆ σὲ ἐποχῆ παίρνουν ἄλλο νόημα, γιὰ τὴν ἄλλαγή τῶν κοινωνικοοικονομικῶν καταστάσεων τοὺς δίνει ἀναγκαστικὰ διαφορετικὸ ἐκφραστικὸ περιεχόμενο.

Ἐπίσης τὸ ἐπιχείρημα ποὺ ἐπικαλοῦνται αὐτοὶ οἱ ἴδιοι φιλόλογοι καὶ ἱστορικοί, ὅτι στὴ νομοθεσίᾳ τοῦ Δράκοντος ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἄριστοτέλης σάν βάση τῶν ταξικῶν καὶ κοινωνικῶν διαιρέσεων χρησιμεύει ὄχι ἡ ἀκίνητη ἰδιοκτησία ἀλλὰ τὸ χρῆμα, ἐνῶ ἐπὶ Σόλωνος ἔγινε τὸ ἀντίθετο, δὲν ἔχει καμμιά ἱστορικὴ ὑπόστασι γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους : Στους χρόνους τοῦ Δράκοντος τὸ χρῆμα ἦταν ὁ κύριος παράγοντας τῆς νέας οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Ἐφόσον ἐπιτρεπόταν ὁ δανεισμὸς καὶ ἡ ἐξασφάλισι τῶν δανείων μὲ τὴ σωματικὴ ὑποθήκη — καὶ σχετικὰ μὲ τοὺς θεσμοὺς αὐτοὺς ὑπάρχουν θετικώτατες μαρτυρίες — ἦταν ἐπόμενο οἱ κοινωνικὲς διακρίσεις νὰ στηρίζονται στὴν ποσότητα τοῦ χρήματος καὶ ὄχι στὸ μέγεθος τῆς ἀτομικῆς ἀκίνητης περιουσίας. Ἐξ ἄλλου αὐτὰ ποὺ ὁ Ἄριστοτέλης ἀναφέρει σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ καθόλου δὲν

---

1. Μετὰ τὸ κίνημα τοῦ Κύλωνος.

ύπονοοῦν ὅτι οἱ κοινωνικὲς διακρίσεις καὶ ἡ προνομιακὴ θέσις τῶν πολιτῶν εἶχαν σάν βάση τὸ ρευστὸ χρῆμα. Ἄν μπορεῖ νὰ κατηγορηθεῖ σὲ κάτι ὁ Ἄριστοτέλης, εἶναι τοῦτο : Ἐκθέτει τὰ γεγονότα μὲ κάποια βιασύνη γιατί θέλει νὰ δώσει πληροφορίες καὶ νὰ στηρίξει τὶς γνώμες του. Στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι πολὺ κακὸς ἱστοριογράφος, γιατί ἡ διήγησή του γενικὰ δὲν παρουσιάζει προσόντα ἱστορικῆς ἀφήγησης. Τὸ ὕφος του εἶναι πλαδαρό, ἀτμηλέητο, καὶ γενικὰ ἐμφανίζεται περισσότερο σάν θεματογράφος παρά σάν ἱστορικός. Πρέπει νὰ σημειώσουμε μάλιστα ὅτι τὸ κείμενό του στὸ κεφάλαιο IV παρουσιάζει ὠρισμένα κενὰ καὶ ὠρισμένες ἀσάφειες. Ἴσως μάλιστα καὶ σὲ μερικὰ σημεῖα νὰ εἶναι φθαρμένο. Ἐπειδὴ ὁ Ἄριστοτέλης, ὅπως εἶπαμε, δὲ γράφει συστηματικὴ ἱστορία, ἀλλὰ ἐκθέτει τὰ οὐσιώδη γεγονότα γιὰ νὰ στηρίξει σ' αὐτὰ τὶς γνώμες καὶ κρίσεις του καὶ ἐπειδὴ στὴν ἐποχὴ του λίγο — πολὺ οἱ διανοούμενοι ἤξεραν τὴν ἱστορία τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος, γράφει καὶ σημειώνει τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης τῆς Ἀθηναϊκῆς Πολιτείας. Καὶ δεδομένου ὅτι πολλὰς φορές κρίνει τὸ παρελθὸν μὲ κριτήρια τῆς ἐποχῆς του, γιατί ἡ ἐθνογραφία καὶ ἡ λαογραφία ἦταν ἄγνωστες σάν ἐπιστῆμες κατὰ τὴν περίοδο ἐκείνη, τὸ ἀρχεϊακὸ ὕλικό ποῦ εἶχε ὑπ' ὄψη του ἀσύνειδα τὸ παραμορφώνει. Γι' αὐτὸ κι ὅταν εὑρίσκει στὶς παλιὰς γραπτὲς παραδόσεις ὅτι τὸν καιρὸ ποῦ ἐγίνε νομοθέτης ὁ Δράκων (621), τὴν πολιτικὴ ἐξουσία τὴν εἶχαν οἱ παρεχόμενοι ὄπλα (βλ. IV, 2), χωρὶς νὰ διαστέλλει καθόλου τοὺς παλιούς ὄρους καὶ συνθήκες τῆς Ἀττικῆς ἀπὸ τοὺς ὄρους καὶ τὶς συνθήκες τῆς ἐποχῆς του, νόμιζε ὅτι οἱ «παρεχόμενοι ὄπλα» ἦταν ἐκεῖνοι ποῦ «παρεῖχαν» πανοπλία. Στὴν ἐποχὴ ὅμως τοῦ Δράκοντος ὁ ὄπλισμός, κυρίως γιὰ ἀμυντικούς καὶ ἐπιθετικούς στρατιωτικούς σκοπούς, ἦταν περιττός, γιατί τὸ νεαρὸ κράτος τῆς Ἀττικῆς δὲν ἀντιμε-



τώπιζε εξωτερικούς κινδύνους, και γι' αυτό δὲν δημιουργήθηκε ἡ ἀνάγκη νὰ ὑπάρξει και νὰ ὀργανωθεῖ μιὰ μόνιμη στρατιωτικὴ δύναμη. Σημειώνουμε μάλιστα ὅτι τὰ κατώτερα ὄργανα τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, πού ἦταν ἐπιφορτισμένα μὲ τὴν ἐσωτερικὴ ἀσφάλεια, δὲν ἦταν Ἀθηναῖοι ἀλλὰ ξένοι, βάρβαροι (βλ. Πολυδεύκη, Η, 132). Ὁ Ἀριστοτέλης ὁμως δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ γνωρίζει μὲ ἀκρίβεια τὴν τότε κατάσταση και τὸν ἐσωτερικὸ ρυθμὸ τῆς ἐξέλιξης. Γνώριζε βέβαια ὅτι ὑπῆρξε κάποτε μιὰ ἐποχὴ, πού δὲν ὑπῆρχε ὁ θεσμὸς τοῦ Κράτους, ἀλλὰ δὲν εἶχε και τὶς ἀπαραίτητες ἐθνογραφικὲς γνώσεις, ὥστε νὰ διακρίνει ποιὲς ἦταν οἱ βασικὲς διαφορὲς μεταξύ Γένους και Πόλεως (= Πολιτείας). Σήμερα ὁμως πού ἔχει συγκεντρωθεῖ τεράστιο ἐθνογραφικὸ και λαογραφικὸ ὕλικό, μπορούμε πολὺ πιὸ σωστὰ ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη νὰ κατανοήσουμε και νὰ ἐρμηνεύσουμε τὶς ἀρχαῖες γραπτὲς παραδόσεις γύρω ἀπὸ τὴν προῖστορία και τὴν ἀπαρχὴ τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων λαῶν.

Ἄν λοιπὸν ἔχουμε ὑπ' ὄψη μας ὅτι ὁ Δράκων ἔγινε νομοθέτης στὴν πρώτη περίοδο κρατικῆς ὀργάνωσης τοῦ λαοῦ τῆς Ἀττικῆς και μάλιστα σὲ μιὰ περίοδο ἀνώμαλη και ἐξαιρετικὰ ταραγμένη, ἐξ αἰτίας τῆς ἐξέγερσης τῶν ἀκτημόνων και χρεωμένων ἀγροτῶν μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Κύλωνα, τότε μπορούμε νὰ καταλάβουμε ποιοὶ ἦταν «οἱ παρεχόμενοι ὄπλα»<sup>1</sup>. Ἦταν οἱ γαιοκτῆμονες και οἱ δανειστὲς πού ἐπικρατήσανε και πού ἀναγκάστηκαν νὰ ἐξοπλιστοῦν, γιὰ νὰ εἶναι βέβαιοι ὅτι θὰ κατέχουν τὰ κεκτημένα. Μόνο μιὰ τέτοια ἐρμηνεῖα εἶναι πιθανὴ στὸ ἀριστο-

---

1. Ἄλλωστε τὸ ρῆμα παρέχω και παρέχομαι στὴν πρώτη ἔννοια σήμαινε: Κρατῶ καλὰ κοντά μου. Πολὺ ἀργότερα πῆρε τὴ σημασία διαθέτω σὲ τρίτους.

τελικό χωρίο πού λέει : «'Απεδέδοτο μὲν ἡ πολιτεία τοῖς ὄπλα παρεχομένοις» (IV, 2). Ἐν ἔρμηνεύσουμε τὸ χωρίο αὐτὸ ὅτι σημαίνει : «ἡ πολιτεία ἦτο παραδεδομένη εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἀμυνομένων πολιτῶν», ὅπως τὸ θέλει ὁ Καρολίδης, ἢ ἂν δεχθοῦμε τὴ γνώμη τοῦ Σ. Λάμπρου πού τὸ ἐξηγεῖ : «οἱ δυνάμενοι νὰ προμηθευθοῦν ἐξ ἰδίων πανοπλίαν», δὲν βγαίνει κανένα θετικὸ συμπέρασμα<sup>1</sup>. Τὸ διακριτικὸ προσὸν τῆς κυρίαρχης τάξης κατὰ τὴν περίοδο ἐκείνη δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἦταν ἡ διάθεση ὀπλισμοῦ, γιατί κάτι τέτοιο οὔτε καὶ στοὺς μεταγενέστερους χρόνους, πού οἱ πόλεμοι ἦταν συνηθισμένοι, δὲν ἀποτέλεσε τὸ κύριο κριτήριον πού ἔδινε σὲ μιὰ τάξη τὴν ὑπεροχὴ μέσα στὴν Πολιτεία, πολὺ δὲ περισσότερο στὴν ἐποχὴ τοῦ Δράκοντος, πού δὲν ἀντιμετωπίζονταν ἐξωτερικοί, εἴτε ἐπιθετικοί εἴτε ἀμυντικοί, πόλεμοι. Μετὰ λοιπὸν τὴν ἀνάλυση πού ἐκάναμε, τὸ χωρίο αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ ἐρμηνεύσουμε σύμφωνα μὲ τὸ ἀρχικὸ του νόημα· δηλαδὴ τὴν πολιτικὴ ἐξουσία τὴν εἶχαν ὅσοι διέθεταν ὄπλα (οἱ ἐξοπλισμένοι). Ἄλλωστε, στὴ συνέχεια ὁ Ἄριστοτέλης λέγοντας σὲ ποιούς ἀπονέμονται τὰ ἀξιώματα, δηλαδὴ ποιοὶ κυβερνοῦσαν τὴν Πολιτεία, δὲν ἀναφέρει σὰν κρι-

---

1. Καὶ ὁ I. Ζερβὸς στὴ μετάφρασή του τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» Ἄθ. 1937 ἐκδ. «Παπύρου» τευχ. Α, σελ. 47, μεταφράζει : «τὰ πολιτικὰ δικαιώματα ἀπενεμήθησαν εἰς τοὺς ἔχοντας νὰ εἰσφέρουν ἓνα πολεμικὸν ὄπλισμὸν (στρατιώτου) . . .».

2. Πρέπει νὰ προσθέσουμε ἐδῶ ὅτι τὸ κείμενον, λέγοντας ὅτι οἱ ἐννεὰ ἄρχοντες καὶ ταμίαι ἐκλέγονταν ἀπ' αὐτοὺς πού εἶχαν περιουσία «οὐκ ἐλάττω δέκα μῶν ἐλευθέραν» (IV, 2), προφανῶς εἶναι φθαρμένο ἢ ἀλλοιωμένο, καὶ τοῦτο γιατί ἐδῶ τὸ ἀρχικὸ κείμενον μιλοῦσε γιὰ εἰσοδήματα καὶ γιὰ ποσὸ πολὺ μεγαλύτερον τῶν δέκα μῶν, ἀφοῦ λίγο παρακάτω γίνεται λόγος γιὰ ἑκατὸ μῶν ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἐκλογή τῶν στρατηγῶν καὶ ἱππάρχων.

τήριο τὸν στρατιωτικὸ ὄπλισμό, ἀλλὰ τὴν περιουσιακὴ κατάστασι τῶν ἀρχόντων<sup>2</sup>. Κι ἂν γίνεται λόγος γιὰ στρατηγούς καὶ ἰππάρχους, δὲν πρέπει νὰ θεωροῦμε τοὺς τίτλους αὐτοὺς ὅτι σημαίνουν, κατὰ τὴν παλαιότητα ἐκείνη ἐπεχὴ, καθαρῶς στρατιωτικὰ ἀξιώματα. Ἦταν πολιτικὰ ἀξιώματα, γιατί, ἐπαναλαμβάνουμε, δὲν ὑπῆρχε ὀργανωμένος στρατὸς κατὰ τὴν περίοδο ἐκείνη τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν. Αὐτὸ βέβαια ἴσως νὰ μὴν τὸ ἀντιλαμβάνονταν ὁ Ἀριστοτέλης, γιατί δὲν εἶχε σαφῆ ἀντίληψη ποιά ἦταν ἡ ὀργάνωσι τοῦ Γένους καὶ ποιά ἦταν ἡ πορεία τῆς πολιτειακῆς ἐξέλιξις κατὰ τὴ μεταβατικὴ περίοδο ἀπὸ τὴ διάλυσι τοῦ Γένους μέχρι τὴν ἐμφάνισι τοῦ θεσμοῦ τοῦ Κράτους.

**§ 4. Ἡ νομοθεσία τοῦ Σόλωνος.** Μέχρι τὴν ἀνεύρεσι τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» ἡ μόνη σχεδὸν πηγὴ γιὰ τὴ μελέτη τῆς ἱστορίας τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος, σὲ μιὰ σπουδαία καὶ γόνιμη περίοδο τῆς ἱστορίας τοῦ κράτους τῆς Ἀττικῆς, ἦταν ὁ Πλούταρχος στὴ βιογραφία τοῦ Σόλωνος. Μὲ τὴν ἀνεύρεσι ὁμως τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» ἔχουν διευκρινισθεῖ πολλὰ σημεῖα τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος κατὰ τὴ περίοδο ἐκείνη, καὶ ἀπὸ ἱστορικὴ καὶ πληροφοριακὴ ἄποψι ἔχουν πλουτισθεῖ οἱ γνώσεις μας γιὰ τὴ σημασία καὶ τὴν ἔκτασι τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος. Πρὶν ἀπ' ὅλα ἔγινε ἀναμφισβήτητο, ὅτι τὸ καθεστὼς ποῦ ἐπιβλήθηκε στὴν Ἀττικὴ μετὰ τὴν καταστραφὴ τοῦ κινήματος τοῦ Κύλωνος, δὲν κατόρθωσε, παρὰ τὴν αὐστηρότητα τῶν νόμων τοῦ Δράκοντος, νὰ ἐπιβληθεῖ καὶ νὰ διατηρηθεῖ.

Λίγα χρόνια μετὰ τὴν εἰσαγωγή τῆς νομοθεσίας τοῦ Δράκοντος ἐξεργάγη νέο κίνημα. Ἡ κατάσταση τότε ἦταν τόσο ἐκρυθμῆ, ὥστε οἱ διίστάμενες μερίδες ἀναγκάστηκαν νὰ συμβιβαστοῦν, γιατί κινδύνευε νὰ διαλυθεῖ τὸ νεαρὸ κράτος τῆς Ἀττικῆς, ἐφόσον ἀπὸ τὶς τρεῖς τάξεις (διά-

κριους, πεδιεῖς καὶ παράλους<sup>1</sup>) καμμιά δὲν ἦταν τόσο ἰσχυρὴ ὥστε νὰ ἐπιβληθεῖ στὶς ἄλλες. Στὶς περιστάσεις αὐτὲς ἦταν ἐπιβεβλημένη ἀπὸ τὰ πράγματα ἡ συνδιαλλαγή. Καὶ αὐτὸ ἐγινε στὴν Ἀττικὴ τὸ 592. Φαίνεται μάλιστα ὅτι οἱ παράλοι ἀνάλαβαν ρόλο διαιτητικὸ μεταξὺ τῶν πεδιέων καὶ τῶν διακριῶν, καὶ ὁ Σόλων, πού ἀνῆκε στὴν τάξη τῶν παράλων, ἀναγνωρίστηκε ἀπ' ὄλους σὰν νομοθέτης καὶ διαλλακτῆς. Ἐνῶ ὅμως οἱ διάκριοι περίμεναν νὰ θεσπίσει καὶ τὸν ἀναδασμὸ τῆς γῆς, ὁ Σόλων ἀρκέστηκε μόνο στὴν ἀποκοπὴ τῶν χρεῶν, τόσο τῶν ἰδιωτικῶν ὅσο κι' ἐκείνων πού ὀφείλονταν ἀπὸ πρόστιμα, καταδίκες, ἢ ἀπὸ φορολογικὲς ὑποχρεώσεις στὸ δημόσιο. Αὐτὴν τὴν ἔννοια ἔχει τὸ χωρίο τοῦ Ἀριστοτέλη: «καὶ νόμους ἔθηκε καὶ χρεῶν ἀποκοπὰς ἐποίησε καὶ τῶν ἰδίων καὶ τῶν δημοσίων ἄς σεισάχθειαν<sup>2</sup> καλοῦσιν» (VI, 1). Δηλαδή ἐν μέρει μόνο κανόνισε τὰ αἰτήματα τῶν μικροαγορῶν καὶ τῶν ἀκτημόνων. Παράλληλα ὅμως ἐπέβαλε καὶ νομισματικὴ μεταρρύθμιση, καὶ γιὰ νὰ ἐνισχύσει τοὺς μεγαλοαγρότες<sup>3</sup>, πού ἀπὸ τὴν ἀποκοπὴ τῶν χρεῶν ζημιώ-

---

1. Διάκριοι ὀνομάζονταν οἱ ὄρεινοί, ἄρα ἦταν οἱ πρὸ φτωχοὶ ἀγρότες. Πεδιεῖς (καμπίσιοι) ἦταν οἱ μεγαλοαγρότες καὶ Πάραλοι ἦταν ἐκεῖνοι πού κατοικοῦσαν στὰ παράλια τῆς Ἀττικῆς.

2. Ὁ I. Ζερβὸς (ὅπου παραπ. σελ. 25), κατακρίνοντας τὸν Ἀριστοτέλη γιὰ μερικές του ἀνακρίβειες, γράφει καὶ τὰ ἔξης γιὰ νὰ ἐνισχύσει τὴ γνῶμη του : «... ἐξηγεῖ (ὁ Ἀριστοτέλης) κακῶς τὴν ἐπὶ Σόλωνος Σεισάχθειαν, συγγέων τὰ ἐπὶ τῶν ἀκίνητων κτημάτων ἐπιβεβλημένα βάρη πρὸς τὰ ἐνυπόθηκα ἐπ' αὐτῶν ἰδιωτικὰ δάνεια». Ὁμολογοῦμε ὅτι δὲν καταλαβαίνουμε τίποτα ἀπὸ τὴν «ἐπίκριση» αὐτὴ τοῦ Ζερβοῦ, γιὰ τὴν βάρη πού εἶχαν ἐπιβληθεῖ στὰ ἀκίνητα κτήματα δὲν ἦταν τίποτ' ἄλλο παρὰ ἰδιωτικὰ ἐνυπόθηκα δάνεια.

3. Μερικοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι μὲ τὴ νομισματικὴ του μεταρρύθμιση ὠφελήθηκαν οἱ μικροαγρότες. Ἡ ἄποψη

ἦσαν, καὶ γιὰ νὰ τονώσει τὴν εἰσαγωγή καὶ ἐξαγωγή, ὥστε νὰ ἐνισχυθοῦν οἱ πάραλοι. Ἡ νομισματικὴ μεταρρύθμιση τοῦ Σόλωνος σ' αὐτὸν κυρίως τὸ σκοπὸ ἀπέβλεπε. Πρῶτον ἔπρεπε οἱ χρεωμένοι ἀγρότες νὰ μπορέσουν νὰ ἐξοφλήσουν τὰ χρέη τους μὲ νόμισμα οὐσιαστικὰ ὑποτιμημένο. Δεύτερον καὶ οἱ δανειστὲς νὰ μὴν ὑποστοῦν ὅλη τὴ ζημιὰ ἀπὸ τὴν ὑποτίμηση τοῦ νομίσματος, γιατί παίρνοντας σὲ ἐξόφληση τῶν δανείων τους τὴ νέα δραχμὴ θὰ ἀγόραζαν ἐμπορεύματα ἢ θὰ συναλλάσσονταν κι αὐτοὶ μὲ τὸ νέο νόμισμα, κι ἔτσι θὰ ἰσοφαρίζονταν ἡ ζημιὰ ποὺ θὰ εἶχαν ἀπὸ τὶς ἐξοφλήσεις τῶν δανείων. Καὶ τρίτο, τὸ νέο νόμισμα θὰ μποροῦσε νὰ διευκολύνει τὴν ἐξαγωγή

Ἐναφορικὰ ὅμως μὲ τὴν προνομιακὴ θέση τῶν πλουσίων δὲν ἐπέφερε μεγάλες μεταβολές. Ἄφου κατάργησε τὸ θεσμὸ τῆς σωματικῆς ὑποθήκης καὶ ἐλευθέρωσε ὅλους τοὺς χρεωφειλέτες ἀπὸ τὰ βάρη τους, κατὰ τὰ ἄλλα ἀναγνώρισε τὸ πολιτικοκοινωνικὸ καθεστῶς ποὺ ὑπῆρχε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Δράκοντος. «Τιμήματι — γράφει ὁ Ἀριστοτέλης — διείλεν εἰς τέτταρα τέλη, καθάπερ διήρητο καὶ πρότερον» (VII, 3). Ἡ διάκριση ὅμως τῶν κοινωνικῶν τάξεων στηρίχθηκε αὐτὴν τὴν φορὰ κυρίως στὴν κτηματικὴ περιουσία τοῦ καθενὸς καὶ μὲ βάση τὸ εἰσόδημα σὲ εἶδος καὶ ὄχι σὲ χρῆμα. Μὲ τὴ μεταρρύθμισή του αὐτὴ θέλησε νὰ χτυπήσει ἰδιαίτερα τὴν τοκογλυφία.

---

αὐτὴ δὲν εἶναι σωστὴ, γιατί ἐκεῖνοι ποὺ εἶχαν νὰ πουλήσουν προϊόντα ἦταν οἱ μεγαλοαγρότες. Συνεπῶς αὐτοὶ εἰσπράξανε περισσότερες δραχμὲς καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἀποζημιώθηκαν ὡς ἓνα σημεῖο γιὰ τὴν ἀποκοπὴ τῶν χρεῶν, δεδομένου ὅτι αὐτοὶ ἦταν καὶ οἱ δανειστὲς.

1. Ὁ Πλούταρχος (Σόλων 15) μιλάει γιὰ ἐπαύξηση (ὑπερτίμηση) τῆς τιμῆς τοῦ νομίσματος. Τυπικὰ μὲν αὐτὸ ἐγίνε, οὐσιαστικὰ ὅμως ἡ δραχμὴ ὑποτιμήθηκε κατὰ τὸ 1/4.

Ἄς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού τὸ χρῆμα ἔγινε τὸ ἀποκλειστικὸ μέσο τῶν ἀνταλλαγῶν, προκάλεσε πολλές κοινωνικοοικονομικὲς μεταβολές καὶ ἐπέδρασε σὰν διαλυτικὸ ὄξυ μέσα στὴν κοινωνία. Πολλοὶ λοιπὸν κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς πού λάτρευαν τὸ νέο θεὸ — χρῆμα, ἀφοῦ συγκεντρώσανε ἀρκετὴ ποσότητα ἀπ' αὐτό, παραμέλησαν τὴν καλλιέργεια τῶν κτημάτων τους κι ἔγιναν οἱ χειρότεροι τοκογλύφοι. «Ἦν δ' ἡ τάξις τῆς ἀρχαίας πολιτείας— γράφει ὁ Ἀριστοτέλης— τοιάδε : τὰς μὲν ἀρχὰς καθίστασαν ἀριστίνδην καὶ πλουτίνδην» (III, 1). Ὁ Σόλων θέλησε νὰ περιορίσει τὸ κακὸ τῆς τοκογλυφίας, καὶ γιὰ νὰ ἐμποδίσει νὰ ἐκλέγονται ἄρχοντες ἀπὸ τοὺς τοκογλύφους ἔβαλε σὰν ἀπαραίτητο προσὸν γιὰ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγεσθαι στὰ ἀνώτερα καὶ ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς Πολιτείας ὀρισμένον ποσὸ ἀγροτικοῦ εἰσοδήματος. Ὁ θεσμὸς αὐτός, σύμφωνα μὲ τὴ σκέψη τοῦ Σόλωνος, θῆκε νὰ φέροι κι ἄλλα θετικὰ ἀποτελέσματα. Θὰ δημιουργοῦσε δηλαδὴ μιὰν ἄμιλλα ἐντατικῆς καλλιέργειας τῆς γῆς, ἀφοῦ ἡ ποσότητα τοῦ εἰσοδήματος κανόνιζε τὴ θέση τοῦ κάθε πολίτη μέσα στὴν Πολιτεία. Καὶ δὲν εἶναι καθόλου ἀπίθανον νὰ σκέφτηκε ὁ Σόλων ὅτι καὶ οἱ θῆτες (οἱ ἐντελῶς ἄποροι) θὰ παρακινιόνταν νὰ βροῦνε τὰ μέσα γιὰ νὰ καλλιεργήσουν ἓνα κομμάτι γῆς καὶ ν' ἀποκτήσουν ἔτσι πολιτικὰ δικαιώματα. Καὶ φαίνεται πὼς ὑπῆρξαν καὶ τέτοια παραδείγματα (βλ. Ἀριστ. Ἀθην. Πολιτ. VII, 4).

Αὐτὸ τὸ νόημα νομίζουμε ὅτι ἔχουν τὰ γραφόμενα τοῦ Ἀριστοτέλη στὸ κεφάλαιον VII. Μερικοὶ ἱστορικοὶ, πού παρασύρθηκαν ἀπὸ τὸν Πολυδεύκη<sup>1</sup> καὶ ἀπὸ τὴν ἀξιο-

---

1. Ὁ Πολυδεύκης γράφει : «Τιμήματα δ' ἦν τέτταρα, πεντακοσιομεδίμων ἰπέων, ζευγίτων θητικῶν, οἱ μὲν ἐκ τοῦ πεντακόσια μέτρα ξηρὰ καὶ ὑγρά ποιεῖν κληθέντες· ἀνάλισκον δ' εἰς τὸ δημόσιον τάλαντον· οἱ δὲ τὴν ἰπάδα

λογώτατη ἐργασία τοῦ Boeckh<sup>1</sup>, δίνουν στὸ κεφάλαιο αὐτὸ τὴν ἔννοια φορολογικῆς κατάταξης τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς.

Αὐτὴ ἡ ἄποψη δὲν νομίζουμε ὅτι εἶναι σωστὴ. Ὅταν γράφει ὁ Ἀριστοτέλης : «Ἐδει δὲ τελεῖν πεντακοσιομέδιμνον μὲν ὄς ἂν ἐκ τῆς οἰκείας ποιῆ πεντάκόσια μέτρα . . . ἱππάδα δὲ τοὺς τριακόσια ποιοῦντας . . . » (VII, 4) δὲν ἐννοεῖ κατάταξη φορολογικὴ τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ σημειώνει ποιό ἦταν τὸ διακριτικὸ γνώρισμα βάσει τοῦ ὁποίου οἱ πολῖτες θὰ εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ καταλάβουν αὐτὰ ἢ ἐκεῖνα τὰ ἀξιώματα. Ἄλλωστε ἡ λέξις τ ἔ λ ο ς στὴν ἀρχικὴ τῆς σημασίᾳ ἐσήμαινε τὴν τάξιν ποὺ ἀνήκε ὁ πολίτης. Ἀργότερα, ὅταν μὲ τὸν καιρὸ καθιερώθηκε καὶ τὸ φορολογικὸ σύστημα, εἶχε καὶ τὴν ἔννοια τῆς φορολογικῆς ὑποχρέωσης τοῦ πολίτη. Κι' ἐπειδὴ ὅσοι ἀνήκαν στὶς ἀνώτερες τάξεις ἔπαιρναν καὶ τὰ ἀξιώματα, ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ τῆς σημασίᾳ, ὀνομάζονταν «ο ἰ ἔ ν τ ἔ λ ε ι». Στὴ συνέχεια πρέπει νὰ ἀναιρέσουμε καὶ τὴ γνώμη τῶν Ed. Meyer (Ἱστορία τῆς Ἀρχαιότητος, ἔκδ. Στουτγάρδης 1893, Β, 653) καὶ τοῦ Beloch (Ἑλληνικὴ Ἱστορία, ἔκδ. Στρασβούργου 1893, Α, 324) ὅτι ἡ διαίρεση τῆς Ἀθηναϊκῆς Πολιτείας σὲ τέσσερις

---

τελοῦντες ἐκ μὲν τοῦ δύνασθαι τρέφειν ἵππους κεκλησθαι δοκοῦσιν, ἐποιοῦν δὲ μέτρα τριακόσια, ἀνάλισκον δὲ ἡμί-τάλαντον. Οἱ δὲ τὸ ζευγῆσιον τελοῦντες ἀπὸ διακοσίων μέτρων κατελέγοντο, ἀνάλισκον δὲ μνᾶς δέκα· οἱ δὲ τὸ θητικὸν οὐδεμίαν ἀρχὴν ἤρχον, οὐδὲ ἀνάλισκον οὐδέν». (H, 130). Ἐχω τὴ γνώμη ὅμως ὅτι ὁ φόρος ἐνός ταλάντου καὶ μισοῦ ταλάντου ποὺ πλήρωναν οἱ δυὸ πρῶτες τάξεις εἶναι πολὺ μέγας καὶ γι' αὐτὸ νομίζω ὅτι οἱ ἀριθμοὶ ποὺ μᾶς δίνει ὁ Πολυδεύκης δὲν εἶναι ἀπόλυτα ἀκριβεῖς.

1. Ὁ Boeckh ἔγραψε σὲ δυὸ τόμους (1817 - 1818) περισπούδαστη μελέτη γιὰ τὴν οἰκονομίαν τῶν Ἀθηνῶν (Staatshaushaltung der Athener).

τάξεις ἔγινε γιὰ πρώτη φορά ἀπὸ τὸ Σόλωνα. Δὲν νομίζουμε ὅτι εἶναι σωστὴ ἡ ἄποψη αὐτὴ. Ὁ Σόλων δὲν ἦταν δυνατό, οὔτε εἶχε δικαιοδοσίαν νὰ χωρίσει τὴν Ἀθηναϊκὴ Πολιτεία σὲ τάξεις. Τὸ μόνο ἀληθινὸ εἶναι ὅτι ὁ Σόλων ἐπωφελήθηκε ἀπὸ τὸν ὑπάρχοντα χωρισμὸ γιὰ νὰ στηρίξει τὴ μεταρρυθμιστικὴ του νομοθεσίαν, παίρνοντας σὺν ἀφετηρία τὸ εἰσόδημα τῶν πολιτῶν γιὰ νὰ κατοχυρώσει τὰ πολιτικὰ τους δικαιώματα.

**§ 5. Ὁ Θεσμὸς τῶν ναυκραριῶν.** Ὁ Ἀριστοτέλης, ἰστορώντας ποιοὶ ἦταν οἱ βασικοὶ θεσμοὶ τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος, κάνει λόγο καὶ γιὰ τὴν ναυκραρίαν (VIII, 3). «Φυλαὶ δ' ἦσαν τέτταρες καθάπερ πρότερον καὶ φυλοβασιλεῖς τέτταρες. Ἐκ δὲ τῆς φυλῆς ἐκάστης ἦσαν νενημέναι τριττύες μὲν τρεῖς, ναυκραρίαὶ δὲ δώδεκα καθ' ἐκάστην. Ἦν δὲ ἐπὶ τῶν ναυκραριῶν ἀρχὴ καθεστηκυῖα ναυκραροὶ, τεταγμένη πρὸς τὰς εἰσφορὰς καὶ τὰς δαπάνας τὰς γιγνομένας». Γιὰ τοὺς ναυκράρους ὁμοῦς πρῶτος κάνει λόγον — αὐτὴ εἶναι ἡ γνωστὴ σὲ μᾶς ἀρχαιότερη πηγὴ — ὁ Ἡρόδοτος (V, 71). Ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας στὴ διήγησίν του σχετικὰ μὲ τὸ κίνημα τοῦ Κύλωνος λέει, ὅτι τοὺς ἐπαναστάτες (ὄπαδούς τοῦ Κύλωνος) ποὺ προσφύγανε ἰκέτες στὸ ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς, τοὺς σηκώσανε οἱ πρυτάνεις τῶν ναυκράρων ποὺ κυβερνοῦσαν τότε τὴν Ἀθήνα.

Μὲ ἀφορμὴ λοιπὸν τὰ γραφόμενα τοῦ Ἡροδότου ἔγινε μεγάλη συζήτηση μεταξὺ τῶν φιλολόγων γιὰ τὴ σημασίαν καὶ τὴν ἔτυμολογίαν τῆς λέξεως ναυκράρος. Ὁ G. Meyer ἔτυμολόγησε τὴ λέξιν αὐτὴ ἀπὸ τὸ ναῦς καὶ κάρ (κρα) ποὺ εἶναι ρίζα τοῦ ρήματος κραίνω. Ἄρα ναυκράρος = αὐτὸς ποὺ κατασκευάζει πλοῖον, ὁ ναυπηγός. Ὁ Wecklein πάλι τὴν ἔτυμολογεῖ ἀπὸ τὸ ναύειν, ἄρα ναυκράρος = ὁ κύριος τῆς ἐστίας. Ἄλλοι ἔτυμολογοῦν ἀπὸ τὸ ρῆμα ναίω = κατοικῶ, ἀπὸ τὴν ἴδιαν ρίζαν δηλαδὴ ποὺ παράγεται ἡ λέξις ναός. Ὁ Ἄγγλος ὁμοῦς ἱστορικὸς Grote μὲ



τὸ ἀνεπτυγμένο ἱστορικό του αἰσθητήριον δέχτηκε ὅτι ἡ λέξις ναύκραρος σημαίνει τὸν κτηματία. Δὲν μπορεῖ φυσικὰ κανεὶς νὰ ἐκφέρει κατηγορηματικὰ γνώμη πάνω σ' αὐτό. Πάντως ἡ λέξις αὐτὴ δὲν ἔχει σχέση μετὰ τις «ναῦς», κι ἐνδέχεται νὰ εἶναι καὶ προελληνική<sup>1</sup>. Ἐφόσον ναύκραροι ὑπῆρχαν πρὶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Δράκοντος, τὸν καιρὸ τῆς πρώτης ἀγροτικῆς ἐξέγερσης, εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ θεσμὸς τῶν ναυκραριῶν ἦταν παλιὸς καὶ ὅτι δὲν εἶχε καμμιά σχέση μετὰ τὸ πολεμικὸ ναυτικὸ τῆς Ἀθηναϊκῆς Πολιτείας κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς ἱστορίας της. Πολεμικὸ (δηλαδὴ κρατικὸ) ναυτικὸ στὴν Ἀττικὴ ἐμφανίζεται μετὰ τοὺς Πεισιστρατίδεις καὶ κυρίως ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Θεμιστοκλή.

Ἄν εἶχε ὀργανωθεῖ πολεμικὸ (κρατικὸ) ναυτικὸ ἀπὸ τὰ πρὶν τὸν Κύλωνα χρόνια θὰ ὑπῆρχαν ὁπωσδήποτε μερικὲς πηγὲς ποὺ θὰ μᾶς πληροφοροῦσαν σχετικὰ. Ἐξ ἄλλου, ἂν ὁ θεσμὸς αὐτὸς ὑπῆρχε ἀπὸ τὰ παλιὰ αὐτὰ χρόνια, θὰ μεταρρυθμιζόνταν βέβαια ἀργότερα, στὴν ἐποχὴ τοῦ Θεμιστοκλή καὶ τοῦ Περικλή, ἀλλὰ πάντως στὴν βάση του θὰ ἔμενε ὁ ἴδιος, ἐνῶ γνωρίζουμε ὅτι πολὺ ἀργότερα καθιερώθηκε ὁ θεσμὸς τῆς τριηραρχίας. Ἐπίσης πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι στὴν περίπτωσιν ποὺ ὁ θεσμὸς τῆς τριηραρχίας ἦταν διάδοχος τῆς ναυκραρίας, οἱ ῥήτορες ποὺ κατηγοροῦν ἔμμεσα τὸ θεσμὸ τῆς τριηραρχίας, καὶ οἱ ἄλλοι ἱστορικοὶ τῆς Ἀθηναϊκῆς Πολιτείας, θὰ ἐπι-

---

1. Οἱ περισσότεροι ὁμοῦς ἱστορικοὶ καὶ φιλόλογοι δέχονται σήμερον ὅτι ἡ ἔτυμολογία αὐτῆς τῆς λέξεως εἶναι ἀπὸ τὸ ναῦς καὶ κραίνω. Ὁ Glotz μάλιστα (βλ. *La maritime et la cité* στὴν *Revue des études Grecques* 1900) βρίσκει ὅτι ναυκραρίαις ὑπῆρχαν ἐν σπέρματι στοὺς Ὀμηρικοὺς χρόνους. Ἡ γνώμη αὐτὴ νομίζουμε ὅτι εἶναι ἐντελῶς ἀστήρικτη.

καλοῦνταν τὸν παλιὸ θεσμὸ τῆς ναυκραρίας γὰ νὰ δείξουν ὅτι ὁ θεσμὸς τῆς τριηραρχίας ἦταν ἐπιβαρυντικὸς γὰ ὀρισμένη τάξη πολιτῶν.

Ἐκτὸς ὁμῶς ἀπὸ τὰ παραπάνω, οὔτε ἀπ' αὐτὰ ποὺ λέει ὁ Ἡρόδοτος οὔτε ἀπὸ τὰ γραφόμενα τοῦ Ἀριστοτέλη προκύπτει ὅτι οἱ ναυκραρίες ἦταν θεσμὸς ποὺ εἶχε ἄμεση σχέση με τὸ πολεμικὸ ναυτικὸ τῆς Ἀθηναϊκῆς Πολιτείας. Ὁ Ἀριστοτέλης μάλιστα ξεκαθαρίζει καλὰ τὸ ζήτημα, γιατί τονίζει πὼς ἡ ναυκραρία ἦταν λειτουργημα καθαρὰ διοικητικὸ. Κι ὁ ἴδιος μᾶς λέει ἀκόμα ὅτι ὁ Κλεισθένης καθιέρωσε καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν δημάρχων, ποὺ ἡ δικαιοδοσία τους ἦταν ἡ ἴδια με τὴ δικαιοδοσία τῶν ναυκράρων, ἐπειδὴ ἀντικατέστησε τὶς ναυκραρίες με τοὺς δήμους (XXI, 5). Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ Πολυδεύκης δέχεται μὲν πὼς ἡ ναυκραρία ἦταν καθαρὰ διοικητικὸ λειτουργημα, ἀλλὰ προσθέτει ὅτι παρῆχε (στὸ κράτος φυσικὰ) «δύο ἵππεις καὶ μίαν ναῦν». Καὶ συμπεραίνει πὼς ἴσως νὰ πῆρε τὸ ὄνομα ναυκραρία γιατί ἔδινε «ναῦν μίαν»<sup>1</sup>.

#### IV. ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΤΗΣ «ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ»

**§ 1. Συνέχεια τῆς κριτικῆς.** Εἶδαμε παραπάνω ὅτι ἀπὸ τοὺς φιλολόγους ἄλλοι θεώρησαν σὰν ἐντελῶς πλαστὸ τὸ κείμενο τοῦ IV κεφ. τῆς «Αθηναίων Πολιτείας» κι ἄλλοι χαρακτήρισαν διάφορα χωρία τοῦ σὰν στηριζόμενα σὲ πλαστὲς μαρτυρίες. Ἡ κριτικὴ ὁμῶς τῶν ἰδίων φιλολόγων συνεχίζεται καὶ γὰ ἄλλα κεφάλαια τοῦ ἀριστοτελικοῦ

1. «Ναυκραρία δ' ἦν τέως φυλῆς δωδέκατον μέρος καὶ ναύκραροι ἦσαν δώδεκα . . . ναυκραρία δ' ἐκάστη δύο ἵππείας παρῆχε καὶ ναῦν μίαν, ἀφ' ἧς ἴσως ὠνόμαστο» II, 109).

κειμένου και γι' αυτό πρέπει να δώσουμε μιὰ περίληψη τῶν γνωμῶν ποὺ ἔχουν διατυπωθεῖ.

Ἐκεῖ ποὺ ἔλειπαν τὰ ἐπίσημα κείμενα — γράφουν οἱ κριτικοὶ — ὁ Ἀριστοτέλης ἀναζητεῖ καὶ ἐρμηνεύει τὶς ὑπάρχουσες νομοθετικὲς διατάξεις, ἐφόσον αὐτὲς ἀποτελοῦν «τεκμήρια» ἢ «σημεῖα» τοῦ παρελθόντος (πρβλ. κεφ. III, VII 4, VIII 1, XIII 5). Ἐννοεῖται ὅτι στὴν ἐρμηνεία τοῦ αὐτῆ μερικὲς φορὲς ἀπατάται ἢ ἀφίνεται νὰ παρασυρθεῖ ἀπὸ τὴν ἐπίδραση μιᾶς ἀπ' τὶς πηγές του. Ἀλλὰ τοῦλάχιστον ὁ Ἀριστοτέλης δοκίμασε νὰ ἐφαρμόσει μιὰ μέθοδο ἀληθινὰ ἐπιστημονικὴ στὴν παρακολούθηση τῆς πολιτικῆς ἀνέλιξης τῶν Ἀθηνῶν. Βλέπουμε λοιπὸν ὅτι οἱ πηγές τοῦ Ἀριστοτέλη εἶναι διάφορες καὶ συχνὰ ἀλληλοσυγκρουόμενες. Ἄς δοῦμε τώρα πῶς τὶς χρησιμοποιεῖ. Πρῶτος αὐτὸς διακρίνει τὴν ἀσυμφωνία τους καὶ προσπαθεῖ νὰ δώσει στοὺς ἀναγνώστες του τὴν πιὸ σωστὴ ἐξήγηση. Ἐν τούτοις εἶναι σπάνιες οἱ περιπτώσεις ποὺ μιὰ ἐκδοχὴ τοῦ ἐπιβάλλεται ἔτσι ὥστε νὰ ἐπισκιάζει τὶς ἄλλες. Σπανιώτερη ὅμως εἶναι ἡ περίπτωση νὰ μᾶς ἐκθέτει δύο ἀντίθετες παραλλαγές, χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ παίρνει τὸ μέρος τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης, ὅπως στὰ κεφάλαια XIV 4 καὶ XVII 4. Ἄλλοτε πάλι μᾶς ὑποδείχνει τὴν ἐκδοχὴ ποὺ γι' αὐτὸν εἶναι ἡ πιὸ ἔγκυρη ἢ ἀληθοφανῆς («πιθανότερος» VI 3, «εὐλογώτερον» VII 4, «δοκεῖ τοῖς μὴ παρέργως ἀποφαινομένοις» XXVIII 5). Ἀλλὰ στὶς περιπτώσεις ἀπ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις ἀκολουθεῖ μέση ὁδὸ, προσπαθώντας νὰ πλησιάσει μεταξύ τους τὶς ἀντίθετες αὐτὲς ἐκδοχές. Ἀναγκασμένος νὰ χρησιμοποιήσῃ πολιτικὸς λιβέλλους, παρατηρεῖ τὴ μεροληπτικότητά τους καὶ τοὺς βλέπει μὲ δυσπιστία. Δὲν τοῦ διαφεύγει ὅτι ὁ καθένας ἐπιδιώκει νὰ μονοπωλήσῃ τὴν ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν ὑπὲρ τοῦ κόμματός του, παριστάνοντάς τὴν σὰν τὸ μεγαλύτερο κατόρθωμα τῆς παράταξής του. Ἐπηρεασμένος ὅμως ἴσως ἀπὸ τὶς μετριοπαθεῖς

θεωρίες του, νομίζει ὅτι σὲ κάθε μία ἀπὸ τὶς ἀλληλοσυγκρουόμενες ἀπόψεις βλέπει κάποιο ποσοστὸ ἀλήθειας, παραμορφωμένο βέβαια ἀπὸ τὴν κομματικὴ ἀντίληψη, πὺ ἐλπίζει ὅμως ὅτι αὐτὸς μπορεῖ νὰ τὸ ἀναγάγει στὴν ἀρχικὴ, τὴ γνήσια μορφή του. Προκειμένου λοιπὸν νὰ καταστρώσει τὴ δική του ἐξιστόρηση, δανεῖζεται στοιχεῖα ἀπὸ διάφορες πηγές, διατηρώντας πάντα τὴν προτίμησή του γιὰ ὀρισμένη ἀπ' αὐτές, πὺ ἀποτελεῖ κατὰ κάποιον τρόπο τὸν «μίτο» τῆς ἀφήγησης, γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖο οἱ ὑπόλοιπες ἐκδοχὲς ὑφαίνονται σὰν λεπτομερειακὲς τροπολογίες.

Κανεὶς φυσικὰ δὲν μπορεῖ ν' ἀρνηθεῖ ὅτι ἡ μέθοδος αὐτὴ παρουσιάζει ἀσυμφωνίες καὶ ἀντιφάσεις. Ὁρισμένα κεφάλαια μάλιστα σχηματίζουν ἓνα εἶδος μωσαϊκοῦ· τόσο πολὺ συμπλέκονται μεταξύ τους οἱ διάφορες ἐκδοχὲς. Ἐναφέρουμε συγκεκριμένα σὰν σχετικὸ παράδειγμα τὰ κεφάλαια XVIII καὶ XXV. Τὸ πρῶτο πραγματεύεται τὸ φόνο τοῦ Ἰπάρχου ἀπὸ τὸν Ἀρμόδιο καὶ τὸν Ἀριστογείτονα, συνενώνοντας πληροφορίες δανεισμένες ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο, ἀπὸ τὸ Θουκυδίδη, ἀπὸ μία ὀλιγαρχικὴ πηγὴ καὶ ἀπὸ μία ἄλλη δημοκρατικὴ. Ὁ Ἀριστοτέλης ἀρχικὰ συμφωνεῖ μὲ τὸν Ἡρόδοτο (V 55 καὶ VI 123) καὶ μὲ τὸ Θουκυδίδη (I 20 καὶ VI 54 - 59) καὶ ἀποκρούει τὴ δημοκρατικὴ παράδοση (πὺ θεωρεῖ τοὺς δύο συνωμότες σὰν ἐλευθερωτὲς τῶν Ἀθηναίων), καὶ τοὺς θέλει νὰ ἔχουν παρακινηθεῖ ἀπὸ ἐλατήρια προσωπικά. Ἀντιτίθεται ὅμως ἔπειτα καὶ στὸ Θουκυδίδη σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ὀπλοφορῖα κατὰ τὴν πομπὴ τῶν Παναθηναίων, πὺ ὁ τελευταῖος τὴν ἀποδέχεται ἐνῶ ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ἀπορρίπτει, βγάζοντας ἀναμφίβολα τὸ σφαλὲρὸ τοῦτο συμπέρασμα ἀπὸ ἓνα μεταγενέστερο ψήφισμα πὺ κανόνιζε τὰ σχετικὰ τῆς πομπῆς. Ἡ ὀλιγαρχικὴ πηγὴ τὸν κάνει νὰ τοποθετήσῃ τὴν ἀρχικὴ αἰτία τῆς συνωμοσίας στὴ διαγωγή τοῦ Θετταλοῦ — καὶ

ὄχι τοῦ Ἰπάρχου — καὶ ἐπιπλέον τοῦ μεταδίνει μιὰ ἔρμηνεία ποῦ τῆς εἶναι συμφέρουσα ἀναφορικὰ μὲ τὶς κατηγορίες τοῦ Ἄριστογείτονα. Ἀλλὰ μιὰ ἄλλη παράδοση, δημοκρατικὴ αὐτὴν τὴ φορά, ἔρχεται νὰ ἀντιταχθεῖ στὴν προηγούμενη, ὄχι μόνο ἐρμηνεύοντας διαφορετικὰ τὶς καταγγέλεις τοῦ τυραννοκτόνου ἀλλὰ καὶ πιστεύοντας στὴν ὑπαρξὴ μιᾶς πολυπρόσωπης συννομωσίας, χρησιμοποιώντας δὲ κατὰ διαλείμματα τὸν ὄρο «τύραννοι», γιὰ νὰ δηλώσει μ' αὐτὸν ὄλους τοὺς Πεισιτοτρατίδες καὶ ὄχι τὸν Ἰππία μόνο, ὅπως ἄφινε νὰ μαντέψουμε ἢ ἀρχὴ τοῦ κεφαλαίου. Στὴν περίπτωσι αὐτὴ ὁ Ἄριστοτέλης συνένωσε ὄλα τὰ ἀσυμβίβαστα στοιχεῖα ποῦ εἶχε στὴ διάθεσὴ του, δηλαδὴ ἱστορικὲς μαρτυρίες, κομματικὲς παραδόσεις καὶ εἰκασίαι βγαλμῆνες ἀπὸ ἔθιμα μεταγενέστερα.

Τὴν ἴδια συγγραφικὴ μέθοδο ἀκολουθεῖ ὁ Ἄριστοτέλης καὶ στὴν ἐξιστόρησι τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ κινήματος τοῦ Ἐφιάλτη (Κεφ. XXV), ὅπου συμβουλεύεται πηγὴ ὀλιγαρχικὴ. Σύμφωνα μὲ τὴν ἐκδοχὴ αὐτὴ ὁ Θεμιστοκλῆς συνασπίζεται μὲ τὸν Ἐφιάλτη, ποῦ ὅμως δὲν ἐγκαθίδρυσε τὴν ἀρχὴ του παρὰ μόλις τὸ 462/1 π.Χ., ἐνῶ ὁ πρῶτος δὲν μποροῦσε νὰ βρισκῆται τότε στὴν Ἀθῆνα, γιὰτὶ ἦταν ἐξόριστος ἀπὸ τὸ 472. Τὸ γεγονὸς ἐπίσης ὅτι ὁ Ἄρειος Πάγος δὲν ἀναμίχθηκε καθόλου στὴ δίκη τοῦ Θεμιστοκλῆ στερεεῖ τὸν ἰσχυρισμὸ αὐτὸ κι ἀπὸ τὴν παραμικρὴ δικαιολογία. Ἀλλὰ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ γινόταν φανερὴ ἡ πανουργία ἐνὸς ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς δημοκρατικῆς μερίδας, κι ἔτσι ξεσκεπάζονται οἱ συμπάθειαι τῆς πηγῆς τοῦ Ἄριστοτέλη. Ἀπὸ τὴν ἴδια ὀλιγαρχικὴ πηγὴ παίρνει ὁ Ἄριστοτέλης καὶ ὀλόκληρη τὴν ἀρχὴ τοῦ κεφαλαίου ποῦ εἶναι τόσο εὐνοϊκὴ γιὰ τὸν Ἄρειο Πάγο. Ἀλλὰ ἡ πρώτη μνεία ποῦ γίνεται ἐκεῖ γιὰ τὸν Ἐφιάλτη περιέχει τόσο ἐπαινετικὲς ἐκφράσεις γι' αὐτόν, ὥστε δὲν μπορεῖ νὰ προέρχεται παρὰ ἀπὸ δημοκρατικὴ πηγὴ. Τὸ ἴδιο δείχνει καὶ ἡ

φράση «ἅπαντα τὰ ἐπίθετα» (= ὅλα τὰ ἐπιπρόσθετα λειτουργήματα), πού ὑποδηλώνει τὰ πολιτικά προνόμια τῶν Ἄρεοπαγιτῶν. Στὴ συνέχεια ὄλο τὸ μέρος τῆς ἀφήγησης πού παρουσιάζει τὸν Ἐφιάλτη καὶ τὸ Θεμιστοκλῆ νὰ συνεργάζονται ἔχει προέλευση ὀλιγαρχική. Τέλος ὅσον ἀφορᾷ τὸ θάνατο τοῦ Ἐφιάλτη, τοῦ ὁποίου ὁ δολοφόνος εἶχε παραμείνει ἄγνωστος κατὰ τοὺς ὀλιγαρχικούς, ὁ Ἄριστοτέλης παίρνει πληροφορίες ἀπὸ ἀντίθετη πηγὴ. Στὸ τέλος ὅμως φαίνεται ὅτι θέλει νὰ βγάλει συμπέρασμα πού προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐχθρική του παράταξη καὶ νὰ δείξει ὅτι ὁ θαρραλέος ἀναμορφωτῆς πολὺ γρήγορα ἔλαβε τὴν τιμωρία πού τοῦ ἄρμοζε. Γίνεται λοιπὸν ἀπὸ τὰ προεκτεθέντα φανερὸ ὅτι ὁ συμφυρμὸς τῶν πηγῶν εἶναι πλήρης.

Ἡ μέθοδος αὐτὴ τοῦ συνδυασμοῦ ἀντίθετων πηγῶν παρουσιάζει ἀσυμφωνίες ἀκόμα καὶ στὴ χρονολόγηση, προκειμένου τοῦλάχιστο γιὰ τὸ διάστημα τῆς τυραννίας τοῦ Πεισιστράτου. Πραγματικά, οἱ ἀριθμοὶ πού μᾶς δίνουν τὰ κεφάλαια XIV, XV, XVII καὶ XIX δὲ συμφωνοῦν οὔτε μεταξὺ τους οὔτε μὲ τοὺς ἀριθμοὺς πού βρίσκουμε στὰ «Πολιτικά» 1315 B 30 - 34. Εἶναι εὐνόητο ἄλλωστε ὅτι τόσο ὁ Ἄριστοτέλης ὅσο καὶ οἱ πηγές του δυσκολεύτηκαν ἐξαιρετικὰ νὰ καθορίσουν μιὰ ἀκριβῆ χρονολογία μέσα στὴν παλιὰ καὶ σκοτεινὴ ἐκείνη περίοδο. Ἄς προσπαθήσουμε τοῦλάχιστο νὰ βροῦμε τὴν καταγωγή αὐτῶν τῶν ἀσυμφωνιῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν δέκα ἐτῶν προκειμένου γιὰ τὴ δεύτερη ἐξορία τοῦ Πεισιστράτου προέρχεται ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο (I, 62) καὶ ἡ παραδοχὴ του ἀπὸ τὸν Ἄριστοτέλη ἀνέτρεψε τὶς ἄλλες ἐνδείξεις, πού προέρχονταν ἴσως ἀπὸ κάποιον Ἀθτιδογράφο καὶ πού μόνες τους μπορούσαν νὰ σχηματίσουν μιὰ σειρά ἀλληλένδετων ἀριθμῶν (πρῶτη τυραννία : 5 χρόνια (XIV), πρῶτη ἐξορία : 11 χρόνια (XIV)· δεύτερη τυραννία : 7 χρόνια (XIV), συνολικὴ διάρκεια διακυβερνήσεως : 33 χρόνια (XVII)· διάρκεια τριῶν τυ-

ραννιῶν : 17 χρόνια (XVII)· διάρκεια ἐξοριῶν : 14 χρόνια).

Ἄν ὁ συνδυασμὸς αὐτὸς δὲν ἔχει γίνεαι μὲ ἐπιδεξιότητα, ὑπάρχει ἢ δικαιολογία. Τίς ἐξηγήσεις τῶν γεγονότων ὁ Ἄριστοτέλης τίς ἔχει παραλάβει ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο, ἀλλὰ γιὰ νὰ τίς υἱοθετήσῃ ἐπρεπε νὰ δεχτεῖ καὶ ἐκεῖνες τοῦλάχιστο ἀπὸ τίς χρονολογίες ποὺ ταίριαζαν μὲ τὰ γεγονότα αὐτά. Ἄπ' ὅλα λοιπὸν τὰ παραπάνω καταφαίνεται πόσο συνηθισμένο εἶναι στὸν Ἄριστοτέλη νὰ συνδυάζει πληροφορίες ἀπὸ διάφορες πηγές καὶ πῶς καταλήγει μερικές φορές ἀπὸ λεπτομέρειες καθαυτὲς ἀξιόπιστες νὰ σχηματίζει ἓνα ἀνακριβὲς σύνολο. Ἐν τούτοις ὑπάρχει μία πηγὴ, καὶ τὴ γνώμη αὐτὴ τὴν ὑποστήριξε κυρίως ὁ Wilamowitz, ποὺ βλέπουμε νὰ ἀσκεῖ πάνω στὸ συγγραφεὴ ἰσχυρότερη ἐπίδραση ἀπὸ τίς ἄλλες καὶ κατορθώνει στὸ τέλος τοῦ ἱστορικοῦ μέρους νὰ ἐπισκιάσῃ κάθε ἄλλη. Τὸ ἔργο αὐτὸ δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ κεῖνο ποὺ παίρνει εὐνοϊκὴ θέση ἀπέναντι στὴν παράταξη τοῦ Θηραμένη. Ἡ συμπάθεια ποὺ ἐκδηλώνεται πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ σὲ μιὰ σειρά κεφάλαια ἀπὸ τὸ XXVIII μέχρι τὸ XL, ὀφείλεται κατὰ μέγαλο μέρος στὶς προσωπικὲς ἀντιλήψεις τοῦ Ἄριστοτέλη περὶ «πολιτείας», στὴν κλίση τοῦ πρὸς τὴν μετριοπαθῆ δημοκρατία ποὺ ἔχει περιγράψει ὁ ἴδιος στὰ «Πολιτικά» του καὶ ποὺ ἀπέχει τόσο ἀπὸ τὴ δημοκρατία τοῦ Θρασύβουλου ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν ὀλιγαρχία τοῦ Κριτία. Δεύτερος λόγος γιὰ τὴ συμπάθεια αὐτὴ (καὶ τοῦτο κάνει ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρουσα τὴν Ἀθηναίων Πολιτεία ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ) εἶναι ἡ μεγάλη ἐκτίμηση ποὺ τρέφει ὁ Ἄριστοτέλης, προπαντὸς σ' αὐτὸ τὸ ἔργο του, σὲ ἐπίσημες μαρτυρίες.

Ὁ «Θηραμενικὸς» συγγραφεὴς ποὺ συμβουλευτήκε φάνηκε πραγματικὰ νὰ στηρίζεται σὲ ντοκουμέντα αὐτοῦ τοῦ εἵδους, ἐπειδὴ μὲ τὴ μορφή ψηφισμάτων ἢ τοῦλάχιστον προβουλευμάτων, ἐξέθεσε ὅσα εἶχε θελήσει τὸ κόμμα του

νά πραγματοποιήσει ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Τετρακοσίων. Αὐτὴ ἢ φαινομενικὰ σοβαρὴ documentation προξένησε ἐντύπωση στὸν Ἀριστοτέλη, ποὺ δὲ δυσκολεύτηκε νὰ δώσει ὅλη του τὴν ἐμπιστοσύνη σ' ἓνα ἔργο ποὺ καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη τῶν πολιτικῶν ἰδεῶν τὸν ἄφινε ἀρκετὰ ἱκανοποιημένο. Οἱ ἐπιστημονικὲς του γνώμες καὶ οἱ πολιτικὲς του προτιμήσεις συμπέσανε στὸ σημεῖο αὐτὸ σχεδὸν ἀπόλυτα. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ θέση ἢ ἐχθρική πρὸς τὴ δημοκρατία καὶ ἄδικη ἀπέναντι στὸν 5ο αἰῶνα ποὺ παίρνει ὁ Ἀριστοτέλης σ' ἓνα ὀλόκληρο μέρος τῆς ἱστορικῆς ἐκθεσῆς του. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ συμπάθεια ποὺ διαφαίνεται στὰ τελευταῖα κεφάλαια τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» δὲν εἶναι τόση ὥστε νὰ μᾶς κάνει νὰ λησμονήσουμε τὴν προσπάθεια ποὺ κατέβαλε ἀληθινὰ ὁ Ἀριστοτέλης γιὰ νὰ διεκπεραιώσει τὸ ἔργο του μὲ ἐπιστημονικὴ ἀμεροληψία. Δὲν ἀφέθηκε νὰ ὀδηγηθεῖ τυφλὰ ἀπὸ τὶς πηγές του ἢ τὶς ἀτομικὲς του προτιμήσεις, ἀλλὰ ἀναζήτησε ὅσο μπορούσε τὴν ἀλήθεια. Πρῶτα ἀπ' ὅλα ἀκολουθεῖ κείμενα πρωτότυπα ἢ κείμενα ποὺ τὰ ἐπίστευε πρωτότυπα. Ἡ κρίση του π.χ. γιὰ τὸν Σόλωνα στηρίζεται στοὺς ἴδιους τοὺς στίχους τοῦ νομοθέτη καὶ ἡ κρίση αὐτὴ εἶναι εὐνοϊκὴ γιὰ τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ σὲ ἄλλα κεφάλαια, σχεδὸν στὸ μισὸ τῆς ἱστορικῆς ἐκθεσῆς του. Ἀλλὰ ἀπὸ ποῦ προέρχεται ἡ ἀντίθεση ποὺ παρατηρεῖται μεταξὺ τῆς ἱστορίας τοῦ βου καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ 5ου αἰῶνα ;

Τὸ περίεργο αὐτὸ ὀφείλεται χωρὶς ἀμφιβολία στὶς περιστάσεις ποὺ γράφτηκε ἡ «Ἀθηναίων Πολιτεία». Τὸ ἔργο, καθὼς ἀναφέραμε στὴν ἀρχή, χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 329 π.Χ., καὶ ἀκόμα πιθανώτερα ἀπὸ τὸ 324 ἢ 323. Μποροῦμε λοιπὸν ἀξιόλογα νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης, ἀφοῦ ἐπίβλεψε στὴ συγκέντρωση τῶν στοιχείων ποὺ ἔγινε ἀπὸ τοὺς μαθητὲς του καὶ ἔγραψε γιὰ πρώτη φορά, μᾶλλον ἡσώχειρα, τὸ ἔργο, καθὼς ἐπιθεωροῦσε ξανὰ τὸ ἱστορικὸ



μέρος σταμάτησε εκεί, πρώτα από την εξορία του στη Χαλκίδα και έπειτα από το θάνατό του. Έτσι εξηγούνται οί άνομοιότητες πού παρατηρούμε στο ιστορικό μέρος, οί αντίφάσεις πού δύσκολα σκεπάζονται, ή προτίμησή του πρὸς τὸ τέλος σὲ μία μόνο πηγή, προτίμηση πού άλλοιῶς εἶναι άνεξήγητη έπειτα από τήν εὐρύτητα τῶν ἀντιλήψεων πού ἔδειξε στήν ἀρχή τοῦ βιβλίου. Εἶναι φανερό ὅτι ὁ Ἄριστοτέλης τὰ πρῶτα κεφάλαια τὰ ἐπεξεργάστηκε πῶς προσεκτικά καὶ ὅτι ὕστερα ἀπὸ μελέτη τῶν γνήσιων κειμένων (αὐτὸ μᾶς τὸ φανερῶνουν κάλλιστα οἱ παρατιθέμενοι στίχοι τοῦ Σόλωνος) εἶχε ἐκεῖ τήν εὐκαιρία νὰ μορφώσει γνώμη προσωπική, άνεξάρτητη ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῶν πολιτικῶν λιβέλλων. Τὰ τελευταῖα ὅμως κεφάλαια δὲν εἶχαν τήν ἴδια ἐπεξεργασία. Τὸ κεφάλαιο μάλιστα ΧLI τελειώνει μὲ μιὰ σημείωση, πού δὲν προσαρμόζεται καθόλου πρὸς τὸ σύνολο τοῦ κειμένου. Μποροῦμε νὰ θεωρήσουμε σὰν βέβαιο ὅτι, σὲ σημεῖα πού βλέπουμε τώρα νὰ ἐκτίθενται ταυτόχρονα δύο ἀπόψεις, ὁ Ἄριστοτέλης θὰ εἶχε κάνει — ἂν τοῦ ἔμενε καιρὸς — τήν ἐκλογή τῆς πιθανότερης ἢ θὰ διατύπωνε ρητὰ τὴ σχετικὴ ἀμφιβολία του. Τὸ ἔργο ὅπως μᾶς παραδόθηκε τώρα, δίνει πλῆθος πληροφορίας, πολύτιμες βέβαια, ἀλλὰ καὶ ἀρκετὰ διαφορετικές, ἐνῶ συνάμα μᾶς διαφωτίζει σχετικά μὲ τὴ μέθοδο πού προτιμοῦσε ὁ Ἄριστοτέλης. Στὰ ἀρχικὰ κεφάλαια, εἶναι ἀναντίρρητο ὅτι ὁ συγγραφέας δὲ θέλησε νὰ ὑποδουλωθεῖ σὲ καμμία παράδοση ἀποκλειστική, τηρῶντας ἀπόλυτη τὴν ἀμεροληψία του. Δὲν πρέπει ὅμως καὶ νὰ δεχτοῦμε ἀβασάνιστα ὅλες τὶς εἰδήσεις πού μᾶς παρέχει, ἀλλὰ ἔχουμε ὑποχρέωση νὰ ὑποβάλουμε τὴν καθεμίᾱ τους σὲ λεπτομερῆ διερεύνηση, ἐφόσον προέρχεται ἀπὸ ἓνα κείμενο ὄχι τελειωτικὰ συμπληρωμένο». (Βλ. τὴν εἰσαγωγὴ πού ἀναφέρθηκε πῶς πάνω τοῦ Γάλλου Haussoulier στήν ἐκδοση τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» τῶν Belles Lettres — Budé, σελ. 9 καὶ ἐπόμεν.).

Αὐτὲς εἶναι οἱ σπουδαιότερες «μομφές» πού ἀποδίδονται στὸν Ἀριστοτέλη ἀπὸ τοὺς νεώτερους φιλόλογους καὶ κριτικούς. Οἱ παρατηρήσεις αὐτές, οἱ περισσότερες τοῦλάχιστο, εἶναι ἀπόλυτα σωστές. Σὲ ὄρισμένα σημεῖα ὁμως τῆς παραπάνω κριτικῆς διαφωνοῦμε, γιατί νομίζουμε ὅτι στηρίζονται σὲ ἐσφαλμένες βάσεις. Γι' αὐτὸ θὰ ἐκθέσουμε ἀναλυτικὰ καὶ τὴ δική μας ἄποψη. Δὲν παραλείπουμε μάλιστα νὰ προσθέσουμε ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς φιλόλογους πού ἀσκοῦν κριτικὴ πάνω σὲ ἀρχαῖα κείμενα, ἔξω ἀπὸ τὶς στενὲς γραμματικὲς παρατηρήσεις, δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ κάνουν ἄλλες παρατηρήσεις καὶ κυρίως νὰ ἀναλύσουν τὰ κείμενα αὐτὰ μὲ ὁδηγὸ τὴν κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ἱστορία τῆς ἱστορούμενης ἐποχῆς. Καὶ ὅταν ἐπιχειροῦν μὴν εὐρύτερη καὶ οὐσιαστικώτερη κριτικὴ ἔρευνα δὲν κατορθώνουν νὰ καταλήξουν σὲ θετικὰ συμπεράσματα, γιατί δὲν ἔχουν ἀρκετὴ κοινωνιολογικὴ μὀρφωση καὶ κυρίως γιατί ὁ μεθοδολογικὸς προσανατολισμὸς τοὺς κάνει νὰ εἶναι πολλὲς φορὲς θεόστραβοι.

Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους θὰ ἐκθέσουμε ἐδῶ χωριστὰ ποιὰ εἶναι τὰ σπουδαιότερα σημεῖα τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» πού ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ συστηματικώτερη κριτικὴ ἀνάλυση καὶ ἔρευνα καὶ ποιὰ εἶναι τὰ ἐπίμαχα χωρία ἢ κεφάλαια ὅπου ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἐκθέτει μὲ ἀκρίβεια τὰ πράγματα, ἐπειδὴ ἡ μέθοδος τῆς ἐρευνᾶς του καὶ ἡ ἀντιπάθειά του γιὰ τὰ λαοκρατικὰ πολιτεύματα τὸν ἔκαναν νὰ δεχτεῖ καὶ νὰ υἰοθετήσῃ πηγὲς ὑποπτες.

**§ 2. Ἡ πτώση τῶν Πεισιστρατιδῶν.** Τὸ τονίζουμε ἀπ'τὴν ἀρχὴ ὅτι τὰ ἱστορούμενα ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη στὸ κεφάλαιο XVIII δὲν εἶναι ἀπόλυτα ἀκριβῆ. Ὁ ἐκλεκτικισμὸς τοῦ φιλόσοφου, πού τὸν εἶχε ἀναγάγει σὲ σύστημα, ἦταν ἐπόμενο ὅτι θὰ τὸν ὁδηγοῦσε σὲ ἀντιφάσεις καὶ ἀνακρίβειες. Συνεπῶς ἡ διήγησις τοῦ Ἀριστοτέλη ἀναφορικὰ

μὲ τὸ φόνο τοῦ Ἰπάρχου (κεφ. XVIII) δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν ἀλήθεια. Πρέπει ὅμως νὰ σημειώσουμε ὅτι τόσο ἡ διήγηση τοῦ Ἡροδότου, ὅσο καὶ ἡ διήγηση τοῦ Θουκυδίδη γιὰ τὸ φόνο τοῦ Ἰπάρχου καὶ τὴν πτώση τῶν Πεισιπρατιδῶν, ἔχουν μερικὰ κενά.

Κι αὐτὸς ἀκόμα ὁ Θουκυδίδης, ὁ πιὸ ἀντικειμενικός, δὲν λέει ὅλη τὴν ἀλήθεια (I, 20 καὶ VI, 54 - 59). Ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων γιὰ προσωπικοὺς καὶ ὄχι πολιτικοὺς λόγους ἐσκότωσαν τὸν Ἰπάρχο. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ ἔκθεση τοῦ Θουκυδίδη εἶναι ἀπόλυτα σωστή. Ὁ Θουκυδίδης ὅμως δὲν διευκρινίζει ἀρκετὰ τὸ ὅλο ἱστορικὸ τῆς ταραγμένης ἐκείνης ἐποχῆς, γιατί περιορίζεται στὸ νὰ κάνει ἀντίκρουση τοῦ Ἡροδότου καὶ τῶν ἄλλων συγγραφέων τοῦ καιροῦ του, ποὺ ἐκθειάζανε τοὺς δολοφόνους καὶ τοὺς παρίσταναν σὰν πολιτικοὺς ἥρωες καὶ μάρτυρες. Ὁ Ἀριστοτέλης, λοιπόν, ἀντὶ νὰ προσέξει τὴ ριζικὴ διάσταση γνωμῶν ποὺ ὑπῆρχε πάνω στὸ ζήτημα αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὴν αἰτία αὐτὴ νὰ ὀδηγηθεῖ στὸ νὰ βγάλει ὀρισμένα συμπεράσματα, δέχτηκε μιὰ μέση ὁδὸ καὶ προπαντὸς ἀρκέστηκε στὴν ἀναγραφὴ ὀρισμένων ἀσήμαντων λεπτομερειῶν.

Κι ὅμως ἂν πρόσεχε περισσότερο, θὰ ἀντιλαμβάνονταν ὅτι ἀμέσως μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἰπάρχου ἡ ὀλιγαρχικὴ παράταξη ἀνακήρυξε ἥρωες τοὺς δολοφόνους. Τοῦτο ὅμως ἐρέθισε τὴ λαοκρατικὴ μερίδα, ποὺ κατηγοροῦσε τὸν Ἀρμόδιο καὶ τὸν Ἀριστογείτονα σὰν κοινούς ἐγκληματίες καὶ τρομοκράτες.

Γιὰ ἓνα μικρὸ χρονικὸ διάστημα τὸ ἐγκλημα αὐτὸ εἶχε κρατήσει ἀνάστατο τὸ λαὸ τῆς Ἀττικῆς. Τὰ πράγματα ὅμως ἄλλαξαν σὲ λίγο. Ὁ Ἰππίας ἀνατράπηκε, καὶ πρὶν τὴν ἀνατροπὴ του καὶ μετὰ ζήτησε τὴ συνδρομὴ τῆς Σπάρτης. Ἡ πράξη του αὐτὴ τὸν ἔβαλε ἀντιμέτωπο στὴ δημοτικὴ μερίδα τῆς Ἀττικῆς. Κι αὐτοὶ οἱ διάκριοι (οἱ ὄρειοι κάτοικοι καὶ οἱ μικροαγρότες) τάχθηκαν κατὰ τοῦ Ἰππία.

Όταν μάλιστα ὁ γιὸς τοῦ Πεισίστρατου πῆγε στὴν Ἀσία καὶ ἔφερε τοὺς Πέρσες στὸ Μαραθῶνα, τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Ἀττικῆς τὸν μισοῦσε καὶ μόνο οἱ πρῶην ἄσπονδοὶ ἐχθροὶ του — οἱ Ἀλκμεωνίδες — ἔγιναν συνεργάτες του στὴν προσπάθειά του νὰ ὑποδουλώσει τὴν Ἀττικὴ στοὺς Πέρσες. Ἡ διαγωγή αὐτῆ τοῦ Ἰππία ἔκανε μεγάλη ἐντύπωση στὴν Ἀθήνα. Γι' αὐτὸ οἱ δολοφόνου τοῦ Ἰππάρχου, ὁ Ἀρμόδιος κι ὁ Ἀριστογείτων, ἔγιναν ἥρωες τῆς δημοκρατικῆς παράταξης, γιατί ἐκ τῶν ὑστέρων δικαιώθηκε ἡ πράξη τους. Αὐτὸ εἶναι τὸ σπουδαιότερο κενὸ πού ὑπάρχει καὶ στὴν ἐξιστόρηση τοῦ Ἡροδότου (V, 55 καὶ VI, 123) καὶ στὴν ἀφήγηση τοῦ Θουκυδίδη. Ὁ Ἀριστοτέλης ἔχοντας ὑπ' ὄψη του τίς ἀλληλοσυγκρούμενες παραδόσεις σχετικὰ μὲ τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ γεγονός, θέλησε καθὼς φαίνεται νὰ συμβιβάσει τὴν ὀλιγαρχικὴ μὲ τὴ δημοκρατικὴ παράδοση. Ἀλλὰ δὲν κατάφερε παρὰ νὰ θολώσει ἀκόμα περισσότερο τὰ πράγματα.

**§ 3. Τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Ἀριστείδη καὶ τὸν Θεμιστοκλῆ ἱστορούμενα στὰ κεφ. XXIII-XIV.** Πρέπει νὰ σημειώσουμε προκαταβολικὰ ὅτι τὰ ἱστορούμενα στὰ κεφάλαια αὐτὰ δὲν ἀνταποκρίνονται ἀπόλυτα στὴν ἀλήθεια. Πρῶτα - πρῶτα τονίζεται ὅτι μετὰ τοὺς Μηδικοὺς πολέμους ἡ Βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἀπόχτησε ξανὰ δύναμη, χωρὶς νὰ πάρει τὴν ἐξουσία αὐτὴ ἀπὸ κάποια ἐπίσημη ἀπόφαση (XXIII, 1), ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ Ἀρεοπαγίτες στίς κρίσιμες στιγμὲς τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Ξέρξη στὴν Ἀττικὴ ὀργάνωσαν μὲ τὸν καλύτερο τρόπο τὴν ἀντίσταση ἐμψυχώνοντας τὸ λαό. Ἡ πληροφορία αὐτὴ πού μᾶς δίνει ὁ Ἀριστοτέλης δὲν εἶναι καθόλου ἀκριβῆς. Ὁ μῦθος αὐτὸς γιὰ τὸ ρόλο πού ἔπαιξε ὁ Ἄρειος Πάγος στίς παραμονὲς τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμίνας πλάστηκε κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀπὸ τοὺς ἀδιάλλακτοὺς ὀλιγαρχικοὺς.

Ἐπίσης δὲν εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ Ἀριστείδης εἶναι κυρίως ἐκεῖνος ποῦ συντέλεσε νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ ἀθηναϊκὴ συμμαχία καὶ γενικὰ ἡ θαλασσοκρατορία στὸ Αἰγαῖο. Οὔτε εἶναι ἀλήθεια ἡ ἄλλη πληροφορία, ὅτι ὁ Ἀριστείδης ἔφερε τοὺς μικροαγρότες τῆς Ἀττικῆς στὴν Ἀθήνα καὶ ὅτι εἶναι ὁ πολιτικὸς ποῦ καθιέρωσε τοὺς μισθοὺς καὶ τὰ ἐπιδόματα γιὰ τὸ λαὸ καὶ ὅτι μαζὶ μὲ τὸ Θεμιστοκλῆ συντέλεσαν στὴν ἀνέγερση τοῦ μεγάλου τείχους γύρω ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Ὅλα ὅσα ἱστοροῦνται γιὰ τὸν Ἀριστείδη καὶ τὴν πολιτικὴ του δράση στὰ κεφάλαια XXIII 1 - 3 καὶ XXIV ἐλέγχονται ἀνακριβῆ, ἂν καὶ μερικὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Πλούταρχος στὴ βιογραφία τοῦ Ἀριστείδη (23). Εἶναι πιθανὸ ὁ Ἀριστοτέλης νὰ μὴ γνώριζε ὅτι πρόκειται γιὰ ὑποπτες πηγές, ὅταν χρησιμοποιοῦσε τὴ «συγγραφὴ» τοῦ Θηραμένη καὶ ἄλλων ὀλιγαρχικῶν ποῦ μᾶς εἶναι ἄγνωστοι, γιὰ τὴν ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων ποῦ ἀναφέρονται στὰ παραπάνω κεφάλαια τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας». Πάντως δὲν ἔκανε στίς πηγές αὐτὲς τὸν ἀπαιτούμενο κριτικὸ ἔλεγχο.

Κατὰ τὴ γνώμη μας, τὰ ὅσα ἀναφέρει σὰν ἱστορικὰ γεγονότα ὁ Ἀριστοτέλης στὰ κεφ. XXIII, 1 - 3 καὶ XXIV κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος ἔχουν χαλκευθεῖ κατὰ τὴ δευτέρη περίοδο τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ μάλιστα τὴν ἐποχὴ ἀπὸ τὸ 420 μέχρι τὸ 404. Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ ἡ ὀλιγαρχικὴ παράταξη προσπαθοῦσε νὰ βρεῖ τὸν τρόπο νὰ μεταρρυθμίσει τὸ πολίτευμα καὶ νὰ τὸ καταστήσει περισσότερο συγκεντρωτικόν. Γιὰ τὸ σκοπὸ ὅμως αὐτὸ χρειάζοταν ἰδεολογικὰ καὶ ἱστορικὰ ἐρείσματα, γιατί ἡ γνωστὴ παράδοση εἶχε ἀποδώσει στὸ Θεμιστοκλῆ καὶ τοὺς διαδόχους του στὴν ἡγεσία τῆς δημοτικῆς παράταξης, δηλ. στὸν Ἐφιάλτη καὶ τὸν Περικλῆ, καὶ τὴν ἡγεμονία τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν πραγματοποίησιν τῆς συμμαχίας καὶ τὴ λαϊκὴ μορφή τοῦ πολιτεύματος καὶ τοὺς μισθοὺς καὶ τὰ

κρατικά επιδόματα, καθώς επίσης και την ανέγερση του τείχους. Οί ὀλιγαρχικοί ἔχοντας ὑπ' ὄψη τὰ ἱστορικά αὐτὰ γεγονότα, πού ἀσκοῦσαν ψυχολογική ἐπιρροή στη λαϊκή μάζα ἐβάλλθηκαν νὰ «δημιουργήσουν» μιὰν ἄλλη παράδοση, βασικά διάφορη ἀπὸ κείνη πού ἐπικρατοῦσε, γιὰ ν' ἀποχτήσῃ τὸ κόμμα τους τίτλους τιμῆς στὴν ἀθηναϊκὴ ἱστορία. Σὲ τοῦτο φαίνεται ὅτι συντέλεσε πολὺ ὁ Θηραμένης, γιὰτὶ εἶχε τὰ προσόντα νὰ χαλκεύῃ «ἱστορικά» γεγονότα καὶ νὰ δημιουργεῖ «παραδόσεις». Ἡ παράταξη λοιπὸν τοῦ Θηραμένη ἐβάλλθηκε νὰ διορθώσῃ τὴν ὡς τὰ τότε γνωστὴ ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν καὶ νὰ μειώσῃ τὴ φήμη τοῦ Θεμιστοκλῆ δίνοντας ρόλο πρωταγωνιστῆ στὸν Ἀριστείδη.

Ἡ στάση αὐτὴ τῶν ὀλιγαρχικῶν ἐξόργισε τόσο πολὺ τὸν ἱστορικὸ Θουκυδίδη, ὥστε τὸν ἀνάγκασε νὰ κάνει ὀλόκληρη παρέκβαση στὴν ἱστορία του, γιὰ νὰ ἐξυμνήσῃ τὰ ἐξαιρετικὰ προσόντα τοῦ Θεμιστοκλῆ καὶ νὰ τονίσῃ ὅτι ἦταν ἓνας μεγαλοφυῆς πολιτικὸς καὶ ὄχι ἓνας πουλιμένος προδότης (I, 135 - 138). Ὁ Θουκυδίδης προσπαθεῖ ἔμμεσα νὰ ἀναιρέσῃ τὴν κατηγορίαν κατὰ τοῦ Θεμιστοκλῆ γιὰ μηδισμό. Γιὰτὶ μὲ ὅσα γράφει ἀφίνει νὰ ὑπονηθεῖ πὼς ὁ Θεμιστοκλῆς ὅ, τι ἔκανε τὸ ἔκανε ὀδηγημένος ἀπὸ τὴ μεγαλοφυΐα του καὶ ὄχι ἀπὸ ταπεινὰ προδοτικὰ ἐλατήρια. Αὐτὴν τὴν ἔννοια νομίζουμε ὅτι ἔχουν οἱ ὕμνοι καὶ χαρακτηρισμοὶ ὑπὲρ τοῦ Θεμιστοκλῆ ἀπὸ τὸ μεγάλο ἱστορικὸ, πού, πρέπει νὰ σημειωθεῖ, δὲν ἦταν δημοκρατικῶν φρονημάτων. Ὁ Ἀριστοτέλης, ὡστόσο, ἀπὸ τὴν ἐχθρική του διάθεση ἀπέναντι στὸ δῆμο δὲν ἔδωσε πίστη στὶς κρίσεις καὶ τοὺς χαρακτηρισμοὺς τοῦ Θουκυδίδη. Ἐπειδὴ ὅμως ἔβλεπε καὶ τίς κατηγορίες κατὰ τοῦ Θεμιστοκλῆ ἐξογκωμένες καὶ διαισθάνονταν ὅτι ἡ ὀλιγαρχικὴ γραπτὴ παράδοση δὲν ἐκθέτει τὴν πᾶσαν ἀλήθεια, ἀναγκάζεται νὰ ἀποσιωπήσῃ τὴν ὅλη δρᾶση τοῦ Θεμιστοκλῆ κατὰ τὴν περίοδο μετὰ τὰ Μηδικά, καὶ ἀναφέρει μόνον τὴν ἀντιπολιτευτικὴν στάση του κατὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου.

Ποιό ήταν τὸ συμφέρον τῶν ὀλιγαρχικῶν ἀπὸ τῆ συστηματικῆς δυσφήμιση τοῦ Θεμιστοκλῆ καὶ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Ἀριστείδη σὰν θεμελιωτῆ τῆς ἀθηναϊκῆς θαλασσοκρατορίας καὶ προστάτη τῶν λαϊκῶν μαζῶν ; Πρῶτον ἤθελαν νὰ ἀφαιρέσουν ἀπὸ τοὺς δημοκρατικούς τὴν αἴγλη ὅτι αὐτοὶ κυρίως ἦταν οἱ πρωτεργάτες καὶ οἱ θεμελιωτῆς τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν. Δεύτερον ἐπιδιώκανε νὰ ἐρθοῦν στὴν ἐξουσία κανονικὰ γιὰ νὰ πραγματοποιήσουν τὴν πολιτικὴ τῆς εἰρήνης. Τρίτον ἀναζητοῦσαν κομματικὰ ἐρείσματα στοὺς ὀλιγαρχικούς τῶν συμμαχικῶν πόλεων. Τέταρτον προετοιμάζαν ἰδεολογικὰ τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν ὀργάνωση πραξικοπήματος γιὰ τὴν πραγματοποίησι τῆς πολιτειακῆς μεταρρύθμισης ποὺ ἐπιδιώκανε. Πέμπτον ἤθελαν νὰ δημιουργήσουν εὐνοϊκὴ γι' αὐτοὺς «κοινὴ γνώμη», ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, καὶ νὰ ἐξουδετερώσουν τὴν προπαγάνδα τῶν δημοκρατικῶν, ποὺ ἰσχυρίζονταν ὅτι μόνο αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀληθινοὶ καὶ εἰλικρινεῖς προστάτες τοῦ λαοῦ. Ἐφόσον ὁ Ἀριστείδης ἦταν δημοκρατικὸς καὶ εἰσηγήθηκε τοὺς πρώτους μισθοὺς καὶ τὰ κρατικὰ ἐπιδόματα, τί ἔχει νὰ φοβηθεῖ ὁ δῆμος ἂν ἡ ἐξουσία περάσει στὸ ὀλιγαρχικὸ κόμμα, ποὺ ἰδρυτῆς καὶ ἐπιφανὲς μέλος του ὑπῆρξε ὁ Ἀριστείδης ; Ἐτσι σκεφτότανε ὁ Θηραμένης καὶ μ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα «ἐχάλκευε» τὴν «ἱστορία» τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸ 480 ὡς τὸ 440. Ἦταν φυσικὸ οἱ ἀντιολιγαρχικοὶ ν' ἀπαντήσουν μὲ δικές τους συγγραφές καὶ «φυλλάδια». Καὶ εἶναι φανερὸ ὅτι ὄχι μόνο ἀντιτάξανε τὴν ἱστορία τοῦ κόμματός τους, ἀλλὰ, ὅπως συμβαίνει σὲ περιόδους κομματικοῦ φανατισμοῦ, θέλησαν νὰ λερώσουν τὴ μνήμη τοῦ Ἀριστείδη καὶ νὰ τὸν παρουσιάσουν ὄχι μόνο σὰν ἀντιδημοκρατικὸ καὶ συνωμότη κατὰ τοῦ πολιτεύματος (βλ. Π λ ο ὑ τ α ρ χ ο, Ἀριστείδης 2, 3, 8) ἀλλὰ καὶ σὰν ἰδιοτελεῖ καὶ συμφεροντολόγο (Πλουτάρχου, Ἀριστείδης 26).

Ἡ φιλολογία αὐτὴ διατηρήθηκε καὶ μετὰ τὸ 404 καὶ

άσκουσε επίδραση και στους μεταγενέστερους. Ὁ Ἀριστοτέλης, ἐφόσον δὲν συμπαθοῦσε τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα, ἦταν ἐπόμενο νὰ υἱοθετήσῃ ἀνεπιφύλακτα τὴ θηραμενικὴ πηγὴ, ἀφοῦ μάλιστα τὸ Θεμιστοκλῆ τὸν ἐβάραινε ἢ κατηγορία τῆς προδοσίας. Ὅταν μὲ τὸ πρῖσμα αὐτὸ ἐλέγξουμε τὶς πηγές τοῦ Ἀριστοτέλη, θὰ καταλάβουμε γιὰ τὰ μέρδευσε τόσο πολὺ στὰ κεφ. XXIII 1 - 3 καὶ XXIV

**§ 4. Ἡ πτώση τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ἡ δράση τοῦ Θεμιστοκλῆ καὶ τοῦ Ἐφιάλτη.** Τὰ ὅσα ἱστορεῖ ὁ Ἀριστοτέλης στὸ κεφάλαιο XXV προκάλεσαν τὶς μεγαλύτερες συζητήσεις καὶ ἀντιγνωμίες μεταξὺ τῶν φιλολόγων, ἐπειδὴ μὲ τὸν τρόπο ποὺ παρουσιάζονται φαίνεται μὲ πρώτη ματιὰ, ὅτι περιέχουν χρονολογικὲς ἀνακρίβειες σχετικὰ μὲ ὀρισμένα γεγονότα, ἐπειδὴ τοποθετεῖται ἡ πτώση τοῦ Ἀρείου Πάγου στὸ ἔτος τῆς καταδίκης τοῦ Θεμιστοκλῆ. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ μὲν τὴν πτώση τοῦ Ἀρείου Πάγου, αὐτὴ τοποθετεῖται σταθερὰ στὸ ἔτος 462/1, ἐνῶ ἡ καταδίκη τοῦ Θεμιστοκλῆ κατὰ τὸ 474/0. Νομίζω ὅτι μιὰ προσεχτικὴ ἀνάγνωση τοῦ κεφαλαίου XXV πείθει ὅτι δὲν ὑπάρχουν χρονολογικὲς μετατοπίσεις γεγονότων καὶ σοβαρὲς ἀνακρίβειες. Ἐκεῖνο βέβαια ποὺ ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε εἶναι ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης σημαντικὰ γεγονότα τὰ ἐξιστορεῖ μὲ ἀδικαιολόγητη βιασύνη. Ἐχοντας φαίνεται ὑπ' ὄψῃ τὶς ἀλληλοσυγκρουόμενες πηγές τῆς δημοκρατικῆς καὶ τῆς ὀλιγαρχικῆς παράταξης, διστάζει ν' ἀκολουθήσῃ τὴ μιὰ ἀπ' αὐτὲς καί, συνεπῆς πρὸς τὴν ἐκλεκτικὴν του μέθοδο, ἀντλεῖ πληροφορίες κι ἀπὸ τὶς δύο πηγές. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ μπερδεύει.

Πρῶτον δὲν εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ Βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου κατόρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ ὅλες τὶς ἐξουσίες στὰ χέρια τῆς ἀμέσως μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους καὶ τοῦτο γιὰ αὐτὴ ὀργάνωσε ἀποτελεσματικὰ τὴν ἀντίσταση κατὰ τῆς Περσικῆς ἐπιδρομῆς. Ἡ νίκη τῆς Σαλαμίνας



ὀφείλεται στὸν Θεμιστοκλή. Τὰ γεγονότα ποὺ μεσολάβησαν τότε, κατὰ τὴν πιθανώτερη ἐκδοχή, ἔχουν ὡς ἑξῆς :

Μετὰ τὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας καὶ τῆ μάχη τῶν Πλαταιῶν, ἡ Σπάρτη ἀπόχτησε μεγάλο κύρος, γιατί θεωρήθηκε ὅτι εἶχε τὸ καλύτερο πεζικό. Πολλές ἀγροτικὲς πόλεις ἄρχισαν νὰ προσανατολίζονται πρὸς τὴν ἰδέα τῆς σπαρτιατικῆς ἡγεμονίας. Ἀντίθετα τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου καὶ οἱ ἑλληνικὲς πόλεις τῆς Ἰωνίας ἤθελαν τὴν ἡγεμονία τῶν Ἀθηναίων. Ἔστω κι ἂν καταβλήθηκαν ὁ περσικὸς στόλος καὶ στρατὸς στὴ Σαλαμίνα, τὴ Μυκάλῃ καὶ τὶς Πλαταιές, οἱ Πέρσες ἦταν μεγάλο κράτος καὶ μπορούσαν νὰ ὀργανώσουν νέα ἐκστρατεία. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ ἐνωθοῦν μὲ ἀμυντικὴ συμμαχία οἱ ἑλληνικὲς πολιτείες. Ὁ μέγας Θεμιστοκλής, στὴν περίοδο αὐτή, πρῶτα φρόντισε νὰ ὀχυρώσει τὴν Ἀθήνα παρὰ τὴν ἀντίδραση τῶν Σπαρτιατῶν, ἔπειτα σκέφτηκε νὰ καταστρέψει τὸ ναυτικὸ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων γιὰ νὰ καταστήσει τὴν ἀθηναϊκὴ ἡγεμονία στὴ θάλασσα τετελεσμένο γεγονός. Ἡ δευτέρη σκέψη του ὅμως συνάντησε τὴν ἀντίδραση τοῦ Ἀριστείδη καὶ δὲν πραγματοποιήθηκε. Ὁ δ ἰ κ α ι ο ς, (δηλαδὴ ὁ σ υ ν τ η ρ η τ ι κ ὸ ς) Ἀριστείδης, λόγῳ τῶν τότε περιστάσεων, ἀναδείχτηκε ἰσχυρότερος ἀπὸ τὸν μεγαλοφυῆ Θεμιστοκλή.

Κατὰ τὴν ἴδια περίοδο ἄρχισαν ν' ἀσκοῦν ἐπιρροὴ καὶ οἱ Ἀλκμεωνίδες. Ἄν καὶ διαπράξαν πολλὰς προδοσίας καὶ ἦταν μισητοὶ ἀπὸ τὸν πολὺ λαό, εἶχαν στὴ διάθεσή τους πολλὰ μέσα γιὰ νὰ ἐπιπλεύσουν καὶ πάλι. Ἄλλωστε ἤξεραν νὰ ἐλίσσονται, καὶ στὴν περίστασι αὐτὴ δὲν ἐδίστασαν νὰ συνδεθοῦν μὲ στενὴ συγγένεια μὲ τὸν Κίμωνα καὶ νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν ἀρχηγό τους. Ὁ Κίμων μάλιστα στάθηκε πολὺ τυχερός, γιατί ἄρχισε τὸ πολιτικὸ του στάδιο ὅταν ἡ ἡγεμονία τῆς Ἀθήνας στὸ Αἶγαῖο εἶχε συντελεστεῖ καὶ παράλληλα στὴ Σπάρτη τὸ ἀντιαθηναϊκὸ κόμμα

τοῦ Πausανία ἄρχισε νὰ χάνει τὰ πολιτικά του στηρίγματα. Ὁρισμένες μάλιστα στρατιωτικὲς ἐπιτυχίες τοῦ Κίμωνα στὸν Στρυμόνα τοῦ δώσανε τὸ κύρος μεγάλου στρατηγοῦ καὶ συντέλεσαν ἀκόμα νὰ θεωρηθεῖ σὰν σπουδαῖος πολιτικός ἀρχηγός, ἐπειδὴ ἐνίκησε τοὺς βαρβάρους ποὺ βρίσκονταν στὴν περιοχὴ κοντὰ στὴν Ἡϊώνα κι ἔστειλε στὸ μέρος ἐκεῖνο κληρούχους Ἀθηναίους (Πλουτάρχ. Κίμων 7 καὶ Αἰσχίν. κατὰ Κτησιφώντος 183 - 4). Ἡ μεγάλη του αὐτὴ ἐπιτυχία ἐγίνε στα 475. Ἐτσι ἡ Ἀθηναϊκὴ Πολιτεία ἄρχισε νὰ διεισδύει στὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη. Οἱ Σπαρτιάτες, ποὺ μὲ τὸν Πausανία ἐπιδιώκανε νὰ κατακτήσουν τὰ Στενὰ καὶ νὰ κυριαρχήσουν στὸ Βόρειο Αἰγαῖο, ἀναγκάστηκαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ σχέδιά τους, γιατί στὸ μεταξὺ πραγματοποιήθηκε ἡ Ἀθηναϊκὴ συμμαχία (478) κι ἔτσι ἡ ἀθηναϊκὴ δύναμη ἦταν πιά ἀκατάβλητη. Ἐπίσης μὲ τίς στρατιωτικὲς ἐπιτυχίες τοῦ Κίμωνα στὸν Στρυμόνα, ἀφ' ἐνὸς ἤρθαν πολλὰ λάφυρα στὴν Ἀθήνα καὶ μοιράστηκαν στοὺς φτωχοὺς καὶ ἀφ' ἑτέρου στάλθηκαν καὶ κληρουχίες<sup>1</sup> στὴν Ἀμφίπολη καὶ τὴ Σκύρο.

Ἡ ὑπεροχὴ αὐτὴ τῶν Ἀθηνῶν στὴν ξηρὰ καὶ τὴ θάλασσα ἀνάγκασε τοὺς Σπαρτιάτες ν' ἀλλάξουν πολιτικὴ. Ὁ Πausανίας ἤθελε τὴν προσέγγιση μὲ τοὺς Πέρσες, γιὰ νὰ ἀνατραπεῖ ἡ ἀθηναϊκὴ ἡγεμονία στὸ Αἰγαῖο, ἀλλὰ ἡ πλειοψηφία τῆς ἀρχουσας τάξης στὴ Σπάρτη δὲν ἐπιδοκίμασε τὴν πολιτικὴ τοῦ Πausανία. Ὁ Κίμων φαίνεται ἤρθε σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἰθύνοντες τῆς Σπάρτης καὶ ἀνέτρεψε τὰ σχέδια τοῦ Πausανία. Ἀπὸ τὴν περίοδο αὐτὴ, τὴν πολιτικὴ ἐξουσία στὴν Ἀθήνα ἀσκοῦσε μόνο ὁ Ἄρειος Πάγος, ποὺ πίσω του ἦταν οἱ Ἀλκμεωνίδες καὶ ὁ Κί-

1. Οἱ κληρουχίες ἦταν ἓνα εἶδος ἀποικιῶν. Κληροῦχοι στέλνονταν οἱ ἄποροι Ἀθηναῖοι, οἱ ὅποιοι διατηροῦσαν καὶ τοὺς δεσμούς τους μὲ τὴν Ἀθήνα.

μων. Κι ἐπειδὴ ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ βρισκόταν διαρκῶς σέ ἐκστρατείες καί κάθε τόσο ἐρχόταν πλούτος στήν Ἀθήνα, κοινωνικό πρόβλημα λόγῳ ἀνεργίας ἢ ἀνέχειας δέν ὑπῆρχε. Ἀντίθετα σημειώθηκε περίοδος μεγάλης εὐημερίας, καί γι' αὐτὸν τὸ λόγο, οἱ περὶ τὸν Κίμωνα Ἀρεοπαγίτες ἔγιναν πανίσχυροι, γιατί εἶχαν μαζί τους τὴ λαϊκὴ μάζα. Μὲ τὰ δεδομένα αὐτὰ μπορούμε νὰ χρονολογήσουμε τὴ συγκέντρωση ὄλων τῶν ἐξουσιῶν στὰ χέρια τοῦ Ἀρείου Πάγου στὸ ἔτος 475.

Στὸ μεταξὺ ὅμως μεσολάβησαν γεγονότα ποὺ ἔβαλαν στὸ περιθώριο τὸ Θεμιστοκλῆ καί σέ λίγο κατάστρεφαν τὴ φήμη του καί λέρωναν τὴν πολιτικὴ του τιμὴ μὲ τὴ βαρύτερη γιὰ ἓναν πολιτικὸ κατηγορία, τὴν κατηγορία τῆς προδοσίας.

Ὅπως εἶπαμε, οἱ Σπαρτιάτες μετὰ τὴ μάχη τῶν Πλαταιῶν, ἔχοντας καί τὴν ὑποστήριξη τῶν περισσοτέρων ὀλιγαρχούμενων ἑλληνικῶν πόλεων, σκέφτηκαν νὰ ἡγεμονεύσουν τὴν Ἑλλάδα. Ὅταν μάλιστα ἔγινε ἡ Ἀθηναϊκὴ συμμαχία (478) καί ἀναγνωρίστηκε ἡ ἀθηναϊκὴ ἡγεμονία στὸ Αἰγαῖο, οἱ Σπαρτιάτες διὰ τοῦ Πausανία ἤρθαν σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς Πέρσες ἀπὸ φθόνο κατὰ τῶν Ἀθηναίων καί μὲ τὴν πρόθεση νὰ ἐπιτύχουν τὴ συνδρομὴ τῶν Περσῶν γιὰ νὰ κυριαρχήσουν αὐτοὶ πάνω στίς ἄλλες ἑλληνικὲς πόλεις.

Τὴν πολιτικὴ αὐτὴ τῶν Σπαρτιατῶν τὴν πληροφορήθηκαν οἱ πολιτικοὶ τῶν Ἀθηνῶν καί ἴσως πρῶτος ἀπ' ὄλους ὁ Θεμιστοκλῆς. Ὁ μεγάλος λοιπὸν πολιτικὸς γιὰ νὰ ματαιώσει τὰ σχέδια τῆς Σπάρτης ἤρθε κι αὐτὸς σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς Πέρσες. Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ Πέρσες ἄσκησαν καιροσκοπικὴ πολιτικὴ στὴν περίσταση αὐτὴ κι' ἔδιναν ἐλπίδες καί ὑποσχέσεις καί στὸν Pausanias καί στὸ Θεμιστοκλῆ. Ἀπὸ τὴ στιγμή ὅμως ποὺ στήν Ἀθήνα ὑπερίσχυσαν ὁ Κίμων κι ὁ Ἀριστείδης καί μπῆκε στὸ περιθώριο ὁ

ὁ Θεμιστοκλῆς, ἄρχισε, ὅπως εἶπαμε, νὰ ἐφαρμόζεται πολιτικὴ προσέγγισης μὲ τὴ Σπάρτη. Ὁ Κίμων εἶχε φιλολακωνικὰ αἰσθήματα καὶ ἡ Βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ποῦ προερχόταν ἀπὸ τὰ πιὸ συντηρητικὰ στοιχεῖα τῆς Ἀττικῆς, δὲν ἦταν ἀντίθετη στὴ φιλοσπαρτιατικὴ πολιτικὴ τοῦ Κίμωνα. Ἀσφαλῶς μὲ τὴν πολιτικὴ αὐτὴ ἦταν σύμφωνος κι ὁ Ἀριστείδης. Αὐτὴ ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῶν Ἀθηνῶν εἶχε τὰ ἀποτελέσματά της στὴ Σπάρτη. Ὁ Πausanίας καὶ τὸ κόμμα του παραμερίστηκαν κι ἄρχισε τὸ ἀντίθετο κόμμα νὰ ἐφαρμόζει φιλοαθηναϊκὴ πολιτικὴ.

Ἡ προσέγγιση τῶν δύο μεγάλων ἑλληνικῶν πολιτειῶν, Ἀθήνας καὶ Σπάρτης, ἐρέθισε τοὺς Πέρσες καὶ τοὺς ἀνάγκασε νὰ ἀποκαλύψουν τὶς ἐπαφές ποῦ εἶχαν μεσολαβήσει τόσο μὲ τὸν Pausanias ὅσο καὶ μὲ τὸ Θεμιστοκλῆ. Ἔτσι οἱ δύο ἀρχηγοὶ χαρακτηρίστηκαν προδότες, ἐνῶ ἦταν ἀπλᾶ τὰ ὄργανα μιᾶς πολιτικῆς ποῦ ἀπέβλεπε νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὶς χῶρες τους. Τὸ κομματικὸ πάθος τυφλώνει τόσο πολὺ τοὺς πολιτικοὺς ἄντρες, ὥστε νὰ χρησιμοποιοῦν ἄτιμα ἐπιχειρήματα γιὰ νὰ ἐξοντώσουν τοὺς ἀντιπάλους τους. Αὐτὸ ἐγινε μὲ τὸν Pausanias καὶ τὸ Θεμιστοκλῆ.

Ὁ πρῶτος κατηγορήθηκε γιὰ μηδισμόν ἄλλὰ δὲν καταδιώχτηκε ἀμέσως, γιὰτὶ φαίνεται τὸ κόμμα του ἦταν ἀκόμα ἰσχυρό<sup>1</sup>. Αὐτὸ ἐγινε πάντως μετὰ τὸ 475 καὶ πρὶν τὸ 470 Ἀλλὰ καὶ στὴν Ἀθήνα διατυπώθηκε ὁμοία κατηγορία κατὰ τοῦ Θεμιστοκλῆ. Ἴσως στὴν ἴδια χρονικὴ περίοδο. Τότε δμως γλύτωσε ὁ Θεμιστοκλῆς, ἴσως καὶ μὲ τὴ συνδρομὴ τοῦ Ἐφιάλτη.

Ἔτσι πρέπει νὰ ἐρμηνεύσουμε τὰ λεγόμενα τοῦ Ἀρι-

---

1. Μόνο μιὰ τέτοια ἐρμηνεῖα μπορεῖ νὰ δοθεῖ στὰ γραφόμενα τοῦ Θ ο υ κ υ δ ῖ δ η (A, 128 καὶ ἐπόμε.) σχετικὰ μὲ τὴν «προδοσία» τοῦ Pausanias.

στοτέλη στο κεφ. XXV, 3, γιατί συμφωνούν έμμεσα με όσα λέει ο Πλούταρχος (Θεμιστοκλής 21 και 'Αριστείδης 25). Άλλωστε ο Διόδωρος ο Σικελιώτης λέει ρητά ότι δύο φορές κατηγορήθηκε ο Θεμιστοκλής για μηδισμό (XI, 54). Και δέν συντρέχει κανένας λόγος να μη δώσουμε σημασία στην πληροφορία αυτή του Διόδωρου. Ουσιαστικά βέβαια και ο Πausanias και ο Θεμιστοκλής μία φορά κατηγορήθηκαν, αλλά ή διαδικασία τής κατηγορίας ακολουθήσε δύο χωριστά στάδια. Κι αν δέ γνωρίζουμε ακριβώς τόν χρόνο που διατυπώθηκε για πρώτη φορά ή έναντίον τους κατηγορία, γνωρίζουμε όμως ότι ο Pausanias καταδικάστηκε τόν 467, κι ότι ο Θεμιστοκλής έξορίστηκε τόν 471/0 και καταδικάστηκε τόν 465. Δηλαδή για τόν Θεμιστοκλή έχουμε κυρίως τρία στάδια διαδικασίας τής έναντίον του κατηγορίας. Τήν πρώτη φορά ένα - δύο χρόνια πριν από τόν 470 δέν κατόρθωσαν οί 'Αρεοπαγίτες να τόν συλλάβουν, γιατί ήταν ισχυρός, και ο 'Εφιάλτης με τόν όποιο συνεργαζόταν ο Θεμιστοκλής άρχισε ν' αποχτάει ύπολογίσιμη πολιτική δύναμη. Στα 471/0 όμως κατόρθωσαν να τόν έξορίσουν. Όταν δέ στη Σπάρτη καταδικάστηκε ο Pausanias, ακολούθησε και ή καταδίκη του Θεμιστοκλή και ή φυγή του στη 'Ασία. Φαίνεται όμως ότι ο Θεμιστοκλής εϋθύς έξ αρχής, όταν ο 'Αρειος Πάγος συγκέντρωσε όλες τις έξουσίες στα χέρια του, άρχισε να αντιδρά και να καταφέρεται κατά τών 'Αρεοπαγιτών, έχοντας σύμμαχο και συναγωνιστή τόν 'Εφιάλτη, αλλά τά γεγονότα δέν τόν εϋνόησαν για να φέρει σε πέρας τόν αντιπολιτευτικό έργο του.

Ο 'Αριστοτέλης όμως δέν εκθέτει μ' αυτό τόν τρόπο τά γεγονότα που μεσολάβησαν. Συντομεύει πολύ τήν αφήγηση τών γεγονότων τής εποχής εκείνης και τονίζει μόνο ότι ο Θεμιστοκλής με τόν 'Εφιάλτη προσπάθησαν να καταρρίψουν τόν κύρος του 'Αρείου Πάγου και να ξανα-

φέρουν τὸ προηγούμενο καθεστῶς. Ὁ τρόπος ὅμως ποὺ διηγεῖται τὰ γεγονότα εἶναι γενικὰ ἀσαφῆς καὶ περιέχει σὲ ὄρισμένα σημεῖα καὶ ἱστορικὲς ἀνακρίβειες<sup>1</sup>. Ἄφίνει δηλαδὴ νὰ ὑπονοηθεῖ ὅτι ὁ Ἄρειος Πάγος καταλύθηκε ὅταν ἀκόμα ὁ Θεμιστοκλῆς ἦταν στὴν Ἀθήνα, δηλαδὴ πρὶν τὸ 470.

Μιά πιὸ προσεκτικὴ ὅμως ἀνάγνωση τοῦ κεφ. XXV πείθει ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἐκφράζεται μὲν μὲ ἀσάφεια, ἀλλὰ δὲν λέει ὅτι ὁ Ἄρειος Πάγος καταλύθηκε εὐθὺς ἀμέσως μὲ τὴν πρώτη ἐπίθεση τοῦ Θεμιστοκλῆ καὶ τοῦ Ἐφιάλτη, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς ἀγῶνες καὶ σὲ διαδοχικὰ στάδια ἐπίμονης ἀντιπολιτευτικῆς πολιτικῆς δράσης. Ἄλλωστε τὸ τέλος τοῦ XXV κεφαλαίου τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» εἶναι ταραγμένο καὶ φαίνεται νὰ ἔχει ἀκρωτηριάσθει. Τὸ κείμενο ποὺ διασώθηκε ἔχει χάσμα, ποὺ ὅμως εὐκόλα μπορεῖ νὰ συμπληρωθεῖ, γιατί ἡ συνέχειά του ὑπονοεῖται. Εἶναι φανερό ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης στὸ μέρος τοῦ χειρογράφου ποὺ χάθηκε θὰ ἔκανε λόγο γιὰ τὴν ἐξορία καὶ τὴν ἐπακόλουθη καταδίκη τοῦ Θεμιστοκλῆ.

Γιὰ ὅλους τοὺς παραπάνω λόγους, νομίζω πὼς ἡ φράση στὸ κεφάλαιο XLI (41) παρ. 2 «Ἐβδόμη δὲ καὶ μετὰ ταύτην (μεταβολὴ ἦταν) ἦν Ἀριστείδης μὲν ὑπέδειξεν, Ἐφιάλτης δ' ἐπετέλεσε καταλύσας τὴν Ἀρεοπαγίτιν Βουλὴν» πρέπει νὰ διορθωθεῖ ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Ἀριστείδη κα

---

1. Γιὰ τὴν πληρέστερη κατανόηση τῶν γραφομένων στὸ κεφάλαιο αὐτὸ ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη, πρέπει νὰ μελετηθεῖ καὶ ὁ Ἀρεοπαγιτικὸς λόγος τοῦ Ἰσοκράτη. Γιατὶ εἶναι φανερό ὅτι καὶ ὁ Ἰσοκράτης καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀντλοῦν σχεδὸν τίς πληροφορίες τους ἀπὸ τὴν ἴδια πηγὴ ὅσον ἀφορᾷ τὴν δράση τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ὁ Ἰσοκράτης ὅμως, ἐπειδὴ ἀπέβλεπε σὲ ἄλλους σκοποὺς, εἶναι ἀναλυτικώτερος καὶ δὲν τονίζει τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τὴν περίοδο ἀπὸ τὸ 475 μέχρι τὸ 462 ὁ Ἄρειος Πάγος ἀσκούσε δικτατορικὴ ἐξουσία.

νά ἀντικατασταθεῖ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλή, γιατί εἶναι πιθανὸ νά πρόκειται γιὰ λάθος ἢ παραδρομὴ κάποιου ἀντιγραφέα. Ὁ Ἄριστείδης ποτὲ δὲν τὰ ἔβαλε μὲ τὸν Ἄρειο Πάγο καὶ ποτὲ δὲ συνωμότησε ἐναντίον του ἢ ἐργάστηκε γιὰ τὴν κατάλυση τῆς ἐξουσίας του. Τὸ ἀντίθετο μάλιστα ἐγίνε<sup>1</sup>. Πρόκειται λοιπὸν γιὰ τὸν Θεμιστοκλή. Αὐτὸς εἶναι ποῦ πρῶτος ὑπέδειξε τὴν ἀνατροπὴ τῆς Βουλῆς τοῦ Ἄρειου Πάγου.

Προτείνω λοιπὸν τὴ διόρθωση τοῦ σχετικοῦ χωρίου γιατί ἡ ἀναγραφή τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἄριστείδη εἶναι, σφάλμα ὄχι τοῦ Ἄριστοτέλη ἀλλὰ μᾶλλον τῶν ἀντιγραφῶν.

**§ 5. Τὰ κατὰ τὸν Περικλῆ καὶ τὰ γεγονότα ποῦ ἀκολούθησαν μετὰ τὸ θάνατό του.** Καὶ τὰ γεγονότα ποῦ ἰστοροῦνται γιὰ τὴν περίοδο αὐτὴ δὲν ἔχουν ἀπόλυτη ἱστορικὴ συνοχὴ καὶ παρουσιάζουν πολλὰ κενά. Πρῶτόν ὁ Ἄριστοτέλης ἀντιπαρέρχεται τὴν περίοδο τοῦ Περικλῆ καὶ ἀρκεῖται σ' ἓναν ἢ δύο χαρακτηρισμοὺς γι' αὐτόν. Ναὶ μὲν δὲν τὸν ἐπικρίνει καὶ δὲ βρίζει τὴ μνήμη του, ὅπως τὸ κάνει ὁ Πλάτων στὸν «Γοργία», τὸν «Μενέξενο» καὶ σ' ἄλλους διαλόγους του, ἀλλὰ καὶ δὲν σταματᾷ στὸ ἔργο τοῦ Περικλῆ, γιὰ νὰ ἐξάρει τὴν ἐκπολιτιστικὴ δράση τοῦ

---

1. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ Πλούταρχος (Ἄριστείδης 22), στηριζόμενος φυσικὰ σὲ κάποιαν ἀρχαίαν πηγὴ, λέει ὅτι μετὰ τὴ νίκη τῆς Σαλαμίνας καὶ τῶν Πλαταιῶν ὁ ἀθηναϊκὸς δῆμος ἐπέβαλε τὴν ἀνακήρυξη τῆς δημοκρατίας κι ὅτι ὁ Ἄριστείδης ἀνέχθηκε τὴν πολιτειακὴ αὐτὴ μεταβολή, ἐπειδὴ ὁ δῆμος ἦταν ὀπλισμένος καὶ εἶχε ἐπαναστατικὲς διαθέσεις. Ἡ πληροφορία αὐτὴ τοῦ Πλουτάρχου δὲν εἶναι καθόλου ἀκριβής, ὅπως ἀναπτύξαμε πιὸ πάνω. Ὁ Πλούταρχος, ποῦ δὲν ἔλεγε καὶ πολὺ τίς πηγές του, κι ἐργαζόταν μᾶλλον σὰν ἱστοριοδίφης, υἱοθέτησε τὴν πλασμένη αὐτὴ παράδοση χωρὶς νὰ τὴν περάσει ἀπὸ τὸ κόσκινο τῆς κριτικῆς.

μεγάλου εκείνου πολιτικού. Ἀρκεῖται μόνο νά σημειώσῃ «ἔως μὲν οὖν Περικλῆς προειστήκει τοῦ δήμου, βελτιώτῃα κατὰ τὴν πολιτείαν ἦν». Ἀντιπαρέρχεται τῇ δρᾶσῃ καὶ τὸ ρόλο τοῦ Ἀλκιβιάδῃ, τὸν ὁποῖο ἀγνοεῖ. Καὶ ἀντίθετα, ἐνῶ κατηγορεῖ τὸν Κλέωνα καὶ τὸν Κλεοφῶντα, ἐκθειάζει τὸ Θηραμένη (κεφ. XXVIII καὶ XXXII) καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴ μνήμη του.

Ἐπίσης δὲν ἀναφέρει τίποτα ἀξιόλογο γιὰ τὴ δρᾶσῃ τοῦ Κριτία καὶ τῶν ὁμοφρόνων του καὶ φαίνεται καθαρὰ ὅτι ἀντλεῖ τὶς πληροφορίες του ἀπὸ πηγὴ θηραμενικῇ. Γι' αὐτὸ τὰ κεφάλαια XXXII καὶ XXXIV, ποὺ ἐκθέτουν τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἄνοδο καὶ τὴν πτώση τῶν Τετρακοσίων, περιέχουν καὶ ἀνακρίβειες καὶ δὲν ἐκθέτουν ὅλη τὴν ἀλήθεια γιὰ τὴ δίκη καὶ καταδίκη τῶν δέκα στρατηγῶν καὶ γιὰ τὸ πολίτευμα τῶν Τετρακοσίων. Μόνο σ' ἓνα ἢ δύο σημεῖα μᾶς δίνει ὁ Ἀριστοτέλης νέες πληροφορίες, ἀγνωστες ἀπὸ ἄλλες πηγές. Καὶ εἶναι σημαντικὴ ἡ πληροφορία του ὅτι ὁ δημαγωγὸς Κλεοφῶν πρῶτος εἰσήγαγε τὸ θεσμὸ τῶν θεωρικῶν<sup>1</sup>

**§ 6. Ἡ πολιτεία τῶν Τριάκοντα.** Στὸ μέρος αὐτὸ (κεφ. XXXV — XXXVIII) ὁ Ἀριστοτέλης εἶναι ἀναλυτικώτερος. Ἐχοντας τὴν πρόθεσιν νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴ μνήμη τοῦ Θηραμένη, προσπαθεῖ νὰ παρουσιάσῃ τὸν ἀντίπαλο τοῦ Κριτία σὰν τὸν ἀρχηγὸ ποὺ ὄχι μόνο δὲν ἦταν πολιτικὸς ἀνεμοστρόβιλος, ἀλλὰ ἦταν ὁ κατ' ἐξοχὴν συνετὸς καὶ μυαλωμένος πολιτικὸς.

Ἐννοεῖται ὅτι τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἔτσι ὅπως τὰ διηγεῖται ὁ Ἀριστοτέλης, γιὰ τὸ Θηραμένης πολὺ ἀργὰ

1. Τὸ κείμενο λέει : «Κλεοφῶν ὁ λυροποιὸς, ὃς καὶ τὴν διωβελίαν ἐπόρισε πρῶτος». Εἶναι φανερὸ ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ θεσμὸ τῶν θεωρικῶν. (Βλέπε ἀνάπτυξη αὐτοῦ τοῦ ζητήματος στὴν Εἰσαγωγή μου στὶς τραγωδίες τοῦ Εὐριπίδῃ, ἐκδοσὴ τῆς παρούσης Βιβλιοθήκης).



ἀντιπολιτεύτηκε τὸν Κριτία. Πάντως σὰ κεφάλαια ΧΧΧVIII - XL, ὁ Ἀριστοτέλης παραθέτει καὶ νέα στοιχεία ποὺ συμπληρώνουν σὲ πολλὰ τὴν ἐξιστόρηση τῆς περιόδου αὐτῆς, ποὺ ἔγραψαν ὁ Ξενοφῶν, ὁ Λυσίας καὶ ἄλλοι<sup>1</sup>.

Μάλιστα ἡ ἀφήγηση τοῦ Ἀριστοτέλη σχετικὰ μὲ τὴ συνθηκολόγηση ποὺ ἔγινε μετὰ τὴν ἦττα τῶν Τριάκοντα, εἶναι πολὺ πληρέστερη ἀπὸ κείνη τοῦ Ξενοφῶντα<sup>2</sup>. Ἀλλὰ καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ ὑπάρχουν μερικὲς ἀσάφειες ποὺ προκάλεσαν συζητήσεις μεταξὺ τῶν φιλολόγων καὶ τῶν ἱστορικῶν, ἐπειδὴ ὁ Ἀριστοτέλης λέει ὅτι ἔγιναν δύο διαλύσεις (= συνθηκολογήσεις), ἐνῶ ἀπὸ τὴ διήγησή του φαίνεται ὅτι ἔγιναν μᾶλλον τρεῖς<sup>3</sup>.

---

1. βλ. Λυσία : Δήμου καταλύσεως ἀπολογία 9, τοῦ Ἰδίου κατ' Ἀνδοκίδου 45 καὶ κυρίως κατὰ Ἐρατοσθένους, Ξενοφῶντος Ἑλληνικά Β, 4. 37 καὶ ἐπὸμ., Διοδώρου Σικελ. XIV, 32, 33.

2. βλ. Ξενοφ. Ἑλληνικά Β, 4, 38 καὶ ἐπὸμ., Λυσία : Δήμου καταλ. ἀπολογία 9, τοῦ Ἰδίου κατ' Ἀνδοκίδου 45, Διοδώρου Σικελ. XIV, 33, Ἴσοκράτ. Ἀρσποαγιτικὸς 67.

3. Ὁ Σ. Κουγέας, μὲ ἀφορμὴ τὴν ἀνεύρεση στὴν Ἐλευσίνα ἑνὸς τμήματος ἐπιγραφῆς σχετικῆς μὲ τὴ συνθηκολόγηση τῶν διισταμένων μερίδων κατὰ τὸ 403, ὑποστήριξε σὲ ἄρθρο του δημοσιευμένο στὰ «Ἑλληνικά» (Β (1) 1928, 116 - 118) μὲ τὸν τίτλο «Αἱ διαλύσεις τοῦ Ἐλευσινίου λίθου» ὅτι ἔγιναν τρεῖς συνθηκολογήσεις (συνθήκες εἰρήνης), ἡ πρώτη τὸ καλοκαίρι τοῦ 403 μὲ τὴν μεσολάβηση τοῦ βασιλιᾶ τῶν Σπαρτιατῶν Πausanία, ἡ δευτέρα μετὰ τὴν πτώση τῶν Τριάκοντα καὶ τὸ φόνου τοῦ Κριτία καὶ ἄλλων ἀρχηγῶν τῶν Τριάκοντα, ἐπὶ ἄρχοντος Εὐκλείδου, (403/2), καὶ ἡ τρίτη ἔγινε τὸ 401/0 ἐπὶ ἄρχοντος Ξεναϊέντου, γιατί στὴν Ἐλευσίνα εἶχε παραμείνει μία ὀλιγαρχικὴ ἐστία τῶν ὀπαδῶν τοῦ Κριτία καὶ χρειάστηκε ἀγῶνας γιὰ νὰ καταβληθοῦν οἱ ὀπαδοὶ τῶν Τριάκοντα ποὺ συγκεντρώθηκαν ἐκεῖ. Ἀντίθετα ὁ Ed. Meyer (Ἱστορία τῆς Ἀρχαιότητος τ. Ε, παρ. 758) δέχεται δύο συνθηκολογήσεις, τὴν ἐπὶ Εὐκλείδου καὶ τὴν ἐπὶ Ξεναϊέντου. Καὶ γιὰ νὰ συμβιβᾶσει

Αὐτὲς τὶς παρατηρήσεις εἶχαμε νὰ κάνουμε στὸ πρῶτο τὸ ἱστορικό, μέρος τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» τοῦ Ἀριστοτέλη, ὄχι γιὰ νὰ συμπληρώσουμε τὴ συγγραφή τοῦ μεγάλου φιλοσόφου, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὑποβοηθήσουμε τὸ μελετητὴ τῆς περιόδου ἐκείνης νὰ ἀντιληφθεῖ τὰ ἱστορικά γεγονότα καὶ ζητήματα πὸν χρειάζονται διασάφηση στὴν «Ἀθηναίων Πολιτεία».

## V. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ Β' ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ «ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ»

**§ 1. Οἱ πηγές τοῦ Ἀριστοτέλη.** Στὸ δεῦτερο μέρος τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας», τὸ καθαρὰ περιγραφικό, ὁ Ἀριστοτέλης χρησιμοποιεῖ τὶς πηγές του, δηλαδὴ τὸ ὕλικὸ πὸν ἀντλεῖ ἀπὸ τὰ παλιότερα κείμενα πὸν εἶχε ὑπ' ὄψη του, μὲ πολὺ περισσότερη προσοχὴ καὶ κριτικὴ ἐπεξεργασία. Εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι ἔχοντας ὁ ἴδιος ἄμεση ἀντίληψη τῶν διοικητικῶν θεσμῶν τῆς Ἀθηναϊκῆς Πολιτείας μπόρεσε μὲ περισσότερη ἄνεση νὰ ἐκθέσει τὸν τρόπο τῆς λειτουργίας — ἀπὸ διοικητικὴ ἄποψη — τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος.

Πάντως καὶ τὸ μέρος αὐτὸ τῆς συγγραφῆς του δὲν τὸ ἔχει ἀπόλυτα ὀλοκληρώσει κι οὔτε τὸ ἐπεξεργάστηκε μὲ τρόπο τέτοιο, ὥστε νὰ παρουσιάσει μιὰν ἄρτια σχεδὸν ἐργασία. Γι' αὐτὸ μετὰ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ παπύρου πὸν περιεῖχε τὴν «Ἀθηναίων Πολιτεία», οἱ φιλόλογοι πὸν ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν κριτικὴ τοῦ ἔργου — καὶ ἰδιαίτερα

---

τὴν χρονολογικὴ ἀκαταστασία τοῦ κειμένου δέχεται ὅτι ἡ μνεία τοῦ Πυθοδώρου στὸ κεφ. LI, 1 μῆκε ἀπὸ παραδρομὴ ἢ ὅτι στὸ χειρόγραφο ὑπάρχει χάσμα. Ὁ δὲ ἐκδότης τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» Blass ἀντὶ γιὰ τὴ φράση «ἐπὶ Πυθοδώρου μὲν ἄρχοντος» πὸν ἔχει τὸ κείμενο, διόρθωσε «ἐπὶ Εὐκλείδου μὲν ἄρχοντος».

οί γερμανοί— διατύπωσαν ώρισμένες επιφυλάξεις για την άρτιότητα και την ένημερότητά του όσον άφορᾶ την έκθεση και περιγραφή τών θεσμών του Ἀθηναϊκού πολιτεύματος. Ἰδιαίτερα ό πολὺς Βιλαμόβιτς ὄχι μόνο ὑπέδειξε την κυριώτερη πηγή ἀπ' ὅπου ἄντλησε ό Ἀριστοτέλης τις πληροφορίες του για τὰ γεγονότα πού μεσολάβησαν στην Ἀθήνα ἀπό τὸ 412 μέχρι τὸ 405, ἀλλὰ και ἐπέμεινε στη γνώμη του ὅτι ό Ἀριστοτέλης και στὸ δεύτερο μέρος, τὸ περιγραφικό, ὡς πρὸς ὄρισμένα κεφάλαια εἶχε ὑπ' ὄψη του ὄρισμένη πηγή, χωρὶς νὰ ἐλέγξει ὁ ἴδιος και νὰ βασανίσει κριτικά την πηγή του αὐτή. Ὑποστηρίχθηκε δηλαδὴ ὅτι ό Ἀριστοτέλης εἶχε μᾶλλον ὑπ' ὄψη του μιὰ παλιότερη πραγματεία σχετική μὲ τὸ δημόσιο δίκαιο τῆς Ἀθηναϊκῆς Πολιτείας, ἀπὸ την ὁποία σχεδὸν ἀντέγραψε τὰ σπουδαιότερα μέρη της, ἐπιφέροντας τελικὰ ὄλες τις ἀπαραίτητες συμπληρώσεις ἢ διορθώσεις, ὅσες ἐπέβαλε ἢ προσωπική του πείρα και ἀντίληψη.

Ἡ γνώμη αὐτὴ δὲν εἶναι σωστὴ, γιατί δὲ βρίσκει πουθενὰ ἱστορικά ἐρείσματα κι ὅταν ἀκόμα ὑποστηρίζεται ἀπὸ ἓναν Βιλαμόβιτς. Ὁ γερμανὸς μάλιστα ἑλληνιστῆς ἔφτασε μέχρι τὸ σημεῖο νὰ ὑποστηρίξει (βλ. *Aristoteles und Athen. I, 216*) πὼς ό Σταγειρίτης ἄντλησε τὸ ὕλικό του ἀπὸ ἓναν και μόνον Ἀθτιδογράφο. Γι' αὐτὸ ἡ «Ἀθηναίων Πολιτεία» δὲν μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει ἀσφαλῆ πηγή για τὴ μελέτη τών διοικητικῶν θεσμών του Ἀθηναϊκοῦ κράτους.

Ὅπως ὅμως πολλοὶ ὑποστήριζαν, διαφωνώντας μὲ την ἄποψη αὐτὴ, ἡ γνώμη τοῦ Βιλαμόβιτς και τών ὁπαδῶν του εἶναι γενικὰ αὐθαίρετη και ἀπὸ την ἀρχὴ πού διατυπώθηκε ἀποδειχτήκε ἀβάσιμη. Κι ὅπως πολὺ σωστὰ ὑποστηρίζει ό γάλλος ἑλληνιστῆς και ἐρμηνευτῆς τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» Β. Haussoullier, ἡ γνώμη αὐτὴ δὲν μπόρεσε νὰ σταθεῖ ἔπειτα ἀπὸ την ἐξέταση τών ἐπιγρα-

φολόγων και τῶν νομομαθῶν, πού διαπίστωσαν μιὰ τέτοια συμφωνία ἀνάμεσα στὸν Ἀριστοτέλη και τὶς ἀττικὲς ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος, και στὰ κείμενα τῶν νόμων ἀπὸ τὸ ἄλλο, ὥστε χρειάστηκε νὰ ὑποθέσουν ὅτι ἐγινε ἄμεση και ἀπ' εὐθείας ἐρευνα ἀπὸ τὸν συγγραφέα, μελέτη τῶν νόμων και τῶν ψηφισμάτων και χρησιμοποίηση τῶν ἰδίων τῶν ἀρχείων.

Δὲν μπορούμε βέβαια νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι αὐτὲς τὶς ἀναζητήσεις τὶς ἔκανε ὁ Ἀριστοτέλης μόνος του, εἴτε μέσα στὰ ἀρχεῖα τῆς πόλεως, πού δὲν ἦταν ἀπρόσιτα στοὺς ξένους, εἴτε στὰ γραφεῖα τῶν ἀρχόντων, ὅπου ἀσφαλῶς βρισκόνταν τὰ νομοθετικὰ κείμενα και τὰ ἐν χρήσει ψηφίσματα και φυλάγονταν ἀπὸ κάποιον δικαστικὸ ἢ γραφεῖα ἢ δοῦλο. Δὲν ἔκανε λοιπὸν ὁ Ἀριστοτέλης τὶς ἀναζητήσεις αὐτὲς μόνος του, ἀλλὰ αὐτὸς εἶχε τὴν ἐμπνευση, τὴν κατεύθυνση και τὴν ἐπίβλεψή τους. Ἕνας διευθυντὴς σχολῆς ὅπως αὐτὸς δὲν μπορούσε ποτὲ νὰ ἀποσπᾶται ἀπὸ τὴ διδασκαλία του. Πρέπει νὰ τὸν φανταστοῦμε σὰν ἕνα ἐποπτικὸ πνεῦμα, πού πρώτη φροντίδα του εἶχε τὴ διοργάνωση τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας. Χωρὶς τὴ βοήθεια συνεργατῶν θὰ ἦταν ἀδύνατο, ἐννοεῖται, νὰ συγκεντρώσει ὑλικὸ γιὰ τόσα ἐργα, πού δὲ γίνονταν μὲ ἄλλο τρόπο παρά μὲ τὴν τακτοποίηση στοιχείων πού προέρχονταν ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα.

Ἡ κυριώτερη λοιπὸν πηγή τοῦ Ἀριστοτέλη γιὰ τὸ δεῦτερο μέρος τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» εἶναι τὰ ἀρχεῖα. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὴ ὅμως ἐρεύνησε και τὶς βιβλιοθήκες, κι ἐπιπλέον ὑπάρχουν βέβαιες ἐνδείξεις ὅτι στὴν περιγραφή τοῦ πολιτεύματος τῶν Ἀθηνῶν χρησιμοποίησε και τοὺς Ἀθτιδογράφους. Τίποτα δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ πιστέψουμε ὅτι αὐτοὶ τοῦ ἔδωσαν ἕναν πλήρη κι ἐμπεριστατωμένο πίνακα τῆς Ἀθηναϊκῆς νομοθεσίας. Οἱ χρονικογράφοι αὐτοὶ σημεῖωναν ἀπλῶς τοὺς νόμους πού ψηφίζονταν κατὰ

τις περιόδους κάθε ἄρχοντος καθὼς καὶ τις εἰσαγόμενες μεταρρυθμίσεις. Ἐπίσης καταχωροῦσαν στὰ γραπτά τους τὰ κυριώτερα γεγονότα τῆς ἐξωτερικῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν. Δὲν εἶχαν ὁμῶς κανένα λόγο νὰ παρεμβάλουν στὴν ἀπαρίθμηση τῶν χρονικῶν τους ἕναν πίνακα συστηματικό, πὺν σὲ κανένα ἔτος δὲν μποροῦσε νὰ προσαρτηθεῖ αἰτιολογημένα καὶ πού, κατὰ κάποιον τρόπο, δὲν ἦταν τῆς ἀρμοδιότητάς τους. Ὅ,τι μποροῦσαν νὰ δώσουν οἱ Ἀθιδογράφοι στὸν Ἀριστοτέλη ἦταν μόνο χρονολογίες ἢ, μποροῦσαν νὰ δώσουν οἱ Ἀθιδογράφοι στὸν Ἀριστοτέλη ἦταν μόνο χρονολογίες ἢ, ἀκριβέστερα, σημεῖα σύγκρισης ἀνάμεσα στὴν παροῦσα καὶ τὴν παλαιότερη κατάσταση τοῦ πολιτεύματος. Παρακάτω θὰ δοῦμε μὲ ποιὸν τρόπο ἐκμεταλλεύτηκε ὁ Ἀριστοτέλης τοὺς χρονικογράφους. Βλέπουμε λοιπὸν ὅτι τὸ δεύτερο μέρος τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» μᾶς ἐμφανίζεται σὰν ἔργο προσωπικό — κατὰ βάθος — τοῦ Ἀριστοτέλη, καὶ ἡ διαπίστωση αὐτὴ φτάνει γιὰ νὰ τὸ ξεχωρίσει ἀπὸ τὸ πρῶτο μέρος, ὅπου εἶδαμε ἐπανειλημμένα τὸ συγγραφεὴ νὰ παραπλανᾶται ἢ νὰ ἀντιφάσκει.

Τὴν πρώτη αὐτὴ ἐντύπωση, ὅτι πρόκειται γιὰ ἔργο πρωτότυπο, τὴν ἐνισχύει καὶ ἡ ἐπισταμένη ἐξέταση τοῦ ἔργου. Μετὰ τὸ προοίμιο τὸ ἀφιερωμένο στὴν ἐγγραφή τῶν πολιτῶν καὶ στὴν ἐφηβία (XLII), ἀκολουθεῖ ἕνα δεύτερο τμῆμα — πολὺ μεγάλο, ἀφοῦ καλύπτει τὰ κεφάλαια XLIII — LXII — πὺν πραγματεύεται γιὰ τὰ δημόσια ἀξιώματα, πρῶτα τῶν «κληρωτῶν» (XLIII — LX) κι ἔπειτα τῶν «χειροτονουμένων» (LXI — LXII). Τὸ τρίτο καὶ τελευταῖο τμῆμα ἀναφέρεται ὀλόκληρο στὰ δικαστήρια (LXIII — LXIX). Μὲ τὴ συγγραφή αὐτῶν ἀκριβῶς ἐτελείωνε τὸ ἔργο.

Γιὰ νὰ καταλάβουμε καλύτερα πάνω σὲ ποιὲς στερεὲς βάσεις στηρίζεται τὸ δεύτερο μέρος τῆς Ἀθηναίων Πο-

λιτείας», είναι ανάγκη νά τὸ παραβάλουμε μὲ τὰ «Πολιτικά». Προσπαθώντας ὁ Ἀριστοτέλης στὴν ἀρχὴ τοῦ L. III νά καθορίσει τὴν ἔννοιαν τοῦ πολίτη, βάζει σάν δόγμα ὅτι ἐκεῖνο ποῦ κατὰ κύριο λόγο τὸν χαρακτηρίζει εἶναι ἡ ἄσκηση τοῦ δικαιώματος τοῦ «δικάζειν» καὶ τοῦ «ἄρχειν» ἢ «κρίσις καὶ ἀρχή». Μᾶς δίνεται λοιπὸν ἀπὸ δῶ ὁ τίτλος ἄς ποῦμε, τῶν ὑποδιαίρέσεων ποῦ ἀκολουθοῦν, ἄσχετα ἂν δὲν τηρεῖται ἡ σειρά τῆς ἀναγραφῆς.

Ἐν στὰ «Πολιτικά» ἡ δικαστικὴ ἐξουσία ἀναφέρεται πρώτη, αὐτὸ ὀφείλεται ὄχι μόνον στὸ ὅτι εἶναι ἀπεριόριστη καὶ κάθε πολίτης μετὰ ἀπὸ μιὰ ὠρισμένη ἡλικία μπορεῖ νά τὴν ἄσκει, ἀλλὰ καὶ στὸ ὅτι θεωρεῖται ἡ σπουδαιότερη ἀπ' ὅλες, ἐκείνη ποῦ συμπληρώνει καὶ ἐπιστέφει ὅλες τὶς ἄλλες. Ἡ τελευταία αὐτὴ παρατήρηση κάνει ἴσα - ἴσα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη νά ἀφίνει τὴν ἀναγραφὴ τῶν δικαστικῶν ἀξιωμάτων γιὰ τὸ τέλος τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας». Μήπως γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῶν λαϊκῶν δικαστηρίων δὲν ἀγωνίστηκε μὲ τόση ἐπιμονὴ ἡ ἀθηναϊκὴ δημοκρατία ; Ἡ παντοδυναμία τους ἀποτελεῖ τὸ κυριώτερο χαρακτηριστικὸ τῆς κι αὐτὰ εἶναι ἡ κορωνίδα ὀλόκληρου τοῦ μεγαλειώδους οἰκοδομήματος.

Τὸ ἀπόσπασμα ποῦ ἀναφέρουμε ἀπὸ τὰ «Πολιτικά» L.III δὲ μᾶς ἀναφέρει παρὰ τὴν ἐπικεφαλίδα καὶ δὲ μᾶς ὑποδείχνει παρὰ τὴ διαίρεση τοῦ ὅλου θέματος. Ἐνα ἄλλο χωρίο ἀπὸ τὸ L. IV (σελ. 1297 β. 37 κ. ἐξ.) εἶναι περισσότερο διαφωτιστικὸ καὶ μᾶς παρουσιάζει ἀπόλυτη συμφωνία μεταξὺ τῶν δύο ἔργων τοῦ Σταγειρίτη.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐκεῖ διακρίνει σὲ κάθε νομοθεσίᾳ τρία στοιχεῖα, ποῦ προκαλοῦν τὴν προσοχὴν κάθε ἀξιόλογου νομοθέτη : 1) τὰ σώματα ποῦ συσκέπτονται γιὰ τὶς ὑποθέσεις τοῦ Κράτους, τὸ «βουλευόμενον»· 2) τὴν ὀργάνωσιν τῆς διακυβέρνησης, «τὸ περὶ τὰς ἀρχάς»· καὶ 3) τοὺς δικαστές, «τὸ δικάζον». Αὐτὴ ἡ σειρά τῆς ὑποδιαίρε-

σης είναι ακριβῶς ὁμοια μὲ κείνην τοῦ δευτέρου μέρους τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας». Πραγματικά ὁ Ἀριστοτέλης ἀρχίζει τὴν ἀπαρίθμηση τῶν Ἀθηναϊκῶν ἐξουσιῶν μὲ τὴν «βουλευτικὴν ἀρχήν» (τὸν ὄρο αὐτὸ τὸν συναντᾶμε ἤδη στὸ L.III τῶν «Πολιτικῶν» 1275 β 18), μὲ τὴ Βουλῆ, ποὺ ἀναμιγνύεται περισσότερο ἀπ' ὄλες τὶς ἀρχές στὴ διακυβέρνηση τῆς πόλεως. Ἀλληλένδετη μὲ τὴ Βουλῆ θεωρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου, ἀφοῦ στὴν πρώτη ἀπονέμει τὸ δικαίωμα νὰ προσδιορίζει τὶς μέρες ποὺ συγκαλοῦνται οἱ λαϊκὲς αὐτὲς συνελεύσεις. Στὸ ἴδιο ἐπίσης XLIII κεφάλαιο ἀπαριθμεῖ ὁ συγγραφεὺς καὶ τὰ θέματα πάνω στὰ ὁποῖα εἶχε νὰ ἀποφανθεῖ κάθε μία ἀπὸ τὶς τέσσερις ἐκκλησίες τοῦ δήμου ποὺ ἀντιστοιχοῦσαν σὲ κάθε πρυτανεία. (Constitution d' Athènes, introduction, XV—XXX)

## § 2. Μερικὲς ἐλλείψεις τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας».

Γεννήθηκε ὅμως κι ἓνα ἄλλο ζήτημα. Ὁ Ἀριστοτέλης στὸ δεύτερο μέρος, τὸ περιγραφικὸ, ἐξαντλεῖ ὄλα τὰ θέματα ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὸ δημόσιο δίκαιο ποὺ ἴσχυε τότε στὴν Ἀθηναϊκὴ Πολιτεία ; Ἀσφαλῶς ναί. Μὲ τὴ διαφορὰ ὅμως ὅτι ὁ φιλόσοφος δὲν προσέχει στὴν ἀκριβῆ περιγραφὴ ὠρισμένων θεσμῶν. Λ.χ. ὑπῆρχε στὴν Ἀθήνα ὁ θεσμὸς μιᾶς ἀνώτατης οικονομικῆς ἀρχῆς — ἓνα εἶδος ὑπουργείου τῶν οικονομικῶν ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα.

Ὁ Ψευδο-Πλούταρχος μιλάει γι' αὐτὴν τὴν ἀρχὴ μὲ τρόπο συγκεκριμένο<sup>1</sup>. Ὁ ρήτορας Ὑπερείδης<sup>2</sup> καθὼς

1. «Ἐπολιτεύετο (ὁ Λυκούργος) ἐπιφανῶς καὶ λέγων καὶ πράττων καὶ δὴ πιστευσάμενος τὴν διοίκησιν τῶν χρημάτων ταμίας γὰρ ἐγένετο ἐπὶ τρεῖς πενταετηρίδας τάλαντων μυρίων τετρακισχιλίων». (Βίοι δέκα ρητόρων, 841, β).

2. «Οὗτος (ὁ Λυκούργος) ἐβίου μὲν σωφρόνως, ταχθεὶς δὲ ἐπὶ τῇ διοικήσει τῶν χρημάτων εὔρε φόρους ...» (Ὑπερ τῶν Λυκούργου παιδῶν, ἔκδ. Blass, ἀπόσπ. 118).

καὶ ὁ Διόδωρος <sup>1</sup> μιλάνε γιὰ τὸν «ἐν τῇ διοικήσει ἄρχοντα» καὶ ὁ Πολυδεύκης μάλιστα δίνει τὸν ὄρισμό τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ <sup>2</sup>. Παρὰ τίς πληροφορίες αὐτές, ὁ Ἄριστοτέλης δὲ λέει τίποτα. Στὸ κεφάλαιο XLIII μιλάει γιὰ τὸν Ταμία τῶν στρατιωτικῶν χρημάτων καὶ διαχειριστὴ τῶν θεωρικῶν καὶ γιὰ τὸν ἐπιμελητὴ τῆς ὕδρευσης, ἐπειδὴ λόγῳ τῆς λειψυδρίας ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει ξεχωριστὴ ἀρχὴ ποὺ φρόντιζε γιὰ τὴν ὕδρευση τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ δὲν ἀναφέρει γιὰ τὸν «ἐν τῇ διοικήσει» ἀπολύτως τίποτα.

Πάνω στὸ σημεῖο αὐτὸ πολλὰ γράφτηκαν καὶ πολλὲς γνώμες διατυπώθηκαν. Ὁ πολὺς μάλιστα Μπέκ ὑποστήριξε πὼς πρόκειται γιὰ θεσμό ποὺ καθιερώθηκε ἐπὶ Ἀριστείδη κι ἄλλοι ὅτι καθιερώθηκε ἐπὶ τοῦ Περικλῆ ἢ τοῦ Κίμωνα <sup>3</sup>. Οἱ γνώμες αὐτές εἶναι ἀπόλυτα ἐσφαλμένες καὶ δὲ στηρίζονται σὲ καμμία ἀρχαία πηγὴ. Ὑπάρχουν ὁμως κι ἄλλοι ποὺ ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ θεσμός αὐτὸς ἦταν νέος <sup>4</sup> καὶ καθιερώθηκε ἢ τὸ 338 ἢ τὸ 354 ἢ τὸ 338. Ἔχω τὴ γνώμη ὅτι δὲν πρόκειται κυρίως γιὰ νέο θεσμό, ἀλλὰ μᾶλλον γιὰ ἀξίωμα ποὺ περιβλήθηκε δικτατορικὰ τὸ 338, ἐννοεῖται ὕστερα ἀπὸ λαϊκὴ ἔγκριση, ὁ ρήτορας καὶ οἰκονομολόγος Λυκούργος. Μετὰ τὴ σπατάλη τῶν θεωρικῶν ἀπὸ τὸν Εὐβουλο καὶ γενικὰ μετὰ τὰ οἰκτρὰ ἀποτελέσματα τῆς πολιτικῆς τῶν μακεδονιζόντων κι ὅταν ὁ Φίλιππος ἦταν νικητῆς καὶ τροπαιοῦχος στὴ Χαιρώνεια, στὴν Ἀθήνα ἐγίναν

1. «Δώδεκα ἔτη τὰς προσόδους τῆς πόλεως διοικήσας» (XVI, 88).

2. «Ὁ ἐπὶ τῆς διοικήσεως αἰρετὸς ἦν ἐπὶ τῶν προσιότων καὶ ἀναλισκομένων» (Ὀνομαστικὸν Η, 113).

3. Βλ. πρόχ. τίς γνώμες αὐτές στὸν Ἀνδρέαδην : Ἱστορία Ἑλλην. Δημοσίας Οἰκονομίας, ἐκδ. 1928, σελ. 476 καὶ ἐπόμε.

4. Βλ. Ἀνδρέαδην, ὅπ. παρ. 479 — 80.



μεγάλες πολιτικές μεταβολές και κύμα πατριωτισμού κατέλαβε τούς Ἀθηναίους.

Τότε χρειάστηκε νά γίνει περισυλλογή τῶν οικονομικῶν πόρων τῆς Ἀττικῆς καί ἀνασύνταξη γενικά τῶν οικονομικῶν τοῦ κράτους, γιά νά ἀντιμετωπισθεῖ ὁ κίνδυνος ἀπό τή Μακεδονία. Ὁ Λυκούργος στήν ἱστορική αὐτή στιγμή περιβάλλεται μέ δικτατορική ἐξουσία καί γίνεται ὁ μόνος διαχειριστής καί ρυθμιστής τῶν οικονομικῶν πόρων τῆς Ἀττικῆς. Συγκεντρώνει στά χέρια του ὅλες τίς οικονομικές ὑπηρεσίες εἶναι ὁ γενικός ταμίας τοῦ Κράτους ἢ ὅπως θά λέγαμε σήμερα ὁ Ὑπουργός τῶν Οἰκονομικῶν μέ δικτατορικά δικαιώματα.

Ὁ Ἀριστοτέλης εἶχε φυσικά ὑπ' ὄψη του τήν κατάσταση αὐτή ὅπως διαμορφώθηκε, ἀλλά δέν τήν ἀναφέρει, ἢ γιατί τή θεωρεῖ προσωρινῶ χαρακτήρα ἢ γιατί τή θεωρεῖ παράτυπη καί ἀντίθετη στίς βασικές ἀρχές τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος. Ἄν μάλιστα λάβουμε ὑπ' ὄψη ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἦταν θιασώτης τῆς φιλομακεδονικῆς πολιτικῆς καί ἐχθρός τοῦ κόμματος τοῦ Λυκούργου καί τοῦ Δημοσθένη, μπορούμε νά ὑποθέσουμε ὅτι χαρακτήριζε τόν «νέο» θεσμό τῆς ἀνώτατης οικονομικῆς ἐξουσίας, πού συγκέντρωσε στά χέρια του ὁ Λυκούργος, σάν ἀρχή καθαρὰ ἔκνομη καί ἀντισυνταγματική, γιά νά μεταχειριστοῦμε ἕναν ὄρο τοῦ καιροῦ μας. Κατά συνέπεια δέν εἶχε κανένα λόγο νά ἀσχοληθεῖ μέ ἕνα θεσμό πού τόν χαρακτήριζε προσωρινῶ καί ἀντίθετο πρὸς τίς βασικές ἀρχές τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος.

**§ 3. Κρίσεις κι ἐπικρίσεις γιά τὸ δεύτερο μέρος τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας».** Ἀπὸ τή δημοσίευση<sup>1</sup> τῆς

1. Δημοσιεύτηκε γιά πρώτη φορά ἀπὸ τὸν Kenyon στίς 13 Ἰανουαρίου 1891, ὅπως σημειώσαμε στήν ἀρχὴ αὐτῆς τῆς Εἰσαγωγῆς μας. Ὁ Kenyon εἶναι ὁ πρῶτος πού ἐπισήμανε ὅτι σ' ἕναν ἀπυρο τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου τοῦ Λονδί-

«Ἀθηναίων Πολιτείας» καὶ μέχρι τὴν πρώτη εἰκοσαετία τοῦ αἰῶνα μας, οἱ φιλόλογοι καὶ οἱ ἑλληνιστές, στὴ Γερμανία ἰδιαίτερα, δὲν ἔπασαν νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν κριτικὴ τοῦ κειμένου.

Καὶ καθὼς ἀναφέραμε παραπάνω, διατυπώθηκαν πολλὰς γνώμες γιὰ τὸν τρόπο τῆς ἐργασίας τοῦ Ἀριστοτέλη, γιὰ τὴν ἀξία ὀρισμένων ἀπόψεων καὶ πληροφοριῶν του καὶ γιὰ τὶς πηγὰς ἀπ' ὅπου ἄντλησε τὸ κυριώτερο ὕλικό του. Ὁ σάλος ὁμῶς ποὺ ξεσηκώθηκε, σχεδὸν ἔπαυε καὶ ἀποκρυσταλλώθηκαν ὀρισμένες ἀντιλήψεις, ποὺ ἀποτελοῦν τὴν ἐπικρατοῦσα γνώμη μεταξὺ τῶν ἑλληνιστῶν καὶ τῶν φιλολόγων γιὰ τὰ ζητήματα ποὺ θεωροῦνταν μέχρι τώρα ἐπίμαχα καὶ ποὺ εἶχαν προκύψει ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψη καὶ τὴ δημοσίευση τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας». Ἐτονίσσαμε ὁμῶς πρὸ πάντων ὅτι πολλὰς ἀπ' αὐτὰς τὶς ἀπόψεις, ἂν καὶ διατυπώθηκαν ἀπὸ φιλολόγους καὶ ἑλληνιστὰς τοῦ κύρους τοῦ Βιλαμόβιτς, τοῦ Blass, τοῦ Reinach καὶ ἄλλων, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γίνουν ἀποδεκτὰς, γιὰ τὸ ἰδεαλιστικὸς μεθοδολογικὸς προσανατολισμὸς αὐτῶν τῶν φιλολόγων τοὺς ἐμπόδισε νὰ βροῦν τὸ σωστὸ δρόμο στὴν κριτικὴ τους ἔρευνα. Ὅπως καὶ νᾶχει ὁμῶς τὸ ζήτημα, οἱ ἐργασίαι ποὺ δημοσιεύτηκαν καὶ οἱ ἀντιγνώμεις ποὺ διατυπώθηκαν ἀνάμεσα στοὺς φιλολόγους, ποὺ ἀσχολήθηκαν εἰδικὰ μὲ τὴν «Ἀθηναίων Πολιτεία», συντέλεσαν πολὺ στὴ λύση καὶ τὴν κατανόηση πολλῶν προβλημάτων.

---

νου (No 131) ὑπῆρχε ὀλόκληρη σχεδὸν ἡ «Ἀθηναίων Πολιτεία» τοῦ Ἀριστοτέλη. Πρὶν πρὶν, σ' ἓναν πάπυρο τοῦ Μουσείου Αἰγυπτιακῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Βερολίνου (No 163) εἶχε βρεθεῖ μέρος τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» (κυρίως τὰ κεφάλαια XII, XIII, XXI, XXII). Πρέπει νὰ σημειώσουμε ἀκόμα ὅτι ὁ πάπυρος τοῦ Λονδίνου εἶναι τοῦ Α' αἰῶνα ἀπὸ τὴ χρονολογία μας καὶ ὁ πάπυρος τοῦ Βερολίνου τοῦ Β' ἢ τοῦ Δ' αἰῶνα.

πὸ ἀνάγονται στὴν ἱστορικὴ διαμόρφωση καὶ τὴν ἐξέλιξη τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος.

Στὸν τόπο μας δυστυχῶς τέτοιου εἴδους ἐργασίες δὲν ἔγιναν. Οὔτε πὸ μεταφράστηκαν οἱ ἀξιολογώτερες σχετικές μελέτες κι ἐργασίες τῶν ἄγγλων, γερμανῶν καὶ γάλλων φιλολόγων καὶ ἑλληνιστῶν. Μόνο ὁ Σ. Λάμπρος στὸ Ἐπίμειρο τῆς μετάφρασῆς του τῆς «Ἑλληνικῆς Ἱστορίας» τοῦ Κουρτίου (τόμ. Ε΄ Ἀθ. 1900, σελ. 597 - 723), ἐκθέτει διεξοδικὰ καὶ λεπτομερικὰ τὶς μέχρι τὸ 1900 ἐκτεθεισες γνῶμες καὶ ἀπόψεις τῶν διαφόρων ἑλληνιστῶν καὶ φιλολόγων τόσο γιὰ τὴν ἀξία τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» ὅσο καὶ γιὰ τὶς πηγές ἀπ' ὅπου ἄντλησε ὁ Ἀριστοτέλης τὸ ὑλικό του. Ἰδιαίτερα ἀναφέρονται οἱ γνῶμες καὶ οἱ ὑποδείξεις τῶν γερμανῶν Βιλαμόβιτς, Ad. Bauer, Cauet, Ruhl, Scholl, Niese, Droysen, P. Meyer, Lipsius, Kaibel, Ed. Meyer, τοῦ Ἰταλοῦ Constanzi, τῶν ρώσων Winogradow, Pokrosky, Buzenkuł, καθὼς καὶ πολλῶν ἄλλων γερμανῶν, γάλλων κ.λ.π. Οἱ προσωπικὲς ὅμως γνῶμες τοῦ Σ. Λάμπρου δὲν ἔχουν σήμερα καμμιά ἀξία, γιὰτὶ ἐν πολλοῖς εἶναι ἄκριτες.

Ἐπίσης καὶ ὁ Πέτρος Φωτιάδης στὴ μελέτη του «Παρατηρήσεις εἰς τὴν Ἀθηναίων Πολιτείαν» (Ἀθηνᾶ ΙΑ΄ (1899) σελ. 361 κ. ἐπ.) κάνει ὠρισμένες διορθώσεις στὸ κεφ. 48, 3 - 5 τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας», καθὼς ἐπίσης καὶ στὴν ἄλλη μελέτη του μὲ τὸν τίτλο «Περὶ τῆς τῶν Ἡλιαστῶν μισθοφορᾶς καὶ τῶν δικαστικῶν συμβόλων κατὰ τὴν Ἀριστοτέλους Ἀθηναίων Πολιτείαν», (πὸ δημοσιεύτηκε στὸ ἴδιο περιοδικὸ Ἀθηνᾶ ΙΔ΄ (1902) σελ. 241 κ. ἐπ. καὶ ΙΕ΄ (1903) σελ. 3 κ. ἐπ.), διορθώνει ἢ συμπληρώνει τὸ ἀριστοτελικὸ κείμενο, τὸ σχετικὸ μὲ τὴν περιγραφὴ τῶν ἡλιαστικῶν δικαστηρίων κ.λ.π. Οἱ μελέτες ὅμως αὐτὲς τοῦ Π. Φωτιάδη, στενὰ γραμματικές, δὲν προσθέτουν τίποτα νέο στὶς μελέτες καὶ τὶς διορθώσεις τῶν Εὐρωπαϊῶν

φιλολόγων καὶ ἑλληνιστῶν. Ἐξ ἄλλου ὁ Πέτρος Φωτιάδης, μὴν ἔχοντας γενικώτερη ἱστορικὴ καὶ κοινωνιολογικὴ μόρφωση, ἔβλεπε τὸ κείμενο τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» σὰν δάσκαλος, δοῦλος τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ. Καὶ ὁ Νικόλ. Γ. Πολίτης ἀσχολήθηκε μὲ τὸ δεύτερο μέρος τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» (βλ. Τρία Εἰσαγωγικὰ μαθήματα εἰς τὴν ἑρμηνεῖαν τοῦ β' μέρους τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας», (ἀπόσπασμα τοῦ περιοδικοῦ «Παρνασσός») Ἰ. 1924), ἀλλὰ καὶ ἡ μελέτη αὐτὴ δὲν προσθέτει τίποτα καινούργιο.

**§ 4. Ἐκδόσεις τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας».** Μέχρι τώρα ἡ «Ἀθηναίων Πολιτεία» ἐκδόθηκε στὴν Εὐρώπῃ σὲ πολλὰς ἐκδόσεις, ἀναφέρουμε ὅμως ἐδῶ τις σπουδαιότερες. Ἡ πρώτη, ὅπως σημειώσαμε, ἔγινε ἀπὸ τὸν Kenyon (Λονδίνο 1891)<sup>1</sup>. Ἀκολούθησαν οἱ ἑξῆς: 1) Τοῦ Kaibel καὶ Wilamowitz στὸ Βερολίνο τὸ 1891, κι ἐπακολούθησε ἀπὸ τοὺς ἴδιους δευτέρη ἐκδοσις μέσα στὸν ἴδιο χρόνον<sup>2</sup>. 2) Ἡ ἐκδοσις τῶν Van Herwerden καὶ Van Leeuwen (Leyde Sijthoff — 1891). 3) Ἡ ἐκδοσις ἀπὸ τὸν ὀνομαστὸ γερμανὸ ἑλληνιστὴ Blass (Λειψία, ἔκδ. Teubner) τὸ 1892<sup>3</sup>. 4) Ἀπὸ τὸν Th. Thalheim (Λειψία, ἔκδ. Teubner) τὸ 1909<sup>4</sup>. Σημειώ-  
νουμε ἐπίσης καὶ τὴν ἐκδοσις Sandys πού ἔγινε στὸ Λονδί-  
νο (ἡ πρώτη τὸ 1893 καὶ ἡ δευτέρη τὸ 1912) καὶ πού εἶναι

1. Τὸν ἴδιο χρόνον ἔγινε ἀπὸ τὸν ἴδιο καὶ δευτέρη ἐκδοσις, τρίτη τὸ 1892, τέταρτη στὸ Βερολίνο, Reimer 1903, πέμπτη στὴν Oxford, Clarendon Press 1920.

2. Καὶ τρίτη ἀπὸ τοὺς ἴδιους τὸ 1898.

3. Ἀκολούθησε καὶ δευτέρη ἐκδοσις ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ 1895, τρίτη τὸ 1898 καὶ τέταρτη τὸ 1912

4. Καὶ δευτέρη ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ 1914. Τὴν ἐκδοσις Thalheim ἀνατύπωσε (μόνον τὸ πρῶτον μέρος) ὁ Μιχ. Ι. Σαλίβερρος, Ἀθήνα 1916, καὶ τὴν ἐμφάνισε σὰν στερεότυπη ἐκδοσις.

σχολιασμένη, καθώς και την έκδοση του Hude με έρμηνευτικές σημειώσεις το 1892 (έκδ. Teubner, Λειψία)<sup>1</sup>. Τελευταία δὲ έκδοση, πού έλαβε ύπ' όψη όλες τις φιλολογικές και κριτικές έργασίες όσων άσχολήθηκαν ειδικά με την «Αθηναίων Πολιτεία» του Άριστοτέλη, είναι ή έκδοση τής σειράς τής Collection des universités de France, (Publié sous le Patronage de l' association Guillaume Budé) με τό άρχαίο κείμενο, κριτικές σημειώσεις και μετάφραση τών Georges Mathieu και Bernard Haussoullier (έκδ. société d' édition «Les Belles lettres», Παρίσι 1922).

Στήν Ελλάδα δυστυχώς ούτε άπόπειρα δέν έγινε μέχρι τώρα να έκδοθει ή «Αθηναίων Πολιτεία» με τρόπο πού να μαρτυρεί σοβαρή φιλολογική έργασία. Η πρώτη είναι ή παρούσα, πού όφείλεται στη φιλότιμη κι επαινετή προσπάθεια του Γ. Κοτζιούλα, πού όχι μόνο είναι δόκιμος φιλόλογος, αλλά κι ένας από τους καλύτερους ποιητές μας.

Γ. ΚΟΡΔΑΤΟΣ

---

1. Έκδόθηκαν όμως μόνο τα 41 πρώτα κεφάλαια και ήταν προωρισμένη για τα γυμνάσια και πανεπιστήμια.

Η δεύτερη έκδοση του ίδιου, πλήρης αυτήν τη φορά, έγινε τό 1916.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ  
ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Α

# ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

## ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ\*

I. <Ἐδίκασον δὲ τριακόσιοι, κατηγοροῦντος> Μύρωνος, καθ' ἱερῶν δόμοσαντες ἀριστίνδην. Καταγνωσθέντος δὲ τοῦ ἄγους αὐτοὶ μὲν ἐκ τῶν τάφων ἐξεβλήθησαν, τὸ δὲ γένος αὐτῶν ἔφυγεν ἀειφυγίαν. Ἐπιμενίδης δ' ὁ Κρής ἐπὶ τούτοις ἐκάθηρε τὴν πόλιν.

II. Μετὰ δὲ ταῦτα συνέβη στασιάσαι τοὺς τε γνωρίμους καὶ τὸ πλῆθος πολὺν χρόνον [[τὸν δῆμον]]. 2. Ἦν γὰρ αὐτῶν ἡ πολιτεία τοῖς τε ἄλλοις ὀλιγαρχικῇ πᾶσι, καὶ δὴ καὶ ἐδούλευον οἱ πένητες τοῖς πλουσίοις καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ τέκνα καὶ αἱ γυναῖκες. Καὶ ἐκαλοῦντο πελάται καὶ ἐκτιμороι· κατὰ ταύτην γὰρ τὴν μίσθωσιν ἠεργάζοντο τῶν πλουσίων τοὺς ἀγρούς. Ἡ δὲ πᾶσα γῆ δι' ὀλίγων ἦν· καὶ, εἰ μὴ τὰς μισθώσεις ἀποδιδούσιν, ἀγώγιμοι καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ

---

\* Σημ. Μεταφρ.— Κείμενον διὰ τὴν παροῦσαν ἔκδοσιν καὶ μετάφρασιν εἶχονεν τὸ ἐπεξεργασθὲν ὑπὸ τοῦ G. Mathieu καὶ Br. Hausouillier, ἐδέχθημεν ὁμως καὶ διορθώσεις καὶ συμπληρώσεις, γενομένας ὑπὸ τῶν Blass, Th. Thalheim καὶ ἄλλων.

1. Τὸ ἔργον, ὅπως ἀνεγνώσθη εἰς τὸν πάπυρον τοῦ Λονδίνου, παρουσιάζεται ἀκέφαλον, ἐλλιπὲς εἰς τὴν ἀρχήν. Τὰ σημειωνόμενα δι' ἀγκυλῶν εἶναι συμπληρώσεις τοῦ Βιλαμόβιτς, ὁ ὁποῖος συνεβουλεύθη τὸν Πλούταρχον εἰς Βίον Σέλωνος, κερ. XII.

2. Οἱ Ἀλκμεωνίδαι, περὶ τῶν ἔσποιν πρόκειται ἐδῶ, κατηγορήθησαν ἀπὸ τὸν Μύρωνα διὰ εἶχαν ἀσεβῆσαι διότι ἐφόνευσαν τὸν Κύλωνα καὶ τοὺς ὁπαδοὺς του παραβιάσαντες τὴν ἀσυλίαν των. Πρβλ. Ἡρόδοτον V 71 καὶ Θουκυδίδην I 126, 12.

3. Ἴδου τί γράφει σχετικῶς καὶ ὁ Ἡρακλείδης εἰς τὴν ἐρεθίσαν «Ἐπιτομήν» τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας § 2: «Τοὺς μετὰ Κύλωνος διὰ τὴν τυραννίδα ἐπὶ τὸν βωμὸν τῆς θεοῦ πεφουγῆτας οἱ

# ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

## ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

### Η ΔΙΚΗ ΤΩΝ ΑΛΚΜΕΩΝΙΔΩΝ

I. . . . [Ἐπὶ τῆς κατηγορίας]<sup>1</sup> τοῦ Μύρωνος<sup>2</sup> [ἀπεφάνθησαν τριακόσιοι δικάσται], ποὺ εἶχαν ἐκλεγῆ μεταξύ τῶν εὐγενῶν οἰκογενειῶν, ἀφοῦ ἔδωσαν ὄρκον ἐπάνω εἰς τὰ θυσιασθέντα ζῶα, [ἔδίκασαν τὴν ὑπόθεσιν]. Ἀνεγνωρίσθη τὸ ἀνόσιον τῆς πράξεως καὶ τὰ μὲν λείψανα τῶν ἐνόχων ἐρρίφθησαν ἔξω ἀπὸ τοῦς τάφους των, ἐνῶ τὸ γένος των κατεδικάσθη εἰς διαρκῆ ἔξορίαν<sup>3</sup>. Κατόπιν αὐτοῦ ὁ Ἐπιμενίδης<sup>4</sup> ἀπὸ τὴν Κρήτην ἔκαμε θρησκευτικὸν καθαρμὸν εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν.

### Η ΠΡΟ ΤΟΥ ΣΟΛΩΝΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

II. Ὑστερώτερα συνέβη νὰ ἔλθουν εἰς σύγκρουσιν οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ λαὸς ἐπὶ μακρὸν διάστημα. 2. Διότι τὸ πολίτευμά των ἦτο καθ' ὅλα ὀλιγαρχικόν, ἰδιαιτέρως δὲ οἱ πτωχοὶ μὲ τὰς γυναῖκας των καὶ τὰ παιδιὰ των ἦσαν σκλάβοι τῶν πλουσίων. Ἐφεραν τὴν ὀνομασίαν **π ε λ ά τ α ι** καὶ **ε κ τ ή μ ο ρ ο ι**, διότι μὲ αὐτὴν τὴν συμφωνίαν ἐδοῦλευαν εἰς τὰ κτήματα τῶν πλουσίων. Ἡ γῆ ὅλη εὐρίσκετο εἰς τὰς χεῖρας ὀλίγων ἀνθρώπων· καὶ ἂν οἱ καλλιεργηταὶ δὲν ἐπλήρωναν τὰ ποσὰ τῶν ἐκμισθώσεων, ἤμποροῦσαν νὰ περιέλθουν εἰς κατὰστασιν δουλείας καὶ οἱ ἴδιοι καὶ τὰ παιδιὰ

---

περὶ Μεγακλῆα ἀπέκτειναν. Καὶ τοῦς θράσαντας ὡς ἀναγεῖς ἤλαυνον». Πρβλ. παρῶσαν Εἰσαγωγὴν **Κορδαίου** σελ. 15 κ.εξ.

4. Ὁ Ἐπιμενίδης ἦτο προφήτης καὶ σοφὸς ἀπὸ τὴν Κνωσὸν ἢ τὴν Φαιστόν τῆς Κρήτης. Οὗτος, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοσιν, εἰσελήθων εἰς ἓνα σπήλαιον, ἐκοιμήθη ἐντὸς αὐτοῦ 40 ἔτη. Ἰπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐκλήθη κατὰ τὸ 596 διὰ νὰ ἀξαγνίσῃ μὲ θυσίας τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ «Κυλώνειον ἄγος». Ἀπέθανε εἰς βαθύτατον γῆρας



παῖδες ἐγίγνοντο· καὶ οἱ δανεισμοὶ πᾶσιν ἐπὶ τοῖς σώμασιν ἦσαν μέχρι Σόλωνος· οὗτος δὲ πρῶτος ἐγένετο τοῦ δήμου προστάτης. 3. Χαλεπώτατον μὲν οὖν καὶ πικρότατον ἦν τοῖς πολλοῖς τῶν κατὰ τὴν πολιτείαν τὸ δουλεύειν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἐδυσχέραινον· οὐδενὸς γάρ, ὡς εἰπεῖν, ἐτύγγανον μετέχοντες.

III. Ἦν δ' ἡ τάξις τῆς ἀρχαίας πολιτείας τῆς πρὸ Δράκοντος τοιάδε. Τὰς μὲν ἀρχὰς καθίστασαν ἀριστινὴν καὶ πλουτινὴν· ἤρχον δὲ τὸ μὲν πρῶτον διὰ [βίου], μετὰ δὲ ταῦτα δεκαέτιαν. 2. Μέγιστα δὲ καὶ πρῶται τῶν ἀρχῶν ἦσαν βασιλεὺς καὶ πολέμαρχος καὶ ἄρχων· τούτων δὲ πρώτη μὲν ἡ τοῦ βασιλέως — αὕτη γὰρ ἦν πάτριος —, δευτέρα δ' ἐπικατέστη πολεμαρχία διὰ τὸ γενέσθαι τινὰς τῶν βασιλέων τὰ πολέμια μαλακούς· ὄθεν καὶ τὸν Ἴωνα μετεπέμψαντο χρείας καταλαβούσης. 3. Τελευταία δ' ἡ τοῦ ἄρχοντος· οἱ μὲν γὰρ πλείους ἐπὶ Μέδοντος, ἔνιοι δ' ἐπὶ Ἀκάστου φασὶ γενέσθαι ταύτην· τεκμήριον δ' ἐπιφέρουσιν ὅτι οἱ ἔννεα ἄρχοντες δμνύουσιν ὥσπερ ἐπὶ Ἀκάστου τὰ ὄρκια ποιήσιν, ὡς ἐπὶ τούτου τῆς βασιλείας παραχωρησάντων τῶν Κοδριδῶν [[ἀντι]] τῶν δοθεισῶν τῶ ἄρχοντι δωρεῶν. Τοῦτο μὲν οὖν ὀποτέρως ποτ' ἔχει, μικρὸν ἂν παραλλάττοι τοῖς χρόνοις· ὅτι δὲ τελευταία τούτων ἐγένετο τῶν

1. Διὰ τὸν βασιλέα καὶ τὰ καθήκοντά του γίνεται εἰδικώτερος λόγος κατωτέρω εἰς τὸ κεφ. LVII, διὰ τὸν πολέμαρχον εἰς τὸ κεφ. LVIII καὶ διὰ τὸν ἄρχοντα εἰς τὸ κεφ. LVI. Ὁ τελευταῖος εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἐλέγετο καὶ ἐπώνυμος ἄρχων.

2. Ὁ Ἡρόδοτος (VIII 44) γράφει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἔκαμαν τὸν Ἴωνα «στρατάρχη». Τὸ ὄνομα του πάντως δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν κατάλογον τῶν μυθικῶν βασιλέων τῆς Ἀττικῆς. Ὁ Εὐριπίδης εἰς τὸ δμνύσιμον δράμα του τὸν παρουσιάζει ἀυτόχθονα, υἱὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Κρεούσης (πρβλ. Ἴωνα, στ. 589 κ. ἐξ., 1058 κ. ἐξ., 1069 κ. ἐξ.).

3. Ὁ Μέδων ἦτο υἱὸς τοῦ Κόδρου, βασιλεὺς τῶν Ἀθηναίων, τὸν ὁποῖον διεδέχθη ὡς δεύτερος τῶν κληρονομικῶν ἰσοθίων Ἀθηναίων, ἀρχόντων ὁ υἱὸς τοῦ Ἀκάστου καὶ ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὸ ὄνομά του εἰς

των· διότι τὰ δάνεια ἐδίδοντο εἰς ὄλους μὲ ὑποθήκην τὰ σώματά των μέχρι τοῦ Σόλωνος, ὁ ὁποῖος ἐστάθη καὶ ὁ πρῶτος ἀρχηγὸς τοῦ λαϊκοῦ κόμματος. 3. Ἡ δουλεία λοιπὸν αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἦτο τὸ ἐπαχθέστερον καὶ τὸ πικρότερον ἀπὸ ὅλα τὰ πολιτικά δεινὰ διὰ τὸ πλῆθος· ἐν τούτοις εἶχον καὶ ἄλλας ἀφορμὰς δυσαρσεκείας, διότι κανένα σχεδὸν δικαίωμα δὲν τοὺς ἀνεγνώριζετο.

### Η ΑΡΧΑΪΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

III. Ἡ ὀργάνωσις τοῦ ἀρχαίου πολιτεύματος, τοῦ προγενεστέρου ἀπὸ τὸν Δράκοντα, ἦτο ἡ ἀκόλουθος. Τοὺς ἀρχοντας τοὺς διώριζαν ἀπὸ τὰς οἰκογενεῖας τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν πλουσίων· ἡ θητεία των εἰς τὴν ἀρχὴν ἦτο ἰσοβία καὶ ἀργότερα διὰ μίαν δεκαετίαν. 2. Τὰ σπουδαιότερα καὶ παλαιότερα ἀξιώματα ἦσαν τοῦ βασιλέως, τοῦ πολέμαρχου καὶ τοῦ ἀρχοντος<sup>1</sup>. Τὸ παλαιότερον ἀπὸ τὰ ἀξιώματα αὐτὰ ἦτο τὸ βασιλικὸν—διότι ὑπῆρχε ἀνέκαθεν—, δεύτερον δὲ κατὰ σειρὰν προσετέθη τὸ ἀξίωμα τοῦ πολεμάρχου, διὰ τὸν λόγον ὅτι μερικοὶ βασιλεῖς δὲν ἀπεδείχθησαν ἱκανοὶ διὰ τὸν πόλεμον. Διὰ τὴν ἰδίαν αἰτίαν ἐκάλεσαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Ἴωνα<sup>2</sup>, ὅταν ἐπιέσθησαν ἀπὸ τὴν ἀνάγκην 3. Τελευταῖον ἰδρῦθη τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχοντος. Οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν συγγραφέων ἰσχυρίζονται ὅτι τοῦτο συνεστήθη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μέδοντος<sup>3</sup>, μερικοὶ δὲ λέγουσιν ὅτι αὐτὸ ἐγένετο ἐπὶ Ἀκάστου<sup>4</sup>· πρὸς ἀπόδειξιν μάλιστα τοῦ ἰσχυρισμοῦ των ἐπικαλοῦνται τὸ ὅτι οἱ ἐννέα ἀρχοντες ὀρκίζονται ὅτι θὰ ἐκπληρώσουν τὰς ἐνόρκους ὑποχρεώσεις των «ὅπως ἐπὶ τοῦ Ἀκάστου», διότι κατὰ τὴν γνώμην των ἐπὶ τῆς βασιλείας ἐκείνου ἄφησαν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Κόδρου νὰ ἀποσπασθοῦν ἀπὸ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα τὰ προνόμια τὰ παραχωρηθέντα εἰς τὸν ἀρχοντα. Ἐἴτε εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ἐνὸς εἴτε εἰς τοῦ ἄλλου ἐγένετο αὐτό, ἡ χρονικὴ διαφορά εἶναι μικρά. Ὅτι ὅμως τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχοντος ἰδρῦθη ἀργότερον ἀπὸ τὰ δύο ἄλλα, ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός

---

τὴν δυναστείαν τῶν Μεδοντιδῶν. Οἱ εὐπατρίδαι αὐτοὶ ἐκυβέρνησαν ἰσοβίως τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 11 π.Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ 713/2, ὅποτε ἡ βασιλικὴ θητεία περιορίσθη εἰς δέκα μόνον χρόνια, διὰ νὰ γίνῃ ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἀπὸ τὸ 683 καὶ ἔπειτα ἐνιαυσία.

ἀρχῶν, σημεῖον καὶ τὸ μηδὲν τῶν πατρίων τὸν ἄρχοντα διοικεῖν, ὥσπερ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πολέμαρχος, ἀλλ' ἀπλῶς τὰ ἐπίθετα· διὸ καὶ νεωσιὶ γέγονεν ἡ ἀρχὴ μεγάλη, τοῖς ἐπιθέτοις αὐξηθεῖσα. 4. Θεσμοθέται δὲ πολλοῖς ὕστερον ἔτεσιν ἤρθέθησαν, ἤδη κατ' ἐνιαυτὸν αἰρουμένων τὰς ἀρχάς, ὅπως ἀναγράφαντες τὰ θέσμια φυλάττωσι πρὸς τὴν τῶν ἀμφισβητούντων κρίσιν· διὸ καὶ μόνῃ τῶν ἀρχῶν οὐκ ἐγένετο πλείων ἐνιαυσίας. 5. Τοῖς μὲν οὖν χρόνοις τοσοῦτον προέχουσιν ἀλλήλων. Ἦσαν δ' οὐχ ἅμα πάντες οἱ ἐννέα ἄρχοντες, ἀλλ' ὁ μὲν βασιλεὺς εἶχε τὸ νῦν καλούμενον Βουκολεῖον πλησίον τοῦ πρυτανείου — σημεῖον δέ· ἔτι καὶ νῦν γὰρ τῆς τοῦ βασιλέως γυναικὸς ἡ σύμμεξις ἐνταῦθα γίνεται τῷ Διονύσῳ καὶ ὁ γάμος —, ὁ δὲ ἄρχων τὸ πρυτανεῖον, ὁ δὲ πολέμαρχος τὸ Ἐπιλύκειον — ὁ πρότερον μὲν ἐκαλεῖτο πολεμαρχεῖον, ἐπεὶ δὲ Ἐπίλυκος ἀνφοκοδόμησε καὶ κατεσκεύασεν αὐτὸ πολεμαρχήσας Ἐπιλύκειον ἐκλήθη —· θεσμοθέται δ' εἶχον τὸ θεσμοθετεῖον. Ἐπὶ δὲ Σόλωνος ἅπαντες εἰς τὸ θεσμοθετεῖον συνῆλθον. Κύριοι δ' ἦσαν καὶ τὰς δίκας αὐτοτελεῖς κρίνειν, καὶ οὐχ ὥσπερ νῦν προανακρίνειν. Τὰ μὲν οὖν περὶ τὰς ἀρχάς τοῦτον εἶχε τὸν τρόπον. 6. Ἡ δὲ τῶν Ἀρεοπαγιδῶν βουλή τὴν μὲν τάξιν εἶχε τοῦ διατηρεῖν τοὺς νόμους, διώκει δὲ τὰ πλεῖστα καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἐν

1. Εἰς τοὺς θεσμοθέτας ἀπιερῶναι παρακάτω ὁ Ἀριστοτέλης δλόκληρον κεφάλαιον, τὸ LIX. Βλέπε ἐπίσης αὐτόθι LV 1, XLV 1, XLVIII 5, LII 1, LXIII 5, LXIV 1 καὶ LXVI 1.

2. Τὸ χωρίον αὐτὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὁ Σουΐδας τὸ παρηρημηνευσεν ὡς ἐξῆς: «πρὸ μὲν τῶν Σόλωνος νόμων οὐκ ἐξῆν αὐτοῖς ἅμα δικάζειν». Ἀλλὰ ἡ παρεξηγήσις εἶναι προφανής.

3. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἡ ἔθρα του μεταφέρθη εἰς τὴν Βασιλείαν Στοάν.

4. Ὁ γάμος αὐτός τῆς βασιλείας (ἐλέγετο καὶ βασιλιννα) μὲ τὸν θεὸν Διόνυσον, ποὺ ἐγένετο κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Ἀνθεστηριῶν, ἐνεῖχε συμβολικὸν χαρακτήρα. Εἰς τὴν ἱεροτελεστίαν αὐτὴν ἡ βασίλισσα ἐλάμβανε θέσιν συζύγου τοῦ θεοῦ.

ἔτι ὁ ἄρχων δὲν ἄσκει καμμίαν ὑπηρεσίαν ἀπὸ τὰς πατρο-  
 παραδότους (ὅπως γίνεται μὲ τὸν βασιλέα καὶ τὸν πολέμαρ-  
 χον), ἀλλὰ μόνον ἐπιπροσθέτους· διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀρχὴ  
 αὐτὴ δὲν ἀπέβη ἀξίολογος παρὰ εἰς περίοδον μεταγενεστέ-  
 ρην, ὅταν ἐνισχύθῃ μὲ τὰς ἐπιπροσθέτους δικαιοδοσίας.  
 4. Οἱ θεσμοθέται ἤρχισαν νὰ ἐκλέγωνται ὕστερ' ἀπὸ πολλὰ  
 χρόνια, ὅτε πλέον ἢ ἀνάδειξις τῶν ἀρχῶν ἐγένετο κατ' ἔτος,  
 μὲ τὸν σκοπὸν νὰ δημοσιεύουν τὰς ὑπ' αὐτῶν συντασσομένας  
 καὶ ἐχούσας ἰσχὺν νόμων ἀποφάσεις καὶ νὰ τὰς διαφυλάττουν  
 διὰ τὴν ἐκδίκασιν τῶν διαφορῶν τῶν πολιτῶν· διὰ τοῦτο εἶναι  
 καὶ τὸ μόνον ἀξίωμα τὸ ὅποῖον δὲν διήρκεσε ποτὲ πέραν  
 τοῦ ἔτους. 5. Τόσῃ λοιπὸν χρονικῇ διαφορᾷ ἔχουν τὰ  
 ἀξιώματα ἀναμεταξύ των. Δὲν εἶχαν δὲ τὴν ἰδίαν ἔδραν καὶ  
 οἱ ἐννέα ἄρχοντες μαζί<sup>2</sup>. Ἀλλὰ ὁ βασιλεὺς κατεῖχε ἐκεῖνο  
 ποῦ ὀνομάζουσι σήμερον Βουκολεῖον<sup>3</sup>, κοντὰ εἰς τὸ πρυτανεῖον  
 (ἀποδεικνύεται δὲ τοῦτο ἀπὸ τοῦ ὅτι καὶ τώρα ἀκόμη  
 ἐκεῖ λαμβάνει χώραν ἡ γαμήλιος ἔνωσις τῆς γυναικὸς τοῦ  
 βασιλέως μὲ τὸν Διόνυσον)<sup>4</sup>. Ὁ ἄρχων διέμενε εἰς τὸ πρυ-  
 τανεῖον<sup>5</sup> καὶ ὁ πολέμαρχος εἰς τὸ Ἐπιλύκειον (τὸ ὅποῖον  
 πρῶτύτερα ὠνομάζετο πολεμαρχεῖον καὶ μετὰ τὴν ἀνοικο-  
 δόμησιν καὶ διευθέτησιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἐπιλύκου, ὅταν  
 ἐκεῖνος ἐχρημάτισε πολέμαρχος, ἔλαβε τὸ ὄνομα Ἐπιλύ-  
 κειον). Οἱ θεσμοθέται τέλος ἔμεναν εἰς τὸ θεσμοθετεῖον.  
 Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σόλωνος ὅλοι οἱ ἄρχοντες ἐσυγκεν-  
 τρώθησαν εἰς τὸ θεσμοθετεῖον<sup>6</sup>. Εἶχαν τότε δικαίωμα νὰ  
 κρίνουν τελεσιδίκως τὰς δίκας καὶ ὄχι, ὅπως τώρα, ἀπλῶς  
 νὰ τὰς εἰσάγουν διὰ προανακρίσεως. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον  
 λοιπὸν ἦσαν τὰ ἀξιώματα διατεταγμένα. 6. Ἡ Βουλὴ τῶν  
 Ἀρσοπαγιτῶν εἶχε ὡς ἔργον τῆς τὴν διαφύλαξιν τῶν νόμων,  
 ἔπαιζε ὅμως τὸν σπουδαιότερον ρόλον εἰς τὴν διακυβέρνησιν

5. Ὁ Σουῖδας εἰς λ. ἀρχων λέγει ὅτι τὸ ἀρχεῖον τοῦ ἀρχον-  
 τος ἦτο «παρὰ τοὺς ἐπωνύμους». Ὅτι ὅμως διὰ τοῦ τελευταίου δὲν  
 ἐνοεῖται παρὰ τὸ πρυτανεῖον ἐξάγεται ἀπὸ τὸν Σχολ. Ἄριστοφ.  
 Εἰρ. 1183, ἐξηγοῦντα τὸν ὄρον ὡς ἐξῆς: «τόπος παρὰ πρυτανεῖον,  
 ἐν ᾧ ἐστήκασι ἀνδριάντες, οὓς ἐπωνύμους καλοῦσι».

6. Ἐν τούτοις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλάτωνος (Εὐθύφρων  
 21), ἀκόμη τὸ 399, ὁ βασιλεὺς εἶχε «γραφεῖον» εἰς τὴν Βασιλείον  
 Στοάν.

τῇ πόλει, καὶ κολάζουσα καὶ ζημιοῦσα πάντας τοὺς ἀκοσμοῦντας κυρίως. Ἡ γὰρ αἴρεσις τῶν ἀρχόντων ἀριστίνδην καὶ πλουτίνδην ἦν, ἐξ ὧν οἱ Ἄρεοπαγῖται καθίσταντο· διὸ καὶ μόνη τῶν ἀρχῶν αὕτη μεμένηκε διὰ βίου καὶ νῦν.

IV. Ἡ μὲν οὖν πρώτη πολιτεία ταύτην εἶχε τὴν ὑπογραφὴν. Μετὰ δὲ ταῦτα χρόνον τινὸς οὐ πολλοῦ διελθόντος ἐπ' Ἀρισταίχμου ἀρχοντος Δράκων τοὺς θεσμοὺς ἔθηκεν· ἡ δὲ τάξις αὕτη τόνδε τὸν τρόπον εἶχε. 2. Ἀπεδέδοτο μὲν ἡ πολιτεία τοῖς ὄπλα παρεχομένοις. Ἡροῦντο δὲ τοὺς μὲν ἑννέα ἀρχοντας καὶ τοὺς ταμίαις οὐσίαν κεκτημένους οὐκ ἐλάττω δέκα μῶν ἑλευθέραν, τὰς δ' ἄλλας ἀρχὰς || <τὰς> ἐλάττους ἐκ τῶν ὄπλα παρεχομένων, στρατηγούς δὲ καὶ ἱπάρχους οὐσίαν ἀποφαίνοντας οὐκ ἔλατιον ἢ ἑκατὸν μῶν ἑλευθέραν καὶ παῖδας ἐκ γαμετῆς γυναικὸς γνησίους ὑπὲρ δέκα ἔτη γεγονότας· τούτους δ' ἔδει διεγγυᾶν τοὺς πρυτάνεις καὶ τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς ἱπάρχους τοὺς ἔτους μέχρι εὐθυνοῶν, ἐγγυητὰς δ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ τέλους δεχομένους οὐπερ οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἱπάρχοι. 3. Βουλευεῖν δὲ τετρακοσίους καὶ ἕνα τοὺς λαχόντας ἐκ τῆς πολιτείας. Κληροῦσθαι δὲ καὶ ταύτην καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς τοὺς ὑπὲρ τριάκοντ' ἔτη γεγονότας, καὶ δις τὸν αὐτὸν μὴ ἄρχειν πρὸ τοῦ πάντας ἐξελεθεῖν· τότε δὲ πάλιν ἐξ ὑπαρχῆς κληροῦν. Εἰ δέ τις τῶν βουλευτῶν, ὅταν ἔδρα βουλῆς ἢ ἐκκλησίας ᾗ, ἐκλείποι τὴν σύνοδον, ἀπέτινον ὁ μὲν πεντακοσιομέδιμνος

1. Ἀπὸ τὸ ἔτος 362, καθὼς βλέπει κανεῖς παρακάτω εἰς τὸ κεφ. XXV, ὁ Ἄρειος Πάγος ἔχασε ὅλα τὰ ἄλλα προνόμια καὶ δὲν διετήρησε παρὰ μόνον τὰ δικαστικά του καθήκοντα.

2. Ὁ Ἀρισταίχμος ἐχρημάτισε ἄρχων τὸ ἔτος 621.

3. Διὰ τὴν ἕκτασιν τοῦ νομοθετικοῦ ἔργου τοῦ Δράκοντος καὶ τὰς διατυπώσεις σχετικῶς ἀντιρρήσεις βλ. παροῦσαν Εἰσαγωγὴν Κορδάτου σελ. 15 καὶ ἔξ.

4. Ὅμοιος βλ. Εἰσαγωγὴν Κορδάτου σελ. 18 καὶ ἔξ.

τῆς πόλεως<sup>1</sup>, ἐπιβάλλουσα ἀνεξελέγκτως σωματικὰς ὄσων καὶ χρηματικὰς τιμωρίας εἰς ὄλους τοὺς ἐνόχους. Ἡ ἐκλογὴ τῶν ἀρχόντων ἐγένετο μεταξὺ τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν πλουσίων, ἀπὸ τοὺς διατελέσαντας δὲ ἀρχοντας προήρχοντο καὶ οἱ Ἄρεοπαγίται· διὰ τοῦτο εἶναι καὶ τὸ μόνον ἀξίωμα ποῦ παρέμεινε καὶ διατηρεῖται ἀκόμη ἰσόδιον.

#### ΠΕΡΙ ΔΡΑΚΟΝΤΟΣ

IV. Αὐτὸ εἶναι λοιπὸν τὸ διάγραμμα τοῦ πρώτου πολιτεύματος τῶν Ἀθηνῶν. Ἀργότερα, ὄχι ἔπειτα ἀπὸ καιρὸν πολὺν, ἐπὶ ἀρχοντος Ἀρισταίχμου<sup>2</sup>, ἐθέσπισε τοὺς νόμους τοῦ ὁ Δράκων<sup>3</sup>. Τὸ κράτος τότε ὀργανώθη ὡς ἐξῆς. 2. Τὰ πολιτικὰ δικαιώματα εἶχαν δοθῆ εἰς τοὺς διαθέτοντας ὄπλα<sup>4</sup>. Αὐτοὶ ἐξέλεγον τοὺς ἐννέα ἀρχοντας καὶ τοὺς ταμίαις μεταξὺ τῶν ὄσων εἶχαν κεφάλαιον τοῦλάχιστον δέκα μῶν, ἐλεύθερον ἀπὸ κάθε ἐπιθάρυσις, ἐνῶ διὰ τὰ ἄλλα, τὰ μικρότερα, ἀξιώματα ἐξελέγοντο ἀπὸ τοὺς ἐξωπλισμένους ἄνδρας. Οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἵππαρχοὶ<sup>5</sup> ἐξελέγοντο ἀπὸ ὄσους εἶχαν νὰ παρουσιάσουν κεφάλαιον τοῦλάχιστον ἑκατὸν μῶν, ἐλεύθερον ἀπὸ κάθε ἐπιθάρυσις, καὶ παιδιὰ γνήσια γεννημένα ἀπὸ νόμιμον γυναῖκα, μεγαλύτερα τῶν δέκα ἐτῶν. Οἱ ἀρχοντες αὐτοὶ μετὰ τὴν ὀνομασίαν τῶν ὄφειλαν νὰ διατελοῦν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν πρυτάνεων, τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἵππάρχων τῶν ἐξεληθόντων ἐκ τῆς ὄπηρεσίας, μέχρι τῆς λογοδοτήσεώς τῶν, λαμβάνοντες τέσσαρας ἐγγυητὰς ἀπὸ τὴν ἴδιαν τάξιν τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἵππάρχων. 3. Ἡ Βουλὴ ἀπετελεῖτο ἀπὸ τετρακόσια ἕνα πρόσωπα, ἐκλεγόμενα διὰ κλήρου μεταξὺ τῶν πολιτῶν. Ἐξέλεγον δὲ διὰ κλήρου καὶ τὰ μέλη τῆς Βουλῆς καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἄλλων ἀξιωματῶν ἀπὸ τοὺς πολίτας ποῦ εἶχαν συμπληρώσει τὸ τριακοστὸν ἔτος, καὶ ἀπηγορεύετο νὰ γίνῃ κανεὶς ἀρχων ἐκ δευτέρου πρὶν περάσουν ὄλοι οἱ συμπόλιται του ἀπὸ τὸ ἀξίωμα αὐτό, ὄποτε ἢ κλήρωσις ἐπανελαμβάνετο ἀπὸ τὴν ἀρχὴν. Ἄν κανεὶς ἀπὸ τοὺς βουλευτὰς, καθ' ὄν χρόνον συνεδρίαζε ἢ Βουλὴ ἢ ἢ ἐκκλησία τοῦ δήμου, ἀπουσίαζε ἀπὸ τὴν συνέλευσιν, ἐπλήρωνε πρόστιμον ὄ ἐκ τῆς τάξεως τῶν

5. Ὅμοιος βλ. Εἰσαγωγὴν Κορδάτου σελ. 20.

τρεις δραχμας, ο δε ιππευς δυο, ζευγίτης δε μίαν. 4. Ἡ δὲ βουλή ἢ ἐξ Ἀρείου πάγου φύλαξ ἦν τῶν νόμων, καὶ διέτηρει τὰς ἀρχὰς ὅπως κατὰ τοὺς νόμους ἄρχουσιν. Ἐξῆν δὲ τῷ ἀδικουμένῳ πρὸς τὴν τῶν Ἀρεοπαγιτῶν βουλήν εἰσαγγέλλειν ἀποφαίνοντι παρ' ὃν ἀδικεῖται νόμον. 5. Ἐπὶ δὲ τοῖς σώμασιν ἦσαν οἱ δανεισμοί, καθάπερ εἴρηται, καὶ ἡ χώρα δι' ὀλίγων ἦν.

V. Τοιαύτης δὲ τῆς τάξεως οὔσης ἐν τῇ πολιτείᾳ, καὶ τῶν πολλῶν δουλευόντων τοῖς ὀλίγοις, ἀντίσθη τοῖς γνωρίμοις ὁ δῆμος. 2. Ἰσχυρᾶς δὲ τῆς στάσεως οὔσης, καὶ πολὺν χρόνον ἀντικαθημένων ἀλλήλοις, εἴλοντο κοινῇ διαλλακτὴν καὶ ἄρχοντα Σόλωνα καὶ τὴν πολιτείαν ἐπέτρεψαν αὐτῷ ποιῆσαντι τὴν ἐλεγείαν ἧς ἐστὶν ἀρχή·

Γινώσκω, καὶ μοι φρενὸς ἔνδοθεν ἄλγεα κεῖται  
 πρεσβυτάτην ἑσορῶν γαῖαν Ἰαορίας  
 καινομένην·

ἐν ἣ πρὸς ἑκατέρους ὑπὲρ ἑκατέρων μάχεται καὶ διαμφορβητεῖ, καὶ μετὰ ταῦτα κοινῇ παραινεῖ καταπαύειν τὴν ἐνεστώσαν φιλονικίαν. 3. Ἦν δ' ὁ Σόλων τῇ μὲν φύσει καὶ τῇ δόξῃ τῶν πρώτων, τῇ δ' οὐσίᾳ καὶ τοῖς πράγμασι τῶν μέσων, ὡς ἔκ τε τῶν ἄλλων ὁμολογεῖται καὶ αὐτὸς ἐν τοῖσδε

1. Οἱ πεντακκοσιομέδιμνοι ἀπέτελουν τοὺς πολίτας τῆς πρώτης κατηγορίας· περὶ τῆς θέσεως αὐτῶν πραγματεύεται ὁ Ἀριστοτέλης εἰς IV. 2, VII, 3-4, XXVI 2 καὶ XLVII 1. Οἱ ἱππεῖς ἀπέτελουν τὴν δευτέραν κατηγορίαν· περὶ αὐτῶν βλέπε IV 3, VII 3, XXIV 3, XXVI 2, XXXVIII 2 καὶ XLIX 1-2. Οἱ ζευγίται τέλος (περὶ τῶν ὁποίων ἰδὲ IV 3, VII 3 καὶ XXVI 2) ἀπήρτιζαν τὴν τρίτην τάξιν τῶν πολιτῶν.

2. Περὶ τῶν «ἐπὶ τοῖς σώμασι δανεισμῶν» ἔκαμε λόγον ὁ Ἀριστ. εἰς κερ. II 2.

3. Ὁ Σόλων, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Σουῆα καὶ τοῦ Ἀγ. Ἱερωνύμου, ἐ χρημάτισε ἄρχων τὸ 592/1. Μόνον ὁ Διογένης

πεντακοσιομεδίμων δραχμὰς τρεῖς, ὁ ἕκ τῶν ἱππέων δύο καὶ ὁ ἕκ τῶν ζευγιτῶν μίαν<sup>1</sup>. 4. Ἡ Βουλὴ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ἦτο ὁ φύλαξ τῶν νόμων καὶ ἐπέδλεπε νὰ κυβερνοῦν οἱ ἄρχοντες σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους. Κάθε πολίτης ὁ ὁποῖος ἐφρόνει ὅτι ἡδίκητο εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ προβαίῃ εἰς καταγγελίαν ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου ὑποδεικνύων τὸν παραβιαζόμενον νόμον. 5. Τὰ δάνεια ἐδίδοντο μὲ ὑποθήκην τὰ σώματα, ὅπως ἀνεφέραμεν ἤδη<sup>2</sup>, καὶ αἱ γαῖαι ἀνήκον εἰς ὀλίγους.

### ΕΜΦΑΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΣΟΛΩΝΟΣ

V. Ἐφόσον τὸ πολίτευμα ἦτο διωργανωμένον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ τὸ πλῆθος εὕρισκετο ὑποδουλωμένον εἰς μίαν μειονότητα, ὁ λαὸς ἐπανεστάτησε κατὰ τῶν εὐγενῶν. 2. Ἐπειδὴ ἡ ἐξέγερσις ἦτο βία καὶ τὰ δύο κόμματα διετέλουν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀντιμέτωπα, ἐξέλεξαν κατόπιν συμφωνίας ὡς συμφυλιωτὴν καὶ ἄρχοντα τὸν Σόλωνα<sup>3</sup>, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέθεσαν τὴν φροντίδα τῆς πολιτικῆς διοργανώσεως, ὅταν ἐκεῖνος συνέθεσε τὴν ἐλεγεῖαν ποὺ ἀρχίζει ὡς ἑξῆς :

Τὸ ξέρω, κὶ ἔχει θρονιαστῆ ὀτὰ σωθικὰ μου ὁ πόνοσ,  
νὰ βλέπω τὴ χιλιόχρονη τὴ γῆ τῆς Ἰωνίας<sup>4</sup>  
ὀτὸ ρημαγμό.

Μὲ αὐτὴν τὴν ἐλεγεῖαν μάχεται καὶ φιλονικεῖ πρὸς ἀμφοτέρα τὰ κόμματα πρὸς τὸ συμφέρον καὶ τῶν δύο καὶ κατόπιν συμβουλεύει τοὺς ἀντιπάλους νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὴν διάστασίν των. 3. Ὁ Σόλων ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν ἐκτίμησιν ἦτο ἀπὸ τοὺς πρῶτους τῆς πόλεως· ἀλλὰ σχετικὰ μὲ τὴν περιστάσιν καὶ τὴν κοινωνικὴν του θέσιν ἀνήκε εἰς τὴν μεσαίαν τάξιν, πράγμα εἰς τὸ ὁποῖον καὶ οἱ ἄλλοι συγ-

Λαέρτιος τοποθετεῖ τὴν ἀρχὴν του εἰς τὸ 594/3. Πιθανώτερον φαίνεται τὸ πρῶτον.

4. Ἰωνία ἐδῶ δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν, ἡ ὁποία ἔλαβε τὸ ὄνομα αὐτὸ ἀπὸ τὸν συνοικιστὴν τῆς Ἰωνᾶ. «Τούτου γὰρ (τοῦ Ἰωνοσ) — λέγει ὁ Ἀρποκρατῶν εἰς τὸ λεξικόν του — <συν>οικήσαντος τὴν Ἀττικὴν ὡς Ἀριστοτέλης φησί, τοὺς Ἀθηναίους Ἰωνας κληθῆναι». Βλ. καὶ Εὐριπίδου «Ἰων».



τοῖς ποιήμασιν μαρτυρεῖ, παραινῶν τοῖς πλουσίοις μὴ  
πλεονεκτεῖν.

Ἔμεις δ' ἠσυχάσαντες ἐνὶ φρεσὶ καρτερόν ἦτορ,  
οἱ πολλῶν ἀγαθῶν ἐς κόρον ἡλάσατε,  
ἐν μετρίοισι τίθεσθε μέγαν νόον· οὔτε γὰρ ἡμεῖς  
πεισόμεθ', οὐθ' ὑμῖν ἄρτια [πάν]τ' ἔσεται.

Καὶ ὅλως αἰεὶ τὴν αἰτίαν τῆς στάσεως ἀνάπτει τοῖς πλου-  
σίοις· διὸ καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐλεγείας δεδοικέναι φησὶ τὴν τε  
φι[λάργυρ]ίαν τὴν θ' ὑπερηφανίαν, ὡς διὰ ταῦτα  
τῆς ἐχθρας ἐνεσιώσης.

VI. Κύριος δὲ γενόμενος τῶν πραγμάτων Σόλων τὸν τε  
δήμον ἠλευθέρωσε καὶ ἐν τῷ παρόντι καὶ εἰς τὸ μέλλον,  
κωλύσας δανείζειν ἐπὶ τοῖς σώμασιν, καὶ νόμους ἔθηκε καὶ  
χρεῶν ἀποκοπὰς ἐποίησε καὶ τῶν ἰδίων καὶ τῶν δημοσίων,  
ἃς σεισάχθειαν καλοῦσιν, ὡς ἀποσεισάμενοι τὸ βάρος.  
2. Ἐν οἷς πειρῶνται τινες διαβάλλειν αὐτόν· συνέβη γὰρ  
τῷ Σόλωνι μέλλοντι ποιεῖν τὴν σεισάχθειαν προειπεῖν τισὶ  
τῶν γνωρίμων, ἔπειθ', ὡς μὲν οἱ δημοτικοὶ λέγουσι, πα-  
ραστρατηγηθῆναι διὰ τῶν φίλων, ὡς δ' οἱ βουλόμενοι  
βλασφημεῖν, καὶ αὐτὸν κοινωνεῖν. Δανεισάμενοι γὰρ οὔτοι  
συνεπρίαντο πολλὴν χάραν, καὶ μετ' οὐ πολλὴ τῆς τῶν χρεῶν

1. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Κορδάτου (βλ. Εἰσαγωγὴν του σελ. 21)  
δημόσια χρέη ἦσαν αἱ διάφοροι καταδίκαι τῶν πολιτῶν καὶ γενικῶς  
αἱ κατ' αὐτῶν δικαστικαὶ κυρώσεις, διότι δὲν εἶχον ἐκπληρῶσαι τὰς  
ἀναληφθείσας ὑποχρεώσεις τῶν ἀπέναντι τῶν δανειστῶν τῶν.

2. Ἡ «σεισάχθεια» τοῦ Σόλωνος, καθὼς ἀφήνουν νὰ φανῇ καὶ  
οἱ κατωτέρω (κεφ. XII 5) παρατιθέμενοι στίχοι τοῦ ἰδίου, ἦτο πλήρης  
κατάρτησις τῶν πάσης φύσεως χρεῶν. Τοῦτο ἐπετεύχθη μὲ τὴν  
ἀναδρομικὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νεοσεισάχθέντος νόμου, ὃ ὁποῖος ἀπηγό-  
ρευε νὰ περιπίπτουν οἱ ὀφειλέται εἰς δουλείαν ἐξ αἰτίας τῶν χρεῶν.  
Ἄλλὰ μετὰ τὸν ὅκτον αἰῶνα ἡ κατάρτησις αὐτῆ τῶν χρεῶν, κατὰ τὸν  
Πλάτωνα (Πολιτεία 566 A καὶ Νόμοι 648 D), τὸν Ἰσοκράτην (Πα-  
ναθηναϊκὸς 259) καὶ τὸν Δημοσθένην (Κατὰ Τιμοκράτους 149) ἡ  
πολιτικωτάτη αὐτῆ χειρονομία ἐθεωρήθη ὡς ἐνδειξις ἐσχάτης ἀναρ-  
χίας. Ἀπεναντίας, ὄρισμένοι ἄλλοι συγγραφεῖς (ἰδιαίτερος δ' Ἄνδρο-

γραφείς ὁμοφωνοῦν καὶ ὁ ἴδιος τὸ ὁμολογεῖ διὰ τῶν ἀκολούθων στίχων του, ἔπου ἀποτρέπει τοὺς πλουσίους ἀπὸ τὴν πλεονεξίαν :

Καταπραΐνετε κι ἑσεῖς τὸν πόθο τὸν ἀψύ σας,  
 ἑσεῖς ποὺ ἀπ' τὰ πολλὰ ἀγαθὰ παραχορτάσατε.  
 Φανεῖτε βολικώτεροι, μᾶς δὲ θ' ἀλλάξ' ἢ γνώμη  
 μοῦδ' ἢ θὰ βγοῦνε σὲ καλὸ κι δλα γιὰ λόγου σας.

Καὶ ἐν γένει ὁ Σόλων δὲν παύει νὰ ἐπιρρίπτῃ τὴν εὐθύνην τοῦ ἐμφυλίου ἀγῶνος εἰς τοὺς πλουσίους· διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλεγείας του λέγει προσέτι ὅτι φοβεῖται «τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν ὑπεροφίαν», ἐπειδὴ αὐτὰ ὑπῆρξαν τὰ αἷτια τοῦ μίσους.

#### ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΟΛΩΝΟΣ : Η ΣΕΙΣΑΧΘΕΙΑ

VI. Ὄταν ὁ Σόλων ἐγίνε κύριος τῆς καταστάσεως, ἐξησφάλισε τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λαοῦ καὶ διὰ τὸ παρὸν καὶ διὰ τὸ μέλλον, ἀπαγορεύσας νὰ συνάπτωνται δάνεια ἐπὶ σωματικῇ ἐγγυήσει. Ἐθέσπισε νόμους καὶ κατήγγησε τὰ χρέη, τόσον τὰ ἰδιωτικὰ ὅσον καὶ τὰ δημόσια<sup>1</sup>, διὰ τοῦ μέτρου τῶν ὁποίων ἐκλήθη «σεισάχθεια», διότι ἐπέταξαν ἀπὸ ἐπάνω τῶν τῶ βάρους. 2. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου μερικοὶ προσπαθοῦν νὰ τὸν συκοφαντήσουν<sup>2</sup>. Διότι συνέβη ὁ Σόλων, ἐνῶ ἤτοιμάζετο νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν σεισάχθειαν, νὰ ἀνακοινώσῃ τούτο ἀπὸ πρὶν εἰς μερικοὺς ἀριστοκράτας· ἔπειτ' ἀπ' αὐτό, καθὼς ὑποστηρίζουν οἱ δημοκρατικοί, ἔπεσε θυμὸς ἐνὸς τεχνάσματος τῶν φίλων του, κατὰ τὴν γνώμην δὲ τῶν ὄσων θέλουν νὰ τὸν διαβάλουν, ἔλαβε μέρος καὶ ὁ ἴδιος εἰς αὐτό<sup>3</sup>. Οἱ ἄνθρωποι δηλαδὴ αὐτοὶ ἐσύναψαν δάνεια καὶ ἠγγόρασαν πολλὰς

---

τίων, τὸν ὁποῖον μνημονεύει ὁ Πλούταρχος εἰς βίον Σόλωνος XV), κινούμενοι ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ συμβιβάσουν τὸ ριζοσπαστικὸν μέτρον τοῦ Σόλωνος μὲ τὴν κοινὴν γνώμην τῆς ἐποχῆς των, ἐπροσπάθησαν νὰ παραστήσουν τὴν σεισάχθειαν ὡς ἀπλήν ἐλάττωσιν χρεῶν προσληθούσαν ἀπὸ τὴν νομισματικὴν του μεταρρύθμισιν. Βλ. καὶ παροῦσαν *Εἰσαγωγὴν* Κορδάτου σελ. 20 καὶ ἐξ.

3. Περὶ τοῦ σημείου τούτου διαλαμβάνει καὶ ὁ Πλούταρχος εἰς βίον Σόλωνος XV 7 - 9, ὡς καὶ εἰς Πολιτικά Παραγγέλματα XIII 10.

ἀποκοπῆς γενομένης ἐπλούτουν· ὄθεν φασὶ γενέσθαι τοὺς ὕστερον δοκοῦντας εἶναι παλαιοπλούτους. 3. Οὐ μὴν ἄλλὰ πιθανώτερος ὁ τῶν δημοτικῶν λόγος· οὐ γὰρ εἰκὸς ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις οὕτω μέτριον γενέσθαι καὶ κοινόν, ὥστ' ἐξὸν αὐτῷ τοὺς ἐτέρους ὑποποιησάμενον τυραννεῖν τῆς πόλεως, ἀμφοτέροις ἀπεχθέσθαι καὶ περὶ πλείονος ποιήσασθαι τὸ καλὸν καὶ τὴν τῆς πόλεως σωτηρίαν ἢ τὴν αὐτοῦ πλεονεξίαν, ἐν οὕτω δὲ μικροῖς καὶ φανεροῖς καταρροπαίνειν ἑαυτόν. 4. Ὅτι δὲ ταύτην ἔσχε τὴν ἐξουσίαν, τὰ τε πράγματα νοσοῦντα μαρτυρεῖ, καὶ ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτὸς πολλαχοῦ μέμνηται, καὶ οἱ ἄλλοι συνομολογοῦσι πάντες. Ταύτην μὲν οὖν χρὴ νομίζειν ψευδῆ τὴν αἰτίαν εἶναι.

VII. Πολιτείαν δὲ κατέστησε καὶ νόμους ἔθηκεν ἄλλους, τοῖς δὲ Δράκοντος θεσμοῖς ἐπαύσαντο χρώμενοι πλὴν τῶν φονικῶν. Ἀναγράφαντες δὲ τοὺς νόμους εἰς τοὺς κύρβεις ἔστησαν ἐν τῇ στοᾷ τῇ βασιλείῳ καὶ ὤμοσαν χρῆσεσθαι πάντες. Οἱ δ' ἐννέα ἄρχοντες ὁμνύντες πρὸς τῷ λίθῳ κατεφάτιζον ἀναθήσειν ἀνδριάντα χρυσοῦν, ἐάν τινα παραβῶσι τῶν νόμων· ὄθεν ἔτι καὶ νῦν οὕτως ὁμνύουσι. 2. Κατέκλεισεν δὲ τοὺς νόμους εἰς ἑκατὸν ἔτη καὶ διέταξε τὴν πολιτείαν τόνδε <τόν> τρόπον. 3. Τιμῆματι διεΐλεν εἰς τέταρα τέλη, καθάπερ διήρητο καὶ πρότερον, εἰς πεντακοσιομέδιμνον καὶ ἰππέα καὶ ζευγίτην καὶ θῆτα. Καὶ τὰς με[ν] ἄλλ[α]ς ἀρχὰς ἀπένειμεν || ἄρχειν ἐκ πεντακοσιομεδίμων καὶ ἰππέων καὶ ζευγιτῶν, τοὺς ἐννέα ἄρχοντας καὶ τοὺς ταμίαις καὶ τοὺς πωλητὰς καὶ τοὺς ἐνδεκα καὶ τοὺς

1. Οἱ «κύρβεις» ἦσαν εὐλίαι πινακίδες, ἐπάνω εἰς τὰς ὁποίας εἶχαν γραφῆ οἱ νόμοι καὶ αἱ ὁποῖαι προσηρμοσμένοι ἀνά τέσσαρες ἐστρέφοντο περὶ ἄξονα.

2. Περὶ τῆς διατυπώσεως αὐτῆς γίνεται ἐκτενέστερος λόγος κατωτέρω, εἰς LV 5. Ἐπάνω εἰς τὸν ἴδιον λίθον, ἐν τῇ Ἀγορᾷ, ὠρκίζοντο ἐπίσης οἱ διαίτηται προτοῦ ἐκδώσουν τὰς ἀποφάσεις των καθὼς καὶ οἱ μάρτυρες οἱ καταθέτοντες ἐνόρκως (βλ. αὐτόθι).

γαίας. Καί ἔταν μετ' ὀλίγον κατηργήθησαν τὰ χρέη εὐρέθησαν πλούσιοι· ἔτσι προήλθαν, λέγουν, ἐκεῖνοι ποῦ ἀργότερα ὠνομάσθησαν «ἀρχαιοπλούσιοι». 3. Ἐν τούτοις ἡ ἐκδοχή τῶν δημοκρατικῶν εἶναι περισσότερον ἀξιόπιστος· διότι δὲν εἶναι εὐλογον εἰς μὲν τὰς ἄλλας ἐνεργείας του ὁ Σόλων νὰ δειχθῆ μετριοπαθῆς καὶ ἀκομμάτιστος μέχρι του σημείου ὥστε, αὐτὸς ποῦ ἤμποροῦσε νὰ καταπιέσῃ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ γίνῃ τύραννος τῶν Ἀθηνῶν, νὰ ἀποβῆ καὶ εἰς τὰς δύο παρατάξεις μισητὸς καὶ νὰ προτιμήσῃ τὴν ἐξύψωσιν καὶ τὴν σωτηρίαν τοῦ κράτους ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του ὑπερίσχυσιν, εἰς τόσον δὲ ἀσήμαντα καὶ καταφανῆ ζητήματα νὰ κηλιδῶσῃ τὴν ὑπόληψίν του. 4. Ὅτι δὲ αὐτὸς ἀνέλαβε ἀπόλυτον ἐξουσίαν, περὶ τούτου καὶ ἡ ταραχῶδης πολιτικὴ κατάστασις μαρτυρεῖ, καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὰ ποιήματά του συχνὰ τὸ ὑπενθυμίζει, καὶ οἱ ἄλλοι συγγραφεῖς ὅλοι συμφωνοῦν περὶ αὐτοῦ. Ἡ κατηγορία λοιπὸν αὐτῆ πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἀβάσιμος.

#### ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

VII. Ὁ Σόλων μετερρύθμισε τὸ πολίτευμα καὶ ἐθέσπισε ἄλλους νόμους· ἔπαυσαν δὲ ἔκτοτε νὰ χρησιμοποιοῦν τοὺς θεσμοὺς τοῦ Δράκοντος ἐκτὸς τῶν ἀναφερομένων εἰς τοὺς φόβους. Ἐχάραξαν τοὺς νόμους ἐπάνω εἰς κινητὰς πινακίδας<sup>1</sup>, τοὺς ἐτοποθέτησαν εἰς τὴν Βασιλείον Στοάν καὶ ὠρκίσθησαν ὅλοι ὅτι θὰ τοὺς τηροῦν. Οἱ ἑννέα ἀρχοντες δίδοντες ἄρκον ἐπάνω εἰς τὸν λίθον<sup>2</sup>, διεκήρυττον ὅτι θὰ στήσουν χρυσοῦν ἀνδριάντα, ἐὰν παραβοῦν κανένα ἀπὸ τοὺς νόμους· διὰ τοῦτο δίδουν ἀκόμη καὶ σήμερον τὸν ἴδιον ἄρκον. 2. Ὁ Σόλων ὥρισε διὰ τοὺς νόμους διάρκειαν ἐνὸς αἰῶνος καὶ διεμοίρασε τοὺς πολίτας κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. 3. Διήρισε τὸν λαόν, ἀνάλογα μὲ τὸ ἀγροτικὸν εἰσόδημά των (παρομοία διαίρεισις εἶχε γίνεαι καὶ πρωτύτερα), εἰς τέσσαρας τάξεις: εἰς πεντακοσιομεδίμνους, ἑπταεῖς, ζευγίτας καὶ θήτας<sup>3</sup>. Ἀπεφάσισε ὅλα τὰ ἀξιώματα—δηλαδὴ οἱ ἑννέα ἀρχοντες, οἱ ταμίαι, οἱ πωληταί, οἱ ἑνδεκα καὶ οἱ κωλα-

3. Οἱ θήτες ἀπετάλουν τὴν τελευταίαν κοινωνικὴν τάξιν, τὴν τετάρτην.

κωλακρέτας, ἐκάστοις ἀνάλογον τῷ μεγέθει τοῦ τιμήματος ἀποδιδούς τὴν ἀρχήν. Τοῖς δὲ τὸ θητικὸν τελοῦσιν ἐκκλησίας καὶ δικαστηρίων μετέδωκε μόνον. 4. Ἔδει δὲ τελεῖν πεντακοσιομέδιμνον μὲν ὄς ἂν ἐκ τῆς οἰκείας ποιῆ πεντακόσια μέτρα τὰ συνάμφω ξηρὰ καὶ ὑγρά, ἰππάδα δὲ τοὺς τριακόσια ποιοῦντας, ὡς δ' ἔνιοί φασι τοὺς ἵπποτροφεῖν δυναμένους. Σημεῖον δὲ φέρουσι τὸ τε ὄνομα τοῦ τέλους, ὡς ἂν ἀπὸ τοῦ πράγματος κείμενον, καὶ τὰ ἀναθήματα τῶν ἀρχαίων· ἀνάκειται γὰρ ἐν ἀκροπόλει εἰκὼν [[Διφίλου]], ἐφ' ἣ ἐπιγράφεται τάδε·

*Διφίλον Ἀνθεμίων τήνδ' ἀνέθηκε θεοῖς,  
θητικοῦ ἀνὶ τέλους ἰππάδ' ἀμειψάμενος,*

καὶ παρέστηκεν ἵππος ἐκμαρτυρῶν, ὡς τὴν ἰππάδα τοῦτο σημαίνουσαν. Οὐ μὴν ἀλλ' εὐλογώτερον τοῖς μέτροις διηρηθῆναι καθάπερ τοὺς πεντακοσιομέδιμνους. Ζευγίσιον δὲ τελεῖν τοὺς διακόσια τὰ συνάμφω ποιοῦντας· τοὺς δ' ἄλλους θητικόν, οὐδεμιᾶς μετέχοντας ἀρχῆς. Διὸ καὶ νῦν ἐπειδὴν ἔρηται τὸν μέλλοντα κληροῦσθαί τιν' ἀρχήν, ποῖον τέλος τελεῖ, οὐδ' ἂν εἰς εἴποι θητικόν.

VIII. Τὰς δ' ἀρχὰς ἐποίησε κληρωτὰς ἐκ προκρίτων,

---

1. Περὶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων διαλαμβάνει εἰς τὰ κεφ. III καὶ LVI-LIX, περὶ τῶν ταμιῶν καὶ πωλητῶν εἰς XLVII, περὶ τῶν Ἑνδεκα εἰς LII. Ὅσον διὰ τοὺς κωλακρέτας, ἡ ἀρχὴ αὕτη κατηγορήθη ἐντελῶς κατὰ τὰ τέλη τοῦ 5ου αἰῶνος. Οἱ κωλακρέται πιστεύεται ὅτι ὠνομάσθησαν τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ τὸν τεμαχισμόν καὶ τὴν διανομήν τῶν σφαιζομένων, κατὰ τῆς θυσίας τῶν βασιλέων, καὶ ψηνομένων ζώων, ἰδίως δὲ τῶν «κώλων» (=ἔκρων) αὐτῶν. Αὐτοὶ ἀπετέλουν ἀπὸ πλαισιότατα ἰδιαιτέρων οἰκονομικὴν ἀρχήν, παραλαμβάνοντες ἀπὸ τὴν Βουλὴν δημόσια χρήματα καὶ ἐξοδευόντες ἀπὸ αὐτὰ διὰ διαφόρους ἀνάγκας τῆς λατρείας τῶν θεῶν. Μὲ τὸν καιρὸν ἀπέδρασαν ταμίαι τῆς Ἀθηνᾶς, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ Κλεισθέου καὶ ἔπειτα ἡλαττώθη ἡ δικαιοδοσία των, διότι μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔργα των ἀνετέθησαν εἰς τοὺς ἀποδέκτας.

κ ρ ε τ α ι<sup>1</sup>—νά ασκούνται από τους ἀνήκοντας εἰς τὴν τάξιν τῶν πεντακοσιομεδίμων, τῶν ἱππέων καὶ τῶν ζευγιτῶν, παρέχων εἰς τὸν καθένα τους μίαν ὑπηρεσίαν ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὸ ἐτήσιον εἰσόδημά των. Εἰς τοὺς προερχομένους ἕμως ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν θητῶν δὲν παρεχώρησε παρὰ μόνον τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ εἰς τὰ δικαστήρια. 4. Ὡφείλε δὲ νὰ συγκαταλεχθῆ μεταξύ τῶν πεντακοσιομεδίμων ὁποῖος ἐμάζευε ἀπὸ τὰ κτήματά του πεντακόσια μέτρα<sup>2</sup> ἀπὸ προϊόντα στερεὰ ἢ ὑγρά συνυπολογιζόμενα· εἰς τὴν τάξιν τῶν ἱππέων συγκατελέγοντο ὅσοι εἶχαν παραγωγήν τριακοσίων μέτρων, κατὰ τὴν γνώμην δὲ μερικῶν ὅσοι ἤμποροῦσαν νὰ συντηροῦν ἕνα ἄλογο. Καὶ ὡς ἀποδειξίει τοῦ ἰσχυρισμοῦ των παρουσιάζουσι οὔτοι τὴν ὀνομασίαν τῆς πολιτικῆς τάξεως, ἢ ὁποῖα κατ' αὐτοὺς προήλθε ἀπὸ τὸ ἀνωτέρω γεγονός, ἐπὶ πλέον δὲ τὰ ἀφιερῶματα τῶν παλαιότερων· διότι εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὑπάρχει ἀφιερωμένος ἀνδριάς φέρων τὴν ἐξῆς ἐπιγραφήν:

Τ' ἀφιερῶναι στοὺς θεοὺς τοῦ Διφίλου ὁ Ἀνθεμίων,  
περῶντας ἀπ' τῆς θητικῆς στήν τάξιν τῶν ἱππέων.

Καὶ πλησίον τοῦ ἀπεικονιζομένου ἀνδρὸς εὐρίσκεται ἕνα ἄλογο, ποὺ ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὸ τὸ νόημα ἔχει ἡ τάξις τῶν ἱππέων. Ἐν τούτοις φαίνεται λογικώτερον ὅτι ἡ τάξις αὐτὴ καθωρίσθη ἐπὶ τῆ βίβσει τῶν εἰσοδημάτων, ὅπως ἔγινε καὶ μὲ τοὺς πεντακοσιομεδίμους. Μεταξὺ τῶν ζευγιτῶν κατετάχθησαν ὅσοι ἐσυγκέντρωναν ἀπὸ τὰ δύο εἶδη προϊόντων διακόσια μέτρα· οἱ ὑπόλοιποι ἦσαν οἱ θῆτες, οἱ ὁποῖοι κατένευον ἀξιωμα δὲν κατελάμβαναν. Διὰ τοῦτο ἀκόμη καὶ τώρα, ὅταν ἐρωτηθῆ ὁ προσερχόμενος νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν κλήρωσιν μιᾶς ὑπηρεσίας, ποία εἶναι ἡ κοινωνικὴ του τάξις, οὐδεὶς θὰ ἀναφέρῃ τὴν θητικὴν.

#### ΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

#### VIII. Προκειμένου περὶ τῶν ἀρχόντων ὁ Σόλων ἀπεφά-

2. Τὸ μέτρον αὐτὸ ἐλέγετο «μέδιμος» (51,84 λίτραι) διὰ τὰ στερεὰ προϊόντα καὶ «μετρητής» ἢ «ἀμφορεύς» (38,88) διὰ τὰ ὑγρά. Ἀργότερα, πρὸς ἕνα μέδιμον ἢ μετρητὴν ἀντιστοιχοῦσε 1 δραχμὴ.

οὗς ἐκάστη προκρίνειε τῶν φυλῶν. Προύκρινεν δ' εἰς τοὺς ἐννέα ἄρχοντας ἐκάστη δέκα, καὶ τοί[των] ἐκλήρου· ὄθεν ἔτι διαμένει ταῖς φυλαῖς τὸ δέκα κληροῦν ἐκάστην, εἰτ' ἐκ τούτων κυμαεῦειν. Σημεῖον δ' ὅτι κληρωτὰς ἐποίησεν ἐκ τῶν τιμημάτων ὁ περὶ τῶν ταμιῶν νόμος, ᾧ χρώμενοι διατελοῦσιν ἔτι καὶ νῦν· κελεύει γὰρ κληροῦν τοὺς ταμίας ἐκ πεντακοσιομεδίμων. 2. Σόλων μὲν οὖν οὕτως ἐνομοθέτησεν περὶ τῶν [ἐννέα] ἀρχόντων. Τὸ γὰρ ἀρχαῖον ἢ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλή ἀνακαλεσαμένη καὶ κρίνασα καθ' αὐτήν τὸν ἐπιτήδειον ἐφ' ἐκάστη τῶν ἀρχῶν ἐπ' ἐνιαυτὸν [διατάξα]σα ἀπέστελλεν. 3. Φυλαὶ δ' ἦσαν τέταρες καθάπερ πρότερον καὶ φυλοβασίλεις τέταρες. Ἐκ δὲ τῆς φυλῆς ἐκάστης ἦσαν νενεμημένοι τριττύες μὲν τρεῖς, ναυκρααῖαι δὲ δώδεκα καθ' ἐκάστην. Ἦν δ' ἐπὶ τῶν ναυκρασιῶν ἀρχὴ καθεστηκυῖα ναύκραροι, τεταγμένη πρὸς τε τὰς εἰσφορὰς καὶ τὰς δαπάνας τὰς γιγνομένας· διὸ καὶ ἐν τοῖς νόμοις τοῖς Σόλωνος οἷς οὐδέτι χρωῶνται πολλαχοῦ γέγραπται· τοὺς ναυκράρους εἰσπράττειν, καὶ ἀναλίσκειν ἐκ τοῦ ναυκραρικοῦ ἀργυρίου. 4. Βουλὴν δ' ἐποίησε τετρακοσίους, ἑκατὸν ἐξ ἐκάστης φυλῆς, τὴν δὲ τῶν Ἀ-

---

1. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἴδιου συγγραφέως (βλ. κατωτέρω XXII 5) οἱ ἄρχοντες μέχρι τοῦ ἔτους 487 ἐξελέγοντο διὰ ψηφοφορίας, «ἦσαν αἵρετοι». Ἐπομένως τὸ ἀναφερόμενον ἐδῶ σύστημα τῆς ἐκλογῆς—ἐὰν βέβαια ἡ πληροφορία του εἶναι ἀκριβής—φαίνεται ὅτι περιέπεσε ἀπὸ πολὺ ἔνωρις εἰς ἀχρησίαν.

2. Ὁ Ἀριστοτέλης ὁμολογεῖ ἄλλοῦ (XLVII 1), ἐρχόμενος εἰς ἀντίφασιν τρόπον τινὰ μὲ τὸν ἑαυτὸν του, ὅτι ὁ ταμίας, ἐφ' ὅσον ἐξελέγετο (ἀπὸ τῆν τάξιν πάντοτε τῶν πεντακοσιομεδίμων), θὰ κατελάμβανε ὅπωςδήποτε τὸ ἀξίωμα, ἀκόμη «καὶ ἂν ἦτο πολὺ πτωχός». Προφανῶς ἡ διάταξις τοῦ Σόλωνος ἴσχυε ἀκόμη, ἀλλὰ δὲν εὐρίσκει πλέον οὐσιαστικὴν ἐφαρμογὴν.

3. Ἀργότερα ὁ Κλεισθένης (βλ. κεφ. XXI) ἀντικατέστησε μὲ δέκα φυλάς τὰς τέσσαρας τοῦ Σόλωνος, τὰς καλουμένας καὶ «ἰωνικάς», αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (V 66) ἔφεραν τὰ ὀνόματα Γελόντες, Ὀπλητες, Ἀργαθεῖς καὶ Αἰγικορεῖς, λαβοῦσαι πιθανῶς αὐτὰ ἀπὸ τοῦς υἱοῦς τοῦ Ἴωνος. Αἱ φυλαὶ ἀκόμη πρωτύτερα εἶχαν ἄλλας ὀνομασίας, προερχομένας ἴσως ἀπὸ τὰς κατὰ τόπους λατρευομένας θεότητας.

σισε νὰ ἐκλέγωνται διὰ κλήρου ἀπὸ ἕνα κατάλογον ὑποψηφίων ὑποδεικνυομένων ἀπὸ κάθε φυλήν. Κάθε φυλὴ ἐπρότεινε διὰ τὸ ἀξίωμα τῶν ἐννέα ἀρχόντων δέκα πρόσωπα καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐξέλεγον μὲ κλήρον<sup>1</sup>. διὰ τοῦτο διατηρεῖται ἀκόμη ἢ συνήθεια κάθε μία φυλὴ νὰ ὑποδεικνύη διὰ κλήρου δέκα πρόσωπα καὶ κατόπιν νὰ γίνεταί ἐπ' αὐτῶν ψηφοφορία. Ἀποδείξεις δὲ τοῦ ὅτι ὁ Σόλων ἀπεφάσισε νὰ ἐκλέγωνται οἱ ἄρχοντες διὰ κλήρου ἀναλόγως τῆς κοινωνικῆς των προελεύσεως εἶναι ὁ νόμος περὶ ταμιῶν, ὁ ὁποῖος ἐφαρμόζεται ἀκόμη σήμερον καὶ ὁ ἑποῖος ἐπιβάλλει οἱ ταμίαι νὰ ἐκλέγωνται διὰ κλήρου μεταξὺ τῶν πεντακοσιομεδίμων<sup>2</sup>. 2. Τοιαῦται λοιπὸν ὑπῆρξαν αἱ διατάξεις τοῦ Σόλωνος αἱ ἀφορωσάσαι τὰ δημόσια λειτουργήματα. Εἰς τὰ παλαιότερα δμῶς χρόνια ὁ Ἄρειος Πάγος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καλῆ ἐνώπιόν του τοὺς ὑποψηφίους καὶ ἀφ' οὗ τοὺς ὑποβάλλη εἰς ἀνεξέλεγκτον ἐξέτασιν, νὰ διορίζῃ δι' ἕνα ἔτος τοὺς καταλληλοτέρους διαμοιράζων αὐτοὺς εἰς τὰ διάφορα ἀξιώματα. 3. Ὑπῆρχαν, ὅπως καὶ προηγουμένως, τέσσαρες φυλαὶ<sup>3</sup> καὶ τέσσαρες βασιλεῖς τῶν φυλῶν<sup>4</sup>. Κάθε φυλὴ ἦτο ὑποδιηρημένη εἰς τρεῖς τριτῦας<sup>5</sup> καὶ δώδεκα ν α υ κ ρ α ρ ί α ς. Εἶχαν δὲ ὀρισθῆ ἄρχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ναυκραριῶν εἰς ν α υ κ ρ α ρ ο ι<sup>6</sup>, οἱ ὁποῖοι ἠσχολοῦντο μὲ τὴν εἰσπραξίν των φέρων καὶ μὲ τὰς ἀναγκαίας δαπάνας. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος, ποὺ περιῆλθαν πλέον εἰς ἀχρηστίαν, ὀρίζεται ἐπανειλημμένως: «Οἱ ναύκραροι θὰ κάμουν τόσας εἰσπράξεις» καὶ: «Ἡ δαπάνη θὰ γίνῃ ἀπὸ τὰ ταμεῖον τῶν ναυκράρων». 4. Ἰδρυσε καὶ Βουλὴν ἀπὸ τετρακόσια μέλη, ἕκαστὸν ἀπὸ κάθε φυλῆν. Ὅσον διὰ τοὺς

4. Φαίνεται ὅτι οἱ «φυλοβασιλεῖς» κατ' ἀρχὰς εἶχαν εὐρεῖαν δικαιοδοσίαν, ἢ ὅποια σὺν τῷ χρόνῳ, μὲ τὴν παρακμὴν τῆς βασιλείας, περιορίσθη εἰς τινὰ ἄριστοι κατὰ τὴν ἀποτίμησιν τῶν ἀποβουλεύσεων. Ἡ ἀρχὴ των διετηρεῖτο μολαταῦτα μέχρι τοῦ Ἀριστοτέλους.

5. Αἱ «τριτῦες» ἐπεῖσαν διὰ μέσον θεῶν μεταξὺ φυλῆς καὶ δήμου καὶ ἀπετελοῦντο ἀπὸ δήμους, τῶν ὅποιων ὁ ἀριθμὸς ἦτο διάφορος—ἀναλόγως τοῦ μεγέθους των—εἰς ἑκάστην. Φαίνεται δὲ ὅτι αὐταὶ ἐλάβαν συνήθως τὸ ὄνομα τοῦ μεγαλυτέρου τῶν εἰς αὐτὰς συμπεριλαμβανομένων δήμων. Ἡ ἐν λόγῳ διαίρεσις ἀπέβλεπε εἰς τὸ νὰ διευκολύνῃ τὴν κατανομὴν των εἰσφορῶν καὶ των ἄλλων τελῶν.

6. Βλ. *Εἰσαγωγή* τοῦ Γ. Κορδάτου σελ. 18 καὶ ἐξ.



ρεοπαγιτῶν ἔταξεν ἐπὶ τὸ νομοφυλακεῖν, ὥσπερ ὑπῆρχεν καὶ πρότερον ἐπίσκοπος οὖσα τῆς πολιτείας, καὶ τὰ τε ἄλλα τὰ πλεῖστα καὶ τὰ μέγιστα τῶν πολιτικῶν διειτῆρει, καὶ τοὺς ἀμαρτάνοντας ἠὔθυνεν κυρία οὖσα καὶ ζημιούν καὶ κολάζειν, καὶ τὰς ἐκτίσεις ἀνέφερεν εἰς πόλιν, οὐκ ἐπιγράφουσα τὴν πρόφασιν δι' ὃ [τὸ ἐ]κ[ί]εσθαι, καὶ τοὺς ἐπὶ καταλύσει τοῦ δήμου συνισταμένους ἔκρινεν, Σόλωνος θέντος νόμον εἰσαγγελίας περὶ αὐτῶν. 5. Ὀρθῶν δὲ τὴν μὲν πόλιν πολλάκις στασιάζουσαν, τῶν δὲ πολιτῶν ἐπίους διὰ τὴν ῥαθυμίαν [ἀγα]πῶντας τὸ αὐτόματον, νόμον ἐδηκεν πρὸς αὐτοὺς ἴδιον, «ὅς ἂν στασιαζούσης τῆς πόλεως μὴ θῆται τὰ ὄπλα μηδὲ μεθ' ἐτέρων, ἄτιμον εἶναι καὶ τῆς πόλεως μὴ μετέχειν.»

IX. Τὰ μὲν οὖν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦτον εἶχε τὸν τρόπον. Δοκεῖ δὲ τῆς Σόλωνος πολιτείας τρία ταῦτ' εἶναι τὰ δημοτικώτατα· πρῶτον μὲν καὶ μέγιστον τὸ μὴ δανείζειν ἐπὶ τοῖς σώμασιν, ἔπειτα τὸ ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ τιμωρεῖν ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων, τρίτον δέ, <ὦ> μάλιστα φασιν ἰσχυκέναι τὸ πλῆθος, ἢ εἰς τὸ δικαστήριον ἔφασιν· κύριος γὰρ ὢν ὁ δῆμος τῆς ψήφου κύριος γίγνεται τῆς πολιτείας. 2. Ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ μὴ γεγράφθαι τοὺς νόμους ἀπλῶς μηδὲ σαφῶς, ἀλλ' ὥσπερ ὁ περὶ τῶν κλήρων καὶ ἐπικλήρων, ἀνάγκη πολλὰς ἀμφισβητήσεις γίνεσθαι καὶ πάντα βραβεύειν καὶ τὰ κοινὰ καὶ τὰ ἴδια τὸ δικαστήριον. Οἴονται μὲν οὖν τινες ἐπίτηδες ἀσαφεῖς αὐτὸν ποιῆσαι τοὺς νόμους, ὅπως ἢ τῆς κρίσεως ὁ δῆμος κύριος. Οὐ μὴν εἰκόσ, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι καθόλου περιλαβεῖν τὸ βέλτιστον· οὐ

Ἄρεοπαγίτας, τοὺς ἐπεφόρτισε νὰ ἀγρυπνοῦν ἐπὶ τῶν νόμων, παραμένοντες—ὅπως ἐγένετο ἔως τότε—φύλακες τοῦ πολιτεύματος. Ὁ Ἄρειος Πάγος ἐπώπτευε τὰς περισσοτέρας καὶ πλέον σημαντικὰς ἐνεργείας τῆς πολιτικῆς διοικήσεως. Κατεδίωκε ὅσους ἔκαμναν παραβάσεις τῶν νόμων, ἔχων τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς ἐπιβάλλῃ χρηματικὰς ποινὰς καὶ σωματικὰς τιμωρίας. Κατέβαλλε δὲ τὰ ποσὰ τῶν προστίμων εἰς τὸ ἐν Ἀκροπόλει ταμεῖον χωρὶς νὰ σημειώνη τὴν αἰτίαν τῆς ἐπιβολῆς αὐτῶν. Ἐπίσης ἐδίκαζε ὅσους συνωμοτοῦσαν διὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς δημοκρατίας, κατόπιν τοῦ νόμου τοῦ θεσπισθέντος ἐπὶ Σόλωνος περὶ καταγγελίας τῶν συνωμοτῶν. 5. Ἐπειδὴ οὗτος παρετήρει ὅτι συχνὰ τὸ κράτος ἀλληλοεσυγκρούετο καὶ ὅτι μερικοὶ πολῖται ἀπὸ ἀδιαφορίαν ἐπερίμεναν παθητικὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν γεγονότων, εἰσήγαγε δι' αὐτοὺς ἕναν νόμον εἰδικόν: «Ὅποιος ἐν καιρῷ ἐμφυλίου ἀγῶνος δὲν πάρῃ τὰ ὄπλα καὶ δὲν ταχθῇ μὲ τὸ μέρος τῆς μιᾶς ἐκ τῶν παρατάξεων, θὰ καταδικάζεται εἰς ἀτιμίαν καὶ δὲν θὰ ἔχη κανένα δικαίωμα πολιτικόν».

#### ΔΙΚΑΣΤΙΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ

ΙΧ. Αὐταὶ λοιπὸν ἦσαν αἱ διατάξεις αἱ ἀφορῶσαι τὰ ἀξιώματα. Φαίνεται ὅτι εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ Σόλωνος τρία ἦσαν τὰ δημοκρατικώτερα μέτρα του: πρῶτον καὶ σπουδαιότερον ὄλων ἢ ἀπαγόρευσις τῆς συνάψεως δανείων ἐπὶ σωματικῇ ἐγγυήσει· ἔπειτα τὸ δικαίωμα τὸ δοθὲν εἰς τὸν καθένα ὅπως καταφεύγῃ εἰς τὸ δικαστήριον πρὸς ὑπεράσπισιν οἰουδήποτε ἀδικουμένου· καὶ τρίτον μέτρον, τὸ ὁποῖον λέγουσιν ὅτι κατ' ἐξοχὴν ἰσχυροποίησε τὰς λαϊκὰς τάξεις, ἢ ἐπιτραπέισα ἔφεσις ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου· διότι ὅταν ὁ λαὸς εἶναι κύριος τῆς ψήφου του, γίνεται καὶ τοῦ πολιτεύματος κύριος. 2. Ἐπὶ πλέον ἐπειδὴ οἱ νόμοι δὲν εἶχαν συνταχθῆ μὲ ἀπλότητα καὶ σαφήνειαν, ἀλλὰ κατὰ τὸν τρόπον τοῦ νόμου περὶ κληρονομιῶν καὶ θυγατέρων κληρονομῶν, ἐπροκαλοῦντο κατ' ἀνάγκην πολλὰ διαμφισθητήσεις καὶ περὶ ὄλων αὐτῶν τῶν ὑποθέσεων, δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν, ἀπεφάσιζε τὸ δικαστήριον. Πιστεύουν λοιπὸν μερικοὶ ὅτι ὁ Σόλων σκοπίμως συνέταξε τοὺς νόμους κατὰ τρόπον ἀσαφῆ, διὰ νὰ ἐκδίδῃ τὰς ἀποφάσεις τελεσιδίκως ὁ λαός. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν φαίνεται εὐλόγον καὶ ἢ ἔλλειψις αὐτῆ θὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν του νὰ ἐπιτύχῃ τὸ τέλειον

γὰρ δίκαιον ἐκ τῶν νῦν γιγνομένων ἀλλ' ἐκ τῆς ἄλλης πολιτείας θεωρεῖν τὴν ἐκείνου βούλησιν.

X. Ἐν μὲν οὖν τοῖς νόμοις ταῦτα δοκεῖ θεῖναι δημοτικά, πρὸ δὲ τῆς νομοθεσίας ποιῆσαι τὴν τῶν χρεῶν ἀποκοπὴν καὶ μετὰ ταῦτα τὴν τε τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν καὶ τὴν τοῦ νομίσματος αὔξησιν. Z. Ἐπ' ἐκείνου γὰρ ἐγένετο καὶ τὰ μέτρα μείζω τῶν Φειδωνείων, καὶ ἡ μναῖ, πρότερον ἔχουσα σταθμὸν ἑβδομήκοντα δραχμάς, ἀνεπληρώθη ταῖς ἑκατόν. || Ἦν δ' ὁ ἀρχαῖος χαρακτὴρ δίδραχμον. Ἐποίησε δὲ καὶ σταθμὰ πρὸς τὸ νόμισμα τρεῖς καὶ ἐξήκοντα μναῖς τὸ τάλαντον ἀγούσας, καὶ ἐπιδιενεμήθησαν αἱ τρεῖς μναῖ τῷ σταιτῆρι καὶ τοῖς ἄλλοις σταθμοῖς.

XI. Διατάξας δὲ τὴν πολιτείαν ὄνπερ εἴρηται τρόπον, ἐπειδὴ προσιόντες αὐτῷ περὶ τῶν νόμων ἠνώχλων, τὰ μὲν ἐπιτιμῶντες τὰ δὲ ἀνακρίνοντες, βουλόμενος μήτε ταῦτα κινεῖν μήτ' ἀπεχθάνεσθαι παρῶν, ἀποδημίαν ἐποίησατο κατ' ἐμπορίαν ἅμα καὶ θεωρίαν εἰς Αἴγυπτον, εἰπὼν ὡς οὐχ ἤξει δέκα εἰῶν· οὐ γὰρ οἶεσθαι δίκαιον εἶναι τοὺς νόμους ἐξηγεῖσθαι παρῶν, ἀλλ' ἕκαστον τὰ γεγραμμένα ποιεῖν. Z. Ἄμα δὲ καὶ συνέβαινε αὐτῷ τῶν τε γνωρίμων διαφόρους γεγενῆσθαι πολλοὺς διὰ τὰς τῶν χρεῶν ἀποκοπὰς, καὶ τὰς

---

1. Αἱ πληροφορίαι αἱ πρεχόμεναι ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους περὶ τῆς μετρικῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Σόλωνος δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ συναγάγωμεν ἀσφαλῆ συμπεράσματα. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ Σόλων ἀντικατέστησε τὸ αἰγυπτιακὸν ἢ φειδωνεῖον σύστημα (ἔπου ἡ μναῖ ἐξύγιζε 617 γραμμάρια καὶ ἡ δραχμὴ 6,17 γραμμ.) μὲ τὸ εὐβοϊκὸν σύστημα (ἔπου ἡ μναῖ ἐξύγιζε 436,6 καὶ ἡ δραχμὴ 4,366 γραμμ.). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἰδίᾳ ποσότης ἀργύρου (διότι ὁ χρυσὸς εὐλαχίστα ἐχρησιμοποιοῦτο μέχρι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου) ἡ ὁποία ἔτιδε προηγουμένως τὸν νομισματικὸν τύπον τῶν 70 αἰγυπτιακῶν δραχμῶν, παρεῖχε εἰς τὸ ἕξῃς 100 εὐβοϊκὰς δραχμάς. Ὅσον διὰ τὰς σχέσεις τῶν ἀρχαίων νομισμάτων μεταξὺ τῶν, 1 τάλαντον περιελάμβανε 6) μναῖς, 1 μναῖ 100 δραχμάς καὶ 1 δραχμὴ 6 ὄβολους.

2. Σύμφωνα μὲ τὴν διατύπωσιν αὐτῆν τοῦ κειμένου αἱ μονάδες

μὲ ἕναν κανόνα γενικόν· διότι δὲν εἶναι σωστὸ νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν πρόθεσιν τοῦ νομοθέτου, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὄσων παρουσιάζονται σήμερον, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὰς ὑπολοίπους πολιτειακὰς διατάξεις του.

#### ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Χ. Αὐτὰ λοιπὸν ὅπως φαίνεται, ἦσαν εἰς τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σόλωνος τὰ φιλολαϊκὰ μέτρα. Ἡ κατάργησις τῶν χρεῶν εἶχε προηγηθῆ ἀπὸ τὴν θέσπισιν τῶν νέων νόμων· ἐπηκολούθησε ἡ αὐξησις τῶν μέτρων, τῶν βαρῶν καὶ τῶν νομισμάτων. 2. Διότι ἐπὶ τοῦ Σόλωνος καὶ τὰ μέτρα ἔγιναν μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ τοῦ Φεΐδωνος καὶ ἡ μνᾶ, ἡ ἑποία πρωτύτερα ἐλογαριάζετο πρὸς ἑβδομήκοντα δραχμάς, τώρα ἔφθασε τὰς ἑκατόν<sup>1</sup>. Ὁ παλαιὸς τύπος τοῦ νομίσματος ἦτο τὸ δίδραχμον. Ἐπίσης καθώρισε καὶ μέτρα βάρους ἐν σχέσει πρὸς τὸ νόμισμα, ἔξῃντα τρεῖς μνᾶς, αἱ ὁποῖαι ἐζύγιζαν ἕνα τάλαντον<sup>2</sup>. αἱ δὲ τρεῖς μναὶ κατενεμήθησαν μεταξὺ τῶν στατήρων<sup>3</sup> καὶ τῶν ἄλλων μικροτέρων μονάδων.

#### ΑΝΑΧΩΡΗΣΙΣ ΤΟΥ ΣΟΛΩΝΟΣ

XI. Ἐφοῦ ὁ Σόλων διερρύθμισε τὸ πολίτευμα καθ' ὃν τρόπον ἀνεφέραμεν, ἐπειδὴ πολλοὶ ἐπήγαιναν καὶ τὸν ἑταλαιπωροῦσαν, ἄλλοι μὲ ἐπικρίσεις καὶ ἄλλοι μὲ ἐρωτηματολογία, καθὼς δὲν ἤθελε οὔτε τοὺς νόμους τοῦ ν<sup>ο</sup> ἀλλάξῃ μῆτε νὰ παραμείνῃ καὶ νὰ γίνῃ μισητός, ἔκαμε ταξίδι εἰς τὴν Αἴγυπτον, διὰ ὑποθέσεις του καὶ ἀπὸ περιέργειαν συνάμα, ἀφοῦ διέδωσε ὅτι δὲν θὰ ἐπιστρέψῃ ἐνωρίτερα ἀπὸ δέκα χρόνια· διότι δὲν τὸ ἐθεώρησε σωστὸ νὰ παραμείνῃ εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ ἐρμηνεύῃ τοὺς νόμους του, ἀλλὰ ἔκρινε ὅτι ὁ καθένας ἔπρεπε νὰ ἐφαρμόξῃ ὅσα ἦσαν γραμμένα<sup>4</sup>. 2. Συγχρόνως συνέβαινε καὶ ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς πολλοὶ νὰ τοῦ γίνουσι ἐχθροὶ λόγῳ τῆς καταργήσεως τῶν χρεῶν καὶ τὰ δύο πολιτικὰ κόμματα νὰ μετα-

βάρους ἀντιπροσώπευαν τὰ 21/20 τῶν ὁμωνύμων νομισματικῶν μονάδων.

3. Ὁ στατήρ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ δίδραχμον.

4. Πρὸς. *Πλούταρχον* εἰς βίον Σόλωνος XXV.

στάσεις ἀμφοτέρως μεταθέσθαι διὰ τὸ παράδοξον αὐτοῖς γενέσθαι τὴν κατάστασιν. Ὁ μὲν γὰρ δῆμος ᾧετο πάντ' ἀνάδαστα ποιήσειν αὐτόν, οἱ δὲ γνώριμοι πάλιν [[εἰς]] τὴν αὐτὴν τάξιν ἀποδώσειν ἢ μικρὸν παραλλάξειν. <Ὁ δὲ> Σόλων ἀμφοτέροις ἠγναντιώθη, καὶ ἐξὸν αὐτῷ μεθ' ὁποτέρων ἐβούλετο συστάνα τυραννεῖν εἴλετο πρὸς ἀμφοτέρους ἀπεχθέσθαι, σώσας τὴν πατρίδα καὶ τὰ βέλτιστα νομοθετήσας.

XII. Ταῦτα δ' οἱ τοῦτον <τόν> τρόπον ἔσχεν οἱ τ' ἄλλοι συμφωνοῦσι πάντες καὶ αὐτὸς ἐν τῇ ποιήσει μέμνηται περὶ αὐτῶν ἐν τοῖσδε·

Δῆμος μὲν γὰρ ἔδωκα τόσον γέρας ὅσον ἀπαρκεῖ,  
τιμῆς οὔτ' ἀφελῶν οὔτ' ἐπηρεζάμενος·  
οἱ δ' εἶχον δύναμιν καὶ χρήμασιν ἦσαν ἀγῆτοί,  
καὶ τοῖς ἐφρασαίμην μὴδὲν ἀεικὲς ἔχειν.  
Ἔστιν δ' ἀμφιβαλῶν κρατερόν σάκος ἀμφοτέροισι,  
νικᾶν δ' οὐκ εἴς' οὐδέτερος ἀδίκως.

2. Πάλιν δ' ἀποφαινόμενος περὶ τοῦ πλήθους, ὡς αὐτῷ δεῖ χρῆσθαι.

Δῆμος δ' ὧδ' ἄν ἄριστα σὺν ἡγεμόνοισιν ἐποιεῖ,  
μήτε λίαν ἀρεθεῖς μήτε βιαζόμενος.  
Τίττει γὰρ κόρος ὕβριν, ὅταν πολὺς ὄλβος ἐπηται  
ἀνθρώποισιν ὅσοις μὴ νόος ἄριστος ἦ.

3. Καὶ πάλιν δ' ἐτέρωθί που λέγει περὶ τῶν διανεμάσθαι τὴν γῆν βουλομένων·

Οἱ δ' ἐφ' ἀρπαγαῖσιν ἦλθον, εἰπὶδ' εἶχον ἀφνεάν,  
κάδοκουν ἕκαστος αὐτῶν ὄλβον εὐρήσειν πολύν,

1. Τὰ ἐλεγειακὰ αὐτὰ διστιχα παρατίθενται καὶ ἀπὸ τὸν Πλούταρχον εἰς βίον Σόλωνος XVIII Φαίνεται δὲ ὅτι τὰ δπαινίσσεται καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὰ Πολιτικά 1274a 15 - 19.

2. Καὶ αὐτὰ τὰ ἐλεγειακὰ διστιχα τὰ παραθέτει ὁ Πλούταρχος εἰς τὴν σύγκρισιν Σόλωνος καὶ Πουπλικόλα II 4. Τὸ τελικόν συμ-

βάλουν ἀπέναντί του στάσιν, διότι εἶχε ἐγκαθιδρύσει πολι-  
τευμα ἀντίθετον πρὸς τὰς προσδοκίας των. Διότι ἡ δημο-  
κρατικὴ παρατάξις εἶχε πιστεύσει ὅτι θὰ προέβαινε εἰς γε-  
νικὴν ἀνακατανομήν, ἐνῶ ἀπεναντίας οἱ εὐγενεῖς ὅτι θὰ  
ἄφηνε νὰ συνεχισθῇ ἡ ἰδία κατάστασις ἢ θὰ τὴν ἐτροπο-  
ποιῶσε ἐλαφρά. Ὁ Σόλων ὅμως ἐτάχθη ἀντιμέτωπος καὶ  
τῶν δύο παρατάξεων καί, μολονότι ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ τύ-  
ρηνος συμμαχῶν μὲ τοὺς μὲν ἢ μὲ τοὺς δέ, αὐτὸς ἐπρότι-  
μησε νὰ προκαλέσῃ καὶ τῶν δύο κομμάτων τὴν ἐχθραν, σώ-  
ζων τὴν πατρίδα του καὶ παρέχων νόμους ἀπὸ τοὺς ἀρίστους.

### ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ

XII. Ὅτι ἔστι ἐγίναν αὐτά, περὶ τούτου καὶ οἱ ἄλλοι  
συγγραφεῖς ὄλοι συμφωνοῦν καὶ ὁ ἴδιος τὸ ὑπενθυμίζει εἰς  
τὰ ποιήματά του μὲ τοὺς ἀκολουθοῦς στίχους :

Ὅσο χρειάζοταν τοῦ λαοῦ ξεχώρισα μερίδιο,  
χωρὶς ἀπὸ τὸ δίκιο του νὰ βγάλω ἢ ν' ἀβγατίσω·  
κι ἐκείνοι πούχαν δύναμη κι ἀκούονταν μὲ τὸ χρῆμα,  
τίποτε ἀνάρμοστο κι αὐτοὶ κοίταξα νὰ μὴν πάθουν.  
Στὴ μέση στάθηκα, ἰσχυρὴ προβάλλοντας ἀσπίδα,  
κι οὐτ' ἄφησα ἄδικα ἀπ' τοὺς θυο κανένας νὰ νικήσει <sup>1</sup>.

2. Ὅμιλῶν πάλιν περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ συμπεριφέρεται  
κανεὶς πρὸς τὸν λαόν, λέγει :

Τότε ὁ λαὸς ἀκολουθεῖ πιστὰ τοὺς ἀρχηγούς του,  
μήτε ἂν τοῦ ἀφήσουν τὰ λουριά μήτε ἂν τὰ παρασφίξουν.  
Αὐθάδεια ἢ χόρταση γεννᾷ, πολλὰ σὰν πέσουν πλούτη  
σ' ἀνθρώπους πού δὲν ἔχουνε τὸ νοῦ τους μετρημένο <sup>2</sup>.

3. Καὶ πάλιν εἰς ἄλλο κάποιον μέρος, ἀναφερόμενος εἰς  
δσοὺς ἤθελαν νὰ μοιρασθοῦν τὴν γῆν, λέγει :

Κι' ἄλλοι πλακῶσαν γι' ἄρπαμα μὲ ἀμέτρητες ἐλπίδες  
κι' ἀπάντεχε ὁ καθένας τους πλοῦτο μεγάλο νάβρει

πέρασμα ἀναφέρεται ἐπίσης ἀπὸ τὸν *Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα*  
εἰς Στρωματεῖς III 129 καὶ εὑρίσκεται σχεδὸν αὐτοῦσιον εἰς *Θέογγιν*  
153 - 154. Ὁ *Πίνδαρος* μεταχειρίζεται εἰς Ὀλυμπ. XIII 129 τὴν  
ἀντίστροφον ἔκφρασιν (ὑβριν κόρου ματέρα θρασύθυμον), τὸ ἴδιον δὲ  
παρατηροῦμεν καὶ εἰς ἓνα χρησὸν παρατιθέμενον ἀπὸ τὸν *Ἡρόδο-*  
*τον* εἰς VIII 77.

καί με κοιίλλοντα λείως τραχὺν ἐκφανεῖν νόον·  
 χαῦνα μὲν τότε ἔφρασανιο, νῦν δέ μοι χολούμενοι  
 λοξὸν ὀφθαλμοῖσ' ὄρωσι πάντες ὥστε δήμιον.  
 Οὐ χρεῶν ἄ μὲν γὰρ εἶπα οὐν θεοῖσιν ἦνυσα,  
 ἄλλα δ' οὐ μάτην ἔερθον, οὐδὲ μοι τυραννίδος·  
 ἀνδάνει βία τι ἔξείειν, οὐδὲ πειράς χθονὸς  
 πατρίδος κακοῖσιν ἐσθλοὺς ἰσομοιρίαν ἔχειν.

4. Πάλιν δὲ καὶ περὶ τῆς ἀποκοπῆς τῶν χρεῶν καὶ τῶν  
 δουλευόντων μὲν πρότερον, ἐλευθερωθέντων δὲ διὰ τὴν  
 σεισάχθειαν.

Ἐγὼ δὲ τῶν μὲν οὖνεκα ξυνήγαγον  
 δῆμον, τί τοῦτων πρὶν τυχεῖν ἐπανασάμην·  
 Συμμαρτυροίη ταῦτ' ἂν ἐν δίκῃ χρόνον  
 μήτηρ μεγίστη δαιμόνων Ὀλυμπίων  
 ἄριστα, Γῆ μέλαινα, τῆς ἐγὼ ποιε  
 ὄρους ἀντίλον πολλαχῆ πεπηγότας,  
 πρόσθεν δὲ δουλεύουσα, νῦν ἐλευθέρα.  
 Πολλοὺς δ' Ἀθήνας, πατρίδ' εἰς θεόκλιτον,  
 ἀνήγαγον πραθέντας, ἄλλον ἐκδικίως,  
 ἄλλον δικαίως, τοὺς δ' ἀναγκαίης ὑπὸ  
 χρειοῦς φυγόντας, γλώσσαν οὐκέτ' ἀτικὴν  
 ἰέντας, ὡς ἂν πολλαχῆ πλανωμένους·  
 τοὺς δ' ἐνθάδ' αὐτοῦ δουλίην ἀεικέα  
 ἔχοντας, ἦθη δεσποτῶν τρομευμένους,  
 ἐλευθέρους ἔθηκα. Ταῦτα μὲν κράται  
 νόμου, βίαν τε καὶ δίκην συναρμόσας,  
 ἔρεξα, καὶ διήλθον ὡς ὑπεσχόμην.  
 Θεσμούς θ' ὁμοίως τῷ κακῷ τε κάγαθῷ,  
 εὐθεΐαν εἰς ἕκαστον ἀρμόσας δίκην,

1. Τροχαϊκὸν τετράμετρον. Δύο στίχοι ἀπ' αὐτοὺς παρατίθενται ἀπὸ τὸν Πλούταρχον εἰς Σόλωνα XVI καὶ δύο ἄλλοι ἀπὸ τὸν Δίλιον Ἀριστείδην II, σ. 536.

2. Πρόκειται περὶ στηλῶν, λιθίνων πλακῶν, αἱ ὁποῖαι ἐποποθετοῦντο εἰς τὰς γαίας χρησιμεύουσαι ὡς ἐμολογία χρέους καὶ αἱ ὁποῖαι διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Σόλωνος ἀφῆρέθησαν ἀπὸ ἐκεί.

3. Οἱ στίχοι αὗτοι ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ «σεισάχθεια», κατὰ τὴν ἐμολογίαν τοῦ ἰδίου τοῦ Σόλωνος, ἦτο πλήρης κατάργησις παντός εἶδους χρεῶν, ἐφόσον ἀπηλευθερώθησαν οἱ λόγῳ ὀφειλῶν γενόμενοι

κι' ὁ γλυκομίλητος ἐγὼ βουλή σκληρὴ νὰ δεῖξω.  
 Τοῦ κακοῦ τότε λόγιασαν καὶ σήμερα ὠργισμένοι  
 μαζί μου μὲ στραβοκοιτᾶν ὄλοι σὰ νάμαι ὀχτρός τους.  
 Μὰ ὅτι εἶπα ἐγὼ τὸ τέλεφα μὲ τοὺς θεοὺς βοηθοὺς μου,  
 μήτε ἀσυλλόγιστα ἔπραξα τ' ἄλλα, οὔτε μὲ τὸ ζῶρι  
 θέλω νὰ κίνω τίποτε, μήτε ἀπ' τὴν πλοῦσια γῆ μας  
 τὸ ἴδιο μερᾶσι σὲ καλοὺς καὶ σὲ ζαβοὺς νὰ δώκω<sup>1</sup>.

4. Ἄλλου, ἐξ ἀφορμῆς τῆς καταργήσεως τῶν χρεῶν καὶ ἐκείνων οἱ ὅποιοι διετέλουν μέχρι τότε δοῦλοι καὶ εἶχαν ἐλευθερωθῆ μετὰ τὴν σεισάχθειαν, γράφει :

Ἐγὼ γιὰ κείνα πούκανα λαομάζωξη,  
 σὲν ποιό τους πρὶν νὰ τὸ πατύχω ἀνάσανα ;  
 Τοῦτα μπορεῖ σὸ δικαστήριον τῶν καιρῶν  
 ἢ μίνα τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου ἢ σεβαστῆ  
 νὰ τὰ βεβαιώσῃ, ἢ Γῆς ἢ δλόμουρη, ποὺ ἐγὼ  
 πλῆθος τῆς ἔβγαλα σημάδια<sup>2</sup> ἐγὼ μπηχτά'  
 σκλάβια εἶταν πρὶν καὶ τώρα λευτερώθηκα.  
 Καὶ στὴν Ἀθήνα πῶσα, τῆ θεόχτιστη  
 πατρίδα, ἔπρα τῶσους πούχαν πουληθῆ<sup>3</sup>,  
 ποιὸς ἀδικία, ποιὸς δίκια, ἢ ἐξωρίστηκαν  
 ἀπὸ σκληρὴν ἀνάγκη καὶ τὴν ἀττικὴ  
 τὴν ξέχασαν τῆ γλώσσα οἱ πολυπλάνητοι'  
 καὶ ὄσους ἐβῶ ὑπομέναν ἀτιμὴ σκλαβιά,  
 τοῦ ἀφεντικοῦ τοὺς τρέμοντας τὸ φέρισμο,  
 τοὺς λύτρωσα. Καὶ μὲ τῆ δύναμη ὄλ' αὐτὰ  
 τοῦ νόμου τάπραξα, — ὡς τὸ τέλος, ὅπως τὸ ἔταξα —,  
 μὲ δικαιοσύνη ἀντάμα καὶ ἐξαναγκασμό.  
 Καὶ νόμους ἴδιους γι' ἀγαθοὺς καὶ γιὰ κακοὺς,  
 κρίση σωστὴ γιὰ τὸν καθένα ὀρίζοντας,

δοῦλοι. Ἐκτός αὐτοῦ, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὸ κςφ. VI 2 συκκοφαν-  
 τίαι δὲν εἶχαν κανένα λόγον νὰ κυκλοφορήσουν εἰς τὴν περίπτωσιν  
 μιᾶς ἀπλῆς ἐλαττώσεως χρεῶν, ἢ ὁποῖα, δὲν θὰ εἶχε καμμίαν ση-  
 μασίαν διὰ τοὺς καταφόρτους ἀπὸ χρέη ὀφειλέτας. Εἰς τὸ ἴδιον  
 θέμα ἀναφέρονται καὶ οἱ ἀκόλουθοι χαρακτηριστικοὶ στίχοι τοῦ Σό-  
 λωνος ('Απ. 4, 23 κ. ἐξ.):

Ταῦτα μὲν ἐν δῆμῳ στρέφεται κακὰ τῶν δὲ πενιχρῶν  
 ἴκνουται πολλοὶ γὰρ εἰς ἀλλοδαπὴν  
 πραθέντες δεσμοῖσι τ' ἀεικελίοισι δεθέντες,  
 καὶ κακὰ δουλοσύνης στυγνὰ φέρουσι βίη.



ἔγραψα. Κέντρον δ' ἄλλος ὡς ἐγὼ λαβὼν,  
κακοφραδῆς τε καὶ φιλοκλήμων ἀνήρ,  
οὐκ ἂν κατέσχε δήμον· εἰ γὰρ ἤθελον  
ἂ τοῖς ἐναντίοισιν ἦνθ' ἀνεῖν τότε,  
αὐθις δ' ἂ τοῖσιν οὐτεροι φρασαίατο,  
πολλῶν ἂν ἀνδρῶν ἤδ' ἔχρησθη πόλις.  
Τῶν οὖνεκ' ἄλκην πάντοθεν ποιούμενος  
ὡς ἐν κυσὶν πολλαῖσιν ἐστράφην λύκος.

**5. Καὶ πάλιν ὄνειδίζων πρὸς τὰς ὕστερον αὐτῷ μεμψι-  
μοιρίας ἀμφοτέρων·**

Δήμω μὲν εἰ χρὴ διαφάδην ὄνειδίσαι,  
ἂ νῦν ἔχουσιν οὐποτ' ὀφθαλμοῖσιν ἂν  
εὐδόντες εἶδον.

᾽Οσοὶ δὲ μείζους καὶ βίαν ἀμείνοτες  
αἰνοῦεν ἂν με καὶ φίλον ποιοίατο.

**Εἰ γάρ τις ἄλλος, φησί, ταύτης τῆς τιμῆς ἔιυχεν,**

οὐκ ἂν κατέσχε δήμον οὐδ' ἐπάσαστο,  
πρὶν ἀνταράξας πῖαο ἐξεῖλεν γάλα. ||  
Ἐγὼ δὲ τούτων ὥσπερ ἐν μεταχειμῖρ  
δρος κατέστην.

**XIII. Τὴν μὲν οὖν ἀποδημίαν ἐποιήσατο διὰ ταύτας τὰς  
αἰτίας. Σόλωνος δ' ἀποδημήσαντος ἔτι τῆς πόλεως τεταρα-  
γμένης, ἐπὶ μὲν ἔτη τέταρα διῆγον ἐν ἡσυχίᾳ. Τῷ δὲ πέμ-  
πτῳ μετὰ τὴν Σόλωνος ἀρχὴν οὐ κατέστησαν ἄρχοντα διὰ  
τὴν στάσιν, καὶ πάλιν ἔπει πέμπτῳ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν**

1. Τὸ ἴδιον λεκτικὸν σχῆμα ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸν Ἡρόδοτον VI, 83.

2. Ἰαμβικὸν τρίμετρον. Δεκαεπτὰ στίχοι ἀπ' αὐτοῦς (5λη ἢ ἀρχὴ ἐκτός τῆς πρώτης φράσεως) παρατίθενται ἐπίσης ἀπὸ τὸν Αἰ-  
λιον Ἀριστείδην καὶ ἑπτὰ ἀπὸ τὸν Πλούταρχον (Σόλων XV). Τὸ  
ιαμβικὸν τρίμετρον—μέτρον τὸ ὅποσον θὰ ἐπικρατήσῃ ἀργότερα δρι-  
στικῶς εἰς τὸν δραματικὸν διάλογον—χρησιμεύει ἔδῳ νὰ προσδώσῃ  
εἰς τὴν ποίησιν τοῦ Σόλωνος τὸν γοργὸν τόνον τῆς δημογορίας.  
Τοιοῦτοτρόπως εἰς αὐτοὺς τοὺς στίχους περικλείεται μία πραγμα-  
τικὴ λογοδοσία τοῦ Σόλωνος, γραμμικῶς μάλιστα ὀλίγον καιρὸν μετὰ  
τὴν ἀποχώρησιν του ἀπὸ τὴν ἀρχὴν.

σύνταξιν. Ἄν ἄλλος εἶχε πάρει σὺν ἐμὲ  
βουκέντρα, ἕνας κακώτροπος κι ἀχόρταγος,  
δὲ θὰ τὸν βιάσται τὸ λαὸ' τι ἂν δέχομουν  
δσα εἶταν τότε στοὺς πολέμιους τοῦ ἀρεστὰ  
ἦ κι δσα ἀκόμη οἱ ἀντίπαλοί τους λόγιαζαν,  
θὰ θρήναε τούτ' ἢ πόλῃ ἄντρεις πολλοὺς<sup>1</sup>.  
Γι' αὐτὸ θαίχνοντας ὄλη τὴν ἀξιόδοξο μου,  
γυρνοῦσα ἐλοῦθε, λύκος μὲς στὸ σκυλολόγ<sup>2</sup>.

5. Καὶ ἄλλοῦ, ἀπαντῶν εἰς τὰς ἐναντίον του μομφὰς τῶν  
δύο παρατάξεων λέγει :

Ἐσοκεπα ἂν πρέπει νὰ μιλήσω τοῦ λαοῦ,  
τὰ δσα ἔχουν τώρα, μὲ τὰ μάτια τους ποτὲ  
δὲν τάξειδαν, οὔτε καὶ στὸν ὕπνο.  
Μὰ κι οἱ τρανοί, πού τὸν περνοῦν στὴ δύναμη,  
νὰ μὲ παινέσουν ἔπρεπε καὶ φίλοι μου  
νὰ γίνουιν<sup>3</sup>.

Διότι, ἂν εἶχε ἐπιτύχει, λέγει, ἕνας ἄλλος, αὐτὸ τὸ ἀξίωμα,

Δὲ θὰ τὸν βιάσται τὸ λαὸ οὔτε θὰ σταμάταγε  
πρὶν δέρνοντας τὸ γάλα πάρει τὸν ἀπρὸ του.  
Μὰ ἐγὼ, καθὼς ἀνάμεσα σὲ δυὸ στρατέματα,  
στάθηκα στῶλος.

#### ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΤΑΡΑΧΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΣΟΛΩΝΑ

XIII. Δι' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς λόγους ἔκαμε τὸ ταξίδι τοῦ  
ὁ Σόλων. Καὶ ἐνῶ κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἀπὸ τὰς Ἀθή-  
νας ἐξηκολούθηον αἱ πολιτικαὶ ταραχαί, κατόπιν ὁ λαὸς  
ἐπέρασε τέσσαρα χρόνια ἤσυχα<sup>4</sup>. Τὸ πέμπτον ἔτος ὕστερ<sup>5</sup>  
ἀπὸ τὴν ἀρχοντίαν τοῦ Σόλωνος, λόγῳ τοῦ ἐμφυλίου ἀγῶ-  
νος δὲν ἀνεκῆρυξαν ἄρχοντα· καὶ πάλιν, πέντε χρόνια ἀρ-

3. Ἔχομεν καὶ ἐδῶ ἱαμβικὸν τρίμετρον. Τὸ δεῦτερον ἀπόσπασμα εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τὸν *Πλούταρχον*, Βίος Σόλωνος ΧVI.

4. Ἡ χρονολόγησις αὐτῆς τῆς περιόδου δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ ἀπόλυτον βεβαιότητα. Οἱ Ἕλληες ἐκδόται τῆς «Ἀθ. Πολιτείας» Mathieu καὶ Hausssoulier (τοὺς ὁποίους ἀκολουθοῦμεν εἰς τὰ περισσώτερα) παραθέτουσιν σχετικῶς τὸν ἀκόλουθον πίνακα. Ἀρχοντία τοῦ Σόλωνος: 592 - 1.—Τέσσαρα χρόνια κατόπιν: 591/0 - 588/7.—Ἑλληεφεις ἀρχοντος: 587/6.—Δευτέρω περιόδω, πού ἤρχιζε ἀπὸ τὸ τέλος τῆς πρώ-

ἀναρχίαν ἐποίησαν. 2. Μετὰ δὲ ταῦτα διὰ τῶν αὐτῶν χρόνων Δαμασίας αἰρεθεὶς ἄρχων ἔτη δύο καὶ δύο μῆνας ἤρξεν, ἕως ἐξηλάθη βία τῆς ἀρχῆς. Εἴτ' ἔδοξεν αὐτοῖς διὰ τὸ στασιάζειν ἄρχοντας ἐλέσθαι δέκα, πέντε μὲν εὐπατριδῶν, τρεῖς δὲ ἀγροίκων, δύο δὲ δημιουργῶν, καὶ οὗτοι τὸν μετὰ Δαμασίαν ἤρξαν ἐνιαυτόν. Ὡ καὶ δῆλον ὅτι μεγίστην εἶχεν δύναμιν ὁ ἄρχων· φαίνονται γὰρ αἰεὶ στασιάζοντες περὶ ταύτης τῆς ἀρχῆς. 3. Ὅπως δὲ διετέλουν νοσοῦντες τὰ πρὸς ἑαυτοῦς, οἱ μὲν ἀρχὴν καὶ πρόφασιν ἔχοντες τὴν τῶν χρεῶν ἀποκοπὴν — συνεβεβήκει γὰρ αὐτοῖς γεγενῆσθαι πένθησιν —, οἱ δὲ τῇ πολιτείᾳ δυσχεραίνοντες διὰ τὸ μεγάλην γεγενῆσθαι μεταβολήν, ἔνιοι δὲ διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλονικίαν. 4. Ἦσαν δ' αἱ στάσεις τρεῖς· μία μὲν τῶν παραλίων, ὧν προεισιτῆκει Μεγακλῆς ὁ Ἀλκμέωνος, οἵπερ ἔδοκουν μάλιστα διώκειν τὴν μέσην πολιτείαν· ἄλλη δὲ τῶν πεδιακῶν, οἱ τὴν ὀλιγαρχίαν ἐζήτουν, ἠγεῖτο δ' αὐτῶν Λυκοῦργος· τρίτη δ' ἡ τῶν διακριῶν, ἐφ' ἣν τεταγμένος ἦν Πεισίστρατος, δημοτικώτατος εἶναι δοκῶν. 5. Προσεκεκόσμητο δὲ τούτοις οἵ τε ἀφηρημένοι τὰ χρέα διὰ τὴν ἀπορίαν καὶ οἱ τῷ γένει μὴ καθαροὶ διὰ τὸν φόβον· σημεῖον δ', ὅτι μετὰ τὴν <τῶν> τυράννων κατάλυσιν ἐποίησαν διαψηφισμόν, ὡς πολλῶν κοινωνούντων τῆς πολιτείας οὐ προσῆκον. Εἶχον δὲ ἕκαστοι τὰς ἐπωνυμίας ἀπὸ τῶν τόπων ἐν οἷς ἐγεώργουν.

#### XIV. Δημοτικώτατος δ' εἶναι δοκῶν ὁ Πεισίστρατος

της: 587/6 - 584/3. — Ἑλλησιφεις ἄρχοντας: 583/2. — Δαμασίας: 582/1 (κατὰ τὸ Πάριον χρονικόν), 581/0, ἀρχαὶ τοῦ 580/79. — Ἡ ἀρχὴ τῶν δέκα ἀρχόντων: 580/79.

1. Περὶ τούτων βλ. σχετικῶς Ἡρόδοτον I, 59 καὶ Πλούταρχον εἰς βίον Σόλωνος XIII καὶ XXIIX, ὡς καὶ περὶ οὐσαν Εἰσαγωγὴν Κορδαίου σελ. 20 καὶ 21.

2. Ἀπὸ ἱστορικῆς μαρτυρίας γνωρίζομεν δύο ἄλλας ἀναθεωρήσεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους. Ἡ πρώτη ἐγένετο (κατὰ τὸν Πλούταρχον εἰς β. Περικλέους XXXVII) τὸ ἔτος 445/4, ἡ δὲ ἄλλη τὸ 346 (τὴν ἀναφέρει ὁ Ἀριστοκράτιων εἰς λ. Διαφήμιας, ὁ Δημοσθένης εἰς τὸν

γότερα, διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἔμειναν χωρὶς ἄρχοντα. 2. Ἐπειτα, κατὰ τὸ αὐτὸ διάστημα, ἐξελέγη ἄρχων ὁ Δαμασίας, ὁ ὁποῖος ἔμεινε τοιοῦτος ἐπὶ δύο χρόνια καὶ δύο μῆνας, ἕως οὗ ἐξεδιώχθη διὰ τῆς βίας ἀπὸ τὴν ἀρχήν. Κατόπιν ἀπεφάσισαν, ἐξ αἰτίας τῶν διχονοιῶν, νὰ ἐκλέξουν δέκα ἄρχοντας, δηλ. πέντε εὐπατρίδας, τρεῖς ἀγρότας καὶ δύο ἐπαγγελματίας. Αὐτοὶ ἐκυβέρνησαν κατὰ τὸ ἀμέσως μετὰ τὸν Δαμασίαν ἔτος. Αὐτὸ δεικνύει ὅτι ὁ ἄρχων διέθετε πολὺ μεγάλην ἐξουσίαν· διότι βλέπομεν ὅτι τὰ κόμματα διαρκῶς ἠγωνίζοντο μεταξύ των γύρω ἀπὸ τὸ ἀξίωμα αὐτό. 3. Καὶ ἐξηκολούθουν νὰ ὑποφέρουν μεγάλως οἱ μὲν ἐξ αἰτίας τῶν δέ, ἄλλοι λαμβάνοντες ὡς αἰτίαν καὶ πρόφασιν τὴν κατάργησιν τῶν χρεῶν (διότι εἶχαν καταντήσει νὰ περιέλθουν εἰς ἔνδειαν), ἄλλοι δυσαρεστημένοι ἀπὸ τὸ πολίτευμα διὰ τὴν ἔκτασιν ποῦ εἶχε λάθει ἢ μεταρρυθμίσις, καὶ μερικοὶ λόγῳ τῶν ἀμοιβαίων διαφορῶν των. 4. Ὑπῆρχαν τρία κόμματα<sup>1</sup> λοιπόν: οἱ ἄνθρωποι τῶν παραλίων, τῶν ὁποίων ἦτο ἀρχηγὸς ὁ Μεγακλῆς, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλκμέωνος, καὶ οἱ ὁποῖοι ἐφαίνοντο ὅτι κατ' ἐξοχὴν ὑπεστήριζαν τὴν μετριοπαθῆ πολιτικὴν· ἔπειτα οἱ ἄνθρωποι τοῦ κάμπου, οἱ ὁποῖοι εὐνοοῦσαν τὴν ὀλιγαρχίαν καὶ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων ἦτο ὁ Λυκούργος· καὶ τρίτον οἱ ἄνθρωποι τοῦ βουνοῦ, τῶν ὁποίων τὴν ἀρχηγίαν εἶχε ὁ Πεισίστρατος, θεωρούμενος ὡς ἐντελῶς ἀφωσιωμένος εἰς τὴν δημοκρατίαν. 5. Εἰς τὴν τελευταίαν παράταξιν εἶχαν προσκολληθῆ, λόγῳ τῆς ἐνδεείας των, καὶ ὅσοι εἶχαν ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὰ χρέη καθὼς καὶ, ἀπὸ φόβον, ἐκείνοι ποῦ δὲν εἶχαν γνησίαν τὴν καταγωγὴν. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι ὅτι μετὰ τὴν ἔκπτωσιν τῶν τυράννων οἱ Ἀθηναῖοι πρόβησαν εἰς ἀναθεώρησιν τοῦ καταλόγου τῶν πολιτῶν<sup>2</sup>, διότι πολλοὶ κατεῖχαν παρανόμως τὰ πολιτικὰ δικαιώματα. Καὶ κάθε κόμμα εἶχε τὴν ὀνομασίαν του ἀπὸ τὴν περιοχὴν τὴν ὁποῖαν οἱ ὀπαδοὶ του ἐκαλλιεργοῦσαν.

#### ΠΡΩΤΑΙ ΑΠΟΠΕΙΡΑΙ ΤΟΥ ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΥ

XIV. Ὁ Πεισίστρατος, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ἐντελῶς ἀφωσιωμένος εἰς τὴν δημοκρατίαν καὶ εἶχε ἀποκτήσει μεγάλην

κατὰ Εὐδουλιδῶν λόγον του καὶ ὁ Ἰσαῖος εἰς τὸν Ἰπέρ Εὐφιλήτου.

καὶ σφόδρ' εὐδοκιμηκῶς ἐν τῷ πρὸς Μεγαρέας πολέμῳ, κατατραυματίσας ἑαυτὸν συνέπεισε τὸν δῆμον, ὡς ὑπὸ τῶν ἀντιστασιωτῶν ταῦτα πεπονθῶς, φυλακὴν ἑαυτῷ δοῦναι τοῦ σώματος, Ἀριστίωνος γράψαντος τὴν γνώμην. Λαβὼν δὲ τοὺς κορυννηφόρους καλουμένους, ἐπαναστὰς μετὰ τούτων τῷ δήμῳ κατέσχε τὴν ἀκρόπολιν ἔτει δευτέρῳ καὶ τριακοστῷ μετὰ τὴν τῶν νόμων θέσιν ἐπὶ Κωμέου ἄρχοντος. 2. Λέγεται δὲ Σόλωνα, Πεισιστράτου τὴν φυλακὴν αἰτοῦντος, ἀντιλέξει καὶ εἰπεῖν ὅτι τῶν μὲν εἶη σοφώτερος, τῶν δ' ἀνδρειότερος· ὅσοι μὲν γὰρ ἀγνοοῦσι Πεισιστράτον ἐπιτιθέμενον τυραννίδι, σοφώτερος εἶναι τούτων, ὅσοι δ' εἰδότες κατασιωπῶσιν, ἀνδρειότερος. Ἐπεὶ δὲ λέγων [οὐκ ἔ]πειθεν, ἐξαράμενος τὰ ὄπλα πρὸ τῶν θυρῶν αὐτὸς μὲν ἔφη βοηθηκῆναι τῇ πατρίδι καθ' ὅσον ἦν δυνατός — ἤδη γὰρ σφόδρα πρεσβύτης ἦν —, ἀξιοῦν δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ταῦτο τοῦτο ποιῆν. 3. Σόλων μὲν οὖν οὐδὲν ἤνυσεν τότε παρακαλῶν. Πεισιστράτος δὲ λαβὼν τὴν ἀρχὴν διώκει τὰ κοινὰ πολιτικῶς μᾶλλον ἢ τυραννικῶς. Οὕτω δὲ τῆς ἀρχῆς ἐρριζωμένης ὁμοφρονήσαντες οἱ περὶ τὸν Μεγακλέα καὶ τὸν Λυκοῦργον ἐξέβαλον αὐτὸν ἔκτιψ' ἔτει μετὰ τὴν πρώτην κατάστασιν ἐφ' Ἡγηρίου ἄρχοντος. 4. Ἐτεὶ δὲ δωδεκάτῳ μετὰ ταῦτα περιελανόμενος ὁ Μεγακλῆς τῇ στάσει, πάλιν ἐπικηρυκευσάμενος πρὸς τὸν Πεισιστράτον ἐφ' ᾧ τε τὴν θυγατέρα αὐτοῦ λήφεται, κατήγαγεν αὐτὸν ἀρχαίως καὶ λίαν ἀπλῶς. Προδιασπείρας γὰρ λόγον ὡς τῆς Ἀθηνᾶς καταγούσης Πει-

1. Βλ. καὶ *Πλουτάρχου* Σόλωνα XII 3. Ὁ Ἀριστοτέλης δὲν δέχεται κατωτέρω (XVII 2) ὅτι ἀνεμίχθη ὁ Πεισιστράτος εἰς τὸν ἐν λόγῳ πόλεμον. Ἄς σημειωθῆ προσέτι ὅτι ἐξ ἀφορμῆς τοῦ διὰ τὴν Σαλαμίνα πολέμου κατὰ τῶν Μεγαρέων συνέταξεν ὁ Σόλων καὶ τὴν ἐλεγείαν, τῆς ὁποίας μᾶς διέσωσε τὴν ἀρχὴν ὁ *Πλουτάρχος* εἰς τὴν ἀνωτέρω βιογραφίαν του, κεφ. VIII.

2. Βλ. *Ἡρόδοτον* I, 59 καὶ *Πλουτάρχου* Σόλωνα XXX.

3. Διὰ τὸ σημεῖον αὐτὸ ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ συμβουλευθῆ καὶ τὸν *Αἰλιανόν*, *Ποικίλη Ἱστορία* VIII 16, τὸν *Διογένην* τὸν *Λαέρτιον* I, 49 - 50 καὶ τὸν *Διόδωρον* τὸν *Σικελιώτην* IX 29.

φήμην κατὰ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Μεγαρέων<sup>1</sup>, ἐτραυματίσθη μόνος του καὶ κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν λαόν, ἰσχυρισθεὶς ὅτι ὁ τραυματισμὸς του ὠφείλετο εἰς τοὺς πολιτικούς του ἀντιπάλους, νὰ τοῦ παραχωρήσουν σωματοφυλακίην· ἡ σχετικὴ πρότασις ὑπεβλήθη ἀπὸ τὸν Ἀριστίωνα<sup>2</sup>. Ἄφου λοιπὸν τοῦ ἔδωσαν τοὺς λεγομένους ροπαλοφόρους, ὁ Πεισίστρατος ἐκήρυξε μὲ τὴν βοήθειαν αὐτῶν ἐπανάστασιν κατὰ τῆς δημοκρατίας καὶ κατέλαβε τὴν Ἀκρόπολιν, τριανταεὶνα χρόνια μετὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σόλωνος, ἔταν ἦτο ἀρχὼν ὁ Κωμέας. 2. Λέγουν ὅτι ὁ Σόλων<sup>3</sup>, ἔταν ὁ Πεισίστρατος ἐζήτηε σωματοφυλακίην, ἀντέκρουσε τοῦτο εἰπὼν ὅτι ὁ αὐτῶν ἦτο σοφώτερος ἀπὸ τοὺς μὲν καὶ γενναϊότερος ἀπὸ τοὺς δέ· διότι ἀπὸ ἔσους δὲν ἐκαταλάβαιναν ὅτι ὁ Πεισίστρατος ἀπέβλεπε εἰς τὴν τυραννίαν, ἀπὸ αὐτοὺς ἦτο σοφώτερος, ἀπὸ ἔσους δὲ τὸ ἐγνώριζαν καὶ ἐσιωποῦσαν, γενναϊότερος. Καὶ ἐπειδὴ ἔδεν ἔπειθε τὸν λαὸν μὲ τὰ λόγια του, ἐκρέμασε τὰ ἔπλα πρὸ τῆς θύρας τοῦ σπιτιοῦ του καὶ εἶπε ὅτι ὁ ἴδιος εἶχε συντρέξει τὴν πατρίδα του ὅσον ἤμπορεῦσε (διότι ἦτο πολὺ ἡλικιωμένος πλέον), ἐπαρακινῶσε ὅμως καὶ τοὺς ἄλλους νὰ κάμουν τὸ ἴδιον. 3. Ὁ Σόλων δὲν κατώρθωσε τίποτε τότε μὲ τὰς προτροπὰς του· ὁ δὲ Πεισίστρατος, ἀφου ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν, ἐκυβέρνα μᾶλλον νομοταγῶς παρὰ ὡς τυράννος. Καὶ ἐνῶ ἀκόμη ἡ ἐπιβολὴ του δὲν εἶχε σταθεροποιηθῆ, αἱ παρατάξεις τοῦ Μεγακλέους καὶ τοῦ Λυκούργου ἐσυμμάχησαν καὶ τὸ ἕκτον ἔτος ἀπὸ τῆς πρώτης ἀνόδου του εἰς τὴν ἐξουσίαν τὸν ἐξεδίωξαν, ἐπὶ ἀρχόντος Ἡγησίου<sup>4</sup>. 4. Ἐνδεκα χρόνια ὑστερώτερα, ὁ Μεγακλῆς παραμερισθεὶς ἀπὸ τὰ κόμματα ἦλθε εἰς διαπραγματεύσεις μὲ τὸν Πεισίστρατον, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ τοῦ δώσῃ σύζυγον τὴν κόρην του, καὶ τὸν ἐπανάφερε εἰς τὴν πόλιν μ<sup>3</sup> ἕνα τρόπον παλαιῶν καὶ πολὺ ἀπλόν<sup>5</sup>. Ἐσχόρπισε προηγουμένως τὴν διάδοσιν ὅτι δῆθεν ἡ Ἀθηναῖ ἐπανάφερε τὸν Πεισίστρατον καὶ κατώρθωσε νὰ εὕρῃ μίαν

4. Ὁ καθορισμὸς τῶν χρονολογιῶν καὶ αὐτῆς τῆς περιόδου εἶναι πολὺ δύσκολος. Μόναί α! χρονολογίαι τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ Πεισίστρατου εἰς τὴν ἀρχὴν (561/0) καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ (527) ἤμποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ἀσφαλῆς.

5. Βλ. Ἡρόδοτον I 60. Ἐπίσης *Κλειθμον*, ἀποσπ. 21 (Fragm. hist. Graec., I, σελ. 364).

οίστρατον, και γυναῖκα μεγάλην και καλήν ἐξευρών, ὡς μὲν Ἡρόδοτός φησιν ἐκ τοῦ δήμου τῶν Παιανιέων, ὡς δ' ἐνιοι λέγουσιν ἐκ τοῦ Κόλλυτοῦ στεφανόπωλιν Θραῖτιαν, ἣ ὄνομα Φύη, τὴν θεὸν ἀπομιμησάμενος τῷ κόσμῳ συνεισῆγαγεν μετ' αὐτοῦ· και ὁ μὲν Πειοίστρατος ἐφ' ἄρματος εἰσήλαυνε παραιβατούσης τῆς γυναικός, οἱ δ' ἐν τῷ ἄστει προσκυνοῦντες ἐδέχοντο θαυμάζοντες.

XV. Ἡ μὲν οὖν πρώτη κἀθοδος ἐγένετο τοιαύτη. Μετὰ δὲ ταῦτα ὡς ἐξέπεσε τὸ δεύτερον, εἴτε μάλιστα ἐβδόμῳ μετὰ τὴν κἀθοδον—οὐ γὰρ πολὺν χρόνον κατέσχευ, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τῇ τοῦ Μεγακλέους θυγατρὶ συγγίγνεσθαι φοβηθεὶς ἀμφοτέρας τὰς σιάσεις ὑπεξῆλθεν—, 2. και πρῶτον μὲν συνόκισε περὶ τὸν Θερμαῖον κόλπον χωρίον ὃ καλεῖται Ῥαϊκήλος, ἐκεῖθεν δὲ παρῆλθεν εἰς τοὺς περὶ Πάγγαιον τόπους, ὅθεν χρηματισάμενος και στρατιώτας μισθωσάμενος, ἐλθὼν εἰς Ἐρετριαν ἐνδεκάτῳ πάλιν εἴτε τὸ <τε> πρῶτον ἀνασώσασθαι βίᾳ τὴν ἀρχὴν ἐπεχειρεῖ, συμπροθυμονμένων αὐτῷ πολλῶν μὲν και ἄλλων, μάλιστα δὲ Θηβαίων και Λυγδάμιος τοῦ Ναξίου, εἴτε δὲ τῶν ἱππέων τῶν ἐχόντων ἐν Ἐρετρίᾳ τὴν πολιτείαν. || 3. Νικήσας δὲ τὴν ἐπὶ Παλληνίδι μάχην και λαβὼν τὴν πόλιν και παρελόμενος τοῦ δήμου τὰ ὄπλα κατεῖχεν ἤδη τὴν τυραννίδα βεβαίως·

1. Ὁ δῆμος Παιανίας, παρὰ τὸ σημερινὸν Μενίδι, διηγεῖτο εἰς «καθύπερθεν» και «ὑπέπερθεν».

2. Ὁ Ἡρόδοτος εἶναι ὁ μόνος συγγραφεὺς τὸν ὅποιον ἀναφέρει ὀνομαστικὰ ὁ Ἀριστοτέλης. Ἀκόμη και μία ρητὴ διαβεβαίωσις τοῦ Θεουκυδίδου, τὴν ὅποιαν ὁ Ἰβίος δὲν παραδέχεται, χαρακτηρίζεται κατωτέρω (XVIII 4) ὡς «ὁ λεγόμενος λόγος».

3. Ὁ δῆμος οὗτος ἔκειτο «ἐν τῷ μεσαιτάτῳ τῆς πόλεως, πιθανῶς εἰς τὴν σημερινὴν συνοικίαν τῆς Πλάκας.

4. Εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας Θράσσας ὠνόμαζον συνήθως τὰς δούλας.

5. Βλ. σχετικῶς Ἡρόδοτον I 61—64.

6. Εἰρίσκειται εἰς τὸ μεσημερινὸν ἄκρον τοῦ δυτικῆς ἀκρωτηρίου τῆς Χαλκιδικῆς.

μεγαλόσωμον και ὤραϊαν γυναίκα, ἀπὸ τὸν δῆμον τῶν Παϊανιέων<sup>1</sup> κατὰ τὸν Ἡρόδοτον<sup>2</sup>, ἀνθοπώλιδα ἀπὸ τὸν δῆμον τοῦ Κολλυτοῦ<sup>3</sup>, δούλην Ὑρᾶσαν<sup>4</sup>, ὀνομαζομένην Φύην, κατ' ἄλλους· τὴν ἐστόλισε παρόμοια μὲ τὴν θεάν και τὴν ὠδήγησε μέσα εἰς τὴν πόλιν μαζί με ἐκεῖνον· ὁ Πεισίστρατος ἐπροχωροῦσε ἐπάνω εἰς ἓνα ἄρμα μὲ τὴν γυναίκα δίπλα του και οἱ κάτοικοι τὸν ὑπεδέχοντο μὲ ἐνδείξεις λατρείας και ἐκπλήξεως.

### Ο ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΣ ΕΓΚΑΘΙΔΡΥΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑΝ

XV. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον ἐγινε ἡ πρώτη ἐπάνοδος τοῦ Πεισιστράτου. Ἐπειτα ἐξεδιώχθη ἐκ νέου, ἔξ ἀκριβῶς χρόνια μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του πράγματι δὲν διετήρησε πολὺν καιρὸν τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ συζῆ με τὴν θυγατέρα τοῦ Μεγακλέους ἔφυγε κρυφὰ φοβηθεὶς και τὰς δύο παρατάξεις<sup>5</sup>. 2. Κατ' ἀρχὰς ἔδρυσε ἀποικίαν εἰς ἓνα μέρος<sup>6</sup> πλησίον τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται Ραϊκήλος· ἀπὸ ἐκεῖ ἐπέρασε εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Παγγαίου<sup>7</sup>, ὅπου ἐσυγκέντρωσε χρήματα και στρατὸν μισθωτῶν. Μεταβάς εἰς τὴν Ἐρέτριαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἑνδεκάτου ἔτους, ἐπροσπάθησε διὰ πρώτην φοράν τότε νὰ ἀνακτήσῃ βιαίως τὴν ἀρχήν, με τὴν βοήθειαν πολλῶν ἀνθρώπων, πρὸ πάντων δὲ τῶν Θηβαίων και τοῦ Λυγδάμιος ἀπὸ τὴν Νάξον<sup>8</sup> καθὼς και τῆς τάξεως τῶν ἱππέων ποῦ ἐκυβερνοῦσαν τὴν Ἐρέτριαν. 3. Ἀφοῦ κατήγαγε νίκην πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς Παλληνίδος Ἀθηνᾶς<sup>9</sup> και κατέλαβε τῆς Ἀθήνας και ἀφώπλισε τὸν λαόν, ἐξησφάλισε πλέον τὴν τυραννικὴν του ἐξουσίαν. Ἐκυρίεψε και τὴν

7. Ὁρσινὴ περιοχή εἰς τὰ σύνορα Θράκης και Μακεδονίας. Εἰς τὴν ἀρχαιότητα διήρχαν ἐκεῖ μεταλλεῖα χρυσοῦ και τὸν 4ον αἰῶνα ἐκτίσθη ἐκεῖ ἡ πόλις Φίλιπποι.

8. Χάρις εἰς τὴν πρὸς τὸν Πεισίστρατον συνδρομὴν του ἐγινε τύραννος τῆς Νάξου, ἐκδιωχθεὶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν του ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων τὸ 524.

9. Ὁ γὰρ αὐτὸς ἔκειτο εἰς τὸν δῆμον Παλλήνης, ἐπὶ τινος δφώματος τῆς μεταξὺ Βριλησσοῦ και Ἰμητοῦ κλεισσορείας.



καὶ Νάξον ἐλὼν ἄρχοντα κατέστησε Λύγδαμιν. 4. Παρεῖλε δὲ τοῦ δήμου τὰ ὄπλα τόνδε τὸν τρόπον. Ἐξοπλασίαν ἐν τῷ Θησεῖω ποιησάμενος ἐκκλησιάζειν ἐπεχειρεῖ, καὶ [χρόνον μὲν ἠκκλησί]ασεν μικρόν· οὐ φασκόντων δὲ κατακούειν, ἐκέλευσεν αὐτοὺς προσαναβῆναι πρὸς τὸ πρόπυλον τῆς ἀκροπόλεως, ἵνα γεγωνῆ μᾶλλον. Ἐν ᾧ δ' ἐκεῖνος διέτριβε δημηγορῶν, ἀνελόντες οἱ ἐπὶ τούτῳ τεταγμένοι τὰ ὄπλα, καὶ κατακλείσαντες εἰς τὰ πλησίον οἰκήματα τοῦ Θησείου, διεσήμηναν ἐλθόντες πρὸς τὸν Πεισιστράτον. 5. Ὁ δέ, ἐπεὶ τὸν ἄλλον λόγον ἐπέτελεσεν, εἶπε καὶ περὶ τῶν ὄπλων τὸ γεγονός ὡς οὐ χρὴ θαναμάζειν οὐδ' ἀθυμεῖν, ἀλλ' ἀπελθόντας ἐπὶ τῶν ἰδίων εἶναι, τῶν δὲ κοινῶν αὐτοὺς ἐπιμελήσεσθαι πάντων.

XVI. Ἡ μὲν οὖν Πεισιστράτου τυραννίς ἐξ ἀρχῆς τε κατέστη τοῦτον τὸν τρόπον καὶ μεταβολὰς ἔσχεν τοσαύτας. 2. Διόφκει δ' ὁ Πεισιστράτος, ὥσπερ εἴρηται, τὰ περὶ τὴν πόλιν μετρίως καὶ μᾶλλον πολιτικῶς ἢ τυραννικῶς· ἔν τε γὰρ τοῖς ἄλλοις φιλόανθρωπος ἦν καὶ πρῶτος καὶ τοῖς ἀμαρτάνουσι συγγνωμονικός, καὶ δὴ καὶ τοῖς ἀπόροις προεδάμειζε χρήματα πρὸς τὰς ἐργασίας, ὥστε διαιρέφεσθαι γεωργοῦντας. 3. Τοῦτο δ' ἐποίει δυοῖν χάριν, ἵνα μήτε ἐν τῷ ἄστει διατρίβωσιν ἀλλὰ διεσπαρμένοι κατὰ τὴν χώραν, καὶ ὅπως εὐποροῦντες τῶν μετρίων καὶ πρὸς τοῖς ἰδίοις ὄντες μήτ' ἐπιθυμῶσι μήτε σχολάζωσιν ἐπιμελεῖσθαι τῶν κοινῶν. 4. Ἄμα δὲ συνέραιεν αὐτῷ καὶ τὰς προσόδους γίνεσθαι μείζους ἐξεργαζομένης τῆς χώρας· ἐπράττετο γὰρ ἀπὸ τῶν γιγνομένων δεκάτην. 5. Διὸ καὶ τοὺς κατὰ δήμους κατε-

1. Βλ. Ἡρόδοτον I 64 καὶ Ἀθήναιον VIII 348 A—C (ἔπου ἀναφέρεται, ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ προκειμένου, καὶ ἡ «Ναξίων Πολιτεία» τοῦ Ἀριστοτέλους).

2. Βλ. Πολύαινον, Στρατηγ. L 21, 2.

3. Τὸ εἶπε ἀνωτέρω, XIV 3.

Νάξον, τῆς ὁποίας ἀνέθεσε τὴν διακυβέρνησιν εἰς τὸν Λύγδαμιν'. 4. Ἰδοὺ μὲ ποῖον τρόπον ἀφώπλισε τὸν λαόν'. Ἐκαμε εἰς τὸ Θησεῖον μίαν στρατιωτικὴν ἐπιθεώρησιν καὶ ἤρχισε νὰ τοὺς ἐμίλῃ· [ὠμίλησε] ὀλίγην ὥραν καὶ, ἐπειδὴ ὁ λαὸς ἰσχυρίζετο διὰ τὸν δὲν ἤκουε, τοὺς εἶπε νὰ ἀνεβοῦν εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς Ἀκροπόλεως διὰ νὰ ἀπλώνεται καλύτερα ἢ φωνή του. Καὶ ἐνῶ αὐτὸς ὠμιλοῦσε συνεχῶς εἰς τὸν λαόν, ἐκείνοι ποὺ ἦσαν βαλτοὶ δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἐσήκωσαν ἀπὸ κάτω τὰ ὄπλα καὶ τὰ ἐκλείδωσαν εἰς τὰ πλησίον χωρὰ οἰκήματα τοῦ Θησείου· κατόπιν ἐπήγαν καὶ τὸ ἀνέφεραν εἰς τὸν Πεισίστρατον. 5. Αὐτὸς, ἀφοῦ ἀπετελείωσε τὸν λόγον του, διηγῆθη τί εἶχε γίνεαι μὲ τὰ ὄπλα, προσθέτων ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ παραξενεύωνται οὔτε νὰ στενοχωροῦνται δι' αὐτό, ἀλλ' ἀφοῦ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ σπίτια νὰ καταγίνωνται μὲ τὰς ἰδιωτικὰς των ὑποθέσεις καὶ ὁ ἴδιος θὰ φροντίζη δι' ὅλα τὰ ζητήματα τοῦ κράτους.

#### ΠΩΣ ΕΠΟΛΙΤΕΥΘΗ Ο ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΣ

XVI. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον λοιπὸν ἐγκαθιδρύθη κατ' ἀρχὰς ἡ τυραννία τοῦ Πεισιστράτου καὶ αὐταὶ ὑπῆρξαν αἱ φάσεις αὐτῆς. 2. Ὁ Πεισίστρατος ἐκυβερνοῦσε τὴν πόλιν, ὅπως ἐλέχθη<sup>4</sup>, μὲ μετριοπάθειαν καὶ μᾶλλον νομοταγῶς παρὰ ὡς τύραννος. Γενικὰ, ἦτο φιλόανθρωπος, ἤπιος καὶ ἐπιεικὴς πρὸς τοὺς ἐνόχους, ἰδιαιτέρως δὲ προκατέβαλλε ὡς δάνειον χρήματα εἰς τοὺς πτωχοὺς διὰ τὰς ἐργασίας των, εἰς τρόπον ὥστε νὰ συντηροῦνται ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς. 3. Ἐνεργοῦσε τοιαυτοτρόπως διὰ δύο λόγους: διὰ νὰ εὐρίσκωνται διασκορπισμένοι εἰς τὴν ἐξοχήν, ἀντὶ νὰ περνοῦν τὰς ὥρας των μέσα εἰς τὴν πόλιν, καὶ διὰ νὰ μὴν ἔχουν μῆτε τὴν δρεξιν μῆτε τὸν καιρὸν νὰ καταγίνωνται μὲ τὰ ζητήματα τοῦ κράτους, ἐφόσον θὰ ἔχουν μετρίαν τινα εὐπορίαν καὶ θὰ εἶναι ἀπορροφημένοι ἀπὸ τὰς ἀσχολίας των. 4. Ταυτοχρόνως, μὲ τὸ νὰ καλλιεργῆται ἡ ἐξοχή, ἡῦξαναν καὶ τὰ ἰδικὰ του εἰσοδήματα· διότι εἰσέπραττε φόρον ἀπὸ τὰ προϊόντα<sup>5</sup>. 5. Δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν διώρισε καὶ τοὺς

4. Ὁ Θουκυδίδης (VI 54, 5) δρίζει εἰς τὸ εἰκοστὸν τῆς συγκομιδῆς τὸν εἰσπραττόμενον φόρον, μαρτυρία πιθανώτερα ἀπὸ τὴν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Ζηνοβίου (IV 76), ἀναφέροντος ἐπίσης δεκάτην τῶν γεωργουμένων». Ὅσον ὁ Θουκυδίδης (εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον, 7) ὅσον καὶ οἱ ἄλλοι ἱστορικοὶ ἀναγνωρίζουν ἀπὸ συμφῶ-

σκεύασε δικαστάς, καὶ αὐτὸς ἐξήγει πολλάκις εἰς τὴν χώραν, ἐπισκοπῶν καὶ διαλύων τοὺς διαφερομένους, ὅπως μὴ καταβαίνοντες εἰς τὸ ἄστυ παραμελῶσι τῶν ἔργων. **6.** Τοιαύτης γάρ τις ἐξόδου τῷ Πεισιστράτῳ γιγνομένης συμβῆναι φασὶ τὰ περὶ τὸν ἐν τῷ Ὑμητιῷ γεωργοῦντα τὸ κληθὲν ὕστερον χωρίον ἀτελές. Ἰδὼν γάρ τις παντιεῶς πέτρας σκάπτοντα καὶ ἐργαζόμενον, διὰ τὸ θαυμάσαι τὸν παῖδα ἐκέλευσεν ἐρέσθαι τί γίνεται ἐκ τοῦ χωρίου· ὁ δ' «ὄσα κακὰ καὶ ὀδυναί, ἔφη, καὶ τούτων τῶν κακῶν καὶ τῶν ὀδυνηῶν Πεισιστρατον δεῖ λαβεῖν τὴν δεκάτην». Ὁ μὲν οὖν ἀνθρώπος ἀπεκρίνατο ἀγνοῶν, ὁ δὲ Πεισιστρατος ἠσθεὶς διὰ τὴν παρρησίαν καὶ τὴν φιλεργίαν ἀτελῆ πάντων ἐποίησεν αὐτόν. **7.** Οὐδὲν δὲ τὸ πλῆθος οὐδ' ἐν τοῖς ἄλλοις παρ<ην>ώχλει κατὰ τὴν ἀρχήν, ἀλλ' αἰεὶ παρεσκεύαζεν εἰρήνην καὶ εἰρήρει τὴν ἡσυχίαν· διὸ καὶ πολλὰ κλέ[α ἐ]θρο[ύλλο]υ ὡς ἡ Πεισιστράτου τυραννὶς ὁ ἐπὶ Κρόνου βίος εἶη. συνέβη γὰρ ὕστερον διαδεξαμένων τῶν υἱῶν πολλῶ γενέσθαι τραχυτέραν τὴν ἀρχήν. **8.** Μέγιστον δὲ πάντων ἦν τῶν [ἐ]ρη[μέν]ων τὸ δημοτικὸν εἶναι τῷ ἦθει καὶ φιλήθρῳ. Ἐν τε γὰρ τοῖς ἄλλοις ἐβούλετο πάντα διοικεῖν κατὰ τοὺς νόμους, οὐδεμίαν ἑαυτῷ πλεονεξίαν διδούς, καὶ ποτε προσκληθεὶς φόνου δίκην εἰς Ἄρειον πάγον αὐτὸς μὲν ἀπήνησεν ὡς ἀπολογησόμενος, ὁ δὲ προσκαλεσάμενος φοβηθεὶς ἔλιπεν. **9.** Διὸ καὶ πολὺν χρόνον ἔμεινεν <ἐν> τῇ ἀρχῇ, καὶ ὅτ' ἐκπέσοι πάλιν ἀνελάμβανε ὀφθαλμῶν. Ἐβούλοντο γὰρ καὶ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν δημοτικῶν οἱ πολλοὶ τοὺς μὲν γὰρ ταῖς ὀμιλίαις, τοὺς δὲ ταῖς εἰς τὰ ἴδια βοηθείαις προσήγετο, καὶ πρὸς ἀμφοτέρους ἐπεφύκει καλῶς.

νοῦ διὲ τυραννία τοῦ Πεισιστράτου ὑπῆρξε μετριοπαθής, ἐν συγκρίσει τουλάχιστον μετὲ τῶν υἱῶν του. Πάντως θέον νὰ σημειωθῆ ὅτι ὁ Πεισιστρατος ὑπῆρξε λαϊκὸς δικτάτωρ.

1. Περὶ τῶν «κατὰ δῆμους δικαστῶν» ὁμιλεῖ ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὰ κεφ. XXVI 5 καὶ LIII 1. Ἐπὶ Περικλέους ἀνήρχοντο εἰς τριάντα, μετὰ δὲ τὴν ἐπαναφορὰν τῆς δημοκρατίας—τὸ 403—εἰς 40.

2. Ἡ ἀφήγησις αὕτη, ἀποβλέπουσα πιθανώτατα εἰς τὸ νὰ ἐξη-

δικαστὰς τῶν δῆμων<sup>1</sup> καὶ ὁ ἴδιος ἔδρανε συχνὰ εἰς τὴν ἐξοχήν, ἐπιθεωρῶν καὶ συμφιλιῶνων ὄσους εἶχαν διαφοράς, διὰ τὰ τοὺς ἐμποδίζῃ νὰ κατεβαίνουσι εἰς τὴν πόλιν καὶ παραμελοῦν τὴν ἐργασίαν των. 6. Εἰς κάποιαν ἀπὸ τὰς περιοδείας αὐτὰς τοῦ Πεισιστράτου λέγουσι ὅτι τοῦ συνέβη τὸ ἐπεισόδιον μὲ τὸν ἄνθρωπον πρὸ ἐκαλλιεργοῦσε εἰς τὸν Ὑμηττὸν ἕνα μέρος πρὸ ὠνομάσθη ἔκτοτε «ἀφορολόγητο»<sup>2</sup>. Εἶδε δηλαδὴ κάποιον πρὸ ἔσκαπτε καὶ ἐδόλευε εἰς ἕναν τόπον ἐντελῶς πετρώδη καὶ ἐπειδὴ ἐπαρξενεύθη διέταξε τὸν δούλον του νὰ ἐρωτήσῃ τί ἔβγαξε αὐτὸ τὸ χωράφι. «Κάθε λογῆς ἀναποδιὲς καὶ πίκρες, εἶπε ὁ γεωργός, κί' ἀπ' αὐτὲς τίς ἀναποδιὲς καὶ τίς πίκρες πρέπει νὰ πάρῃ ὁ Πεισιστράτος τὸ φόρο». Ὁ ἄνθρωπος ἔδωσε αὐτὴν τὴν ἀπάντησιν ἀπὸ ἀγνοίας. Ἄλλὰ ὁ Πεισιστράτος, ἐπειδὴ εὐχαριστήθη ἀπὸ τὴν εἰλικρίνειαν καὶ τὴν φιλοπονίαν του, τὸν ἀπήλλαξε ἀπὸ κάθε φόρον. 7. Κατὰ τὰ ἄλλα, δὲν ἐστενοχωροῦσε καθόλου τὸν λαὸν κατὰ τὴν διακυβέρνησιν του, ἀπεναντίας τοῦ ἐξησφάλιζε πάντοτε τὴν εἰρήνην καὶ ἐφρόντιζε διὰ τὴν ἡσυχίαν του. Ὅθεν ἐπανελάμβαναν συχνὰ ἐγκωμισιατικῶς ὅτι ἡ τυραννία τοῦ Πεισιστράτου ἦτο «σάν τὸν καιρὸν τοῦ Κρόνου»<sup>3</sup>· διότι συνέβη ὕστερότερα, ὅταν τὸν διεδέχθησαν τὰ παιδιά του, νὰ γίνῃ πολὺ σκληροτέρα ἢ ἐξουσία. 8. Ἐκεينو πρὸ ἐπαινοῦσαν πρὸ πάντων εἰς αὐτὸν ἦτο ἡ ἀγάπη του πρὸς τὸν λαὸν καὶ ἡ φιλανθρωπία του. Διότι εἰς ὅλα ἤθελε νὰ κυβερνᾷ σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους, χωρὶς νὰ κρατῇ κανένα πλεονέκτημα διὰ τὸν ἑαυτὸν του· κάποτε μάλιστα πρὸ κατηγορήθη δι' ἀνθρωποκτονίαν ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὁ ἴδιος μὲν παρουσιάσθη διὰ νὰ ἀπολογηθῇ, ἀλλὰ ὁ μνηστὴς ἐφοδῆθη καὶ δὲν ἐνεφανίσθη. 9. Διὰ τοῦτο καὶ πολλὸν καιρὸν ἔμεινε εἰς τὴν ἐξουσίαν καί, ὁσάκις τὴν ἔχανε, πάλιν ἐπανήρχετο εὐκολα. Διότι ἡ πλειονότης τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν δημοκρατικῶν ἦτο μὲ τὸ μέρος του, ἐπειδὴ προσεῖλκυε τοὺς πρώτους μὲ τὴν συναναστροφὴν καὶ τοὺς δευτέρους μὲ τὴν συνδρομὴν του εἰς τὰς ἐργασίας των, καὶ ἦτο καμωμένος διὰ νὰ ἀρέσῃ εἰς ἀμφοτέρας τὰς μερίδας.

γῆσιν κάποιαν παροιμίαν ἢ κάποιο τοπωνύμιον, ἀναφέρεται ἀκόμη ἀπὸ τὸν *Διόδωρον* (IX 57), τὸν *Ζηνόβιον* (IV 76) καὶ τὸν *Villoison* (*Anecdota Graeca*, II 40).

3. Παροιματικὴ ἔκφρασις ἀπαντωμένη εἰς [*Πλάτωνος*] Ἱππαρχον 229 B καὶ *Πλουτάρχου* Ἀριστείδην XXIV καὶ Κίμωνα X.

10. Ἦσαν δὲ καὶ τοῖς Ἀθηναίοις οἱ περὶ τῶν τυράννων νόμοι προῖοι κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς, οἳ τ' ἄλλοι καὶ δὴ καὶ ὁ μάλιστα καθήκων πρὸς τὴν τῆς τυραννίδος <κατάστασιν>. Νόμος γὰρ αὐτοῖς ἦν ὁδε· «θέσμια τάδε Ἀθηναίων ἐσὶ καὶ πάτρια· ἐάν τις τυραννεῖν ἐπανιστῶνται [[ἐπὶ τυραννίδι]] ἢ συγκαθιστῆ <τις> τὴν τυραννίδα, αἰτιμον εἶναι καὶ αὐτὸν καὶ γένος».

XVII. Πεισίστρατος μὲν οὖν ἐγκατεγήρασε τῇ ἀρχῇ καὶ ἀπέθανε νοσήσας ἐπὶ Φιλόνεω ἄρχοντας, ἀφ' οὗ μὲν κατέστη τὸ πρῶτον τύραννος ἔτη τριάκοντα καὶ τρία βιώσας, ἃ δ' ἐν τῇ ἀρχῇ διέμεινε ἐνὸς δέοντα εἴκοσι· ἔφυγε γὰρ τὰ λοιπά. 2. Διὸ καὶ φανερώς ληροῦσιν <οἱ> φάσκοντες || ἐρώμενον εἶναι Πεισίστρατον Σόλωνος, καὶ στρατηγεῖν ἐν τῷ πρὸς Μεγαρέας πολέμῳ περὶ Σαλαμῖτος· οὐ γὰρ ἐνδέχεται ταῖς ἡλικίαις, ἐάν τις ἀναλογίζηται τὸν ἐκατέρου βίον καὶ ἐφ' οὗ ἀπέθανεν ἄρχοντας. 3. Τελευτήσαντος δὲ Πεισίστρατου κατεῖχον οἱ υἱεῖς τὴν ἀρχήν, προάγοντες τὰ πράγματα τὸν αὐτὸν τρόπον. Ἦσαν δὲ δύο μὲν ἐκ τῆς γαμειτῆς, Ἰππίας καὶ Ἰππαρχος, δύο δ' ἐκ τῆς Ἀργείας, Ἰοφῶν καὶ Ἠγησίστρατος, ᾧ παρωνύμιον ἦν Θέιταλος. 4. Ἐγγυμὲν γὰρ Πεισίστρατος ἐξ Ἀργους ἀνδρὸς Ἀργείου θυγατέρα, ᾧ ὄνομα ἦν Γοργίλος, Τιμώνασσαν, ἣν πρότερον ἔσχεν γυναῖκα Ἀρχῖνος ὁ Ἀμπρακιώτης τῶν Κυψελιδῶν· ὄθεν καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἀργείους ἐνέστη φιλία, καὶ συνεμαχέσαντο

1. Ὁ Ἀριστοτέλης, ἀκολουθῶν τὸ γλωσσικὸν αἰσθημα τῆς ἐποχῆς του, ἀποδίδει εἰς τὴν λέξιν «ἄτιμος» τὴν ἔννοιαν «ἐστερημένος πολιτικῶν δικαιωμάτων», ἐνῶ τὸν ἄνθρωπον αἰῶνα ὁ ὄρος «ἄτιμία» ἐσήμαινε τὸ τιθεσθαι ἐκτὸς νόμου. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, VIII 5.

2. Τφ 528/7.

3. Πρβλ. Πλουτάρχου Σόλωνα XII 3.

4. Βλέπε σχετικῶς Θουκυδίδην VI 55, 1 καὶ Ἡρόδοτον V 94. Ἀπὸ τῶν τελευταίων πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ Ἠγησίστρατος ἐχηρημά-

10. Ἐξ ἄλλου οἱ νόμοι τῶν Ἀθηναίων οἱ σχετικοὶ μὲ τοὺς τυράννους ἦσαν ἡπιοὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἰδιαιτέρως δὲ ὁ ἀνεσώτατος ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐγκατάστασιν τῆς τυραννίας. Πράγματι, εἶχαν τὸν ἀκόλουθον νόμον: «Οἱ Ἀθηναῖοι ἔχουν τὸν ἐξῆς πατροπαράδοτον θεσμόν· Ἐὰν κανεὶς ἐξεγερθῆ διὰ τὸ γίνῃ τύραννος ἢ βοηθήσῃ εἰς τὴν ἐγκαθίδρυσιν τυραννίας, θά στερῆται τὰ πολιτικά του δικαιώματα, καὶ ὁ ἴδιος καὶ τὸ γένος του»<sup>1</sup>.

#### ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΙΔΑΙ

XVII. Ὁ Πεισίστρατος λοιπὸν ἐγήρασε εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ ἀπέθανε ἀπὸ ἀσθένειαν ἐπὶ ἀρχοντος Φιλόνεου<sup>2</sup>, ἀφ’ οὗ ἔζησε τριάντα τρία χρόνια ὕστερ’ ἀπὸ τὴν πρώτην ἀνάρρησίν του εἰς τὴν τυραννίαν καὶ παρέμεινε δέκα ἐννέα χρόνια εἰς τὴν ἐξουσίαν· διότι κατὰ τὰ ὑπόλοιπα διετέλει ἐξόριστος, 2. Διὰ τοῦτο φανερὰ φλυαροῦν ὅσοι διατείνονται ὅτι ὁ Πεισίστρατος συνεδέετο ἐρωτικά μὲ τὸν Σόλωνα καὶ ὅτι εἶχε χρηματίσει στρατηγὸς κατὰ τὸν πόλεμον τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Μεγαρέων ἐξ αἰτίας τῆς Σαλαμίνος<sup>3</sup>· διότι αὐτὰ δὲν συμπίπτουν μὲ τὴν ἡλικίαν των, ἂν κανεὶς λάβῃ ὑπ’ ὄψιν του τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς τοῦ καθενός των καθὼς καὶ ἐπὶ ποίου ἀρχοντος ἀπέθανε. 3. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πεισιστράτου ἐκράτησαν τὴν ἐξουσίαν τὰ παιδιὰ του καὶ ἐκυβέρνησαν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Εἶχε δύο παιδιὰ ἀπὸ τὴν νόμιμον σύζυγόν του, τὸν Ἴππιαν καὶ τὸν Ἴππαρχον, καὶ δύο ἀπὸ τὴν Ἀργεῖαν, τὸν Ἰσφῶντα καὶ τὸν Ἠγησίστρατον, τὸν ἐπονομαζόμενον Θέτταλον<sup>4</sup>. 4. Διότι ὁ Πεισίστρατος εἶχε πάρει γυναῖκα ἀπὸ τὸ Ἄργος τὴν κόρην ἐνὸς Ἀργείου ονόματι Γοργίλου, τὴν Τιμώνασσαν, ἣ ὁποία προηγουμένως ἦτο ὑπανδρευμένη μὲ τὸν Ἀρχῖνον ἀπὸ τὴν Ἀμπρακίαν, τοῦ οἴκου τῶν Κυψελιδῶν<sup>5</sup>. Ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτὸ προῆλθε καὶ ἡ συμμαχία μὲ τοὺς Ἀργεῖους, ἐκ τῶν ὁποίων χίλιοι ἐδηγούμενοι ἀπὸ τὸν Ἠγησίστρατον ἐπολέμησαν εἰς

τις τυραννός τοῦ Σιγείου. Εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο κατέφυγε καὶ ὁ Ἴππίας ὅταν ἐξεδιώχθη ἀπὸ τῆς Ἀθήνας.

5. Ἀπὸ τοῦ ἀπογόνου τοῦ Κυψέλου, τυράννου τῆς Κορίνθου κατὰ τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰῶνος, ἄλλοι ἐβασίλευσαν εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἄλλοι εἰς τὴν Ἀμπρακίαν.

χίλιοι τὴν ἐπὶ Παλληνίδι μάχην Ἑγησιστράτου κομίσαντος. Γῆμαι δὲ φασὶ τὴν Ἀργείαν οἱ μὲν ἐκπεσόντα τὸ πρῶτον, οἱ δὲ κατέχοντα τὴν ἀρχήν.

XVIII. Ἦσαν δὲ κύριοι μὲν τῶν πραγμάτων διὰ τὰ ἀξιώματα καὶ διὰ τὰς ἡλικίας Ἴππαρχος καὶ Ἰπλίας· πρεσβύτερος δὲ ὢν ὁ Ἰπλίας καὶ τῇ φύσει πολιτικός καὶ ἔμφορον ἐπεσιτάει τῆς ἀρχῆς. Ὁ δὲ Ἴππαρχος παιδιώδης καὶ ἔρωτικός καὶ φιλόμουσος ἦν, καὶ τοὺς περὶ Ἀνακρέοντα καὶ Σιμωνίδην καὶ τοὺς ἄλλους ποιητὰς οὗτος ἦν ὁ μεταπεμπόμενος. 2. Θέτιταλος δὲ νεώτερος πολὺ καὶ τῷ βίῳ θραυὸς καὶ ὑβριστής, ἀφ' οὗ καὶ συνέβη τὴν ἀρχὴν αὐτοῖς γενέσθαι πάντων τῶν κακῶν. Ἐρασθεὶς γὰρ τοῦ Ἀρμόδιου καὶ διαμαρτάνων τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας οὐ κατεῖχε τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἔν τε τοῖς ἄλλοις ἐνεσημαίνετο πικρῶς, καὶ τὸ τελευταῖον μέλλουσαν αὐτοῦ τὴν ἀδελφὴν κληρονομεῖν Παναθηναίοις ἐκώλυσε, λοιδορήσας τι τὸν Ἀρμόδιον ὡς μαλακὸν ὄντα, ὅθεν συνέβη παροξυνθέντα τὸν Ἀρμόδιον καὶ τὸν Ἀριστογείτονα πράττειν τὴν προᾶξιν μετεχόντων πολλῶν. 3. Ἦδη δὲ παραιτηοῦντες ἐν ἀκροπόλει τοῖς Παναθηναίοις Ἰπλίαν — ἐτύγχανεν γὰρ οὗτος μὲν δεχόμενος, ὁ δ' Ἰππαρχος ἀποσιτέλλων τὴν πομπήν —, ἰδόντες τινὰ τῶν κοινωνούντων τῆς πράξεως φιλανθρωπῶς ἐντυγχάνοντα τῷ Ἰπλίᾳ καὶ νομίσαντες μηνύειν, βουλόμενοί τι δεῖσθαι πρὸ τῆς συλλήψεως, καταβάντες καὶ προεξαναστάντες τῶν [ἄλλω]ν τὸν μὲν Ἰππαρχον διακοσμοῦντα τὴν πομπήν παρὰ τὸ Λεωκόρειον ἀπέκτειναν, τὴν δ' ὄλην ἐλυμήναντο προᾶξιν. 4. Αὐτῶν

1. Βλ. ἀνωτέρω, XV 3.

2. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν διήγησιν τῶν ἐπισήμων ἱστορικῶν, εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη τῶν Ἀθηναίων ἐθεώρει τοὺς τυραννοκτόνους ὡς ἐλευθερωτὰς τοῦ λαοῦ. Πρβλ. Ὑπερείδην, Κατὰ Φιλίππ. 3, καὶ Δημοσθένην, πρὸς Λεπτ. 18, 29, 127, 159. Βλ. καὶ παρῶσαν Ἐισαγωγὴν Κορδάτου σελ. 32 καὶ 33.

τὴν μάχην τῆς Παλλήνης<sup>1</sup>. Ἄλλοι λέγουν ὅτι ὁ Πεισίστρατος ἐνυμφεύθη τὴν Ἀργεΐαν κατὰ τὴν πρώτην ἐξορίαν του καὶ ἄλλοι κατὰ τὴν τυραννίαν του.

#### ΦΟΝΟΣ ΤΟΥ ΙΠΠΑΡΧΟΥ

XVIII. Κύριοι τῆς καταστάσεως καὶ λόγῳ τῆς καταγωγῆς καὶ λόγῳ τῆς ἡλικίας των ἦσαν τώρα ὁ Ἴππαρχος καὶ ὁ Ἴππίας. Ὡς πρωτότοκος ποῦ ἦτο ὁ Ἴππίας καὶ γεννημένος διὰ τὴν πολιτικὴν καὶ συνετός, εὕρισκετο ἐπὶ κεφαλῆς τῆς διοικήσεως. Ὁ Ἴππαρχος εἶχε εὐθυμον ἰδιοσυγκρασίαν, ἔρρεπε πρὸς τὸν ἔρωτα καὶ ἦτο φιλότεχνος· αὐτὸς μάλιστα ἦτο ὁ προσκαλέσας εἰς τὰς Ἀθήνας τὸν Ἀνακρέοντα, τὸν Σιμωνίδην καὶ τοὺς ἄλλους ποιητάς. 2. Ὁ Θέτταλος πάλιν, κατὰ πολὺ νεώτερος, εἶχε ἀναιδῆ καὶ ἀνάρμοστον συμπεριφοράν, αὐτὸς δὲ ὑπῆρξε αἰτία ὄλων τῶν δεινῶν. Ἐπειδὴ ἤσθάνθη δηλαδὴ ἔρωτα διὰ τὸν Ἀρμόδιον καὶ δὲν κατώρθωσε νὰ συνδεθῆ μαζὶ του, ἀντὶ νὰ συγκρατήσῃ τὸν θυμὸν του, τοῦ ἐφέρετο μὲ κάθε εὐκαιρίαν προσβλητικά. Εἰς τὸ τέλος, ἐνῶ ἐπρόκειτο ἡ ἀδελφὴ του νὰ λάβῃ μέρος ὡς κληφῶρος εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων, ὁ Θέτταλος τὴν ἐμπόδισε μὲ τὴν ἐξευτελιστικὴν κατὰ τοῦ Ἀρμοδίου κατηγορίαν ὅτι ἦτο γυναικωτὸς. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ὅτι ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων ἠγανάκτησαν καὶ διεπράξαν τὸν φόνον<sup>2</sup>, ἀφοῦ ἐξησφάλισαν πολλοὺς συνενόχους. 3. Ἐπαρφυλάξαν λοιπὸν κατὰ τὰ Παναθηναία εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τὸν Ἴππίαν (διότι αὐτὸς ἐπερίμενε νὰ ὑποδεχθῆ ἐκεῖ τὴν πομπήν, τὴν ὁποίαν προέπεμπε ἀπὸ κάτω ὁ Ἴππαρχος). Ἐπειδὴ ὁμοῦ παρετήρησαν κάποιον ἀπὸ τοὺς συμμετέχοντας εἰς τὴν συνωμοσίαν νὰ συνομιλῆ οἰκειότατα μὲ τὸν Ἴππίαν καὶ ἐφαντάσθησαν ὅτι τοὺς ἐμαρτυροῦσε, ἠθέλησαν νὰ κάμουν κάτι προτοῦ συλληφθῶν. Ἐκατέβησαν λοιπὸν ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἀρχίσαντες τὴν ἐπίθεσιν πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἐφόνευσαν τὸν Ἴππαρχον, ὁ ὁποῖος ἐρρῦθμιζε τὰ σχετικὰ μὲ τὴν πομπὴν πλησίον τοῦ Λεωκορείου<sup>3</sup>, ἀλλὰ προεκάλεσαν τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ὄλου πραξικοπήματος. 4. Ἀπὸ

3. Τὸ Λεωκόρειον ἦτο οἰκοδόμημα ἀκαθορίστου προορισμοῦ, κείμενον, κατὰ τὸν Δημοσθένην, «ἐν μέσῳ τῆς Κεραμικῆς, ἐν ἀγορᾷ καὶ ἐγγὺς τῶν Πυθοδώρου».



δ' ὁ μὲν Ἀρμόδιος εὐθέως ἐτελεύτησεν ὑπὸ τῶν δορυφόρων, ὁ δ' Ἀριστογείτων ὕστερον συλληφθεὶς καὶ πολλὸν χρόνον αἰκισθεὶς. Κατηγόρησεν δ' ἐν ταῖς ἀνάγκαις πολλῶν οἱ καὶ τῇ φύσει τῶν ἐπιφανῶν καὶ φίλοι τοῖς τυράννοις ἦσαν. Οὐ γὰρ ἐδύνατο παραχοῆμα λαβεῖν οὐδὲν ἴχνος τῆς πράξεως, ἀλλ' ὁ λεγόμενος λόγος ὡς ὁ Ἰππίας ἀποστήσας ἀπὸ τῶν ὄπλων τοὺς πομπεύοντας ἐφώρσασεν τοὺς τὰ ἐγχειρίδια ἔχοντας οὐκ ἀληθῆς ἔστιν· οὐ γὰρ ἔπεμπον τό<τε> μεθ' ὄπλων, ἀλλ' ὕστερον τοῦτο κατεσκεύασεν ὁ δῆμος. 5. Κατηγόρει δὲ τῶν τοῦ τυράννου φίλων, ὡς μὲν οἱ δημοτικοὶ φασιν, ἐπίτηδες, ἵνα ἀσεβῆσαιεν ἅμα καὶ γένοιτο ἀσθενεῖς ἀνελόντες τοὺς ἀναίτιους καὶ φίλους ἑαυτῶν, ὡς δ' ἔνιοι λέγουσιν, οὐχὶ πλαττόμενος ἀλλὰ τοὺς συνειδότας ἐμήνυνεν. 6. Καὶ τέλος ὡς οὐκ ἐδύνατο πάντα ποιῶν ἀποθανεῖν, ἐπαγγειλάμενος ὡς ἄλλους μηνύσων πολλοὺς καὶ πείσας αὐτῷ τὸν Ἰππίαν δοῦναι τὴν δεξιὰν πίστεως χάριν, ὡς ἔλαβεν, ὄνειδίσας ὅτι τῷ φονεῖ τᾶδελφοῦ τὴν δεξιὰν δέδωκε, οὕτω παρώξυνε τὸν Ἰππίαν ὥσθ' ὑπὸ τῆς ὀργῆς οὐ κατέσχεν ἑαυτόν, ἀλλὰ σπασάμενος τὴν μάχαιραν διέφθειρεν αὐτόν.

XIX. Μετὰ δὲ ταῦτα συνέβαινεν πολλῶν τραχυτέραν εἶναι τὴν τυραννίδα· καὶ γὰρ διὰ τὸ τιμωρεῖν τὰδελφῶ καὶ διὰ τὸ πολλοὺς ἀνηρηκέναι καὶ ἐκβεβληκέναι πᾶσιν ἦν ἄπιστος καὶ πικρὸς. 2. Ἔτι δὲ τετάρτῳ μάλιστα μετὰ τὸν Ἰπτάρχου θάνατον, ἐπεὶ κακῶς εἶχεν τὰ ἐν τῷ ἄστει, τὴν Μουνηχίαν ἐπεχείρησε τειχίζειν, ὡς ἐκεῖ μεθιδροσόμενος·

1. Περὶ Διόδωρον X 16 καὶ Πολύαινον I 22.

2. Ὁ ὑπαινιγμὸς ἀφορᾷ τὸ χωρίον VI 58, 2 τοῦ Θουκυδίδου. Τὸ γνωστὸν «σχόλιον» τοῦ Καλλιστράτου, τὸ διασωθὲν ἀπὸ τὸν Ἀθήναιον, ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι οἱ συνωμῶται εἶχαν κρύψει τὰ ξίφη των εἰς τὰ σμυρτόκλαδα πού ἐκρατοῦσαν κατὰ τὴν πομπήν.

3. Ἡ Μουνηχία, ὡς δεσπόζουσα ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς τῶν λιμένων

αὐτοὺς τοὺς δύο ὁ Ἄρμόδιος ἐφρονέυθη ἀμέσως ὑπὸ τῶν ἐνόπλων φρουρῶν· ὁ Ἄριστογαίτων ἀπέθανε ἀργότερα, ἀφοῦ τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν ἐκακοποίησαν ἐπὶ μακρὸν. Ὑποβληθεὶς εἰς βασιανιστήρια ἐμαρτύρησε πολλοὺς, οἱ ὅποιοι ἦσαν εὐγενεῖς κατὰ τὴν καταγωγὴν καὶ φίλοι τῶν τυράννων<sup>1</sup>. Διότι δὲν ἠμπόρεσαν νὰ εὕρουν ἀμέσως καμμίαν ἔνδειξιν τῆς συνωμοσίας· καὶ ἡ ὑπάρχουσα φήμη<sup>2</sup>, ὅτι Ἴππίας ἀφώπλισε τὰ μέλη τῆς πομπῆς καὶ ἀνεκάλυψε ἔτσι ἐκείνους πρὸ ἐβαστοῦσαν ξίφη, δὲν εἶναι ἀληθινή. Διότι τότε ἡ πομπὴ δὲν ἐγίνετο ἐνόπλιως, ἀλλὰ ἀργότερα εἰσήχθη ἡ συνήθεια αὐτῆ ἀπὸ τὴν δημοκρατίαν. 5. Ὁ Ἄριστογαίτων κατήγγειλε τοὺς φίλους τῶν τυράννων, κατὰ μὲν τὴν δημοκρατικὴν ἐκδοχὴν, ἐπίτηδες, διὰ νὰ τοὺς καταστήσῃ ἱεροσούλους καὶ ἀνισχύρους συνάμα, ἀφοῦ θὰ ἐφόνευαν ἀνθρώπους ἀθώους καὶ φίλους των, κατὰ τὴν γνώμην δὲ μως μερικῶν, κατέδωσε ἀπροσποίητα τοὺς πραγματικὸς συνενόχους του. 6. Εἰς τὸ τέλος, βλέπων ὅτι παρ' ὅλας τὰς προσπάθειάς του δὲν κατάρθωνε νὰ ἀποθάνῃ, ὑπεσχέθη ὅτι θὰ μαρτυρήσῃ καὶ πολλοὺς ἄλλους καὶ ἔπεισε μὲ αὐτὰ τὸν Ἴππίαν νὰ τοῦ δώσῃ τὸ χέρι εἰς ἔνδειξιν ὑποσχέσεως· ὅταν δὲ μως τὸ ἔπιασε, ἐξύβρισε τὸν τύραννον λέγων ὅτι ἔδωσε τὸ χέρι εἰς τὸν φονέα τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ τὸν ἐξηρέθειος μέχρι τοιοῦτου σημείου, ὥστε ὁ Ἴππίας, μὴ δυνάμενος νὰ συγκρατήσῃ τὴν ὀργὴν, ἀνέσυρε τὸ ξίφος του καὶ τὸν ἐφόνευσε.

#### ΠΤΩΣΙΣ ΤΩΝ ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΙΔΩΝ

XIX. Κατόπιν αὐτῶν ἡ τυραννία ἐγίνε πολὺ περισσότερον σκληρά· διότι, θέλων νὰ ἐκδικηθῇ τὸν ἀδελφόν του καὶ ἀφοῦ ἐφόνευσε ἡ ἐξώρισε πολλὰ πρόσωπα, ὁ Ἴππίας ἐδυσπιστοῦσε πρὸς ὅλους καὶ ἐδείχνετο ἀμελίκτος. 2. Τρία ἡρόνια ἀκριβῶς ὕστερ' ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Ἰππάρχου, ἐπειδὴ ἡ κατάστασις εἰς τὴν πόλιν ἦτο ἀπειλητικὴ, ἐκαταπίεσθη νὰ ὀχυρώσῃ τὴν Μουνιχίαν<sup>3</sup>, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ μεταφερθῇ πρὸς ἐγκατάστασιν ἐκεῖ· ἐπάνω δὲ εἰς αὐτὴν τὴν ἀσχολίαν

τῆς Παιραϊκῆς χερσονήσου θεωρεῖτο ἀνέκλιθεν σπουδαῖον στρατηγικὸν σημεῖον. Πρβλ. κειμ. XXXVIII 1 καὶ LXI 1 ὡς καὶ Θουκυδίδην VIII 92, 5.

ἐν τούτοις δ' ὧν ἐξέπεσεν ὑπὸ Κλεομένους τοῦ Λακεδαιμονίων βασιλέως, χρησμῶν γιγνομένων αἰεὶ τοῖς Λάκωσι καταλύειν τὴν τυραννίδα διὰ τοιάνδ' αἰτίαν. 3. Οἱ φυγάδες, ὧν οἱ Ἀλκμεωνίδαι προειστήκεσαν, αὐτοὶ μὲν δι' αὐτῶν οὐκ ἐδύναντο ποιήσασθαι τὴν κάθοδον, ἀλλ' αἰεὶ προσέπειται· || ἔν τε γὰρ τοῖς ἄλλοις οἷς ἐπραττον διεσφάλλοντο, καὶ τειχίσαντες ἐν τῇ χώρᾳ Λειψύδριον τὸ ὑπὲρ Πάρνηθος, εἰς δὲ συνεξήλθον τινες τῶν ἐκ τοῦ ἄστειως, ἐξεπολιορκήθησαν ὑπὸ τῶν τυράννων, ὅθεν ὕστερον μετὰ ταύτην τὴν συμφρορὰν ἦδον ἐν τοῖς σκολιοῖς αἰεὶ·

αἰαὶ Λειψύδριον προδωσέταιρον,  
οἶους ἄνδρας ἀπώλεσας, μάχεσθαι  
ἀγαθούς τε καὶ εὐπατρίδας,  
οἱ τότε' εἶδειξαν οἶων πατέρων ἔσαν.

4. Ἀποτυγχάνοντες οὖν ἐν ἅπασιν τοῖς ἄλλοις, ἐμισθώσαντο τὸν ἐν Δελφοῖς νεὼν οἰκοδομεῖν, ὅθεν ἐπόρθησαν χρημάτων πρὸς τὴν Λακωνίων βοήθειαν. Ἡ δὲ Πυθία προέφερεν αἰεὶ τοῖς Λακεδαιμονίοις χρησιγηραζομένοις ἐλευθεροῦν τὰς Ἀθήνας εἰς τοῦθ' ἕως προύτρεψε τοὺς Σπαρτιάτας, καίπερ ὄντων ξένων αὐτοῖς τῶν Πεισιστρατιδῶν· συνεβάλλετο δὲ οὐκ ἐλάττω μοῖραν τῆς ὀρυκτῆς τοῖς Λάκωσιν ἢ πρὸς τοὺς Ἀργείους τοῖς Πεισιστρατίδαις ὑπάρχουσα φιλία. 5. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον Ἀγχίμολον ἀλέστειλαν κατὰ θάλατταν ἔχοντα στρατιάν. Ἡτιγηθέντος δ' αὐτοῦ καὶ τελευτήσαντος

1. Ὁχυρὰ τοποθεσία τῆς Πάρνηθος, ἴσως τὸ μεταξὺ τοῦ σημερινοῦ Τατοῦ καὶ Μενιδίου βψωμα «Καραγοῦ Φωλέσα».

2. Τὰ «σκόλια» ἐσφάλλοντο κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν συμποσίων καὶ εἶχαν μορφὴν ἀνάλογον πρὸς τὴν τοῦ παρατιθεμένου. Τὸ σκόλιον αὐτὸ, τὸ ἀναφερόμενον εἰς πεσόντας εὐπατρίδας, εὑρίσκεται καὶ εἰς τὸν Ἀθήναιον XV, 695 e.

3. Ὁ ναὸς τῶν Δελφῶν εἶχε κατὰ τὸ 518 καὶ ἀνφορομένην μὴθην μεταξὺ τῶν ἐτῶν 510 - 515 χάρις εἰς τὴν συνεισφορὰν ἐλοκλήρου τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου, ἀκόμη δὲ καὶ βαρβάρων βασιλέων, ὅπως ἦτο δὲ Ἀμμοῖς τῆς Αἰγύπτου. Φαίνεται ὅτι ὁ ναὸς αὐτὸς κατεστράφη ἐκ νέου τὸ 373 ἐκ σεισμοῦ καὶ καθιζήσεων, διὰ τὰ

του ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Λακεδαιμονίων Κλεομένους, διότι ἐπανελημμένως οἱ χρησμοὶ ὑπέδειξαν εἰς τοὺς Λάκωνας νὰ καταλύσουν τὴν τυραννίδα, καὶ ἰδοὺ διὰ ποίαν αἰτίαν. 3. Οἱ ἐξόριστοι, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων ἦσαν οἱ Ἀλκμεωνίδαι, δὲν ἤμποροῦσαν οἱ ἴδιοι μόνοι τῶν νὰ πραγματοποιήσουν τὴν ἐπιστροφὴν τῶν καὶ διαρκῶς ἀπετύγχανον· δὲν ἐπετύχαιναν εἰς καμμίαν ἀπὸ τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν, καὶ ὅταν ὠχώρωσαν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἀττικῆς, ἐπάνω εἰς τὴν Πάρνηθα, τὸ Λειψύδριον<sup>1</sup>, ὅπου ἐπῆγαν νὰ τοὺς ἀνταμώσουν καὶ μερικοὶ ἀπὸ τὴν πόλιν, ἐνικῆθησαν κατόπιν πολιορκίας ἀπὸ τοὺς τυράννους. Διὰ τοῦτο ἀργότερα, ἔπειτ' ἀπ' αὐτὴν τὴν ἤτταν, ἔψαλλον πάντοτε εἰς τὰ τραγοῦδια τῆς τάβλας<sup>2</sup>:

᾿Ωῦμέ, Λειψύδριον ἄπιστο,  
 πόσους ἀρχόντους ἔφαες ἄξιους  
 γιὰ πόλεμο, ποὺ τόδειξαν  
 τότε ποιοὺς εἶχαν πατερᾶδες.

4. Ἐνῶ λοιπὸν ἐσημείωναν ἀποτυχίαν εἰς ὅλας τῶν τὰς προσπαθείας, οἱ Ἀλκμεωνίδαι ἀνέλαβαν τὴν οἰκοδομήσιν τοῦ ναοῦ τῶν Δελφῶν<sup>3</sup>, πρᾶγμα ποὺ τοὺς ἐξασφάλισε χρηματικούς πόρους, ὥστε νὰ λάβουν ἐξ αἰτίας αὐτῶν ὑποστήριξιν ἀπὸ τοὺς Λάκωνας. Καὶ ἡ Πυθία παρήγγελλε πάντοτε εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους<sup>4</sup> ὁσάκις τὴν ἐσυμβουλευόντο, νὰ ἀπελευθερώσουν τὰς Ἀθήνας, μέχρι τοῦ σημείου ὥστε τοὺς ἔκαμε νὰ τὸ ἀποφασίσουν, ἂν καὶ εἶχαν δεσμοὺς ξενίας μὲ τοὺς Πεισιστρατιδᾶς. Συνετέλεσε δὲ κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸ νὰ παρασυρθοῦν οἱ Λάκωνες ἢ συμμαχία τῶν Ἀργείων καὶ τῶν Πεισιστρατιδῶν. 5. Πρῶτα - πρῶτα λοιπὸν ἔστειλαν διὰ θαλάσσης ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ τὸν Ἀγχίμολον. Ἀφοῦ αὐτὸς ἐνικῆθη καὶ ἐφονεύθη χάρις εἰς τὴν συνδρομὴν ποὺ

ἀνοικοδομηθῆ πάλιν ἀργότερα. Πρβλ. ὡς πρὸς τοὺς Ἀλκμεωνίδας Ἡρόδοτον V 62 - 65, Ἰσοκράτην Περὶ ἀντιδόσεως 232, Δημοσθένην Κατὰ Μειδίου 144 καὶ Φιλόχορον, ἀποσπ. 70.

4. Περὶ τῆς εὐνοίας τῶν ἐν Δελφοῖς ἱερέων πρὸς τοὺς Ἀλκμεωνίδας ὁμιλεῖ ὁ Ἡρόδοτος V 64. Κατὰ τὸν ἴδιον (V 62) οἱ Ἀλκμεωνίδαι ἀπεπεράτωσαν προηγουμένως τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ καὶ κατόπιν, διαθέσαντες χρήματα, ἔπεισαν τοὺς ἐκεῖ ἱερεῖς ὅπως παρακινήσουν τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ τοὺς βοηθήσουν.

διὰ τὸ Κινέαν βοηθῆσαι τὸν Θετταλὸν ἔχοντα χιλίους ἰππεῖς, προσοργισθέντες τῷ γενομένῳ, Κλεομένην ἐξέπεμψαν τὸν βασιλέα στόλον ἔχοντα μείζω κατὰ γῆν, ὃς ἐπεὶ τοὺς τῶν Θετταλῶν ἰππεῖς ἐνίκησεν κωλύοντας αὐτὸν εἰς τὴν Ἰατρικὴν παριέναι, κατακλείσας τὸν Ἰππίαν εἰς τὸ καλούμενον Πελαργικὸν τεῖχος, ἐπολιόρκει μετὰ τῶν Ἀθηναίων. 6. Προσκαθημένον δ' αὐτοῦ συνέπεσεν ὑπεξιόντας ἀλῶναι τοὺς τῶν Πεισιστρατιδῶν υἱεῖς· ὧν ληφθέντων ὁμολογίαν ἐπὶ τῇ τῶν παίδων σωτηρίᾳ ποιησάμενοι, καὶ τὰ ἑαυτῶν ἐν πένθ' ἡμέραις ἐκκομισάμενοι, παρέδωκαν τὴν ἀκρόπολιν τοῖς Ἀθηναίοις ἐπὶ Ἀρπακτίδου ἄρχοντος, κατασχόντες τὴν τυραννίδα μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτὴν ἔτη μάλιστα ἑπτακαίδεκα, τὰ δὲ σύμπαντα σὺν οἷς ὁ πατήρ ἤρξεν ἐνὸς δεῖ πενήκοντα.

XX. Καταλυθείσης δὲ τῆς τυραννίδος ἐστασίαζον πρὸς ἀλλήλους Ἰσαγόρας ὁ Τεισάνδρου φίλος ὢν τῶν τυράννων, καὶ Κλεισθένης τοῦ γένους ὢν τῶν Ἀλκμεωνιδῶν. Ἡτιημένος δὲ ταῖς εἰαιρείαις ὁ Κλεισθένης προσηγάγειο τὸν δῆμον, ἀποδιδούς τῷ πλήθει τὴν πολιτείαν. 2. Ὁ δὲ Ἰσαγόρας ἐπιλειπόμενος τῇ δυνάμει πάλιν ἐπικαλεσάμενος τὸν Κλεομένην, ὄντα ἑαυτῷ ξένον, συνέπεισεν ἐλαύνειν τὸ ἄγος, διὰ τὸ τοὺς Ἀλκμεωνίδας δοκεῖν εἶναι τῶν ἐγαῶν. 3. Ὑπεξελθόντος δὲ τοῦ Κλεισθέους, <ἀφικόμενος ὁ Κλεομένης> μετ' ὀλίγων ἠγγλάτει τῶν Ἀθηναίων ἑπτακοσίας οἰκίας. Ταῦτα δὲ διαπραξάμενος, τὴν

1. Κινέας ὁ Γούνιος ἢ Γουνατος, ἐλθὼν ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν πρὸς βοήθειαν τῶν Πεισιστρατιδῶν, συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων νίκησιν.

2. Ἡ ἔκστρατεία αὕτη ἔγινε τὸ 511/0.

3. Πρόκειται περὶ τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ τεύχους τῆς Ἀκροπόλεως, τὸ ὅποιον καταστράφη τότε καὶ ἔμεινεν ἐρειπωμένον τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ 2ου αἰῶνος μ.Χ.

4. Αἱ εἰταιρεῖαι αὗται ἦσαν ἀναμφιδόλως μὲ τὸ μέρος τῶν τυράννων.

προσέφερε [εἰς τὸν Ἰππίαν] ὁ Κινέας ὁ Θεσσαλὸς<sup>1</sup> μὲ χιλίους ἵππεῖς, ὀργισθέντες ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν περισσότερον, ἔστειλαν διὰ ξηρᾶς τὸν βασιλέα Κλεομένην<sup>2</sup> μὲ μεγαλυτέραν πολεμικὴν ἐτοιμασίαν. Αὐτός, ἀφοῦ κατέβαλε τὸ θεσσαλικὸν ἵππικόν, τὸ ὅποιον ἐζητοῦσε νὰ τοῦ ἐμποδίσῃ τὴν εἰσόδον εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἀπέκλεισε τὸν Ἰππίαν εἰς τὸ λεγόμενον Πελαργικὸν τεῖχος<sup>3</sup> καὶ τὸν ἐπολιόρησε βοηθούμενος ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. 6. Κατὰ τὸν ἀποκλεισμὸν αὐτὸν συνέβη νὰ συλληφθοῦν οἱ υἱοὶ τῶν Πεισιστρατιδῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπροσπαθοῦσαν νὰ διαφύγουν· μετὰ τὴν σύλληψίν των οἱ Πεισιστρατίδαι, διὰ νὰ σώσουν τὰ παιδιὰ των, ἐσυνθηκολόγησαν· μετέφεραν τὰ ὑπάρχοντά των ἐντὸς πέντε ἡμερῶν καὶ παρέδωσαν τὴν Ἀκρόπολιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ ἄρχοντος Ἄρπακτίδου. Ἐκράτησαν ἔτσι τὴν τυραννίαν ἀκριβῶς δέκα ἑπτὰ χρόνια μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς των, εἴτε συνολικῶς σαράντα ἑννέα χρόνια συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς πατρικῆς των ἐξουσίας.

#### Ο ΚΛΕΙΣΘΕΝΗΣ ΕΠΙ ΚΕΦΑΛΗΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΜΕΡΙΔΟΣ

XX. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίας ἐπῆλθε σύγκρουσις μεταξὺ τοῦ Ἰσαγόρα, υἱοῦ τοῦ Τεισάνδρου, φίλου τῶν τυράννων, καὶ τοῦ Κλεισθένης, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ τὸ γένος τῶν Ἀλκμεωνιδῶν. Ἀφοῦ ἠττήθη ἀπὸ τὰς πολιτικὰς ἑταιρείας<sup>4</sup>, ὁ Κλεισθένης ἐζήτησε νὰ προσελκύσῃ τὴν δημοκρατικὴν μερίδα, παραδίδων τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸ πλῆθος<sup>5</sup>. 2. Ὁ Ἰσαγόρας, ἐπειδὴ δὲν εἶχε δύναμιν πολλὴν διὰ ν' ἀγωνισθῇ, ἐπροσκάλεσε ἐκ νέου τὸν Κλεομένην, ὁ ὁποῖος συνεδέετο μαζί του μὲ ξενίαν, καὶ τὸν ἔπεισε νὰ ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας τοὺς ἱεροσούλους<sup>6</sup>, διότι οἱ Ἀλκμεωνίδαι ἔθεωροῦντο ὅτι ἀνήκαν εἰς τοὺς μολυσμένους ἀπὸ τὴν ἱεροσυλίαν. 3. Ἀφοῦ ὁ Κλεισθένης ἔφυγε κρυφὰ ἀπὸ τὴν πόλιν ὁ Κλεομένης φθάσας μὲ ὀλιγάριθμον στρατὸν ἐξεδίωξεν ὡς ἱεροσούλους ἑπτακοσίας ἀθηναϊκὰς οἰκογενείας. Μετὰ τὴν

5. Ἡ φράσις ἄνωσι μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος ἀπὸ ὀλιγαρχίας εἰς δημοκρατίαν καὶ ὄχι ἀπονομὴν πολιτικῶν δικαιωμάτων εἰς ἔθνους καὶ μετοίκους, ὅπως ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τινων.

6. Παρομοία ἐνέργεια τῶν Σπαρτιατῶν ἔγινε καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους, τοῦ ἐποίου ἢ μητέρα ἦτο ἀνεψιὰ τοῦ Κλεισθένης.

μὲν βουλὴν ἐπειρᾶτο καταλύειν, Ἰσαγόραν δὲ καὶ τριακοσίους τῶν φίλων μετ' αὐτοῦ κυρίους καθιστάναί τῆς πόλεως. Τῆς δὲ βουλῆς ἀντιστάσης καὶ συναθροισθέντος τοῦ πλήθους, οἱ μὲν περὶ τὸν Κλεισμένην καὶ Ἰσαγόραν κατέφυγον εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὁ δὲ δῆμος δύο μὲν ἡμέρας προσκαθεζόμενος ἐπολιόρκει, τῇ δὲ τρίτῃ Κλεισμένην μὲν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ πάντας ἀφείσαν ὑποσπόνδους, Κλεισθένην δὲ καὶ τοὺς ἄλλους φυγάδας μετεπέμψαντο. 4. Κατασχόντος δὲ τοῦ δήμου τὰ πράγματα Κλεισθένης ἡγεμῶν ἦν καὶ τοῦ δήμου προστάτης. Αἰτιώτατοι γὰρ σχεδὸν ἐγένοντο τῆς ἐκβολῆς τῶν τυράννων οἱ Ἀλκμεωνίδαι, καὶ στασιάζοντες τὰ πολλὰ διετέλεσαν. 5. Ἐτι δὲ πρότερον τῶν Ἀλκμεωνιδῶν Κήδων ἐπέθετο τοῖς τυράννοις, διὸ καὶ ἦδον καὶ εἰς τοῦτον ἐν τοῖς σκολιοῖς·

Ἐγχει καὶ Κήδωνι, διάκονε, μηδ' ἐπιλήθου,  
εἰ χρεὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσιν οἰνοχοεῖν.

XXI. Διὰ μὲν οὖν ταύτας τὰς αἰτίας ἐπίστευεν ὁ δῆμος τῷ Κλεισθένει. Τότε δὲ τοῦ πλήθους προεσθηκῶς, ἔπει τετάρτῳ μετὰ τὴν τῶν τυράννων κατάλυσιν ἐπὶ Ἰσαγόρου ἄρχοντος, 2. πρῶτον μὲν <οὖν> ἐνεῖμε πάντας εἰς δέκα φυλάς ἀντὶ τῶν τετάρων, ἀναμείξαι βουλόμενος, ὅπως μετασχωσὶ πλείους τῆς πολιτείας· ὅθεν ἐλέγχθη καὶ τὸ μὴ φυλοκρινεῖν || πρὸς τοὺς ἐξετάζειν τὰ γένη βουλομένους. 3. Ἐπειτα τὴν βουλὴν πεντακοσίους ἀντὶ τετρακοσίων κατέστησεν, πεν-

1. Πρβλ. σχετικῶς Ἡρόδοτον V 66—73, ὅπου τὰ γεγονότα ἐκτιθενται ἐλαφρῶς ἀλλοιωμένα, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὴν συνθηκολόγησιν τοῦ Κλεισθέμενος. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι κατὰ τὴν γενομένην συμφωνίαν μόνον εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους θὰ ἐχαρίζετο ἡ ζωὴ· οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Ἰσαγόρου ἐπρόκειτο μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν νὰ φυλακισθοῦν καὶ νὰ θανατωθοῦν.

2. Ἐλεγετακὸν δίστιχον. Ὁ δεῦτερος στίχος εἶναι εἰς δακτυλικὸν πεντάμετρον.

3. Τὸ 508—7.

4. Μετὰ τὸ «πάντας» φαίνεται ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἐννοεῖ ὅτι εἰς

πράξιν του αὐτὴν ἀπεπειράθη νὰ καταργήσῃ τὴν Βουλὴν καὶ νὰ παραχωρήσῃ ἀπόλυτον ἐξουσίαν εἰς τὸν Ἰσαγόραν καὶ εἰς τριακοσίους φίλους του. Ἄλλ' ὅταν ἡ Βουλὴ ἐπρόβαλε ἀντίστασιν καὶ ἔγινε σύναξις τοῦ λαοῦ, οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Κλεισθένους καὶ τοῦ Ἰσαγόρα κατέφυγαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν· ὁ λαὸς ἔμεινε καὶ τοὺς ἐπολιόρκησε ἐκεῖ ἐπὶ δύο ἡμέρας· τὴν τρίτην ἄφησε νὰ φύγουν κατόπιν συνθηκολογήσεως ὁ Κλεισθένης μαζὶ μὲ ὄλους ὅσοι εὗρισκοντο εἰς τὴν Ἀκρόπολιν<sup>1</sup> καὶ ἀνεκάλεσε τὸν Κλεισθένην μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους ἐξορίστους. 4. Ἀφοῦ κατέλαβε τὴν ἐξουσίαν τὸ δημοκρατικὸν κόμμα, ὀδηγὸς καὶ ἀρχηγὸς αὐτοῦ ἔγινε ὁ Κλεισθένης. Διότι οἱ κυριώτεροι σχεδὸν συντελεστοὶ τῆς ἐξώσεως τῶν τυράννων ὑπῆρξαν οἱ Ἀλκμεωνίδαι, οἱ ὅποιοι τὸν περισσότερον καιρὸν ἐστάθησαν ἀντίπαλοι των. 5. Παλαιότερα ἤδη ἕνας ἀπὸ τοὺς Ἀλκμεωνίδας, ὁ Κήδων, εἶχε πολεμήσει τοὺς τυράννους·—διὰ τοῦτο καὶ ἔψαλλον πρὸς τιμὴν του εἰς τὰ τραγούδια τῆς τάβλας<sup>2</sup> :

Γιὰ βάλῃ καὶ στὸν Κήδωνα, μὴν τ' ἀστοχῆσις, δοῦλε,  
μιά πού ταιριάζει στοὺς γενναίους κραοὶ νὰ τοὺς κερνάμε.

#### ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΛΕΙΣΘΕΝΟΥΣ

XXI. Δι' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς λόγους οἱ δημοκρατικοὶ εἶχαν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Κλεισθένην. Τότε αὐτός, τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τῆς λαϊκῆς παρατάξεως, τρία χρόνια ἔπειτ' ἀπὸ τὴν πτώσιν τῆς τυραννίας ἐπὶ ἄρχοντος Ἰσαγόρα<sup>3</sup>, 2. κατὰ πρῶτον κατένειμε ὄλους<sup>4</sup> εἰς δέκα φυλάς ἀντὶ τεσσάρων, διότι ἤθελε νὰ τοὺς συγχωνεύσῃ, διὰ νὰ ἀποκτήσουν ἔτσι περισσότερα πολιτικὰ δικαιώματα· διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγαν νὰ μὴν ἀπασχολοῦνται μὲ φυλάς ὅσοι ἤθελαν νὰ ἐρευνοῦν περὶ τῶν γενῶν<sup>5</sup>. 3. Ἐπειτα ὤρισαν ν' ἀποτελεῖται ἡ βουλὴ ἀπὸ πεντακοσίου πολιτάς ἀντὶ τετρακοσίων, πενήντα ἀπὸ

---

τὴν νέαν αὐτὴν διαίρεσιν τῶν φυλῶν συνεπιογίσθησαν καὶ οἱ ξένοι καὶ ἀπελευθεροὶ τῆς Ἀττικῆς, ἀκριβῶς διὰ νὰ μὴν ὑρίστανται πλέον διακρίσεις μεταξὺ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς τέσσαρας παλαιὰς φυλάς καὶ τῶν νέων πολιτῶν. Ἔτσι ἐδημιουργήθησαν νέοι πολιτικοὶ θεσμοὶ εἰς τὰς Ἀθήνας.

5. Οἱ ἀνήκοντες λοιπὸν εἰς τὸ αὐτὸ «γένος» ἤμποροσαν ἀπὸ τότε νὰ ἀνήκουν εἰς διαφόρους φυλάς, αἱ ὅποια ἄλλωστε ἀπέβαλαν πλέον καὶ αὐτὰ τὸν τοπικὸν των χαρακτήρα.



τήκοντα ἐξ ἐκάστης φυλῆς· τότε δ' ἦσαν ἑκατόν. Διὰ τοῦτο δὲ οὐκ εἰς δώδεκα φυλάς συνέταξεν, ὅπως αὐτῷ μὴ συμβαίῃν μερίζειν κατὰ τὰς προϋπαρχούσας τριτιῦς· ἦσαν γὰρ ἐκ τετάρων φυλῶν δώδεκα τριτιῦτες, ὥστ' οὐ συνέπιπτεν ἀναμίσγεσθαι τὸ πλῆθος. 4. Διένειμε δὲ καὶ τὴν χώραν κατὰ δήμους τριάκοντα μέρη, δέκα μὲν τῶν περὶ τὸ ἄστυ, δέκα δὲ τῆς παραλίας, δέκα δὲ τῆς μεσογείου, καὶ ταύτας ἐπονομάσας τριτιῦς, ἐκλήρωσεν τρεῖς εἰς τὴν φυλὴν ἐκάστην, ὅπως ἐκάστη μετέχη πάντων τῶν τόπων. Καὶ δημότας ἐποίησεν ἀλλήλων τοὺς οἰκοῦντας ἐν ἐκάστῳ τῶν δήμων, ἵνα μὴ πατρόθεν προσαγορεύοντες ἐξελέγχωσιν τοὺς νεοπολίτας, ἀλλὰ τῶν δήμων ἀναγορεύωσιν· ὅθεν καὶ καλοῦσιν Ἰθνηναῖοι σφᾶς αὐτοὺς τῶν δήμων. 5. Κατέστησε δὲ καὶ δημάρχους τὴν αὐτὴν ἔχοντας ἐπιμέλειαν τοῖς πρότερον ναυκράοις· καὶ γὰρ τοὺς δήμους ἀντὶ τῶν ναυκραριῶν ἐποίησεν. Προσηγόρευσε δὲ τῶν δήμων τοὺς μὲν ἀπὸ τῶν τόπων, τοὺς δὲ ἀπὸ τῶν κτισάντων· οὐ γὰρ ἅπαντες ὑπῆρχον ἔτι τοῖς τόποις. 6. Τὰ δὲ γένη καὶ τὰς φρατρίδας καὶ τὰς ἱερωσύνας εἶασεν ἔχειν ἐκάστους κατὰ τὰ πάτρια. Ταῖς δὲ φυλαῖς ἐποίησεν ἐπωνύμους ἐκ τῶν προκοιθέντων ἑκατὸν ἀρχηγετῶν, οὓς ἀνείλεν ἡ Πυθία δέκα.

1. Βλ. ἀνωτέρω V 13.

2. Τὸ μέτρον αὐτὸ ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ διασπᾶσθαι μὲ εἰρηνικὸν τρόπον τὴν συνοχὴν τῶν τοπικῶν καὶ ταξικῶν συμφερόντων τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὰς παλαιότερας φυλάς, ἐπίσης δὲ τὸν τερματισμὸν τῶν συνήθων μέχρι τότε πολιτικῶν συγκρούσεων.

3. Οἱ Ἰθνηναῖοι πρὸ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Κλεισθέους προσέθεταν εἰς τὸ ὄνομα των καὶ τὸ πατρωνυμικόν. Εἰς τὸ ἐξῆς ὑπεχρέωθησαν νὰ προσλάβουν πλὴν τοῦ πατρωνυμικοῦ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ δήμου των, ἵνα ἔχοντες κοινὸν τὸ δημοτικὸν ὄνομα ἐξισωθῶν οἱ παλαιοὶ καὶ οἱ νέοι πολῖται.

4. Ἦσαν αὐταὶ 48 τὸν ἀριθμὸν. Βλ. ἀνωτέρω VIII 3. Ὁ τεχνητὸς ἐκεῖνος σχηματισμὸς των ἀντικατεστάθη ἤδη μὲ μίαν διαίρεσιν ἐντελῶς πολιτικοῦ χαρακτήρος.

5. Κατόπιν τῆς νέας αὐτῆς διαιρέσεως ἀπετελέσθησαν 100 δήμοι, ὅπως εἰκάζεται ἀπὸ διαφόρους μαρτυρίας, ὅχι ὁμοῦ ρητάς. Τὰ γνωστὰ εἰς ἡμᾶς ὀνόματα ἀττικῶν δήμων ἀνέρχονται, ἐν τούτοις, εἰς 174.

κάθε φυλήν (ἐνῶ μέχρι τότε ἦσαν ἑκατὸν ἀπὸ τὴν καθεμίαν). Δι' αὐτὸν τὸν λόγον δὲν κατέταξε τοὺς πολίτας εἰς δώδεκα φυλάς, διὰ τὴν ἀποφύγη τὴν τοῦ ὑποδιαίρεση ἀνάλογα μὲ τὰς προϋπαρχούσας τριττύας<sup>1</sup>. διότι ὑπῆρχαν δώδεκα τριττύες προσερχόμεναι ἀπὸ τὰς τέσσαρας φυλάς, καὶ ἔτσι δὲν ἐπῆρξετο συγχώνευσις τοῦ λαοῦ. 4. Διῆρεσε ἐπίσης τὴν χώραν εἰς τριάντα ἀθροίσματα δήμων, δέκα τὴν πόλιν καὶ τὰ περίχωρα, δέκα τὰ παράλια καὶ δέκα τὰ μεσόγεια· τὰς ὑποδιαίρεσεις αὐτὰς τὰς ἐκάλεσε τριττύας καὶ διὰ κλήρου ἐσύναψε τρεῖς εἰς κάθε φυλήν, διὰ τὴν ἀπαρτίζεται κάθε φυλὴ ἀπὸ ὄλων τὰς περιοχῶν<sup>2</sup>. Ἔκαμε συνδημότας ἑσους ἑκατοικοῦσαν εἰς κάθε δήμον διὰ τὴν τοὺς ἐμποδίσῃ τὴν καλοῦνται μόνον μὲ τὸ πατρικὸν τοὺς ὄνομα<sup>3</sup> καὶ τὴν ἀποκαλύπτουν ἔτσι τοὺς νέους πολίτας, καὶ διὰ τὴν τοὺς κάμῃ ἀπειναντίας τὴν ὀνομαζῶνται ἀπὸ τοὺς δήμους· ἀπὸ τότε οἱ Ἄθηναῖοι ἀναφέρουν εἰς τὴν ὀνομασίαν τοὺς δήμους τῶν. 5. Ἐπίσης διώρισε τὴν ἀρχαίαν, οἱ ὅποιοι εἶχαν τὴν ἰδίαν ὑπηρεσίαν μὲ τοὺς παλαιοὺς ναυκράτους· διότι τὰς ναυκραρίας<sup>4</sup> τὰς ἀντικατέστησε μὲ τοὺς δήμους<sup>5</sup>. Καὶ εἰς τοὺς δήμους ἔδωσε ὀνομασίας εἴτε ἀπὸ τὰ τοπωνύμια εἴτε ἀπὸ τοὺς ἰδρυτὰς τῶν· διότι δὲν εὗρισκοντο ὄλοι εἰς μέρη μὲ ὀνομασίας. 6. Τὰ γένη, τὰς φρατρίας<sup>7</sup> καὶ τὰ ἱερατικὰ ἀξιώματα ἄφησε τὴν διατηρῆσθαι καθένας τῶν σύμφωνα μὲ τὰ πατροπαράδοτα. Ὅσον διὰ τὰς φυλάς, τοὺς ἔδωσε ὀνόματα ἀπὸ τοὺς ὑποδειχθέντας ἑκατὸν ἐθνικοὺς ἀρχηγούς, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξέλεξε δέκα ἢ Πυθία.

6. Τὸ ὅτι ὑπῆρχαν δήμοι καὶ πρὸ τοῦ Κλεισθέους μαρτυρεῖται ρητῶς ἀπὸ τὴν Πλάτωνα ("Ἰππαρχ. 228 D): «ὁ Ἰππαρχος ἔστησεν Ἐρμῆς κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐν μέσῳ τοῦ ἄστεως καὶ τῶν δήμων ἐκάστων». Προκείμενον διὰ τὰς ὀνομασίας τῶν δήμων, ὁ συγγραφεὺς ἐξυπονοεῖ καὶ τὸ ὅτι αἱ ἡδὴ ὑπάρχουσαι κατέστησαν τώρα δημόσιαι.

7. Οἱ εὐγενεῖς οἴκοι, τὰ «γένη», ἦσαν συνηνωμένοι εἰς ἐμάδας ἐχούσας θρησκευτικὸν σύνδεσμον, τὰς «φρατρίας». Ἀντίστοιχοι πρὸς αὐτὰς ἦσαν οἱ «θίασοι», δηλ. θρησκευτικαὶ πάλιν εἰσὶν ἀποτελούμεναι ἀπὸ νέους πολίτας τῆς κατωτέρας τάξεως. Τὸ γεγονός ὅτι ἕνας Ἀθηναῖος ἀνῆκε εἰς μίαν φρατρίαν, ἦτο μία ἀπὸ τὰς σοβαρωτέρας ἀποδείξεις περὶ τῆς νομιμότητος τῆς καταγωγῆς του. Εἶναι ἐξαιρετικὴ ἢ περιπτώσις κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξουσιοδοτήθη ὁ Περικλῆς τὴν ἐγγράφῃ εἰς τὴν φρατρίαν τοῦ τὸν υἱὸν τῆς Ἀσπασίας (περὶ Πλουτάρχου Περικλῆν, XXXVII).

XXII. Τούτων δὲ γενομένων δημοτικωτέρα πολὺ τῆς Σόλωνος ἐγένετο ἡ πολιτεία· καὶ γὰρ συνέβη τοὺς μὲν Σόλωνος νόμους ἀφανίσει τὴν τυραννίδα διὰ τὸ μὴ χρῆσθαι, καινοὺς δ' ἄλλους θεῖναι τὸν Κλεισθέην στοχαζόμενον τοῦ πλήθους, ἐν οἷς ἐτέθη καὶ ὁ περὶ τοῦ δοτρακισμοῦ νόμος. 2. Πρῶτον μὲν οὖν ἔτει πέμπτῳ μετὰ ταύτην τὴν κατάστασιν ἐφ' Ἐρμοκρέοντος ἄρχοντος, τῇ βουλῇ τοῖς πεντακοσίοις τὸν δοκον ἐποίησαν, ὃν ἔτι καὶ νῦν ὀμνύουσιν. Ἐπειτα τοὺς στρατηγούς ἤροῦντο κατὰ φυλάς, ἐξ ἑκάστης φυλῆς ἓνα, τῆς δὲ ἀπάσης στρατιᾶς ἡγεμὸν ἦν ὁ πολέμαρχος. 3. Ἐτεὶ δὲ μετὰ ταῦτα δωδεκάτῳ νικήσαντες τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ἐπὶ Φαινίππου ἄρχοντος, διαλιπόντες ἔτη δύο μετὰ τὴν νίκην, θαρροῦντος ἤδη τοῦ δήμου, τότε πρῶτον ἐχρήσαντο τῷ νόμῳ τῷ περὶ τὸν δοτρακισμόν, ὃς ἐτέθη διὰ τὴν ὑποψίαν τῶν ἐν ταῖς δυνάμεσιν, ὅτι Πεισίστρατος δημαγωγὸς καὶ στρατηγὸς ὢν τύραννος κατέστη. 4. Καὶ πρῶτος ὠστρακίσθη τῶν ἐκείνου συγγενῶν Ἴππαρχος Χάρμων Κολλυτεύς· δι' ὃν καὶ μάλιστα τὸν νόμον ἔθηκεν ὁ Κλεισθένης, ἐξελάσει βουλόμενος αὐτόν. Οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι τοὺς τῶν τυράννων φίλους, ὅσοι μὴ συνεξαμαρτάνοιεν ἐν ταῖς ταραχαῖς, εἶων οἰκεῖν τὴν πόλιν, χρώμενοι τῇ εἰσθυίᾳ τοῦ δήμου προόττη· ὢν ἡγεμὸν καὶ προσιάτης ἦν Ἴππαρχος. 5. Εὐθύς δὲ τῷ ὑστέρῳ ἔτει ἐπὶ Τελεσίνου ἄρχοντος ἐκνά-

1. Ἡ ὀνομασία προήλθεν ἀπὸ τὰ δοτρακα, τὰ ὅποια ἀχρησιμοποιοῦντο εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ὡς ψηφοδέλτια. Ὁ περὶ δοτρακισμοῦ νόμος ἀφηρμόζετο ἀπὸ τοῦ ἔτους 488 μέχρι τοῦ 418. Ἡ αἰτία τῆς εἰσαγωγῆς του ἀκτιθεταὶ ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλην εἰς τὰ «Πολιτικά» του (III, 13, σ. 82, 13): «Διὸ καὶ τίθενται τὸν δοτρακισμόν αἱ δημοκρατούμεναι πόλεις διὰ τὴν τοιούτην αἰτίαν· αὐταὶ γὰρ δὴ δοκοδοσι διώκειν τὴν ἰσότητά μάλιστα πάντων, ὥστε τοὺς δοκοδόντας ὑπερέχειν δυνάμει διὰ πλοῦτον ἢ πολυφιλίαν ἢ τινα ἄλλην πολιτικὴν ἰσχὴν ὠστρακίζον καὶ μεθίστασαν ἐκ τῆς πόλεως χρόνους ὄρισμένους» (βλ. ἐπὶ μίαν δεκάστιαν). Ἀργότερα ὁμοῦς ἐγένετο κατάχρησις τοῦ μέτρου τούτου καὶ ἀπικρατήσεως ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἰσχυροτέρας παρατάξεως ἅμα τῇ ἀπικρατήσει του νὰ ἐξορίσῃ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀντιπολιτεύσεως, διὰ νὰ κυβερνᾷ ἀνενόχλητα.

2. Τὸ 501/0.

ΟΣΤΡΑΚΙΣΜΟΣ. ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΝ ΣΑΛΑΜΙΝΙ  
ΝΑΥΜΑΧΙΑΣ

XXII. Κατόπιν τῶν μεταβολῶν αὐτῶν τὸ πολίτευμα ἔγινε περισσότερο δημοκρατικὸν ἀπὸ ὅ,τι ἦτο ἐπὶ Σόλωνος. Διότι εἶχε θέσει εἰς ἀχρησίαν τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος ἢ τυραννία καὶ ὁ Κλεισθένης θέλων νὰ κατακτήσῃ τὸ πλῆθος ἐθέσπισε νέους τοιοῦτους, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐθεσπίσθη καὶ ὁ νόμος περὶ ὀστρακισμοῦ<sup>1</sup>. 2. Πρῶτα - πρῶτα, τὸ πέμπτον ἔτος ἔπειτα ἀπ' αὐτὴν τὴν μεταρρύθμισιν, ἐπὶ ἄρχοντος Ἑρμοκρέοντος<sup>2</sup> συνέταξαν διὰ τὴν Βουλὴν τῶν Πεντακσίων τὸν ὄρκον τὸν ὁποῖον δίδουν ἀκόμη καὶ τώρα. Ἐπειτα ἐξέλεξαν τοὺς στρατηγοὺς<sup>3</sup> κατὰ φυλὰς, ἕναν ἀπὸ κάθε φυλῆν, ἐνῶ ἀρχηγὸς ὅλου τοῦ στρατεύματος ἦτο ὁ πολέμαρχος. 3. Ἐνδεκα χρόνια ὑστερώτερ, ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ἐκέρδισαν τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, ἐπὶ ἄρχοντος Φαιλίππου, ἀφοῦ ἐπέρασαν δύο χρόνια ἀπὸ τὴν νίκην, καθὼς ὁ λαὸς διαρκῶς ἐνισχύετο, τότε διὰ πρώτην φοράν ἔθεσαν εἰς ἐφαρμογὴν τὸν νόμον περὶ ὀστρακισμοῦ, τὸν ὁποῖον εἶχαν θεσπίσει ἀπὸ δυσπιστίαν πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς, διότι καὶ ὁ Πεισίστρατος ἦτο ἀρχηγὸς τῆς λαϊκῆς παρατάξεως καὶ στρατηγὸς ὅταν ἔγινε τύραννος. 4. Ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος ἐτιμωρήθη ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς του δι' ὀστρακισμοῦ ὑπῆρξεν ὁ Ἴππαρχος, οὐδὲς τοῦ Χάρμου, ἀπὸ τὸν δῆμον Κολλυτόν<sup>4</sup>. δι' αὐτὸν ἐξ ἄλλου ἐθέσπισε κυρίως τὸν νόμον ὁ Κλεισθένης, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τὸν ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Διότι οἱ Ἀθηναῖοι, ἐφαρμύζοντες τὴν συνηθισμένην ἐπιείκειαν τῆς δημοκρατίας, ἐπέτρεπαν νὰ διαμένουν εἰς τὴν πόλιν οἱ φίλοι τῶν τυράννων, ὅσοι δὲν ἀνεμιγνύοντο μαζί τους εἰς πολιτικὰς ταραχάς· καὶ ἦτο ὀδηγὸς καὶ ἀρχηγὸς αὐτῶν ὁ Ἴππαρχος. 5. Τὸ ἀκόλουθον δὲ ἀμέσως ἔτος, ἐπὶ ἄρχοντος Τελεσίνου<sup>5</sup>, ἐκλήρωσαν τοὺς ἐν-

3. Περὶ τῶν στρατηγῶν γίνεται λόγος εἰς τὰ ἀκόλουθα κεφάλαια τοῦ ἔργου: IV 2, XXII 2, XXIII 1, XXIII, 3, XXVI 1, XXIX 4, XXX 2, XXXI 2, XLIII 1, LIX 2, LXI 1-2.

4. Ὁ Ἴππαρχος αὐτὸς ἐχρημάτισεν ἄρχων τὸ 496/5 καὶ κατεδικάσθη εἰς ὀστρακισμόν τὸ 488/7. Ἐάν ὑπῆρχαν καὶ παλαιότεροι «ὀστρακισμένοι» αὐτοὶ θὰ ἐπανήλθαν προτοῦ ἐκδοθῆ τὸ ψήφισμα τῆς ἀμνηστίας, ἀπὸ τὸ ὁποῖον παρέλαβε ὁ Ἀριστοτέλης τὰ ἀναφερόμενα ἐδῶ ὀνόματα.

5. Τὸ 487/6.

μευσαν τοὺς ἐννέα ἄρχοντας κατὰ φυλάς ἐκ τῶν προκριθέντων ὑπὸ τῶν δημοτῶν πεντακοσίων, τότε μετὰ τὴν τυραννίδα πρῶτον· οἱ δὲ πρότεροι πάντες ἦσαν αἰρετοί· καὶ ὡστρακίσθη Μεγακλῆς Ἴπποκράτους Ἀλωπεκῆθεν. 6. Ἐπὶ μὲν οὖν ἔτη γ' τοὺς τῶν τυράννων φίλους ὡστράκιζον, ὧν χάριν ὁ νόμος ἐτέθη· μετὰ δὲ ταῦτα τῷ τειάρτῳ ἔτει καὶ τῶν ἄλλων εἴ τις δοκοίη μείζων εἶναι μεθίσταντο· καὶ πρῶτος ὡστρακίσθη τῶν ἄπωθεν τῆς τυραννίδος Ξάνθιππος ὁ Ἀρίφρονος. 7. Ἐτει δὲ τρίτῳ μετὰ ταῦτα Νικοδόμημον ἄρχοντας, ὡς ἐφάνη τὰ μέταλλα τὰ ἐν Μαρωνείᾳ καὶ περιεγένετο τῇ πόλει τάλαντα ἑκατὸν ἐκ τῶν ἔργων, συμβουλευόντων τινῶν τῷ δήμῳ διανείμασθαι τὸ ἀργύριον, Θεμιστοκλῆς ἐκώλυσεν, οὐ λέγων ὅτι χρήσεται τοῖς χρήμασιν ἀλλὰ δανεῖσαι κελεύων τοῖς πλοσιωτάτοις Ἀθηναίων ἑκατὸν ἑκάστῳ τάλαντον, εἴτ', ἐὰν μὲν ἀρέσκη τὸ ἀνάλωμα, τῆς πόλεως εἶναι τὴν δαπάνην, εἰ δὲ μή, κομίσασθαι τὰ χρήματα παρὰ τῶν δανεισαμένων. Λαβὼν δ' ἐπὶ τούτοις ἐναυπηγήσατο τριήρεις ἑκατόν, ἑκάστου ναυπηγουμένου τῶν ἑκατὸν μίαν, αἷς ἐναυμάχησαν ἐν Σαλαμίῳι πρὸς τοὺς βαρβάρους. Ὠστρακίσθη δ' ἐν τούτοις τοῖς καιροῖς Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου. 8. Τειάρτῳ δ' ἔτει κατεδέξαντο πάντας τοὺς ὡστρακισμένους ἄρχοντας Ὑψιχίδου, διὰ τὴν Ξέρξου στρατείαν· καὶ τὸ λοιπὸν ὥρισαν τοῖς ὡστρακιστέοις ἐντὸς Γεραιστοῦ καὶ Σκυλλαίου κατοικεῖν ἢ ἀτίμους· εἶναι καθάπαξ.

1. Τὸ 485/4.

2. Ἡ Μαρωνεία ἦτο τὸ πλουσιώτερον τμήμα τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρείου.

3. Βλ. σχετικῶς Ἡρόδοτον VIII 144, Θουκυδίδην I 14, 2, Πλουτάρχου Θεμιστοκλήν IV καὶ Πολύαινον I 30.

4. Τὸ 481/0.

5. Ἡ διόρθωσις τοῦ «ἐντὸς» τοῦ χειρογράφου εἰς «ἐκτὸς», τὴν ἑποῖαν δέχονται μερικοί, δὲν φαίνεται καθόλου ἀναγκαῖα. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν συμπέραν τοὺς θεωρουμένους ὡς ἐπικινδύνους νὰ τοὺς ἐξο-

νέα ἄρχοντας κατὰ φυλάς, ἀπὸ τοὺς πεντακοσίους ὑποψηφίους τοὺς ἐκλεγέντας ὑπὸ τῶν δημοτῶν, τότε διὰ πρώτην φοράν μετὰ τὴν τυραννίαν (βλοῖ δὲ οἱ προηγούμενοι ἐχειροτονοῦντο)· καὶ ἐτιμωρήθη δι' ὄστρακισμοῦ ὁ Μεγακλῆς, ὁ υἱὸς τοῦ Ἴπποκράτους, ἀπὸ τὸν δῆμον τῆς Ἄλωπεκῆς. 6. Λοιπὸν ἐπὶ τρία ἔτη ἐτιμωροῦσαν με' ὄστρακισμὸν τοὺς φίλους τῶν τυράννων, διὰ τοὺς ὁποίους καὶ ἐθεσπίσθη ὁ νόμος ὑστερώτερα, κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος, ἀπεμακρύνοντο καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὅσοι ἐφαίνοντο πολὺ ἰσχυροὶ καὶ πρῶτος ἐτιμωρήθη δι' ὄστρακισμοῦ ἀπὸ ὅσους δὲν ἀπέβλεπαν εἰς τὴν τυραννίαν ὁ Ξάνθιππος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρίφρονος<sup>1</sup>. 7. Δύο χρόνια ἀργότερα, ἐπὶ ἄρχοντος Νικοδήμου, ὅτε ἀνεκαλύφθησαν τὰ μεταλλεῖα τῆς Μαρωνείας<sup>2</sup> καὶ τὸ κράτος ἐκέρδισε ἑκατὸν τάλαντα ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευσίν των, μερικοὶ ἐσυμβούλευαν τὸν λαὸν νὰ μοιρασθῆ τὰ χρήματα· ἀλλὰ ὁ Θεμιστοκλῆς ἀντετάχθη εἰς τοῦτο καί, χωρὶς νὰ εἰπῆ κατὰ ποῖον τρόπον θὰ ἐχρησιμοποιοῦσε τὰ χρήματα, ἐσύστησε νὰ δανείσων ἀπὸ ἓνα τάλαντον εἰς τοὺς ἑκατὸν πλουσιωτέρους Ἀθηναίους· κατόπιν δέ, ἐὰν ἐνεκρίνετο ὁ σκοπὸς διὰ τὸν ὁποῖον εἶχαν διατεθῆ, νὰ ἐπιβαρυνθῆ με' τὰ ἔξοδα τὸ κράτος, εἰδεμῆ νὰ εἰσπράξουν τὰ χρήματα ἀπὸ τοὺς ὀφειλέτας. Ἀπὸ ἐπῆρε με' αὐτοὺς τοὺς δρους τὸ ποσόν, ἐναυπήγησεν ἑκατὸν τριήρεις<sup>3</sup>, ἐφόσον ὁ καθένας τοὺς ἐναυπήγησε ἀπὸ μίαν, καὶ με' αὐτὰς ἐπολέμησαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν Σαλαμίνα ἐναντίον τῶν βερβάρων. Κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην ἐτιμωρήθη με' ὄστρακισμὸν καὶ ὁ Ἀριστείδης, ὁ υἱὸς τοῦ Λυσιμάχου. 8. Τὸ τέταρτον ὄμως ἔτος, ἐπὶ ἄρχοντος Ὑψιχίδου<sup>4</sup>, ἀνεκάλεσαν ὄλους ὅσοι εἶχαν τιμωρηθῆ με' ὄστρακισμὸν, λόγῳ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξου· καὶ διὰ τὸ μέλλον διέταξαν οἱ ὄστρακιζόμενοι νὰ παραμένουν ἐντὸς<sup>5</sup> τῆς ἀκτῖνος τοῦ Γεραιστοῦ καὶ τοῦ Σκυλλαίου<sup>6</sup>, ἄλλως νὰ στεροῦνται διὰ παντὸς τὰ πολιτικὰ των δικαιώματα.

---

ρίζουν εἰς πλησιοχώρους πόλεις, ὅπου ἤμποροῦσαν νὰ τοὺς ἐπιβλέπουν, καὶ ὄχι πέραν τῶν συνόρων των, ἐπόθεν ὀπίσθε κίνδυνος νὰ θραπέψωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον ἢ ἄλλως νὰ βλάψουν τὴν πατρίδα.

6. Τὸ ἀκρωτήριον Γεραιστός ἐδρίσκειται εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς Εὐβοίας, τὸ δὲ Σκύλλαιον εἰς τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Πελοποννήσου, παρὰ τὴν εἰσοδὸν τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου.

XXIII. Τότε μὲν οὖν μέχρι τούτου προῆλθεν ἡ πόλις, ἄμα τῇ δημοκρατίᾳ κατὰ μικρὸν ἀξαναμένῃ· μετὰ δὲ τὰ Μηδικὰ πάλιν ἴσχυσεν ἢ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλή καὶ διώκει τὴν πόλιν, οὐδενὶ δόγματι λαβοῦσα τὴν ἡγεμονίαν, ἀλλὰ διὰ τὸ γενέσθαι τῆς περὶ Σαλαμίνα ναυμαχίας αἰτία. Τῶν γὰρ στρατηγῶν ἐξαπορησάντων τοῖς πράγμασι καὶ κηρυξάντων σφίσειν ἕκαστον ἑαυτόν, πορίσασα δραχμὰς ἑκάστῳ ὀκτὼ διέδωκε καὶ ἐνεβίβασεν εἰς τὰς ναῦς. 2. Διὰ ταύτην δὴ τὴν αἰτίαν παρεχώρουν αὐτῆς τῷ ἀξιώματι, καὶ ἐπολιτεύθησαν Ἀθηναῖοι καλῶς καὶ κατὰ τούτους τοὺς καιροὺς. Συνέβη γὰρ αὐτοῖς περὶ τὸν χρόνον τοῦτον τὰ τε εἰς τὸν πόλεμον ἀσκήσαι καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν εὐδοκιμῆσαι καὶ τὴν τῆς θαλάττης ἡγεμονίαν λαβεῖν ἀκόντων Λακεδαιμονίων. 3. Ἦσαν δὲ προστάται τοῦ δήμου κατὰ τούτους τοὺς καιροὺς Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου καὶ Θεμιστοκλῆς ὁ Νεοκλέους, ὁ μὲν τὰ πολέμια δοκῶν <ἀσκεῖν>, ὁ δὲ τὰ πολιτικὰ δεινὸς εἶναι καὶ δικαιοσύνη τῶν καθ' ἑαυτὸν διαφέρειν· διὸ καὶ ἐχρῶντο τῷ μὲν στρατηγῷ, τῷ δὲ συμβούλῳ. 4. Τὴν μὲν οὖν τῶν τειχῶν ἀνοικοδόμησιν κοινῇ διώκησαν, καίπερ διαφερόμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἐπὶ δὲ τὴν ἀπόστασιν τὴν τῶν Ἰώνων ἀπὸ τῆς τῶν Λακεδαιμονίων συμμαχίας Ἀριστείδης ἦν ὁ προτρέψας, τηρήσας τοὺς Λάκωνας διαβεβλημένους διὰ Πανσανίαν. 5. Διὸ καὶ τοὺς φόρους οὕτως ἦν ὁ τάξας ταῖς πόλεσιν τοὺς πρώτους, ἔπει τρίτῳ μετὰ τὴν ἐν

1. Βλ. Κορδάτου: Προλεγόμενα σ. 36 καὶ ἐξ. ὅπου ἐκτίθενται τὰ τῆς ἀνάδοι καὶ πτώσεως τοῦ Ἀρείου Πάγου.

2. Πρβλ. Ἡρόδοτον VIII 41 καὶ Πλούταρχον εἰς β. Σόλωνος X.

3. Ἐν τούτοις ὁ Ἀριστείδης ἐστρατήγησεν εἰς τὰς Πλαταιῶς καθὼς καὶ εἰς τὴν ἑκατοστρατείαν τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλὰ ὁ Ἀριστοτέλης ἀκολουθῶν τὴν φιλολογικὴν παράδοσιν παρασιωπᾷ τὸν ρόλον του αὐτόν. Πρβλ. Πλούταρχου Ἀριστείδην VIII. Βλ. καὶ Προλεγόμενα Κορδάτου σ. 33 καὶ ἐξ.

4. Ὁ ἀναφερόμενος ἐδῶ Πανσανίας ζῆν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν νικητὴν τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν. Περὶ τοῦ Πανσανίου βλ. καὶ Προλεγόμενα Κορδάτου σελ. 38 καὶ ἐξ.

## Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ

XXIII. Ἔως αὐτὸ τὸ σημεῖον ἐπροόδευσε τὸ κράτος μέχρι τότε καὶ ἀνεπτύχθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον μαζί με τὴν δημοκρατίαν· ἀλλὰ μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἔλαβεν ἐκ νέου ἰσχύον ὁ Ἄρειος Πάγος καὶ διηύθυνε τὴν πόλιν χωρὶς νὰ στηριχθῆ εἰς καμμίαν ἐπίσημον ἀπόφασιν· ἂν ἀναλάβῃ τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ διότι αὐτὸς εἶχε γίνει αἰτία τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας<sup>1</sup>. Διότι ἐνῶ οἱ στρατηγοὶ ἀπηλπίσθησαν ἀπὸ τὴν κατάστασιν καὶ διελάλησαν νὰ σώσῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὁ καθένας, ὁ Ἄρειος Πάγος εὗρηκε τὸν τρόπον νὰ μοιράσῃ ἀπὸ ὀκτῶ δραχμᾶς εἰς τὸν καθένα τοὺς καὶ τοὺς ἔβαλε μέσα εἰς τὰ πλοῖα<sup>2</sup>. 2. Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον οἱ Ἀθηναῖοι ὑπέκυψαν εἰς τὴν ἐξουσίαν του καὶ ἐκυβερνήθησαν καλὰ καὶ κατ' ἐκείνην ἀκόμη τὴν περίστασιν. Διότι κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο καὶ διὰ τὸν πόλεμον προητοιμάσθησαν καὶ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἀπέκτησαν ὑπόληψιν καὶ τὴν κατὰ θάλασσαν κυριαρχίαν ἔλαβαν παρὰ τὴν θέλησιν τῶν Λακεδαιμονίων. 3. Ἀρχηγοὶ τῆς δημοκρατικῆς παρκατάξεως ἦσαν τότε ὁ Ἀριστείδης, ὁ υἱὸς τοῦ Λυσιμάχου, καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ υἱὸς τοῦ Νεοκλέους, θεωρούμενοι ὁ μὲν ἕνας ἐντριβῆς εἰς τὰ πολεμικὰ, ὁ δὲ ἄλλος ἱκανώτατος εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ὑπέρτερος τῶν συγχρόνων του κατὰ τὴν εὐθύτητα· διὰ τοῦτο ἐχρησιμοποιοῦσαν τὸν ἕνα ὡς στρατηγὸν<sup>3</sup> καὶ τὸν ἄλλον ὡς σύμβουλον. 4. Ἀπὸ κοινοῦ λοιπόν, ἂν καὶ εἶχαν ἀντιζηλίαν ἀναμεταξύ των, διηύθυναν τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν τειχῶν, ἐνῶ τὴν ἀπόσπασιν τῶν Ἰώνων ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῶν Λακεδαιμονίων τὴν ὑπεκίνησεν ὁ Ἀριστείδης, ἐπωφεληθεὶς τῆς περιστάσεως κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Λάκωνες εἶχαν ἀποκτήσει κακὴν φήμην ἐξ αἰτίας τοῦ Πausανίου<sup>4</sup>. 5. Ἐπίσης ὁ ἴδιος καθώρισε τοὺς πρώτους φόρους<sup>5</sup> τῶν συμμαχικῶν πόλεων ὕστερ' ἀπὸ τὴν

5. Ὁ φόρος, τὸν ὁποῖον ἤρχισαν ἀπὸ τὸ 478/7 νὰ πληρώνουν εἰς τοὺς Ἀθηναίους οἱ συμμετέχοντες τῆς συμμαχίας Ἕλληνες τῶν πόλεων τοῦ Ἑλλησπόντου, τῆς Ἰωνίας καὶ τῶν νήσων, ἀνῆρχετο ἐπὶ Ἀριστείδου εἰς 460 τάλαντα. Τὸ ποσὸν αὐτὸ ἀνήλθεν ἀργότερα — τὸ 425/4 — εἰς 1200 τάλαντα. Τὸ συμμαχικὸν ταμίσιον ἐδιοικεῖτο ἀπὸ Ἀθηναίους ἀρχοντας, τοὺς «ἐλληνοταμίας» (βλ. κατωτέρω XXX 2) καὶ εἶχε ἔθραν μὲχρι τοῦ 454 τὴν Δῆλον, ὅπου ἐγίνοντο καὶ αἱ κοιναὶ σύνοδοι τῶν συμάχων.



Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ἐπὶ Τιμοσθένους ἄρχοντος, καὶ τοὺς δροκούς ὤμοσεν τοῖς Ἴωσιν || ὥστε τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν εἶναι καὶ φίλον, ἐφ' οἷς καὶ τοὺς μύδρους ἐν τῷ πελάγει καθεῖσαν.

XXIV. Μετὰ δὲ ταῦτα θαρροῦσης ἤδη τῆς πόλεως καὶ χρημάτων ἠθροισμένων πολλῶν, συνεβούλευεν ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς ἡγεμονίας καὶ καταβάντας ἐκ τῶν ἀγρῶν οἰκεῖν ἐν τῷ ἄστει· τροφήν γὰρ ἔσεσθαι πᾶσι, τοῖς μὲν στρατευομένοις, τοῖς δὲ φρουροῦσι, τοῖς δὲ τὰ κοινὰ πράττουσι, εἰθ' οὕτω κατασχέσειν τὴν ἡγεμονίαν. 2. Πεισθέντες δὲ ταῦτα καὶ λαβόντες τὴν ἀρχὴν τοῖς τε συμμάχοις δεσποτικωτέρως ἐχρῶντο, πλὴν Χίων καὶ Λεσβίων καὶ Σαμίων· τούτους δὲ φύλακας εἶχον τῆς ἀρχῆς, ἐῶντες τὰς τε πολιτείας παρ' αὐτοῖς καὶ ἄρχειν ὧν εὐτυχον ἄρχοντες. 3. Κατέστησαν δὲ καὶ τοῖς πολλοῖς εὐπορίαν τροφῆς, ὥσπερ Ἀριστείδης εισηγήσατο. Συνέβαιεν γὰρ ἀπὸ τῶν φόρων καὶ τῶν τελῶν καὶ τῶν συμμάχων πλείους ἢ διςμυρίους ἄνδρας τρέφεσθαι. Δικασταὶ μὲν γὰρ ἦσαν ἑξακισχίλιοι, τοξόται δ' ἑξακόσιοι καὶ χίλιοι, καὶ πρὸς τούτοις ἵππεῖς χίλιοι καὶ διακόσιοι, βουλὴ δὲ πεντακόσιοι, καὶ φρουροὶ νεωρῶν πεντακόσιοι, καὶ πρὸς τούτοις ἐν τῇ πόλει φρουροὶ πενήκοντα, ἀρχαὶ δ'

1. Σκοπὸς τῆς συγκροτήσεως ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους πρώτης συμμαχίας ἦτο ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν συμμάχων ἀπὸ τοῦ περσικοῦ ζυγοῦ καὶ ἡ ἐν γένει ἀμυνα κατὰ τῶν Περσῶν.

2. Ἡ πράξις αὕτη, ἔχουσα συμβολικὸν χαρακτῆρα, ἤθελε νὰ δηλώσῃ τὴν παντοτεινὴν διάρκειαν τοῦ δευτέρου δροκού (πρβλ. Ἡρόδοτον, I 165, καὶ Πλουτάρχου Ἀριστείδην XXV). Μύδροι ἐκαλοῦντο τεμάχια μετάλλου, κυρίως σιδήρου, πεπυρακτωμένα ἢ μὴ.

3. Τὸ κληρονικὸν πολίτευμα τῶν συμμαχικῶν πόλεων ἦτο τὸ δημοκρατικόν. Ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ οἱ ἀρχικοὶ ὄροι τῆς συμμαχίας ἀντικατεστάθησαν μὲ ἰδιαιτέρας συνθήκας μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐκάστης τῶν συμμαχικῶν πόλεων, διὰ τῶν ὁποίων συνθηκῶν οὗτοι περιώρισαν, ἄλλοῦ περισσότερον καὶ ἄλλοῦ ὀλιγώτερον, τὴν αὐτόνομον διοίκησιν τῶν συμμάχων.

4. Ἡ Σάμος μολαταῦτα ἐδέχθη Ἀθηναίους ἀποίκους, «κληρού-

ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, ἐπὶ ἄρχοντος Τιμοσθένους καὶ ὠρίσθη μαζὶ μὲ τούς Ἴωνας νὰ ἔχουν τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἰδίους φίλους<sup>1</sup>, πρὸς ἐπισφράγισιν δὲ τοῦ ὄρκου ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὰ σιδηρὰ βλήματα<sup>2</sup>.

#### ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Ε΄ ΑἴΩΝΑ

XXIV. Κατόπιν, ἐφόσον τὸ κράτος διαρκῶς ἐνισχύετο καὶ εἶχαν συγκεντρωθῆ χρήματα πολλά, ὁ Ἀριστείδης ἐσύστησε εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἀναλάβουν τὴν ἡγεμονίαν καὶ νὰ κατεβοῦν ἀπὸ τὴν ἐξοχὴν διὰ νὰ κατοικήσουν εἰς τὴν πόλιν· θὰ εὕρισκαν ὄλοι τὰ μέσα τῆς συντηρήσεως, ἄλλοι ἀποστελλόμενοι εἰς τὸν πόλεμον, ἄλλοι ὑπηρετοῦντες ὡς φρουροί, ἄλλοι ἀσχολούμενοι μὲ τὰ ζητήματα τοῦ κράτους, καὶ ἔτσι θὰ διετήρουν τὴν ἡγεμονίαν. 2. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐδέχθησαν τὴν πρότασίν του καὶ ἀφοῦ ἀνέλαβαν τὴν ἐξουσίαν ἤρχισαν νὰ φέρωνται αὐταρχικώτερα πρὸς τοὺς συμμάχους των, ἐκτὸς τῶν Χίων, τῶν Λεσβίων καὶ τῶν Σαμίων, τοὺς ὁποίους εἶχαν ὡς φύλακας τῆς ἡγεμονίας των καὶ εἰς τοὺς ὁποίους ἄφησαν τὰ ἰδικὰ τους πολιτεύματα<sup>3</sup> καὶ τὴν διακυβέρνησιν τῶν ὑπ' αὐτῶν κατεχομένων<sup>4</sup>. 3. Καὶ παρεχώρησαν εἰς τὸ πλῆθος τὰ μέσα τῆς εὐκόλου συντηρήσεως, ὅπως εἶχε συμβουλεύσει ὁ Ἀριστείδης· διότι ἀπὸ τοὺς φόρους καὶ τοὺς δασμοὺς καὶ τοὺς συμμάχους ἐσυντηροῦντο περισσότεροι ἀπὸ εἴκοσι χιλιάδες ἄνδρες<sup>5</sup>. Ὑπῆρχον δηλαδὴ ἕξ χιλιάδες δικασταί<sup>6</sup>, χίλιοι ἐξακόσιοι τοξόται<sup>7</sup>, ἐπὶ πλέον χίλιοι δικακῆσιοι ἱππεῖς, πεντακόσιοι βουλευταί, πεντακόσιοι φρουροὶ ναυστάθμων, ἀκόμη πενήντα φρουροὶ εἰς τὴν Ἀκρό-

χο·ς», μετὰ τὴν ἀτυχή ἀποστασίαν τῆς τοῦ 440/39, κατὰ τὴν ὁποίαν ἠναγκάσθη νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰ πλοῖα καὶ νὰ κρημίσῃ τὰ τεῖχη της. Τὸ ἴδιον ἔπαθε τὸ 427 καὶ ἡ Λέσβος ἣ ὁποία κατεκλήρουχθη πλὴν τῆς περιοχῆς τῶν Μηθυμναίων (πρβλ. *Θουκυδίδην* III 50).

5. Ὁ Ἀριστοτέλης περιγράφει ἀπὸ τώρα, προτρέχων, τὴν κατάστασιν τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὰς παραμονάς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Πρβλ. *Ἀριστοφάνους* Σφήκας 709.

6. Βλ. σχετικῶς κατωτέρω εἰς κεφ. XXVII 3-5, LXIII 2, LXVI 3 καὶ LXVIII 2.

7. Οὗτοι ἦσαν δοῦλοι ἐκτελοῦντες ἀστυνομικὰς ὑπηρεσίας, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ μὲν τὸ ὄπλον των ἐκαλοῦντο τοξόται, ἀπὸ δὲ τὴν πατριδα των Σκύθαι.

ἔνδημοι μὲν εἰς ἑπτακοσίους ἄνδρας, ὑπερόρριοι δ' εἰς ἑπτακοσίους· πρὸς δὲ τούτοις, ἐπεὶ συνεστήσαντο τὸν πόλεμον ὕστερον, ὀπλῖται μὲν δισχιλίοι καὶ πεντακόσιοι, νῆες δὲ φρουρίδες εἴκοσι, ἄλλαι δὲ νῆες αἱ τοὺς φόρους ἄγουσαι <...> τοὺς ἀπὸ τοῦ κυάμου δισχιλίους ἄνδρας, εἶ δὲ πρυτανεῖον καὶ ὄρφανοὶ καὶ δεσμοιωτῶν φύλακες· ἅπασι γὰρ τούτοις ἀπὸ τῶν κοινῶν ἢ διοικήσεις ἦν.

XXV. Ἡ μὲν οὖν τροφή τῶ δήμῳ διὰ τούτων ἐρίγγετο. Ἔτη δὲ ἑπτακαίδεκα μάλιστα μετὰ τὰ Μηδικὰ διέμεινεν ἡ πολιτεία προεσιωπῶν τῶν Ἀρεοπαγιτῶν, καίπερ ὑποφερομένη κατὰ μικρόν. Αὐξανόμενου δὲ τοῦ πλήθους, γενόμενος τοῦ δήμου προσιάτης Ἐφιάλης ὁ Σοφωνίδου, || δοκῶν καὶ ἀδωροδόκητος εἶναι καὶ δίκαιος πρὸς τὴν πολιτείαν, ἐπέθετο τῇ βουλῇ. 2. Καὶ πρῶτον μὲν ἀνεῖλεν πολλοὺς τῶν Ἀρεοπαγιτῶν, ἀγῶνας ἐπιφέρων περὶ τῶν διωκημένων· ἔπειτα τῆς βουλῆς ἐπὶ Κόνωνος ἀρχοντος ἅπαντα περιείλετο <το> τὰ ἐπίθετα δι' ὧν ἦν ἡ τῆς πολιτείας φυλακή, καὶ τὰ μὲν τοῖς πεντακοσίοις, τὰ δὲ τῶ δήμῳ καὶ τοῖς δικαστηρίοις ἀπέδωκεν. 3. Ἐπραξε δὲ ταῦτα συναιτίου γενομένου Θεμιστοκλέους, ὃς ἦν μὲν τῶν Ἀρεοπαγιτῶν, ἐμελλε δὲ κρινεσθαι μηδισμοῦ. Βουλόμενος δὲ καταλυθῆναι τὴν βουλήν ὁ Θεμιστοκλῆς πρὸς μὲν τὸν Ἐφιάτην ἔλεγεν ὅτι συναρπάξειν αὐτὸν ἡ βουλή μέλλει, πρὸς δὲ τοὺς Ἀρεοπαγίτας ὅτι δεῖξει τινὰς συνισταμένους ἐπὶ καταλύσει τῆς πολιτείας.

1. Ἡ «ζήτησις ἐν Πρυτανείῳ», ἐγράψαξ ἡ Ἰσοβίως, ἦτο ἐξαιρετικὴ τιμὴ ἀπονεμομένη εἰς πολίτας, συνήθως ἢ στρατηγούς νικήσαντας ἐν πολέμῳ ἢ πρέσβεις ἐκπληρώσαντας ἐπιθεξίως τὴν ἀποστολὴν των.

2. Πρόκειται περὶ τῶν ὀρφανῶν τοῦ πολέμου. Οὗτοι, πολυάριθμοι ὄντες, ἐτρέφοντο ὑπὸ τοῦ δήμου μέχρι τῆς εἰσόδου των εἰς τὴν ἐφηβείαν, ὁπότ' εἰς ἐνδειξὴν τιμῆς τοὺς ἐδίδαν ὄπλα. Πρβλ. Θεουκιδίδου II 46 Πλάτωνος Μενέξενον 248B, Ἀριστοτέλους Πολιτικά 1268 a3, Δίσχινον κατὰ Κτησιφ. 154.

3. Τὸ 462/1.

πολιν καὶ δημόσιοι ὑπάλληλοι ἑπτακόσιοι περίπου εἰς τὴν μητρόπολιν καὶ ἑπτακόσιοι ἔξω τῆς χώρας. Προσέτι, ὅταν κατόπιν ἤρχισαν τὸν πόλεμον, εἶχαν δύο χιλιάδας πεντακοσίους ὀπλίτας, εἴκοσι πλοῖα ἀκταιωρούς, ἄλλα πλοῖα διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν φόρων μὲ τοὺς δύο χιλιάδας ἀνδρας τοὺς ἐκλεγομένους διὰ κλήρου· ἐπὶ πλέον ὑπῆρχον οἱ σιτιζόμενοι εἰς τὸ Πρυτανεῖον<sup>1</sup>, οἱ ὄρφανοί<sup>2</sup> καὶ οἱ δεσμοφύλακες. Διότι ὅλοι αὐτοὶ ἐξηρτῶντο ἀπὸ τὸν δημόσιον προϋπολογισμόν.

### ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΤΟΥ ΕΦΙΑΛΤΟΥ

XXV. Ὁ λαὸς λοιπὸν μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐσυντηρεῖτο. Ἐπὶ δεκαεπτὰ ἔτη ἀκριβῶς μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἡ πολιτεία παρέμεινε ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῶν Ἄρεοπαγιδῶν, ἀν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔβαινε πρὸς τὴν παρακμὴν. Καθὼς ἠῦξανε τὸ πλῆθος, ἔγινε ἀρχηγὸς τῆς δημοκρατικῆς παρατάξεως ὁ Ἐφιάλτης, ὁ υἱὸς τοῦ Σοφωνίδου, ὁ ὁποῖος καὶ ἀδιάφθορος ἔθεωρεῖτο καὶ φιλόπατρις, καὶ τὰ ἔβαλε μὲ τὴν Βουλὴν τοῦ Ἄρειου Πάγου. 2. Κατὰ πρῶτον ἐξώντωσε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς Ἄρεοπαγίτας, κινῶν ἐναντίον των δίκας σχετικὰς μὲ τὴν διοίκησιν των. Κατόπιν, ἐπὶ ἀρχοντος Κόνωνος<sup>3</sup>, ἀφήρεσε ἀπὸ τὴν Βουλὴν ὄλας τὰς προσθέτους ἐξουσίας, διὰ τῶν ὁποίων ἐφρουρεῖτο τὸ πολίτευμα, καὶ ἀπένειμεν ἄλλας μὲν εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Πεντακοσίων, ἄλλας δὲ εἰς τὸν λαὸν καὶ εἰς τὰ δικαστήρια<sup>4</sup>. 3. Εἰς τὴν μεταρρύθμισιν αὐτὴν εἶχε βοηθὸν τοῦ τὸν Θεμιστοκλῆν<sup>5</sup>, ὁ ὁποῖος ἀνῆκε μὲν εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον, ἀλλὰ ἐπρόκειτο νὰ δικασθῆ ἐπὶ συνεννοήσει μὲ τοὺς Μήδους (Πέρσας). Θέλων δὲ ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ καταλυθῆ ἡ Βουλὴ τοῦ Ἄρειου Πάγου εἰς μὲν τὸν Ἐφιάλτην εἶπε πῶς ἡ ἐξ Ἄρειου Πάγου Βουλὴ ἐσχόπευε νὰ τὸν συλλάβῃ (τὸν Ἐφιάλτην), εἰς δὲ τοὺς Ἄρεοπαγίτας ὅτι θὰ τοὺς ὑπεδείκνυε μερικῶς (ἀπὸ τοὺς Ἄρεοπαγίτας) συνωμοτοῦντας κατὰ τοῦ πολιτεύματος. (Καὶ ὅταν ἡ Βουλὴ ὥρισε ἐπιτρο-

4. Ἐννοεῖ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ τὰ ἡλιαστικά δικαστήρια. Περὶ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Κλεισθένου βλ. *Φιλόχορον* ἀποσπ. 141 b, *Πλουτάρχου* Περικλῆν VII καὶ IX καὶ Κίμωνα X.

5. Περὶ Θεμιστοκλέους γίνεται λόγος εἰς τὰ κεφ. XXII 7, XXIII 3, XXV 3-4, XXVIII 2, βλ. καὶ *Προλεγόμενα* Κορδάτου (IV, § 3).

Ἄγαθὸν δὲ τοὺς αἰρεθέντας τῆς βουλῆς οὐ διέτριβεν ὁ Ἐφιάλης, ἵνα δείξῃ τοὺς ἀθροισζομένους, διελέγετο μετὰ σπουδῆς αὐτοῖς. Ὁ δὲ Ἐφιάλης ὡς εἶδεν καταπλαγεὶς καθίζει μονοκίτων ἐπὶ τὸν βωμόν. 4. Θαυμασάντων δὲ πάντων τὸ γεγονός καὶ μετὰ ταῦτα συναθροισθείσης τῆς βουλῆς τῶν πεντακοσίων κατηγοροῦν τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ὁ τ' Ἐφιάλης καὶ <ὁ> Θεμιστοκλῆς, καὶ πάλιν ἐν τῷ δήμῳ τὸν αὐτὸν τρόπον ἕως περιείλοντο αὐτῶν τὴν δύναμιν. Καὶ <ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς . . . , > ἀνηρέθη δὲ καὶ ὁ Ἐφιάλης δολοφονηθεὶς μετ' οὐ πολὺν χρόνον δι' Ἀριστοδίκου τοῦ Ταναγραίου.

XXVI. Ἡ μὲν οὖν τῶν Ἀρεοπαγιτῶν βουλή τοῦτον τὸν τρόπον ἀπεστερήθη τῆς ἐπιμελείας. Μετὰ δὲ ταῦτα συνέβαιεν ἀνίσσθαι μᾶλλον τὴν πολιτείαν διὰ τοὺς προθύμως δημαγωγοῦντας. Κατὰ γὰρ τοὺς καιροὺς τούτους συνέπεσε μὴδ' ἡγεμόνα ἔχειν τοὺς ἐπιεικεστέρους, ἀλλ' αὐτῶν προσεΐναι Κίμωνα τὸν Μιλτιάδου, νεώτερον ὄντα καὶ πρὸς τὴν πόλιν ὄψε προσελθόντα, πρὸς δὲ τούτοις ἐφθάρθαι τοὺς πολλοὺς κατὰ πόλεμον· τῆς γὰρ στρατείας γιγνομένης ἐν τοῖς τότε χρόνοις ἐκ καταλόγου καὶ στρατηγῶν ἐφισταμένων ἀπειρῶν μὲν τοῦ πολεμεῖν, τιμωμένων δὲ διὰ τὰς πατρικὰς δόξας, αἰεὶ συνέβαιεν τῶν ἐξιόντων ἀνά δισχιλίους ἢ τρισχιλίους ἀπόλλυσθαι, ὥστε ἀναλίσκεσθαι τοὺς ἐπιεικεῖς καὶ τοῦ δήμου καὶ τῶν εὐπόρων. 2. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα πάντα διώκουν οὐχ ὁμοίως καὶ πρότερον τοῖς νόμοις προσέχοντες, τὴν δὲ τῶν ἐννέα ἀρχόντων αἵρεσιν οὐκ ἐκίνουν, ἀλλ' ἕκτα

1. Ἐννοεῖ τὸν βωμόν τοῦ οἴκου του.

2. Φαίνεται διὰ τῆς ἐπιθέσεως τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τῆς συνεπισθέσεως τοιαύτης ὑπὸ τοῦ Ἐφιάλου καὶ κατόπιν τοῦ Περικλέους ὁ Ἄρειος Πάγος ἔπαυσε νὰ ἔχῃ κάθε ἐξαιρετικὴν ἐξουσίαν στὰ χέρια του (βλ. καὶ κατωτέρω XXXV, 2).

3. Ἐδῶ ἐγίνετο προφανῶς λόγος διὰ τὴν ἐξορίαν καὶ καταδίκην τοῦ Θεμιστοκλέους.

πήν πρὸς ἔλεγχον τῶν καταγελλομένων) ὠδήγησε τοὺς προσηρισθέντας εἰς τὸ μέρος ὅπου εὐρίσκετο ὁ Ἐφιάλτης, διὰ νὰ τοὺς δείξῃ τοὺς συγκεντρωμένους, καὶ ὠμίλησε μὲ ζωνηρότητα μαζί τους. Ὁ Ἐφιάλτης, τρομαγμένος ἀπὸ ὅ,τι εἶδε, ἐκάθισε, φορῶν μόνον τὸν χιτῶνα του, εἰς τὸν βωμόν<sup>1</sup>. 4. Ἄφου δὲ κατεπλάγησαν ὄλοι διὰ τὸ συμβᾶν καὶ συνεκλήθη μετὰ ταῦτα ἡ Βουλὴ τῶν Πεντακοσίων, κατηγόρησαν τοὺς Ἀρεοπαγίτας καὶ ὁ Ἐφιάλτης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, ἕκαμην δὲ τὸ ἴδιον καὶ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ, μέχρις ὅτου ἀφῆρσαν (κατέλυσαν) τὴν ἐξουσίαν των<sup>2</sup>. Καὶ [ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς...]<sup>3</sup>, ἐφρονέθη δὲ (ἐδολοφονήθη) καὶ ὁ Ἐφιάλτης ὕστερα ἀπὸ ὀλίγον καιρὸ ἀπὸ τὸν Ἀριστόδικον τὸν Ταναγραῖον<sup>4</sup>.

#### ἌΛΛΑΙ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ

XXVI. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον ἡ Βουλὴ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ἐστερήθη τὴν διοικητικὴν ἐποπτεῖαν τῆς. Κατόπιν ἐχαλαρώθησαν περισσότερο τὰ πολιτικὰ ἤθη λόγῳ τῆς ἐμπαθείας τῶν δημαγωγῶν. Διότι κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν ἔτυχε οἱ χρηστοὶ πολῖται νὰ μὴν ἔχουν ὀδηγόν, ἀλλὰ νὰ εὐρίσκεται ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ὁ Κίμων, ὁ υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, ὁ ὁποῖος ἦτο πρωτόπειρος καὶ εἶχε εἰσέλθει ἀργὰ εἰς τὸν δημόσιον βίον. Ἐπὶ πλεόν οἱ περισσότεροι εἶχαν χαθῆ εἰς τὸν πόλεμον· διότι, ἐπειδὴ τὸ ἐκστρατευτικὸν σῶμα ἐσχηματίζετο τότε ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν ὀπλιτῶν καὶ προῖσταντο αὐτοῦ στρατηγοὶ ἀπειροπόλεμοι καὶ τιμῶμενοι ἐπὶ πατραγαθία, συνέβαινε πάντοτε ἀπὸ τοὺς ἐκστρατεύοντας νὰ χάνωνται δύο ἕως τρεῖς χιλιάδες, καὶ ἔτσι ἐξωλοθρεύοντο τὰ χρηστότερα στοιχεῖα καὶ ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ ἀπὸ τοὺς πλουσίους. 2. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν ἐκυβερνοῦσαν χωρὶς νὰ δίδουν εἰς τοὺς νόμους τόσην σημασίαν ὅσην πρωτύτερα, τὸν δὲ τρόπον τῆς ἐκλογῆς τῶν ἀρχόντων δὲν τὸν ἐτροποποίησαν. Ἐν τούτοις πέντε χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ

4. Περὶ τοῦ φόνου αὐτοῦ ἀναφέρουν ὁ Ἀντιφῶν εἰς τὸν Περὶ Ἡρώδου φόνου 68, [ὁ Πλάτων] εἰς Ἀξίον 368D (ἀγνοοῦν ὅμως ἀμφότεροι τὸ ὄνομα τοῦ φονέως) καὶ ὁ Πλούταρχος εἰς β. Περικλέους X.

ἔπει μετὰ τὸν Ἐφιάλιου θάνατον ἔγνωσαν καὶ ἐκ ζευγλιτῶν προκρίνεσθαι τοὺς κληρωσομένους τῶν ἐννέα ἀρχόντων, καὶ πρῶτος ἤρξεν ἐξ αὐτῶν Μνησιθείδης. Οἱ δὲ πρὸ τούτου πάντες ἐξ ἰπλέων καὶ πεντακοσιομεδίμων ἦσαν, οἱ <δὲ> ζευγίται τὰς ἐγκυκλίους ἤρχον, εἰ μὴ τι παρεωρᾶτο τῶν ἐν τοῖς νόμοις. 3. Ἐπει δὲ πέμπτῳ μετὰ ταῦτα ἐπὶ Ἀναικράτους ἀρχοντος οἱ τριάκοντα δικασταὶ κατέστησαν πάλιν οἱ καλούμενοι κατὰ δήμους. 4. Καὶ τρίτῳ μετὰ τοῦτον ἐπὶ Ἀντιδότου διὰ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν, Περικλέους εἰπόντος, ἔγνωσαν μὴ μετέχειν τῆς πόλεως, ὅς ἂν μὴ ἐξ ἀμφοῖν ἴστοιν ἢ γεγονώς.

XXVII. Μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς τὸ δημαγωγεῖν ἐλθόντος Περικλέους, καὶ πρῶτον εὐδοκιμήσαντος διεκατηγόρησε τὰς εὐθύνas Κίμωνος στρατηγούντος νέος ὢν, δημοτικωτέραν ἔτι συνέβη γενέσθαι τὴν πολιτείαν· καὶ γὰρ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ἔνια παρείλετο, καὶ μάλιστα προύτρεψεν τὴν πόλιν ἐπὶ τὴν ναυτικὴν δύναμιν, ἐξ ἧς συνέβη θαρροήσοντας τοὺς πολλοὺς ἄπασαν τὴν πολιτείαν μᾶλλον ἄγειν εἰς αὐτούς. 2. Μετὰ δὲ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ἐνὸς δεῖ πεντηκοστῷ ἔπει ἐπὶ Πυθιοδώρου ἀρχοντος ὁ πρὸς Πελοποννησίους ἐνέστη πόλεμος, ἐν ᾧ κατακλεισθεῖς ὁ δῆμος ἐν τῷ ἴσθει καὶ συνεθισθεῖς ἐν ταῖς στρατείαις μισθοφορεῖν, τὰ μὲν ἐκῶν τὰ δὲ ἄκων προηρεῖτο τὴν πολιτείαν διοικεῖν αὐ-

1. Ἦρξεν τὸ 457/6.

2. Τὸ 453/2.

3. Ἡ ἀρχὴ αὕτη εἶχε συστηθῆ ἀρχικῶς ἀπὸ τὸν Πεισίστρατον (πρβλ. XVI 5) καὶ φαίνεται ὅτι κατηργήθη μετὰ τὴν πτώσιν τῆς τυραννίας. Ἡ ἐπαναστάσις τῆς ἀφείλεται προδῆλως εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀνακουφισθοῦν τὰ ἡλιαστικὰ δικαστήρια ἀπὸ τὰς εὐτελεῖς καὶ ἀσημάντους δίκας. Περὶ τῆς ἀρμοδιότητός των βλ. LIII 1.

4. Τὸ 451/0.

5. Αὐτὸ συνέβη πιθανώτατα τὸ 463 μετὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Θάσου.

6. Ἡ ὀλοκλήρωσις αὕτη τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος μακρυ-

Ἐπιάλτου ἀπεφάσισαν νὰ λαμβάνωνται καὶ ἀπὸ τοὺς ζευγίτας οἱ ὑπεψήφιοι πρὸς ἐπρόκειτο νὰ κληρωθοῦν διὰ τὸ ἀξίωμα τῶν ἐννέα ἀρχόντων. Καὶ πρῶτος ἀρχων τοιαύτης προελεύσεως ὑπῆρξε ὁ Μνησιθείδης<sup>1</sup>. Οἱ προγενέστεροί του ἀρχοντες προήρχοντο ὅλοι ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν ἱππέων καὶ τῶν πεντακοσιομεδίμων· οἱ ζευγίται καταλάμβαναν τὰ μέτρια ἀξιώματα, ἐφόσον τουλάχιστον δὲν παρεβλέποντο αἱ διατάξεις τῶν νόμων. 3. Τέσσερα χρόνια ἀργότερα, ἐπὶ ἀρχοντος Λυσικράτους<sup>2</sup>, ἐπανευστήθησαν οἱ τριάκοντα δικασταί<sup>3</sup>, οἱ κατὰ δῆμους ὀνομαζόμενοι. 4. Καὶ τὸ τρίτον ἔτος ἔπειτ' ἀπ' αὐτό, ἐπὶ Ἀντιδότου<sup>4</sup>, λόγῳ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πολιτῶν, κατὰ πρότασιν τοῦ Περικλέους, ἀπεφάσισαν νὰ μὴ παραχωροῦνται πολιτικὰ δικαιώματα παρὰ μόνον εἰς ὅποιον εἶχε καὶ τοὺς δύο του γονεῖς ἀστούς.

#### Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΙΣ

XXVII. Κατόπιν, ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ λαϊκοῦ κόμματος ὁ Περικλῆς (ἤρχισε νὰ κερδίζῃ ἐπιρροὴν ἀφότου κατηγόρησε, νέος ἀκόμη, τὸν Κίμωνα κατὰ τὴν λογοδοσίαν τῆς στρατηγίας του)<sup>5</sup>, τὸ περίτευμα ἐγίνε ἀκόμη εὐνοϊκώτερον διὰ τὸν λαόν<sup>6</sup>. Διότι ὁ Περικλῆς ἀφῆρσε μερικὰ δικαιώματα ἀπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον καὶ παρεκίνησε ἰδιαιτέρως τὸ κράτος νὰ αὐξήσῃ τὰς ναυτικὰς του δυνάμεις, πρᾶγμα πρὸς ἔδωκε θάρρος εἰς τὸ πλῆθος ὥστε νὰ συγκεντρώσῃ βαθμυδὸν ἔλθῃ τὴν πολιτικὴν κίνησιν εἰς τὰς χεῖρας του. 2. Σαράντα ὀκτῶ χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος, ἐπὶ ἀρχοντος Πυθοδώρου<sup>1</sup>, ἐξερράγη ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Πελοποννησίων, κατὰ τὸν ὅποιον ὁ λαός, κλεισμένος μέσα εἰς τὴν πόλιν καὶ συνηθισμένος νὰ παίρνῃ μισθὸν κατὰ τὰς ἐκστρατείας, ἀπεφάσισε, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος θεληματικὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἄθελά του, νὰ διευθύνῃ μόνος

ρεῖται ρητῶς ἀπὸ τὸν *Πλούταρχον* (εἰς β. Κίμωνος XV): «οἱ πολλοὶ ἀφείλοντο τῆς ἐξ Ἄρειου Πάγου Βουλῆς τὰς κρίσεις πλὴν ὀλίγων ἀπάσας καὶ τῶν δικαστηρίων κυρίους ἑαυτοὺς ποιήσαντες εἰς ἄκρατον δημοκρατίαν ἐνέβαλον τὴν πόλιν».

7. Τὸ 432/1. Βλ. καὶ *Θουκυδίδην* II 2, 1.



τός. 3. Ἐποίησε δὲ καὶ μισθοφόρα τὰ δικαστήρια Περι-  
κλῆς πρῶτος, ἀντιδημαγωγῶν πρὸς τὴν Κίμωνος εὐπορίαν.  
Ὁ γὰρ Κίμων, ἄτε τυραννικὴν ἔχων οὐσίαν, πρῶτον μὲν  
τὰς κοινὰς λητουργίας ἐλητούργει λαμπρῶς, ἔπειτα τῶν δη-  
μοτῶν ἔτρεφε πολλοὺς· ἐξῆν γὰρ τῷ βουλομένῳ Λακιάδων  
καθ' ἑκάστην τὴν ἡμέραν ἐλθόντι παρ' αὐτὸν ἔχειν τὰ μέ-  
τρια· ἔτι δὲ τὰ χωρία πάντα ἄφρακτα ἦν, ὅπως ἐξῆ τῷ βου-  
λομένῳ τῆς δόπρας ἀπολαύειν. 4. Πρὸς δὲ ταύτην τὴν χο-  
ρηγίαν ἐπιλειπόμενος ὁ Περικλῆς τῇ οὐσίᾳ, συμβουλευσαν-  
τος αὐτῷ Δαμωνίδου τοῦ Οἴηθεν — ὃς ἐδόκει τῶν πολλῶν  
εἰσηγητῆς εἶναι τῷ Περικλεῖ· διὸ καὶ ὠστράκισον αὐτὸν  
ὑστερον —, ἐπεὶ τοῖς ἰδίῳις ἠτιᾶτο, διδόναι τοῖς πολλοῖς τὰ  
αὐτῶν, κατεσκεύασε μισθοφορὰν τοῖς δικασταῖς· ἀφ' ὧν  
αἰτιῶνται ἱνες χεῖρω γενέσθαι, κληρουμένων ἐπιμελῶς ἀεὶ  
μᾶλλον τῶν τυχόντων ἢ τῶν ἐπιεικῶν ἀνθρώπων. 5. Ἡρ-  
ξατο δὲ μετὰ ταῦτα καὶ τὸ δεκάζειν, πρῶτον καταδείξαντος  
Ἄνυτου μετὰ τὴν ἐν Πύλῳ στρατηγίαν. Κρινόμενος γὰρ  
ὑπὸ τινων διὰ τὸ ἀποβαλεῖν Πύλον, δεκάσας τὸ δικαστή-  
ριον ἀπέφυγεν.

XXVIII. Ἔως μὲν οὖν Περικλῆς προειστήκει τοῦ δή-  
μου, βελτίω τὰ κατὰ τὴν πολιτείαν ἦν, τελευτήσαντος δὲ  
Περικλέους πολὺ χεῖρω. Πρῶτον γὰρ τότε προστάτην ἔλα-

1. Δὲν εἶναι ὅμως ἐξηκριτωμένον πόσος ἦτο ὁ μισθὸς ὁ διδόμε-  
νος εἰς τοὺς εἰκαστάς. Κατὰ τὸν Σχολ. Ἀριστοφ. Σφ. 88 «ἐδίδοτο  
αὐτοῖς (τοῖς δικασταῖς) χρόνον μὲν τινα δύο ὄβολοι (ἡμερησίως), ὑστε-  
ρον δὲ Κλέων στρατηγῆσας τριώβολον ἐποίησε...».

2. Βλέπε σχετικῶς Πλουτάρχου Κίμωννα X καὶ Κικέρωνα,  
De officiis 64.

3. Αἱ «λειτουργίαι» ἦσαν χρηματικαὶ ὑποχρεώσεις ἐπιβαλλόμε-  
ναι κατ' ἔτος εἰς τοὺς εὐπορωτέρους πολίτας, πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ  
κράτους ἀπὸ τῶν θάπανων. Αἱ κυριώτεραι τούτων ἦσαν ἡ «τριηραρ-  
χία», ἡ «χορηγία», ἡ «γυμνασιαρχία» καὶ ἡ «ἐστίασις». Ὡς πρὸς τὴν  
ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως, ἰδοὺ ποίαν ἐξήγησιν δίδει ὁ Οὐλπιανὸς εἰς  
Δημοσθ. 491: «λεῖτον (τούτῃστι λήϊτον) ἐκάλουν οἱ παλαιοὶ τὸ δημό-  
σιον, ὅθεν λειτουργεῖν τὸ εἰς τὸ δημόσιον ἐργάζεσθαι ἔλεγον».

του τὰς κρατικὰς ὑποθέσεις. 3. Ὁ Περικλῆς ἐπίσης ἦτο ὁ πρῶτος ποῦ ἔδωσε ἀμοιβὴν εἰς τοὺς δικαστὰς<sup>1</sup>, συναγωνιζόμενος μὲ τὸν πλοῦτον τοῦ Κίμωνος διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐημοσιότητος. Διότι ὁ Κίμων<sup>2</sup>, μὲ τὸ νὰ ἔχῃ περιουσίαν ἡγεμονικὴν, κατὰ πρῶτον τὰς δημοσίας λειτουργίας<sup>3</sup> τὰς ἐξεπλήρωνε θάυμασια, ἐπὶ πλέον δὲ ἐσυντηροῦσε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς συνδημότας του· ὅποιος ἀπὸ τοὺς Λακιάδας<sup>4</sup> ἤθελε, ἤμποροῦσε κάθε ἡμέραν νὰ πηγαίῃ κοντὰ του καὶ νὰ προμηθεύεται τὰ πρὸς συντήρησίν του· ἐξ ἄλλου τὰ κτήματά του ἦσαν ὅλα χωρὶς φράκτιν, διὰ νὰ ἤμπορῇ ὅποιος ἤθελε νὰ δοκιμάζῃ τοὺς καρπούς του. 4. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Περικλῆς δὲν εἶχεν περιουσίαν ἀρκετὴν διὰ τοιαύτην γενναιοδωρίαν, ἠκολούθησε τὴν συμβουλὴν τοῦ Δαμνίδου ἀπὸ τὸν δῆμον τῆς Οἴης (ὁ ὅποιος ἐπιστεῦετο ὡς ἐμπνευστὴς τῶν περισσοτέρων ἐνεργειῶν τοῦ Περικλέους καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον κατεδικάσθη ἀργότερα εἰς ὀστρακισμόν) καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀτομικὴ του περιουσία ἦτο ἀνεπαρκὴς παρεχώρησε εἰς τὴν μᾶζαν ὅσα τῆς ἀνήκαν καὶ ὥρισε μισθοδοσίαν διὰ τοὺς δικαστὰς· ἀπὸ τότε παραπονοῦνται μερικοὶ ὅτι ἐχειροτέρευσε ἢ κατὰστασις, διότι κατεβάλλετο πάντοτε μεγαλύτερα προσπάθεια ἀπὸ τοὺς τυχόντας παρὰ ἀπὸ τοὺς χρηστοὺς πολίτας εἰς τὸ νὰ ἐκλέγωνται μὲ κλήρον. 5. Κατόπιν αὐτοῦ ἤρχισε καὶ ἡ δωροδοκία, τῆς ὁποίας ἔδωσε πρῶτος τὸ παράδειγμα ὁ Ἄνυτος<sup>5</sup> ἔπειτ' ἀπὸ τὴν στρατηγίαν του εἰς Πύλον. Διότι, ὅταν κατηγορήθη ἀπὸ μερικοὺς ὅτι ἡ Πύλος ἐχάθη ἐξ αἰτίας του, ἐξηγόρασε τοὺς δικαστὰς καὶ ἠθωώθη.

#### ΟΙ ΑΡΧΗΓΟΙ ΤΩΝ ΠΑΡΑΤΑΞΕΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΣΤ' ΚΑΙ ΤΟΝ Ε' ΑΙΩΝΑ

XXVIII. Ἐφ' ὅσον ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος ὁ Περικλῆς, ἡ πολιτικὴ κατὰστασις ἐπίγαινε καλὰ· ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του ἐχειροτέρευσε πολὺ. Διότι

4. Οὗτοι ἦσαν οἱ συνδημόται του. Ὁ δῆμος τῶν Λακιάδων ἔκειτο βορειοδυτικῶς τοῦ Κεραμεικοῦ, παρὰ τὴν Ἱερὰν ἑδὸν τῆς Ἐλευσίως.

5. Ἡ δίκη αὐτῆ τοῦ Ἄνυτου ἔγινε τὸ 409, πραγματεύονται δὲ περὶ αὐτῆς ὁ Διόδωρος (XIII, 64,8) καὶ ὁ Πλούταρχος (β. Κοριολανοῦ XIV). Περὶ τῆς στάσεως τὴν ὅποιαν ἐκράτησε ὁ Ἄνυτος μετὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου βλ. κατωτέρω XXXIV 3. Ὁ Ἄνυτος ὤνῃσεν ἕνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς κατηγοροὺς τοῦ Σωκράτους.

βεν ὁ δῆμος οὐκ εὐδοκιμοῦντα παρὰ τοῖς ἐπιεικέσιν· ἐν δὲ τοῖς πρότερον χρόνοις ἀεὶ διετέλουν οἱ ἐπιεικεῖς δημαγωγοῦντες. 2. Ἐξ ἀρχῆς μὲν γὰρ καὶ πρῶτος ἐγένετο προσηγορίας τοῦ δήμου Σόλων, δεύτερος δὲ Πεισίστρατος, τῶν εὐγενῶν καὶ γνωρίμων καταλυθείσης δὲ τῆς τυραννίδος Κλεισθένης, τοῦ γένους ὧν τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, καὶ τούτῳ μὲν οὐδεὶς ἦν ἀντιστασιώτης, ὡς ἐξέπεσον οἱ περὶ τὸν Ἰσαγόραν. Μετὰ δὲ ταῦτα τοῦ μὲν δήμου προσηγορίαι Ἐάνθιππος, τῶν δὲ γνωρίμων Μιλτιάδης, ἔπειτα Θεμιστοκλῆς καὶ Ἀριστείδης· μετὰ δὲ τούτους Ἐφιάλης μὲν τοῦ δήμου, Κίμων δ' ὁ Μιλτιάδου τῶν εὐπόρων· εἶτα Περικλῆς μὲν τοῦ δήμου, Θουκυδίδης δὲ τῶν ἐτέρων, κηδεστῆς ὧν Κίμωνος. 3. Περικλέους δὲ τελευτήσαντος, τῶν μὲν ἐπιφανῶν προσηγορίαι Νικίας ὁ ἐν Σικελίᾳ τελευτήσας, τοῦ δὲ δήμου Κλέων ὁ Κλεισθέου, ὃς δοκεῖ μάλιστα διαφθεῖραι τὸν δῆμον ταῖς δομαῖς, καὶ πρῶτος ἐπὶ τοῦ βήματος ἀνέκρωγε καὶ ἔλοιδορήσατο καὶ περιζωσάμενος ἐδημηγόρησε, τῶν ἄλλων ἐν κόσμῳ λεγόντων. Εἶτα μετὰ τούτους τῶν μὲν ἐτέρων Θηραμένης ὁ Ἄγνωνος, τοῦ δὲ δήμου Κλεοφῶν ὁ λυροποιός, ὃς καὶ τὴν διωβελίαν ἐπόρισε πρῶτος· καὶ χρόνον μὲν τινα διεδίδου, μετὰ δὲ ταῦτα κατέλυσε Καλλικράτης Παιανιεύς πρῶτος ὑποσχόμενος ἐπιθήσειν πρὸς τοῖν δυοῖν ὀβολοῖν ἄλλον ὀβολόν. Τούτων μὲν οὖν ἀμφοτέρων θάνατον κατέγνωσαν ὕστερον· εἴωθεν γάρ, κἄν ἐξαπατηθῆι τὸ πλῆθος, ὕστε-

1. Ὁ πατήρ τοῦ Περικλέους, ὁ ὄποιος κατεδικάσθη εἰς ὄστρακισμόν (πρβλ. XXII 6). Εὐρέθησαν μάλιστα καὶ δύο ὄστρακα φέροντα τὸ ὄνομά του.

2. Γίός τοῦ Μελησίου; οὐδέμιαν σχέσιν ἔχων μὲ τὸν γνωστὸν ἱστορικόν.

3. Περὶ αὐτοῦ γίνεται λόγος εἰς κεφ. XXVIII 3, XXVIII 5, XXXII 2, XXXIII 2, XXXIV 3, XXXVI, καὶ XXXVII.

4. Ἦτο τὸ ἄλλως λεγόμενον «θεωρικόν», δηλ. χρηματικὸν ἐπιζομα παρεχόμενον κατὰ τὰς μεγάλας ἐσρτάς εἰς τοὺς ἀπόρους πολίτας, διὰ τὴν μὴ μὲν κανεὶς ἐκτός τοῦ θεάτρου καὶ τὴν συμμετέχου ὄλου

τότε διά πρώτην φοράν τὸ δημοκρατικὸν κόμμα ἐπῆρε ἀρχηγόν, τὸν ὅποιον δὲν ὑπελήπτοντο οἱ χρηστοὶ πολῖται· κατὰ τοὺς προγενεστέρους δὲ χρόνους διηύθουναν πάντοτε τὸν λαὸν οἱ χρηστοί. 2. Διότι κατ' ἀρχάς πρῶτος ἀρχηγὸς τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος ὑπῆρξεν ὁ Σόλων, δεύτερος ὁ Πεισίστρατος, καὶ οἱ δύο ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν προκρίτων· μετὰ τὴν πτώσιν δὲ τῆς τυραννίας ἐγένινεν ὁ Κλεισθένης, ἀπὸ τὸ γένος τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, ὁ ὅποιος δὲν εἶχε κανέναν ἀντίπαλον μετὰ τὴν ἐξουρίαν τοῦ Ἰσαγόρα καὶ τῶν ὀπαδῶν του. Ὑστερώτερα ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος ὁ Ἐάνθιππος<sup>1</sup> καὶ τῶν ἀριστοκρατῶν ὁ Μιλτιάδης, κατόπιν δὲ ὁ Θέμιστοκλῆς καὶ ὁ Ἀριστείδης· ἔπειτ' ἀπ' αὐτοὺς ἐγένιναν ἀρχηγοὶ ὁ Ἐφιάλτης τῶν δημοκρατικῶν καὶ ὁ Κίμων, ὁ υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, τῶν πλουσίων· μετὰ ταῦτα ὁ Περικλῆς τῆς δημοκρατικῆς παρατάξεως καὶ ὁ Θουκυδίδης<sup>2</sup>, συγγενῆς τοῦ Κίμωνος, τῆς ἀντιπολιτεύσεως. 3. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐγκρίτων μὲν ἐτέθη ὁ Νικίας, ποὺ ἀπέθανεν εἰς τὴν Σικελίαν, τοῦ δὲ δημοκρατικοῦ κόμματος ὁ Κλέων, ὁ υἱὸς τοῦ Κλεωνέτου, ὁ ὅποιος φαίνεται ἔτι περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον παρέσυρε τὸν λαὸν εἰς τὴν διαφθορὰν μὲ τὰς παραφοράς του καὶ πρῶτος ἤρχισε νὰ ξεφωνίζῃ εἰς τὸ βῆμα καὶ ἐχρησιμοποίησε ὕβρεις καὶ ὠμίλησε ἐντελῶς ἀγοραῖα, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ρήτορες ὠμιλοῦσαν μὲ κοσμιότητα. Ἐπειτ' ἀπ' αὐτοὺς ἀρχηγὸς τῶν μὲν ἀντιθέτων ἐγένε ὁ Θηραμένης, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγνωνος<sup>3</sup>, τῶν δὲ δημοκρατικῶν ὁ Κλεοφῶν, ὁ κατασκευαστὴς λυρῶν, ὁ ὅποιος καὶ πρῶτος εἰσήγαγε τὴν διωβελίαν<sup>4</sup>· ἡ διανομὴ αὐτῆ διήρκεσεν ἕνα διαστήμα, ἀλλὰ κατόπιν τὴν κατήργησεν ὁ Καλλικράτης ὁ Παιανιεύς<sup>5</sup>, ὁ προσχεθεὶς πρῶτος αὐτὸς ὅτι θὰ προσθέσῃ εἰς τοὺς δύο ὀβολοὺς ἕναν ἀκόμη. Αὐτοὺς τοὺς δύο λοιπὸν τοὺς κατεδίκασαν ἀργότερα εἰς θάνατον· διότι τὸ πλῆθος ἔχει τὴν συνήθειαν, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχη ἐξαπατηθῆ, νὰ μισῇ κατόπιν

εἰς τὰς θυσίας. Ὁ μισθὸς αὐτὸς τῶν δύο ὀβῶν ἡμερησίως ἤρχισε νὰ δίδεται ἀπὸ τὸ ἔτος 410/9. Διασωθεῖσα ἐπιγραφή (CIA I, 188) μᾶς πληροφορεῖ ὅτι κατὰ τὸ ὥς ἄνω ἔτος ἐδόθησαν διὰ «διωβελίαν» 15 τάλαντα, 4787 δραχμαὶ καὶ 3 1/2 ὀβολοί.

5. Ἐδῆγχε μάλιστα καὶ σχετικὴ παροιμία: «ὅπερ τὰ Καλλικράτους».

ρον μισεῖν τοὺς τι προαγαγόντας ποιεῖν αὐτοὺς τῶν μὴ καλῶς ἐχόντων. 4. Ἐκ τῆς Κλεοφῶντος ἤδη διεδέχοντο συνεχῶς τὴν δημαγωγίαν οἱ μάλιστα βουλόμενοι θρασύνεσθαι καὶ χαρίζεσθαι τοῖς πολλοῖς, πρὸς τὰ παρανίκα βλέποντες. 5. Δοκοῦσι δὲ βέλτιστοι γεγονέναι τῶν Ἀθήνησι πολιτευσαμένων μετὰ τοὺς ἀρχαίους Νικίας καὶ Θουκυδίδης καὶ Θηραμένης. Καὶ περὶ μὲν Νικίου καὶ Θουκυδίδου πάντες σχεδὸν ὁμολογοῦσιν ἄνδρας γεγονέναι οὐ μόνον καλοὺς κάγαθούς, ἀλλὰ καὶ πολιτικοὺς καὶ τῇ πόλει πάση πατρικῶς χρωμένους, περὶ δὲ Θηραμένους, διὰ τὸ συμβῆναι κατ' αὐτὸν ταραχάδεις τὰς πολιτείας, ἀμφισβήτησις τῆς κρίσεώς ἐστι. Δοκεῖ μὲν <τοι> τοῖς μὴ παρέργως ἀποφαινομένοις οὐχ ὥσπερ αὐτὸν διαβάλλουσι πάσας τὰς πολιτείας καταλύειν, ἀλλὰ πάσας προάγειν ἕως μηδὲν παρανομοῖεν, ὡς δυνάμενος πολιτεύεσθαι κατὰ πάσας, ὅπερ ἐστὶν ἀγαθοῦ πόλιτος ἔργον, παρανομοῦσαις δὲ οὐ συγχωρῶν ἀλλ' ἀπεχθανόμενος.

XXIX. Ἔως μὲν οὖν ἰσόρροπα τὰ πράγματα κατὰ τὸν πόλεμον ἦν, διεφύλαττον τὴν δημοκρατίαν. Ἐπεὶ δὲ μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ γενομένην συμφορὰν ἰσχυρότερα τὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἐγένετο διὰ τὴν πρὸς βασιλέα συμμαχίαν, ἠναγκάσθησαν κινήσαντες τὴν δημοκρατίαν καταστῆσαι τὴν ἐπὶ τῶν τετρακοσίων πολιτείαν, εἰπόντος τὸν μὲν πρὸ τοῦ ψηφίσματος λόγον Μηλοβίου, τὴν δὲ γνώμην γράψαντος Πυθόδωρου τοῦ Ἀναφλυστίου, μάλιστα δὲ συμπεισθέντων τῶν πολλῶν διὰ τὸ νομίζειν βασιλέα μᾶλλον ἑαυτοῖς συμπολεμήσειν, ἐὰν δι' ὀλίγων ποιήσωνται τὴν πολιτείαν. || 2. Ἦν δὲ τὸ ψήφισμα τοῦ Πυθόδωρου τοιοῦτον· «τὸν δῆμον

1. Περὶ ὅλης αὐτῆς τῆς χρονικῆς περιόδου ὁμιλεῖ ὁ Θουκυδίδης (VIII 54-97), τοῦ ὁποίου ὅμως ἡ ἐξιστόρησις διαφέρει ἀρκετὰ ἀπὸ τῆν τοῦ Ἀριστοτέλους.

2. Ἐκεῖ ὑπῆρχε ἓνα ἀπὸ τὰ φρούρια τῆς Ἀττικῆς.

ἐκείνους πού τὸ παρέσυραν νὰ κάμη κάτι ὄχι σωστό. 4. Ἀπὸ τὸν Κλεοφῶντα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἀνελάμβαναν χωρὶς διακοπὴν τὴν ἀρχηγίαν τῶν δημοκρατικῶν ἔσοι εἶχαν τὴν διάθεσιν νὰ φαίνωνται περισσότερον τολμηροὶ καὶ περιποιητικοὶ ἀπέναντι τοῦ πλήθους, ἀποβλέποντες μόνον εἰς τὴν παρουσίαν στιγμῆν. 5. Θεωροῦνται δὲ ὡς οἱ καλύτεροὶ πολιτικοὶ ἄνδρες τῶν Ἀθηνῶν, ἔπειτ' ἀπὸ τοὺς παλαιούς, ὁ Νικίας, ὁ Θεουκιδίδης καὶ ὁ Θηραμένης. Προκειμένου διὰ τὸν Νικίαν καὶ τὸν Θεουκιδίδην ὄλοι σχεδὸν ἀναγνωρίζουν ἀπὸ συμφῶνους ὅτι ὑπῆρξαν ὄχι μόνον ἀκέραιοι ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ ἐπιδέξιοι εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ὅτι ἐφέρθησαν πρὸς ὄλους τοὺς πολίτας μὲ τρόπον πατρικόν· ἔσον ἀφορᾷ τὸν Θηραμένην, ἐπειδὴ ἡ πολιτικὴ κατάστασις ἦτο εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀνώμαλος, αἱ περὶ αὐτοῦ κρίσεις παρουσιάζονται ἀσύμφωνοι. Ὅσοι ὁμως δὲν ἐκφράζουσιν γνώμας ἐπιπολαίας, φρονοῦν ὅτι αὐτὸς δὲν ἐπροσπαθοῦσε νὰ καταλύσῃ ὄλους τοὺς τύπους τῆς διακυβερνήσεως, ἀλλὰ τοὺς ὑπεστήριζεν ὄλους ἐφ' ἔσον δὲν ἐξετρέποντο εἰς καμμίαν παρανομίαν, ὡς ἄνθρωπος πεπεισμένος ὅτι ἡμποροῦσε νὰ πολιτεύεται σύμφωνα μὲ ὄλους τοὺς τύπους — πρᾶγμα πού εἶναι καὶ ἰδιότης ἐνὸς καλοῦ πολίτου — ἀλλὰ χωρὶς ὅταν ὀδηγοῦν εἰς τὴν παράβασιν τοῦ νόμου νὰ κάμνη ἀπέναντι τῶν ὑποχωρήσεις, ἀπεναντίας μάλιστα καταφερόμενος ἐναντίον τῶν μέχρι τοῦ σημείου νὰ γίνεται μισητός.

#### ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΜΕΤΡΑ ΤΩΝ ΤΕΤΡΑΚΟΣΙΩΝ

XXIX. Ἐφ' ἔσον ἡ ἐκδασὶς τοῦ πολέμου ἔμενεν ἀδηλός, διετήρουν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Ὅταν ἔμως μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Σικελίας ἰσχυροποιήθη ἡ θέσις τῶν Λακεδαιμονίων γάρις εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν μὲ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἤλθαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ μεταβάλουν τὴν δημοκρατίαν καὶ νὰ ἐγκαταστήσουν τὸ πολίτευμα τῶν Τετρακοσίων<sup>1</sup>. ὠμίλησε πρὸς τὸν λαὸν πρὸ τῆς ψήφισεως ὁ Μηλέσιος καὶ συνέταξε τὴν σχετικὴν πρότασιν ὁ Πυθόδωρος ἀπὸ τῶν Ἀνάφλυστον<sup>2</sup>. Οἱ περισσότεροι δὲ Ἀθηναῖοι ἐτήρησαν εὐνοϊκὴν στάσιν, κυρίως διότι ἐπίστευαν ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν θὰ ἐπολεμοῦσεν εἰς τὸ πλευρόν τους προθυμότερα ἢν ἀνέθεταν τὴν διακυβερνήσιν των εἰς μίαν ὀλιγαρχίαν. 2. Ἡ ὑποβληθεῖσα εἰς ψήφισιν πρότασις τοῦ Πυθόδωρου εἶχεν ὡς ἐξῆς: «Ὁ λαὸς θὰ ἐκλέξῃ ἐκτός

ἐλέσθαι μετὰ τῶν προϋπαρχόντων δέκα προβούλων ἄλλους εἴκοσι ἐκ τῶν ὑπὲρ τετριάκοντα ἔτη γεγονότων, οἵτινες, ὁμόσαντες ἢ μὴν συγγράφειν ἢ ἂν ἡγῶνται βέλτιστα εἶναι τῇ πόλει, συγγράψουσι περὶ τῆς σωτηρίας· ἐξεῖναι δὲ καὶ τῶν ἄλλων τῷ βουλομένῳ γράφειν, ἵν' ἐξ ἀπάντων αἰρῶνται τὸ ἄριστον.» 3. Κλειτοφῶν δὲ «τὰ μὲν ἄλλα καθάπερ Πυθόδωρος εἶπεν, προσαναζητῆσαι δὲ τοὺς αἰρεθέντας ἔγραψεν καὶ τοὺς πατέρας νόμους οὓς Κλεισθένης ἔδηκεν ὅτι καθίστη τὴν δημοκρατίαν, ὅπως ἀκούσαντες καὶ τούτων βουλευσῶνται τὸ ἄριστον», ὡς οὐ δημοτικὴν ἀλλὰ παραπλησίαν οὖσαν τὴν Κλεισθένου πολιτείαν τῇ Σόλωνος. 4. Οἱ δ' αἰρεθέντες πρῶτον μὲν ἔγραψαν ἐπιναγκες εἶναι τοὺς πρυτάνεις ἅπαντα τὰ λεγόμενα περὶ τῆς σωτηρίας ἐπιψηφίζειν, ἔπειτα τὰς τῶν παρανόμων γραφὰς καὶ τὰς εἰσαγγελίας καὶ τὰς προσκλήσεις ἀνείλον, ὅπως ἂν οἱ ἐθέλοντες Ἀθηναίων συμβουλευῶσι περὶ τῶν προκειμένων· εἰ δέ τις τούτων χάριον ἢ ζημιῶσι ἢ προσκαλῆται ἢ εἰσάγῃ εἰς δικαστήριον, ἔνδειξιν αὐτοῦ εἶναι καὶ ἀπαγωγὴν πρὸς τοὺς στρατηγούς; τοὺς δὲ στρατηγούς παραδοῦναι τοῖς ἔνδεκα θιασίῳ ζημιῶσαι. 5. Μετὰ δὲ ταῦτα τὴν πολιτείαν διέταξαν τόνδε <τὸν> τρόπον· «τὰ μὲν χρήματα <τὰ> προσσιότα μὴ ἐξεῖναι ἄλλοσε δαπανῆσαι ἢ εἰς τὸν πόλεμον, τὰς δ' ἀρχὰς ἀμίσθους ἄρχειν ἀπάσας ἕως ἂν ὁ πόλεμος ἦ, πλὴν τῶν ἐννεά ἀρχόντων καὶ τῶν πρυτάνεων οἱ ἂν ὦσιν· τούτους δὲ φέρειν τρεῖς ὄβολους ἕκαστον τῆς ἡμέρας. Τὴν δ' ἄλλην πολιτείαν ἐπιτρέψαι πᾶσαν Ἀθηναίων τοῖς δυνατωτάτοις καὶ τοῖς σώμασιν καὶ τοῖς χρήμασιν λητουργεῖν μὴ ἔλαττον ἢ

1. Οἱ δέκα αὐτοὶ ἄρχοντες εἶχαν ἐκλεγῆ ὅταν ἐφθασε εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ ἄγγελμα τῆς καταστροφῆς τῆς Σικελίας. Πρβλ. *Θουκυδίδης*, VIII 1.3.

2. Βλ. ἐν τούτοις αὐτέθει XXII 1 καὶ XLI 2.

3. Ἡ «γραφὴ παρανόμων» ἦτο δημοσία ἀγωγὴ στρεφόμενη κατὰ παντὸς ψηφίσματος ἢ νόμου ἀντιθέτου πρὸς τὴν κειμένην νομοθεσίαν, τὸν εἰσαγγητὴν τοῦ ὀποιοῦ ἡμποροῦσε νὰ τὸν καταδιώξῃ δικαστικῶς ὁ τυχών. Διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἀπεκλείετο κάθε ριζικὴ καινοτομία, ἐὰν δὲν ἠκυρωθεῖτο ὁ παλαιὸς νόμος διὰ νὰ ἀντικατασταθῇ ἀπὸ τὸν νέον. Βλ. κατωτέρω XLV 4 καὶ LIX 2.

4. Ἡ «εἰσαγγελία» δὲν εἶναι εἰμὴ ἀγωγὴ κατὰ δημοσίου ὑπαλλήλου.

5. Κατὰ τὴν «πρόσκλησιν», τὴν ὀποίαν ἔκαμνε πρὸς τὸν ἐναγό-

τῶν ὑπαρχόντων ἤδη δέκα προβούλων<sup>1</sup>, καὶ ἄλλους εἴκοσι προερχομένους ἀπὸ πολίτας ἄνω τῶν σαράντα ἐτῶν. Αὐτοί, ἀφ' ὅρκισθούσιν ὅτι θὰ συντάξουν τὰς προτάσεις τοῦ θὰ ἐθεωροῦσαν ἀρίστas διὰ τὴν πόλιν θὰ λάβουν μέτρα διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ κράτους· θὰ ἔχη ὁμοῦς τὸ δικαίωμα νὰ κάμνη προτάσεις καὶ οἰσοδῆποτε πολίτης, διὰ νὰ προτιμήσουν ἀπὸ ὅλα τὸ καλύτερον». 3. Ὁ Κλειτοφῶν ὡς πρὸς τὰ ἄλλα ἠσπάσθη τὴν γνώμην τοῦ Πυθοδώρου, ἀλλὰ ἐπρότεινεν ἐπὶ πλεόν «νὰ θέσουν ὑπὸ ἐξέτασιν οἱ ἐκλεγέντες ἀντιπρόσωποι καὶ τοὺς πατροπαράδοτους νόμους, τοὺς ὁποῖους ἐθέσπισεν ὁ Κλεισθένης ὅταν ἐγκατέστησε τὴν δημοκρατίαν, μὲ τὸν σκοπὸν ἀναθεωροῦντες καὶ αὐτοὺς νὰ ἀποφασίσουν τὸ καλύτερον», διότι κατὰ τὴν γνώμην του ἡ νομοθεσία τοῦ Κλεισθένους δὲν ἦτο δημοκρατικὴ ἀλλὰ παρεμφερὴς μὲ τοῦ Σόλωνος<sup>2</sup>. 4. Οἱ πρόβουλοι, μάλιστα ἐξελέγησαν, ἐπρότειναν πρῶτα - πρῶτα νὰ ὑποχρεωθῶν οἱ πρυτάνεις νὰ θέσουν εἰς ψηφοφορίαν ὅλα ἔσα θὰ ἐπροτεινόντο διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ κράτους· κατόπιν κατήγγησαν τὰς ἐπὶ παρανομίᾳ καταγγελίας<sup>3</sup> καὶ τὰς μηνύσεις ἐναντίον ἀρχόντων<sup>4</sup> καὶ τὰς κλητεύσεις<sup>5</sup> διὰ νὰ ἐπιτραπῆ εἰς ὅποιον Ἀθηναῖον ἤθελε νὰ ἐκφέρῃ τὴν γνώμην του ἐπὶ τῶν προκειμένων ζητημάτων· καὶ ἂν κανεὶς ἀπεπειράτο νὰ ἐπιβάλῃ πρόστιμον εἰς τοὺς ὑποβάλλοντας τοιαύτας προτάσεις, ἢ νὰ τοὺς κάμνη καταγγελίαν ἢ νὰ τοὺς εἰσαγάγῃ εἰς δίκην, αὐτὸς κατόπιν συνοπτικῆς διαδικασίας<sup>6</sup> νὰ παραπέμπεται ἀμέσως ἐνώπιον τῶν στρατηγῶν καὶ οἱ στρατηγοὶ νὰ τὸν παραδίδουν εἰς τοὺς Ἐνδεκα διὰ νὰ τιμωρῆται μὲ θάνατον. 5. Κατόπιν διωργάνωσαν ὡς ἐξῆς τὴν διοίκησιν: «Τὰ κρατικὰ ἔσοδα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ διατίθενται παρὰ μόνον διὰ πολεμικοὺς σκοποὺς. Ὅλοι οἱ δημόσιοι λειτουργοὶ θὰ διεξάγουν τὴν ὑπηρεσίαν των ἄνευ μισθοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, ἐξαίρεσι τῶν ἐννέα ἀρχόντων καὶ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ πρυτάνεων, οἱ ὅποιοι θὰ λαμβάνουν τρεῖς ὄβολους ὁ καθένας τὴν ἡμέραν. Ὅλη ἡ πολιτικὴ ἐξουσία θὰ ἀνατεθῆ εἰς ὄσους ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους εἶναι οἱ ἱκανώτεροι νὰ ὑπηρετήσουν σωματικῶς καὶ οἰκονο-

---

μενον ὁ ἐνάγων, συνήθως συνωθεύετο καὶ ἀπὸ δύο μάρτυρας, τοὺς «κλητήρας», διὰ νὰ βεβαιώσουν οὗτοι ἐνώπιον τοῦ εἰσαγγόντος τὴν δίκην ἀρχόντος ὅτι ἐγίνε ἡ κλήτευσις εἰς περίπτωσιν μὴ προσελύσεως τοῦ κατηγορουμένου.

6. Τῆς «ἐνδειξιας» ἐγίνετο χρῆσις μόνον ἐπὶ αὐτοφῶρων ἀδικη-



πεντακισχιλίοις, ἕως ἂν ὁ πόλεμος ἤ· κυρίους δ' εἶναι τούτους καὶ συνθήκας συντίθεσθαι πρὸς οὓς ἂν ἐθέλωσιν· ἐλέσθαι δὲ καὶ τῆς φυλῆς ἐκάστης δέκα ἄνδρας ὑπὲρ τετραράκοντα ἔτη γεγονότας, οἵτινες καταλέξουσι τοὺς πεντακισχιλίους ὁμόσαντες καθ' ἱερῶν τελείων».

XXX. Οἱ μὲν οὖν αἰρεθέντες ταῦτα συνέγραψαν. Κυρωθέντων δὲ τούτων, εἶλοντο σφῶν αὐτῶν οἱ πεντακισχιλίοι τοὺς ἀναγράφοντας τὴν πολιτείαν ἑκατὸν ἄνδρας. Οἱ δ' αἰρεθέντες ἀνέγραψαν καὶ ἐξήνεγκαν τάδε· 2. «βουλευεῖν μὲν κατ' ἐνιαυτὸν τοὺς ὑπὲρ τριάκοντα ἔτη γεγονότας ἄνευ μισθοφορᾶς· τούτων δ' εἶναι τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς ἐννέα ἄρχοντας καὶ τὸν ἱερομνήμονα καὶ τοὺς ταξίαρχους καὶ ἱππάρχους καὶ φυλάρχους καὶ ἄρχοντας εἰς τὰ φρούρια καὶ ταμίαι τῶν ἱερῶν χρημάτων τῇ θεῷ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς δέκα καὶ ἑλληνοταμίας καὶ τῶν ἄλλων ἁσίων χρημάτων ἀπάντων εἴκοσιν οἱ διαχειριοῦσιν καὶ ἱεροποιοὺς καὶ ἐπιμελητὰς δέκα ἑκατέρους· αἰρεῖσθαι δὲ πάντας τούτους ἐκ προκρίτων, ἐκ τῶν ἀεὶ βουλευόντων πλείους προκρίνοντας, τὰς δ' ἄλλας ἀρχὰς ἀπάσας κληρώτας εἶναι καὶ μὴ ἐκ τῆς βουλῆς· τοὺς δὲ ἑλληνοταμίας οἱ ἂν διαχειρίζωσι τὰ χρήματα μὴ συμβουλευεῖν. 3. Βουλὰς δὲ ποιῆσαι τέτταρας ἐκ

---

μάτων, ὅπως φαίνονται. Κατ' αὐτὴν ὁ ἐνάγων ἐπέδωκε πιθανῶς τὴν ἔγγραφον μῆνυσίν του εἰς τὸν ἀρμόδιον ἄρχοντα καὶ ἐκεῖνος ἐφρόντιζε διὰ τὴν σύλληψιν καὶ φυλάκισιν τοῦ κατηγορουμένου, ἢ ὅποια παρετίνετο μέχρι τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως.

1. Βλ. *Θουκυδίδη* VIII 65,3 καὶ 67,3, ὡς καὶ [*Λυσία*] ὑπὲρ Πολυστρατοῦ κλπ. 13, ὅπου ὁ ἀριθμὸς τῶν 5.000 πολιτῶν ἐν ἀνεργείᾳ ἀποτελεῖ τὸ ἀνώτατον ὄριον.

μικῶς τὸ κράτος, τὸ ὀλιγώτερον πέντε χιλιάδες<sup>1</sup>, ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ὁ πόλεμος· θὰ ἔχουν οὗτοι ἀπόλυτον δικαίωμα νὰ συνάπτουν καὶ συνθήκας μὲ ὁποιουσδήποτε θέλουν. Ἐπίσης θὰ ἐκλέγωνται ἀπὸ κάθε φυλὴν δέκα ἄνδρες ἀπὸ τοὺς συμπληρώσαντας σαράντα ἔτη, οἱ ὅποιοι θὰ συντάξουν τὸν κατάλογον τῶν πέντε χιλιάδων ἀφοῦ ὀρκισθοῦν ἐπάνω εἰς νεαρὰ σφάγια.

### ΤΟ ΟΡΙΣΤΙΚΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΤΩΝ ΤΕΤΡΑΚΟΣΙΩΝ

XXX. Αὐταὶ ἦσαν αἱ προτάσεις πού συνέταξαν οἱ ἐκλεγέντες ἀντιπρόσωποι. Ἀφοῦ ἐπεκυρώθησαν ἀπὸ τὸν λαόν, οἱ πέντε χιλιάδες ἐξέλεξαν μεταξὺ αὐτῶν τῶν ἰδίων ἑκατὸν πρόσωπα διὰ νὰ συντάξουν τὸ πολίτευμα. Οἱ ἐκλεγέντες συντάξαν καὶ ἐδημοσίευσαν τὰ ἐξῆς: 2. «Οἱ συμπληρώσαντες τὸ τριακοστὸν ἔτος των θὰ ἐκτελοῦν ἐπὶ ἕνα χρόνον τὰ καθήκοντα τοῦ βουλευτοῦ χωρὶς καμμίαν μισθοδοσίαν. Ἐξ αὐτῶν θὰ λαμβάνωνται οἱ στρατηγοί, οἱ ἐννέα ἄρχοντες, ὁ ἱερομνήμων<sup>2</sup>, οἱ ταξίαρχοι<sup>3</sup>, οἱ ἵππαρχοι<sup>4</sup>, οἱ φύλαρχοι, οἱ διοικηταὶ τῶν ὀχυρῶν, δέκα ταμίαι τῶν ἱερῶν θησαυρῶν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῶν ἄλλων θεῶν<sup>5</sup>, εἴκοσι ἐλληνοταμίαι<sup>6</sup> καὶ ταμίαι ἐπιφορτισμένοι μὲ τὴν διαχείρισιν τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, δέκα ἐπόπται τῶν θυσιαῶν καὶ ἄλλοι δέκα ἐπὶ τῶν ἱεροτελεστιῶν. Θὰ ἐκλέγωνται δὲ ὅλοι αὐταὶ αἱ ἄρχαι ἀπὸ ἕνα κατάλογον ὑποψηφίων ἀποτελούμενον ἐκ βουλευτῶν ἐν ἐνεργείᾳ καὶ περισσοτέρων ἀπὸ τὰς πρὸς πλήρωσιν θέσεις. Ὅλα τὰ ἄλλα ἀξιώματα θὰ ὀρίζωνται διὰ κλήρου, ἐκτὸς τῆς Βουλῆς, οἱ δὲ ἐλληνοταμίαι οἱ ὅποιοι θὰ ἔχουν τὴν διαχείρισιν τῶν χρημάτων δὲν θὰ συμμετέχουν εἰς τὰς συσκέψεις τῆς Βουλῆς. 3. Διὰ τὸ μέλλον θὰ

2. Ὁ «ἱερομνήμων» ἦτο ἀντιπρόσωπος τῆς πόλεως ἐν τῇ ἀμφικτιονικῇ συνεδρίῳ. Ἐκκλοῦντο ἀκόμη «Ἀμφικτιόνες» καὶ «σύνεδροι».

3. Οὗτοι ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς σημερινοὺς ταγματάρχας. Βλ. κατωτέρω LXI 3.

4. Συνταγματάρχαι τοῦ ἵππικοῦ. Βλ. I, XI 4.

5. Βλ. XLVII 1.

6. Οἱ «ἐλληνοταμίαι», δέκα τὸν ἀριθμόν, ἦσαν ἐπιφορτισμένοι μὲ τὴν διαχείρισιν τῶν συμμαχικῶν φόρων (πρβλ. XXIII 5) καὶ μετὰ τὴν μεταφορὰν τοῦ ἐν λόγῳ ταμεῖου ἐκ τῆς Δήλου (454) ἤθρεον ἐν Ἀθῆναις.

τῆς ἡλικίας τῆς εἰρημένης εἰς τὸν λοιπὸν χρόνον, καὶ τούτων τὸ λαχὸν μέρος βουλευεῖν, νεῖμαι δὲ καὶ τοὺς ἄλλους πρὸς τὴν λῆξιν ἐκάστην· τοὺς δ' ἐκατὸν ἄνδρας διανεῖμαι σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους τέτταρα μέρη ὡς ἰσαίτατα καὶ διακληρωῶσαι, καὶ εἰς ἐνιαυτὸν βουλευεῖν. 4. <Βουλευεσθαι> δὲ ἢ ἂν δοκῇ αὐτοῖς ἄριστα εἶναι περὶ τε τῶν χρημάτων, ὅπως ἂν σφᾶ ἢ καὶ εἰς τὸ δέον ἀναλίσκηται, καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὡς ἂν δύνωνται ἄριστα· κἄν τι θέλωσιν βουλευσασθαι μετὰ πλειόνων, ἐπεισκαλεῖν ἕκαστον ἐπίσκλητον δὲ ἂν ἐθέλῃ τῶν ἐκ τῆς αὐτῆς ἡλικίας· τὰς δ' ἔδρας ποιεῖν τῆς βουλῆς κατὰ πενθήμερον, εἰ μὴ δέωνται πλειόνων. 5. Κληροῦν δὲ τὴν βουλὴν τοὺς ἐννέα ἄρχοντας, τὰς δὲ χειροτονίας κρίνειν πέντε τοὺς λαχόντας ἐκ τῆς βουλῆς, καὶ ἐκ τούτων ἓνα κληροῦσθαι καθ' ἐκάστην ἡμέραν τὸν ἐπιψηφιοῦντα. Κληροῦν δὲ τοὺς λαχόντας πέντε τοὺς ἐθέλοντας προσελθεῖν ἐναντίον τῆς βουλῆς, πρῶτον μὲν ἱερῶν, δεύτερον δὲ κήρυξιν, τρίτον πρεσβείαις, τέταρτον τῶν ἄλλων· τὰ δὲ τοῦ πολέμου, ὅταν δέῃ, ἀκληρωτὶ προσαγαγόντας τοὺς στρατηγούς χρηματίζεσθαι. 6. Τὸν δὲ μὴ ἰόντα εἰς τὸ βουλευτήριον τῶν βουλευόντων τὴν ὥραν τὴν προορηθεῖσαν ὀφείλειν δραχμὴν τῆς ἡμέρας ἐκάστης, εἰ μὴ εὐρισκόμενος ἄφωσιν τῆς βουλῆς ἀπῆ. » ||

XXXI. Ταύτην μὲν οὖν εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον ἀνέγραψαν τὴν πολιτείαν, ἐν δὲ τῶ παρόντι καιρῷ τήνδε· «βουλευεῖν μὲν τετρακοσίους κατὰ τὰ πάτρια, τειταράκοντα ἐξ ἐκάστης φυλῆς, ἐκ προκρίτων οὓς ἂν ἔλονται οἱ φυλῆται

1. Θά εἶναι δηλ. διαλογεῖς τῶν ψήφων.

2. Βλέπε καὶ τὸ πρόγραμμα τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου εἰς XLIII 6.

3. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην (Πολιτικά 1294a 38) τὸ μέτρον ἦτο ὀλιγαρχικόν. Βλ. ἐπίσης ἀνωτέρω IV 3.

συνιστώνται τέσσαρες Βουλαὶ ἀπὸ πολιτίας τῆς προαναφερθείσης ἡλικίας καὶ τὸ τμήμα τῶν ἐκλεγομένων διὰ κλήρου θὰ ἀποτελῆ τὴν ἐν ἐνεργείᾳ Βουλὴν. Οἱ ἄλλοι πολῖται θὰ κατανέμονται εἰς κάθε μίαν ἀπὸ τὰς ομάδας. Οἱ ἑκατὸν ἀντιπρόσωποι θὰ καταναίμουν τοὺς ἑαυτοὺς των καὶ τοὺς ἄλλους εἰς τέσσαρα μέρη ὅσον τὸ δυνατόν ἴσα, θὰ ἐπακολουθήσῃ κλήρωσις καὶ οἱ ἐκλεγόμενοι θὰ ἀσχοῦν τὰ καθήκοντα τοῦ βουλευτοῦ ἐπὶ ἕνα ἔτος. 4. Ἡ Βουλὴ θὰ ἀποφασίζῃ κατὰ τὸν τρόπον ποῦ θὰ τῆς φανῆ ὁ καλύτερος, τόσον ὡς πρὸς τὰ χρήματα διὰ νὰ φυλάσσωνται ἀσφαλῆ καὶ ἐξοδεύωνται ὅπως πρέπει, ὅσον καὶ περὶ τῶν ἄλλων ζητημάτων κατὰ τὸν καλύτερον δυνατόν τρόπον. Ἐὰν οἱ βουλευταὶ θελήσουν νὰ συσκεφθοῦν εἰς εὐρυτέραν κλίμακα, κάθε ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς θὰ δύναται νὰ προσκαλῆ ἕναν ἐπικουρικὸν βουλευτὴν τῆς προτιμῆσώς του, ἐκ τῶν πολιτῶν τῆς αὐτῆς ἡλικίας. Ἡ Βουλὴ θὰ συνεδριάζῃ κάθε πέντε ἡμέρας, ἐκτὸς ἂν ἀπαιτοῦνται συχνότεραι συνεδριάσεις. 5. Τὴν διὰ κλήρου ἀνάδειξιν τῆς Βουλῆς θὰ διενεργοῦν οἱ ἐννέα ἄρχοντες· πέντε μέλη τῆς Βουλῆς ἐκλεγόμενα διὰ κλήρου θὰ κρίνουν τὰς δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν ψηφοφορίας· καὶ κάθε ἡμέραν θὰ κληρώνεται ἕνας ἀπ' αὐτοὺς διὰ νὰ προεδρεύσῃ. Οἱ πέντε αὐτοὶ ἐκλεγέντες διὰ κλήρου θὰ ὀρίζουν, ἐπίσης διὰ κλήρου, ὅσους θέλουν νὰ ἐμφανισθοῦν ἐνώπιον τῆς Βουλῆς, πρῶτον διὰ θρησκευτικὰς ὑποθέσεις, δεῦτερον διὰ προκηρύξεις πρὸς τὸν λαόν, τρίτον διὰ πρεσβείας καὶ τέταρτον δι' ἄλλα ζητήματα· ὡς πρὸς ὅ,τι ἀφορᾷ τὸν πόλεμον, ὅταν παρίσταται ἀνάγκη, θὰ εἰσάγουν οἱ στρατηγοὶ ἐκτὸς σειρᾶς τὰς προτάσεις καὶ θὰ συσκέπτωνται ἐπ' αὐτῶν. 6. Ὅποιος ἀπὸ τοὺς βουλευτάς δὲν θὰ μεταβαίῃ τὴν ὠρισμένην ὥραν εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων, διὰ κάθε ἡμέραν ἀπουσίας θὰ καταβάλλῃ ἀπὸ μίαν δραχμὴν, ἂν δὲν τοῦ ἔχῃ δώσει ἀδειαν ἢ Βουλὴν ἢ ἀπουσίαση<sup>α</sup>.»

#### ΤΟ ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΤΩΝ ΤΕΤΡΑΚΟΣΙΩΝ

XXXI. Τοιοῦτον λοιπὸν πολίτευμα συνέταξαν διὰ τὸ μέλλον, διὰ δὲ τὴν παροῦσαν περίστασιν ἐδημοσίευσαν τὸ ἔξις: «Θὰ λειτουργῆ σύμφωνα μὲ τὰ πατροπαράδοτα Βουλὴ ἀπὸ τετρακόσια πρόσωπα, σαράντα ἀπὸ κάθε φυλῆν, λαμβανόμενα ἀπὸ κατάλογον ὑποψηφίων ἐκλεγομένων ἀπὸ τὰ μέλη κάθε φυλῆς μεταξύ τῶν ὑπερβάντων τὸ τριακοστὸν

τῶν ὑπὲρ τριάκοντα ἕτη γεγονότων. Τούτους δὲ τὰς τε ἀρχὰς καταστήσαι καὶ περὶ τοῦ ὄρκου ὄντινα χρῆ ὁμοῖαι γράψαι, <καὶ> περὶ τῶν νόμων καὶ τῶν εὐθυνῶν καὶ τῶν ἄλλων πράττειν ἢ ἂν ἡγῶνται συμφέρειν. 2. Τοῖς δὲ νόμοις οἱ ἂν τεθῶσιν περὶ τῶν πολιτικῶν χρῆσθαι, καὶ μὴ ἐξεῖναι μετακινεῖν μηδ' ἐτέρους θέσθαι. Τῶν δὲ στρατηγῶν τὸ νῦν εἶναι τὴν αἵρεσιν ἐξ ἀπάντων ποιεῖσθαι τῶν πεντακισχιλίων, τὴν δὲ βουλήν, ἐπειδὴν καταστή, ποιήσασαν ἐξέτασιν <ἐν> ὄπλοις ἐλέσθαι δέκα ἄνδρας καὶ γραμματεῖα τούτοις, τοὺς δὲ αἰρεθέντας ἀρχεῖν τὸν εἰσιόντα ἐνιαυτὸν αὐτοκράτορας, καὶ ἂν τι δέωνται συμβουλευέσθαι μετὰ τῆς βουλῆς. 3. Ἐλέσθαι δὲ καὶ ἵππαρχον ἓνα καὶ φυλάρχους δέκα· τὸ δὲ λοιπὸν τὴν αἵρεσιν ποιεῖσθαι τούτων τὴν βουλήν κατὰ τὰ γεγραμμένα. Τῶν δ' ἄλλων ἀρχῶν πλὴν τῆς βουλῆς καὶ τῶν στρατηγῶν μὴ ἐξεῖναι μήτε τούτοις μήτε ἄλλῳ μηδενὶ πλέον ἢ ἅπαξ ἀρξαι τὴν αὐτὴν ἀρχήν. Εἰς δὲ τὸν ἄλλον χρόνον, ἓνα νεμηθῶσιν οἱ τετρακόσιοι εἰς τὰς τέταρτας λήξεις, διὰν τοῖς ἀστοῖς γίγνηται μετὰ τῶν ἄλλων βουλευεῖν, διανειμάντων αὐτοὺς οἱ ἑκατὸν ἄνδρες.»

XXXII. Οἱ μὲν οὖν ἑκατὸν οἱ ὑπὸ τῶν πεντακισχιλίων αἰρεθέντες ταύτην ἀνέγραψαν τὴν πολιτείαν. Ἐπικυρωθέντων δὲ τούτων ὑπὸ τοῦ πλήθους, ἐπιψηφίσαντος Ἀριστομάχου, ἢ μὲν βουλή <ἢ> ἐπὶ Καλλίου πρὶν διαβουλευσαὶ κατελύθη μηνὸς Θαρρηλιῶνος τετράδι ἐπὶ δέκα, οἱ δὲ τετρακόσιοι εἰσήεσαν ἐνάτη φθίνοντος Θαρρηλιῶνος. Ἔδει δὲ

1. Οἱ «ἄλλοι» αὐτοὶ Ἀθηναῖοι δὲν εἶναι παρὰ τὰ πληρώματα τοῦ στόλου τοῦ προσωρμισμένου εἰς τὴν Σάμον, οἱ ὅποιοι ἠρνήθησαν νὰ ἀποδεχθοῦν τὴν μεταρρυθμίσειν τῶν Τετρακοσίων καὶ τῶν ὁποίων ἢ ἀντιδρασίς—μὲ τὸν Θρασύβουλον, τὸν Θράσυλλον καὶ κατόπιν τὸν Ἀλκιδιάδην, ἐπιστρέψαντα ἀπὸ τὴν ἑξορίαν, ἐπὶ κεφαλῆς—ἐπρόκειτο νὰ συντελέσῃ πάρα πολὺ εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῶν Τετρακοσίων. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐπρότιμησε νὰ παρέλθῃ σιωπηρῶς τὰ τῆς στάσεως αὐτῆς. Ἐδῶ παρατηροῦμεν ὅτι προβλέπεται καὶ ἐπιδικάζεται ἡ συνένωσις τῶν μὲ τοὺς ὁπαδοὺς τῶν Τετρακοσίων.

ἔτος των. Οἱ ἐν λόγῳ βουλευταὶ θὰ διορίσουν τοὺς ἄρχοντας, θὰ συντάξουν τὸν ὄρκον ὁ ὁποῖος θὰ ἰσχύη καὶ θὰ ἐνεργῶν, καθ' ὃν τρόπον νομίζουσι συμφερώτερον ὡς πρὸς τοὺς νόμους, τὰς λογισδοσίας καὶ τὰ ἄλλα ζητήματα. 2. Θὰ ἐφαρμόζουσι τοὺς νόμους οἱ ὅποιοι ἐθεσπίσθησαν σχετικὰ μὲ τὰ δημόσια ζητήματα καὶ δὲν θὰ ἐπιτρέπεται μῆτε νὰ τοὺς τροποποιήσουν μῆτε νὰ τοὺς ἀντικαταστήσουν. Οἱ στρατηγοὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος θὰ ἐκλέγωνται ἀπὸ τὸ σύνολον τῶν πέντε χιλιάδων· ἀλλὰ ἡ Βουλὴ, ἀφοῦ ἀναλάβῃ τὰ καθήκοντά της καὶ ἐνεργήσῃ ἐπιθεώρησιν τῶν ὀπλιτῶν, θὰ ἐκλέξῃ δέκα πολίτας μαζί μὲ τὸν γραμματέα των καὶ οὗτοι θὰ ἀναλάβουν τὸ ἐρχόμενον ἔτος τὴν ἀρχὴν ὡς στρατηγοὶ μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν· ἐὰν δὲ παρουσιασθῇ ἀνάγκη, θὰ συσκέπτωνται μὲ τὴν Βουλήν. 3. Ὡσαύτως θὰ ἐκλέγεται ἓνας ἵππαρχος καὶ δέκα φύλαρχοι. Εἰς τὸ μέλλον θὰ τοὺς ἐκλέγῃ σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους ἡ Βουλὴ. Ὅσον διὰ τὰ ἄλλα ἀξιώματα, ἐκτὸς τῆς Βουλῆς καὶ τῶν στρατηγῶν, δὲν θὰ ἐπιτρέπεται οὔτε εἰς αὐτοὺς τοὺς πρωτοεκλεγομένους οὔτε εἰς κανένα ἄλλον νὰ ἀσκήσουν τὸ ἴδιον ἀξίωμα πλεόν τῆς μιᾶς φορᾶς. Εἰς τὸ μέλλον, διὰ νὰ κατανεμηθῶσι οἱ Τετρακόσιοι εἰς τὰς τέσσαρας ὀμάδας, δταν οἱ πολῖται θὰ πρόκειται νὰ συμμετέχουν εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς μὲ ἄλλους Ἀθηναίους<sup>1</sup>, θὰ διενεργήσουν τὴν κατανομήν των οἱ ἑκατόν».

#### ΤΑ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ ΤΩΝ ΤΕΤΡΑΚΟΣΙΩΝ

XXXII. Οἱ ἑκατόν λοιπὸν αὐτοὶ οἱ ἐκλεγέντες ὑπὸ τῶν πέντε χιλιάδων αὐτὸ τὸ πολίτευμα συντάξαν. Ὅταν δὲ τοῦτο ἐπεκυρώθη ἀπὸ τὸν λαὸν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Ἀριστομάχου, ἡ μὲν ἐπὶ ἀρχοντος Καλλίου Βουλὴ διελύθη πρὸ τῆς ἐκπνοῆς τῆς περιόδου της, εἰς τὰς 14 τοῦ μηνὸς Ἑαργηλιῶνος<sup>2</sup>, οἱ δὲ Τετρακόσιοι ἀνέλαβαν τὰ καθήκοντά των εἰς τὰς 22 τοῦ ἰδίου<sup>3</sup>, ἐνῶ ἡ ἐκλεγείσα διὰ κλήρου

2. Ἐδρισκόμεθα εἰς τὸ θῆρος τοῦ 411. Ὁ Ἑαργηλιῶν ἦτο ὁ ἐνδέκατος μῆν τοῦ ἀττικῆς ἡμερολογίου, ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸν ἰδικὸν μας Μάιον. Διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῶν ἡμερῶν τῆς τρίτης δεκάδος μετεχειρίζοντο τὴν ἔκφρασιν «μηνὸς φθινοτος» ὑπολογίζοντες ἀντιστρόφως.

3. Αἱ ὀκτὼ ἐνδιάμεσοι ἡμέραι ἐχρησιμοποιήθησαν, φαίνεται, πρὸς τακτοποίησιν τῆς καταστάσεως. Πρβλ. *Θουκυδίδην* VIII 68-71 καὶ *Λυσίαν*, Κατὰ Ἐρατοσθένους, 62-78.

τὴν εἰληχυῖαν τῷ κνάμφῳ βουλήν εἰσιέναι τετράδι ἐπὶ δέκα Σκιροφοριῶνος. 2. Ἡ μὲν οὖν ὀλιγαρχία τοῦτον κατέστη τὸν τρόπον ἐπὶ Καλλίου μὲν ἄρχοντας, ἔτεσιν δ' ὕστερον τῆς ἰῶν τυράννων ἐκβολῆς μάλιστα ἑκατόν, αἰτίων μάλιστα γενομένων Πεισάνδρου καὶ Ἀντιφῶντος καὶ Θηραμένους, ἀνδρῶν καὶ γεγενημένων εὖ καὶ συνέσει καὶ γνώμῃ δοκούντων διαφέρειν. 3. Γενομένης ἢ δὲ ταύτης τῆς πολιτείας οἱ μὲν πεντακισχίλιοι λόγῳ μόνον ἠρέθησαν, οἱ δὲ τετρακόσιοι μετὰ τῶν δέκα τῶν αὐτοκρατόρων εἰσελθόντες εἰς τὸ βουλευτήριον ἤρχον τῆς πόλεως, καὶ πρὸς Λακεδαιμονίους πρεσβευσάμενοι κατέλυοντο τὸν πόλεμον ἐφ' οἷς ἑκάτεροι τυγχάνουσιν ἔχοντες. Οὐχ ὑπακούοντων δ' ἐκείνων εἰ μὴ καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς θαλάττης ἀφήσουσιν, οὕτως ἀπέστησαν.

XXXIII. Μῆνας μὲν οὖν ἴσως τέτταρας διέμεινεν ἡ τῶν τετρακοσίων πολιτεία, καὶ ἤρξεν ἐξ αὐτῶν Μνησίλοχος δίμηνον ἐπὶ Θεοπόμπου ἄρχοντας, <δς> ἤρξεν τοὺς ἐπιλοίπους δέκα μῆνας. Ἡτηθέντες δὲ τῇ περὶ Ἐρέτριαν ναυμαχίᾳ καὶ τῆς Εὐβοίας ἀποστάσης ὅλης πλην Ὀρεοῦ, χαλεπῶς ἐνεγκόντες ἐπὶ τῇ συμφορᾷ μάλιστα τῶν προγεγενημένων (πλείω γὰρ ἐκ τῆς Εὐβοίας ἢ τῆς Ἀττικῆς ἐτύγχανον ὠφελούμενοι) κατέλυσαν τοὺς τετρακοσίους καὶ τὰ πράγματα παρέδωκαν τοῖς πεντακισχιλίοις τοῖς ἐκ τῶν ὀπλων, ψηφισάμενοι μηδεμίαν ἀρχὴν εἶναι μισθοφόρον. 2. Αἰτιώτατοι δ' ἐγένοντο τῆς καταλύσεως Ἀριστοκράτης καὶ Θηραμένης, οὐ συναρεσκόμενοι τοῖς ὑπὸ τῶν τετρακοσίων γιγνομένοις· ἅπαντα γὰρ δι' αὐτῶν ἔπραττον, οὐδὲν ἐπανα-

1. Ἀπὸ τοῦς ἡγέτας αὐτοῦς, ἀργότερα, ὁ Πεισάνδρος κατέφυγεν εἰς τὴν Δακελίαν, ὁ δὲ ρήτωρ Ἀντιφῶν ἐφονεύθη κατηγορηθεὶς ἐπὶ προδοσίᾳ. Περὶ τοῦ Θηραμένους βλ. XXXIII - XXXVII.

2. Οἱ Τετρακόσιοι ἔκαμαν καὶ μίαν ἄλλην προσπάθειαν πρὸς εἰρήνευσιν κατὰ τὸ τέλος τῆς ἐξουσίας των' πρβλ. *Θουκυδίδην* VIII 97,2.

Βουλὴ ἔπρεπε νὰ ἀναλάβῃ εἰς τὰς 14 τοῦ Σκιροφοριῶνος. 2. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον ἐγκατεστάθη ἡ ὀλιγαρχία ἐπὶ ἄρχοντος Καλλίου, καὶ ἀκριβῶς ἕναν αἰῶνα μετὰ τὴν πῦσιν τῶν τυράννων, τῇ ἐνεργείᾳ κυρίως τοῦ Πεισάνδρου, τοῦ Ἀντιφῶντος καὶ τοῦ Θηραμένους<sup>1</sup>, οἱ ὅποιοι καὶ καλῆς καταγωγῆς ἦσαν καὶ ἐξεχώριζαν κατὰ τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν εὐθυκρισίαν. 3. Μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ ἀνωτέρου πολιτεύματος, μόνον κατ' ὄνομα ἐξελέγησαν οἱ πέντε χιλιάδες· οἱ δὲ Τετρακόσιοι μὲ τοὺς δέκα περιβεβλημένους ἀπεριόριστον ἐξουσίαν στρατηγούς εἰσηλθάν εἰς τὸ βουλευτήριον καὶ ἤρχισαν νὰ κυβερνοῦν τὴν πόλιν. Ἔστειλαν πρεσβείαν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ ἐπρότειναν τερματισμὸν τοῦ πολέμου μὲ τὸν ἕρον νὰ διατηρήσῃ ὁ κάθε ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο τῶν ὄσα κατεῖχε<sup>2</sup>. Ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνοι δὲν ἤθελαν ν' ἀκούσουν τίποτε ἂν οἱ Ἀθηναῖοι δὲν παρηγοῦντο ἀπὸ τὴν κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίαν τῶν, διέκοψαν τὰς διαπραγματεύσεις.

#### ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΩΝ ΤΕΤΡΑΚΟΣΙΩΝ

XXXIII. Τὸ πολίτευμα τῶν Τετρακοσίων διετηρήθη τέσσαρας μῆνας περίπου καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐχρημάτισε ἄρχων δύο μῆνας· ὁ Μνησίλοχος ἐπὶ ἄρχοντος Θεοπόμπου<sup>3</sup>, ὁ ὅποιος ἐξεπλήρωσε τὴν θητείαν του κατὰ τοὺς ὑπολοίπους δέκα μῆνας. Ὅταν ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκηθησαν εἰς τὴν παρὰ τὴν Ἐρέτριαν ναυμαχίαν καὶ ὅλη ἡ Εὐβοία ἐπανεστάτησε ἐκτὸς τοῦ Ὄρεοῦ, δυσαρεστηθέντες δι' αὐτὴν τὴν καταστροφὴν περισσότερον ἀπὸ τὰς προηγούμενας (διότι εἶχαν περισσότερα συμφέροντα ἀπὸ τὴν Εὐβοίαν παρὰ ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν), κατέλυσαν τὴν ἀρχὴν τῶν τετρακοσίων καὶ ἀνέθεσαν τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς πέντε χιλιάδας τοὺς ἀποτελουμένους ἐξ ὀπλιτῶν, ἀποφασίσαντες νὰ μὴ δίδεται μισθὸς εἰς κανένα δημόσιον ἀξίωμα. 2. Οἱ κυριώτεροι δράσται αὐτῆς τῆς μεταβολῆς ὑπῆρξαν ὁ Ἀριστοκράτης καὶ ὁ Θηραμένης, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπεδοκίμαζαν τὰς ἐνεργείας τῶν Τετρακοσίων· διότι οἱ τελευταῖοι ἐλάμβαναν μόνοι τους

3. Τὸ 411/10.



φέροντες τοῖς πεντακισχιλίοις. Δοκοῦσι δὲ καλῶς πολιτευθῆναι κατὰ τούτους τοὺς καιροὺς, πόλεμον τε καθεστῶτος καὶ ἐκ τῶν ὄπλων τῆς πολιτείας οὕσης.

XXXIV. Τούτους μὲν οὖν ἀφείλειο τὴν πολιτείαν ὁ δῆμος διὰ τάχους· ἔτει δ' ἕκτῳ μετὰ τὴν τῶν τειρακοσίων κατάλυσιν, ἐπὶ Καλλίου τοῦ Ἀγγελῆθεν ἄρχοντος, γενομένης τῆς ἐν Ἀργινοῦσαις ναυμαχίας, πρῶτον μὲν τοὺς δέκα στρατηγούς τοὺς τῇ ναυμαχίᾳ νικῶντας συνέβη κριθῆναι μιᾷ χειροτονίᾳ πάντας, τοὺς μὲν οὐδὲ συνναυμαχήσαντας, τοὺς δ' ἐπ' ἄλλοτρίᾳ νεῶς σωθέντας, ἐξαπατηθέντος τοῦ δήμου διὰ τοὺς παροργίσαντας· ἔπειτα βουλομένων Λακεδαιμονίων ἐκ Δεκελείας ἀπιέναι καὶ ἐφ' οἷς ἔχουσιν ἐκάτεροι εἰρήνην ἄγειν, ἔνιοι μὲν ἐσπούδαζον, τὸ δὲ πλῆθος || οὐχ ὑπήκουσεν, ἐξαπατηθέντες ὑπὸ Κλεοφῶντος, ὃς ἐκάλυσε γενέσθαι τὴν εἰρήνην ἐλθῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν μεθύων καὶ θώρακα ἐνδεδυκώς, οὐ φάσκων ἐπιτρέφειν, ἔὰν μὴ πάσας ἀφιῶσι Λακεδαιμόνιοι τὰς πόλεις. 2. Οὐ χρησάμενοι δὲ καλῶς τότε τοῖς πράγμασι, μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἔγνωσαν τὴν ἁμαρτίαν. Τῷ γὰρ ὕστερον ἔτει ἐπ' Ἀλεξίου ἄρχοντος, ἠτύχησαν τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ναυμαχίαν, ἐξ ἧς συνέβη κύριον γενόμενον τῆς πόλεως Λύσανδρον καταστήσαι τοὺς τριάκοντα τρόπῳ τοιῷδε. 3. Τῆς εἰρήνης γενομένης αὐτοῖς ἐφ' ᾧ τε πολιτεύσονται τὴν πάτριον πολιτείαν, οἱ μὲν δημο-

1. Ἀνάλογον κρίσιν εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὸν *Θουκυδίδην* VIII 97, 2.

2. Αὐτὸ ἔγινε, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, περὶ τὸ 410/9, ὅπότε ἡ Βουλὴ τῶν Πεντακοσίων εἶχεν ἀναλάσθαι ἐκ νέου τὰ καθήκοντά της (πρβλ. *Ἀνδοκίδην*, Περὶ τῶν μυστηρίων 96).

3. Ὑπῆρχε καὶ ἄλλος Καλλίας, ἐπίσης ἄρχων, ἀναφερόμενος εἰς τὸ κεφ. XXXII 1.

4. Τὸ κανονικὸν ἦτο νὰ δικασθῇ καθὲ στρατηγὸς χωριστὰ καὶ διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας. Εἰς τὴν πραγματικότητα, μόνον ἐξ (πρβλ. *Φιλόχορον*, ἀποσπ. 121) καταδικάσθησαν καὶ ἐξετελέσθησαν. Βλ. ὁμοῦ καὶ *Πλάτωνα*, Ἀπολογ. 32 B., ὡς καὶ *Ἀξίλογον* 368 D.

ἀποφάσεις περὶ ὧν, χωρὶς νὰ ἀναφέρονται διὰ τίποτε εἰς τοὺς πέντε χιλιάδας. Οἱ Ἄθηναῖοι φαίνεται ὅτι ἐκυβερνήθησαν καλὰ ἐκείνην τὴν περίστασιν, ἂν καὶ ἦτο ἡ κατάστασις ἐμπόλεμος καὶ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν τὴν εἶχαν οἱ δπλίται<sup>1</sup>.

#### ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

XXXIV. Ἐπὶ τοὺς δπλίτας πάντως ἀφῆρσαν σύντομα τὴν κρατικὴν διοίκησιν οἱ Ἄθηναῖοι<sup>2</sup>. Πέντε χρόνια ὕστερ<sup>3</sup> ἀπὸ τὴν ἀνατροπὴν τῶν Τετρακοσίων, ἐπὶ ἀρχοντος Καλλίου ἐκ τοῦ δήμου τῆς Ἀγγελῆς<sup>4</sup>, μετὰ τὴν ἐν Ἀργινοῦσαις ναυμαχίαν, κατὰ πρῶτον ἐδίκασαν μὲ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ψηφοφορίαν δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν<sup>5</sup> τοὺς νικῆσαντας δέκα στρατηγούς, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι δὲν εἶχαν συμμετάσχει καθόλου εἰς τὴν ναυμαχίαν καὶ ἄλλοι ἐσώθησαν ἐπάνω εἰς ξένα πολεμικά, καὶ τοῦτο διότι ὁ λαὸς παρεσύρθη ἀπὸ τοὺς ὑποκινήσαντας ἐπιτηδεῖως τὴν ὀργὴν του. Ἐπειτα, ἐνῶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἤθελαν νὰ ἀποχωρήσουν ἀπὸ τὴν Δεκέλειαν καὶ νὰ συνάψουν εἰρήνην μὲ τὸν ὄρον νὰ διατηρήσῃ ὁ κάθε ἕνας τῶν τὰ ὑπ' αὐτοῦ κατεχόμενα, μερικοὶ εὐνόησαν τὸ σχέδιον, ἀλλὰ ἡ πλειονότης δὲν ἐδέχθη, ἐξαπατηθεῖσα ἀπὸ τὸν Κλεοφῶντα<sup>6</sup>, ὁ ὁποῖος ἐμπόδισε τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης μεταδὰς εἰς τὴν συνέλευσιν μεθυσμένος καὶ περιβεβλημένος θώρακα καὶ διακηρύξας ὅτι δὲν θὰ ἐπέτρεπε τοῦτο, ἐὰν οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν ἀπεχώρουν ἀπὸ ὧν ἐλάσ τὰς πόλεις. 2. Οἱ Ἄθηναῖοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπωφελήθησαν τὸς τῶν περιστάσεων, ἀνεγνώρισαν μετ' ὀλίγον καιρὸν τὸ σφάλμα των. Διότι τὸ ἐπόμενον ἔτος, ἐπὶ ἀρχοντος Ἀλεξίου<sup>7</sup>, ἐνικήθησαν εἰς τὴν ἐν Αἰγὸς Ποταμοῖς ναυμαχίαν, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ἦτο νὰ γίνῃ ὁ Λύσανδρος κύριος τῶν Ἀθηνῶν καὶ νὰ ἐγκαταστήσῃ κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον τοὺς Τριάκοντα. 3. Κατόπιν τῆς εἰρήνης ἡ ὁποία συνήφθη μὲ τοὺς Ἄθηναίους ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ διοικουῦνται ὑπὸ τὸ πατροπαράδοτον πολιτεύμα των, οἱ δημοκρα-

5. Τὸν γνωστὸν ἤδη (XXVIII 3) εἰσηγητὴν τῆς διωδικίας. Αἱ ματαιωθείσαι αὗται διαπραγματεύσεις κατ' ἄλλους (Διόδωρον καὶ Φιλόχορον) ἔγιναν τὸ 410, κατ' ἄλλους (Λυσίαν καὶ Αἰσχίνην) τὸ 405, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἐκ τοῦ παρόντος κειμένου (ἰδ. ἀμέσως κατωτέρω).

6. Τὸ 405/4.

τικοὶ διασφάζειν ἐπειρῶντο τὸν δῆμον, τῶν δὲ γνωρίμων οἱ μὲν ἐν ταῖς ἐταιρείαις ὄντες καὶ τῶν φυγάδων οἱ μετὰ τὴν εἰρήνην κατελθόντες ὀλιγαρχίας ἐπεθύμουν, οἱ δ' ἐν ἐταιρεία μὲν οὐδεμιᾷ συγκαθεσιῶτες ἄλλως δὲ δοκοῦντες οὐδενὸς ἐπιλείπεσθαι τῶν πολιτῶν τὴν πάτριον πολιτείαν ἐζήτουν· ὧν ἦν μὲν καὶ Ἄρχινος καὶ Ἄνυτος καὶ Κλειτοφῶν καὶ Φορμίσιος καὶ ἕτεροι πολλοί, προειστέκει δὲ μάλιστα Θηραμένης. Λυσάνδρου δὲ προσθεμένου τοῖς ὀλιγαρχικοῖς, καταπλαγείς ὁ δῆμος ἠναγκάσθη χειροτονεῖν τὴν ὀλιγαρχίαν. Ἐγραψε δὲ τὸ ψήφισμα Δρακοντίδης Ἀφιδναῖος.

XXXV. Οἱ μὲν οὖν τριάκοντα τοῦτον τὸν τρόπον κατέστησαν ἐπὶ Πυθοδώρου ἄρχοντος. Γενόμενοι δὲ κύριοι τῆς πόλεως τὰ μὲν ἄλλα τὰ δόξαντα περὶ τῆς πολιτείας παρεώρων, πεντακοσίους δὲ βουλευτὰς καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς καταστήσαντες ἐκ προκρίτων ἐκ τῶν χιλίων, καὶ προσελόμενοι σφίσιν αὐτοῖς τοῦ Πειραιέως ἄρχοντας δέκα καὶ τοῦ δεσμοτηρίου φύλακας ἔνδεκα καὶ μαστιγοφόρους τριακοσίους ὑπηρέτας κατεῖχον τὴν πόλιν δι' ἑαυτῶν. 2. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον μέτροι τοῖς πολίταις ἦσαν καὶ προσεποιοῦντο διοικεῖν τὴν πάτριον πολιτείαν, καὶ τοὺς τ' Ἐφιάλιου καὶ Ἀρχεστράτου νόμους τοὺς περὶ τῶν Ἀρσεοπαγιτῶν καθεῖλον ἐξ Ἀρείου πάγου καὶ τῶν Σόλωνος θεσμῶν ὅσοι διαμφισβητήσεις εἶχον, καὶ τὸ κῦρος ὃ ἦν ἐν τοῖς δικασταῖς κατέλυσαν, ὡς ἐπανορθοῦντες καὶ ποιοῦντες ἀναμφισβήτητον τὴν πολιτείαν· οἷον || περὶ τοῦ δοῦναι τὰ ἑαυτοῦ ᾧ ἂν ἐθέλη κύριον ποιήσαντες καθάπαξ, τὰς δὲ προσούσας δυσκολίας

1. Περὶ τῆς πολιτείας τοῦ Ἀρχίνου βλ. κατωτέρω XL 1 - 2.

2. Περὶ τῆς στάσεως αὐτοῦ κατὰ τὸ 411 βλ. ἀνωτέρω XXIX 3.

3. Βλ. σχετικῶς *Λυσίαν*, Κατὰ Ἐρατοσθένους 73, *Ξενοφῶντα*, Ἑλλήν. II 3, 2 καὶ *Διόδωρον* XIV 3, 6.

4. Τὸ 403/4.

τικοὶ ἐπροσπαθοῦσαν νὰ διατηρήσουν τὴν δημοκρατίαν· ὅσοι ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς ἀνήκαν εἰς πολιτικὰς ὀργανώσεις καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἐξορίστους εἶχαν ἐπιστρέψει μετὰ τὴν εἰρήνην ἐπιθυμοῦσαν τὴν ὀλιγαρχίαν· ὅσοι δὲν ἀνήκαν εἰς καμμίαν πολιτικὴν ὀργάνωσιν καὶ κατὰ τὰ ἄλλα δὲν ἐθεωροῦντο κατώτεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους πολίτας, ἐζητοῦσαν τὸ πλαιδιὸν πολιτεύμα. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν ὁ Ἄρχινος <sup>1</sup>, ὁ Ἄνυτος, ὁ Κλειτοφῶν <sup>2</sup>, ὁ Φορμίσιος καὶ ἄλλοι πολλοί, ὁ κυριώτερος δὲ ἀρχηγὸς τῶν ἦτο ὁ Θηραμένης. Ἄλλὰ ὅταν ὁ Λύσανδρος μετεπήδησε εἰς τοὺς ὀλιγαρχικούς, ὁ λαὸς τρομαγμένος ἤλθε εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ψηφίσῃ δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν τὴν ὀλιγαρχίαν. Τὸ σχετικὸν ψήφισμα τὸ συνέταξε ὁ Δρακοντίδης ὁ Ἀφιδναῖος <sup>3</sup>.

#### ΠΡΩΤΑ ΜΕΤΡΑ ΤΩΝ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ

XXXV. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν ἀρχὴν οἱ Τριάκοντα ἐπὶ ἄρχοντος Πυθοδώρου <sup>4</sup>. Ἐπειδὴ ἔγιναν κυρίαρχοι τοῦ κράτους, παρεμέρισαν τὰς ψηφισθείσας σχετικὰ μὲ τὸ πολίτευμα ἀποφάσεις· ἐξέλεξαν μόνον πεντακοσίους βουλευτὰς καὶ τοὺς ἄλλους ἄρχοντας ἀπὸ ἕνα κατὰ λόγον ὑποψηφίων ληφθέντων ἀπὸ σύνολον χιλίων <sup>5</sup>, ἐπρόθεσαν εἰς αὐτοὺς δέκα ἄρχοντας· τοῦ Πειραιῶς <sup>6</sup>, δέκα φύλακας τοῦ δεσμοτηρίου, τριακοσίους ὑπηρέτας κρατουμένων μάστιγα καὶ ἐδιοίκησαν αὐταρχικὰ τὴν πόλιν. 2. Κατ' ἀρχὰς ἐφέροντο μετριοπαθῶς πρὸς τοὺς πολίτας καὶ ἐπροσποιοῦντο ὅτι ἐφαρμόζουν τὸ πατροπαράδοτον πολίτευμα· ἀφήρσαν ἀπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον τοὺς νόμους τοῦ Ἐφιάλτου <sup>7</sup> καὶ τοῦ Ἀρχεστράτου περὶ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν, καταργήσαντες ἐπίσης καὶ ὅ,τι ἀπὸ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σόλωνος ἐπροκαλοῦσε διαμφισθητήσεις, καθὼς καὶ τὸ τελεσίδικον ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν δικαστῶν, διατεινόμενοι ὅτι ἀνασυσκροτοῦν ἔτσι τὸ πολίτευμα καὶ τὸ ἀπαλλάσσουν ἀπὸ τὰς ἀντεγκλήσεις. Ἐπὶ παραδείγματι, ὅσον ἀφορᾷ τὰς δωρεὰς, ἄφρσαν τὸν καθένα ἀπολύτως ἐλεύθερον νὰ χάρισῃ τὰ πράγματα τοῦ εἰς ὅποιον θέλει καὶ ἀφήρσαν τὰ συναφῆ κωλύ-

5. Ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἱππέων ἀσφαλῶς (πρβλ. *Φιλόχορον*, ἀποσπ. 100).

6. Βλ. Bekker, *Anecdota graeca* 235.

7. Βλ. ἀνωτέρω XXV 1-2.

«ἐὰν μὴ μανιῶν ἢ γηρῶν ἢ γυναικὶ πιθόμενος» ἀφεῖλον, ὅπως μὴ ἢ τοῖς συκοφάνταις ἔφοδος· ὁμοίως δὲ τοῦτ' ἔδρων καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. 3. Κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν ταῦτ' ἐποίουν καὶ τοὺς συκοφάντας καὶ τοὺς τῷ δήμῳ πρὸς χάριν δμιλοῦντας παρὰ τὸ βέλτιστον καὶ κακοπράγμονας ὄντας καὶ πονηροὺς ἀνήρουν, ἐφ' οἷς ἔχαιρον ἢ πόλις γιγνομένοις, ἠγούμενοι τοῦ βελτίστου χάριν ποιεῖν αὐτούς. 4. Ἐπεὶ δὲ τὴν πόλιν ἐγκρατέστερον ἔσχον, οὐδενὸς ἀπέχοντο τῶν πολιτῶν, ἀλλ' ἀπέκτειναν τοὺς καὶ ταῖς οὐσίαις καὶ τῷ γένει καὶ τοῖς ἀξιώμασιν προέχοντας, ὑπεξαιρούμενοί τε τὸν φόβον καὶ βουλόμενοι τὰς οὐσίας διαρπάξιν· καί, χρόνον διαπεσόντιος βραχέος, οὐκ ἐλάττους ἀνηρέκασαν ἢ χιλίους πεντακοσίους.

XXXVI. Οὕτως δὲ τῆς πόλεως ὑποφερομένης, Θηραμένης ἀγανακτῶν ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις τῆς μὲν ἀσελείας αὐτοῖς παρήγει παύσασθαι, μεταδοῦναι δὲ τῶν πραγμάτων τοῖς βελτίστοις. Οἱ δὲ πρῶτον ἐναντιωθέντες, ἐπεὶ διεσπάρησαν οἱ λόγοι πρὸς τὸ πλῆθος καὶ πρὸς τὸν Θηραμένην οἰκείως εἶχον οἱ πολλοί, φοβηθέντες μὴ προστάτης γενόμενος τοῦ δήμου καταλύσῃ τὴν δυναστείαν, καταλέγουσιν τῶν πολιτῶν τρισχιλίους ὡς μεταδώσοντες τῆς πολιτείας. 2. Θηραμένης δὲ πάλιν ἐπιτιμᾷ καὶ τούτοις, πρῶτον μὲν ὅτι βουλόμενοι μεταδοῦναι τοῖς ἐπεικέσι τρισχιλίους μόνοις μεταδιδόασιν, ὡς ἐν τούτῳ τῷ πλήθει τῆς ἀρετῆς ὥρισμένης, ἔπειθ' ὅτι δύο τὰ ἐναντιώτατα ποιοῦσιν, βίαιόν τε τὴν ἀρχὴν καὶ τῶν ἀρχομένων ἤτιω κατασκευάζοντες. Οἱ δὲ τούτων μὲν ὠλιγόρησαν, τὸν δὲ κατάλογον τῶν τρισχιλίων πο-

1. Περὶ τῆς δράσεως τῶν ὀλιγαρχικῶν αὐτῶν, οἱ ὅποιοι παρεδέθησαν εἰς τὴν ἱστορίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Τριάκοντα τύραννοι, βλ. Ἰσοκράτην, Ἄρεςπαγ. 67 καὶ Πανηγυρ. 113, ὡς καὶ Δίσχινον, Κατὰ Κτησιφ. 23.

2. Βλ. Ξενοφῶντα, Ἑλλην. II 3, 19.

ματα : «ἐκτὸς ἂν διατελῆ κανεὶς εἰς κατάστασιν παραφροσύνης ἢ εἶναι ἀκαταλόγιστος λόγῳ γηρατειῶν ἢ ἔχῃ παρασυρθῆ ἀπὸ γυναικᾶ», διὰ τὰ μὴν ἔχουν πεδίον δράσεως οἱ συκοφάνται. Παρομοίως ἐνεργοῦσαν καὶ διὰ τὰ ἄλλα. 3. Αὐτῆ λοιπὸν ὑπῆρξε ἡ ἀρχικὴ διαγωγή των· ἐξώντωσαν τοὺς συκοφάντας καὶ ὄσους ὠμιλοῦσαν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ παρὰ τὸ συμφέρον του, διὰ τὰ τοῦ φανοῦν εὐχάριστοι, τοὺς κακοποιοὺς καὶ τοὺς φαύλους· διὰ τὰς ἐνεργείας ταύτας ἠσθάνοντο χαρὰν οἱ πολῖται, ἐπειδὴ ἐπίστευαν ὅτι τὰ ἔκαμναν αὐτὰ διὰ τὸ καλὸν τοῦ κράτους. 4. Ἄλλὰ, ὅταν ἐσταθεροποίησαν τὴν ἐξουσίαν των, δὲν ἐσεβάσθησαν κανένα ἀπὸ τοὺς πολίτας· ἀπεναντίας ἐθανάτωναν ὄσους ἐξεχώριζαν κατὰ τὴν περιουσίαν, τὴν καταγωγὴν ἢ τὴν ὑπόληψίν των, διὰ τὰ ἐξαφανίσουν τοὺς ἐπιρόβους καὶ ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ σφετερισθοῦν τὰς περιουσίας των· καὶ εἰς ὀλίγον διάστημα εἶχαν φρονεῦσαι ὄχι παρακάτω ἀπὸ χίλια πεντακόσια πρόσωπα·

#### ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΘΗΡΑΜΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ

XXXVI. Ἐνῶ τὸ κράτος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κατέρρεε, ὁ Θηραμένης καταληφθεὶς ἀπὸ ἀγανάκτησιν διὰ τὰ συμβαίνοντα συνέστησε εἰς τοὺς Τριάκοντα νὰ ἀφήσουν τὰς αἰσχρότητας των καὶ νὰ ἐπιτρέψουν συμμετοχὴν τῆς διακυβερνήσεως εἰς τοὺς ἐντιμότερους τῶν πολιτῶν. Ἐκεῖνοι κατ' ἀρχὰς ἐπρόβαλαν ἄρνησιν, ἀλλὰ ὅταν διεδόθησαν αἱ διχογνωμίαι τω, εἰς τὸ πλῆθος καὶ ἡ πλειονότης διέκειτο εὐνοϊκὰ πρὸς τὸν Θηραμένην, ἀπὸ φόβον μήπως αὐτὸς γίνῃ ἀρχηγὸς τῆς δημοκρατικῆς παρατάξεως καὶ καταλύσῃ τὴν δυναστικὴν των ἐξουσίαν, ἐσύνταξαν ἕναν κατάλογον ἀπὸ τρεῖς χιλιάδας κατοίκους τῆς πόλεως λέγοντες ὅτι θὰ τοὺς παραχωρήσουν συμμετοχὴν εἰς τὴν διακυβέρνησιν. 2. Ὁ Θηραμένης ἐπέκρινε καὶ πάλιν τὸ μέτρον αὐτό : πρῶτον διότι θέλοντες νὰ καλέσουν εἰς τὴν ἀρχὴν ἐντίμους ἀνθρώπους δὲν ἐκαλοῦσταν πρᾶ μόνον τρεῖς χιλιάδας, ὡσὰν οἱ ἐνάρετοι νὰ εἶχαν περιορισθῆ εἰς τὸν ἀριθμὸν αὐτόν· ἔπειτα διότι ἔκαμναν δύο πράγματα ἐντελῶς ἀσυμβίβαστα, ἐγκαθιστώντες μίαν ἐξουσίαν στηριζομένην ἐπὶ τῆς βίας ἀφ' ἑνὸς καὶ ὀλιγώτερον ἀφ' ἑτέρου ἰσχυρὰν ἀπὸ τοὺς ἐξουσιαζομένους·. Οἱ Τριάκοντα ὁμῶς δὲν ἔδωσαν σημασίαν εἰς τὰς ἐπικρίσεις του καὶ ἀνέβαλαν ἐπὶ πολὺ τὴν δημοσίευσιν τοῦ καταλόγου

λὸν μὲν χρόνον ὑπερεβάλλοντο καὶ παρ' αὐτοῖς ἐφύλαττον τοὺς ἐγνωσμένους, ὅτε δὲ καὶ δόξειεν αὐτοῖς ἐκφέρειν τοὺς μὲν ἐξήλειπον τῶν <ἐγ> γεγραμμένων, τοὺς δ' ἀντενέγραφον τῶν ἐξωθεν.

XXXVII. Ἦδη δὲ τοῦ χειμῶνος ἐνεσιῶτος, καταλαβόντος Θηρασβούλου μετὰ τῶν φυγάδων Φυλὴν, καὶ κατὰ τὴν στρατιὰν ἦν ἐξήγαγον οἱ τριάκοντα κακῶς ἀποχωρήσαντες, ἔγνωσαν τῶν μὲν ἄλλων τὰ ὄπλα παρελέσθαι, Θηραμένην δὲ διαφθεῖραι τόνδε <τόν> τρόπον. Νόμους εἰσήνεγκαν εἰς τὴν βουλὴν δύο κελεύοντες || ἐπιχειροτονεῖν, ὧν ὁ μὲν εἰς αὐτοκράτορας ἐποίει τοὺς τριάκοντα τῶν πολιτῶν ἀποκτεῖναι τοὺς μὴ τοῦ καταλόγου μετέχοντας τῶν τρισχιλίων, ὁ δ' ἕτερος ἐκώλυε κοινωνεῖν τῆς παρούσης πολιτείας ὅσοι τυγχάνουσιν τὸ ἐν Ἡπειρωεῖα τιῆχος κατασκάφαντες ἢ τοῖς τετρακοσίοις ἔναντίον τι πράξαντες [[ἦ]] τοῖς κατασκευάσασιν τὴν προτέραν ὀλιγαρχίαν· ὧν ἐτύγχανεν ἀμφοτέρων κοινωνηκῶς ὁ Θηραμένης, ὥστε συνέβαιεν ἐπικυρωθέντων τῶν νόμων ἐξω τε γίνεσθαι τῆς πολιτείας αὐτὸν καὶ τοὺς τριάκοντα κυρίους εἶναι θανατοῦντας. 2. Ἀναιρεθέντος δὲ Θηραμένου, τὰ τε ὄπλα παρέιλοντο πάντων πλὴν τῶν τρισχιλίων, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πολὺ πρὸς ὠμότητα καὶ πονηρίαν ἐπέδωσαν. Πρόσβεις <δὲ> πέμπαντες εἰς Λακεδαιμόνα τοῦ τε Θηραμένου κατηγοροῦν καὶ βοηθεῖν αὐτοῖς ἤξιον· ὧν ἀκούσαντες οἱ Λακεδαιμόνιοι Καλλίβιον ἀπέστειλαν ἄρμοστὴν καὶ στρατιώτα ὡς ἐπιακοσίους, οἳ τὴν ἀκρόπολιν ἐλθόντες ἐφρούρουν.

1. Ἰσχυρὸν φρούριον τῆς Ἀττικῆς, δεσπόζον τοῦ μέσῳ τῆς Πάρνηθος δρόμου ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς Βοιωτίαν.

2. Ὁ Ἀριστοτέλης ἀποσιωπᾷ ὅτι ἀρχηγὸς τῆς ἐχθρικῆς πρὸς τὸν Θηραμένην μερίδος τῶν Τριάκοντα ἦτο ὁ Κριτίας (πρὸς δὲ *Ξενοφῶντα*, Ἑλλην. II 3, 11 - 50).

3. Ὁ χωρωματικὸν ἔργον προστατεῖον τὴν εἰσοδὸν τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς, τὸ ὅποιον κατέστρεψαν τὸ 411 οἱ ἀντίπαλοι τῶν Τε-

τῶν τριῶν χιλιάδων, κρατοῦντες εἰς τὰ χέρια των τοὺς ψηφισμένους· καὶ ὁσάκις ἀπεφάσιζαν νὰ τοὺς φέρουν εἰς τὴν δημοσιότητα ἔσθηναν διαφόρους ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ ἀναγεγραμμένους καὶ τοὺς ἀντικαθιστοῦσαν μὲ ἄλλους.

### ΘΑΝΑΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΘΗΡΑΜΕΝΟΥΣ

XXXVII. Εἶχεν ἀρχίσει πλέον ὁ χειμῶν, ὅταν ὁ Θρασύβουλος κατέλαβε μαζί μὲ τοὺς ἐξορίστους τὴν Φυλὴν<sup>1</sup>, καὶ ἀφοῦ ἀπέτυχαν οἱ Τριάκοντα εἰς τὴν ἐκστρατείαν ποῦ ἔκαμαν ἐναντίον των, ἀπεφάσισαν τοὺς μὲν ἄλλους πολίτας νὰ ἀποπλίσουν, τὸν δὲ Θηραμένην νὰ τὸν ἐξοντώσουν ὡς ἐξῆς. Ὑπέβαλαν εἰς τὴν Βουλὴν δύο νόμους<sup>2</sup> ἐπιβάλλοντες εἰς αὐτὴν νὰ τοὺς ἐγκρίνη δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν ὁ ἓνας ἀπ' αὐτοὺς παρείχε ἀπόλυτον δικαίωμα εἰς τοὺς Τριάκοντα νὰ θανατώσουν ὅποιον ἀπεφάσιζαν ἀπὸ τοὺς πολίτας τοὺς μὴ συμπεριλαμβανομένους εἰς τὸν κατάλογον τῶν τριῶν χιλιάδων, ὁ δὲ ἄλλος νόμος ἀπηγόρευε τὴν ἀσκησιν πολιτικῶν δικαιωμάτων εἰς ἔσους εἶχαν καταρρίψει τὸ τεῖχος τῆς Ἡετιωνείας<sup>3</sup> ἢ εἶχαν ἀντιδράσει κατὰ τῶν Τετρακοσίων οἱ ὅποιοι ἐγκραθίδρυσαν τὴν προηγουμένην ὀλιγαρχίαν. Ὁ Θηραμένης λοιπὸν εἶχε συμετάσχει καὶ εἰς τὰς δύο αὐτὰς ἐνεργείας, εἰς τρόπον ὥστε μετὰ τὴν ἐγκρισιν τῶν νόμων ἐστερήθη τὰ πολιτικά του δικαιώματα καὶ οἱ Τριάκοντα εἶχαν δικαίωμα νὰ τὸν θανατώσουν. 2. Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ Θηραμένους, οἱ Τριάκοντα ἀφώπλισαν ὅλους πλὴν τῶν τριῶν χιλιάδων, καὶ ὡς πρὸς ὅλα ἔφθασαν εἰς μεγάλον βαθμὸν σκληρότητος καὶ φαυλότητος. Ἔστειλαν καὶ πρέσβεις εἰς τὴν Λακεδαίμονα διὰ νὰ κατηγορήσουν τὸν Θηραμένην καὶ νὰ ζητήσουν βοήθειαν ἀπὸ ἐκεῖ· οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀκούσαντες αὐτοὺς ἀπέστειλαν τὸν Καλλίβιον ὡς ἄρμωστήν<sup>4</sup> μαζί μὲ ἑπτακοσίους περίπου στρατιώτας, οἱ ὅποιοι ἐπήγαν καὶ ἀνέλαβαν τὴν φρουρῆσιν τῆς Ἀκροπόλεως.

τρακοσίων, ἐκ φόβου μήπως δεχθῶν ἐκεῖ τὸν πελοποννησιακὸν στόλον. Πρβλ. *Θουκυδίδην*, VIII 90, 92.

4. Οἱ ἄρμωσται ἦσαν στρατιωτικοὶ διοικηταί, διὰ τῶν ὁποίων ἐξηφάλιζαν οἱ Σπαρτιάται τὴν ἐπὶ τῶν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου πόλεων κυριαρχίαν των. Πρβλ. *Πλουτάρχου* Λύσανδρος XV καὶ *Διόδωρον* XIV 10.



XXXVIII. Μετὰ δὲ ταῦτα καταλαβόντων τῶν ἀπὸ Φυλῆς τὴν Μουνιχίαν καὶ νικησάντων μάχη τοὺς μετὰ τῶν τριάκοντα βοηθήσαντας, ἐπαναχωρήσαντες μετὰ τὸν κίνδυνον οἱ ἐκ τοῦ ἄστεως καὶ συναθροισθέντες εἰς τὴν ἀγορὰν τῆ ὑστεραία τοὺς μὲν τριάκοντα κατέλυσαν, αἰροῦνται δὲ δέκα τῶν πολιτῶν αὐτοκράτορας ἐπὶ τὴν τοῦ πολέμου κατάλυσιν. Οἱ δὲ παραλαβόντες τὴν ἀρχὴν ἐφ' οἷς μὲν ἠρόθησαν οὐκ ἔπραττον, ἐπεμπον δ' εἰς Λακεδαίμονα βοήθειαν μεταπεμπόμενοι καὶ χρήματα δανειζόμενοι. 2. Χαλεπῶς δὲ φερόντων ἐπὶ τούτοις τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ, φοβούμενοι μὴ καταλυθῶσιν τῆς ἀρχῆς καὶ βουλόμενοι καταπλήξαι τοὺς ἄλλους, ὅπερ ἐγένετο, συλλαβόντες Δημάρετον οὐδενὸς ὄντα δευτέρον τῶν πολιτῶν ἀπέκτειναν, καὶ τὰ πράγματα βεβαίως εἶχον, συναγωνιζομένου Καλλιβίου τε καὶ τῶν Πελοποννησίων τῶν παρόντων καὶ πρὸς τούτοις ἐνίων τῶν ἐν τοῖς ἰππεῦσι. Τούτων γάρ τινες μάλιστα τῶν πολιτῶν ἐσπούδαζον μὴ κατελθεῖν τοὺς ἀπὸ Φυλῆς. 3. Ὡς δ' οἱ τὸν Πειραιέα καὶ τὴν Μουνιχίαν ἔχοντες, ἀποσιάντος ἅπαντος τοῦ δήμου πρὸς αὐτούς, ἐπεκράτουν τῷ πολέμῳ, τότε καταλύσαντες τοὺς δέκα τοὺς πρῶτους αἰρεθέντας ἄλλους εἵλοντο δέκα τοὺς βελίστους εἶναι δοκοῦντας, ἐφ' ὧν συνέβη καὶ τὰς διαλύσεις || γενέσθαι καὶ κατελθεῖν τὸν δῆμον, συναγωνιζομένων καὶ προθύμουμένων τούτων. Προειστήκεσαν δ' αὐτῶν μάλιστα Ῥίνων τε ὁ Παιαινεὺς καὶ Φάλλος ὁ Ἀχεροδούσιος· οὗτοι γὰρ πρῶν τε Πανσανίαν ἀφικέσθαι διεπέμποντο πρὸς τοὺς ἐν Πειραιεῖ καὶ ἀφικομένου συνεσπούδασαν τὴν κάθοδον. 4. Ἐπὶ πέρας γὰρ ἤγαγε τὴν εἰρήνην καὶ τὰς

1. Εἰς τὴν μάχην ἐκείνην ἐφρονεῦθη καὶ ὁ Κριτίας· πρβλ. Ξενοφῶντος Ἑλλην. III 4, 11 - 19.

2. Πρβλ. Δυσίαν, Κατὰ Ἐρατοσθ. 51 - 57.

3. Ἡ ἐχθρότης τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν ἰππέων ὑφίστατο ἀκόμη κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκστρατείας τοῦ Θίβρωνος εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ξενοφῶν εἰς Ἑλλην. III 1 - 4.

## ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

XXXVIII. Κατόπιν ἔσαν οἱ ἄνθρωποι τῆς Φυλῆς κατέλαβαν τὴν Μουνηχίαν καὶ εἰς συναφθεῖσαν μάχην ἐνίκησαν τοὺς ἐπιτεθέντας κατ' αὐτῶν μαζί με τοὺς Τριάκοντα ἑπιστρέφαντες μετὰ τὴν συμπλοκὴν οἱ ἐκ τῆς πόλεως καὶ συγκεντρωθέντες τὴν ἄλλην ἡμέραν εἰς τὴν Ἀγοράν, ἀνέτρεψαν τοὺς Τριάκοντα καὶ ἐξέλεξαν δέκα πολίτας με ἀπόλυτον ἐξουσιοδότησιν νὰ τερματίσουν τὸν πόλεμον. Ἄλλ' αὐτοὶ ἀναλαβόντες τὰ καθήκοντά των δὲν ἔκαμαν τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα διὰ τὰ ὁποῖα ἐξελέγησαν καὶ ἔστειλαν πρεσβείαν εἰς τὴν Λακεδαίμονα διὰ νὰ ζητήσουν ἐπικουρίαν καὶ δάνειον<sup>4</sup>. 2. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ πολῖται ἐδυσανασχετοῦσαν διὰ τὰς πράξεις των αὐτάς, οἱ Δέκα φοβούμενοι μήπως ἀνατραποῦν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ θέλοντες νὰ τρομοκρατήσουν τοὺς ἄλλους, πρᾶγμα ποῦ συνέβη ἐξ ἄλλου, συνέλαβαν τὸν Δημάρετον, ἕνα ἀπὸ τοὺς ἐγκριτοτέρους πολίτας, καὶ τὸν ἐφόνευσαν καὶ ἐκρατοῦσαν στερεὰ τὴν ἐξουσίαν με τὴν βοήθειαν τοῦ Καλλιθίδιου, τῶν εὐρισκομένων ἐκεῖ Πελοποννησίων καὶ ἐπὶ πλέον μερικῶν ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν ἱππέων<sup>5</sup>. Διότι μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς κυρίως ἀντετίθεντο μετὰ τῶν πολιτῶν εἰς τὴν ἐπάνοδον τῶν ἀνθρώπων τῆς Φυλῆς. 3. Ὅταν ὁμως οἱ κατέχοντες τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν Μουνηχίαν, μαζί με τοὺς ὁποίους ἐπήγε ὄλη ἡ δημοκρατικὴ παράταξις, ὑπερίσχυσαν κατὰ τὸν πόλεμον, τότε καθήρεσαν τοὺς ἐκλεγέντας τὴν πρώτην φοράν Δέκα καὶ ἐξέλεξαν ἄλλους δέκα, οἱ ὁποῖοι ἔθεωροῦντο ἐντιμότατοι ἕπι τῆς ἀρχῆς τούτων, χάρις εἰς τὴν συνδρομὴν καὶ τὴν ὑποστήριξιν των, ἐπετεύχθη συμφωνία καὶ ἐπανήλθον οἱ δημοκρατικοὶ εἰς τὴν πόλιν. Οἱ κυριώτεροι ἀρχηγοὶ των ἦσαν ὁ Ρίνων ὁ Παιανιεύς καὶ ὁ Φάύλλος ὁ Ἀχερδούσιος· αὐτοὶ οἱ δύο, πρὶν φθάσῃ ὁ Πausanias, ἦλθαν εἰς διαπραγματεύσεις με τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ μετὰ τὴν ἀφίξιν αὐτοῦ συνεργάσθησαν με προθυμίαν διὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ. 4. Τὴν συμφιλίωσιν καὶ τὴν εἰρήνευσιν τὴν ἔφερον εἰς πέρας ὁ Pausanias,

4. Βλ. *Ξενοφῶντα*, Ἑλλην. II 4, 29 καὶ *Δυσίαν*, Κατὰ Ἑρατοσθ. 54 - 59.

διαλύσεις Πανσανίας ὁ τῶν Λακεδαιμονίων βασιλεὺς μετὰ τῶν δέκα διαλλακτῶν τῶν ὕστερον ἀφικομένων ἐκ Λακεδαιμονος, οὗς αὐτὸς ἐσπούδασεν ἐλθεῖν. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ῥίνωνα διὰ τε τὴν εὐνοίαν τὴν εἰς τὸν δῆμον ἐπηρεθήσαν, καὶ λαβόντες τὴν ἐπιμέλειαν ἐν ὀλιγαρχίᾳ τὰς εὐθύνας ἔδωσαν ἐν δημοκρατίᾳ, καὶ οὐδεὶς οὐδὲν ἐνεκάλεσεν αὐτοῖς οὔτε τῶν ἐν ἄστει μεινάντων οὔτε τῶν ἐκ Πειραιέως κατελθόντων, ἀλλὰ διὰ ταῦτα καὶ στρατηγὸς εὐθύνης ἤροεθῆ Ῥίνων.

XXXIX. Ἐγένοντο δ' αἱ διαλύσεις ἐπ' Εὐκλείδου ἄρχοντος κατὰ τὰς συνθήκας τάσδε. «Τοὺς βουλομένους Ἀθηναίων τῶν ἐν ἄστει μεινάντων ἐξοικεῖν ἔχειν Ἐλευσίνα ἐπιτίμους ὄντας καὶ κυρίους καὶ αὐτοκράτορας ἑαυτῶν καὶ τὰ αὐτῶν καρπούμενους. 2. Τὸ δ' ἱερὸν εἶναι κοινὸν ἀμφοτέρων, ἐπιμελεῖσθαι δὲ Κήρυκας καὶ Εὐμολπίδας κατὰ τὰ πάτρια. Μὴ ἐξεῖναι δὲ μήτε τοῖς Ἐλευσινίοθεν εἰς τὸ ἄστυ μήτε τοῖς ἐκ τοῦ ἄστειος Ἐλευσινιάδε ἵναί, πλὴν μυστηρίοις ἑκατέρους. Συντελεῖν δὲ ἀπὸ τῶν προσόντων εἰς τὸ συμμαχικὸν καθάπερ τοὺς ἄλλους Ἀθηναίους, 3. Ἐὰν δέ τινες τῶν ἀπιόντων οἰκίαν λαμβάνωσιν Ἐλευσίνοι, συμπεῖθειν τὸν κεκτημένον· ἐὰν δὲ μὴ συμβαίνωσιν ἀλλήλοις, τιμητὰς ἐλέσθαι τορεῖς ἑκάτερον, καὶ ἦντιν' ἂν οὗτοι τάξωσι τιμὴν λαμβάνειν. Ἐλευσινίων δὲ συνοικεῖν οὗς ἂν οὗτοι βούλωνται. 4. Τὴν δ' ἀπογραφὴν εἶναι τοῖς βουλομένοις ἐξοικεῖν, τοῖς μὲν ἐπιδημοῦσιν ἀφ' ἧς ἂν δμόσωσιν τοὺς δοκοῦντας δέκα ἡμερῶν, τὴν δ' ἐξοίκῃσιν εἴκοσι, τοῖς δ' ἀποδημοῦσιν ἐπειδὴν ἐπιδημήσωσιν κατὰ ταῦτά. 5. Μὴ ἐξεῖναι δὲ ἄρχειν

1. Πρβλ. *Ξενοφῶντα*, Ἑλλην. II 4, 29-39.

2. Τὸ 403/2.

3. Ἱερατικὰ γένη τὰ ὅποια κατὰ κληρονομικὸν δικαίωμα ἐπμελοῦντο τῆς ἐν Ἐλευσίνοι λατρείας τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης (πρβλ. LVII 1). Ἐκ τούτων οἱ μὲν Κήρυκας διετέλνοντο ὅτι ἦσαν ἀπόγονοι τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Ἀγγραύλου, οἱ δὲ Εὐμολπίδα τοῦ βασιλέως τῆς Ἐλευστίνος Εὐμόλπου.

4. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τοῦ 404 εἶχαν ὑποχρεωθῆ νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν πελοποννησιακὴν συμμαχίαν (πρβλ. *Λυσίαν*. Κατὰ Νικουρ. 22 καὶ

ὁ βασιλεὺς τῶν Λακεδαιμονίων<sup>1</sup>, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν δέκα συνδιαλλακτῶν ποὺ ἦλθαν ἀπὸ τὴν Λακεδαίμονα καὶ τῶν ὁποίων ὁ ἴδιος ἐζήτησε ἐπειγόντως τὸν ἐρχομόν. Ὁ Ρίτων καὶ οἱ συνεργάται του ἔλαβαν ἐπαίνους διὰ τὴν ἀφοσίωσίν των εἰς τὴν δημοκρατίαν· καὶ ἐνῶ ἀνέλαβαν τὰ καθήκοντά των ὑπὸ τὴν ὀλιγαρχίαν, ἐλογοδότησαν ὑπὸ δημοκρατικὸν καθεστῶς, χωρὶς κανεῖς νὰ τοὺς κατηγορήσῃ διὰ τίποτε οὔτε ἀπὸ δσους εἶχαν μείνει εἰς τὰς Ἀθήνας οὔτε ἀπὸ δσους εἶχαν ἐπιστρέψει ἐκ τοῦ Πειραιῶς· δι' αὐτοὺς μάλιστα τοὺς λόγους ὁ Ρίτων ἐξελέγη ἀμέσως καὶ στρατηγός.

### Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΜΕΤΑΞΥ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

XXXIX. Ἡ συνδιαλλαγή ἐπραγματοποιήθη ἐπὶ ἀρχοντος Εὐκλείδου<sup>2</sup> κατὰ τοὺς ἐξῆς ὅρους: «Ὅσοι ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ποὺ ἔμειναν εἰς τὴν πόλιν θέλουσι νὰ κατοικήσουσι ἔξω ἀπ' αὐτήν, θὰ ἐγκατασταθοῦσι εἰς τὴν Ἐλευσίνα διατηροῦντες τὰ πολιτικά των δικαιώματα, ἔχοντες ἐλευθέραν αὐτοδιοίκησιν καὶ λαμβάνοντες τὰ εἰσοδήματά των. 2. Θὰ ἔχουσι τὸ ἱερὸν τῆς Ἐλευσίνας κοινὸν μεταξὺ των, θὰ διευθύνουσι δὲ αὐτὸ οἱ Κήρυκες καὶ οἱ Εὐμολπίδαι<sup>3</sup> σύμφωνα μὲ τὰ πατροπαράδοτα. Δὲν θὰ ἐπιτρέπεται μήτε οἱ κατοικοῦντες τὴν Ἐλευσίνα νὰ πηγαίνουσι εἰς τὴν πόλιν, μήτε οἱ κάτοικοι τῆς δευτέρας εἰς τὴν Ἐλευσίνα, παρὰ μόνον κατὰ τὴν τέλεισιν τῶν μυστηρίων. Οἱ δὲ κατοικοῦντες εἰς τὴν Ἐλευσίνα θὰ συνεισφέρουσι ἀπὸ τὰ εἰσοδήματά των εἰς τὸ συμμαχικὸν ταμεῖον ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι<sup>4</sup>. 3. Ἐὰν κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἀναχωροῦντας ἐκ τῆς πόλεως θέλῃ νὰ πάρῃ σπίτι εἰς τὴν Ἐλευσίνα, ἀπαιτεῖται ἢ συγκατάθεσις τοῦ ἰδιοκτῆτου· ἐν περιπτώσει ἀσυμφωνίας θὰ διαλέγουσι ὁ καθένας τρεῖς ἐκτιμητὰς καὶ ὁ ἰδιοκτῆτης θὰ λαμβάνῃ τὴν ὀρισθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν τιμὴν. Οἱ ἀποικοὶ θὰ ζοῦσι ἀπὸ κοινοῦ μὲ δσους θέλουσι ἀπὸ τοὺς Ἐλευσινίους. 4. Δι' ὄσους ἐπιθυμοῦσι νὰ μετοικήσουσι καὶ εὐρίσκονται εἰς τὰς Ἀθήνας, ἢ προθεσμίᾳ τῆς ἐγγραφῆς θὰ εἶναι δέκα ἡμέραι μετὰ τὴν ὀρκωμοσίαν καὶ ἢ προθεσμίᾳ τῆς ἀναχωρήσεως εἴκοσι· διὰ τοὺς ἀπουσιάζοντας δὲ ἀπὸ τὴν πόλιν θὰ ἰσχύῃ ἢ ἰδίᾳ προθεσμίᾳ ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ ἐπιστρέψουσι. 5. Δὲν θὰ ἡμ-

<sup>1</sup> *Ξενοφῶντα* Ἑλλην. II 2, 20). Πρόκειται λοιπὸν ἐδῶ περὶ συνεισφορᾶς καταβαλλομένης ὑπ' αὐτῶν εἰς τὸ νέον τοῦτο συμμαχικὸν ταμεῖον.

μηδεμίαν ἀρχὴν τῶν ἐν τῷ ἄστει τὸν Ἐλευσίνοι κατοικοῦντα, πρὶν ἂν ἀπογραφῆται πάλιν ἐν τῷ ἄστει κατοικεῖν. Τὰς δὲ || δίκας τοῦ φόνου εἶναι κατὰ τὰ πάτρια, εἴ τις τινα αὐτοχειρῆα ἔκτεινεν ἢ ἔτιωσεν. 6. Τῶν δὲ παρεληλυθότων μηδενὶ πρὸς μηδένα μνησικακεῖν ἐξεῖναι, πλὴν πρὸς τοὺς τριάκοντα καὶ τοὺς δέκα καὶ τοὺς ἑνδεκα καὶ τοὺς τοῦ Πειραιεύς ἄρχοντας, μηδὲ πρὸς τούτους, ἐὰν διδῶσιν εὐθύνας. Εὐθύνας δὲ δοῦναι τοὺς μὲν ἐν Πειραιεῖ ἄρχοντας ἐν τοῖς ἐν Πειραιεῖ, τοὺς δ' ἐν τῷ ἄστει ἐν τοῖς τὰ τμήματα παρεχομένοις. Εἰθ' οὕτως ἐξοικεῖν τοὺς ἐθέλοντας. Τὰ δὲ χρήματα ἃ ἐδανείσαντο εἰς τὸν πόλεμον ἑκατέρους ἀποδοῦναι χωρὶς».

**XL. Γενομένων δὲ τοιούτων τῶν διαλύσεων, καὶ φοβουμένων ὅσοι μετὰ τῶν τριάκοντα συνεπολέμησαν, καὶ πολλῶν μὲν ἐπινοούντων ἐξοικεῖν ἀναβαλλομένων δὲ τὴν ἀπογραφὴν εἰς τὰς ἐσχάτας ἡμέρας, ὅπερ εἰκόθασιν ποιεῖν ἅπαντες, Ἄρχινος συνιδὼν τὸ πλῆθος καὶ βουλόμενος καταχεῖν αὐτοὺς ὑφείλε τὰς ὑπολοίπους ἡμέρας τῆς ἀπογραφῆς, ὥστε συναναγκασθῆναι μένειν πολλοὺς ἄκοντας ἕως ἐθάρασαν. 2. Καὶ δοκεῖ τοῦτό τε πολιτεύσασθαι καλῶς Ἄρχινος καὶ μετὰ ταῦτα γραψάμενος τὸ ψήφισμα τὸ Θρασυβούλου παρανόμων, ἐν ᾧ μετεδίδου τῆς πολιτείας πᾶσι τοῖς ἐκ Πειραιεύς συγκατελθοῦσι, ὧν ἔνιοι φανερώς ἦσαν δοῦλοι, καὶ τρίτον, ἐπεὶ τις ἤρξατο τῶν κατεληλυθότων μνησικακεῖν ἀπαγαγὼν τοῦτον ἐπὶ τὴν βουλὴν καὶ πείσας ἄκριτον ἀποκτεῖναι, λέγων ὅτι νῦν δείξουσιν εἰ βούλονται τὴν**

1. Ἐννοεῖ τοὺς πολίτας τῶν τριῶν πρώτων τάξεων (πρβλ. VIII).

2. Δηλ. τὴν ἐσυντόμεισε.

3. Περὶ τῶν ψηφισμάτων τοῦ Ἄρχινου πρβλ. Ἰσοκράτην, Κατὰ Καλλιπ. 2-3, καὶ Αἰσχίνην, Κατὰ Κτησιφ. 187-90, ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν κατὰ τοῦ Θρασυβούλου καταγγελίαν του, Πλάτων, Φαῖδρ. 257 C καὶ Αἰσχίνην, ἐνθ. ἀν. 195.

πορή να αναλάβη κανένα αξίωμα εις τὰς Ἀθήνας οἰοσθή-  
ποτε κατοικῶν εις τὴν Ἐλευσίνα προτοῦ ἐπιανεγγραφῆ ὡς  
κάτοικος τῆς πόλεως. Αἱ φονικαὶ δίκαι θὰ γίνονται κατὰ  
τοὺς πατροπαραδότους νόμους ἐν περιπτώσει φόνου ἢ τραυ-  
ματισμοῦ ἐκουσίου. 6. Κανεὶς δὲν θὰ ἔχη τὸ δικαίωμα νὰ  
διώκῃ δικαστικῶς κανένα διὰ τὰ παρελθόντα ἐκτὸς ἀπὸ  
τοὺς Τριάκοντα, τοὺς Δέκα, τοὺς Ἐνδεκα καὶ τοὺς κυβερ-  
νήσαντας τὸν Πειραιᾶ, μήτε καὶ αὐτοὺς ἀκόμη ἔπειτ' ἀπὸ  
τὴν λογοδοσίαν των. Ὅσοι ἐξεπλήρωσαν τὴν ὑπηρεσίαν  
των εις τὸν Πειραιᾶ θὰ λογοδοτοῦν ἐνώπιον τῶν Πειραιω-  
τῶν, ὅσοι δὲ εις τὰς Ἀθήνας ἐνώπιον τῶν ἐχόντων δεδηλω-  
μένα ἐισοδήματα πολιτῶν<sup>1</sup>. Κατόπιν αὐτῶν τῶν διατυπώ-  
σεων ἡμποροῦν ὅσοι θέλουν νὰ μετακινήσουν ἀπὸ τὴν πόλιν.  
Καὶ τὰ χρήματα ποῦ ἐδανείσθησαν διὰ τὸν πόλεμον θὰ τὰ  
ἐπιστρέψῃ κάθε μία ἀπὸ τὰς δύο μερίδας χωριστὰ.

#### ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΙΝΟΥ

XL. Ἄφου συνήφθη ὑπὸ τοὺς ἀνωτέρω ὅρους ἢ συμφω-  
νία, κατελήφθησαν ἀπὸ φόβον ὅσοι εἶχαν ἀγωνισθῆ μαζί με  
τοὺς Τριάκοντα, καὶ ἐνῶ πολλοὶ ἐσκόπευαν νὰ ἀλλάξουν δια-  
μονήν, ἀνέβαλλαν ὁμως τὴν σχετικὴν ἐγγραφὴν διὰ τὰς τε-  
λευταίας ἡμέρας, πρᾶγμα ποῦ συνηθίζουσι ὅλοι νὰ τὸ κάμνουν.  
Τότε ὁ Ἀρχίνος, παρατηρήσας τὸν ἀριθμὸν των καὶ θέλων  
νὰ τοὺς συγκρατήσῃ ἀπέκοψε τὰς τελευταίας ἡμέρας ἀπὸ  
τὴν προσθεσίαν<sup>2</sup> τῆς ἐγγραφῆς· καὶ ἔτσι πολλοὶ ἀνθρωποὶ  
ἠναγκάσθησαν νὰ μείνουν ἄθελά των, ἕως ὅτου ἐπῆραν θάρ-  
ρος. 2. Καὶ εις τοῦτο φαίνεται ὅτι ἐπολιτεύθη ἐξαιρετὰ ὁ  
Ἀρχίνος<sup>3</sup> καὶ κατόπιν ὅταν κατήγγειλε ἐπὶ παρανομίᾳ τὸν  
Θρασύβουλον διὰ τὴν πρότασίν του, μετὰ τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος  
παρεῖχε πολιτικὰ δικαιώματα εις ὅλους τοὺς ἐπιστρέψαντας  
μαζί του ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ, ἐκ τῶν ὁποίων μερικοὶ ἦσαν  
πασίγνωστοι ὡς δοῦλοι· καὶ τρίτον, ὅταν κάποιος ἀπὸ τοὺς  
ἐπανελθόντας ἤρχισε νὰ διατυπώσῃ κατηγορίας, ὁ Ἀρχίνος,  
ἀφου τὸν συνέλαβε, τὸν ὠδήγησε<sup>4</sup> ἐνώπιον τῆς Βουλῆς καὶ  
ἔπεισε αὐτὴν νὰ τὸν θανατώσῃ χωρὶς δίκην. Ἐλεγε δὲ ὅτι εις

4. Κατὰ τὴν «ἀπαγωγὴν» ἐγένετο βία πρὸς αὐτὸν τοῦ ἐπι-  
τοφώρου συλλαμβανομένου ὡς διαπράξαντος ρητόν τι κακούργημα.

δημοκρατίαν σώζειν καὶ τοῖς ὄρκοις ἐμμένειν· ἀφέντας μὲν γὰρ τοῦτον προτρέψειν καὶ τοὺς ἄλλους, ἐὰν δ' ἀνέλωσιν, παράδειγμα ποιήσειν ἅπασιν. Ὅπερ καὶ συνέπεσεν· ἀποθανόντος γὰρ οὐδείς πώποτε ὕστερον ἐμνησικῆσεν. 3. Ἄλλὰ δοκοῦσιν κάλλιστα δὴ καὶ πολιτικώτατα ἀπάντων καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ χρῆσασθαι ταῖς προγεγενημέναις συμφοραῖς· οὐ γὰρ μόνον τὰς περὶ τῶν προτέρων αἰτίας ἐξήλειψαν, ἀλλὰ καὶ τὰ χρήματα Λακεδαιμονίοις, ἃ οἱ τριάκοντα πρὸς τὸν πόλεμον ἔλαβον, ἀπέδωσαν κοινῇ, κελουσοῶν τῶν συνθηκῶν ἑκατέρους ἀποδιδόναι χωρὶς, τοὺς τ' ἐκ τοῦ ἄστεως καὶ τοὺς ἐκ τοῦ Πειραιέως, ἡγούμενοι τοῦτο πρῶτον ἄρχειν δεῖν τῆς ὁμοιοῦσας· ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις πόλεσιν οὐχ οἷον ἔτι προσιθέασιν τῶν οἰκείων οἱ δῆμοι κρατήσαντες, ἀλλὰ καὶ τὴν || χώραν ἀνάδαστον ποιούσιν. 4. Διελύθησαν δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐν Ἐλευσίῃ [κατο]ικήσαντας ἔτει τρίτῳ μετὰ τὴν ἐξοίκησιν, ἐπὶ Ξεναϊνέτου ἄρχοντος.

XLI. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τοῖς ὕστερον συνέβη γενέσθαι καιροῖς, τότε δὲ κύριος ὁ δῆμος γενόμενος τῶν πραγμάτων ἐνεστήσατο τὴν [νῦν] οὖσαν πολιτείαν, ἐπὶ Π υ θ ο δ ὠ ρ ο υ \* μὲν ἄρχοντος, δοκοῦντος δὲ δικαίως τοῦ δήμου λαβεῖν τὴν πολιτείαν διὰ τὸ ποιήσασθαι τὴν κάθοδον δι' αὐτοῦ τὸν δῆμον. 2. Ἦν δὲ τῶν μεταβολῶν ἐνδεκάτη τὸν ἀριθμὸν αὕτη. Πρώτη μὲν γὰρ ἐγένετο μετὰστασις τῶν ἐξ ἀρχῆς Ἰωνος καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ συνοικησάντων· τότε γὰρ πρῶτον εἰς τὰς τέσσαρας συνενεμήθησαν φυλὰς καὶ τοὺς φυλοβασιλέας κατέστησαν. Δευτέρα δὲ καὶ πρώτη μετὰ ταύτην

\* Ὁ Bias ἐδέχθη ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Πυθαγόρου ἔχει ταβθ ἐκ παραδρομῆς καὶ ὅτι ἄρχων ἦτο ὁ Εὐκλείδης (βλ. Προλεγόμενα Γ, Κορδάτου : 43<sup>3</sup>).

1. Τὸ 401/0.

2. Ὁ λαός, ἂν καὶ ἀναβείχθη νικητὴς τὸ 403 (πρῶτον τρίμηνον)

αὐτὴν τὴν περίστασιν θὰ δείξουν ἂν θέλουν νὰ διαφυλάξουν τὴν δημοκρατίαν καὶ νὰ σεβασθοῦν τοὺς ὄρκους· διότι ἂν ἄφηναν ἐλευθέρων αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον, θὰ ἐνεθάρρουν καὶ τοὺς ἄλλους νὰ τὸν μιμηθοῦν, ἂν ὅμως τὸν ἐθανάτωναν, ἢ τιμωρία τοῦ θὰ ἦτο δι' ὄλους ὑποδειγματική. Αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ συνέβη· διότι μετὰ τὴν θανάτωσιν ἐκείνου, κανεὶς πλέον δὲν ἀνεμύχλευσε τὸ παρελθόν. 3. Ἀπεναντίας, οἱ Ἀθηναῖοι φαίνεται ὅτι ἐπολιτεύθησαν καλύτερα καὶ πολιτικώτερα ἀπ' ὄλους, καὶ ὡς ἄτομα καὶ ὡς σύνολον, ἀπέναντι τῶν προηγουμένων συμφορῶν των. Ὅχι μόνον ἀπέκλεισαν τὰς σχετικὰς μὲ τὸ παρελθὸν κατηγορίας, ἀλλὰ καὶ ἐπέστρεψαν ἀπὸ κοινοῦ εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους τὰ χρήματα ποῦ εἶχαν δανευσθῆ διὰ τὸν πόλεμον οἱ Τριάκοντα, ἐνῶ αἱ συνθήκαι ἐπέβαλλαν εἰς τὰς δύο μερίδας, τὴν τῆς πόλεως καὶ τὴν τοῦ Πειραιῶς, νὰ πληρώσουν τὰ χρέη των χωριστά, φρονούντες ὅτι ἀπὸ ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ ἀρχίσουν διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἐνώσεως. Εἰς δὲ τὰς ἄλλας πόλεις οἱ δημοκρατικοὶ μετὰ τὴν ἐπικράτησιν των, ὄχι μόνον δὲν συνεισφέρουν ἀπὸ τὰ ἰδικά των, ἀλλὰ καὶ κάμνουν ἀνακατανομὴν τῶν γαιῶν. 4. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐσύναψαν ἀκόμη μίαν συμφωνίαν μὲ τοὺς ἐγκατασταθέντας εἰς τὴν Ἐλευσίνα κατὰ τὸ τρίτον ἔτος μετὰ τὴν ἀναχώρησιν των, ἐπὶ ἀρχοντος Ξεναινέτου<sup>1</sup>.

#### ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

XLI. Τὰ ἀνωτέρω συνέβησαν ἀργότερα. Τότε ὅμως ὁ λαός, γενόμενος κύριος τῆς καταστάσεως ἐγκαθίδρυσεν τὸ ὑφιστάμενον σήμερον πολίτευμα, ἐπὶ ἀρχοντος Πυθοδώρου<sup>2</sup>, καὶ ἐθεωρεῖτο ὅτι ὁ λαός δικαίως ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν, διότι εἶχεν ἐπιτύχει τὴν ἐπάνοδον μὲ τὰς ἰδίας του δυνάμεις. 2. Αὐτὴν ἦτο ἡ ἐνδεκάτη κατὰ σειράν μεταρρυθμίσις τοῦ πολιτεύματος τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ πρῶτον ἔλαβε χώραν, παλαιότατα, ὁ ἐποικισμὸς τοῦ Ἴωνος καὶ ὄσων ἐγκατεστάθησαν μαζὶ τοῦ· διότι τότε διὰ πρῶτην φορὰν κατενεμῆθησαν οὗτοι εἰς τὰς τέσσαρας φυλάς καὶ ἐγκαθίδρυσαν τοὺς φυλοβασίλεις. Κατὰ δευτέρον λόγον, ἡ πρῶτη πολιτειακῆς πρά-

ἐπὶ ἀρχοντος Πυθοδώρου, δὲν ἐπέστρεψε ἐπισήμως εἰς τὰ ἴδια παρὰ τὸν μῆνα Βοηδρομιῶνα (Σεπτ. - Ὀκτ.), ἐπὶ ἀρχοντος Εὐκλείδου.



ἔχουσα πολιτείας τάξιν, ἢ ἐπὶ Θησέως γενομένη, μικρὸν παρεγκλίνοσα τῆς βασιλικῆς. Μετὰ δὲ ταύτην ἢ ἐπὶ Δράκοντος, ἐν ᾗ καὶ νόμους ἀνέγραψαν πρῶτον. Τρίτη δ' ἢ μετὰ τὴν σιάσιν ἢ ἐπὶ Σόλωνος, ἀφ' ἧς ἀρχὴ δημοκρατίας ἐγένετο. Τετάρτη δ' ἢ ἐπὶ Πεισιστράτου τυραννίς. Πέμπτη δ' ἢ μετὰ <τὴν> τῶν τυράννων κατάλυσιν ἢ Κλεισθένους, δημοτικωτέρα τῆς Σόλωνος. Ἑκτη δ' ἢ μετὰ τὰ Μηδικά, τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς ἐπιστατούσης. Ἑβδόμη δὲ καὶ μετὰ ταύτην, ἦν Θεμιστοκλῆς \* μὲν ὑπέδειξεν, Ἐφιάλτης δ' ἐπετέλεσεν καταλύσας τὴν Ἀρεοπαγῆτιν βουλήν· ἐν ᾗ πλείστα συνέβη τὴν πόλιν διὰ τοὺς δημαγωγοὺς ἀμαρτάνειν διὰ τὴν τῆς θαλάττης ἀρχήν. Ὀγδόη δ' ἢ τῶν τετρακοσίων καταστάσεις, καὶ μετὰ ταύτην, ἐνάτη δέ, δημοκρατία πάλιν. Δεκάτη δ' ἢ τῶν τριάκοντα καὶ ἢ τῶν δέκα τυραννίς. Ἐνδεκάτη δ' ἢ μετὰ τὴν ἀπὸ Φυλῆς καὶ ἐκ Πειραιέως κάθοδον, ἀφ' ἧς διαγεγένηται μέχρι τῆς νῦν, αἰ προσεπιλαμβάνουσα τῷ πλήθει τὴν ἐξουσίαν. Ἀπάντων γὰρ αὐτὸς αὐτὸν πεποίηκεν ὁ δῆμος κύριον, καὶ πάντα διοικεῖται ψηφίσμασιν καὶ δικαστηρίοις, ἐν οἷς ὁ δῆμος ἐστὶν ὁ κρατῶν. Καὶ γὰρ αἱ τῆς βουλῆς κρίσεις εἰς τὸν δῆμον ἐηλύθασιν. Καὶ τοῦτο δοκοῦσι ποιεῖν ὀρθῶς· εὐδιαφθορώτεροι γὰρ <οἱ> ὀλίγοι τῶν πολλῶν εἰσιν καὶ κέρδει καὶ χάρισιν. 3. Μισθοφόρον δ' ἐκκλησίαν τὸ μὲν πρῶτον ἀπέγνωσαν ποιεῖν· οὐ συλλεγομένων δ' εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ

\* Δέχομαι τὴν διόρθωσιν τοῦ Γ. Κορδάτου. Ὁ ἀνευρεθεὶς πάπυρος ἔχει τὸ ὄνομα τοῦ Ἀριστείδου, ἀλλὰ, ὡς ὑποστηρίζει ὁ Γ. Κορδάτος, δὲν ἦτο δυνατόν ὁ Ἀριστείδης νὰ συνωμοτήσῃ κατὰ τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου Πάγου (βλ. *Προλεγόμενά* του σ. 41).

1. Περὶ τῆς δευτέρας αὐτῆς πολιτικῆς μεταβολῆς ἔκαμε λόγον ὁ Ἀριστοτέλης εἰς κεφ. IV. Κατόπιν ἀκολουθοῦν ἢ τρίτη V—XII, ἢ τετάρτη XIV—XIX, ἢ πέμπτη XX—XXII, ἢ ἕκτη XXIII, ἢ ἑβδόμη XXIV—XXV, ἢ ὀγδόη XXIX—XXXIII, ἢ ἐνάτη XXXIV, ἢ δεκάτη XXXV—XXXVIII καὶ ἢ ἐνδεκάτη XXXIX—XL.

γματι μορφῆς μεταβολὴ ἔγινε ἐπὶ τοῦ Θησέως, ὀλίγον διαφέρουσα ἀπὸ τὸν βασιλικὸν θεσμόν. Ἐπηκολούθησεν ἡ μεταρρυθμίσις τοῦ Δράκοντος, κατὰ τὴν ὁποίαν συνετάχθησαν διὰ πρώτην φοράν καὶ νόμοι<sup>1</sup>. Ἡ τρίτη ἔλαβε χώραν μετὰ τὸν ἐμφύλιον ἀγῶνα, ἐπὶ Σόλωνος, καὶ μαζὶ μὲ αὐτὴν ἀρχίζει ἡ δημοκρατία. Τετάρτη ἔρχεται ἡ τυραννία τοῦ Πεισιστράτου. Πέμπτη ὑπῆρξεν ἡ μεταρρυθμίσις τοῦ Κλεισθένου, ἡ ὁποία ἔγινε μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τῶν τυράννων καὶ ἦτο περισσότερον δημοκρατικὴ ἀπὸ τὴν Σολώνειον. Ἑκτη εἶναι ἡ μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ὅταν διηύθυνε τὸ κράτος ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἑβδόμη καὶ ἔπειτ' ἀπ' αὐτὴν ἔρχεται ἐκείνη τὴν ὁποίαν ὑπέδειξε ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπραγματοποίησε δὲ ὁ Ἐφιάλτης περιορίσας τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἀρείου Πάγου· κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην ἡ πόλις διέπραξε πλείστα σφάλματα ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τῶν δημαγωγῶν καὶ ἐξ αἰτίας τῆς θαλασσοκρατορίας. Ὀγδὴ ἦτο ἡ ἐγκαθίδρυσις τῶν Τετρακοσίων καὶ ὕστερ' ἀπ' αὐτὴν, ἐνάτη κατὰ σειρὰν ἡ παλινόρθωσις τῆς δημοκρατίας. Δεκάτη λογίζεται ἡ τυραννία τῶν Τριάκοντα καὶ τῶν Δέκα. Ἐνδεκάτη εἶναι ἡ ἐπακολουθήσασα τὴν ἐπιτροπὴν ἀπὸ τὴν Φυλὴν καὶ τὸν Πειραιᾶ, ἀπὸ ἐκείνην δὲ ἔχομεν καταλήξει εἰς τὸ σημερινὸν πολίτευμα διὰ τῆς παραχωρήσεως διαρκῶς περισσοτέρων δικαιωμάτων εἰς τὴν λαϊκὴν μᾶζαν. Διότι ὁ λαὸς ἔγινε μόνος τοῦ κυρίαρχος τῶν πάντων καὶ διευθύνει τὰ πάντα μὲ τὰ ψηφίσματα καὶ τὰ δικαστήρια<sup>2</sup>, ὅπου ἐξουσιαστῆς εἶναι ἡ λαϊκὴ μᾶζα. Διότι καὶ αἱ κρίσεις αἱ ἐκδιδόμεναι ἄλλοτε ὑπὸ τῆς Βουλῆς περιῆλθαν τῶρα εἰς τὸν λαόν. Καὶ εἰς αὐτὸ φαίνεται ὅτι ἐνήργησαν σωστά· διότι οἱ ὀλίγοι ὑπόκεινται εὐκολώτερα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς εἰς τὴν ἐξαγορὰν διὰ χρημάτων καὶ λόγῳ εὐνοίας. 3. Κατ' ἀρχὰς ἠρνήθησαν νὰ δώσουν μισθὸν εἰς τὰ μέλη τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου· κατόπι

2. Ἐννοεῖ τὰ ἡλιαστικά, τὰ ὁποία ἦσαν πολυμελῆστατα, φθάνοντα μέχρι 2501 δικαστῶν.

πολλά σοφίζομένων τῶν πρυτάνεων, ὅπως προσισηται τὸ πλῆθος πρὸς τὴν ἐπι || κύρωσιν τῆς χειροτονίας, πρῶτον μὲν Ἀγύρριος ὄβολόν ἐπόρισεν, μετὰ δὲ τοῦτον Ἡρακλείδης ὁ Κλαζομένιος ὁ βασιλεὺς ἐπικαλούμενος διώβολον, πάλιν δ' Ἀγύρριος τριώβολον.

---

ὅμως, ἐπειδὴ ὁ λαὸς δὲν ἐσυγκεντρώνετο καὶ οἱ πρυτάνεις μετεχειρίζοντο πολλὰ τεχνάσματα διὰ νὰ συμπληρωθῇ ὁ ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐγκυρότητα τῆς ψηφοφορίας ἀριθμὸς, κατὰ πρῶτον ὁ Ἀγύρριος ἐφρόντισε νὰ παρέχεται ὡς μισθὸς ἕνας ὄβολός, κατόπιν ὁ Ἡρακλείδης ἀπὸ τὰς Κλαζομενάς<sup>1</sup>, ὁ ἐπονομαζόμενος βασιλεύς, τὸν ἠύξησε εἰς δύο καὶ πάλιν ὁ Ἀγύρριος<sup>2</sup>, εἰς τρεῖς ὄβολούς.

---

1. Ὁ Ἡρακλείδης ὁ Κλαζομέσιος, ἀνήκων κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν τῆς Ἀσίας (ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐπώνυμόν του), ἐπολιτογραφήθη λόγῳ τῶν πρὸς τὴν πόλιν ὑπηρεσιῶν του Ἀθηναῖος, ἰσως δὲ ἔλαβε καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ στρατηγοῦ.

2. Βλ. Ἀριστοφάνην, Ἐκκλ. 183 κ. ἐξ. Ἀπὸ τὴν κωμωδίαν αὐτὴν μαθηθόμενος ὅτι ἡ ἀΐησις εἰς τρεῖς ὄβολούς τοῦ «ἐκκλησιαστικοῦ» μισθοῦ ἔγινε ὀλίγον προτοῦ παιχθῆ αὐτῆ (περὶ τὸ 390).



ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ  
ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ  
Β'

XLII. Ἐχει δ' ἡ νῦν κατάστασις τῆς πολιτείας τόνδε τὸν τρόπον. Μετέχουσιν μὲν τῆς πολιτείας οἱ ἐξ ἀμφοτέρων γεγονότες ἀστῶν, ἐγγράφονται δ' εἰς τοὺς δημότας δκτωκαίδεκα ἔτη γεγονότες. Ὅταν δ' ἐγγράφονται, διαψηφίζονται περὶ αὐτῶν ὁμόσαντες οἱ δημόται, πρῶτον μὲν εἰ δοκοῦσι γεγονέναι τὴν ἡλικίαν τὴν ἐκ τοῦ νόμου, κἄν μὴ δόξωσι, ἀπέρχονται πάλιν εἰς παῖδας, δεύτερον δ' εἰ ἐλεύθερός ἐστι καὶ γέγονε κατὰ τοὺς νόμους. Ἐπειτ' ἂν μὲν ἀποψηφίσωνται μὴ εἶναι ἐλεύθερον, ὁ μὲν ἐφίησιν εἰς τὸ δικαστήριον, οἱ δὲ δημόται κατηγοροῦνται αἰροῦνται πέντε ἄνδρας ἐξ αὐτῶν, κἄν μὲν μὴ δόξῃ δικαίως ἐγγράφεσθαι, πωλεῖ τοῦτον ἡ πόλις· ἐὰν δὲ νικήσῃ, τοῖς δημόταις ἐπάναγκες ἐγγράφειν. 2. Μετὰ δὲ ταῦτα δοκιμάζει τοὺς ἐγγραφέντας ἡ βουλή, κἄν τις δόξῃ νεώτερος δκτωκαίδεκα ἔτων εἶναι, ζημιοῖ τοὺς δημότας τοὺς ἐγγράψαντας. Ἐπὰν δὲ δοκιμασθῶσιν οἱ ἔφηβοι, συλλεγέντες οἱ πατέρες αὐτῶν κατὰ φυλὰς ὁμόσαντες αἰροῦνται τρεῖς ἐκ τῶν φυλετῶν τῶν ὑπὲρ τετταράκοντα ἔτη γεγονότων, οὓς ἂν ἡγῶνται βελτίστους εἶναι καὶ ἐπιτηδειοτάτους ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἐφήβων, ἐκ δὲ τούτων ὁ δῆμος ἕνα τῆς φυλῆς ἐκάστης χειροτονεῖ σωφρονιστὴν, καὶ κοσμητὴν ἐκ τῶν ἄλλων Ἀθηναίων ἐπὶ πάντας. 3. Συλλαβόντες δ' οὗτοι τοὺς ἐφήβους, πρῶτον μὲν τὰ ἱερά

1. Ἀπὸ ἐξῆς ἀρχίζει τὸ δεύτερον μέρος τῆς «Πολιτείας Ἀθηναίων», τὸ περιγραφικόν.

2. Οὗτος συμμετεῖχε εἰς τὸ συστάειον τῶν ἐφήβων τῆς φυλῆς του, λαμβάνων τὴν πρὸς τοῦτο δαπάνην ἀπὸ τοῦ δημόσιου. Οἱ σωφρονισταὶ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ θου αἰῶνος παύουν πλέον νὰ ἀναφέρωνται.

3. Ὁ Βιλαμόδις (Arist. u. Athen I, 191 κ. ἐξ.) παραδέχεται

## ΕΦΗΒΙΑ

XLII. Ἡ σύγχρονος μορφή τοῦ πολιτεύματος εἶναι ἡ ἀκόλουθος. Λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν ἕσοι ἐγεννήθησαν ἀπὸ γονεῖς ἔχοντας ἀμφοτέρους πολιτικά δικαιώματα. Οἱ νέοι ἐγγράφονται εἰς τὸν κατάλογον τῶν δημοτῶν ὅταν συμπληρώσουν τὸ δέκατον ὄγδοον ἔτος. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐγγραφῆς των, οἱ δημόται, ἀφοῦ δώσουν ὄρκον, ἀποφαίνονται διὰ ψήφου: πρῶτον ἐάν ἔχουν τὴν ἀπαιτουμένην ἀπὸ τὸν νόμον ἡλικίαν—ἐν περιπτώσει ἀρνητικῆς ἀποφάσεως, ἐπανέρχονται πάλιν εἰς τὴν τάξιν τῶν παιδῶν—καὶ δεύτερον ἐάν εἶναι ἐλεύθεροι καὶ ἔχουν τὴν νόμιμον γέννησιν. Ὅποιος καταψηφισθῆ ἀπὸ τοὺς δημότας ὡς μὴ ἐλεύθερος, ἢ μὴ ἔχει τὸ δικαστήριον, οἱ δημόται ἐκλέγουν τότε ἀπὸ τὸ σῶμα των πέντε ἀνδρας διὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν κατηγορίαν καὶ ἂν μὲν τὸ δικαστήριον κρίνῃ ὅτι δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἐγγραφῆς, τὸ κράτος τὸν πωλεῖ ὡς δοῦλον· ἐάν ὅμως κερδίσῃ τὴν δίκην, οἱ δημόται εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ τὸν ἐγγράψουν. 2. Κατόπιν αὐτοῦ ὑποβάλλει εἰς ἔλεγχον τοὺς ἐγγραφέντας ἡ Βουλὴ, καὶ ἂν θεωρήσῃ κανένα ἀπ' αὐτοὺς νεώτερον τῶν δεκαοκτῶ ἐτῶν, ἐπιβάλλει πρόστιμον εἰς τοὺς δημότας οἱ ὅποιοι τὸν ἐνέγραψαν. Ἀφοῦ ὑποστοῦν οἱ ἔφηβοι τὸν ἔλεγχον, οἱ πατέρες των συγκεντρῶνται κατὰ φυλὰς καὶ ἀφοῦ ὀρκισθοῦν ἐκλέγουν μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς φυλῆς των τρεῖς ἀπὸ τοὺς ὑπερέβαντας τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος καὶ θεωρουμένους ὡς τοὺς ἐγκριτοτέρους καὶ καταλληλοτέρους διὰ τὴν ἐπίδλεψιν τῶν ἐφήδων· ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς τρεῖς ὁ λαὸς ἐκλέγει δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν ἓνα διὰ κάθε φυλὴν ὡς σωφρονιστήν· ὁ κοσμητὴς ἐκλέγεται μεταξὺ τῶν ἄλλων Ἀθηναίων ὡς προϊστάμενος ὅλων τῶν ἐφήδων. 3. Ἀφοῦ αὐτοὶ συγκεντρώσουν τοὺς ἐφήδους, ἀρχίζουν νὰ περιέρ-

---

ὅτι ἡ περιγραφομένη ἐνταῦθα ὀργάνωσις τῶν ἐφήδων εἰσήχθη κατὰ πρῶτον τὸ 336.



περιήλθον, εἴτ' εἰς Πειραιέα πορεύονται καὶ φρουροῦσιν οἱ μὲν τὴν Μουνιχίαν, οἱ δὲ τὴν Ἀκτὴν. Χειροτονεῖ δὲ καὶ παιδοτρίβας αὐτοῖς δύο καὶ διδασκάλους, οἵτινες ὄπλομαχεῖν καὶ τοξεύειν καὶ ἀκοντίζειν καὶ καταπάλην ἀφιέναι διδάσκουσιν. Δίδωσι δὲ καὶ εἰς τροφήν τοῖς μὲν σωφροισταῖς δραχμὴν ἅ' ἑκάστῳ, τοῖς δ' ἐφήβοις τέτταρας ὀβολοὺς ἑκάστῳ· τὰ δὲ τῶν φυλετῶν τῶν αὐτοῦ λαμβάνων ὁ σωφρονιστὴς ἕκαστος ἀγοράζει τὰ ἐπιτήδεια πᾶσιν εἰς τὸ κοινὸν (σοῦσι τοῦσι γὰρ κατὰ φυλάς), καὶ τῶν ἄλλων ἐπιμελεῖται πάντων. 4. Καὶ τὸν μὲν πρῶτον ἐνιαυτὸν οὕτως διάγουσι. τὸν δ' ὕστερον ἐκκλησίας ἐν τῷ θεάτρῳ γενομένης ἀποδειξάμενοι τῷ δήμῳ || τὰ περὶ τὰς τάξεις καὶ λαβόντες ἀσπίδα καὶ δόρυ παρὰ τῆς πόλεως, περιπολοῦσι τὴν χώραν καὶ διατρέβουσιν ἐν τοῖς φυλακτηρίοις. 5. Φρουροῦσι δὲ τὰ δύο ἔτη γλαμύδας ἔχοντες, καὶ ἀτελεῖς εἰσι πάντων· καὶ δίκην οὔτε διδῶσιν οὔτε λαμβάνουσιν, ἵνα μὴ πρόφασις ἢ τοῦ ἀπιέναι, πλὴν περὶ κλήρου καὶ ἐπικλήρου, κἄν τινι κατὰ τὸ γένος ἰερωσύνη γένηται. Διεξεληθόντων δὲ τῶν δυνεῖν ἐτῶν ἡδὴ μετὰ τῶν ἄλλων εἰσίν.

XLIII. Τὰ μὲν οὖν περὶ τὴν τῶν πολιτῶν ἐγγραφὴν καὶ τοὺς ἐφήβους τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. Τὰς δ' ἀρχὰς τὰς περὶ τὴν ἐγκύκλιον διοικήσιν ἀπάσας ποιοῦσι κληρωτὰς πλὴν ταμίον στρατιωτικῶν καὶ τῶν ἐπὶ τὸ θεωρικὸν καὶ τοῦ τῶν κρητῶν ἐπιμελητοῦ. Ταύτας δὲ χειροτονοῦσιν, καὶ οἱ χειροτο-

1. Οἱ ἐφηβοί, ἐκτός τοῦ ὅτι ἐφρουροῦσαν τὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς καὶ ἔκαμναν στρατιωτικὰς πορείας κατεγίνοντο ἐπὶ πλεόν (Πλάτ. Νόμ. VI 778) μὲ τὸ σκάψιμον, τὴν κατασκευὴν τάφρων καὶ ἄλλα δαχρυματικά ἔργα.

2. Φρουρία τῆς Ἀττικῆς ἦσαν ὁ Ἀνάφλυστος, ὁ Θορικός, τὸ Σούνιον, ὁ Ραμνοῦς, ἡ Ἐλευσίς, ἡ Φυλὴ καὶ αἱ Ἄφιδναί.

3. Ὁ ταμίης αὐτὸς φαίνεται ὅτι εἶχε τὴν ὀλην διαχείρισιν τῶν κοινῶν προσόδων καὶ ὄχι ἀπλῶς τῶν προοριζομένων διὰ πολεμικὰς ἀνάγκας. Ἀναφέρονται δὲ κατωτέρω πρὸς δήλωσιν τοῦ χρόνου τὰ Παναθηναῖα, διότι αὐτὰ ἐσωρτάζοντο κατὰ τὸ τέλος τοῦ μηνὸς Ἐκατομβαιῶνος, ὁπότε ἤρχιζε τὸ ἀττικὸν ἔτος.

4. Ὁ Boeckh παραδέχεται ὅτι οἱ «ἐπὶ τὸ θεωρικόν» ἦσαν περὶ τοὺς δέκα. Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἰδρῦθη κατὰ πάσων πιθανότητα μετὰ τὰ

χωνται μαζί των τούς ἱεροὺς χώρους, κατόπιν δὲ πηγαίνουν εἰς τὸν Πειραιᾶ, ὅπου ἀναλαμβάνουν τὴν φρούρησιν ἄλλοι τῆς Μουνηχίας καὶ ἄλλοι τῆς Ἀκτῆς. Ὁ λαὸς ἐκλέγει ἐπίσης δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν δύο παιδαγωγοὺς καὶ εἰδικοὺς διδασκάλους, οἱ ὁποῖοι τοὺς μαθαίνουν νὰ μάχωνται ὡς ὀπλίται, νὰ ρίπτουν μὲ τὸ τόξον, νὰ πετοῦν τὸ ἀκόντιον, νὰ χειρίζονται τὸν καταπέλτην<sup>1</sup>. Παρέχουν δὲ εἰς ἕκαστον σωφρονιστὴν μίαν δραχμὴν κάθε ἡμέραν διὰ τὴν τροφήν του καὶ εἰς τοὺς ἐφήβους τέσσαρας ὀβολοὺς κατ' ἄτομον. Ὁ σωφρονιστὴς παραλαμβάνει τὰ διὰ τοὺς ἐφήβους τῆς φυλῆς του χρήματα καὶ ἀγοράζει τὰ ἀναγκαιοῦντα διὰ τὴν κοινὴν τροφήν ὄλων (διότι τρώγουν ἀπὸ κοινοῦ κατὰ φυλάς). Ἐπίσης φροντίζει ὁ ἴδιος διὰ κάθε τι ἄλλο πού τοὺς ἀφορᾷ.

4. Ἔτσι περνοῦν τὸν πρῶτον χρόνον τῆς ἐφηβίας των. Τὸ ἀκόλουθον ἔτος γίνεται συνέλευσις τοῦ λαοῦ εἰς τὸ θέατρον, ὅπου οἱ ἐφηβοὶ κάμνουν στρατιωτικὴν ἐπίδειξιν. Λαμβάνουν τότε ἀπὸ τὸ κράτος ἀσπίδα καὶ δόρυ, ἐκτελοῦν περιπολίαν ἀνὰ τὴν χώραν καὶ παραμένουν ὡς φύλακες εἰς τὰ φρούρια<sup>2</sup>. Κατὰ τὰ δύο ἔτη τῆς φρουρᾶς των φοροῦν χλαμύδα καὶ εἶναι ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ κάθε φόρον. Διὰ νὰ μὴν ἔχουν καμμίαν πρόφασιν ἀπυστίας, δὲν ἠμποροῦν νὰ ἐμφανισθοῦν εἰς τὸ δικαστήριον οὔτε ὡς κατηγορούμενοι οὔτε ὡς κατηγοροὶ, παρὰ μόνον προκειμένου περὶ κληρονομίας, περὶ κληρονόμου κόρης ἢ ἱερατικοῦ ἀξιώματος οἰκογενειακοῦ. Μετὰ τὴν ἀπόδοον δύο ἐτῶν κατατάσσονται πλέον μαζί μὲ τοὺς ἄλλους πολίτας.

#### ΚΛΗΡΩΤΑ ΑΞΙΩΜΑΤΑ.- ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΠΕΝΤΑΚΟΣΙΩΝ

XLIII. Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι τὰ ἀφορῶντα τὴν ἐγγραφήν τῶν πολιτῶν καὶ τὴν ἐφηβίαν. Ὅλα τὰ ἀξιώματα τῆς συνήθους διοικήσεως παρέχονται διὰ κλήρου ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ταμίαν τῶν στρατιωτικῶν<sup>3</sup>, τοὺς διαχειριστὰς τῶν διὰ τὰς ἑορτὰς χρηματικῶν ποσῶν<sup>4</sup> καὶ τὸν προϊστάμενον τῆς ὑπηρεσίας ὑδρεύσεως<sup>5</sup>. Οἱ ἄρχοντες οὗτοι ἐκλέγονται δι' ἀνατά-

μέσα τοῦ 4ου αἰῶνος, ἀπέκτησε δι' ἓνα διάστημα μεγάλην ἰσχὴν καὶ ἀπὸ τὸ 339 ἤρχισε νὰ παρακμάζῃ. Θεωρικὸν ἔλεγετο ἢ χρηματικὴ ἀποζημίωσις, ἢ «διωθελία» (XXVIII 3), ἢ ὁποία ἐπέτρεπε καὶ εἰς τοὺς πτωχοὺς πολίτας νὰ συμμετέχουν εἰς τὰς δημοσίας ἑορτὰς.

<sup>5</sup> Περὶ τῆς ἐπικρατοῦσης τότε ἐν Ἀττικῇ λιψυδρίας βλ. *Πλουτ.* Σόλ. XXIII. Ὁ ἄρχων αὐτὸς ἐφρόντιζε διὰ τὴν κατασκευὴν κρητῶν, διὰ τὴν μεταφορὰν τοῦ ὕδατος καὶ διὰ τὰς ὑπονόμους.

νηθέντες ἄρχουσιν ἐκ Παναθηναίων εἰς Παναθήναια. Χειροτονοῦσι δὲ καὶ τὰς πρὸς τὸν πόλεμον ἀπάσας.

2. Βουλὴ δὲ κληροῦται φ', ν' ἀπὸ φυλῆς ἐκάστης. Πρωτανεῦει δ' ἐν μέρει τῶν φυλῶν ἐκάστη καθ' ὃ τι ἂν λάχωσιν, αἱ μὲν πρῶται τέταρες ἕξ καὶ λ' ἡμέρας ἐκάστη, αἱ δὲ ζ' αἱ ὕστεραι ε' καὶ λ' ἡμέρας ἐκάστη· κατὰ σελήνην γὰρ ἄγουσιν τὸν ἐνιαυτόν. 3. Οἱ δὲ πρωτανεόντες αὐτῶν πρῶτον μὲν συσσιτοῦσιν ἐν τῇ θόλῳ, λαμβάνοντες ἀργύριον παρὰ τῆς πόλεως, ἔπειτα συνάγουσιν καὶ τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον, τὴν μὲν οὖν βουλὴν ὄσαι ἡμέραι, πλὴν ἐάν τις ἀφέσιμος ᾖ, τὸν δὲ δῆμον τετράκις τῆς πρωτανείας ἐκάστης. Καὶ ὅσα δεῖ χρηματίζειν τὴν βουλὴν καὶ ὃ τι ἐν ἐκάστη τῇ ἡμέρᾳ καὶ ὅπου καθίζειν οὗτοι προγράφοι. 4. Προγράφοι δὲ καὶ τὰς ἐκκλησίας οὗτοι· μίαν μὲν κυρίαν ἐν ἣ δεῖ τὰς ἀρχὰς ἐπιχειροτονεῖν εἰ δοκοῦσι καλῶς ἄρχειν, καὶ περὶ οἴτου καὶ περὶ φυλακῆς τῆς χώρας χρηματίζειν, καὶ τὰς εἰσαγγελίας ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ τοὺς βουλομένους ποιεῖσθαι, καὶ τὰς ἀπογραφὰς τῶν δημευομένων ἀναγινώσκειν, καὶ τὰς λήξεις τῶν κλήρων καὶ τῶν ἐπικλήρων [[ἀναγινώσκειν]], ὅπως μηδένα λάθῃ μηδὲν ἔρημον γενόμενον. 5. Ἐπὶ δὲ τῆς ἕκτης πρωτανείας πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ περὶ τῆς ὄστρακοφορίας ἐπιχειροτονίαν διδῶσιν εἰ δοκεῖ ποιεῖν ἢ μή, καὶ συκοφαντῶν προσβολὰς τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν με-

1. Δηλαδή ἐπὶ μίαν τετραετίαν.

2. Τὸ ἀττικόν ἔτος ἦτο σεληνιακόν, ἀποτελούμενον ἀπὸ 35 μηνῶν ἐκ 30 ἡμερῶν καὶ ἄλλους 35 ἕξ 29 ἡμερῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνὰ πᾶν 3ον, 5ον καὶ 8ον ἔτος προστίθετο συμπληρωματικὸς μῆν, ὁ «μ-βόλιμος».

3. Ὁ Ἄρποκρατῶν ἐρμηνεύσι: «ὁ τόπος ὅπου ἐσιτῶνται οἱ πρωτανεῖς καλεῖται θόλος, ὅπ' ἐνίων δὲ Σικιάς διὰ τὸ οὕτως ψικασθῆναι αὐτὸν στρογγύλον παρόμοιον θολῆ».

4. Βλ. κατωτέρω κεφ. LXII 2.

5. Βλ. LXI 2.

6. Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἀπεφασίζετο ἡ ὄστρακοφορία, αὕτη

σεως τῶν χειρῶν καὶ παραμένουν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἀπὸ τὴν μίαν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων μέχρι τῆς ἐπομένης<sup>1</sup>. Δι' ἐκλογῆς ἀναδεικνύονται ἐπίσης καὶ ὄλαι αἱ στρατιωτικαὶ ἀρχαί.

2. Ἡ Βουλὴ ἐκλέγεται διὰ κλήρου καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ πεντακόσια μέλη, πενήντα ἀπὸ κάθε φυλῆν. Κάθε φυλὴ ἀσκεῖ τὴν πρυτανείαν κατὰ σειρὰν ὀριζομένην διὰ κλήρου: αἱ μὲν τέσσασες πρώται ἐπὶ 36 ἡμέρας ἢ κάθε μία, αἱ δὲ ἕξ τελευταῖαι ἐπὶ 35 ἡμέρας· διότι τὸ ἔτος ὑπολογίζεται σύμφωνα μὲ τὴν πορείαν τῆς σελήνης<sup>2</sup>. 3. Κατὰ πρῶτον οἱ πρυτάνεις γευματίζουν ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὴν Θόλον<sup>3</sup>, λαμβάνοντες πρὸς τοῦτο χρηματικὴν ἀποζημίωσιν ἀπὸ τοῦ κράτος<sup>4</sup>. Ἐπειτα εἶναι ἐπιφορτισμένοι μὲ τὴν σύγκλησιν τῆς Βουλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου: τὴν Βουλὴν συγκαλοῦν ὄλαι τὰς ἡμέρας πλὴν τῶν ἐξαιρεσίμων, τὴν δὲ ἐκκλησίαν τοῦ δήμου τέσσαρας φορὰς κάθε πρυτανείαν. Οἱ ἴδιοι προσδιορίζουν ἀπὸ πρὶν τὰς ὑποθέσεις περὶ τῶν ὀπίων ἔχει νὰ ἀποφασίσῃ ἡ Βουλὴ, τὴν ἡμερησίαν διάταξιν κάθε συνελεύσεως καὶ τὸν τόπον τῆς συνεδριάσεως. 4. Καταρτίζουσι ἐπίσης τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ δήμου. Μία ἐξ αὐτῶν, ἡ λεγομένη κ υ ρ ί α, ἔχει ὡς ἔργον τῆς νὰ ἀποφανθῇ δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν ἂν οἱ ἀρχοντες ἐξεπλήρωσαν δεόντως τὰ καθήκοντά των<sup>5</sup> καὶ νὰ συσχεθῇ περὶ τῶν ζητημάτων τοῦ ἐπισιτισμοῦ καὶ τῆς ἀμύνης τῆς χώρας· κατὰ τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἠμποροῦσε ὁποιοσδήποτε πολίτης νὰ διατυπώσῃ κατηγορίαν κατὰ δημοσίου ὑπαλλήλου· ἐπίσης ἐγένετο ἀνάγνωσις τῆς καταγραφῆς δημοσεύων περιουσιῶν καὶ τῶν αἰτήσεων διὰ τὴν διεκδίκησιν μιᾶς κληρονομίας ἢ σχετικῶν μὲ κληρονόμους θυγατέρας, διὰ νὰ μάθουν ὄλαι ὅτι μία περιουσία ἔμεινε χωρὶς κυριότητα. 5. Ἐπὶ τῆς ἕκτης δὲ πρυτανείας, οἱ πρυτάνεις ἐκτὸς τῶν εἰρημένων ὑποβάλλουν προτάσεις περὶ ὀστρακισμοῦ, διὰ νὰ ἀποφασίσῃ ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἂν πρέπει ἢ δὲν πρέπει νὰ γίνῃ τοιοῦτος<sup>6</sup>, εἰσάγουσι εἰς ψηφοφορίαν τὰς καταγγελίας κατὰ τῶν συκοφαντῶν τὰς ἐγερθείσας ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν μετοίκων μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τριῶν διὰ κάθε μίαν ἀπὸ τὰς δύο αὐτὰς τάξεις, ὡς καὶ τὰς κατηγορίας

διενεργεῖτο ἐν πλήρει ἐκκλησίᾳ συγκκλουμένη εἰς τὴν ἀγορᾶν. Περὶ τοῦ μέτρου τούτου βλ. κερ. XXII 17.

τοίκων μέχρι τριῶν ἑκατέρων, κἄν τις ὑποσχόμενός τι μὴ ποιήσῃ τῷ δήμῳ. 6. Ἐτέραν δὲ ταῖς ἱκετηρίαις, ἐν ἧ ἰθεὶς ὁ βουλόμενος ἱκετηρίαν ὑπὲρ ὧν ἂν βούληται || καὶ ἰδίῳν καὶ δημοσίων διαλέξεται πρὸς τὸν δῆμον. Αἱ δὲ δύο περὶ τῶν ἄλλων εἰσὶν, ἐν αἷς κελεύουσιν οἱ νόμοι τρία μὲν ἱερῶν χρηματίζειν, τρία δὲ κήρυξιν καὶ πρεσβείαις, τρία δὲ ὀσίων· χρηματίζουσιν δ' ἐνίοτε καὶ ἄνευ προχειροτονίας. Προσέχονται δὲ καὶ οἱ κήρυκες καὶ οἱ πρέσβεις τοῖς πρυτάνεσιν πρῶτον, καὶ οἱ τὰς ἐπιστολάς φέροντες τούτοις ἀποδιδάσσι.

XLIV. Ἔσσι δ' ἐπιστάτης τῶν πρυτάνεων εἰς ὁ λαχῶν· οὗτος δ' ἐπιστατεῖ νύκτια καὶ ἡμέραν, καὶ οὐκ ἔστιν οὔτε πλείω χρόνον οὔτε δις τὸν αὐτὸν γενέσθαι. Τηρεῖ δ' οὗτος τὰς τε κλεῖς τὰς τῶν ἱερῶν, ἐν οἷς τὰ χρηματ' ἔστιν καὶ <τὰ> γράμματα τῇ πόλει, καὶ τὴν δημοσίαν σφραγίδα, καὶ μένειν ἀναγκαῖον ἐν τῇ θόλῳ τοῦτόν ἐστιν καὶ τριτὴν τῶν πρυτάνεων ἦν ἂν οὗτος κελεύῃ. 2. Καὶ ἐπειδὴν συναγῶων οἱ πρυτάνεις τὴν βουλήν ἢ τὸν δῆμον, οὗτος κληροῖ προέδρους ἑννέα, ἓνα ἐκ τῆς φυλῆς ἐκάστης πλὴν τῆς πρυτανευούσης, καὶ πάλιν ἐκ τούτων ἐπιστάτην ἓνα, καὶ παραδίδωσι τὸ πρόγραμμα αὐτοῖς· 3. οἱ δὲ παραλαβόντες τῆς τ' εὐκοσμίας ἐπιμελοῦνται καὶ ὑπὲρ ὧν δεῖ χρηματίζειν προτιθέασιν καὶ τὰς χειροτονίας κρίνουσιν καὶ τὰ ἄλλα πάντα διοικοῦσιν καὶ τοῦ [τ'] ἀφεῖναι κύριοι εἰσιν. Καὶ ἐπιστατῆσαι μὲν οὐκ ἔξῃστιν πλέον ἢ ἅπαξ ἐν τῷ ἐνιαυτῷ, προεδρεῦειν δ' ἔξῃστιν ἅπαξ ἐπὶ τῆς πρυτανείας ἐκάστης.

4. Ποιοῦσι δὲ καὶ ἀρχαιοεσίας στρατηγῶν καὶ ἱππάρ-

1. Μετὰ τὴν «προβολήν», δηλ. τὴν ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας καταγγελίαν ἀδικήματος, ὁ κατηγορούμενος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀπολογηθῆ βοηθούμενος καὶ ἀπὸ φίλους του.

2. Ἐννοεῖ τὴν ψηφοφορίαν διὰ τῆς ὁποίας ὁ λαὸς ἀπεφάσιζε ἂν τὸ προσχέδιον τῆς Βουλῆς, τὸ «προβούλευμα», ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἀμέσως δεκτὸν ἢ νὰ ἐπακολουθήσῃ συζήτησις ἐπ' αὐτοῦ.

ἐναντίον ὧσων δὲν ἐτήρησαν ἀνειλημμένας ὑποχρεώσεις των πρὸς τὸν λαόν<sup>1</sup>. 6. Ἄλλη συνέλευσις εἶναι προωρισμένη διὰ τὰς προσφυγὰς. Κατ' αὐτὴν ὅποιος πολίτης θέλει καταθέτει (εἰς τὸν βωμὸν) κλάδον ἰκέτου διὰ τὰ λάβῃ τὸ δικαίωμα νὰ ὁμιλήσῃ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ δι' ὅποιανδήποτε ὑπόθεσιν θελήσῃ, ἰδιωτικὴν καὶ δημοσίαν. Αἱ δύο ἄλλαι εἶναι ἀφιερωμένοι εἰς τὰ ὑπόλοιπα. Κατὰ τὰς συνελεύσεις αὐτὰς ἐπιτάσσουσιν οἱ νόμοι νὰ συζητοῦνται εἰς κάθε μίαν τρία ζητήματα σχετικὰ μὲ τὰ ἱερά, τρία ἀφορῶντα τοὺς κήρυκας καὶ τοὺς πρεσβευτὰς καὶ ἄλλα τρία περὶ τῶν δόσιων. Συμβαίνει κάποτε νὰ ἀποφασίζουσιν χωρὶς προκαταρκτικὴν ψηφοφορίαν<sup>2</sup>. Εἰς τοὺς πρυτάνεις δὲ ὀφείλουσιν νὰ παρουσιασθοῦσιν κατὰ πρῶτον οἱ κήρυκες καὶ πρεσβευταὶ καὶ εἰς τοὺς ἰδίους παραδίδουσιν τὰς ἐπιστολάς οἱ κομισταὶ αὐτῶν.

#### ΕΠΙΣΤΑΤΑΙ ΚΑΙ ΠΡΟΕΔΡΟΙ

XLIV. Οἱ πρυτάνεις ἔχουσιν ἓνα προϊστάμενον (ἐπιστάτην) ἐκλεγόμενον διὰ κλήρου. Αὐτὸς ἐκτελεῖ τὰ χρέη του ἐπὶ μίαν νύκτα καὶ μίαν ἡμέραν, καὶ δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε περισσότερον χρόνον οὔτε δύο φορὰς νὰ διατελέσῃ ὁ ἴδιος εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτό. Φυλάσσει τὰ κλειδιὰ τῶν ναῶν, ἔπου εὐρίσκονται ὁ κρατικὸς θησαυρὸς καὶ τὰ δημόσια ἀρχεῖα καθὼς καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ κράτους. Εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ παραμένῃ εἰς τὴν θόλον μετὰ τῆς τριττύος τῶν πρυτάνεων τῆς ὑπ' αὐτοῦ ὀριζομένης. 2. Ὅταν οἱ πρυτάνεις συγκαλέσουσιν τὴν βουλήν καὶ τὸν λαὸν εἰς συνέλευσιν, ὁ ἐπιστάτης ὀρίζει διὰ κλήρου ἑνέα προέδρους, ἓνα ἀπὸ κάθε φυλὴν ἐκτός τῆς ἀσκούσης τὴν πρυτανείαν, καὶ ἀπὸ τοὺς προέδρους πάλιν ἓνα ἐπιστάτην, εἰς τοὺς ὁποίους παραδίδει τὴν ἡμερησίαν διάταξιν. 3. Αὐτοί, ἀφοῦ παραλάβουσιν τὸ πρόγραμμα, φροντίζουσιν διὰ τὴν εὐταξίαν κατὰ τὴν ὥραν τῆς συνεδριάσεως, ὑποβάλλουσιν τὰ θέματα ἐπὶ τῶν ὁποίων πρόκειται νὰ γίνῃ συζήτησις, κρίνουσιν τὸ ἀποτέλεσμα τῶν διὰ χειροτονίας ἀποφάσεων, κανονίζουσιν ὅλα τὰ ἄλλα ζητήματα καὶ λύουσιν ὅποτε θέλουσιν τὴν συνέλευσιν. Ἐπιστάτης δὲν ἐπιτρέπεται νὰ χρηματίσῃ κανεὶς παρὰ μόνον μίαν φορὰν τὸ ἔτος, πρόεδρος δὲ ἔχει κανεὶς τὸ δικαίωμα νὰ γίνῃ μίαν φορὰν εἰς κάθε πρυτανείαν.

4. Ἡ ἐκλογή τῶν στρατηγῶν, τῶν ἑπαρχῶν καὶ τῶν

χων και τῶν ἄλλων τῶν πρὸς τὸν πόλεμον ἀρχῶν ἐν τῇ ἐκκλήσιᾳ, καθ' ὃ τι ἂν τῷ δήμῳ δοκῇ· ποιούσι δ' οἱ μετὰ τὴν ε' πρυτανεύοντες ἐφ' ὧν ἂν εὐσημία γένηται. Δεῖ δὲ προβούλευμα γενέσθαι καὶ περὶ τούτων.

XLV. Ἡ δὲ βουλή πρότερον μὲν ἦν κυρία καὶ χρήμασιν ζημιῶσαι καὶ δῆσαι καὶ ἀποκτεῖναι. Καὶ Λυσίμαχον αὐτῆς ἀγαγούσης ὡς τὸν δήμιον, καθήμενον ἤδη μέλλοντα ἀποθνήσκειν Εὐμηλίδης ὁ Ἄλωπεκῆθεν ἀφείλετο, οὐ φάσκων δεῖν ἄνευ δικαστηρίου γνώσεως οὐδένα τῶν πολιτῶν ἀποθνήσκειν· καὶ κρίσεως ἐν δικαστηρίῳ γενομένης, ὁ μὲν Λυσίμαχος ἀπέφυγεν καὶ ἐπωνυμίαν ἔσχεν ὁ ἀπὸ τοῦ τυπάνου, ὁ δὲ δῆμος ἀφείλετο τῆς βουλῆς τὸ θανατοῦν καὶ δεῖν καὶ χρήμασιν ζημιῶσιν, καὶ νόμον ἔθετο, ἂν τις ἀδικεῖν ἢ βουλή καταγῶ ἢ ζημιώσῃ, τὰς καταγνώσεις καὶ τὰς ἐπιζημιώσεις εἰσάγειν τοὺς θεσμοθέτας εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ ὃ τι ἂν οἱ δικασταὶ ψηφίσωνται, τοῦτο κύριον εἶναι.

2. Κρίνει δὲ || τὰς ἀρχὰς ἢ βουλή τὰς πλείστας, καὶ μάλισθ' ὅσαι χρήματα διαχειρίζουσιν· οὐ κυρία δ' ἢ κρίσις, ἀλλ' ἐφέσιμος εἰς τὸ δικαστήριον. Ἐξεστὶ δὲ καὶ τοῖς ἰδιώταις εἰσαγγέλλειν ἢν ἂν βούλωνται τῶν ἀρχῶν μὴ χρησθαι τοῖς νόμοις· ἔφεσις δὲ καὶ τούτοις ἐστὶν εἰς τὸ δικαστήριον ἐὰν αὐτῶν ἢ βουλή καταγῶ.

3. Δοκιμάζει δὲ καὶ τοὺς βουλευτὰς τοὺς τὸν ὕστερον ἐνιαυτὸν βουλευσοντας καὶ τοὺς ἐννέα ἀρχοντας. Καὶ πρότερον μὲν ἦν ἀποδοκιμάσαι κυρία, νῦν δὲ τούτοις ἐφεσίς ἐστιν εἰς τὸ δικαστήριον.

4. Τούτων μὲν οὖν ἄκυρός ἐστιν ἢ βουλή· προβουλεύει· δ' εἰς τὸν δῆμον, καὶ οὐκ ἔξεστιν οὐδὲν ἀπροβούλευτον οὐδ'

ἄλλων στρατιωτικῶν ἀρχῶν διενεργεῖται εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, σύμφωνα μὲ τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ. Προβαίνουν δὲ εἰς ταύτην οἱ μετὰ τὴν ἕκτην πρυτανείαν πρυτανεύοντες, ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὁποίων οἱ οἰωνοὶ ἤθελον φανῆ εὐνοϊκοί. Ἐπαιτεῖται δὲ καὶ διὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν προβούλευμα τῆς Βουλῆς.

#### ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΠΕΝΤΑΚΟΣΙΩΝ

**XLV.** Ἡ Βουλὴ ἄλλοτε εἶχε ἀπόλυτον δικαίωμα νὰ τιμωρῇ μὲ πρόστιμον, φυλάκισιν καὶ θάνατον. Ἄλλὰ ὅταν κάποτε παρέδωκε εἰς τὸν δήμιον κάποιον Λυσίμαχον, ἐνῶ ἐκεῖνος εἶχε λάβει θέσιν διὰ νὰ ἐκτελεσθῇ, ὁ Εὐμηλίδης ἀπὸ τὸν δήμον Ἀλωπεκῆς τὸν ἀπέσπασε ἀπὸ ἐκεῖ διακηρύσσων ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ καταδικάζεται εἰς θάνατον καὶ οὐδὲ πολίτης χωρὶς ἀπόφασιν δικαστικῆν. Ὅταν ἡ ὑπόθεσις ἐπέρασε ἀπὸ τὸ δικαστήριον, ὁ Λυσίμαχος ἠθωώθη καὶ ἐπωνομάσθη «ὁ ἄνθρωπος ποῦ γλύτωσε ἀπ' τὸ ρόπαλο». Τότε ὁ λαὸς ἀφῆρεσε ἀπὸ τὴν Βουλὴν τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ θάνατον, φυλάκισιν ἢ πρόστιμον καὶ ὥρισε διὰ νόμου ὅπως δεῖ αἱ καταδίκαι ἢ τὰ πρόστιμα τὰ ἐπιβαλλόμενα ἀπὸ τὴν Βουλὴν υποβάλλωνται ἀπὸ τοὺς θεσμοθέτας εἰς τὸ δικαστήριον καὶ ἡ ψηφίζομένη ὑπὸ τῶν δικαστῶν ἀπόφασις, μόνον αὐτὴ νὰ εἶναι τελεσίδικος.

2. Ἡ Βουλὴ ἐλέγχει καὶ τοὺς περισσοτέρους ἄρχοντας, πρὸ πάντων ὅσους διαχειρίζονται χρήματα· ἀλλὰ ἡ ἀπόφασις τῆς δὲν εἶναι τελεσίδικος καὶ ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ ἐφεσις τῆς εἰς τὸ δικαστήριον. Ἐχουν ἐπίσης τὸ δικαίωμα καὶ οἱ ἰδιῶται νὰ υποβάλλουν καταγγελίαν εἰς τὴν Βουλὴν ἐναντίον οἰουδήποτε ἄρχοντος ἐπὶ παραβάσει τῶν νόμων· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἔχει τὸ δικαίωμα, ἐὰν καταδικασθῇ ἀπὸ τὴν Βουλὴν, νὰ κάμῃ ἐφεσιν εἰς τὸ δικαστήριον.

3. Ἡ Βουλὴ υποβάλλει ἐπίσης εἰς ἐξέτασιν τοὺς βουλευτοὺς οἱ ὅποιοι θὰ παρακαθῆσουν εἰς τὴν Βουλὴν τὸ ἐπόμενον ἔτος καθὼς καὶ τοὺς ἐννέα ἄρχοντας. Ἄλλοτε εἶχε δικαίωμα νὰ τοὺς ἀποκλείσῃ ὀριστικῶς, ἀλλὰ σήμερον οἱ ἀποκλειόμενοι ἡμποροῦν νὰ κάμουν ἐφεσιν εἰς τὸ δικαστήριον.

4. Εἰς τὰς ἀνωτέρω λοιπὸν περιπτώσεις ἡ Βουλὴ ἔπαυσε νὰ ἔχῃ κυριαρχικὴν ἐξουσίαν. Ὑποβάλλει ὁμως εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου τὰς εἰσηγήσεις τῆς καὶ ἡ συνέλευσις δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀποφραθῇ διὰ ψηφοφορίας ἐπὶ οὐδενός·



ὅ τι ἂν μὴ προγράψωσιν οἱ προτάνεις ψηφίσασθαι τῷ δήμῳ· κατ' αὐτὰ γὰρ ταῦτα ἔνοχός ἐστιν ὁ νικήσας γραφῆ παρανόμων.

XLVI. Ἐπιμελεῖται δὲ καὶ τῶν πεποιημένων τριήρων καὶ τῶν σκευῶν καὶ τῶν νεωσοίκων, καὶ ποιεῖται καινὰς [ιδεῖ] τριήρεις ἢ τειρήρεις, ὁποῖέρας ἂν ὁ δῆμος χειροτονήσῃ, καὶ σκεύη ταύταις καὶ νεωσοίκους· χειροτονεῖ δ' ἀρχιτέκτονας ὁ δῆμος ἐπὶ τὰς ναῦς. Ἄν δὲ μὴ παραδῶσιν ἐξευρογασμένα ταῦτα τῇ νέᾳ βουλῇ, τὴν δωρεὰν οὐκ ἔστιν αὐτοῖς λαβεῖν· ἐπὶ γὰρ τῆς ὑστερον βουλῆς λαμβάνουσιν. || Ποιεῖται δὲ τὰς τριήρεις, δέκα ἄνδρας ἐξ αὐ[τῆς] ἐλομένη τριηροποιούς. 2. Ἐξετάζει δὲ καὶ τὰ οἰκοδομήματα τὰ δημόσια πάντα, κἄν τις ἀδικεῖν αὐτῇ δόξῃ, τῷ τε δήμῳ τοῦτον ἀποφαίνει καὶ καταγνοῦσα παραδίδωσι δικαστηρίῳ.

XLVII. Συνδιοικεῖ δὲ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρχαῖς τὰ πλεῖστα. Πρῶτον μὲν γὰρ οἱ ταμίαι τῆς Ἀθηναῖς εἰσὶ μὲν δέκα, κληροῦται δ' εἰς ἓκ τῆς φυλῆς, ἓκ πεντακοσιομεδίμων κατὰ τὸν Σόλωνος νόμῳ — ἔτι γὰρ ὁ νόμος κύριός ἐστιν —, ἄρχει δ' ὁ λαχὼν κἄν πάνυ πένης ἦ. Παραλαμβάνουσι δὲ τό τε ἄγαλμα τῆς Ἀθηναῖς καὶ τὰς Νίκας καὶ τὸν ἄλλον κόσμον καὶ τὰ χρῆματα ἐναντίον τῆς βουλῆς.

2. Ἐπειθ' οἱ πωληταὶ ἰ' μὲν εἰσι, κληροῦται δ' εἰς ἓκ τῆς φυλῆς. Μισθοῦσι δὲ τὰ μισθώματα πάντα, καὶ τὰ

1. Κατὰ τὸ ἔτος 325 αἱ τριήρεις τῶν Ἀθηναίων ἀνῆρχοντο εἰς 360, αἱ τετρήρεις εἰς 50 καὶ αἱ πεντήρεις εἰς 7.

2. Ταῦτα ἐφυλάσσοντο ἄλλα μὲν εἰς τὰ νεώρια, ἄλλα δὲ εἰς τὰς σκευοθήκας.

3. Οὗτοι ἐλέγοντο καὶ «ταμίαι τῆς θεοῦ», ἢ «ταμίαι τῶν τῆς θεοῦ» ἢ ἀπλῶς «ταμίαι» καὶ ἔκτος τοῦ ὅτι ἐφόλαττον εἰς τὸν ὀπιθόδομον τοῦ Παρθενῶνος τὸν δημόσιον θησαυρόν, εἶχον πιθανώτατα τὴν ἐποπτεῖαν πάντων τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει.

ζητήματος τὸ ὅποιον δὲν συνοδεύεται μὲ προβούλευμα καὶ τὸ ὅποιον δὲν ἔχει ἐγγραφή ἀπὸ τοὺς πρυτάνεις εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν· διότι ἐξ αἰτίας αὐτῆς καὶ μόνης τῆς παρατυπίας, ὃ εἰσηγητῆς μιᾶς ψηφισθείσης προτάσεως κηρύσσεται ἀπὸ τὴν πολιτείαν ἔνοχος παρανομίας.

#### ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑΣ

XLVI. Ἡ Βουλὴ ἔχει ἐπίσης τὴν φροντίδα διὰ τὴν διατήρησιν τῶν ναυπηγημένων πλοίων, τῶν ἐξαρτημάτων των καὶ τῶν νεωρίων. Κατασκευάζει νέα σκάφη μὲ τρεῖς ἢ τέσσαρας σειρὰς κουπιῶν<sup>1</sup>, ἀπὸ οἰονδήποτε τῶν δύο εἰδῶν ἀποφασίσῃ ὁ λαὸς, καθὼς καὶ τὰ ἀναγκαῖα ἐξαρτήματά<sup>2</sup> των καὶ τὰ νεώρια. Ὁ λαὸς ὀρίζει δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν ἀρχιτέκτονας διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν πλοίων. Ἄν οἱ βουλευταὶ δὲν παραδώσουν τὰ πολεμικὰ ἐντελῶς ἔτοιμα εἰς τὴν ἐπομένην Βουλὴν, δὲν ἔχουν δικαίωμα νὰ λάβουν τὴν συνήθη ἀμοιβήν· διότι δὲν τὴν λαμβάνουν παρὰ κατὰ τὴν ἐπομένην σύνοδον. Διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν σκαφῶν ἡ Βουλὴ ἐκλέγει δέκα τριηροποιοὺς ἐκ τοῦ ἰδίου τῆς σώματος. 2. Ἐπίσης ἐπιβλέπει ἢ ἰδία ὄλα τὰ δημόσια κτίρια, καὶ ἂν σχηματίσῃ τὴν γνώμην ὅτι διεπράχθη ἀδίκημα κατὰ τοῦ δημοσίου, κάμνει σχετικὴν εἰσήγησιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῆς καταδίκην του παραπέμπει τὸν ἔνοχον εἰς τὸ δικαστήριον.

#### ΟΙ ΤΑΜΙΑΙ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

XLVII. Ἡ Βουλὴ συνεργάζεται καὶ μὲ τὰς ἄλλας ἀρχὰς κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς δικαιοδοσίας των. Πρῶτοι ἔρχονται οἱ ταμίαι τῆς Ἀθηνᾶς<sup>3</sup>, δέκα τὸν ἀριθμόν. Ἐκλέγονται διὰ κλήρου, ἕνας ἀπὸ κάθε φυλῆν, ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν πεντακοσιομεδίμων, σύμφωνα μὲ τὸν νόμον τοῦ Σέλωνος—διότι ἰσχύει οὗτος ἀκόμη— ὃ ἐκλεγείς ὁμῶς διὰ κλήρου ἀναλαμβάνει τὴν ὑπηρεσίαν, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι πολὺ πτωχός. Οὗτοι παραλαμβάνουν πρὸς φύλαξιν ἐπὶ παρούσῃ τῆς Βουλῆς τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, τὰς [χρυσᾶς] Νίκας, τὰ ὑπόλοιπα ἱερὰ κοσμήματα καὶ τὰ χρηματικὰ ποσά.

#### ΟΙ ΠΩΛΗΤΑΙ

2. Ἐπειτα ἔρχονται οἱ δέκα πωληταί, ἐκλεγόμενοι διὰ κλήρου, ἕνας ἀπὸ κάθε φυλῆν. Οὗτοι διενεργοῦν ἕλας τὰς ἐκμισθώσεις, παραχωροῦν πρὸς ἐκμετάλλευσιν τὰ μετἄλλεια καὶ τοὺς φόρους ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸν ταμίαν

μέταλλα πωλοῦσι καὶ τὰ τέλη μετὰ τοῦ ταμίου τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ἐπὶ τὸ θεωρικὸν ἡρημένων ἐναντίον τῆς [βουλῆς]· καὶ κυροῦσιν, ὅτω ἂν ἡ βουλὴ χειροτονήσῃ, καὶ τὰ προθέντα μέταλλα τὰ τ' ἐργάσιμα τὰ εἰς τρία ἔτη πεπραμένα καὶ τὰ συγκεχωρημένα τὰ εἰς [ι'] ἔτη πεπραμένα. Καὶ τὰς οὐσίας τῶν ἐξ Ἀρείου πάγου φευγόντων καὶ τῶν ἄλλων ἐναντίον τῆς βουλῆς πωλοῦσιν, κατακυροῦσι δ' οἱ θ' ἄρχοντες. Καὶ τὰ τέλη τὰ εἰς ἐνιαυτὸν πεπραμένα, ἀναγράφαντες εἰς λελευκωμένα γραμματεῖα τὸν τε προΐαμενον καὶ [δοσοῦ] ἂν προίηται, τῇ βουλῇ παραδιδόασιν. 3. Ἀναγράφουσι δὲ χωρὶς μὲν οὐδὲ δεῖ κατὰ προτανείαν ἐκάστην καταβάλλειν εἰς δέκα γραμματεῖα, χωρὶς δὲ οὐδὲ τρεῖς τοῦ ἐνιαυτοῦ, γραμματεῖον κατὰ τὴν καταβολὴν ἐκάστην ποιήσαντες, χωρὶς δ' οὐδὲ ἐπὶ τῆς ἐνάτης προτανείας. Ἀναγράφουσι δὲ καὶ τὰ χωρία καὶ τὰς οἰκίας τὰπογραφέντα καὶ προθέντα ἐν τῷ δικαστηρίῳ· καὶ γὰρ ταῦθ' οὗτοι πωλοῦσιν. Ἔστι] δὲ τῶν μὲν οἰκιῶν ἐν ε' ἔτεσιν ἀνάγκη τὴν τιμὴν ἀποδοῦναι, τῶν δὲ χωρίων ἐν δέκα· καταβάλλουσι δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς ἐνάτης προτανείας. 4. Εἰσφέρει δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τὰς μισθώσεις τῶν τεμενῶν, ἀναγράφας ἐν γραμματεῖοις λελευκωμένοις. Ἔστι δὲ καὶ τούτων ἡ μὲν μίσθωσις εἰς ἔτη δέκα, καταβάλλεται δ' ἐπὶ τῆς [θ'] προτανείας· διὸ καὶ πλείστα χρήματα ἐπὶ ταύτης συλλέγεται τῆς προτανείας. 5. Εἰσφέρεται μὲν οὖν εἰς τὴν βουλὴν τὰ γραμματεῖα κατὰ τὰς καταβολὰς ἀναγεγραμμένα, τηρεῖ δ' ὁ δημόσιος· ὅταν δ' ἡ χρημάτων καταβολή, παραδίδωσι τοῖς ἀποδέκταις αὐτὰ ταῦτα καθελ[ῶν] ἀπ[ὸ τῶν] ἐπιστυλίῶν ὧν ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ δεῖ τὰ χρήματα καταβληθῆναι καὶ ἀπαλειφθῆναι· τὰ δ' ἄλλα ἀπόκειται χωρὶς ἵνα μὴ προεξαλειφθῇ.

1. Οἱ ἴδιοι ὁσαύτως ἐπέωλυν καὶ τοὺς καταδικασθέντας εἰς δουλείαν.

2. Πρὸβλ. κεφ. XLIII 4 καὶ LII, 1.

3. Ἡ φράσις συμπληροῦται ἀπὸ τοῦ κατωτέρω, παρ. 5: «εἰσφέρεται... εἰς τὴν βουλὴν».

τῶν στρατιωτικῶν καὶ μὲ τοὺς διαχειριστὰς τῶν διὰ τὰς ἑορτὰς προοριζομένων χρημάτων, ἐνώπιον τῆς Βουλῆς· κατακυρώνουσι δὲ εἰς τὸν ἐνοικιαστῆν, τὸν ὁποῖον ὑποδεικνύει δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν ἢ Βουλῆ, τὰ πωληθέντα μεταλλεῖα, τόσον τὰ ἐκμεταλλεύσιμα καὶ πωλημένα διὰ τρία ἔτη, ὅσον καὶ τὰ [διὰ πρώτην φορὰν] παραχωρούμενα καὶ πωλημένα διὰ δέκα ἔτη. Ἐπίσης πωλοῦν<sup>1</sup> ἐνώπιον τῆς Βουλῆς τὰ ὑπάρχοντα ὅσων ἔχουν καταδικασθῆ ἀπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα δι:καστήρια ἢ πώλησις ἐπικυρώνεται ἀπὸ τοὺς ἐννέα ἄρχοντας. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκμισθωσιν τῶν παραχωρουμένων διὰ ἓν ἔτος φόρων, ἀναγράφουσι ἐπὶ ἀσπρισμένων πινακίδων τὸ ὄνομα τοῦ ἐκμισθωτοῦ μὲ τὴν ἀντίστοιχον τιμὴν καὶ τὰς παραδίδουσι εἰς τὴν Βουλὴν. 3. Ἀναγράφουσι χωριστὰ, ἐπάνω εἰς δέκα πινακίδας, ὅσους ὀφείλουσι νὰ πληρῶνουν εἰς κάθε πρυτανείαν, χωριστὰ ὅσους ὑποχρεοῦνται νὰ τὸ κάμνουν τρεῖς φορὰς τὸ ἔτος, διατιθεμένης ἰδιαίτερας πινακίδος διὰ κάθε πληρωμῆν, καὶ χωριστὰ ὅσους πρέπει νὰ καταβάλλουσι τὰ χρήματα ἐπὶ τῆς ἐνάτης πρυτανείας. Οἱ ἴδιοι συντάσσουσι κατάλογον τῶν κτημάτων καὶ τῶν οἰκιῶν τῶν ὁποίων ἔγινε ἀπογραφή καὶ τὰ ὅποια ἐπωλήθησαν διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως<sup>2</sup>· διότι καὶ αὐτῶν τὴν πώλησιν οἱ πωληταὶ τὴν διενεργοῦσι. Τὸ ἀντίτιμον τῶν μὲν οἰκιῶν πρέπει νὰ καταβληθῆ ἐντὸς μιᾶς πενταετίας, τῶν δὲ κτημάτων ἐντὸς μιᾶς δεκαετίας· αἱ πληρωμαὶ αὐτὰ γίνονται κατὰ τὴν ἐνάτην πρυτανείαν. 4. Καταβάλλει δὲ [εἰς τὴν Βουλὴν]<sup>3</sup> καὶ ὁ ἄρχων βασιλεὺς τὰ ἐνοικια τῶν ἱερῶν κτημάτων, ἀφοῦ τὰ ἀναγράψῃ ἐπάνω εἰς ἀσπρισμένης πινακίδας. Ἐκμισθώνονται δὲ καὶ αὐτὰ διὰ μίαν δεκαετίαν, τὸ δὲ τίμημα καταβάλλεται ἐπὶ τῆς ἐνάτης πρυτανείας· διὰ τοῦτο καὶ πάρα πολλὰ χρήματα συλλέγονται κατ' αὐτὴν τὴν πρυτανείαν. 5. Κομίζονται λοιπὸν εἰς τὴν Βουλὴν αἱ ἀναγεγραμμέναι πινακίδες κατὰ τὴν λήξιν τῆς προθεσμίας των, καὶ φυλάττει αὐτὰς ὁ δημόσιος δοῦλος. Ὅταν ἔλθῃ ὁ χρόνος τῆς πληρωμῆς ὁ δοῦλος παραδίδει εἰς τοὺς ἀ π ο δ ἔ κ τ α ς<sup>4</sup> τὸν σχετικὸν κατάλογον, ἀφοῦ κατεδάσῃ ἀπὸ τὰς θήκας ἐκεῖνας μόνον τὰς πινακίδας τῶν ὁποίων τὸ ποσὸν πρέπει νὰ πληρωθῆ καὶ νὰ ἐξαιρεθῆ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Τὰ ἄλλα μένουσι παράμερα διὰ νὰ μὴ τὰ διαγράψουσι πρὸ τῆς διορίας.

4. Περὶ τῆς δικαιοδοσίας των βλ. κατωτέρω.

XLVIII. *Εἰσὶ δ' ἀποδέκται δέκα, κεκληρωμένοι κατὰ φυλάς· οὗτοι δὲ παραλαμβάντες τὰ γραμματεῖα ἀπαλείφουσι τὰ καταβαλλόμενα χρήματα ἐναντίον τῆς βουλῆς ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, καὶ πάλιν ἀποδιδόασιν τὰ γραμματεῖα τῷ δημοσίῳ· κἄν τις ἑλλίπη καταβολήν, ἐνταῦθ' ἐγγέγραπται, καὶ διπλάσιον ἀνάγκη τὸ ἑλλειφθὲν καταβάλλειν ἢ δεδέσθαι, καὶ ταῦτα εἰσπράττειν ἢ βουλή καὶ δήσοι κυρία κατὰ τοὺς νόμους ἐστίν. 2. Τῇ μὲν οὖν προτεραίᾳ δέχονται τὰς π[άσα]ς καὶ μερίζουσι ταῖς ἀρχαῖς, τῇ δ' ὑστεραίᾳ τὸν τε μερισμὸν εἰσ[φέρου]σι γράψαντες ἐν σανίδι καὶ καταλέγουσιν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ καὶ προ[τιθ]έασιν ἐν τῇ βουλῇ, εἴ τίς τινα οἰδεν ἀδικοῦντα περὶ τὸν μερισμὸν ἢ ἀρχοντα ἢ ἰδιώτην, καὶ γνώμας ἐπιψηφίζουσιν, ἐάν τίς τι δοκῇ ἀδικεῖν.*

3. Κληροῦσι δὲ καὶ λογιστὰς ἐξ αὐτῶν οἱ βουλευταὶ δέκα τοὺς λογιουμένους ταῖς ἀρχαῖς κατὰ τὴν πρυτανεῖαν ἐκάστην. 4. Κληροῦσι δὲ καὶ εὐθύνους ἕνα τῆς φυλῆς ἐκάστης, καὶ παρέδρους β' ἐκάστῳ τῶν εὐθύνων, οἷς ἀναγκαῖόν ἐστι ταῖς ἀ[γορ]αῖς κατὰ τὸν ἐπώνυμον τὸν τῆς φυλῆς ἐκάστης καθῆσθαι· κἄν τις βούληται τι τῶν τὰς εὐθύνων ἐν τῷ δικαστηρίῳ δεδωκότων ἐντὸς γ' ἡ[μερῶν ἀφ'] ἧς ἔδωκε τὰς εὐθύνων εὐθύναν ἢ τ' ἰδίαν ἢ τε δημοσίαν ἐμβαλέσθαι, γράψας εἰς πινάκιον λελευκωμένον τοῦνομα τὸ [θ' αὐτο]ῦ καὶ τὸ τοῦ φεύγοντος καὶ τὸ ἀδίκημ' ὃ τι ἂν ἐγκληθῆ, καὶ τίμημα ἐ[πιγραφ]άμενος ὃ τι ἂν αὐτῷ δοκῇ, δίδωσιν τῷ εὐθύνῳ. 5. Ὁ δὲ λαβὼν τοῦτο καὶ ἀν[ακρίνα]ς, ἐάν μὲν καταγῶν παραδίδωσιν τὰ μὲν ἴδια τοῖς δικασταῖς τοῖς κατὰ δῆμ[ους τοῖς] τὴν φυλὴν ταύτην εἰσάγουσιν, τὰ δὲ δημόσια τοῖς θεσμοθέτα[ις] ἀναγράφει. Οἱ δὲ θεσμοθέται,

1. Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ τοῦ ἀλέγχου δὲν πρέπει νὰ ταυτισθῆ μὲ τούτους ἀναφερομένους κατωτέρω (κεφ. LIV 2) λογιστὰς.

2. Οἱ ἀνδριάντες τῶν ἐπώνυμων ἢ ἀρχηγῶν, ἕκαστος τῶν ὁποίων εἶχε καὶ ἰδικόν του ἱερόν, ἔκειντο πλησίον τοῦ Βουλευτηρίου καὶ τῆς θόλου.

3. Περὶ τῶν καθηκόντων αὐτῶν βλ. κεφ. LIII.

4. Καὶ περὶ αὐτῶν βλ. LIX.

## ΑΠΟΔΕΚΤΑΙ ΚΑΙ ΛΟΓΙΣΤΑΙ

XLVIII. Ὑπάρχουν δέκα ἀποδέκται, ἐκλεγόμενοι διὰ κλήρου, ἕνας ἀπὸ κάθε φυλῆν. Αὐτοὶ παραλαμβάνουν τὰς ληξιπροθέσμους πινακίδας, διαγράφουν ἐνώπιον τῆς Βουλῆς, εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων, τὰ πληρωνόμενα ποσὰ καὶ ἐπιστρέφουν τὰς πινακίδας εἰς τὸν δημόσιον δούλον ἂν κανεὶς καθυστερήσῃ τὴν πληρωμὴν, σημειώνεται ὡς ὀφειλέτης εἰς τὰς πινακίδας καὶ ὀφείλει νὰ καταβάλῃ τὸ διπλάσιον τῶν καθυστερουμένων, εἰδ' ἄλλως φυλακίζεται. Σύμφωνα μὲ τούτους νόμους ἡ Βουλὴ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ εἰσπράττῃ τὰ ὀφειλόμενα καὶ νὰ καταδικάζῃ εἰς φυλάκισιν. 2. Τὴν πρώτην ἡμέραν οἱ ἀποδέκται παραλαμβάνουν ἑκατὸ τὰ ποσὰ καὶ τὰ διανέμουν εἰς τοὺς ἄρχοντας. Τὴν ἐπομένην προσκομίζουσι γραμμένον ἐπάνω εἰς μίαν σανίδα τὸν κατάλογον τῆς διανομῆς, τὸν ἀναγινώσκουσι εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων καὶ ἐγγράφοντες τὸ ζήτημα εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν ἐρωτῶσι τοὺς βουλευτὰς ἂν κανεὶς τῶν γνωρίζῃ ἄρχοντα ἢ ἰδιώτην, ὃ ὁποῖος νὰ διεπραξέῃ ἀδίκημα κατὰ τὴν ἐν λόγῳ διανομὴν. Ἐὰν φανῇ ὅτι διεπραχθῆ κατὰ τὸν ἀδίκημα σχετικῶς, οἱ ἀποδέκται διενεργοῦσι ψηφοφορίαν ἐπὶ τῆς καταδίκης.

3. Ἐκλέγουσι διὰ κλήρου ἀπὸ τὸ σῶμα τῶν οἱ βουλευτὰ καὶ δέκα λογιστὰς<sup>1</sup>, διὰ νὰ ἐλέγξουν εἰς κάθε πρυτανεῖαν τοὺς λογαριασμοὺς τῶν ἀρχόντων. 4. Ἐκλέγουσι ἐπίσης διὰ κλήρου δέκα ἐϋθῦς, ἕνα ἀπὸ κάθε φυλῆν, καὶ δύο παρέδρους διὰ καθένα ἀπ' αὐτούς. Κάθε εὐθυσος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ συνεδριάσῃ μαζί με τοὺς παρέδρους του, κατὰ τὰς συνελεύσεις τῆς φυλῆς, πρὸ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ ἐπινομίου ἤρωτος τῆς φυλῆς τῶν<sup>2</sup>. Ἐὰν κανεὶς πολίτης, ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τῆς γενομένης ἐνώπιον τῆς Βουλῆς λογοδοσίας, θελήσῃ νὰ υποβάλῃ μῆνυσιν, ἰδιωτικῆς ἢ δημοσίας φύσεως, πρὸς ἀνασκευὴν ἀπολογισμοῦ ἐναντίον ἀρχοντος ἐλεγχθέντος ἤδη, ἀναγράφει εἰς ἀσπρισμένην πινακίδα τὸ ὄνομα του, τὸ ὄνομα τοῦ κατηγορουμένου, τὸ ἀποδιδόμενον εἰς αὐτὸν ἀδίκημα μαζί με τὴν προτεινομένην τιμωρίαν, καὶ παραδίδει τὴν πινακίδα εἰς τὸν εὐθυον. 5. Οὗτος μετὰ τὴν παραλαβὴν τῆς τῆν ἐλέγχει καὶ, ἐὰν συμφωνήσῃ ἐπὶ τῆς ἐνοχῆς, παραδίδει τὴν ὑπόθεσιν, ἐφόσον εἶναι ἰδιωτικῆς φύσεως, εἰς τοὺς κατὰ δῆμους δικαστὰς<sup>3</sup> τοὺς ἐπιφορτισμένους νὰ εἰσάγουν [εἰς τὸ δικαστήριον] τὰς διαφορὰς τῆς φυλῆς τῶν ἐφόσον δὲ εἶναι δημοσίας φύσεως τὴν παρεπέμπει εἰς τοὺς θεσμοθέτας<sup>4</sup>. Ἐὰν οἱ τελευταῖοι κρίνουν

ἐὰν παραλάβωσιν, πάλιν εἰσάγουσιν [ταύτην τὴν] εὐθυναν εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ ὅ τι ἂν γινῶσιν οἱ δικαστ[αί, τοῦτο κύριόν ἐστιν.

XLIX. Δοκιμάζει δὲ καὶ τοὺς ἵππους ἢ βουλή, κἂν μὲν τις καλ[ὸν ἵππον ἔχ]ων κακῶς δοκῆ τρέφειν, ζημιοὶ τῶ σίτω, τοῖς δὲ μὴ δυναμ[ένοις ἀκολ]ουθεῖν ἢ μὴ θέλουσι μένειν ἀλλ' ἀνάγουσι, τροχὸν ἐπὶ τὴν γνάθον ἐπιβάλλει, καὶ ὁ τοῦτο παθὼν ἀδόκιμὸς ἐστί. Δοκιμάζει δὲ καὶ τοὺς προδρόμους οἵτινες ἂν αὐτῇ δοκῶ || σιν ἐπιτήδειοι προδρομεύειν εἶναι, κἂν τιν' ἀποχειροτονήσῃ, καταβέβηκεν οὗτος. Δοκιμάζει δὲ καὶ τοὺς ἀμίππους, κἂν τιν' ἀποχειροτονήσῃ, πέπανται μισθοφορῶν οὗτος. 2. Τοὺς δ' ἵππεας καταλέγουσι μὲν οἱ καταλογεῖς, οὓς ἂν ὁ δῆμος χειροτονήσῃ δέκα ἄνδρας· οὓς δ' ἂν καταλέξωσι παραδιδάσκει τοῖς ἱππάρχοις καὶ φυλάρχοις, οὗτοι δὲ παραλαβόντες εἰσφέρουσι τὸν κατάλογον εἰς τὴν βουλήν, καὶ τὸν πίνακα ἀνοίξαντες, ἐν ᾧ κατασεσημασμένα τὰ ὀνόματα τῶν ἱππέων ἐστί, τοὺς μὲν ἐξομνυμένους τῶν πρότερον ἐγγεγραμμένων μὴ δυνατοὺς εἶναι τοῖς σώμασιν ἱππεύειν ἐξαλείφουσι, τοὺς δὲ κατελεγμένους καλοῦσι, κἂν μὲν τις ἐξομώσῃται μὴ δύνασθαι τῶ σώματι ἱππεύειν ἢ τῇ οὐσίᾳ, τοῦτον ἀφιασίν, τὸν δὲ μὴ ἐξομνυμένον διαχειροτονοῦσιν οἱ βουλευταὶ πότερον ἐπιτήδειός ἐστιν ἱππεύειν ἢ οὐ· κἂν μὲν χειροτονήσωσιν, ἐγγράφουσιν εἰς τὸν πίνακα, εἰ δὲ μὴ, καὶ τοῦτον ἀφιασίν.

3. Ἐκρινεν δὲ ποτε καὶ τὰ παραδείγματα καὶ τὸν πέ-

1. Βλ. σχετικῶς καὶ *Ξενοφῶντα*, Ἴππαρχ. I, 13 κ.ε.

2. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου δῆρξαν 200 ἱπποτοξόται χρησιμεύοντες ὡς «πρόδρομοι».

3. Φαίνεται ὅτι οἱ «ἀμίπποι» μεταγενεστέρως προσετέθησαν εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν ἱππικὸν (*Ξενοφ.* Ἴππαρχ. V 13). Ἀπὸ τοῦς ἄλλοις Ἕλληνας μόνον οἱ Βοιωτοὶ εἶχαν τοιοῦτους (*Θουκ.* V 57).

4. Πρόκειται πιθανώτατα διὰ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ σχέδια τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων, περὶ τῶν ὁποίων ἔγινε λόγος εἰς κεφ. XLVI 2, καὶ ὄχι διὰ τὸ προσχέδιον διακοσμῆσεως τοῦ πέπλου,

ἀποδεκτὴν τὴν μῆνυσιν, τὴν εἰσάγουν ἐκ νέου εἰς τὸ δίκαστήριον καὶ ἢ ἀπόφρασις τῶν δικαστῶν εἶναι τότε τελεσίδικος.

## ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΠΠΕΩΝ

XLIX. Ἡ Βουλὴ ἀσχολεῖται ἐπίσης μὲ τὴν δοκιμασίαν τῶν ἱππῶν<sup>1</sup>. Ἄν ἓνας ἱππεὺς ποῦ ἔχει καλὸ ἄλογο θεωρηθῆ ὅτι τὸ διατρέφει ἀσχημα, τιμωρεῖται καταβάλλων τὴν πρὸς διατροφὴν τοῦ ἀποζημιώσιν. Ὅσα ἄλογα δὲν ἠμποροῦν νὰ ἀκολουθήσουν ἢ δὲν θέλουν νὰ σταθοῦν εἰς τὴν γραμμὴν ἀλλὰ γυρίζουν πίσω, αὐτὰ σημαδεύονται μὲ μίαν σφραγίδα εἰς τὴν σιαγόνα καὶ τὸ ἄλογο ποῦ θὰ ὑποστῇ τὸ σφράγισμα αὐτὸ κρίνεται μὴ μάχιμον. Ἡ Βουλὴ ἐξετάζει ἐπίσης τοὺς προπορευομένους ἐφίππους<sup>2</sup> ἂν κατὰ τὴν κρίσιν τῆς εἶναι κατάλληλοι δι' αὐτὴν τὴν ὑπηρεσίαν. Ἐὰν αὕτη ἀποφανθῆ δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν ὑπὲρ τοῦ ἀποκλεισμοῦ οἰουδήποτε, αὐτὸς ἀφιππεύει. Ἐξετάζει ἐπίσης τοὺς πεζοὺς τοὺς μαχομένους μετὰ τῶν ἱππέων<sup>3</sup> καὶ ὁποῖος ἀπ' αὐτοὺς κριθῆ ἀκατάλληλος παύει νὰ μισθοδοτῆται. 2. Ὅσον διὰ τοὺς ἱππεῖς, τοὺς σημειώνουν εἰς τὸν κατάλογον οἱ καταλογεῖς, δηλαδὴ δέκα ἄνδρες ἐκλεγόμενοι ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν. Οὗτοι παραδίδουν τὸν κατάλογον τῶν στρατευσίμων εἰς τοὺς ἱπάρχους καὶ τοὺς φυλάρχους, οἱ ὅποιοι τὸν παρουσιάζουν ἀκολούθως εἰς τὴν Βουλὴν. Ἐκεῖ, ἀφοῦ ἀνοίξουν τὸν ἐνσφράγιστον πίνακα, εἰς τὸν ὅποιον εἶναι σημειωμένα τὰ ἐνόματα τῶν [ἐν ἐνεργείᾳ ἱππέων], διαγράφουν ὄσους ἀπὸ τοὺς πρότερον ἐγγεγραμμένους ἕξ αὐτῶν βεβαιώσουν ἐνόρκως ὅτι δὲν εἶναι πλέον ἱκανοὶ νὰ ὑπηρετοῦν ὡς ἱππεῖς. Κατόπιν προσκαλοῦν τοὺς νεωστὶ καταγραφέντας. Ἄν κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς βεβαιώσῃ ἐνόρκως ὅτι εἴτε λόγῳ τῆς σωματικῆς του καταστάσεως εἴτε διὰ λόγους περιουσιακοὺς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑπηρετήσῃ εἰς τὸ ἱππικόν, οὗτος ἀπαλλάσσεται. Προκειμένου διὰ τὸν μὴ ὑποστηρίζοντα τοῦτο ἐνόρκως, ἀποφασίζουσιν δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν οἱ βουλευταὶ ἂν εἶναι κατάλληλος νὰ γίνῃ ἱππεὺς ἢ ὄχι· καὶ ἂν μὲν τὸν ἐγκρίνουν, ἐγγράφεται εἰς τὸν πίνακα, εἰδ' ἄλλως ἀπαλλάσσεται.

3. Ἄλλοτε ἢ Βουλὴ ἔκρινε τὰ σχέδια<sup>4</sup> καὶ τὸν πέπλον

ὅπως ὑπέθεσαν τινές. Ὅπωςδὴποτε τὸ κείμενον φαίνεται εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἑλληνικῶς.



πλον ἢ βουλή, ἣν δὲ τὸ δικαστήριον τὸ λαχόν· ἐδόκουν γὰρ οὗτοι καταχαρίζεσθαι τὴν κρίσιν. Καὶ τῆς ποιήσεως τῶν Νικῶν καὶ τῶν ἄθλων τῶν εἰς τὰ Παναθηναῖα συνεπιμελεῖται μετὰ τοῦ ταμίου τῶν στρατιωτικῶν.

4. Δοκιμάζει δὲ καὶ τοὺς ἀδυνάτους ἢ βουλή· νόμος γάρ ἐστιν ὃς κελεύει τοὺς ἐντὸς τριῶν μῶν κεκτημένους καὶ τὸ σῶμα πεπηρωμένους ὥστε μὴ δύνασθαι μηδὲν ἔργον ἐργάζεσθαι δοκιμάζειν μὲν τὴν βουλήν, διδόναι δὲ δημοσίᾳ τροφὴν δύο ὄβολους ἐκάστῳ τῆς ἡμέρας. Καὶ ταμίαις ἐστὶν αὐτοῖς κληρωτός.

5. Συνδιοικεῖ δὲ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρχαῖς τὰ πλείοθ' ὡς ἔπος εἰπεῖν.

I. Τὰ μὲν οὖν ὑπὸ τῆς βουλῆς διοικούμενα ταῦτ' ἐστίν. Κληροῦνται δὲ καὶ ἱερῶν ἐπισκευασταὶ δέκα ἄνδρες, οἱ λαμβάνοντες τριάκοντα μνᾶς παρὰ τῶν ἀποδεκτῶν ἐπισκευάζουσιν τὰ μάλιστα δεόμενα τῶν ἱερῶν· 2. καὶ ἀστυνόμοι δέκα· τούτων δὲ ε' μὲν ἄρχουσιν ἐν Πειραιεῖ, πέντε δ' ἐν ἄστει, καὶ τὰς τε αὐλητρίδας καὶ τὰς ψαλιτρίδας καὶ τὰς κιθαριστρίδας οὗτοι σκοποῦσιν ὅπως μὴ πλείονος ἢ δυεῖν δραχμαῖς μισθωθῆσονται· κἄν πλείους τὴν αὐτὴν σπουδάσωσι λαβεῖν, οὗτοι διακληροῦσι καὶ τῷ λαχόντι μισθοῦσιν. Καὶ ὅπως τῶν κοπρολόγων μηδεὶς ἐντὸς ἑ' σταδίων τοῦ τελ-

1. Μετὰ τὴν κατασκαυὴν τούτου ἦσαν ἐπιφορτισμένοι οἱ «ἀθλοθήται» (κεφ. LX 1).

2. Βλ. σχετικῶς ἀνωτέρω XLVII 1.

3. Τὸ μέτρον τοῦτο. ἰσῦον φαίνεται κατ' ἀρχὰς διὰ μόνον τοὺς παθόντας ἐν πολέμῳ, ἐπεξετάθη κατόπιν εἰς πάντας τοὺς ἀνικάνους πρὸς ἐργασίαν καὶ ἔχοντας μικρὰν περιουσίαν, οἱ ὅποιοι ἐλάμβανον ἀρχικῶς μὲν ἕναν ὄβολον ἡμερησίως, ἀργότερον δὲ δύο. Ἡ πληρωμὴ ἐγένετο καθ' ἐκάστην πρυτανείαν.

4. Ὁ ρήτωρ Ἰπερίδης εἰς τὸν Ἰπέρ Εὐξενίππου λόγον του, ἀναφέρει μίαν περίπτωσιν, καθ' ἣν δύο κατεδιώχθησαν δικαστικῶς ἐπειδὴ ἀντήμειψαν τὰς αὐλητρίδας των μετὰ περισσοτέρας τῶν δύο δραχμῶν.

τῆς Ἀθηνᾶς<sup>1</sup>, τώρα ἔμωσ ἀποφασίζει δι' αὐτὰ τὸ ἐκλεγέν διὰ κλήρου δικαστήριον· διότι φαίνεται ὅτι οἱ βουλευταὶ παρεσύροντο ἀπὸ εὐνοίας εἰς τὴν κρίσιν των. Φροντίζει ἐπίσης διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν Νικῶν<sup>2</sup> καὶ τῶν ἀπονεμομένων εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Παν-θηναίων ἐπάθλων ἀπὸ συμφώνου μὲ τὸν ταμίαν τῶν στρατιωτικῶν.

4. Ἡ Βουλὴ διενεργεῖ ἀκόμη τὴν ἐξέτασιν τῶν ἀνικάων<sup>3</sup>. Διότι ὑπάρχει νόμος ποῦ ἐπιβάλλει ὅσοι διαθέτουσιν περιουσίαν κατωτέραν ἀπὸ τρεῖς μνᾶς καὶ ἔχουσι σωματικὰς βλάβας αἱ ὁποῖαι δὲν τοὺς ἐπιτρέπουσι καμμίαν ἐργασίαν, οὗτοι νὰ ἐξετάζωνται ἀπὸ τὴν Βουλήν καὶ νὰ λαμβάνουσι ἀπὸ τὸ δημόσιον δύο ὀβολοὺς ὁ καθένας ἡμερησίως διὰ τὴν διατροφὴν των. Οἱ ἀνίκανοι ἔχουσι καὶ εἰδικὸν ταμίαν ἐκλεγόμενον διὰ κλήρου. 5. Γενικῶς, ἡ Βουλὴ συνεργάζεται καὶ μὲ τὰς ἄλλας ἀρχὰς κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς δικαιοδοσίας των.

#### ΟΙ ΑΣΤΥΝΟΜΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΩΝ

1. Αὐτὰ εἶναι τὰ διοικητικὰ ἔργα τῆς Βουλῆς. Ἐκλέγονται ἐπίσης διὰ κλήρου δέκα ἄνδρες ἐπιφορτισμένοι μὲ τὴν συντήρησιν τῶν ναῶν· οὗτοι λαμβάνουσι ἀπὸ τοὺς ἀποδέκτας πέντε μνᾶς καὶ κάμνουσι τὰς περισσότερον ἀναγκαίας ἐπισκευὰς εἰς τοὺς ναοὺς· 2. ἐπίσης δέκα ἀστυνόμοι, ἕκ των ὁποίων οἱ πέντε ἀσκοῦσι τὴν ἐξουσίαν των εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ οἱ πέντε εἰς τὴν πόλιν. Αὐτοὶ ἐπιβλέπουσι νὰ μὴ ἀμείδωνται μὲ περισσοτέρας τῶν δύο δραχμῶν<sup>4</sup> αἱ γυναῖκες ποῦ παίζουσι αὐλόν, λύραν καὶ κιθάραν<sup>5</sup>· καί, ἔάν διεκδικοῦσι πολλὰ πρόσωπα τὴν ἰδίαν, αὐτοὶ ρίχνουσι κλήρον καὶ τὴν ἐκμισθώνουσι εἰς ἕποιον τοῦ πέση ὁ λαχνός. Ἐπίσης ἔχουσι τὴν φροντίδα νὰ μὴ πετοῦσι οἱ ὀδοκαθαρισταὶ τὰ σκουπίδια εἰς ἀπόστασιν μικροτέραν τῶν δέκα σταδίων<sup>6</sup> ἀπὸ τῶν

---

5. Οἱ ἀστυνόμοι ἐφρόντιζον ἐπίσης, κατὰ τινὰ μαρτυρίαν, νὰ μὴ κυκλοφοροῦν πολιταὶ ἐνθουμένοι ἀκόσμως, καθὼς καὶ νὰ κοσμοῦν καταλλήλως κατὰ τὰς ἑορτὰς τὰς πομπικὰς ὁδοὺς καὶ τὰ τεμένη τῶν θεῶν.

6. Δηλ. 1774 μέτρων.

χους καταβαλεῖ κόπρον επιμελοῦνται· καὶ τὰς ὁδοὺς κωλύουσι κατοικοδομεῖν καὶ θρυφάκτους ὑπὲρ τῶν ὁδῶν ὑπερτείνειν καὶ ὄχετοὺς μετεώρους εἰς τὴν ὁδὸν ἔκρουον ἔχοντας ποιεῖν καὶ τὰς θυρίδας εἰς τὴν ὁδὸν ἀνοίγειν· καὶ τοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς ἀπογιγνομένους ἀναιροῦσιν, ἔχοντες δημοσίους ὑπηρετίας.

LI. Κληροῦνται δὲ καὶ ἀγορανόμοι <ι'>, πέντε μὲν εἰς Πειραιέα, ε' δ' εἰς ἄστυ. Τούτοις δὲ ὑπὸ τῶν νόμων προστέτακται τῶν ὠνίων επιμελεῖσθαι πάντων, ὅπως καθαρὰ καὶ ἀκίβδηλα πωλήσεται.

2. Κληροῦνται δὲ καὶ μετρονόμοι <ι'>, πέντε μὲν εἰς ἄστυ, ε' δὲ εἰς Πειραιέα· καὶ οὗτοι τῶν μέτρων καὶ τῶν σταθμῶν επιμελοῦνται πάντων, ὅπως οἱ πωλοῦντες χρήσονται δικαίως.

3. Ἦσαν δὲ καὶ σιτοφύλακες κληρωτοὶ <ι'>, πέντε μὲν εἰς Πειραιέα, πέντε δ' εἰς ἄστυ, νῦν δ' εἴκοσι μὲν εἰς ἄστυ, πεντεκαίδεκα δ' εἰς Πειραιέα. Οὗτοι δ' επιμελοῦνται πρῶτον μὲν ὅπως ὁ ἐν ἀγορᾷ σίτος ἀργὸς ὦνιος ἔσται δικαίως, ἔπειθ' ὅπως οἱ τε μυλωθροὶ πρὸς τὰς τιμὰς τῶν κριθῶν τὰ ἄλφιστα πωλήσουσιν καὶ οἱ ἀρτοπῶλαι πρὸς τὰς τιμὰς τῶν πυρῶν τοὺς ἄρτους καὶ τὸν σταθμὸν ἄγοντας ὅσον ἂν οὗτοι τάξουσιν· ὁ γὰρ νόμος τούτους κελεύει τάττειν.

4. Ἐμπορίων δ' επιμελητὰς δέκα κληροῦσιν· τούτοις δὲ προστέτακται τῶν τ' ἐμποριῶν επιμελεῖσθαι, καὶ τοῦ σίτου τοῦ καταπλέοντος εἰς τὸ σιτικὸν ἐμπόριον τὰ δύο μέρη τοὺς ἐμπόρους ἀναγκάζειν εἰς τὸ ἄστυ κομίζειν.

LII. Καθιστάσι δὲ καὶ τοὺς ἔνδεκα κλήρω τοὺς επιμελησομένους τῶν ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ, καὶ τοὺς ἀπαγομένους

1. Εἰς τοὺς ἀγροτικὸς δήμους τὰ ἀστυνομικὰ αὐτὰ ἔργα ἐπεβάρυναν τὸν δήμαρχον.

2. Εἰς τὰ καθήκοντα τῶν ἀγορανόμων περιλαμβάνετο καὶ ἡ ἐποπτεία τῶν ἐταιριῶν.

περίβολον τῆς πόλεως. Ἐμποδίζουσι τοὺς κατοίκους νὰ ἀποκλείουσι τὸν δημόσιον δρόμον μετ' οἰκοδομᾶς, νὰ ἐγείρουσι ξυλίλους ἐξώστας προεξέχοντας εἰς τὴν ὁδόν, νὰ τοποθετοῦν ὑψηλὰ εἰς τὰ σπίτια ὑδρορροᾶς ποῦ νὰ ἐκρέουσι εἰς τὸν δρόμον καὶ νὰ ἔχουσι παράθυρα ἀνοιγμένα πρὸς τὸν δρόμον. Μεταφέρουσι ἐπίσης τὰ πτώματα ὅσων πεθαίνουσι εἰς τοὺς δρόμους, μετ' τοὺς δημοσίους ὑπηρέτας ποῦ ἔχουσι ὑπὸ τὰς διαταγὰς των<sup>1</sup>.

#### ΑΛΛΑΙ ΑΡΧΑΙ

LI. Ἐκλέγονται ὁμοίως διὰ κλήρου δέκα ἐπόπται τῆς ἀγορᾶς, πέντε διὰ τὸν Πειραιᾶ καὶ πέντε διὰ τὴν πόλιν. Οἱ νόμοι ἐπιβάλλουσι εἰς αὐτοὺς νὰ ἐπιβλέπουσι ὥστε κάθε τι ποῦ πωλεῖται νὰ εἶναι χωρὶς ἀναμίξεις καὶ νοθεύσεις<sup>2</sup>.

2. Ἐπίσης ἐκλέγονται διὰ κλήρου δέκα ἐπόπται τῶν μέτρων<sup>3</sup>, πέντε διὰ τὴν πόλιν καὶ πέντε διὰ τὸν Πειραιᾶ. Αὐτοὶ ἐπιβλέπουσι ὅλα τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμὰ, ὥστε νὰ τὰ μεταχειρίζωνται σωστὰ οἱ πωληταί.

3. Ὑπήρχαν ἐπίσης δέκα ἐπόπται τοῦ ἐμπορίου τῶν σιτηρῶν, ἐκλεγόμενοι διὰ κλήρου, πέντε διὰ τὸν Πειραιᾶ καὶ πέντε διὰ τὴν πόλιν, σήμερον δὲ μὲν εἰκοσι διὰ τὴν πόλιν καὶ δέκα πέντε διὰ τὸν Πειραιᾶ. Οὗτοι φροντίζουσι πρῶτον μὲν νὰ πωλοῦνται εἰς κανονικὴν τιμὴν τὰ πρὸς διάθεσιν σιτηρὰ τῆς ἀγορᾶς, κατόπιν δὲ οἱ μυλωθροὶ νὰ πωλοῦν τὰ ἄλευρα σύμφωνα μετ' τὴν τιμὴν τῆς κριθῆς καὶ οἱ ἀρτοποιαὶ τὰ ψωμιὰ σύμφωνα μετ' τὴν τιμὴν τοῦ σίτου καὶ ἔχοντα τὸ βάρος τὸ ὅποιον θὰ ὀρίσῃ αὐτοί· διότι εἰς αὐτοὺς ἐπιβάλλει ὁ νόμος νὰ τὸ ὀρίζουσι.

4. Ἐπίσης ἐκλέγονται διὰ κλήρου δέκα ἐπόπται τοῦ ἐμπορικοῦ λιμένας. Οὗτοι εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἐπιβλέπουσι τὰς ἐμπορικὰς πράξεις καὶ νὰ ἐπιβάλλουσι εἰς τοὺς ἐμπόρους νὰ φέρουσι εἰς τὴν πόλιν τὰ δύο τρίτα ἀπὸ κάθε φορτίου σίτου εἰσερχομένου εἰς τὴν σιταγοράν.

#### ΟΙ ΕΝΔΕΚΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΙΣΑΓΩΓΕΙΣ

LII. Διορίζουσι ἐπίσης διὰ κλήρου τοὺς Ἐνδεκα, οἱ ὅποιοι ἔχουσι τὴν ἐποπτείαν τῶν φυλακισμένων. Οὗτοι καταδικάζουσι εἰς θάνατον τοὺς συλλαμβανομένους ἐπ' αὐτοφώρῳ κλέπτας,

3. Οὗτοι ἴσως εἶχαν βοηθοὺς τοὺς λεγομένους «προμετρητάς».

κλέπτας και τοὺς ἀνδραποδιστὰς και τοὺς λωποδύτας, ἂν μὲν [δόμολογῶ]σι, θανάτῳ ζημιώσοντας, ἂν δ' ἀμφισβητῶσιν, εἰσάξοντας εἰς τὸ δικαστήριον, κἄν μὲν ἀποφύγωσιν, ἀφήσοντας, εἰ δὲ μὴ, τότε θανατώσοντας, και τὰ ἀπογραφόμενα χωρῖα και οἰκίας εἰσάξοντας εἰς τὸ δικαστήριον, και τὰ δόξαντα δημόσια εἶναι παραδώσοντας τοῖς πωληταῖς, και τὰς ἐνδείξεις εἰσάξοντας· και γὰρ ταύτας εἰσάγουσιν οἱ ἔνδεκα. Εἰσάγουσι δὲ τῶν ἐνδείξεων τινας και οἱ θεσμοθέται.

2. Κληροῦσι δὲ και εἰσαγωγέας ε' ἄνδρας, οἱ τὰς ἔμμηλους εἰσάγουσι δίκας, δυοῖν φυλαῖν ἕκαστος. Εἰσὶ δ' ἔμμηνοι προικός, ἐάν τις ὀφείλων μὴ ἀποδῶ, κἄν τις ἐπὶ δραχμῇ δανεισάμενος ἀποστερῇ, κἄν τις ἐν ἀγορᾷ βουλόμενος ἐργάζεσθαι δανείσῃται παρά τινος ἀφορομῆν· ἔτι δ' αἰκείας και ἔρανικα και κοινωνικα και ἀνδραπόδων και ὑποζυγίων και τριηραρχικα και τραπεζιτικα.

3. Οὗτοι μὲν οὖν ταύτας δικάζουσιν ἔμμηλους εἰσάγοντες, οἱ δ' ἀποδέκται τοῖς τελώναις και κατὰ τῶν τελωνῶν, τὰ μὲν μέχρι δέκα δραχμῶν ὄντες κύριοι, τὰ δ' ἄλλ' εἰς τὸ δικαστήριον εἰσάγοντες ἔμμηνα.

LIII. Κληροῦσι δὲ και <τοὺς> τετταράκοντα, τέτταρας ἐκ τῆς φυλῆς ἐκάστης, πρὸς οὓς τὰς ἄλλας δίκας λαγνά-

1. Οὗτοι ἔκλεπτον ἰδίως ἐνδύματα νεκρῶν. Οἱ ἔνοχοι τῶν ἄνω τέρω παραβάσεων ἐνήγοντο ἀμέσως, δι' «ἀπαγωγῆς», ἐνώπιον τῶν ἔνδεκα.

2. Περὶ τῆς «ἀπογραφῆς» βλ. κεφ. XLIII 4, περὶ δὲ τῶν «πωλητῶν» XLVII 2.

3. Ὁ τόκος ὑπελογίζετο κατὰ μῶν μηνιαίως. Τὸ «ἐπὶ δραχμῇ» σημαίνει 12 % τὸ ἔτος.

4. Κατὰ τὸν Ἄρποκρατίωνα : «Ἐρανιστῆς μέντοι κυρίως ἐστὶν ὁ τοῦ ἔρανου μετέχων και τὴν φορὰν ἦν ἐκάστου μηνὸς ἔδει καταβάλλειν εἰσφέρων».

5. Οὗτοι, ἀναλόγως τοῦ φόρου τὸν ὅποιον ἐνοικίαζαν, εἶχαν διαφορά ὀνόματα : τελῶναι τοῦ διαπυλίου, τελῶναι τοῦ μετοικίου, δε-

πωλητάς ἐλευθέρων ἀνθρώπων καὶ λωποδύτας<sup>1</sup>, ἐφόσον ἐμολογήσουν· εἰς περίπτωσιν δὲ ἀρνήσεώς των, οἱ Ἐνδεκα εἰσάγουν τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ ἂν μὲν ἀθωοῦσιν τοὺς ἀπολύουσιν, ἂν δὲ καταδικασθοῦσιν τοὺς θανατώνουν. Ἐπίσης εἶναι ἐπιφορτισμένοι νὰ εἰσάγουν εἰς τὸ δικαστήριον τὰς σχετικὰς μὲ ἀπογραφόμενα κτήματα καὶ σπίτια ἀγωγὰς καὶ ἔσα κριθοῦσιν ἀπὸ τὸ δικαστήριον ὅτι ἀνήκουν εἰς τὸ δημόσιον τὰ παραδίδουν εἰς τοὺς πωλητάς.<sup>2</sup> Εἰσάγουν ἐπίσης τὰς μυστικὰς καταγγελίας· διότι καὶ μὲ αὐτὰς εἶναι ἐπιφορτισμένοι οἱ Ἐνδεκα. Μερικαὶ ὅμως ἀπὸ αὐτὰς εἰσάγονται καὶ ἀπὸ τοὺς θεσμοθέτας.

2. Ἐκλέγονται ἐπίσης διὰ κλήρου πέντε εἰσαγωγεῖς, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἔργον νὰ εἰσάγουν τὰς δίκας πὸν πρέπει νὰ ἐκδικασθοῦσιν εἰς διάστημα ἑνὸς μηνός, ἕκαστος διὰ δύο φυλάς. Δίκαι πὸν πρέπει νὰ ἐκδικασθοῦσιν εἰς διάστημα ἑνὸς μηνός εἶναι αἱ ἀφορῶσαι τὴν καταβολὴν προικός, ἐφόσον κανεὶς τὴν ὀφείλει καὶ δὲν τὴν παρέχει, ὡς καὶ τὴν πληρωμὴν διὰ συμφωνημένου εἰς μίαν δραχμὴν τόκου δανείου<sup>3</sup>· ἢ δίκη δι' ἀπόδοσιν δανείου γενομένου πρὸς ἐκτέλεσιν ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων· αἱ δίκαι ἐπὶ βιαιοπραγίᾳ, αἱ διὰ φιλικὰς συνεισφορὰς<sup>4</sup> καὶ μεταξὺ τῶν μελῶν ἑνὸς συλλόγου· αἱ σχετικαὶ μὲ ἀγοραπωλησίας δούλων καὶ ὑποζυγίων· καὶ τέλος αἱ ἀφορῶσαι τὴν ὑπηρεσίαν τῆς τριηραρχίας καὶ τὰς τραπεζιτικὰς διαφορὰς.

3. Ὅλαι αὐταὶ αἱ δίκαι ὑπάγονται εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν εἰσαγωγέων καὶ ἐκδικάζονται ἑντὸς τοῦ μηνός. Εἰς τὸ αὐτὸ διάστημα ἐκδικάζονται καὶ οἱ ἀποδέκται τὰς ὑπὲρ ἧ κατὰ τῶν ἑνοικιαστῶν τῶν φόρων<sup>5</sup> ὑποθέσεις, τὰς ὁποίας μέχρι δέκα δραχμῶν μὲν κρίνουν οἱ ἴδιοι τελεσιδίκως, ἄνω δὲ τοῦ ποσοῦ τούτου τὰς εἰσάγουν εἰς τὸ δικαστήριον, τὸ ἐκδικάζον ἑντὸς ἑνὸς μηνός.

#### ΟΙ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΙΤΗΤΑΙ

LIII. Ἐκλέγονται ἐπίσης διὰ κλήρου οἱ τεσσαράκοντα, τεσσαρεσ ἀπὸ κάθε φυλῆν, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ὁποίων

κατηλόγοι, ἔλλιμενισταί, πορνοτελῶναι κλπ. Προκατέβαλλον ἕνα ὀρισμένον ποσὸν εἰς τὸ κράτος καὶ εἰσέπραττον ἔπειτα οἱ ἴδιοι τοὺς φόρους διὰ λογαριασμὸν τῶν.

νουσιν· οἱ πρότερον μὲν ἦσαν τριάκοντα καὶ κατὰ δήμους περιούντες ἐδίκαζον, μετὰ δὲ τὴν ἐπὶ τῶν τριάκοντα ὀλιγαρχίαν τετταράκοντα γεγόνασιν. 2. Καὶ τὰ μὲν || μέχρι δέκα δραχμῶν αὐτοτελεῖς εἰσι δ[ικ]άζειν, τὰ δ' ὑπὲρ τοῦτο τὸ τίμημα τοῖς διαιτηταῖς παραδιδόασιν. Οἱ δὲ παραλαβόντες, εἰ μὴ δύνωνται διαλύσαι, γινώσκουσι, κἄν μὲν ἀμφοτέροις ἀρέσκη τὰ γνωσθέντα καὶ ἐμμένωσιν, ἔχει τέλος ἡ δίκη. "Ἄν δ' ὁ ἕτερος ἐφῆ τῶν ἀντιδίκων εἰς τὸ δικαστήριον, ἐμβalόντες τὰς μαρτυρίας καὶ τὰς προκλήσεις καὶ τοὺς νόμους εἰς ἐχίνους, χωρὶς μὲν τὰς τοῦ διώκοντος χωρὶς δὲ τὰς τοῦ φεύγοντος, καὶ τούτους κατασημηγμένοι καὶ τὴν γνώσιν τοῦ διαιτητοῦ γεγραμμένην ἐν γραμματεῖῳ προσαρτήσαντες παραδιδόασι τοῖς δ' τοῖς τὴν φυλὴν τοῦ φεύγοντος δικάζουσιν. 3. Οἱ δὲ παραλαβόντες εἰσάγουσιν εἰς τὸ δικαστήριον, τὰ μὲν ἐντὸς χιλίων εἰς ἓνα καὶ διακοσίους, τὰ δ' ὑπὲρ χιλίας εἰς ἓνα καὶ τετρακοσίους. Οὐκ ἔξεστι δ' οὔτε νόμοις οὔτε προκλήσεσι οὔτε μαρτυρίαις ἀλλ' ἢ ταῖς παρὰ τοῦ διαιτητοῦ χρῆσθαι ταῖς εἰς τοὺς ἐχίνους ἐμβεβλημέναις.

4. Διαιτηταὶ δ' εἰσὶν οἷς ἂν ἐξηκοσιὸν ἔτος ἦ· τοῦτο δὲ δῆλον ἐκ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἐπωνύμων. Εἰσὶ γὰρ ἐπώνυμοι δέκα μὲν οἱ τῶν φυλῶν, δύο δὲ καὶ τετταράκοντα οἱ τῶν ἡλικιωῶν· οἱ δὲ ἔφηβοι ἐγγραφόμενοι πρότερον μὲν εἰς λελευκωμένα γραμματεῖα ἐνεγράφοντο, καὶ ἐπεγράφοντο αὐτοῖς ὃ ἰ' ἀρχων ἐφ' οὗ ἐνεγράφησαν καὶ ὁ ἐπώνυμος ὁ τῷ προτέρῳ εἶτε δεδιαιτηκῶς, νῦν δ' εἰς στήλην χαλκῆν ἀναγράφονται, καὶ ἴσταιται ἡ στήλη πρὸ τοῦ βουλευτηρίου παρὰ τοὺς ἐπωνύμους. 5. Τὸν δὲ τελευταῖον τῶν ἐπωνύ-

---

1. Ἡ ἀρχὴ τῶν κατὰ δήμους δικαστῶν εἶχεν ἰδρυθῆ ὑπὸ τοῦ Πεισιστράτου (κεφ. XVI 5), ἐπανεσυστήθη δὲ τὸ 453. Ἐνῶ ὅμως κατ' ἀρχὰς περιήρχοντο τοὺς δήμους, ἀργότερα πηρέμεναν εἰς τὰς πόλεις.

υπάγονται αἱ ἰδιωτικαὶ δίκαι. Οὗτοι ἄλλοτε ἦσαν τριάκοντα καὶ περιήρχοντο ἀπὸ δήμου εἰς δήμον διὰ τὰ δικάζουσι<sup>1</sup> κατόπιν ὁμοῦ τῆς ὀλιγαρχίας τῶν Τριάκοντα ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνεπιβάσθη εἰς τεσσαράκοντα. 2. Διὰ τὰς μέχρι δέκα δραχμῶν ὑποθέσεις ἀποφασίζουσιν τελεσιδίκως οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ τὰς ὑπερβαίνουσας τὸν ἀριθμὸν τοῦτον τὰς παραδίδουσιν εἰς τοὺς δ ι α ι τ η τ ἄ ς. Οὗτοι, ἐπιλαμβανόμενοι τῆς ὑποθέσεως, ἐάν δὲν κατορθώσουσιν νὰ συμβιβάσουσιν τοὺς ἀντιδίκους, ἐκδίδουσιν μίαν ἀπόφασιν. Καὶ ἂν μὲν ἀποδεχθοῦν αὐτὴν ἀπὸ τὰ δύο μέρη καὶ ἱκανοποιηθοῦν ἀπὸ αὐτῆν, ἡ δίκη τελειώνει. Ἐάν ὁμοῦ ὁ ἕνα ἀπὸ τοὺς ἀντιδίκους κάμῃ ἔφασιν εἰς τὸ δικαστήριον, ὁ δαιτητῆς βάνει εἰς δύο κιβωτίδια χωριστὰ—τὸ ἕνα διὰ τὸν μνηυτῆν, τὸ ἄλλο διὰ τὸν κατηγορούμενον—τὰς καταθέσεις, τὰς κλήσεις καὶ τὰ κείμενα τῶν νόμων· θέτει εἰς αὐτὰ τὴν σφραγίδα του, ἐπισυνάπτει τὴν κρίσιν του ὡς δαιτητοῦ, γραμμένην ἐπὶ μιᾶς πινακίδος, καὶ τὰ παραδίδει ἄλλο εἰς τοὺς τέσσαρας δικαστὰς τῆς φυλῆς τοῦ κατηγορούμενου<sup>2</sup>. 3. Οὗτοι, ἀφοῦ παραλάβουσιν τὸν φάκελλον, εἰσάγουσιν τὴν ὑπόθεσιν εἰς δικαστήριον ἀποτελούμενον ἀπὸ διακόσια ἕνα μέλη προκειμένου διὰ ποσὰ μέχρι χιλίων δραχμῶν καὶ ἀπὸ τετρακόσια ἕνα ἄνω τῶν χιλίων. Δὲν ἐπιτρέπεται δὲ εἰς τοὺς ἀντιδίκους νὰ ἐπικαλεσθοῦν κείμενα νόμων, κλήσεις ἢ καταθέσεις, εἰμὴ τὰς προερχομένας ἀπὸ τὸν δαιτητῆν καὶ κατατεθειμένας εἰς τὰ κιβωτίδια. 4. Δαιτητῆται γίνονται πολῖται συμπληρώσαντες τὸ ἐξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας τῶν· αὐτὸ διαπιστώνεται ἀπὸ τὴν χρονολογίαν τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἐπωνύμων. Διότι ὑπάρχουσιν δύο εἰδῶν ἐπώνυμοι: οἱ δέκα ἦρωες οἱ ἐπώνυμοι τῶν φυλῶν καὶ οἱ σαράντα δύο ἐπώνυμοι τῶν στρατευσίμων ἡλικίων. Κατ' ἀρχὰς οἱ ἐγγραφόμενοι ὡς ἔφηβοι ἐνεγράφοντο ἐπάνω εἰς ἀσπρισμένας πινακίδας, ἐπὶ κεφαλῆς δὲ αὐτῶν ἐσημειώοντο τὰ ὀνόματα τόσοσιν τοῦ ἀρχοντος ποῦ ἦτο ἐν ἐνεργείᾳ κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἐγγραφῆς τῶν ὄσων καὶ τοῦ ἐπώνυμου ὁ ὁποῖος προῖστατο τῶν δαιτητῶν τοῦ προηγουμένου ἔτους. Σήμερον ὁ κατάλογος τῶν ἐφήβων χαράσσεται ἐπάνω εἰς στήλην χαλκίνην, ἡ ὁποία εἶναι στημένη ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ Βουλευτήριον, πλησίον τῶν δέκα ἐπωνύμων. 5. Οἱ τεσσαράκοντα λαμβά-

2. Περὶ τούτων βλ. κεφ. XLVIII 5 καὶ LVIII 2.



μων λαβόντες οἱ τετταράκοντα διανέμουσιν αὐτοῖς τὰς διαί-  
 τας καὶ ἐπικληροῦσιν ὡς ἕκαστος διαιτῆσει· καὶ ἀναγκαῖον  
 ὡς ἂν ἕκαστος λάχῃ διαίτα· ἐκδιαιτῶν. Ὁ γὰρ νόμος, ἂν  
 τις μὴ γένηται διαιτητῆς τῆς ἡλικίας αὐτῷ καθηκούσης,  
 ἄτιμον εἶναι κελεύει, πλὴν ἐὰν τύχῃ ἀρχὴν ἀρχῶν τινὰ ἐν  
 ἐκείνῳ τῷ ἐνιαυτῷ ἢ ἀποδημῶν· οὗτοι δ' ἀτελεῖς εἰσὶ μόν-  
 νοι. 6. Ἔστιν δὲ καὶ εἰσαγγέλλειν εἰς τοὺς διαιτητάς, ἐάν  
 τις ἀδικηθῇ ὑπὸ τοῦ διαιτητοῦ, κἄν τινος καταγνώσιν,  
 ἀτιμοῦσθαι κελεύουσιν οἱ νόμοι· ἔφρσις δ' ἔστι καὶ τούτοις.  
 7. Χρῶνται δὲ τοῖς ἐπωνύμοις καὶ πρὸς τὰς στρατείας,  
 καὶ ὅταν ἡλικίαν ἐκπέμπωσι προγραφοῦσιν ἀπὸ τίνος ἄρ-  
 χοντος καὶ ἐπωνύμου μέχρι τίνων δεῖ στρατεῦεσθαι.

LIV. Κληροῦσι δὲ καὶ τὰςδε τὰς ἀρχάς· ὁδοποιούς  
 πέντε, οἷς προστέτακται δημοσίους ἐργάτας ἔχουσι τὰς ὁδούς  
 ἐπισκευάζειν. 2. Καὶ λογιστὰς δέκα καὶ συνηγόρους τού-  
 τοις δέκα, πρὸς οὓς ἅπαντας ἀνάγκη τοὺς τὰς ἀρχάς ἄρχαν-  
 τας λόγον ἀπενεγκεῖν. Οὗτοι γὰρ εἰσὶ μόνοι <οἱ> τοῖς  
 ὑπευθύνοις λογιζόμενοι καὶ τὰς εὐθύνας εἰς τὸ δικαστήριον  
 εἰσάγοντες. Κἄν μὲν τινα κλέπτοντ' ἐξελέγξωσι, κλοπὴν οἱ  
 δικασταὶ καταγιγνώσκουσι, καὶ τὸ γνωσθὲν ἀποτίνεται δε-  
 καπλοῦν· ἐὰν δὲ τινα δῶρα λαβόνια ἐπιδείξωσιν καὶ κατα-  
 γνώσιν οἱ δικασταί, δῶρων τιμῶσιν, ἀποτίνεται δὲ καὶ  
 τοῦτο δεκαπλοῦν· ἂν δ' ἀδικεῖν καταγνώσιν, ἀδικίου τι-  
 μῶσιν, ἀποτίνεται δὲ τοῦθ' ἅπλοῦν ἐὰν πρὸ τῆς θ' πρυ-

1. Οὗτοι ἀναφέρονται καὶ ἀπὸ τὸν *Δίσχινην* εἰς τὸν κατὰ Κτη-  
 σιφῶντος XXV λόγον του.

νουν τὴν τελευταίαν ἀπὸ αὐτὰς τὰς στήλας μοιράζουσι τὰς ὑποθέσεις μεταξὺ τῶν ἐγγεγραμμένων ἐκεῖ πολιτῶν καὶ ὀρίζουσι διὰ κλήρου ποίας ἐξ αὐτῶν πρέπει ἕκαστος νὰ ἐκδικάσῃ. Ὁ καθένας εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀποφανθῆ περὶ τῶν ὑποθέσεων αἱ ὁποῖαι τοῦ ἐκληρώθησαν. Διότι ὁ νόμος διαλαμβάνει ὅτι κάθε πολίτης, ὁ ὅποιος φθάσας εἰς τὴν ἀπαιτουμένην ἡλικίαν δὲν ἐκπληρῶνει τὰ καθήκοντά του ὡς δαιτητοῦ, τιμωρεῖται μὲ στέρησιν τῶν πολιτικῶν του δικαιωμάτων, ἐκτὸς ἂν τύχῃ τὸ ἔτος ἐκεῖνο νὰ εἶναι ἐπιφορτισμένος μὲ κάποιο ἀξίωμα ἢ εὐρίσκειται ἐκτὸς τῆς χώρας. Μόνον εἰς τὰς δύο αὐτὰς περιπτώσεις ἀπαλλάσσεται κανεὶς ἀπὸ τὴν ὑποχρέωσιν. 6. Ὅποιος νομίσῃ ὅτι ἔχει ἀδικηθῆ ἀπὸ τὸν δαιτητὴν, ἠμπορεῖ νὰ τὸν καταδιώξῃ καταγγέλλων αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ σώματος τῶν δαιτητῶν καὶ, ἂν αὐτοὶ τὸν καταδικάσουσι, οὗτος κηρύσσεται κατὰ τὸν νόμον ἄτιμος· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐφεσιβάλλῃ τὴν ἀπόφασιν. 7. Χρησιμοποιοῦν δὲ τοὺς ἐπώνυμους καὶ διὰ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Ὅσακις γίνεται ἐπιστράτευσις, δημοσιεύουσι ἀπὸ ποῖον ἄρχοντα καὶ ἐπώνυμον μέχρι ποῖου ἄρχοντος καὶ ἐπώνυμου ὑποχρεοῦνται οἱ πολῖται νὰ προσέλθουσι ὑπὸ τὰ δπλα.

#### ΛΟΓΙΣΤΑΙ ΚΑΙ ΣΥΝΗΓΟΡΟΙ

LIV. Ἐκλέγουσι ἐπίσης διὰ κλήρου τὰς ἐξῆς ἀρχάς: πέντε ἐπόπτας τῶν ὁδῶν<sup>1</sup> εἰς τοὺς ὁποίους ἐπιβάλλεται νὰ συντηροῦν τοὺς δρόμους χρησιμοποιοῦντες δημοσίους δούλους ὡς ἐργάτας. 2. Ἐπίσης δέκα ἐλεγκτὰς τῶν λογαριασμῶν καὶ δέκα ἀναπληρωτὰς αὐτῶν, εἰς τοὺς ὁποίους εἶναι ὑποχρεωμένοι ὅσοι ἤσκησαν ἓνα ἀξίωμα νὰ ὑποβάλλουσι τοὺς λογαριασμοὺς των. Διότι μόνον αὐτοὶ ἔχουσι ἀρμοδιότητα νὰ ἐλέγχουσι τὰ βιβλία τῶν ὑπολόγων καὶ νὰ εἰσάγουσι εἰς τὸ δικαστήριον τὰς διαχειριστικὰς ἀνωμαλίας. Ἄν αὐτοὶ διαπιστώσουσι ὑπεξαίρεσιν χρημάτων, οἱ δικασταὶ καταδικάζουσι τὸν ἔνοχον ἐπὶ κλοπῇ καὶ τὸ ὑπεξαίρεθὲν ποσὸν καταβάλλεται εἰς τὸ δεκαπλάσιον. Ἄν ἀποκλύψουσι καμμίαν δωροδοκίαν καὶ οἱ δικασταὶ καταδικάζουσι τὸν ἔνοχον, ὀρίζεται εἰς τὸ δεκαπλάσιον. Ἄν οἱ δικασταὶ καταδικάζουσι ἐπὶ ἀδικήματι, ὑπολογίζουσι τὸ παράπτωμα καὶ τὸ ποσὸν καταβάλλεται εἰς τὸ ἄπλοισιν ἐφ' ὅσον ἢ πληρωμὴ γίνῃ πρὸ τῆς ἐνάτης πρυτα-

τανείας ἐκείση τις, εἰ δὲ μή, διπλοῦται. Τὸ <δὲ> δεκαπλοῦν οὐ διπλοῦται.

3. Κληροῦσι δὲ καὶ γραμματέα τὸν κατὰ πρυτανείαν καλούμενον, ὃς τῶν γραμμάτων ἐστὶ κύριος καὶ τὰ ψηφίσματα τὰ γινόμενα φυλάττει, καὶ τὰλλα πάντα ἀντιγράφεται καὶ παρακάθεται τῇ βουλῇ. Πρῶτερον μὲν οὖν οὗτος ἦν χειροτονητός, καὶ τοὺς ἐνδοξοτάτους καὶ πιστοτάτους χειροτόνουν· καὶ γὰρ ἐν ταῖς στήλαις πρὸς ταῖς συμμαχίαις καὶ προσενίαις καὶ πολιτείαις οὗτος ἀναγράφεται· νῦν δὲ γέγονε κληρωτός. 4. Κληροῦσι δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς νόμους ἕτερον ὃς παρακάθεται τῇ βουλῇ, καὶ ἀντιγράφεται καὶ οὗτος πάντας. 5. Χειροτονεῖ δὲ καὶ ὁ δῆμος γραμματέα τὸν ἀναγνωσόμενον αὐτῷ καὶ τῇ βουλῇ, καὶ οὗτος οὐδενός ἐστι κύριος ἀλλ' ἢ τοῦ ἀναγνῶναι.

6. Κληροῖ δὲ καὶ ἱεροποιούς δέκα, τοὺς ἐπὶ τὰ ἐκθύματα καλουμένους, οἱ τὰ τε μαντευτὰ ἱερὰ θύουσι, κἄν τι καλλιερῆσαι δέη, καλλιερῶσι μετὰ τῶν μάντιων. 7. Κληροῖ δὲ καὶ ἐτέρους δέκα, τοὺς κατ' ἐνιαυτὸν καλουμένους, οἱ θυσίας τέ τινας θύουσι καὶ τὰς πεντητηρίδας ἀπάσας διοικοῦσιν πλὴν Παναθηναίων. Εἰσὶ δὲ πεντητηρίδες μία μὲν εἰς Ἀθῆλον — ἔστι δὲ καὶ ἐπτετηρίς ἐνταῦθα —, δευτέρα δὲ Βραυρωνία, τρίτη [δ' Ἡράκλε]ια, τετάρτη δ' Ἐλευσίνια, ε' δὲ Παναθήναια· καὶ τούτων οὐδεμία ἐν τῷ αὐτῷ ἐγγίγνεται. Νῦν δὲ πρὸςκειται [καὶ Ἡ]φαίσ[τια] ἐπὶ Κηφισοφῶντος ἄρχοντος.

1. Περὶ τῶν Μεγάλων Παναθηναίων ἑμιλεῖ κατωτέρω, κεφ. LX.

2. Πρὸς τιμὴν τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος.

3. Βλ. Διοδ. IV 39: «Ἀθηναῖοι πρῶτοι τῶν ἄλλων ὡς θεὸν ἀτίμησαν θυσίας τὸν Ἡρακλέα».

4. Περὶ τῆς πεντητηρίδος τῶν Ἐλευσινίων βλ. CIA IV, 2,834 b, σ. 198.

5. Τὸ 329/8.

νείας, εἰς ἄλλως διπλασιάζεται. Τὸ δεκαπλάσιον ὅμως δὲν διπλασιάζεται.

## ΟΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΣ

3. Ἐκλέγουν ἐπίσης διὰ κλήρου τὸν γραμματέα, ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται γραμματεὺς τῆς πρυτανείας. Αὐτὸς εἶναι κύριος τῶν δημοσίων ἐγγράφων, ἔχει ὑπὸ τὴν φύλαξίν του τὰ ψηφισόμενα διατάγματα, κρατεῖ ἀντίγραφα ὅλων τῶν ἄλλων ἐγγράφων καὶ παρακάθεται εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς. Ἄλλοτε τὸ λειτούργημα αὐτὸ ἦτο αἰρετὸν καὶ ἐξέλεγαν εἰς αὐτὸ δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν τοὺς περισσότερον ἐνδόξους καὶ ἀξιοπίστους πολίτας· διότι ἀναγράφουν τὸ ὄνομα τοῦ ἐπάνω εἰς τὰς στήλας, αἱ ὁποῖαι φέρουν τοὺς ὄρους τῶν συμμαχιῶν καὶ εἰς τὰ ψηφίσματα τὰ ὅποια ἀπονέμουν προξενίαν ἢ πολιτικά δικαιώματα. Τώρα ὅμως τὸ ἀξίωμα αὐτὸ εἶναι κληρωτόν. 4. Ἐκλέγουν δὲ διὰ κλήρου καὶ δεύτερον γραμματέα, τὸν γραμματέα τῶν νόμων, ὁ ὁποῖος ἐπίσης συμμετέχει εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς καὶ κρατεῖ καὶ αὐτὸς ἀντίγραφα ὅλων τῶν νόμων. 5. Ἐκλέγει δὲ καὶ ὁ λαὸς δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν ἄλλον γραμματέα, διὰ νὰ ἀναγινώσκη τὰ πρακτικὰ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ εἰς τὴν Βουλὴν ἢ δικαιοδοσία του ὅμως δὲν ἐπεκτείνεται πέραν αὐτῆς τῆς ἀναγνώσεως.

## ΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΤΩΝ ΘΥΣΙΩΝ

6. Ἐκλέγουν ἀκόμη διὰ κλήρου δέκα ἱεροποιούς, τοὺς ἐπὶ τῶν ἐξιλαστηρίων θυσιῶν ὀνομαζομένους. Οὗτοι προσφέρουν τὰς θυσίας τὰς ἐπιβαλλομένας ὑπὸ τῶν χρησμῶν καὶ, ἂν παρίσταται ἀνάγκη νὰ ἐπιτύχουν διὰ καμμίαν ἐπιχείρησιν εὐνοϊκοὺς αἰωνοὺς, θυσιάζουν μὲ τὴν σύμπραξιν τῶν μάντεων. 7. Ἐκλέγονται ὡσαύτως διὰ κλήρου ἄλλοι δέκα τοιοῦτοι, τοὺς ὁποίους ὀνομάζουν ἐνιαυσίους ἱεροποιούς. Οὗτοι προσφέρουν ὀρισμένας θυσίας καὶ διευθύνουν ὄλας τὰς ἑορτὰς αἱ ὁποῖαι τελοῦνται ἀνὰ πέντε ἔτη, ἐκτὸς τῶν Παναθηναίων<sup>1</sup>. Τοιαῦται ἑορταὶ εἶναι: πρώτη ἢ τῆς Δήλου (τελεῖται ὅμως ἐκεῖ καὶ μία ἑορτὴ ἢ ὁποῖα γίνεται κάθε ἑπτὰ ἔτη), δευτέρα τὰ Βραχυώνια<sup>2</sup>, τρίτη τὰ Ἡράκλεια<sup>3</sup>, τετάρτη τὰ Ἐλευσίνια<sup>4</sup> καὶ πέμπτη τὰ Παναθηναία. Καμμία ἀπὸ τὰς ἑορτὰς αὐτὰς δὲν συμπίπτει μὲ τὴν ἄλλην. Τελευταίως προσετέθη ἡ ἑορτὴ τῶν Ἡρασιτίων, ἐπὶ ἀρχοντος Κηφισοφῶντος<sup>5</sup>.

8. Κληροῦσι δὲ καὶ εἰς Σαλαμίνα ἄρχοντα, καὶ εἰς Πειραιέα δήμαρχον, οἱ τὰ τε Διονύσια ποιοῦσιν ἐκατέρωθι καὶ χορηγούς καθιστάσιν. Ἐν Σαλαμίνι δὲ καὶ τοῦνομα τοῦ ἄρχοντος ἀναγράφεται.

LV. Αὗται μὲν οὖν αἱ ἄρχαι κληρωταί τε καὶ κύριαι τῶν εἰρημένων [πάντι]ων εἰσίν. Οἱ δὲ καλούμενοι ἑννέα ἄρχοντες τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς ὃν τρόπον καθίσταντο [εἴρ]ηται· [νῦν] δὲ κληροῦσιν θεσμοθέτας μὲν ἐξ καὶ γραμματέα τούτοις, ἔτι δ' ἄρχοντα καὶ βασιλέα καὶ πολέμαρχον κατὰ μέρος ἐξ ἑκάστης φυλῆς. 2. Δοκιμάζονται δ' οὗτοι πρῶτον μὲν ἐν τῇ βουλῇ τοῖς φ' πλὴν τοῦ γραμματέως, οὗτος δ' ἐν δικαστηρίῳ μόνον ὥσπερ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες (πάντες γὰρ καὶ οἱ κληρωτοὶ καὶ οἱ χειροτονητοὶ δοκιμασθέντες ἄρχουσι), οἱ δ' ἑννέα ἄρχοντες ἐν τε τῇ βουλῇ καὶ πάλιν ἐν δικαστηρίῳ. Καὶ πρότερον μὲν οὐκ ἦρχεν ὄντιν' ἀποδοκιμάσειεν ἢ βουλή, νῦν δ' ἔφρσις ἐστὶν εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ τοῦτο κύριόν ἐστι τῆς δοκιμασίας. 3. Ἐπερωτῶσιν δ', ὅταν δοκιμάζωσιν, πρῶτον μὲν «τίς || σοι πατήρ καὶ πόθεν τῶν δήμων, καὶ τίς πατὴρ πατῆρ, καὶ τίς μήτηρ, καὶ τίς μητρὸς πατῆρ καὶ πόθεν τῶν δήμων;» Μετὰ δὲ ταῦτα εἰ ἔστιν αὐτῷ Ἀπόλλων πατρῶος καὶ Ζεὺς ἑρκείος, καὶ ποῦ ταῦτα τὰ ἱερά ἐστιν, εἶτα ἡρία εἰ ἔστιν καὶ ποῦ ταῦτα, ἔπειτα γονέας εἰ εὖ ποιεῖ, καὶ τὰ τέλη <εἰ> τελεῖ, καὶ τὰς στρατείας εἰ ἐστράτευται. Ταῦτα δ' ἀνερωτήσας «κάλει», φησὶν, «τούτων

1. Ἐνοσὶ ἐπώνυμον ἄρχοντα. Εἰς τὴν Σαλαμίνα οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν κληρουχίαν.

2. Βλ. σχετικῶς κεφ. III 2—4, VIII 1, XXII 5 καὶ XXVI 2.

3. Ὁ Ἀπόλλων ἐκαλεῖτο Πατρῶος «διὰ τὴν τοῦ Ἴωνος γένεσιν» (Πλάτ. Εὐθῦδ. 302).

4. Ἀρποκρατίων εἰς λ.: «ἑρκείος Ζεὺς, ᾧ βωμὸς ἐντὸς ἑρκους ἐν τῇ ἀλλῇ ἰδρυτικῇ τὸν γὰρ περίβολον ἑρκος ἔλεγον».

8. Ἐκλέγονται ἐπίσης διὰ κλήρου τὸν ἄρχοντα<sup>1</sup> τὸν ἀποστελλόμενον εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ τὸν δήμαρχον τοῦ Πειραιῶς, οἱ ὅποιοι πανηγυρίζουσι εἰς τὰ δύο μέρη τὴν ἐορτὴν τῶν Διονυσίων καὶ προσδιορίζουσι τοὺς χορηγούς. Εἰς τὴν Σαλαμίνα δὲ ἀναγράφεται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος εἰς τὰ δημόσια ἔγγραφα.

### ΟΙ ENNEA APXONTEΣ

LV. Αἱ ἀνωτέρω ἀρχαὶ ἐκλέγονται διὰ κλήρου καὶ ἀνεφέραμεν ποία εἶναι ἡ δικαιοδοσία των. Ὅσον διὰ τοὺς ὀνομαζομένους ἐννέα ἀρχοντας, ἐλέχθη ἤδη κατὰ ποῖον τρόπον ἀνηγορεύοντο κατ' ἀρχάς<sup>2</sup>. Σήμερον ἐκλέγονται διὰ κλήρου ἕξ θεσμοθέται καὶ ὁ γραμματεὺς των, ἐπίσης δὲ ὁ ἄρχων, ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πολέμαρχος, ἕνας ἀπὸ κάθε φυλῆν μὲ τὴν σειράν των. 2. Οἱ ἀρχοντες αὐτοὶ ὑποβάλλονται εἰς δοκιμασίαν, κατ' ἀρχάς ἐνώπιον τῆς Βουλῆς τῶν πεντακοσίων, πλὴν τοῦ γραμματέως, ὁ ὅποιος δοκιμάζεται μόνον ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, ὅπως οἱ ἄλλοι ἀρχοντες (διότι ἔλοι οἱ ἀρχοντες, καὶ οἱ κληρωτοὶ καὶ οἱ αἵρετοί, δὲν ἀναλαμβάνουν τὰ καθήκοντά των παρὰ ἔπειτα<sup>3</sup> ἀπὸ δοκιμασίαν). Οἱ ἐννέα ἀρχοντες ὁμοῦ ὑποβάλλονται εἰς δοκιμασίαν κατὰ πρῶτον ἐνώπιον τῆς Βουλῆς καὶ ἐκ δευτέρου ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου. Ἄλλοτε δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἀναλάβῃ ὑπηρεσίαν ὁποιος δὲν εἶχε τὴν ἔγκρισιν τῆς Βουλῆς· τώρα ὁμοῦ ἔχει κανεὶς τὸ δικαίωμα νὰ κάμῃ ἔφεισιν εἰς τὸ δικαστήριον καὶ τοῦτο ἀποφασίζει τελεσιδίκως ὡς πρὸς τὴν δοκιμασίαν. 3. Κατὰ τὴν ἐξέτασιν θέτουν κατ' ἀρχάς τὸ ἐρώτημα; «Ποῖος εἶναι ὁ πατέρας σου καὶ ἀπὸ ποῖον δήμον; Ποῖος εἶναι ὁ πατέρας τοῦ πατρός σου; Ποία εἶναι ἡ μητέρα σου; Ποῖος εἶναι ὁ πατέρας τῆς μητρός σου καὶ ἀπὸ ποῖον δήμον;» Κατόπιν τὸν ἐρωτοῦν ἐὰν συμμετέχῃ εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Πατρῴου Ἐπόλλωνος<sup>4</sup> καὶ τοῦ Ἐρκειοῦ Διὸς<sup>5</sup> καὶ ποῦ ἔχει τοὺς βωμοὺς αὐτῶν· ἔπειτα ἂν ἔχη οἰκογενειακοὺς τάφους καὶ ποῦ εὐρίσκονται· κατόπιν ἐὰν συμπεριφέρεται καλὰ ἀπέναντι τῶν γονέων του, ἐὰν ἐκπληρῶνῃ τὰς φορολογικὰς ὑποχρεώσεις του<sup>6</sup> καὶ ἐὰν ἔχη συμμετάσχει εἰς ἐκστρατείας. Ἄφου ἀπευθύνῃ τὰς ἐρωτήσεις αὐτάς, [ὁ πρόεδρος] συν-

5. Βλ. ὁμοῦ κεφ. VII 4.

τοὺς μάρτυρας». 4. Ἐπειδὴν δὲ παράσχηται τοὺς μάρτυρας, ἐπερωτᾷ «τούτου βούλειαι τις κατηγορεῖν;» Κᾶν μὲν ἦ τις κατήγορος, δὸς κατηγορίαν καὶ ἀπολογίαν οὕτω δίδωσιν ἐν μὲν τῇ βουλῇ τὴν ἐπιχειροτονίαν, ἐν δὲ τῷ δικαστηρίῳ τὴν ψῆφον· ἐὰν δὲ μηδεὶς βούληται κατηγορεῖν, εὐθύς δίδωσι τὴν ψῆφον· καὶ πρότερον μὲν εἰς ἐνέβαλλε τὴν ψῆφον, νῦν δ' ἀνάγκη πάντας ἐστὶ διαψηφίζεσθαι περὶ αὐτῶν, ἵνα, ἂν τις πονηρὸς ὦν ἀπαλλάξη τοὺς κατηγοροὺς, ἐπὶ τοῖς δικασταῖς γένηται τοῦτον ἀποδοκιμάσαι. 5. Δοκιμασθέν<τες> δὲ τοῦτον τὸν τρόπον βαδίζουσι πρὸς τὸν λίθον ἐφ' οὗ τὰ τόμι' ἐστίν, ἐφ' οὗ καὶ οἱ διαιτηταὶ ὁμόσαντες ἀποφαίνονται τὰς διαίτας καὶ οἱ μάρτυρες ἐξόμνυνται τὰς μαρτυρίας· ἀναβάντες δ' ἐπὶ τοῦτον ὁμνύουσι δικαίως ἄρξειν καὶ κατὰ τοὺς νόμους, καὶ δῶρα μὴ λήψεσθαι τῆς ἀρχῆς ἔνεκα, κᾶν τι λάβωσι ἀνδριάντα ἀναθήσειν χρυσοῦν. Ἐντεῦθεν δ' ὁμόσαντες εἰς ἀκρόπολιν βαδίζουσι καὶ πάλιν ἐκεῖ ταῦτ' ὁμνύουσι, καὶ μετὰ ταῦτ' εἰς τὴν ἀρχὴν εἰσέρχονται.

LVI. Λαμβάνουσι δὲ καὶ παρόδρους ὁ τ' ἄρχων καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πολέμαρχος δύο ἕκαστος οὓς ἂν βούληται, καὶ οὗτοι δοκιμάζονται ἐν τῷ δικαστηρίῳ πρὶν παρεδρεύειν, καὶ εὐθύνας δίδωσιν ἐπὶν παρεδρεύουσιν.

2. Καὶ ὁ μὲν ἄρχων εὐθύς εἰσελθὼν πρῶτον μὲν κηρύττει, ὅσα τις εἶχεν πρὶν αὐτὸν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἀρχήν, ταῦτ' ἔχειν καὶ κρατεῖν μέχρι ἀρχῆς τέλους. 3. Ἐπειτα χο-

1. Βλ. ἀνωτέρω κερ. VII 1 καὶ Πλουτ. Σόλ. XXV 3.

ζει : «Φέρε μάρτυρας νὰ βεβαιώσουν αὐτά». 4. Ἄφου παρουσιασθῶν οἱ μάρτυρες, ὁ πρόεδρος ἐρωτᾷ : «Ἵπάρχει κανεὶς ποὺ νὰ θέλῃ νὰ κατηγορήσῃ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον ;». Καὶ ἂν μὲν ἐμφανισθῇ κανεὶς κατήγορος, ἀφου ὁ πρόεδρος δώσῃ τὸν λόγον εἰς τὸν κατήγορον καὶ τὸν ἀπολογούμενον, ἐκδίδεται ἡ ἀπόφασις, δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν εἰς τὴν Βουλὴν, διὰ ψηφοφορίας εἰς τὸ δικαστήριον. Ἐν δὲ μὴ δὲν παρουσιασθῇ κανεὶς κατήγορος, γίνεται ἀμέσως ἡ ψηφοφορία. Ἄλλοτε [εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν] ἕνας μόνον δικαστὴς ἔρριπτε τὸ ψηφοδέλιτιον· τὴν δὲ μὴ ὑποχρεοῦνται ὅλοι οἱ δικασταὶ νὰ ἀποφανθῶν διὰ τῆς ψήφου των περὶ τῶν ὑποψηφίων ἀρχόντων, μὲ τὸν σκοπὸν, ἂν κανεὶς φαῦλος ἐκ τῶν τελευταίων ἔχῃ ἀπομακρύνει τοὺς κατηγόρους, νὰ ἔχουν οἱ δικασταὶ τὴν δυνατότητα νὰ τὸν ἀποκλείσῃν. 5. Ἄφου ὑποβληθῶν εἰς τοιαύτην δοκιμασίαν, οἱ ἄρχοντες προχωροῦν πρὸς τὸν λίθον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὐρίσκονται τὰ κομμάτια τῶν θυσιασθέντων ζώων καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου δίδουν ὄρον τὸσον οἱ δεικνύται προτοῦ ἐκδώσῃν τὴν ἀπόφασίν των ὅσον καὶ οἱ μάρτυρες οἱ ὅποιοι προβαίνουν εἰς καταθέσεις<sup>1</sup>. Οἱ ἄρχοντες ἀναβαίνουν ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν πέτραν καὶ ὀρκίζονται ἕτι θὰ ἐκπληρώσῃν τὴν ὑπηρεσίαν των σύμφωνα μὲ τὴν δικαιοσύνην καὶ τοὺς νόμους, ὅτι δὲν θὰ ὑποπέσῃν εἰς δωροδοκίαν κατὰ τὴν ἐξέσκησιν τῆς ἀρχῆς των καὶ ἂν δωροδοκηθῶν θὰ ἀφιερῶσῃν ἕναν χρυσὸν ἀνδριάντα. Ἄπὸ ἐκεῖ, μετὰ τὴν ὀρκωμοσίαν των μεταβαίνουν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὅπου δίδουν ἐκ δευτέρου τὸν ἴδιον ὄρον. Κατόπιν ἀναλαμβάνουσι τὰ καθήκοντά των.

#### ΟΙ ΠΑΡΕΔΡΟΙ ΤΩΝ ΑΡΧΟΝΤΩΝ

LVI. Ὁ ἄρχων, ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πολέμαρχος λαμβάνουσι ὁ καθένας τῶν δύο παρέδρους κατ' ἐκλογὴν των· ὑποβάλλονται καὶ αὐτοὶ εἰς δοκιμασίαν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου πρὶν ἀναλάβῃν τὰ καθήκοντά των, ἐπίσης δὲ λογοδοτοῦν ἐξερχόμενοι ἐκ τῆς ἀρχῆς.

#### ΠΕΡΙ ΑΡΧΟΝΤΟΣ

2. Ὁ ἄρχων, μόλις ἐγκαθιδρυθῇ εἰς τὴν ἀρχήν, κατὰ πρῶτον διακοινώνει μὲ κήρυκα ὅτι κάθε πολίτης, μέχρι τοῦ τέλους τῆς θητείας του, θὰ παραμείνῃ κάτοχος καὶ κύριος τῶν ἀγαθῶν ποὺ εἶχε πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρχήν.



οργούς τραγωδοῖς καθίστησι τρεῖς ἐξ ἀπάντων Ἀθηναίων τοὺς πλουσιωτάτους· πρότερον δὲ καὶ κωμωδοῖς καθίστη πέντε, νῦν δὲ τούτοις αἱ φυλαὶ φέρουσιν. Ἐπειτα παραλαβὼν τοὺς χορηγούς τοὺς ἐνηνεγμένους ὑπὸ τῶν φυλῶν εἰς Διονύσια ἀνδράσιν καὶ παισὶν καὶ κωμικοῖς, καὶ εἰς Θαοργήλια ἀνδράσιν καὶ παισὶν (εἰσὶ δ' οἱ μὲν εἰς Διονύσια κατὰ φυλάς, εἰς Θαοργήλια <δὲ> δυοῖν φυλαῖν εἰς· παρέχει δ' ἐν μέρει ἑκατέρα τῶν φυλῶν) τούτοις τὰς ἀντιδόσεις ποιεῖ καὶ τὰς σκήψεις εἰσ[άγει, ἑά]ν τις ἢ ληητουρῆκεναι φῆ πρότερον ταύτην τὴν ληητουρῆαν, ἢ ἀτελής εἶναι ληητουρῆκῶς ἐτέραν ληητουρῆαν καὶ τῶν χρόνων αὐτῷ τῆς ἀτελείας μὴ ἐξεληλυθότων, ἢ τὰ ἔτη μὴ γερονέναι· δεῖ γὰρ τὸν τοῖς παισὶν χορηγοῦντα ὑπὲρ τετταράκοντα ἔτη γερονέναι. Καθίστησι δὲ καὶ εἰς Δῆλον χορηγούς καὶ ἀρχιθέω[ρον τ]ῷ τριακοντορῶ τῷ τοὺς ἡθέους ἄγοντι. 4. Πομπῶν δ' ἐπιμελεῖται τῆς τε τῷ Ἀσκληπιῷ γιγνομένης, ὅταν οἰκουρῶσι μύσται, καὶ τῆς Διονυσίῶν τῶν μεγάλων μετὰ τῶν ἐπιμηλητῶν, οὓς πρότερον μὲν ὁ δῆμος ἐχειροτόνει δέκα ὄντας, καὶ τὰ εἰς τὴν πομπὴν ἀναλώματα παρ' αὐτῶν ἀνήλικοι, νῦν δ' ἓνα τῆς φυλῆς ἑκάστης κληροῖ καὶ δίδωσιν εἰς τὴν κατασκευὴν ἑκατὸν μνᾶς. 5. Ἐπιμελεῖται δὲ καὶ τῆς εἰς Θαοργήλια καὶ τῆς τῷ Διὶ τῷ Σωτήρι. Διοικεῖ δὲ καὶ τὸν ἀγῶνα τῶν Διονυσίῶν οὗτος καὶ τῶν Θαοργηλίῶν. Ἐορτῶν μὲν οὖν ἐπιμελεῖται τούτων. 6. Γραφαὶ δὲ καὶ δίκαι λαγ-

1. Τὰ Μεγὰλα Διονύσια ἐτελοῦντο κατὰ τὸν μῆνα Ἐλαφηβολιῶνα, τὰ δὲ Θαοργήλια (πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος) κατὰ τὸν Θαοργηλιῶνα.

2. Ὅταν ἓνας πολίτης εἰς τὸν ὅποιον εἶχεν ἀνατεθῆ τοιαύτη λειτουργία ἐφρῶναι ὅτι κάποιος ἄλλος ἦτο πλουσιώτερός του καὶ καταλληλότερος διὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτῆς, προσεκάλει αὐτὸν νὰ τὴν ἀποδεχθῆ, εἰς σχετικὴν δὲ ἄρνησιν του ἐδικαιούτο νὰ προτείνῃ ἀνταλλαγὴν τῶν περιουσιῶν των. Τοῦτο ἐλέγετο «ἀντιδόσεις».

3. Θεωρεῖαι ἐλέγοντο ἀποστολαὶ εἰς ἑορτάς ἐκτός τῆς Ἀττικῆς, πρὸ πάντων δὲ διὰ συμμετοχὴν εἰς πανελληνίους ἀγῶνας.

3. Κατόπιν ἐρίζει τρεῖς χορηγούς διὰ τὸν διαγωνισμόν τῆς τραγωδίας μεταξὺ τῶν πλουσιωτέρων ἀπὸ τοὺς ἾΑθηναίους. Ἄλλοτε ὠρίζε καὶ διὰ τὸν διαγωνισμόν τῆς τραγωδίας πέντε χορηγούς, τώρα ἕμως ἢ ὑπόδειξις αὐτῶν γίνεται ἐκ μέρους τῶν φυλῶν. Κατόπιν δέχεται τοὺς ἐρισθέντας ὑπὸ τῶν φυλῶν χορηγούς, τοὔτέστι διὰ τοὺς χοροὺς τῶν ἀνδρῶν, τῶν παίδων καὶ τῶν κωμῶδων προκειμένου περὶ τῶν Διονυσίων<sup>1</sup>, διὰ τοὺς χοροὺς τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν παίδων προκειμένου περὶ τῶν Θαργηλίων<sup>1</sup>. Διὰ τὰ Διονύσια ὑπάρχει ἕνας χορηγὸς κατὰ φυλήν, διὰ δὲ τὰ Θαργήλια ἕνας διὰ δύο φυλάς· κάθε μὲν ἀπὸ τὰς δύο τῶν παρέχει τὸν χορηγὸν μὲ τὴν σειράν τῆς. Προβαίνει, κατόπιν αἰτήσεως τοῦ χορηγοῦ, εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν περιουσιῶν<sup>2</sup> καὶ εἰσάγει εἰς τὸ δικαστήριον τὰς ἐνοστάσεις περὶ νομίμου ἀτελείας, εἴτε διότι π.χ. διατείνεται κανεὶς ὅτι ἔχει ἤδη ἐκπληρώσει τὸ δημόσιον αὐτὸ λειτούργημα, εἴτε διότι ἐξαιρεῖται αὐτοῦ ὡς ἔχων ἐκπληρώσει ἄλλο λειτούργημα καὶ ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει ἐκπνεύσει ὁ χρόνος τῆς ἀπαλλαγῆς του, εἴτε διότι δὲν ἔχει συμπληρώσει τὴν ἀπαιτουμένην ἡλικίαν. Διότι ὁ χορηγὸς τοῦ χοροῦ τῶν παίδων ἐπιβάλλεται νὰ ἔχη συμπληρώσει τὸ τεσσαρακιστὸν ἔτος του. Ὁ ἄρχων ἐρίζει ἐπίσης τοὺς χορηγούς διὰ τὴν Δῆλον καὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς θεωρίας<sup>3</sup> διὰ τὸ σκάφος μὲ τοὺς τριάντα κωπηλάτας τὸ ὁποῖον μεταφέρει τοὺς νέους εἰς τὴν νῆσον.

4. Ἐπίσης ὁ ἴδιος διοργανώνει δύο πομπάς: τὴν γινομένην πρὸς τιμὴν τοῦ Ἄσκληπιοῦ, καθ' ἣν ἡμέραν οἱ μύσται μένουν κατ' οἶκον<sup>4</sup>, καὶ τὴν τῶν Μεγάλων Διονυσίων, διὰ τὴν ὁποίαν συνεργάζεται μὲ τοὺς ἐπιμελητάς. Οὔτοι, δέκα τὸν ἀριθμὸν, ἐξελέγοντο ἄλλοτε δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν ἀπὸ τὰς φυλάς καὶ ὑφίσταντο οἱ ἴδιοι τὰς δαπάνας τῆς πομπῆς· τώρα ἕμως ἐκλέγονται μὲ κλήρον, ἕνας ἀπὸ κάθε φυλήν, καὶ ὁ λαὸς τοὺς παρέχει ἑκατὸν μνᾶς διὰ τὰς σχετικὰς προετοιμασίας.

5. Ὁ ἴδιος διοργανώνει ἐπίσης τὴν πομπὴν τῶν Θαργηλίων καθὼς καὶ τῆν πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς Σωτήρος. Διευθύνει ἐπίσης τὸν ἀγῶνα τῶν Διονυσίων καὶ τῶν Θαργηλίων. Αὐταὶ εἶναι αἱ ἑορταὶ διὰ τὰς ὁποίας φροντίζει ὁ ἄρχων.

6. Αἱ ἰδιωτικῆς καὶ δημοσίας φύσεως δίκαι, τῶν ὁποίων

4. Ἡ διατύπωσις αὕτη ἦτο ἀπκράϊττος πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τῆς πομπῆς διὰ τὴν Ἑλευσίνα (P. Foucart, les Mystères d'Eleusis, 1914, σ. 317 καὶ 320).

χάνονται πρὸς αὐτόν, ὡς ἀνακρίνας εἰς τὸ δικαστήριον εἰσάγει, γονέων κακώσεως· αὐται δ' εἶσιν ἀζήμιοι τῷ βουλομένῳ διώκειν —, ὄρφανῶν κακώσεως· αὐται δ' εἶσι κατὰ τῶν ἐπιτρόπων —, ἐπικλήρου κακώσε[ως] . . . αὐ[τα]ὶ δ' εἶσι κατὰ τῶν ἐπιτρόπων καὶ τῶν συνοικούντων —, οἴκου ὄρφανικοῦ κακώσεως· εἶσι δὲ καὶ [αὐται κατὰ τῶν] ἐπιτρόπων —, παρανοίας, ἔάν τις αἰτιᾶται τινα παρανοοῦντα τὰ [ὑπάρχοντα ἀ]πολλύν[αι], εἰς δατητῶν αἴρεσιν, ἔάν τις μὴ θέλῃ κοινὰ [τὰ ὄντα νέμεσθαι], εἰς ἐπιτροπῆς κατὰστασιν, εἰς ἐπιτροπῆς διαδικασίαν, εἰς [ἐμφανῶν κατὰστασ]ιν, ἐπιτροπον αὐτὸν ἐγγράφαι, κλήρων καὶ ἐπικλήρων ἐπι[δικασίαι]. 7. Ἐπιμελεῖται δὲ καὶ τῶν ὄρφανῶν καὶ τῶν ἐπικλήρων καὶ τῶν γυναικῶν ὅσαι ἂν τελευτήσαντος τοῦ ἀνδρ[ό]δος σκήπτωνται κύειν· καὶ κύριός ἐστι τοῖς ἀδικοῦσιν ἐπιβάλλειν ἢ εἰσάγειν εἰς τὸ δικαστήριον. Μισθοὶ δὲ καὶ τοὺς οἴκους τῶν ὄρφανῶν καὶ τῶν ἐπικλήρων, ἕως ἂν τις τεταρ[τα]καιδεκέτις γένηται, καὶ τὰ ἀπομιμήματα λαμβάν[ει] καὶ τοὺς ἐπιτρόπους], ἔάν μὴ διδῶσι τοῖς παισὶ τὸν οἶτον, οὗτος εἰσπράττει.

LVII. Καὶ ὁ [μὲν ἄρχων ἐπιμελεῖται] αὐτῶν· ὁ δὲ βασιλεὺς πρῶτον μὲν μυστηρίων ἐπιμελεῖται [μετὰ τῶν ἐπιμηλητῶν ὧν ὁ δῆμος χ]ειροτονεῖ, δύο μὲν ἐξ Ἀθηναίων ἀπάντων, ἓνα δ' [ἐξ Ἐὐμολπιδῶν, ἓνα] δ' ἐκ Κηρ[ύκων]. Ἐπειτα Διονυσίων τῶν Ἐπιληναίων· ταῦτα δὲ ἐστὶ [πομπή τε καὶ ἀγών] τὴν μὲν οὖν πομπὴν κοινῇ πέμ[ψ]ουσιν ὁ τε βασιλεὺς καὶ οἱ ἐπιμηληταί, τὸν δὲ ἀγῶνα διατίθῃσιν ὁ βασιλεὺς· τίθησι δὲ καὶ τοὺς τῶν λαμπάδων ἀγῶνας ἅπαντας·

1. Ὅταν διεκδικοῦν τὴν κηδεμονίαν περισσότεροι τοῦ ἑνὸς Ἀθηναῖοι.

2. Ἀπὸ 14 ἐτῶν ἕθεροῦντο πλέον ἐνήλικοι διὰ γάμον.

3. Τὰ Ἐπιληναία ἢ Λήναια, ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, ἐτελοῦντο κατ' ἔτος, τὸν μῆνα Γαμηλιῶνα. Κατ' αὐτὴν ἀπενέμετο ἓνα βραβεῖον εἰς τοὺς τραγικοὺς ποιητάς, ἄλλο εἰς τοὺς χορηγούς καὶ τρίτον εἰς τοὺς πρωταγωνιστάς.

ἰρίζει ὁ ἄρχων διὰ κλήρου τὴν σειρὰν καὶ τὰς ὁποίας προανακρίνει πρὶν τὰς εἰσαγάγῃ εἰς τὸ δικαστήριον, εἶναι αἱ ἑξῆς: κακομεταχείρισμα γονέων (τοιαύτας ἤμπορεῖ νὰ κινήσῃ κάθε πολίτης χωρὶς νὰ ὑποστῇ κανένα πρόστιμον)· κακομεταχείρισμα ὄρφανῶν (τοιαῦται ἐγείρονται κατὰ τῶν ἐπιτρόπων)· κακομεταχείρισμα θυγατρὸς κληρονόμου . . . (τοιαῦται στρέφονται κατὰ τῶν ἐπιτρόπων καὶ τοῦ συζύγου)· κακὴ διαχειρίσις περιουσίας ὄρφανῶν (κινουῦνται καὶ αὐταὶ κατὰ τῶν ἐπιτρόπων)· αἱ ἐπὶ φρενοβλαβείᾳ, ἐὰν κανεὶς κατηγορήσῃ κάποιον ὅτι διασπαθίζει τὴν περιουσίαν του ὡς φρενοβλαβής· αἱ δίκαια περὶ προσδιορισμοῦ διανεμητῶν, ἐὰν κανεὶς ἀποκρούῃ τὸ μοίρασμα κοινῆς περιουσίας· αἱ περὶ διορισμοῦ κηδεμόνων· αἱ περὶ ἀρμοδιότητος κηδεμόνων· αἱ ἀφορῶσαι ἐκθέτους περιουσίας, ὅποτε διορίζεται διαχειριστὴς ὁ ἴδιος· αἰτήσεις πρὸς ἐπιδικασίαν κληρονομίας ἢ περιουσίας κληρονόμων θυγατέρων. 7. Ὁ ἄρχων ἔχει ὡσαύτως τὴν ἐπιβλεψίαν τῶν ὄρφανῶν, τῶν κληρονόμων θυγατέρων καὶ τῶν γυναικῶν αἱ ὁποῖαι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου τῶν δηλώνουν ὅτι εἶναι ἐγκυοί. Ἔχει ἐπίσης τὸ δικαίωμα ἀπέναντι τῶν διαπραττόντων ἀδικήματα ἢ νὰ τοὺς τιμωρήσῃ μὲ πρόστιμον ἢ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὸ δικαστήριον. Ὁ ἄρχων εἶναι ἐπίσης ἐντεταλμένος νὰ παρέχῃ ἐπ' ἐνοικίῳ τὰ κτήματα τῶν ἀνηλίκων καὶ τῶν ἐπικλήρων μέχρις ὅτου συμπληρώσουσι τὸ δέκατον τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας των<sup>2</sup>. Ὁμοίως λαμβάνει ὡς ὑποθήκην τὴν περιουσίαν τῶν ἐνοικιαστῶν. Καὶ ἂν οἱ κηδεμόνες δὲν παρέχουν τὰ πρὸς διατροφήν εἰς τὰ ὄρφανά, ὁ ἄρχων τοὺς ἐξαναγκάζει νὰ καταβάλουν τὸ ἀντίτιμον.

## ΠΕΡΙ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

LVII. Αὐτὰ εἶναι τὰ καθήκοντα τοῦ ἀρχοντος. Ὁ βασιλεὺς κατὰ πρῶτον ἐποπτεύει τὴν τέλεσιν τῶν Μυστηρίων μὲ τὴν συνδρομὴν τῶν [τεσσάρων] ἐπιμελητῶν τοὺς ὁποίους ἐκλέγει ὁ λαός: δύο ἐκ τοῦ συνόλου τῶν Ἀθηναίων, ἕναν ἀπὸ τὸ γένος τῶν Εὐμολπιδῶν καὶ ἕναν ἀπὸ τὸ τῶν Κηρύκων. Κατόπιν ἔχει τὴν ἐποπτείαν τῶν Διονυσίων τῶν Ἐπιληναίων<sup>3</sup>, τὰ ὁποῖα περιλαμβάνουν πομπὴν καὶ διαγωνισμόν. Τὴν πομπὴν τὴν ρυθμίζουν ἀπὸ κοινοῦ ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ ἐπιμεληταί, τὸν διαγωνισμόν τὸν διοργανώνει μόνος τοῦ ὁ βασιλεὺς. Ὁ ἴδιος διοργανώνει καὶ ὅλας τὰς λαμπαδηδρο-

ὡς δ' ἔπος εἰπεῖν καὶ τὰς πατρίους θυσίας διοικεῖ οὗτος πάσας. 2. Γραφαὶ δὲ λαγχάνονται πρὸς αὐτὸν ἀσεβείας, καὶν τις ἱερωσύνης ἀμφισβητῆ πρὸς τινα. Διαδικάζει δὲ καὶ τοῖς γένεσι καὶ τοῖς ἱερεῦσι τὰς ἀμφισβητήσεις τὰς ὑπὲρ τῶν [γ]ερῶν ἀπάσας οὗτος. Λαγχάνονται δὲ καὶ αἱ τοῦ φόνου δίκαι πᾶσαι πρὸς τοῦτον, καὶ ὁ προαγορευῶν εἶργεσθαι τῶν νομίμων οὗτός ἐστιν. 3. Εἰσὶ δὲ φόνου δίκαι καὶ τραύματος, ἂν μὲν ἐκ προνοίας ἀποκτείνῃ ἢ τρώσῃ, ἐν Ἀρείῳ πάγῳ, καὶ φαρμάκων, ἐὰν ἀποκτείνῃ δούς, καὶ πυρκαϊᾶς· ταῦτα γὰρ ἢ βουλή μόνον δικάζει· τῶν δ' ἀκουσίων καὶ βουλεύσεως καὶν οἰκέτην ἀποκτείνῃ τις ἢ μέτοικον ἢ ξένον, οἱ ἐπὶ Παλλάδιῳ· ἐὰν δ' ἀποκτείναι μὲν τις ὁμολογῇ, φῆ δὲ κατὰ τοὺς νόμους, ὅσον μοιχὸν λαβῶν ἢ ἐν πολέμῳ ἀγνοήσας ἢ ἐν ἄθλῳ ἀγωνιζόμενος, τοῦτ' ἐπὶ Δελφινίῳ δικάζουσιν· ἐὰν δὲ φεύγων φυγῆν ὧν αἰθεοὶς ἐστὶν αἰτίαν ἔχη ἀποκτείναι ἢ τρώσασθαι τινα, τοῦτ' ἐν Φρεάτῳ δικάζουσιν· 4· ὁ δ' ἀπολογεῖται προσορμισσάμενος ἐν πλοίῳ· δικάζουσι δ' οἱ λαχόντες ταῦ[τα . . .] πλὴν τῶν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ γιγνομένων, εἰσάγει δ' ὁ βασιλεὺς, καὶ δικάζουσιν ἐν ἱερ[ῶ] καὶ ὑπαίθριον, καὶ ὁ βασιλεὺς ὅταν δικάξῃ περιαιρεῖται τὸν στέφανον. Ὅ δὲ τὴν αἰτίαν ἔχων τὸν μὲν ἄλλον χρόνον εἶργεται τῶν ἱερῶν καὶ οὐδ' εἰς τὴν ἀγορὰν νόμος] ἐμβαλεῖν

1. Τοιαῦτα ἐγίνοντο κατὰ τὰ Παναθηναῖα, τὰ Ἑφαιστεια, τὰ Προμήθεια, τὰ Πάνεια καὶ τὰ Βενθίδεια.

2. Βλ. κεφ. XXI 6.

3. Καὶ τοῦτο· διότι ὁ καθαρμὸς τοῦ ἄγους τῆς αἱματοχυσίας θεωρεῖτο ἔργον θρησκευτικόν.

4. Τὸ δικαστήριον τοῦτο ἔκειτο πρὸς Α. τῆς πόλεως, εἰς τὸ παλαιὸν ἱερὸν τῆς Παλλάδος. Κατ' ἀρχὰς ἐδίκαζον εἰς αὐτὸ οἱ ἐφέται, ἀργότερα ὁμοῦ οἱ ἡλιασταί.

5. Μετὰ τὴν σύζυγον ἢ τὴν μητέρα ἢ τὴν ἀδελφὴν ἢ τὴν θυγατέρα τοῦ θράστου ἢ τὴν καλλακὴν τὴν ὁποῖον εἶχε αὐτὸς διὰ τὰ ἀποκτιήσῃ γνήσια τέκνα.

6. Ἐννοεῖ συστρατιώτην.

7. Ὅταν, ἐννοεῖται, ὁ φόνος τοῦ ἀντιπάλου ἔγινε ἀκουσίως.

8. Τὸ Δελφίνιον, δηλ. τὸ ἱερὸν τοῦ Δελφίνου Ἀπόλλωνος, ἔκειτο καὶ αὐτὸ ἀνατολικά τῶν Ἀθηνῶν, ἐκτός τοῦ τείχους.

μίας<sup>1</sup>. Καί γενικά αὐτὸς ἔχει τὴν διεύθυνσιν ὄλων τῶν πα-  
τροπαραδότων θυσιῶν. 2. Εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ βασιλέως  
ὕπάρχοντα αἱ καταγγελίαι ἐπὶ ἀσεβείᾳ καὶ αἱ ἐπὶ διεκδι-  
κῆσι ἱερατικοῦ ἀξιώματος. Αὐτὸς ἐκδικάζει καὶ ὄλας τὰς  
διαφορὰς μεταξὺ γενῶν καὶ ἱερέων ὅσον ἀφορᾷ τὰ προνόμια  
τῶν<sup>2</sup>. Εἰς αὐτὸν ἐπίσης παραπέμπονται, κατὰ σειρὰν κλη-  
ρώσεως, ὄλαι αἱ φονικαὶ δίκαι<sup>3</sup> καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ ὁποῖος  
ἐπιβάλλει τὸν θρησκευτικὸν ἀποκλεισμὸν ἐναντίον ὄσων βα-  
ρύνονται ἀπὸ τὰς ἀνωτέρω κατηγορίας. 3. Αἱ δίκαι διὰ φό-  
νον καὶ τραυματισμὸν, ἂν ἐφόνευσε ἢ ἐτραυμάτισε κανεὶς ἐκ  
προμελέτης, παραπέμπονται εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον, καθὼς  
καὶ αἱ καταγγελίαι διὰ δηλητηρίασιν, ἐὰν τὸ ἐηλητήριο  
ἐπέφερε τὸν θάνατον, καὶ διὰ ἐμπρησμὸν. Αὐταὶ εἶναι αἱ  
μόναι ὑποθέσεις ποῦ ἐκδικάζει ὁ Ἄρειος Πάγος. Διὰ τὸν  
ἀκούσιον φόνον, διὰ τὴν ἀπόπειραν φόνου, διὰ τὴν ἀνθρωπο-  
κτονίαν δούλου, μετοίκου ἢ ξένου ἀρμόδιον εἶναι τὸ δικα-  
στήριον τοῦ Παλλαδίου<sup>4</sup>. Ἐν ὁ δρᾶστης ὁμολογῇ τὸν φόνον,  
διατείνεται ὄμως ὄτι τὸν διέπραξε νομίμως, π. χ. συλλαβῶν  
τὸ θῦμα εἰς αὐτόφωρον μοιχείαν<sup>5</sup> ἢ φονεύσας εἰς τὸν πόλε-  
μον<sup>6</sup> ἐν ἀγνοίᾳ ἢ διαγωνιζόμενος εἰς τοὺς ἀγῶνας<sup>7</sup> τότε ἢ  
ὑπὸ θέσις ἐκδικάζεται εἰς τὸ Δελφίνιον<sup>8</sup>. Ἐὰν ἕνας πολίτης,  
καταδικασμένος εἰς ἐξορίαν δι' ἀνθρωποκτονίαν ἐπὶ τῆς  
ὄποιᾳς χωρεῖ συμβιβασμὸς<sup>9</sup>, κατηγορηθῇ ἐκ νέου διὰ φόνον  
ἢ τραυματισμὸν, τὸν δικάζουν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Φρεά-  
του<sup>10</sup>. 4. Ὁ κατηγορούμενος ἀπολογεῖται τότε ἀπὸ τὸ κατά-  
στρωμα ἐνὸς πλοίου ἀραγμένου κοντὰ εἰς τὴν παραλίαν. Τὰς  
φονικὰς αὐτὰς ὑποθέσεις, ἐκτὸς τῶν παραπεμπομένων εἰς  
τὸν Ἄρειον Πάγον, τὰς ἐκδικάζουν οἱ ἐκλεγέντες διὰ κλή-  
ρου . . . τὰς εἰσάγει ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ δίκη γίνεται εἰς τὸν  
περίβολον ἐνὸς ναοῦ καὶ ὑπαιθρίως. Ὅταν δὲ ὁ βασιλεὺς  
δικάζῃ, ἀφαιρεῖ τὸν στέφανον ἀπὸ τὴν κεφαλὴν του. Ὁ κα-  
τηγορούμενος μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς δίκης του εἶναι ἀποκλει-  
σμένος ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς χώρους καὶ ὁ νόμος δὲν τοῦ ἐπιτρέ-  
πει νὰ εἰσέλθῃ οὔτε εἰς τὴν ἀγορὰν μόνον ἐκείνην τὴν ἡμέ-

9. «Αἰθεῖσις» ἐλέγτο ἢ ἐκ μέρους τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος  
δοθεῖσα συγγνώμη καὶ ἢ μετ' αὐτὴν συνδιαλλαγὴ τοῦ φονέως. Τοῦτο  
ἴσχυε διὰ τοὺς ἀκούσιους φόνους.

10. Τὸ ἄλλως «ἐν Φρεαττοῖ» λεγόμενον δικαστήριον ἔκειτο πλη-  
σίον τῆς θαλάσσης, εἰς τὸν Πειραιᾶ, συνεδρίαζε δὲ βεβαίως σπανιώ-  
τατα λόγῳ τῆς φύσεως τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδικαζομένων ὑποθέσεων.

αὐτῶ· τότε δ' εἰς τὸ ἱερὸν εἰσελθὼν ἀπολογεῖται. Ὅταν δὲ μὴ εἰδῆ τὸν ποιήσαντα, τῶ δρᾶσαντι λαγχάνει. Δικάζει δ' ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ φυλοβασιλεῖς καὶ τὰς τῶν ἀψύχων καὶ τῶν ἄλλων ζώων.

LVIII. Ὁ δὲ πολέμαρχος θύει μὲν θυσίας τήν τε τῆ Ἄρτεμιδι τῆ ἀγροτέρῃ καὶ τῶ Ἐνναλίῳ, διατίθησι δ' ἀγῶνα τὸν ἐπιτάφιον, καὶ τοῖς τετελευτηκόσιν ἐν τῶ πολέμῳ καὶ Ἀρμοδίῳ καὶ Ἀριστογοίτονι ἐναγίσματα ποιεῖ. 2. Δίκαια δὲ λαγχάνονται πρὸς αὐτὸν ἴδιαί μὲν, αἱ τε τοῖς μετοίκους καὶ τοῖς ἰσοτελείαι καὶ τοῖς προξένους γιγνόμεναι. Καὶ δεῖ τοῦτον λαβόντα καὶ διανείμαντα δέκα μέρη τὸ λαχὸν ἑκάστη τῆ φυλῆ μέρους προσθεῖναι, τοὺς δὲ τὴν φυλὴν δικάζοντας τοῖς δαιτηταῖς ἀποδοῦναι. 3. Αὐτὸς δ' εἰσάγει δίκας τὰς τε τοῦ ἀποστασίου καὶ ἀπροστασίου καὶ κλήρων καὶ ἐπικλήρων τοῖς μετοίκους, καὶ τὰλλ' ὅσα τοῖς πολίταις ὁ ἄρχων, ταῦτα τοῖς μετοίκους ὁ πολέμαρχος.

LIX. Οἱ δὲ θεσμοθέται πρῶτον μὲν τοῦ προγράψαι τὰ δικαστήριά εἰσι κύριοι τίσιν ἡμέραις δεῖ δικάζειν, ἔπειτα

1. Ἡ ἀρχὴ τῶν φυλοβασιλείων, περὶ ὧν βλ. κεφ. VIII, 3, διατηρεῖτο ἀκόμῃ. Οὗτοι, 4 τὸν ἀριθμὸν, ἀπετέλουν μετὰ τοῦ βασιλέως τὸ πῆμpton κατὰ σειρὰν φονικὸν δικαστήριον, τὸ «ἐπὶ Πρυτανείῳ».

2. Μετὰ τὴν καταδικὴν τῶν ταῦτα ἐξεβάλλοντο ἀπὸ τὰ θρία τῆς χώρας.

3. Ἡ θυσία εἰς τὴν Ἄρτεμιν ἐγένετο τὴν 6ην Βοηδρομιώνος πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐν Μαραθῶνι νίκης.

4. Οἱ «μετοικοὶ» ἦσαν ξένοι ἐγκατεστημένοι εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἠσχολοῦντο μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, πληρώνοντες ἐτήσιον φόρον ἐκ 12 δραχμῶν—τὸ «μετοίκιον»—καὶ διατελοῦντες ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν ἐνός «προστάτου».

5. Ἐνίοτε οἱ μέτοικοι, εἰς ἀνταμοιβὴν ἐξαιρετικῶν πρὸς τὸ κράτος ὑπηρεσιῶν τῶν, ἀνεκνήρυσσοντο «ἰσοτελεῖς», δηλ. ἀφωμοίωνοντο φορολογικῶς πρὸς τοὺς πολίτας, ἀπαλλασσόμενοι συγχρόνως τῶν «λαϊτουργίῶν», μὴ δυνάμενοι ὅμως νὰ ἀναδειχθοῦν ἄρχοντες.

ραν εισέρχεται: εἰς τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ διὰ ν' ἀπολογία-  
θῆ. Ὅταν ὁ μηνυτὴς δὲν γνωρίζῃ τὸν διαπράξαντα τὸν φό-  
νον, ὑποβάλλει μήνυσιν κατὰ τοῦ δράστου ἀορίστως. Ὁ βα-  
σιλεὺς μαζί με τοὺς φυλοβασίλεις<sup>1</sup> ἐκδικάζουσι ἀκόμη τὰς  
ἐπὶ φόνῳ κατηγορίας ἐναντίον ἀψύχων πραγμάτων καὶ  
ζώων<sup>2</sup>.

## ΠΕΡΙ ΠΟΛΕΜΑΡΧΟΥ

LVIII. Ὁ πολέμαρχος εἶναι ἐντεταλμένος μετὰ τὴν τέλε-  
σιν θυσῶν εἰς τὴν Ἄρτεμιν<sup>3</sup> τὴν κυνηγῆτριαν καὶ εἰς τὸν  
Ἐνυάλιον. Διοργανώνει τοὺς ἐπικηδεῖους ἀγῶνας καὶ προσ-  
φέρει νεκρικός θυσίας πρὸς τιμὴν τῶν φονευθέντων ἐν πολ-  
λέμῳ καθὼς καὶ τοῦ Ἄρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος. 2. Εἰς  
τὴν δικαιοδοσίαν του ὑπάγονται θλαὶ αἱ ἰδιωτικαὶ δίκαι  
αἱ ἀφορώσαι τοὺς μετοίκους<sup>4</sup>, τοὺς ἰσοτελεῖς<sup>5</sup> καὶ τοὺς προ-  
ξένους<sup>6</sup>. Εἶναι ὑποχρεωμένος, ἀφοῦ τὰς παραλάβῃ καὶ τὰς  
μοιράσῃ εἰς δέκα μέρη, νὰ παραχωρήσῃ εἰς κάθε φυλὴν τὸ  
κληρωθὲν δι' αὐτὴν μέρος τῶν ὑποθέσεων· οἱ δὲ δικασταὶ  
κάθε φυλῆς εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ τὰς διαδιβάσουσιν εἰς τοὺς  
δικαιητάς. 3. Ὁ πολέμαρχος εἰσάγει προσωπικῶς τὰς δίκαι  
κατὰ τῶν ἀπελευθέρων τῶν ἐγκαταλειπόντων τὸν προστάτην  
των<sup>7</sup> καὶ κατὰ τῶν μετοίκων τῶν μὴ ἐχόντων προστάτην,  
ὡς καὶ τὰς ὑποθέσεις κληρονομιῶν καὶ θυγατέρων κληρονό-  
μων προκειμένου διὰ τοὺς μετοίκους. Ἐν γένει ὁ πολέμαρ-  
χος ἔχει τὴν δικαιοδοσίαν διὰ τοὺς μετοίκους ὄσῃν καὶ ὁ  
ἄρχων διὰ τοὺς πολίτας.

## ΘΕΣΜΟΘΕΤΑΙ

LIX. Οἱ θεσμοθέται κατὰ πρῶτον ἔχουν ἔργον νὰ ὀρί-  
ζουσι καὶ νὰ δημοσιεύουσι τὰς ἡμέρας καθ' ἃς πρέπει νὰ λει-

6. Ὁ τίτλος τῆς προξενίας ἐδίδοτο εἰς τοὺς μετοίκους τιμῆς ἔνε-  
κην. Ὁ «πρόξενος» δὲν εἶχε πλέον ἀνάγκην τοῦ προστάτου του, ἀλλ'  
ἐνεφανίζετο μόνος του εἰς τὸ δικαστήριον.

7. Ὁ δοῦλος ἀπελευθερούμενος μετέπιπτε εἰς τὴν τάξιν τῶν με-  
τοίκων, ἐπομένως ὑπεχρεοῦτο νὰ ἔχῃ προστάτην τὸν πρῶτον κύριόν του,  
εἰς τὸν ὄποιον καὶ ἐπανήρχετο ἐν περιπτώσει καταδίκης μετὰ τὴν πα-  
λαιάν του ιδιότητα.



τοῦ δοῦναι ταῖς ἀρχαῖς· καθότι γὰρ ἄν οὔτοι δῶσιν, καὶ αὐτοῦ χροῶνται. 2. Ἔτι δὲ τὰς εἰσαγγελίας <ἄς> εἰσαγγέλλουσιν εἰς τὸν δῆμον καὶ τὰς καταχειροτονίας καὶ τὰς προβολὰς ἀπάσας εἰσάγουσιν οὔτοι καὶ γραφὰς παρανόμων καὶ νόμον μὴ ἐπιτήδειον θεῖναι καὶ προεδρικὴν καὶ ἐπιστατικὴν καὶ στρατηγοῖς εὐθύνας. 3. Εἰσὶ δὲ καὶ γραφαὶ πρὸς αὐτοὺς ὧν παράστασις τίθεται, ξενίας καὶ δωροξενίας, ἄν τις δῶρα δὸς ἀποφύγη τὴν ξενίαν, καὶ συκοφαντίας καὶ δώρων καὶ ψευδεγγραφῆς καὶ ψευδοκλητείας καὶ βουλευσεως καὶ ἀγραφίου καὶ μοιχείας. 4. Εἰσάγουσιν δὲ καὶ τὰς δοκιμασίας ταῖς ἀρχαῖς ἀπάσαις καὶ τοὺς ἀπεψηφισμένους ὑπὸ τῶν δημοτῶν καὶ τὰς καταγνώσεις τὰς ἐκ τῆς βουλῆς. 5. Εἰσάγουσι δὲ καὶ δίκας ἰδίας, ἐμπορικὰς καὶ μεταλλικὰς καὶ δούλων, ἄν τις τὸν ἐλεύθερον κακῶς λέγῃ. Καὶ ἐπικληροῦσι ταῖς ἀρχαῖς οὔτοι τὰ δικαστήρια τὰ ἴδια καὶ τὰ δημόσια. 6. Καὶ τὰ σύμβολα τὰ πρὸς τὰς πόλεις οὔτοι κυροῦσι, καὶ τὰς δίκας τὰς ἀπὸ τῶν συμβόλων εἰσάγουσι, καὶ τὰ ψευδομαρτύρια <τὰ> ἐξ Ἀρείου πάγου.

7. Τοὺς δὲ δικαστὰς κληροῦσι πάντες οἱ ἐννέα ἄρχοντες, δέκατος δ' ὁ γραμματεὺς ὁ τῶν θεσμοθετῶν, τοὺς τῆς αὐτοῦ φυλῆς ἕκαστος.

LX. Τὰ μὲν οὖν περὶ τοὺς θ' ἄρχοντας τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. Κληροῦσι δὲ καὶ ἀθλοθέτας δέκα ἄνδρας, ἓνα τῆς

---

1. Ἡ «προβολή», δηλ. ἡ ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας καταγγελία ἀδικήματος, ἐστρέφετο κατὰ τῶν συκοφαντῶν, τῶν ἐξαπατώντων ὅπως δὴ ποτε τὸν δῆμον, τῶν θυσημένων πρὸς αὐτὸν διακειμένων καὶ τῶν παρανομούντων ἐν ταῖς ἑορταῖς.

τουργοῦν τὰ δικαστήρια, ἔπειτα δὲ νὰ παραδίδουν τὸ πρόγραμμα εἰς τὰς ἀρχάς· διότι αὐταὶ πρέπει νὰ τὸ ἐφαρμόσουν ὅπως τὸ παρέλαβαν ἀπὸ τοὺς θεσμοθέτας. 2. Οἱ ἴδιοι προσέτι εἰσάγουν εἰς τὸ δικαστήριον τὰς ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ καταγγελίας τὰς ὁποίας φέρουν ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, τὰς ὑπ' αὐτῆς ἐκφερομένας καταδικᾶς καθὼς καὶ ἕλας τὰς ἐπὶ ἀδικήματι κατηγορίας<sup>1</sup>, ἐπίσης δὲ τὰς δημοσίας φύσεως καταγγελίας ἐπὶ παρανομίᾳ, τὰς κατὰ τῶν εἰσηγητῶν ἐπιζημίῶν νόμων, τὰς ἐναντίον τῶν προέδρων καὶ τοῦ ἐπιστάτου ὡς καὶ κατὰ τῶν στρατηγῶν διὰ λογοδοσίαν. 3. Ὑποβλέπονται ἐπίσης εἰς αὐτοὺς καταγγελίας διὰ τὰς ὁποίας προβλέπονται δικαστικὰ τέλη· ἐπὶ ἀντιποιήσῃ πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ δωροδοκίᾳ, ἐὰν κανεῖς διὰ δεκασμοῦ ἀπέφυγε τὴν ἀνωτέρω κατηγορίαν· ἐπὶ συκοφαντίᾳ· ἐπὶ ἐξαγορᾷ· ἐπὶ ἀπάτῃ ὡς πρὸς τὴν καταγραφὴν τῶν δημοσίων ὀφειλετῶν, ὡς πρὸς τὴν κλήτευσιν, ὡς πρὸς τὴν μὴ διαγραφὴν τῶν πληρωσάντων ὀφειλετῶν, ὡς πρὸς τὴν μὴ καταγραφὴν τῶν μὴ πληρωσάντων ὀφειλετῶν· καὶ ἐπὶ μοιχείᾳ. 4. Τῇ ἐνεργείᾳ των δὲ διεξάγεται πρὸ τοῦ δικαστηρίου ἡ προκαταρκτικὴ ἐξέτασις ἕλων τῶν ἀρχῶν· εἰσάγουν ἐπίσης τὰς ἐφέσεις τῶν ὄσων ἀπεκλείσθησαν ὑπὸ τῶν δημοτῶν διὰ τῆς ψήφου των καὶ τὰς καταδικαστικὰς ἀποφάσεις τῆς Βουλῆς. 5. Εἰσάγουν ἐπίσης ἰδιωτικὰς τινὰς δίκας, τὰς ἀφορώσας δηλαδὴ τὸ ἐμπόριον καὶ τὰ μεταλλεῖα, ὡς καὶ τὰς ἐγειρομένας κατὰ δούλων οἱ ὁποῖοι ἐξυδρῖσαν ἐλεύθερον. Καὶ ἀναθέτουσιν οὗτοι διὰ κλήρου εἰς τοὺς ἄρχοντας τόσον τὰ ἰδιωτικῶν ὄσων καὶ τὰ δημοσίων ὑποθέσεων δικαστήρια. 6. Οἱ ἴδιοι ἐπικυρώνουσι τὰς συναπτομένας μετ' ἄλλων πόλεων συμφωνίας, εἰσάγουν δὲ τὰς δίκας αἱ ὁποῖαι προκύπτουν ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐν λόγῳ συμφωνιῶν, καθὼς καὶ τὰς καταγγελίας τὰς ἐπὶ ψευδομαρτυρίᾳ ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου.

7. Ἡ κλήρωσις τῶν δικαστῶν γίνεται καὶ ἀπὸ τοὺς ἐννέα ἄρχοντας, εἰς τοὺς ὁποίους προστίθεται ὡς δέκατος ὁ γραμματεὺς τῶν θεσμοθετῶν, καθέννας δὲ ἀπ' αὐτοὺς ἐκλέγει τοὺς δικαστὰς τῆς φυλῆς του.

#### ΑΘΛΟΘΕΤΑΙ

Ι.Χ. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἀφορῶντα τοὺς ἐννέα ἄρχοντας. Ἐκλέγονται ἐπίσης διὰ κλήρου δέκα ἀθλοθέται, ἕνας ἀπὸ

φυλῆς ἐκάστης. Οὗτοι δὲ δοκιμασθέντες ἄρχουσι τέτταρα ἔτη, καὶ διοικοῦσι τὴν τε πομπὴν τῶν Παναθηναίων καὶ τὸν ἀγῶνα τῆς μουσικῆς καὶ τὸν γυμνικὸν ἀγῶνα καὶ τὴν ἵπποδρομίαν, καὶ τὸν πέπλον ποιοῦνται, καὶ τοὺς ἀμφορεῖς ποιοῦνται μετὰ τῆς βουλῆς, καὶ τὸ ἔλαιον τοῖς ἀθληταῖς ἀποδιδόασι. 2. Συλλέγεται δὲ τὸ ἔλαιον ἀπὸ τῶν μοριῶν· εἰσπράττει δὲ τοὺς τὰ χωρία κεκτημένους ἐν οἷς αἱ μορίαί εἰσὶν ὁ ἄρχων, τρί<sup>ο</sup> ἡμικοτύλια ἀπὸ τοῦ στελέχους ἐκάστου. Πρότερον δ' ἐπώλει τὸν καρπὸν ἢ πόλιν· καὶ εἴ τις ἐξορύξειεν ἑλαίαν μορίαν ἢ κατάξειεν, ἔκριεν ἢ ἐξ' Ἀρείου πάγου βουλή, καὶ εἴ του καταγνοίη, θανάτῳ τοῦτον ἐξημίουν. Ἐξ οὗ δὲ τὸ ἔλαιον ὁ τὸ χωρίον κε || κτημένος ἀποιίνει, ὁ μὲν νόμος ἔστιν, ἢ δὲ κρίσις καταλέλνται. Τὸ δὲ ἔλαιον ἐκ τοῦ κτήματος, οὐκ ἀπὸ τῶν στελεχῶν ἐστὶ τῇ πόλει. 3. Συλλέξας οὖν ὁ ἄρχων τὸ ἐφ' ἑαυτοῦ γιγνόμενον τοῖς ταμίαις παραδίδωσιν εἰς ἀκρόπολιν, καὶ οὐκ ἔστιν ἀναβῆναι πρότερον εἰς Ἀρείον πάγον, πρὶν ἂν ἅπαν παραδῶ τοῖς ταμίαις. Οἱ δὲ ταμίαι τὸν μὲν ἄλλον χρόνον τηροῦσιν ἐν ἀκροπόλει, τοῖς δὲ Παναθηναίοις ἀπομετροῦσι τοῖς ἀθλοθέταις, οἱ δ' ἀθλοθέται τοῖς νικῶσι τῶν ἀγωνιστῶν. Ἔστι γὰρ ἄθλα τοῖς μὲν τὴν μουσικὴν νικῶσιν ἀργύριον καὶ χρυσία, τοῖς δὲ τὴν εὐανδρίαν ἀσπίδες, τοῖς δὲ τὸν γυμνικὸν ἀγῶνα καὶ τὴν ἵπποδρομίαν ἔλαιον.

LXI. Χειροτονοῦσι δὲ καὶ τὰς πρὸς τὸν πόλεμον ἀρχὰς ἀπάσας, στρατηγούς δέκα, πρότερον μὲν ἀφ' ἐκάστης <ἐκάστης> φυλῆς ἓνα, νῦν δ' ἐξ ἀπάντων· καὶ τούτους διατάττουσι τῇ χει-

1. Εἰς τοὺς νικητὰς τῶν Παναθηναίων ἐδίδοντο 1200 ἀμφορεῖς ἔλαιου (CIA II, 965).

2. Αὗται ἦσαν ἀφιερωμένοι εἰς τὴν Ἀθηνᾶν.

3. Ἡ κοτύλη ἦτο τὸ 144ον τοῦ «μετρητοῦ» τοῦ κατ' ἐξοχὴν μέτρου χωρητικότητος διὰ τὰ ὑγρά. Ἡ λέξις ἐσήμαινε καὶ ποτήρι.

4. Δηλ. ἢ ἀναλογία τοῦ ὀφειλομένου ἔλαιου δὲν ποικίλλει ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ριζῶν.

κάθε φυλήν. Ἐποὺ ὑποστοῦν τὴν δοκιμασίαν, οὗτοι παραμέ-  
νουν ἐν ἐνεργείᾳ ἐπὶ τέσσαρα ἔτη. Διοργανώνουσι τὴν πομ-  
πὴν τῶν Παναθηναίων, τὸν μουσικὸν ἀγῶνα, τὸν γυμνικὸν  
ἀγῶνα καὶ τὴν ἵπποδρομίαν. Φροντίζουσι διὰ τὴν κατασκευὴν  
τοῦ πέπλου καὶ, ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὴν Βουλὴν, τῶν ἀμφο-  
ρέων· ἐπίσης παραδίδουσι τὸ ἔλαιον εἰς τοὺς ἀθλητάς<sup>1</sup>. 2. Τὸ  
ἔλαιον αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ τὴν συγκομιδὴν τῶν ἱερῶν  
ἐλαιῶν<sup>2</sup>. Ὁ ἄρχων τὸ συγκεντρώνει ἀπὸ τοὺς ἔχοντας τὰ κτή-  
ματα, ὅπου εὐρίσκονται αἱ ἐλαίαι αὐταί, μὲ ἀναλογίαν μιᾶς  
κοτύλης καὶ μισθῆς διὰ κάθε ρίζαν<sup>3</sup>. Ἄλλοτε ἢ πόλις ἐνοι-  
κιάζε τὴν συγκομιδὴν, καὶ ὁποῖος ἐξεργάζετο ἢ ὕλοτομοῦσε  
ἐλκίαν ἱερὰν ἐδικάζετο ἀπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον, ἐν περιπτώ-  
σει δὲ καταδίκης του ἐτιμωρεῖτο μὲ θάνατον. Ἀφότου δμως τὸ  
ἔλαιον παρέχεται ἀπὸ τὸν ἔχοντα τὰ κτήματα, ὕφισταται μὲν  
ὁ νόμος, ἀλλὰ δὲν ἔχει πλέον ἰσχύν. Ἡ πόλις ἀσχεῖ τὰ δι-  
καιώματά της ἐπὶ τοῦ κτήματος πλέον καὶ ὄχι ἐπὶ τῶν ρι-  
ζῶν<sup>4</sup>. 3. Ὅταν ὁ ἄρχων συγκεντρώσῃ τὸ ἔλαιον τὸ παραγό-  
μενον κατὰ τὸ ἔτος τῆς θητείας του<sup>5</sup>, τὸ παραδίδει εἰς τοὺς τα-  
μίας τῆς Ἀθηνᾶς, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ δὲν ἔχει τὸ δι-  
καίωμα νὰ παρακαθίσῃ εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον πρὶν τὴν παρα-  
δώσῃ δλόκληρον εἰς τοὺς ταμίας. Οὗτοι τὸ φυλάσσουν εἰς  
τὴν Ἀκρόπολιν μέχρι τῆς ἑορτῆς τῶν Παναθηναίων, ὅποτε  
τὸ παραδίδουσι κατόπιν μετρήσεως εἰς τοὺς ἀθλοθέτας καὶ οἱ  
ἀθλοθέται τὸ διανέμουσι εἰς τοὺς νικητάς τῶν ἀγώνων. Τὰ δὲ  
βραβεῖα εἶναι χρηματικὸν ποσὸν καὶ χρυσᾶ ἀντικείμενα διὰ  
τὸν μουσικὸν ἀγῶνα, ἀσπίδες διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς εὐανδρίας  
καὶ ἔλαιον διὰ τὸν γυμνικὸν ἀγῶνα καὶ τὴν ἵπποδρομίαν.

#### ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ ΚΑΙ ἌΛΛΑ ΑἰΡΕΤΑ ΑἰΩΜΑΤΑ

LXI. Ὅλοι αἱ στρατιωτικαὶ ἀρχαὶ ἐκλέγονται δι' ἀνα-  
τάσεως τῶν χειρῶν. Πρῶτοι ἔρχονται οἱ δέκα στρατηγοί, οἱ  
ὅποιοι ἄλλοτε μὲν ἐλαμβάνοντο ἕνας ἀπὸ κάθε φυλήν, τῶρα  
δμως προέρχονται ἀπὸ τὸ σύνολον τῶν Ἀθηναίων. Ὁ λαὸς

5. Ἐννοεῖ τὸ ἔλαιον τὸ ὅποσον ἀντιστοιχεῖ εἰς ἕκαστον ἰδιοκτή-  
την ἐπὶ τῆς παραγωγῆς του.

ροτονία, ἓνα μὲν ἐπὶ τοὺς ὀπλίτας, ὃς ἡγεῖται τῶν ὀπλιτῶν ἂν ἐξίωσι, ἓνα δ' ἐπὶ τὴν χώραν, ὃς φυλάττει, κἄν πόλεμος ἐν τῇ χώρᾳ γίγνηται, πολεμεῖ οὗτος· δύο δ' ἐπὶ τὸν Πειραιέα, τὸν μὲν εἰς τὴν Μουνιχίαν, τὸν δ' εἰς τὴν Ἀκτὴν, οἱ τῆς φυλακῆς ἐπιμελοῦνται [[καὶ]] τῶν ἐν Πειραιεῖ· ἓνα δ' ἐπὶ τὰς συμμορίας, ὃς τοὺς τε τριηράρχους καταλέγει καὶ τὰς ἀντιδόσεις αὐτοῖς ποιεῖ καὶ τὰς διαδικασίας αὐτοῖς εἰσάγει· τοὺς δ' ἄλλους πρὸς τὰ παρόντα πράγματα ἐκπέμπουσιν. 2. Ἐπιχειροτονία δ' αὐτῶν ἐστὶ κατὰ τὴν πρωταγεῖαν ἐκάστην, εἰ δοκοῦσιν καλῶς ἄρχειν· κἄν τινα ἀποχειροτονήσωσιν, κρίνουσιν ἐν τῷ δικαστηρίῳ, κἄν μὲν ἄλῳ, τιμῶσιν ὅτι χρῆ παθεῖν ἢ ἀποτεῖσθαι, ἂν δ' ἀποφύγῃ, πάλιν ἄρχει. Κύριοι δὲ εἰσὶν διὰ τὴν ἡγῶνται καὶ δεῖσαι τὸν ἀτακιοῦντα καὶ <ἐκ> κηρῶσαι καὶ ἐπιβολὴν ἐπιβάλλειν· οὐκ εἰώθησι δὲ ἐπιβάλλειν.

3. Χειροτονοῦσι δὲ καὶ ταξίαρχους δέκα, ἓνα τῆς φυλῆς ἐκάστης· οὗτος δ' ἡγεῖται τῶν φυλετῶν καὶ λοχαγούς καθίστησιν.

4. Χειροτονοῦσι δὲ καὶ ἱπάρχους δύο ἐξ ἀπάντων· οὗτοι δ' ἡγοῦνται τῶν ἱππέων, διελόμενοι τὰς φυλάς ε' ἐκάτερος· κύριοι δὲ τῶν αὐτῶν εἰσὶν ὧνπερ οἱ στρατηγοὶ κατὰ τῶν ὀπλιτῶν· ἐπιχειροτονία δὲ γίγνεται <καὶ> τούτων.

5. Χειροτονοῦσι δὲ καὶ φυλάρχους <ί'>, ἓνα τῆς φυλῆς, τὸν ἡγροῦμενον <τῶν ἱππέων> ὧσπερ οἱ ταξίαρχοι τῶν ὀπλιτῶν.

6. Χειροτονοῦσι δὲ καὶ εἰς Λήμμον ἱπάρχον, ὃς ἐπιμελεῖται τῶν ἱππέων τῶν ἐν Λήμμῳ.

1. Βλ. καὶ κεφ. XLII, 3.

2. Ἡ ἐξόπλις τῶν τριήρων ἀντέθη ἀπὸ τοῦ 356 εἰς τὰς «τριηραρχικὰς συμμορίας» ἀντὶ τῶν μέχρι τότε τριηράρχων. Αὗται ἀπετέλεοντο ἀπὸ 1200 εὐπόρους πολίτας, ἐξήκοντα τῶν ὁποίων ἀπετέλεον μίαν ἀπὸ τὰς εἴκοσι συμμορίας.

3. Βλ. κεφ. XLIII 4.

τοποθετεῖ τούτους διὰ τῆς ψήφου του εἰς τὰς θέσεις των : ἓνας, ὁ στρατηγὸς τῶν ὀπλιτῶν, ἔχει τὴν ἡγεσίαν τῶν ὀπλιτῶν ἐσάκις ἐκστρατεύουν ἔξω ἀπὸ τὸν τόπον· ἓνας ἄλλος, ὁ στρατηγὸς τῆς χώρας, εἶναι ἐντεταλμένος μετὰ τὴν φρούρησιν τῆς καί, ἂν γίνῃ πόλεμος εἰς τὴν Ἰατρικήν, τὸν διεξάγει αὐτός· δύο στρατηγοὶ τοῦ Πειραιῶς, ὁ ἓνας διὰ τὴν Μουνηχίαν καὶ ὁ ἄλλος διὰ τὴν Ἀκτὴν, ἐπιβλέπουσιν τὴν φρούρησιν τῶν ναυστάθμων τοῦ Πειραιῶς· ἓνας ἄλλος, ὁ στρατηγὸς τῶν συμμοριῶν<sup>2</sup>, διαρρुθμίζει τὰ τῶν ὑποχρέων νὰ ἐξοπλίσουν τριῆρεις πολιτῶν, διενεργεῖ κατόπιν αἰτήσεώς των ἀνταλλαγὰς περιουσιῶν καὶ παρουσιάζει ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τὰς σχετικὰς ἐνοστάσεις· οἱ δὲ λοιποὶ στρατηγοὶ ἀποστέλλονται ἔξω, ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε ἀναγκῶν. 2. Εἰς κάθε πρυτανεῖαν διεξάγεται δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν ψηφοφορία περὶ τῶν στρατηγῶν [διὰ νὰ συνεχίσουν τὴν θητεῖαν των], ἐὰν θεωρηθῇ ὅτι ἐκπληρῶνουν δεόντως τὰ καθήκοντά των<sup>3</sup>. Ὅποιος ἀπ' αὐτοὺς ἀποδοκιμασθῇ κρίνεται ἀπὸ τὸ δικαστήριον καί, ἐν περιπτώσει καταδίκης του, ὀρίζουν ποῖα ποινὴ ἢ πρόστιμον θὰ τοῦ ἐπιβληθῇ· ἐὰν ἀθωωθῇ, ἀναλαμβάνει πάλιν ὑπηρεσίαν. Οἱ στρατηγοί, ἐφ' ὅσον εὐρίσκονται εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἔχουν ἀπόλυτον δικαίωμα νὰ φυλακίσουν κάθε ἀπειθήρχη-τον ἄνδρα, νὰ τὸν ἐκδιώκουν ἀπὸ τὸ στρατεύμα καὶ νὰ τοῦ ἐπιβάλλουν πρόστιμον· ἀλλὰ δὲν συνηθίζουσιν νὰ τὸ ἐπιβάλλουν.

3. Αἵρετοὶ ἐπίσης ἄρχοντες εἶναι δέκα τ α ξ ί α ρ χ ο ι, οἱ ὅποιοι διοικοῦν τοὺς ἄνδρας τῆς φυλῆς των καὶ διορίζουσιν τοὺς λοχαγούς.

4. Ἐπίσης αἵρετοὶ εἶναι καὶ δύο ἑ π π α ρ χ ο ι, ἐκλεγόμενοι ἀπὸ τὸ σύνολον τῶν Ἀθηναίων. Αὐτοὶ διοικοῦν τὸ ἱππικόν, ἔχοντες εἰς τὴν δικαιοδοσίαν των πέντε φυλάς ὁ καθένας. Ἐχουν τὰ ἴδια δικαιώματα ἐπὶ τῶν ἱππέων ὅπως καὶ οἱ στρατηγοὶ ἐπὶ τῶν ὀπλιτῶν. Ὑπόκεινται δὲ καὶ αὐτοὶ εἰς ψήφον ἐγκρίσεως.

5. Ὡσαύτως αἵρετοὶ εἶναι δέκα φ ύ λ α ρ χ ο ι, ἓνας ἀπὸ κάθε φυλῆν, οἱ ὅποιοι διοικοῦν τοὺς ἱππεῖς τῆς φυλῆς των ὅπως οἱ ταξίαρχοι τοὺς ὀπλίτας.

6. Αἵρετός εἶναι καὶ ὁ ἑππαρχος τῆς Δήμνου<sup>4</sup>, ὁ ὁποῖος προσταταται τῶν ἱππέων φρουρῶν τῆς νήσου.

4. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ἐκεῖ κληρουχίαν ὅπως καὶ εἰς τὴν Ἰμβρον καὶ τὴν Σκῦρον.

7. Χειροτονοῦσι δὲ καὶ ταμίαν τῆς Παράλου καὶ δίχα τῆς τοῦ Ἀμμωνος.

LXII. Αἱ δὲ κληρωταὶ ἀρχαὶ πρότερον μὲν ἦσαν αἱ μὲν μετ' ἐννέα ἀρχόντων ἐκ τῆς φυλῆς ὅλης κληρούμεναι, αἱ δ' ἐν Θησειῶ κληρούμεναι διηροῦντο εἰς τοὺς δήμους· ἐπειδὴ δ' ἐπώλουν οἱ δήμοι, καὶ ταύτας ἐκ τῆς φυλῆς ὅλης κληροῦσι πλὴν βουλευτῶν καὶ φρουρῶν· τούτους δ' εἰς τοὺς δήμους ἀποδιδόασι.

2. Μισθοφοροῦσι δὲ πρῶτον ὁ δῆμος ταῖς μὲν ἄλλαις ἐκκλησίαις δραχμῆν, τῇ δὲ κυρίᾳ ἐννέα <ὀβολούς>. Ἔπειτα τὰ δικαστήρια τρεῖς ὀβολούς. Εἰθ' ἡ βουλή πέντε ὀβολούς· τοῖς δὲ πρυτανεύουσιν εἰς σίτησιν ὀβολὸς προστίθεται [[δέκα προστίθενται]]. Ἔπειτ' εἰς σίτησιν λαμβάνουσιν ἐννέ' ἀρχοντες τέτταρα ὀβολούς ἕκαστος καὶ παραιρέφουσι κήρυκα καὶ ἀλητήν, ἔπειτ' ἀρχων εἰς Σαλαμίνα δραχμῆν τῆς ἡμέρας. Ἀθλοθέται δ' ἐν πρυτανείῳ δειπνοῦσι τὸν Ἑκατομβαιῶνα μῆνα, ὅταν ἦ τὰ Παναθήναια, ἀρξάμενοι ἀπὸ τῆς τετράδος ἰσταμένου. Ἀμφικτύονες εἰς Δήλον δραχμῆν τῆς ἡμέρας ἐκάστης ἐκ Δήλον <λαμβάνουσι>. Λαμβάνουσι δὲ καὶ ὄσαι ἀποστέλλονται ἀρχαὶ εἰς Σάμον ἢ Σκυρον ἢ Δήμον ἢ Ἴμβρον εἰς σίτησιν ἀργύριον.

3. Ἀρχεῖν δὲ τὰς μὲν κατὰ πόλεμον ἀρχὰς ἔξεσι πλεονάκις, τῶν δ' ἄλλων οὐδεμίαν, πλὴν βουλευῶσαι δίς.

1. Αὗται ἦσαν «ἱεραὶ νῆες», χρησιμοποιούμεναι διὰ θρησκευτικὰς ἀποστολάς.

2. Φαίνεται ὅτι εἶναι οἱ ἴδιοι μὲ τούτους ἀναφερομένους εἰς τὸ κεφ. XXIV 3 «φρουροὺς νεωρῶν».

3. Βλ. σχετικῶς κεφ. XLIII 4-5 καὶ XLI 3.

4. Κεφ. XXVII 3-4.

5. Κεφ. XXX 2 καὶ XXXIII 1.

6. Ἀμφικτύονες ἐλέγοντο οἱ ἀπασταλμένοι τῶν πόλεων ὄσαι

7. Ἐκλέγονται ἀκόμη δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν ἕνας ταμίας διὰ τὴν τριήρη Πάραλον καὶ ἐπὶ πλέον ἕνας ἄλλος διὰ τὴν τριήρη Ἀμμωνιάδα<sup>1</sup>.

#### ΜΙΑ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΙΣ

LXII. Προκειμένου διὰ τὰς κληρωτὰς ἀρχάς, αὐταὶ διεκρίνοντο εἰς ἐκείνας πού ἐξελέγοντο διὰ κλήρου ἀπὸ τὸ σύνολον κάθε φυλῆς ταυτοχρόνως μὲ τοὺς ἑννέα ἀρχοντας καὶ εἰς ἐκείνας πού ἐκλεγόμεναι εἰς τὸ Θησεῖον προήρχοντο ἀπὸ τοὺς δήμους. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ δήμοι κατήντησαν νὰ πωλοῦν αὐτὰ τὰ ἀξιώματα, ἐκλέγονται τώρα καὶ ταῦτα διὰ κλήρου ἀπὸ τὸ σύνολον τῆς φυλῆς, ἐξαιρέσει τῶν βουλευτῶν καὶ τῶν φρουρῶν<sup>2</sup>, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάδειξις ἀρέθη εἰς τοὺς δήμους.

#### ΜΙΣΘΟΔΟΣΙΑ

2. Μισθοδοτοῦνται δέ, κατὰ πρῶτον, οἱ μετέχοντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου μὲ μίαν δραχμὴν διὰ τὰς λοιπὰς συνελεύσεις καὶ ἑννέα ὄβολους διὰ τὴν λεγομένην κυρίαν<sup>3</sup>. Κατόπιν, οἱ δικασταὶ λαμβάνουν ὡς μισθὸν τρεῖς ὄβολους<sup>4</sup> καὶ οἱ βουλευταὶ πέντε ὄβολους κατὰ συνεδρίασιν<sup>5</sup>. Εἰς τοὺς πρυτάνεις παρέχεται ἐπὶ πλέον ἕνας ὄβολος δι' ἕξοδα διατροφῆς. Κατόπιν, οἱ ἑννέα ἀρχοντες λαμβάνουν τέσσαρας ὄβολους ὁ καθένας δι' ἕξοδα διατροφῆς των, ὑποχρεούμενοι ὁμως νὰ συντηροῦν τὸν κήρυκα καὶ τὸν ἀύλητὴν των. Κατόπιν, ὁ ἀρχων τῆς Σαλαμῖνος λαμβάνει μίαν δραχμὴν τὴν ἡμέραν. Οἱ ἀθλοθέται τρώγουν εἰς τὸ Πρυτανεῖον κατὰ τὸν μῆνα Ἐκατομβαιῶνα, ὅποτε συμπίπτουν τὰ Παναθηναία, ἀρχίζοντες ἀπὸ τῆς 4 τοῦ μηνός. Οἱ ἀμφικτύονες<sup>6</sup> οἱ ἀποστελλόμενοι εἰς Δῆλον μισθοδοτοῦνται μὲ μίαν δραχμὴν τὴν ἡμέραν ἀπὸ τὸ ταμεῖον τῆς νήσου. Ὅλοι δὲ αἱ ἀρχαὶ αἱ ἀποστελλόμεναι εἰς τὴν Σάμον, τὴν Σκύρον, τὴν Λήμνον καὶ τὴν Ἴμβρον λαμβάνουν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν δι' ἕξοδα διατροφῆς των.

3. Ἐπιτρέπεται νὰ καταλάβῃ κανεὶς ἐπανειλημμένως τὰς στρατιωτικὰς, ὅχι ὁμως καὶ τὰς ἄλλας ἀρχάς· μόνον βουλευτῆς ἡμπορεῖ νὰ χρηματίσῃ κανεὶς δύο φορές.

ἀπὴρτιζαν μίαν ἀμφικτυονικὴν δημοσπονδίαν. Σπουδαιότερα ὄλων τῶν ἀμφικτυονίων ἦτο ἡ συνεχρομένη εἰς Θερμοπούλας καὶ Δελφούς.



LXIII. Τὰ δὲ δικαστήρια κληροῦσιν οἱ θ' ἄρχοντες κατὰ φυλάς, ὁ δὲ γραμματεὺς τῶν θεσμοθετῶν τῆς δεκάτης φυλῆς. 2. Ἐῤσοδοὶ δὲ εἰσιν εἰς τὰ δικαστήρια δέκα, μία τῆ φυλῆ ἑκάστη, καὶ κληρωτήρια εἴκοσι, δύο τῆ φυλῆ ἑκάστη, καὶ κιβώτια ἑκατόν, δέκα τῆ φυλῆ ἑκάστη, καὶ ἕτερα κιβώτι[α, εἰς ἃ ἐ]μβάλλεται τῶν λαχόντων δικαστῶν τὰ πινάκια, καὶ ὕδρια δύο. Καὶ βακτηρίαι παρατίθενται κατὰ τὴν ε[ῤσοδον] ἑκάστην ὅσοιπερ οἱ δικασταί, καὶ βάλανοι εἰς τὴν ὕδριαν ἐμβάλλονται ἴσαι ταῖς βακτηρίαις, ἐγγέγραπται δ' ἐν ταῖς βάλανοις τῶν στοιχείων ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου, τοῦ λ' [[τριακοστοῦ]], ὅσαπερ ἂν μέλλῃ τὰ δικαστήρια πληρωθῆσθαι. 3. Δικάζειν δ' ἔξεστιν τοῖς ὑπὲρ λ' ἔτη γεγονόσιν, ὅσοι αὐτῶν μὴ ὀφείλουσιν τῷ δημοσίῳ ἢ ἄτιμοί εἰσιν. Ἐὰν δὲ τις δικάζῃ οἷς μὴ ἔξεστιν, ἐνδείκνυται καὶ εἰς τὸ δικαστήριον εἰσάγεται· ἐὰν δ' ἄλῳ, προστιμῶσιν αὐτῷ οἱ δικασταί· ὅ τι ἂν δοκῇ ἄξιος εἶναι παθεῖν ἢ ἀποτεῖσαι. Ἐὰν δὲ ἀργυρίου τιμηθῆ, δεῖ αὐτὸν δεδέσθαι, ἕως ἂν ἐκτελεσῇ τό τε πρότερον ὄφλημα ἐφ' ᾧ ἐνεδείχθη καὶ ὅ τι ἂν αὐτῷ προστιμῆσθαι τὸ δικαστήριον.

4. Ἐχει δ' ἕκαστος δικαστῆς τὸ πινάκιον πύξινον, ἐπιγεγραμμένον τὸ ὄνομα τὸ ἑαυτοῦ πατρόθεν καὶ τοῦ δήμου καὶ γράμμα ἐν τῶν στοιχείων μέχρι τοῦ κ' νενέμνηται γὰρ κατὰ φυλάς δέκα μέρη οἱ δικασταί, παραπλησίως ἴσοι ἐν ἑκάστῳ τῷ γράμματι. 5. Ἐπειδὴν δὲ ὁ θεσμοθέτης ἐπικληρώσῃ τὰ γράμματα ἃ δεῖ προσπαράτιθεσθαι τοῖς δικαστηρίοις, ἐπέθηκε φέρων ὁ ὑπηρέτης ἐφ' ἕκαστον τὸ δικαστήριον τὸ γράμμα τὸ λαχόν. ||

LXIV. Τὰ δὲ [κιβώ]τια τὰ δέκα κ[εῖται ἐ]ν τ[ῷ ἐμ]-προσθεν τῆς εἰσόδου καθ' ἑκάστην τὴν φυλὴν· ἐπιγέγραπται

1. Ταῦτα κληρώνονται ἀπὸ τὰ μετὰ τὸ Κ στοιχεῖα τοῦ ἀλφάβητου.

## ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΣΤΑΙ

LXIII. Τὰ μέλη τῶν δικαστηρίων ἐκλέγονται διὰ κλήρου κατὰ φυλάς ἀπὸ τοὺς ἐννέα ἄρχοντας· ὁ γραμματεὺς τῶν θεσμοθετῶν κληρώνεται ἀπὸ τὴν δεκάτην φυλὴν. 2. Ὑπάρχουν δέκα εἰσοδοὶ διὰ τὰ δικαστήρια, μία διὰ κάθε φυλὴν· εἴκοσι αἰθουσαὶ πρὸς κλήρωσιν, δύο διὰ κάθε φυλὴν· ἑκατὸν κιβώτια, δέκα διὰ κάθε φυλὴν· [δέκα] ἄλλα κιβώτια, εἰς τὰ ὁποῖα τίθενται αἱ πινακίδες ὅσων ἐξελέγησαν διὰ κλήρου δικασταί· καὶ δύο κάλπαι [διὰ κάθε φυλὴν]. Εἰς κάθε εἰσοδὸν τοποθετοῦν ἐπίσης ἰσαριθμούς μὲ τοὺς δικαστὰς ράβδους καὶ εἰς κάθε κάλπην θέτουν τόσας βαλάνους\* ὅσαι εἶναι αἱ ράβδοι· ἐπάνω εἰς τὰς βαλάνους ἦσαν γραμμένα τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου, ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου, τοῦ Λ, καὶ ἐξῆς· χρησιμοποιοῦνται δὲ τόσα γράμματα ὅσα δικαστήρια πρόκειται νὰ καταρτισθοῦν. 3. Ὑποροῦν δὲ νὰ γίνωνται δικασταὶ ὅλοι οἱ συμπληρώσαντες τὸ τριακοστὸν ἔτος πολιτείας, ἀρκεῖ νὰ μὴν εἶναι ὀφειλέται τοῦ δημοσίου καὶ νὰ μὴν ἔχουν στερηθῆ τὰ πολιτικά των δικαιώματα. Ὅποιος παρακάθηται μεταξὺ τῶν δικαστῶν χωρὶς νὰ ἔχη τὸ δικαίωμα, καταγγέλλεται καὶ ὀδηγεῖται πρὸ τοῦ δικαστηρίου· ἐὰν κριθῆ ἔνοχος, οἱ δικασταὶ τοῦ ἐπιβάλλουν ἐπὶ πλέον τὴν ποινὴν ἢ τὸ πρόστιμον τὸ ὁποῖον θὰ θεωρήσουν δίκαιον. Εἰς περίπτωσιν χρηματικῆς καταδίκης του, πρέπει νὰ κλεισθῆ εἰς τὴν φυλακὴν μέχρις ὅτου ἐξοφλήσῃ τόσον τὸ προηγούμενον χρέος του, τὸ ὁποῖον ἐπροκάλεσε τὴν καταγγελίαν, ὅσον καὶ τὸ ἐπιβληθὲν ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου πρόστιμον. 4. Κάθε δικαστῆς ἔχει τὴν πυξίνην πινακίδα του, ὅπου ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τὸ ἰδικόν του, τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ δήμου του καὶ ἕνα ἀπὸ τὰ [δέκα πρῶτα] γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου μέχρι τοῦ Κ· διότι οἱ δικασταὶ κάθε φυλῆς ἔχουν κατανεμηθῆ εἰς δέκα μέρη, εἰς τρόπον ὥστε νὰ εὐρίσκωνται κατὰ ἴσην σχεδὸν ποσότητα εἰς τὸ γράμμα τὸ ὑποδεικνύον τὴν ἰσοδιαίρεσίν των. 5. Ἀφοῦ ὁ θεσμοθέτης κληρώσῃ τὰ γράμματα τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἐπικολληθοῦν εἰς τὰ δικαστήρια, ὁ κλητῆρ τὰ παίρνει· καὶ ἐπικολλᾷ εἰς κάθε δικαστήριον τὸ γράμμα ποῦ τοῦ ἔπεσε εἰς τὸν λαχόν.

## ΚΛΗΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΩΝ

LXIV. Τὰ δέκα κιβώτια, περὶ τῶν ὁποίων ἐγίνε λόγος, εἶναι τοποθετημένα εἰς τὸ προαύλιον τῆς εἰσόδου τῆς προ-

\*. Ἡ ἔννοια τοῦ ὄρου δυοδιάγνωστος.

δ' ἐπ' αὐτῶν τὰ στοιχεῖα μέχρι τοῦ κ. Ἐπειδὴν δ' ἐμβάλω-  
σιν οἱ δικασταὶ τὰ πινάκια εἰς τὸ κιβώτιον ἐφ' οὗ ἂν ἦ ἐπι-  
γεγραμμένον τὸ γράμμα τὸ αὐτὸ ὅπερ ἐπὶ τῷ πινάκῳ ἐστὶν  
αὐτῷ τῶν στοιχείων, δια]σεισαντος τοῦ ὑπηρέτου, ἔλκει ὁ  
θεσμοθέτης ἐξ ἐκάστου τοῦ κιβωτίου πινάκιον ἔν. 2. Οὗτος  
δὲ καλεῖται ἐμ[πήκ]της, καὶ ἐμπήγνυσι τὰ πινάκια [τὰ ἐκ  
το]ῦ κιβωτίου εἰς τὴν κανονίδα [ἐφ' ἧς τὸ α]ὐτὸ γράμμα  
ἔπεισιν ὅπερ ἐπὶ τοῦ [κιβωτί]ου. [Κληροῦται δ'] οὗτος, ἵνα  
μὴ αἰεὶ ὁ αὐτὸς ἐμπ[ηγνύων] κακουργῆ. Εἰσὶ δὲ κανονίδες  
[πέντε ἐ]ν ἐκάστῳ τῶν κληρωτηρίων. 3. Ὅ[ταν δὲ] ἐμβάλῃ  
τοὺς κύβους ὁ ἄρχων, τὴν φυλὴν κληροῖ κατὰ κληρωτή-  
ριον. Εἰσὶ δὲ κύβοι χαλκοῖ, μέλανες καὶ λευκοί· ὄσους δ'  
ἂν δέ[η] λαχεῖν] δικαστάς, τοσοῦτοι ἐμβάλλονται λευκοί,  
κατὰ πέντε πινάκια εἰς, οἱ δὲ μέλανες τὸν αὐτὸν τρόπον.  
Ἐπειδὴν δ' ἐ[ξέλη] τοὺς κύβους, καλεῖ τοὺς εἰληχότας ὁ  
κ[ῆροξ]. ὑπάρχει δὲ καὶ ὁ ἐμπήκτης εἰς τὸν [ἀριθμό]ν. 4. Ὁ  
δὲ κληθεὶς καὶ ὑπακ[ού]σας ἔλκει [βάλανον] ἐκ τῆς ὑδρίας,  
καὶ ὀρέξας αὐτή[ν, ἄνω ἔχ]ων τὸ γράμμα, δείκνυσιν πρῶ-  
τον μὲν τῷ ἄρχοντι τῷ ἐφεστηκότι· ὁ δὲ ἄρχων, ἐπειδὴν  
ἴδῃ, ἐμβάλλει τὸ πινάκιον α[ὐ]το[ῦ] εἰς τὸ κ[ιβώ]τιον, ὅπου  
ἂν ἦ ἐπιγεγραμμένον τὸ αὐτὸ στοιχεῖον ὅπερ ἐν τῇ βαλάνῳ,  
ἔν' εἰς ὅσον ἂν λάχῃ εἰσίῃ καὶ μὴ εἰς [οἶ]ον ἂν βούληται,  
μηδὲ ἦ συναγαγεῖν [εἰς] δικαστήριον οὗς ἂν βούληταί τις.  
5. Πα[ράκει]ται δὲ τῷ ἄρχοντι κιβώτια ὅσαπερ ἂν μέλλῃ  
τὰ δικαστήρια πληρωθῆσεσθα[ι, ἔχ]οντα στοιχεῖον ἕκαστον  
ὅπερ ἂν [ἦ] τὸ] τοῦ δικαστηρίου ἐκάσ || του εἰληχός.

1. Ἡ λέξις ἐρμηνεύεται κατ' εἰκασίαν, διότι ἡ σημασία της δὲν  
ἔχει ἀσαφισθῆναι.

2. Ἐννοεῖ τὰς δύο αἰθούσας κληρώσεως τὰς διατεθειμένας διὰ  
κάθε φυλὴν (LXII 2).

3. Φαίνεται ὅτι κάθε ἄσπρος κύβος ἀπερχόμενος ἀπὸ τὴν κάλ-  
πην ἀπέφερε τὴν ἀνάδειξιν τῶν πάντε ὀνομάτων τῶν ἐπιγεγραμμένων

ρισμένης διὰ κάθε φυλήν, φέρουν δὲ σημειωμένα ἐπ' αὐτῶν τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου μέχρι τοῦ Κ. Ἄφοῦ οἱ δικασταὶ ρίψουν ἕκαστος τὴν πινακίδα τοῦ ἐντός τοῦ κιβώτιου τοῦ φέροντος τὸ ἴδιον γράμμα τοῦ ἀλφαβήτου μετὰ τὸ σημειωμένον ἐπὶ τῆς πινακίδος του, ὁ κλητὴρ ἀνακινεῖ τὰ κιβώτια καὶ ὁ θεομοθέτης σύρει ἀπὸ τὸ καθένα τους μίαν πινακίδα. 2. Ὁ πρῶτος κληρούμενος ὀνομάζεται ἐμπήκτις καὶ ἔχει ἔργον του νὰ ἐμπήγῃ τὰς πινακίδας, μόλις ἐξέλθουν ἀπὸ τὸ κιβώτιον, ἐπὶ τῆς τρυπητῆς σανίδος<sup>1</sup>, ἣ ὁποία φέρει τὸ ἴδιον γράμμα μετὰ τὸ κιβώτιον. Ἐκλέγεται δὲ αὐτὸς διὰ κλήρου, διὰ νὰ μὴν ἐκτελεῖ ὁ ἴδιος πάντοτε αὐτὴν τὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἡμπορῇ νὰ διαπράξῃ ἀπάτην. Ὑπάρχουν τριαυτὶς σανίδες πέντε εἰς κάθε αἴθουσαν κληρώσεως. 3. Ἄφοῦ ὁ ἄρχων βάλῃ μέσα εἰς τὴν κάλπην τοὺς κύβους, διενεργεῖ τὴν κλήρωσιν τῶν δικαστῶν τῆς φυλῆς εἰς τὴν μίαν αἴθουσαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην<sup>2</sup>. Οἱ κύβοι εἶναι χάλκινοι, ἄλλοι μαῦροι καὶ ἄλλοι ἄσπροι. Ὅσοι δικασταὶ πρόκειται νὰ ἐκλεγοῦν, ἄλλοι τόσοι ἄσπροι κύβοι ρίπτονται μέσα, μετὰ ἀνυπολόγιστον ἑνὸς μόνου κύβου εἰς πέντε πινακίδας, πρᾶγμα ποῦ γίνεται καὶ μετὰ τοὺς μαύρους<sup>3</sup>. Ἄφοῦ ὁ ἄρχων ἐξαγάγῃ τοὺς κύβους, ὁ κήρυξ ἐκφωνεῖ τὰ ὀνόματα τῶν κληρωθέντων δικαστῶν. Συμπεριλαμβάνεται δὲ εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ ὁ ἐμπήκτις. 4. Μόλις ἀκούσῃ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ ὀνόματός του, ὁ δικαστὴς σύρει μίαν βάλανον ἀπὸ τὴν ὑδρίαν, τὴν ὁποίαν προτείνει κρατῶν ὑψηλὰ τὸ γράμμα καὶ τὴν δεικνύει κατὰ πρῶτον εἰς τὸν προεδρεύοντα ἄρχοντα. Ὁ ἄρχων, ἀφοῦ ἰδῇ τὸ γράμμα, ρίπτει τὴν πινακίδα τοῦ δικαστοῦ εἰς τὸ κιβώτιον τὸ φέρον τὸ ἴδιον γράμμα μετὰ τὴν βάλανον, διὰ νὰ συμμετάσχη εἰς τὸ δικαστήριον ποῦ θὰ τοῦ τύχῃ καὶ ὄχι εἰς ἐκεῖνο ποῦ θέλει καὶ διὰ νὰ μὴν εἶναι δυνατὸν νὰ συγκροτηθοῦν εἰς ἕνα δικαστήριον ὅσοι θὰ τὸ ἤθελαν. 5. Πλησίον τοῦ ἄρχοντος εὐρίσκονται τὰ κιβώτια, ὅσα εἶναι καὶ τὰ πρὸς συγκρότησιν δικαστήρια· ἔχει δὲ καθένα τους ἕνα γράμμα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐκεῖνο ποῦ ἐκληρώθη εἰς κάθε δικαστήριον.

ἐπὶ τῶν ἀντιστοίχων πέντε πινακίδων, ἐνῶ ὁ μαῦρος κύβος ἀπέκλειε αὐτά.

Ι.ΧV. Αἰτί[ος δὲ δείξα]ς πάλιν τ[ῷ ὑ]πηρέτῃ εἴτ' ἐ[ν-  
 τὸς εἰσερχεται] τῆς κ[ι]γκλ[ί]δος. Ὁ δὲ ὑπηρέτης [δίδωσιν  
 αὐτῷ] βακτηρίαν ὁμόχρων τῷ δικαστ[ηρίῳ οὗ τὸ] αὐτὸ  
 γράμμα ἐστὶν ὅπερ ἐν τῇ βαλάνῳ, ἴν[α ἀναγ]καῖον ἢ αὐτῷ  
 εἰσελθεῖν εἰς ὃ εἴληχε δικαστήριον· ἐὰν γὰρ εἰς ἕτερον εἰ-  
 [σέ]λ[θη], ἐξε[λέγχεται] ὑπὸ τοῦ χρώματος τῆς βακτηρίας.  
 2. Τοῖς γὰρ δικαστηρίοις χρῶμα ἐπιγράφεται ἐκάστῳ ἐπὶ  
 τῷ σφηκίσκῳ τῆς εισόδου. Ὁ δὲ λαβὼν τὴν βακτηρίαν βα-  
 δίζει εἰς τὸ δικαστήριον τὸ ὁμόχρων μὲν τῇ βακτηρίᾳ, ἔχον  
 δὲ τὸ αὐτὸ γράμμα ὅπερ ἐν τῇ βαλάνῳ. Ἐπειδὴν δ' εἰσέλ-  
 θη, παραλαμβάνει σύμβολον δημοσίᾳ παρὰ τοῦ εἰληχότος  
 ταύτην τὴν ἀρχήν. 3. Εἴτα τὴν τε βάλανον καὶ τὴν βακτη-  
 ρίαν <ἔχοντες καθίζουσιν> [ἐν τῷ δ]ικαστ[ηρίῳ] τοῦτον  
 <τὸν> τρόπον εἰ[σ]ελ[ηλυθό]τες τοῖς δ' ἀπολαγχάνουσιν  
 ἀποδιδόασιν οἱ ἐμπῆκται τὰ πινάκια. 4. Οἱ δὲ ὑπηρεταί  
 οἱ δημοσίοι ἀπὸ τῆς φυλῆς ἐκάστης παραδιδόασιν τὰ κιβώ-  
 τια, ἐν ἐπὶ τὸ δικαστήριον ἕκαστον, ἐν ᾧ ἔνεστιν τὰ ὀνό-  
 ματα τῆς φυλῆς τὰ ὄντα ἐν ἐκάστῳ τῶν δικαστηρίων. Πα-  
 ραδιδόασι δὲ τοῖς εἰληχόσι ταῦ[τε] [ἀπο]διδόαι τοῖς δικα-  
 σταῖς ἐν ἐκάστῳ τῷ δικαστηρίῳ ἀριθμῶ [πέντε], ὅπως ἐκ  
 τούτων καλοῦντες ἀποδιδῶσι τὸν μισθόν.

LXVI. Ἐπειδὴν δὲ πάντα πλήρη ἢ τὰ δικαστήρια, τί-  
 θεται ἐν τῷ πρώτῳ τῶν δικαστηρίων β' κληρωτήρια καὶ  
 κύβοι χαλκοῦ, ἐν οἷς ἐπιγράφεται τὰ χρώματα τῶν δικα-  
 στηρίων, καὶ ἕτεροι κύβοι, ἐν οἷς ἐστὶν τῶν ἀρχῶν τὰ ὀνό-

1. Τὸ τέλος τῆς φράσεως φαίνεται ἄλλιπές. Διὰ τὰ κατεσθυσθῆ  
 ὁ δικαστής πρὸς τὸ δικαστήριόν του πρέπει νὰ κρατῇ τὴν ράβδον.  
 Ἄλλὰ αἱ ράβδοι ἦσαν ἀποταθειμέναι (LXIII 2) εἰς τὴν εἰσοδὸν τῶν  
 «κληρωτηρίων» καὶ ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἔχει ἐξαντλήσει τὴν περιγρα-  
 φὴν τῶν συμβαινόντων εἰς τὰς αἰθούσας αὐτὰς τῆς κληρώσεως, ὅπου  
 «δημόσιοι» καὶ «ἐμπῆκται» ἐξακολουθοῦν ἀκόμη νὰ εἶναι ἀπηχο-  
 λημένοι.

2. Τοῦτο ἦτο εἶδος εἰσιτηρίου καὶ πιστοποιητικοῦ διὰ τὸν δι-  
 καστήν.

3. Καθ' ὃν χρόνον οἱ κληρωθέντες δικασταὶ ἐγκαθίστανται εἰς  
 τὸ δικαστήριον, οἱ ἐμπῆκται οἱ ὅποιοι πρόκειται νὰ παρακαθίσουν

## ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΛΗΡΩΣΙΝ

LXV. Ὁ δικαστὴς δεικνύει πάλιν τὴν βάλανόν του εἰς τὸν κλητῆρα καὶ κατόπιν περνᾷ τὴν κιγκλιδωτὴν θύραν [τοῦ δικαστηρίου]. Ὁ κλητῆρ τοῦ παραδίδει μίαν ράβδον τοῦ ἰδίου χρώματος μὲ τὸ δικαστήριον τὸ φέρον τὸ γράμμα τῆς βάλανου του, διὰ νὰ ὑποχρεωθῆ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ δικαστήριον ποῦ τοῦ ἔπεσε εἰς τὸν κληρὸν· ἐὰν εἰσέλθῃ εἰς ἄλλο, ἢ ἀπάτη προδίδεται ἀπὸ τὸ χρῶμα τῆς ράβδου του. 2. Διότι τὰ δικαστήρια ἔχουν τὸ καθένα τους τὸ ἀνώφλι τῆς θύρας των βαμμένον μὲ ἰδιαίτερον χρῶμα. Ὁ δικαστὴς, ἐφωδισμένος μὲ τὴν ράβδον του, προχωρεῖ πρὸς τὸ δικαστήριον ποῦ ἔχει τὸ ἴδιον χρῶμα μὲ τὴν ράβδον του καὶ τὸ ἴδιον γράμμα μὲ τὴν βάλανον. Ἄμα τῇ εἰσόδῳ του, δέχεται ἓνα «σύμβολον» ὀρισθὲν ὑπὸ τοῦ κράτους, ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ κληρωθέντος δι' αὐτὴν τὴν ὑπηρεσίαν. 3. Κατόπιν αὐτῶν τῶν διατυπώσεων οἱ δικασταί, κρατοῦντες τὴν βάλανον καὶ τὴν ράβδον των, ἐγκαθίστανται εἰς τὸ δικαστήριον. [Ἐν τῷ μεταξῷ] οἱ ἐμπῆκται ἐπιστρέφουν τὰς πινακίδας εἰς τοὺς μὴ εὐνογηθέντας ἀπὸ τὴν τύχην<sup>4</sup>. 4. Οἱ δὲ δημόσιοι ὑπηρεταὶ παραδίδουν εἰς τὰ δικαστήρια—ἓνα εἰς τὸ καθένα τους—τὰ κιβώτια ὅπου ὑπάρχουν τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν τῆς φυλῆς τῶν συμμετεχόντων εἰς κάθε δικαστήριον. Τὰ παραδίδουν εἰς τοὺς ἐκλεγέντας διὰ κλήρου δικαστὰς διὰ νὰ ἀποδώσουν [τὰς πινακίδας] εἰς τοὺς συναδέλφους των. Οἱ δικασταὶ οὗτοι εἶναι πέντε διὰ κάθε δικαστήριον καὶ αἱ πινακίδες αὐταὶ χρησιμεύουν διὰ νὰ γίνεταί, κατόπιν προσκλήσεως, ἡ καταβολὴ τοῦ μισθοῦ<sup>4</sup>.

## ΕΚΛΟΓΗ ΠΡΟΕΔΡΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΠΟΠΤΩΝ

LXVI. Ἀφοῦ συγκροτηθοῦν ὅλα τὰ δικαστήρια, τοποθετοῦνται εἰς τὸ πρῶτον δικαστήριον δύο κληρωτίδες καὶ χάλκινοι κύβοι [δύο εἰδῶν]: οἱ μὲν ἔχουν τὰ χρώματα τῶν δικαστηρίων, οἱ δὲ φέρουν ἀναγεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν ἀρ-

μαζὶ των ἔχουν μείνει εἰς τὰς αἰθούσας τῆς κληρώσεως καὶ ἐπιστρέφουν τὰς πινακίδας εἰς τοὺς μὴ ἐκλεγέντας ὑποψηφίους.

4. Χρησιμώτατον βοήθημα διὰ τὴν κατανόησιν τῶν τελευταίων τούτων κεφαλαίων εἶναι ἡ μελέτη τοῦ M. - G. Colin: Les sept derniers chapitres de l' «Ἀθηναίων Πολιτεία» εἰς τὴν Rev. des Etud. grecques, 1917, σελ. 1-68.

ματα ἐπιγεγραμμένα. Λαχόντες δὲ τῶν θεσμοθετιῶν δύο χω-  
 ρις ἑκατέρων τοὺς κύβους ἐμβάλλουσιν, ὁ μὲν τὰ χρώματα  
 εἰς τὸ ἐν κληρωτήριον, ὁ δὲ τῶν ἀρχῶν τὰ ὀνόματα εἰς τὸ  
 ἕτερον· ἢ δ' ἂν πρώτη λάξη τῶν ἀρχῶν, αὕτη ἀναγορεύεται  
 ὑπὸ τοῦ κήρυκος οὗ χρήσεται τῷ πρώτῳ || λαχόντι δικα-  
 [στηρίῳ, ἢ δὲ δευτέ]ρ[ο] [α τῷ] δευτέρῳ, καὶ ὠ[σαύτως τοῖς  
 ἄλλοις, ἵ]να [μηδ]εμία προειδ[ῆ] τίνοι αὐτῶν χρήσεται], ἀλλ'  
 [οἶο]ν ἂν λάξη ἑκάστ[η], τούτῳ χρήσεται. 2. Ἐπει[ὶ] δ' ἂν  
 ἔλ[θ]ωσιν καὶ ν[ε]νεμημένοι ἐφ' ἑκαστον ὦ[σ]ιν [οἱ δικα]σταί,  
 ἢ ἀρχὴ ἢ [ἐφεστηκυῖα ἐν τ]ῷ δικαστηρίῳ ἑκάστῳ [ἔ]κει ἐξ  
 ἑκάστου τοῦ] κιβωτίου πινάκιον [ἐν, ἵ]να γένωνται δέκα],  
 εἷς ἐξ ἑκάστης τῆς φυ[λῆς, καὶ ταῦτα τὰ πινάκ]ια [εἰς] ἕτε-  
 ρον κενὸν κ[ιβώτιον ἐμβάλλει, καὶ] τού[των ε'] τοὺς πρώ-  
 τους λαχόντας κληροῖ, α' μὲν] ἐπὶ τὸ ὕδωρ, τέταρτος δὲ  
 [ἄλλους ἐπὶ τὰς ψή]φους, [ἵ]να μηδεὶς παρασκευ[άζη]ι τὸν  
 ἐπὶ τὸ ὕδωρ μήτε τοὺς ἐπὶ τὰς ψήφους, μηδὲ γίγνηται περὶ  
 ταῦτα κακούργημα μηδέν. 3. Οἱ δὲ ἀπολαχόντες πέντε παρὰ  
 τούτων ἀπολαμβάνουσι [τὸ π]ρόγ[ραμμα] καθ' ὅτι τὸν μι-  
 σθὸν λ[ήψου]ν[ται] καὶ ὅπου ἕκασται αἱ φυλαὶ ἐν α[ὐτῷ] τῷ  
 δικαστηρίῳ, ἐπειδὴν δικάσωσι[ν, ὅπως] διασιάντες ἕκαστοι  
 κατ' ὀλίγους [λάβ]ωσι καὶ μὴ πολλοὶ εἰς ταῦτ' ἀσυνε-  
 σθέντες ἀλλ[ήλοισ] ἐνοχλῶσιν.

LXVII. Ταῦτα δὲ ποιήσαντες εἰσκαλοῦσι τοὺς ἀγῶνας,  
 ὅταν μὲν τὰ ἴδια δικάζωσι, τοὺς ἰδίους, τῷ ἀριθμῷ δ' [ἐ]ξ  
 ἑκάστων τῶν δικῶν τῶν ἐκ τοῦ νόμου, καὶ δι[ο]μνύ[ουσι]ν  
 οἱ ἀντίδικοι εἰς αὐτὸ τὸ πρῶγμα ἐρεῖν· [ὅταν] δὲ τὰ δημό-  
 σια, τοὺς δημοσίους, καὶ ἐν[α μόνον] ἐκδικάζουσι. 2. Εἰσὶ  
 δὲ κλεψύδραι, αὐλ[ίσκου]ς] ἔχουσαι ἔ[κρου]ς, εἰς ἃς τὸ ὕδωρ

1. Βλ. κατωτέρω κεφ. LXV 2II.

2. Τὸ «τούτων» ὑπονοεῖ τοὺς ἀναφερθέντας ἀνωτέρω § 2, σ. 2  
 προσδρους: «ἢ ἀρχὴ ἢ ἐφεστηκυῖα ἐν τῷ δικαστηρίῳ».

χόντων [προέδρων]. Δύο ἀπὸ τοὺς θεσμοθέτας ἐκλεγέντες διὰ κλήρου ρίπτουν, χωρίζοντες αὐτούς, τοὺς μὲν κύβους μὲ τὰ χρώματα τῶν δικαστηρίων εἰς τὴν μίαν κληρωτίδα, τοὺς δὲ φέροντας τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχόντων εἰς τὴν ἄλλην. Ὁ ἀρχων τοῦ ὀποίου τὸ ὄνομα θὰ ἐξαχθῆ πρώτον ἀπὸ τὴν κληρωτίδα ἐκφωνεῖται ἀπὸ τὸν κήρυκα, ὁ ὀποῖος ἀνακοινώνει ὅτι θὰ προΐσταται τοῦ πρώτου κληρωθέντος δικαστηρίου, ὁ δεύτερος τοῦ δευτέρου καὶ οὕτω καθεξῆς ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους, διὰ νὰ μὴ γνωρίζῃ κανεὶς ἀρχων ἐκ τῶν προτέρων ποίου δικαστηρίου θὰ προεδρεύσῃ, ἀλλὰ νὰ ἀναλάβῃ ἐκεῖνο ποῦ θὰ τοῦ ὀρίσῃ ἡ τύχη. 2. Ἀφοῦ προσέλθουν οἱ δικασταὶ καὶ κατανεμηθοῦν εἰς τὸ κάθε δικαστήριον, ὁ ἀρχων, ὁ ἔχων τὴν προεδρείαν τοῦ δικαστηρίου, σύρει ἀπὸ κάθε κιβώτιον μίαν πινακίδα, ὥστε νὰ ἔχῃ δέκα ὀνόματα, ἕνα ἀπὸ κάθε φυλήν. Αὐτὰς τὰς πινακίδας τὰς τοποθετεῖ εἰς ἄλλο κιβώτιον κενὸν καὶ οἱ πέντε πρώτοι τοὺς ὀποίους κληρώνει ἐπιφορτίζονται: ὁ πρῶτος μὲ τὴν ἐποπτείαν τοῦ ὕδατος τῆς κλεψύδρας, οἱ δὲ τέσσαρες ἄλλοι μὲ τὴν διαλογίην τῶν ψήφων, διὰ νὰ μὴν ἤμπορῇ τοιουτοτρόπως κανεὶς νὰ ἐξαγοράσῃ μῆτε τὸν ἐπόπτην τῆς κλεψύδρας μῆτε τοὺς διαλογεῖς τῶν ψήφων, ὥστε νὰ μὴ διαπράττεται καμμία ἀπάτη ὡς πρὸς τὰς ἐν λόγῳ διατυπώσεις. 3. Οἱ πέντε οἱ μὴ εὐνοηθέντες ἀπὸ τὴν τύχην λαμβάνουν ἀπὸ τοὺς προέδρους τὸν κατάλογον τὸν σχετικὸν μὲ τὴν καταβολὴν τοῦ μισθοῦ καὶ ἀναγράφοντα τὸ μέρος τὸ ὀποῖον θὰ καταλάβουν αἱ φυλαί, μέσα εἰς τὸ ἴδιον τὸ δικαστήριον, μετὰ τὸ πέρας τῆς διαδικασίας, διὰ νὰ τὸ κατέχουν κατὰ μικροὺς ὀμίλους, ἀφοῦ χωρισθοῦν, καὶ νὰ μὴ παρεμποδίζουσιν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον συγκεντρωμένοι εἰς τὸ ἴδιον μέρος.

## ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΔΙΚΩΝ

LXVII. Μετὰ τὴν λήψιν τῶν μέτρων αὐτῶν ἐκφωνοῦν τὰς δίκας: καθ' ἃς ἡμέρας κρίνευν ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις, δίκας ἰδιωτικῆς φύσεως τέσσαρας τὸν ἀριθμὸν, συμφώνως, πρὸς τὸν νόμον, οἱ δὲ ἀντίδικοι ὀρκίζονται καὶ οἱ δύο ὅτι θὰ ὀμιλήσουσιν ἀποκλειστικὰ ἐπὶ τοῦ θέματος: ὁσάκις κρίνουν δημοσίας ὑποθέσεις, δίκας δημοσίου δικαίου, ὁπότε δὲν ἐκδικάζουσιν παρὰ μόνον μίαν. 2. [Εἰς τὸ δικαστήριον] ὑπάρχουν κλεψύδραι ἐφωδιασμέναι μὲ σωλήνας διὰ τὴν ἐκ-



ἐγγέουσι, πρὸς δὲ δεῖ λέγειν τὰς δίκας. Δίδονται <δὲ> δεκά-  
 χους ταῖς ὑπὲρ πεντακισχιλίας, καὶ τρίχους τῷ δ[ευτέρῳ]  
 λόγῳ, ἐπιτάχους δὲ ταῖς μέχρη πεντακισχιλίων καὶ δί-  
 χους, [πεν]τάχους δὲ τα[ῖς] ἐν[τὸς] [ᾧ] καὶ δίχους, ἐξάχους  
 δὲ ταῖς διαδικασίαις, <αῖς> [ὑστ]ερον λόγος οὐκ ἔστιν  
 οὐ]δεί[ς]. 3. 'Ο] δ' ἐ[φ' ὕδ]ωρ [εἰ]λη[χ]ῶς ἐπιλαμβάνει ||  
 τὸν ἀ[ὑ]λίσκον ἐπειδὴν μέλλῃ τινὰ ἢ] νόμον ἢ μαθ[ητρῶν] ἢ  
 τοιοῦτόν τι ὁ γραμμ[ατεὺς ἀναγι]γνώσκειν· ἐπειδὴν δὲ] ἢ  
 [πρὸς] διαμεμετρη[μένην τὴν ἡμέραν] ὁ [ἀγών, τότε] εδὲ οὐκ  
 ἐπιλαμβάνει αὐτόν, ἀλλὰ δίδοται] τὸ [ἴσο]ν ὕδωρ τῷ τε  
 κα[τηγοροῦντι καὶ τῷ ἀπολογ[ουμ]ένῳ.

4. Διαμετ[ρεῖται δὲ πρὸς τὰς ἡμέρας] [το]ῦ Ποσι-  
 δεῶνος [μη]νός ]αρο ... νται  
 χρῶν[ται ]ια [...]τενταῖς  
 τα κλι[ ]ἀπ[ο]...[...]ασιν οἱ  
 δι[κ]ασ[ταί ]ολ...[...]εῖς δν ἔ·  
 καστοι λ[ ]τε...[...]γὰρ ἔσ-  
 πειδον [ ]πει[...]ρος ἐξω·  
 θεῖν τοὺς [ ]λει ..ν ὕδωρ  
 λαμβ[αν ]εἰ[σιν] ὁ] μὲν ἕτε-  
 ρος τοῖς δ[ι]ώκουσιν, ὁ δὲ ἕτερος] τοῖ[ς] φ[ε]ύγου[σιν].

5. Ἐν δὲ τοῖς ]ατο [...] ἐξεῖλε  
 τῷ διαψη[φισμῶ ]ω. Δι[αιω]εῖται δ' [ἡ ἡμ]έ[ρ]α  
 ἐπὶ τοῖς ἀγώ[νω]ν ὅ]σοις πρόσ-  
 εστι δεσμ[ὸς ἢ θάνατος ἢ φυγή ἢ ἀτ]ιμῖα ἢ· δήμενσις  
 χρημάτ[ω]ν μ[οις] [ὁ] τι χρῆ παθεῖν  
 ἢ ἀποτεῖ[σαι].

LXVIII. Τὰ δὲ πολλὰ τῶν δικαστηρίων  
 ἐστὶ φ[α'] ]σο...[...]ασιν· ὅταν  
 δὲ δέ[η] τὰς . . . . . γραφ[ὰς] εἰς ἄ]ει]σαγαγεῖν,  
 συν[έ]ρχεται β' δικαστή]ρια εἰς τὴν ἡλιαίαν.

Τά. [ ]κνα[.]. εἰς φ' καὶ ᾧ,  
 τρία [δικαστή]ρια. 2. Ψῆφοι δὲ εἰσιν χαλκαῖ, ἀλίσκον

ροήν. Χύνουν μέσα εις αὐτὰς νερό, τοῦ ὁποίου ἡ ποσότης καθορίζει τὴν διάρκειαν τῶν ἀγορεύσεων. Παραχωροῦνται δέκα χόες<sup>1</sup> εἰς τὰς ἄνω τῶν πέντε χιλιάδων δραχμῶν ὑποθέσεις καὶ τρεῖς διὰ τὴν δευτερολογίαν· ἑπτὰ χόες διὰ τὰς μέχρι πέντε χιλιάδων δραχμῶν καὶ δύο διὰ τὴν δευτερολογίαν· πέντε χόες διὰ τὰς μέχρι χιλίων δραχμῶν καὶ δύο διὰ τὴν δευτερολογίαν· ἕξ χόες διὰ τὰς μεταξύ συναπαιτητῶν διαμρισθητήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ποτὲ δὲν γίνεται δευτερολογία. 3. Ὁ δικαστὴς ὁ ἐπιβλέπων τὴν κλεψύδραν κλείει τὸν σωλῆνα, ὡσάκις ὁ γραμματεὺς πρόκειται νὰ ἀναγνώσῃ κανένα νόμον, καμμίαν κατάθεσιν ἢ ἄλλο παρόμοιον κείμενον. Ὅταν ὁμοῦς πρόκειται περὶ δίκης διαρκούσης καθ' ἑλὴν τὴν ὑποδιηρημένην εἰς πολλὰ μέρη ἡμέραν, τότε δὲν κλείει τὸν σωλῆνα· ἀλλὰ παρέχεται ἴση ποσότης ὕδατος διὰ τὸν ἐνάγοντα καὶ διὰ τὸν ἀπολογούμενον<sup>2</sup>. 4. Αἱ ὥραι τῆς ἡμέρας ὑπολογίζονται ἀνάλογα μὲ τὰς ἡμέρας τοῦ μηνὸς Ποσειδεῶνος<sup>3</sup>.

5. . . . . Ἡ ἡμέρα διαιρεῖται [εἰς τρία μέρη] . . . . .  
 ἔλας τὰς δίκας ὅσας συνεπάγονται φυλάκισιν, θάνατον, ἐξορίαν, στέρησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἢ δήμευσιν τῆς περιουσίας.

#### ΨΗΦΟΦΟΡΙΑ

LXVIII. Τὰ πλείστα τῶν δικαστηρίων περιλαμβάνουν 501 δικαστάς. Διὰ τὰς δημοσίας ὑποθέσεις . . . αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ ἀχθοῦν ἐνώπιον [1000 δικαστῶν], συνέρχονται [δύο δικαστήρια] εἰς τὴν Ἑλιαίαν: [δι' ὅσας πρέπει νὰ ἀχθοῦν] ἐνώπιον 1500 δικαστῶν, συνέρχονται τρία [δικαστή-

1. 1 χόος (ἢ χοεύς) = 3,24 λίτρ., τὸ  $\frac{1}{12}$  τοῦ «μετρητοῦ», 16 κοτύλαι.

2. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι τόσον ἡ κατηγορία ὅσον καὶ ἡ υπεράσπισις, μὲ τὸ νὰ γνωρίζουν τὸν διατεθιστόμενον δι' αὐτὰς χρόνον, κανονίζουσι ἐκ τῶν προτέρων πόσον θὰ διαρκέσῃ ἡ ἐξέτασις τῶν μαρτύρων, πόσον ἢ ἀνάγκη τις τῶν κειμένων, πόσον ἢ διαλογικὴ συζήτησις τῶν διαδίκων, καὶ πόσον, τέλος, αἱ ἀγορεύσεις τῶν συνηγῶρων.

3. Ὁ Ποσειδεῶν, ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸν ἰδικόν μας Δεκέμβριον, ἔχει τὰς βραχυτέρας ἡμέρας τοῦ ἔτους.

ἔχουσαι ἐν τῷ μέσῳ, αἱ μὲν ἡμίσειαι τετροπημέναι, αἱ δὲ ἡμίσειαι πλήρεις· οἱ δὲ λαχόντες ἐπὶ τὰς ψήφους, ἐπειδὴν εἰρημένοι ὦσιν οἱ λόγοι, παραδιδόασιν ἑκάστῳ τῶν δικαστῶν δύο ψήφους, τετροπημένῃ καὶ πλήρῃ, φανερὰς ὄραν τοῖς ἀντιδίκοις, ἵνα μήτε πλήρεις μήτε τετροπημένας ἀμφοτέρας λαμβάνωσι. [Ἦ δὲ ταύτην τὴν ἀρχὴν] εἰληχῶς ἀπολα[μβάνει τὰ σύμβολα, ἀνθ'] ὦ[ν] εἰς ἕκαστος ψηφίζ[όμενος λαμβάνει σύμβολο]ν χαλκοῦν || [μετὰ] τοῦ γ (ἀποδιδούς γὰρ γ' λαμβάνει), ἵνα ψηφίζονται πάντες· οὐ γὰρ ἔστι λαβεῖν σύμβολον [οὐδεν]ἰ ἐὰν μὴ ψηφίζηται. 3. Εἰσὶ δὲ ἀμφορεῖς δύο κείμενοι ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ὁ μὲν χαλκοῦς, ὁ δὲ ξύλινος, διαιρετοὶ ὅπως μὴ λ[άθ]ῃ ὑποβάλλων [τις ψή]φους, εἰς οὓς ψηφίζονται οἱ δικασταί, ὁ μὲν χαλκοῦς κύριος, ὁ δὲ ξύλινος ἄκυρος, ἔχων ὁ χαλκοῦς ἐπίθημα διεργρημένον ὥστ' αὐτὴν μόνην χωρεῖν τὴν ψήφον, ἵνα μὴ δύο ὁ αὐτὸς [ἐμβάλλ]ῃ. 4. Ἐπειδὴν δὲ διαψηφίζεσθαι μέλλωσιν οἱ δικασταί, ὁ κῆρυξ ἀγορεύει πρόωτον, ἃν ἐπισκή[πτω]νται οἱ ἀντίδικοι ταῖς μαρτυρίαις· οὐ γὰρ [ἔστιν] ἐπισκήψασθαι ὅταν ἄρξωνται διαψηφίζεσθαι. Ἐπειτα πάλιν ἀνακηρύττει· «ἡ τετροπημένη τοῦ πρότερον λέγοντος, ἡ δὲ πλήρης τοῦ ὕστερον λέγοντος». Ὁ δὲ δικαστὴς λα[βὼν] ἄμα] ἐκ τοῦ λυχνείου τὰς ψήφους, πιέζων τὸν [αὐλίσκο]ν τῆς ψήφου καὶ οὐ δεικνύων τοῖς ἀγωνιζομένοις οὔτε τὸ τετροπημένον οὔτε τὸ πλήρες, ἐμβάλλει τὴν μὲν κυρίαν εἰς τὸν χαλκοῦν ἀμφορέα, τὴν δὲ ἄκυρον εἰς τὸν ξύλινον.

LXIX. Πάντες δ' ἐπειδὴν ὦσι διε[ψηφισ]μένοι, λαβόντες οἱ ὑπερέται τὸν ἀμφορέα τὸν κύριον ἐξεροῶσιν ἐπὶ ἄβακα τρουπήματα ἔχοντα ὅσαιπερ εἰσὶν αἱ ψήφοι, καὶ ταῦτα

1. Ἀπεικονίσεις τοιούτων ψηφοδελτίων ἡμπορεῖ νὰ ἰδῆ κανεὶς εἰς τὴν «Ἀθηνᾶν» τῶν Γκόου - Ρενάκ, ἑλλ. μετάφρ. Κ. Ἐλευθερουδάκη, σ. 176 (Ἀθῆναι, 1930).

2. Ταῦτα εἶναι διάφορα τῶν ἀναφερομένων ἄνωτέρω, κεφ. LXV 2.

ρια]. 2. Τὰ ψηφοδέλτια εἶναι χάλκινα φέροντα στέλεχος εἰς τὸ μέσον· τὰ μισὰ ἐξ αὐτῶν εἶναι διάτρητα καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἀκέραια <sup>1</sup>. Ἀφοῦ τελειώσῃ ἡ διαδικασία, οἱ ἐπιφορτισμένοι μὲ τὴν διαλογὴν τῶν ψήφων παραδίδουν εἰς κάθε δικαστὴν δύο ψηφοδέλτια, ἓνα διάτρητον καὶ ἓνα ἀκέραιον, φανερὰ ἐνώπιον τῶν διαδίκων, διὰ νὰ μὴ λάθῃ κανεὶς οὔτε δύο ψηφοδέλτια διάτρητα οὔτε δύο ἀκέραια. Κατόπιν ὁ ἐντεταλμένος μὲ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτὴν λαμβάνει ὀπίσω τὰ «σύμβολα»· εἰς ἀντάλλαγμα, καθ' ἣν στιγμὴν ψηφίζει, κάθε δικαστὴς λαμβάνει ἓνα ὀρειχάλκινον «σύμβολον» <sup>2</sup> σημειωμένον μὲ ἓνα Γ (τὸ ὁποῖον θὰ παραδώσῃ διὰ νὰ λάθῃ τοὺς τρεῖς ὀβολοὺς), καὶ τοῦτο διὰ νὰ συμμετέχουν ὅλοι εἰς τὴν ψηφοφορίαν· διότι κανεὶς δὲν ἤμπορεῖ νὰ πάρῃ αὐτὸ τὸ «σύμβολον» ἐὰν δὲν ψηφίσῃ. 3. Εἰς τὸ δικαστήριον εἶναι τοποθετημένοι καὶ δύο ἀμφορεῖς, ὁ ἓνας ὀρειχάλκινος, ὁ ἄλλος ξύλινος, οἱ ὁποῖοι ἤμποροῦν νὰ χωρισθοῦν μεταξύ των, διὰ νὰ μὴ βάλῃ κανεὶς ἐκεῖ ψηφοδέλτια ἀπαράτηρητος. Μέσα εἰς τοὺς ἀμφορεῖς αὐτοὺς ψηφίζουν οἱ δικασταί· ὁ ὀρειχάλκινος εἶναι ὁ περιέχων τὴν ἀπόφασιν, ὁ ξύλινος εἶναι ἄκυρος. Ἡ ὀρειχαλκίνη ὑδρία ἔχει ἓνα σκέπασμα, τοῦ ὁποῖου ἡ σχισμὴ δὲν χωρεῖ παρά ἓνα μόνον ψηφοδέλτιον, διὰ νὰ μὴν ἤμπορῃ ὁ ἴδιος δικαστὴς νὰ ρίψῃ δύο. 4. Ὅταν πρόκειται νὰ κάμουν οἱ δικασταὶ ψηφοφορίαν, ὁ κήρυξ διαλαλεῖ πρῶτον ἐρωτῶν ἐὰν οἱ διάδικοι θέλουν νὰ ἀντικρούσουν τὰς καταθέσεις τῶν μαρτύρων· διότι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γίνῃ τοῦτο ὅταν θὰ ἀρχίσῃ ἡ ψηφοφορία. Κατόπιν, λαμβάνων ἐκ νέου τὸν λόγον, διαλαλεῖ: «τὸ διάτρητον ψηφοδέλτιον εἶναι διὰ τὸν πρῶτον ἀγορεύσαντα, τὸ ἀκέραιον διὰ τὸν κατόπιν ἀγορεύσαντα», Ὁ δικαστὴς, λαμβάνων συγχρόνως τὰ δύο ψηφοδέλτια τοῦ ἀπὸ τὸ στέλεχος καὶ πιέζων τὰ δύο ἄκρα τοῦ στελέχους, χωρὶς νὰ ἀφήσῃ νὰ ἴδωῦν οἱ διάδικοι οὔτε τὸ διάτρητον μέρος οὔτε τὸ ἀκέραιον, ρίπτει τὴν μὲν ἐγκυρον ψήφον εἰς τὴν ὀρειχαλκίνην ὑδρίαν, τὴν δὲ ἄκυρον εἰς τὴν ξυλίνην.

#### ΔΙΑΛΟΓΗ ΤΩΝ ΨΗΦΩΝ ΚΑΙ ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΟΙΝΗΣ

LXIX. Ἀφοῦ ψηφίσουν ὅλοι οἱ δικασταί, οἱ κλητῆρες λαμβάνουν τὸν ἀμφορέα μὲ τὰς ἐγκύρους ψήφους καὶ τὸν ἀδείαζον ἐπάνω εἰς ἓνα τραπέζι ἔχον τόσας ὀπάς ὅσαι εἶναι

ὀ[πως] αἱ κύρ<ιαι προ>κείμεναι εὐαρίθμητοι ὧσιν, καὶ  
 τὰ τρυπητὰ καὶ τὰ πλήρη, δῆλα τοῖς ἀντιδίκοις. Οἱ δὲ ἐπὶ  
 τὰς ψήφους εἰληχότες δια[ριθμοῦσιν] αὐτὰς ἐπὶ τοῦ ἄβα-  
 κος, [χωρὶς] μὲν τὰς πλήρεις, χωρὶς δὲ τὰς τετρυπημένας,  
 καὶ ἀναγορεύει ὁ κῆρυξ τὸν [ἀριθ]μὸν τῶν ψήφων, τοῦ  
 μὲν διώκοντος τὰς τετρυπημένας, τοῦ δὲ φεύγοντος τὰς πλή-  
 ρεις· ὁποτέρῳ δ' ἂν πλείων γένηται, οὗτος νικᾷ, ἂν δὲ ἴσαι,  
 ὁ φεύγων. 2. Ἐπειτα πά || λιν τιμῶσι, ἂν δέη τιμῆσαι, τὸν  
 αὐτὸν τρόπον ψηφίζόμενοι, τὸ μὲν σύμβολον ἀποδιδόντες,  
 βακτηρίαν δὲ πάλιν παραλαμβάνοντες. Ἡ δὲ τίμησίς ἐστιν  
 πρὸς ἡμίχουν ὕδατος ἑκατέρῳ. Ἐπειδὴν δὲ αὐτοῖς ἢ δεδι-  
 κασμένα τὰ ἐκ τῶν νόμων, ἀπολαμβάνουσιν τὸν μισθὸν ἐν  
 τῷ μέρει οὗ ἕλαχον ἕκαστοι.

---

καὶ αἱ ψήφοι, κατὰ τρόπον ὥστε τὰ ἔγκυρα ψηφοδέλτια, τοποθετούμενα πρῶτα, νὰ μετροῦνται εὐκόλως, καὶ τὰ στελέχη, διάτρητα καὶ ἀκεραία, νὰ εἶναι φανερά εἰς τοὺς ἀντιδίκους. Οἱ δὲ ἐκλεγέντες διὰ τὴν διαλογὴν τῶν ψήφων τὰς καταμετροῦν ἐπάνω εἰς τὸ τραπέζι, θέτοντες χωριστὰ τὰς διατρήτους καὶ χωριστὰ τὰς ἀκεραίας, καὶ ὁ κήρυξ ἐκφωνεῖ τὸν ἀριθμὸν τῶν ψήφων, τὰς διατρήτους διὰ λογαριασμὸν τοῦ ἐνάγοντος καὶ τὰς ἀκεραίας τοῦ ἐναγομένου. Ὅποιος ἀπὸ τοὺς ἀντιδίκους συγκεντρώσῃ τὸν μεγαλύτερον ἀριθμὸν ψήφων, αὐτὸς κερδίζει τὴν δίκην· ἂν ὅμως εἶναι ἑκατέρωθεν ἴσαι, ὁ κατηγορούμενος. 2. Κατόπιν εἰ δικασταὶ προβαίνουν πάλιν, ἐὰν εἶναι ἀνάγκη, εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς ποινῆς· ψηφίζουσι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐπιστρέφοντες τὸ [ὄρειχάλκινον] «σύμβολον» καὶ λαμβάνοντες ὀπίσω τὴν ράβδον των. Ὁ χρόνος ὁ παρεχόμενος εἰς ἕκαστον ἐκ τῶν διαδίκων δι' ἀγόρευσιν ἐπὶ τοῦ καθορισμοῦ τῆς ποινῆς εἶναι μισὸς χρόνος. Ἀφοῦ τελειώσουσι τὴν ἐκδίκασιν τῶν ἐπιβαλλομένων εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν νόμων ὑποθέσεων, οἱ δικασταὶ λαμβάνουσι τὸν μισθόν, ἕκαστος εἰς τὴν ὁμάδα ἢ ὁποῖα τοῦ ὀρίσθη διὰ κλήρου.

---

## ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΤΟΥ Α΄ ΜΕΡΟΥΣ

### 1.

Ἀπόλλων πατρῶος· ὁ Πύθιος. Προσηγορία τίς ἐστὶ τοῦ θεοῦ πολλῶν καὶ ἄλλων οὐσῶν. Τὸν δὲ Ἀπόλλωνα κοινῶς πατρῶον τιμῶσιν Ἀθηνοῖσι ἀπὸ Ἰωνος· τούτου γὰρ <συν>οικήσαντος τὴν Ἀιτικήν, ὡς Ἀριστοτέλης φησί, τοὺς Ἀθηναίους Ἰωνας κληθῆναι καὶ Ἀπόλλω πατρῶον αὐτοῖς ὀνομασθῆναι.

### 2.

Ὅτι δὲ πρῶτος ἀπέκλινε [Θησεὺς] πρὸς τὸν ὄχλον, ὡς Ἀριστοτέλης φησὶν, καὶ ἀφῆκε τὸ μοναρχεῖν ἔοικε μαρτυρεῖν καὶ Ὅμηρος ἐν Νεῶν Καταλόγῳ, μόνους Ἀθηναίους δῆμον προσαγορεύσας.

### 3.

Γεννῆται· πάλαι τὸ τῶν Ἀθηναίων πλῆθος, πρὶν ἢ Κλεισθένη διοικήσασθαι τὰ περὶ τὰς φυλάς, διήρητο εἰς γεωργοὺς καὶ δημιουργοὺς. Καὶ φυλαὶ τούτων ἦσαν δ', τῶν δὲ φυλῶν ἐκάστη μοῖρας εἶχε γ', ἅς φαίρας καὶ τριτύας ἐκάλουν. Τούτων δὲ ἐκάστη συνειστήκει ἐκ τριάκοντα γενῶν, καὶ γένος ἕκαστον ἄνδρας εἶχε τριάκοντα τοὺς εἰς τὰ γένη τεταγμένους, οἵτινες γεννῆται ἐκαλοῦντο, <ἐξ> ὧν αἱ ἱερωσύναι <αἱ> ἐκάστοις προσήκουσαι ἐκληροῦντο, οἶον Εὐμολπίδαι καὶ Κήρυκες καὶ Ἐτεοβουτάδαι, ὡς ἱστορεῖ ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ Ἀριστοτέλης λέγων οὕτως· «φυλάς δὲ αὐτῶν συννεμεθῆσθαι δ', ἀπομιμησαμένων τὰς ἐν τοῖς ἐνιαυτοῖς ὥρας, ἐκάστην δὲ διηρηθῆσθαι εἰς τρία μέρη τῶν φυλῶν, ὅπως γένηται τὰ πάντα δώδεκα

## ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΤΟΥ Α΄ ΜΕΡΟΥΣ

### 1.

Ἀπόλλων ὁ Πατρῶος : ὁ θεὸς τῆς Πυθοῦς (τῶν Δελφῶν).  
Εἶναι μία ὀνομασία τοῦ θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἔχει καὶ ἄλλας πολ-  
λάς. Ὁ Ἀπόλλων τιμᾶται ὡς θεὸς πατρογονικὸς ὑπὸ τοῦ  
συνόλου τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰωνοῦ διότι  
ἀφ' οὗτοῦ αὐτὸς συνήνωσε τὴν Ἀττικὴν εἰς ἓνα κράτος, καθὼς  
ἀναφέρει ὁ Ἀριστοτέλης, ἀπὸ τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεκλήθη-  
σαν Ἰωνες καὶ ὁ Ἀπόλλων ὠνομάσθη Πατρογονικός.

(Ἀρποκρατίων, εἰς λ. Ἀπόλλων πατρῶος)

### 2.

Ὅτι ὁ Θησεὺς ὑπῆρξε ὁ πρῶτος ποὺ ἐπῆγε μὲ τὸ πλή-  
θος, καθὼς ἀναφέρει ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ ἐγκατέλειψε τὴν  
μοναρχίαν, περὶ τοῦτου φαίνεται ὅτι μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ὅμη-  
ρος εἰς τὸν «Κατάλογον τῶν πλοίων» (Ἰλιάς, Β, 547), ὁ  
ὁποῖος μόνον τοὺς Ἀθηναίους ὀνομάζει δῆμον.

(Πλούταρχος, Θησεύς, XXV)

### 3.

Γεννηταί : Ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς ἄλλοτε, πρὸ τοῦ ὁ Κλει-  
σθένης διοργάνωσιν τὰς φυλάς, ἦτο διηρημένος εἰς γεωργοὺς  
καὶ τεχνίτας. Ἀπετέλουν τέσσαρας φυλάς καὶ κάθε φυλὴ  
ἀπηρτίζετο ἀπὸ τρία μέρη, τὰ ὁποῖα ὠνομάζαν «φατρίας»  
καὶ τριττύας. Καθεμία ἀπὸ αὐτὰς ἦτο συγκροτημένη ἀπὸ  
τριάκοντα γένη καὶ κάθε γένος περιεῖχε τριάκοντα ἀν-  
δρας ἀπαρτίζοντας ἓνα γένος, οἱ ὁποῖοι ἐκαλοῦντο γεννη-  
ται καὶ μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐμοιράζοντο διὰ κλήρου τὰ ἱε-  
ρατικὰ ἀξιώματα τὰ περιερχόμενα εἰς ἕκαστον γένος, ὅπως  
ἔσα ἀναλαμβάνουν οἱ Εὐμολπίδαι, οἱ Κήρυκες καὶ οἱ Ἐτεο-  
βουτάδαι, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὴν «Ἀθη-  
ναίων Πολιτείαν» τοῦ λέγων τὰ ἑξῆς : «Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν  
κατανεμηθῆ εἰς τέσσαρας φυλάς, ἀπομιμηθέντες εἰς τοῦτο  
τὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους. Κάθε φυλὴ ἦτο διηρημένη εἰς τρία  
μέρη, διὰ τὰ συμποσοῦνται ὅλα τὰ μέρη εἰς δώδεκα, ὅπως



μέρη, καθάπερ οί μῆνες εἰς τὸν ἐνιαυτόν, καλεῖσθαι ὑε αὐτὰ τριτιῦς καὶ φατρίας. Εἰς δὲ τὴν φατρίαν τριάκοντα γένη διακεκοσμησθαι, καθάπερ αἱ ἡμέραι εἰς τὸν μῆνα, τὸ δὲ γένος εἶναι τριάκοντα ἀνδρῶν».

## 4.

Ἄριστοτέλης φησὶ τοῦ ὄλου πλήθους διηρημένου Ἀθήνησιν εἰς τε τοὺς γεωργοὺς καὶ δημιουργοὺς φυλὰς αὐτῶν εἶναι τέσσαρας, τῶν δὲ φυλῶν ἐκάστης μοίρας εἶναι τρεῖς, ἃς τριτιῦς τε καλοῦσι καὶ φατρίας· ἐκάστης δὲ τούτων τριάκοντα εἶναι γένη, τὸ δὲ γένος ἐκ τριάκοντα ἕκαστον ἀνδρῶν συνεσιάναι· τούτους δὴ τοὺς εἰς τὰ γένη τεταγμένους γεννήτας καλοῦσι.

## 5.

Τριτιῦς ἐστὶ τὸ τρίτον μέρος τῆς φυλῆς· αὕτη γὰρ διήρηται εἰς τρία μέρη, τριτιῦς καὶ ἔθνη καὶ φατρίας, ὡς φησὶν Ἄριστοτέλης ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ.

## 6.

Ἄριστοτέλης ἱστορεῖ ὅτι ἑλθὼν Θησεὺς εἰς Σκῦρον ἐπὶ κατασκοπὴν εἰκότως διὰ τὴν Αἰγέως συγγένειαν ἐτελεύτησεν ὠσθεὶς κατὰ πετρῶν, φοβηθέντος τοῦ Λυκομήδους τοῦ βασιλεύοντος <μὴ σφετερίσῃται τὴν νῆσον>. Ἀθηναῖοι δὲ μετὰ τὰ Μηδικὰ κατὰ μαντείαν ἀνελόντες τὰ ὀσιᾶ αὐτοῦ ἔθαψαν.

καὶ οἱ μῆνες εἰς τὸ ἔτος· ἐκαλοῦντο δὲ ταῦτα τριτῦες καὶ φατρίαι. Εἰς κάθε φατρίαν ἦσαν τεταγμένα τριάκοντα γένη, ὅπως αἱ ἡμέραι εἰς τὸν μῆνα, καὶ κάθε γένος ἀπετελεῖτο ἀπὸ τριάκοντα ἀνδρας».

(*Πατμιακὸν Λεξικόν*, ἐκδ. Σακκελιωνος, εἰς λ. γεννήται)

## 4.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρει ὅτι τὸ σύνολον τῶν Ἀθηναίων ἦτο διηρημένον εἰς γεωργούς καὶ εἰς τεχνίτας, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τέσσαρας φυλάς. Καθεμία φυλὴ ἀπηρτίζετο ἀπὸ τρία μέρη, τὰ ὅποια ὠνόμαζαν τριτῦας καὶ φατρίας· καθεμία ἀπὸ τὰς ὑποδιαιρέσεις αὐτὰς περιελάμβανε τριάκοντα γένη, τὰ δὲ γένη συνέκειτο ἀπὸ τριάκοντα ἀνδρας τὸ καθένα. Τούτους ἄκριθῶς τοὺς ἀνδρας τοὺς περιλαμβανομένους εἰς τὰ γένη τοὺς ὠνόμαζαν γεννήτας.

(Σχόλια εἰς τὸν Ἀξιόχον τοῦ Πλάτωνος 371 D)

## 5.

Τριτῦς εἶναι τὸ τρίτον τῆς φυλῆς· διότι κάθε φυλὴ εἶναι διηρημένη εἰς τρία μέρη, ὀνομαζόμενα τριτῦς, ἔθνη καὶ φατρίας, καθὼς ἀναφέρει ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὴν «Ἀθηναίων Πολιτείαν» του.

(Ἀρποκρατίων, εἰς λ. τριτῦς)

## 6.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἱστορεῖ ὅτι ὁ Θησεύς, μεταδὰς εἰς τὴν Σικῦρον δι' ἀναγνώρισιν πιθανῶς ἐξ αἰτίας τῆς συγγενείας τοῦ Αἰγέως [μὲ τὸν Λυκομήδην], ἐφονεύθη κρημνισθεὶς ἀπὸ τοὺς βράχους ἀπὸ τὸν Λυκομήδην τὸν βασιλέα, ὁ ὅποιος ἐφοδῆθη μήπως τοῦ ἀρπάξῃ τὸ νησί. Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους μετέφεραν ἀπὸ ἐκεῖ καθ' ὑπόδειξιν τοῦ μαντείου τὰ ὄστα του καὶ τὰ ἔθαιαν (εἰς τὴν Ἀττικὴν).

(Σχόλια εἰς τὸν Ἰππόλυτον τοῦ Εὐριπίδου τοῦ Βατικανοῦ κώδικος).

ΕΠΙΤΟΜΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΔΟΥ  
ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

1. Ἀθηναῖοι τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς ἐχρῶντο βασιλείᾳ· συνοικῆσαντος δὲ Ἴωνος αὐτοὺς τότε πρῶτον Ἴωνες ἐκλήθησαν· Πανδίων δὲ βασιλεύσας μετὰ Ἐρεχθέα διένειμε τὴν ἀρχὴν τοῖς υἱοῖς. Καὶ διετέλουν οὗτοι στασιάζοντες.

Θησεὺς δὲ ἐκήρυσσε καὶ συνεβίβασε τούτους ἐπ' ἴση καὶ ὁμοίᾳ [μοίρᾳ].

Οὗτος ἐλθὼν εἰς Σκῦρον ἐτελεύτησεν ὠσθεὶς κατὰ πετρῶν ὑπὸ Λυκομήδους, φοβηθέντος μὴ σφετερισθαι τὴν νῆσον. Ἀθηναῖοι δὲ ὕστερον μετὰ τὰ Μηδικὰ μετεκόμισαν αὐτοῦ τὰ ὄσιᾶ.

Ἀπὸ δὲ Κοδριδῶν οὐκέτι βασιλεῖς ἤρρουντο διὰ τὸ δοκεῖν τρυφᾶν καὶ μαλακοὺς γεγονέναι. Ἴππομένης δὲ εἰς τῶν Κοδριδῶν βουλόμενος ἀπώσασθαι τὴν διαβολὴν, λαβὼν ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Λειμώνῃ μοιχόν, ἐκείνον μὲν ἀνεῖλεν ὑποζεύξας [μετὰ τῆς θυγατρὸς] τῷ ἄρματι, τὴν δὲ ἔπιπρω συνέκλεισεν ἕως <ἄν> ἀπόληται.

2. Τοὺς μετὰ Κύλωνος διὰ τὴν τυραννίδα ἐπὶ τὸν βωμόν τῆς θεοῦ πεφευγότας οἱ περὶ Μεγακλέα ἀπέκτειναν. Καὶ τοὺς δράσαντας ὡς ἐναγεῖς ἤλαυνον (I).

3. Σόλων νομοθετῶν Ἀθηναίοις καὶ χρεῶν ἀποκοπὰς ἐποίησε, τὴν σεισάχθειαν καλουμένην (VI 1).

Ὡς δ' ἐνώχλουν αὐτῷ τινες περὶ τῶν νόμων ἀπεδήμησεν εἰς Αἴγυπτον (XI 1).

1. Ἡ Ἐπιτομὴ αὕτη τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας», διασωθεῖσα μέχρις ἡμῶν ἀπὸ χειρόγραφου τοῦ 8ου αἰῶνος, δὲν ἔχει διευκρινισθῆ ἀκόμη ἀπὸ τοὺς φιλολόγους, εἰάν ἀνήκῃ εἰς τὸν Ἡρακλείδην τὸν Ποντικόν ἢ τὸν Δέμβιον ἢ εἰάν ἀποτελῇ περίληψιν ληφθεῖσαν ἀπὸ σχετικῶν ἐκτενέστερον ἔργον ἐκείνων.

2. Βλ. *Δίσιχτην*, κατὰ Τιμάριου 182.

ΕΠΙΤΟΜΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΔΟΥ<sup>1</sup>  
ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

1. Οἱ Ἀθηναῖοι κατ' ἀρχὰς εἶχαν βασιλείαν. Ἀφ' οὗτου δὲ ὁ Ἴων τοὺς ἐσυγκέντρωσε εἰς ἓνα κράτος, ἀπὸ τότε ὠνομάσθησαν διὰ πρώτην φοράν Ἴωνες.

ἘΟ Πανδίων, ὁ ὁποῖος ἐβασίλευσε μετὰ τὸν Ἐρεχθέα, ἐμοίρασε τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς υἱοὺς του. Ἀλλὰ (οἱ Ἀθηναῖοι) δὲν ἔπαυσαν νὰ ἔχουν ἐσωτερικὰ ἔριδας.

ἘΟ Θησεὺς ἔκαμε μίαν προκήρυξιν καὶ ἐσυγκέντρωσε τοὺς Ἀθηναίους παραχωρῶν εἰς αὐτοὺς ἴσα δικαιώματα.

Μεταδὸς ὁ ἴδιος εἰς τὴν Σκύρον ἐφονεύθη κρημνισθεὶς ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν βράχων ὑπὸ τοῦ Λυκομήδους, ὁ ὁποῖος ἐφοβεῖτο μήπως ὁ Θησεὺς τοῦ ἀρπάξῃ το νησί. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀργότερα, μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, μετέφεραν τὰ ὄσα του (εἰς τὴν Ἀττικὴν).

Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐξέλεγαν πλέον βασιλεῖς μετὰ τῶν ἀπογόνων τοῦ Κόδρου, διότι ἐθεώρουν αὐτοὺς φίλους τῆς πολυτελείας καὶ τῆς μαλθακότητος. Ἐνας δὲμος ἀπὸ τοὺς Κοδρίδας<sup>2</sup>, ὁ Ἴππομένης, θέλων νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του τὴν συκοφαντίαν αὐτὴν, δταν συνέλαβε τὴν θυγατέρα του Λειμώνην μὲ τὸν ἐραστήν της, ἐκείνον τὸν ἐφόνευσε μὲ τὸ νὰ τὸν ζεύξῃ κάτω ἀπὸ τὸ ἄρμα του, ἐνῶ τὴν θυγατέρα του τὴν ἔκλεισε μαζί μὲ ἓνα ἄλογο ἕως δτου ἀπέθανε.

2. Τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Κύλωνος, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὸ φιλοτυραννικόν των πραξικόπημα κατέφυγαν εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἀθηνᾶς, τοὺς ἐφόνευσαν οἱ σύντροφοι τοῦ Μεγακλέους. Τοὺς δράστας τοῦ φόνου (οἱ Ἀθηναῖοι) τοὺς ἐξώρισαν ὡς ἱεροσύλους (I).

3. ἘΟ Σόλων ἐθέσπισε νόμους διὰ τοὺς Ἀθηναίους καὶ εἰσήγαγε τὴν κατάργησιν τῶν χρεῶν, τὴν ὀνομαζομένην σεισάχθειαν (VI 1).

Καὶ ἐπειδὴ μερικοὶ τὸν ἐνωχλοῦσαν μὲ τὸ ζήτημα τῶν νόμων ἀνεχώρησε διὰ τὴν Αἴγυπτον (XI 1).

4. Πεισίστρατος τριάκοντα καὶ τρία ἔτη τυραννήσας γη-  
ράσας ἀπέθανε (XVII 1).

Ἰππαρχος ὁ υἱὸς Πεισιστράτου παιδιώδης ἦν καὶ ἔρω-  
τικὸς καὶ φιλόμουσος, Θέσσαλος δὲ νεώτερος καὶ θρασοῦς  
(XVIII 1-2).

Τοῦτον τυραννοῦντα μὴ δυνηθέντες ἀνελεῖν Ἰππαρχον  
ἀπέκτειναν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ (XVIII 3).

Ἰππίας δὲ πικρότατα ἐτυράννει (XIX 1).

Καὶ τὸν περὶ ὄστρακισμοῦ νόμον εἰσηγήσατο, ὃς ἐτέθη  
διὰ τοὺς τυραννῶντας. Καὶ ἄλλοι τε ὠστρακίσθησαν καὶ  
Ξάνθιππος καὶ Ἀριστείδης (XXII).

5. Θεμιστοκλῆς καὶ Ἀριστείδης (XXIII 2).

Καὶ ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλή πολλὰ ἐδύνατο (XXIII 1)

6. Ἐφιάλης... (XXV).

<Κίμων> τοὺς ἰδίους ἀγροὺς ὀπωρίζειν παρεῖχε τοῖς  
βουλομένοις, ἐξ ὧν πολλοὺς ἐδείπνιζε (XXVII 3).

7. Κλέων παραλαβὼν διέφθειρε τὸ πολίτευμα (XXVIII 3)

Καὶ ἔτι μᾶλλον οἱ μετ' αὐτόν, οἱ πάντα ἀνομίας ἐνέ-  
πλησαν καὶ ἀνεῖλον οὐκ ἐλάσσους χιλίων φ' (XXXV 4).

Τούτων δὲ καταλυθέντων Θρασύβουλος καὶ Ῥίνων προ-  
ειστήκεσαν, ὃς ἦν ἀνὴρ καλὸς καὶ ἀγαθός... (XXXVIII).

8. Καὶ τῶν ὁδῶν ἐπιμελοῦνται ὅπως μὴ τινες κατοικο-  
δομῶσιν αὐτὰς ἢ δρυφάκτους ὑπερτείνωσιν (L 2).

1. Ἐντὸς παρενθέσεως σημειοῦνται τὰ ἀντίστοιχα κεφάλαια τοῦ  
ἀθηναικοῦ κειμένου τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας».

2. Τὸ χειρόγραφον ἀπέδιδε τὴν διαγωγὴν αὐτὴν εἰς τὸν Ἐφιάλ-  
την. Ἀλλὰ τὸ λάθος ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸν Πλούταρχον, β.  
Κίμωνος X.

4. Ὁ Πεισίστρατος ἀπέθανε ἀπὸ γηράματα, ἀφοῦ διετέλεσε τύραννος τριάκοντα τρία ἔτη (XVII)¹.

Ὁ Ἰππαρχος, ὁ υἱὸς τοῦ Πεισιστράτου, ἦτο φίλος τῶν διασκεδάσεων, ἐπιρρηπῆς πρὸς τὸν ἔρωτα καὶ φιλόμουςος. Ὁ Θέσσαλος ἦτο νεώτερός του καὶ ἰταμὸς (XVIII 1-2).

Ἐπειδὴ δὲν ἠμπόρεσαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τυραννίας του νὰ φονεύσουν τὸν ἴδιον, (ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων) ἐφόνευσαν τὸν ἀδελφὸν του (XVIII 3).

Ὁ Ἰππίας ἤσκησε τραχυτάτην τυραννίαν (XIX 1).

(Ὁ Κλεισθένης) ἐπρότεινε τὸν περὶ δστρακισμοῦ νόμον, ὁ ὁποῖος ἐψηφίσθη δι' ὄσους ἐπεδίωκαν τὴν τυραννίαν. Μεταξὺ τῶν ἄλλων πολιτῶν οἱ ὁποῖοι ἐτιμωρήθησαν μὲ δστρακισμὸν περιλαμβάνονται ὁ Ἐάνθιππος καὶ ὁ Ἀριστείδης (XXII).

5. Ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Ἀριστείδης (XXIII 2).

Ἡ Βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου εἶχε τότε μεγάλην ἰσχὺν (XXIII 1).

6. Ὁ Ἐφιάλτης... (XXV).

[Ὁ Κίμων] ἐπέτρεπε εἰς ὅποιον ἤθελε νὰ μαζεύη καρπούς ἀπὸ τὰ κτήματά του καὶ ἔτσι ἐσουντηροῦσε πολλοὺς ἀνθρώπους (XXVII 3).

7. Ὁ Κλέων παρέλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ διέφθειρε τὸν δημόσιον βίον. Ἀκόμη χειρότερα ἔκαμαν οἱ διάδοχοί του, οἱ ὁποῖοι εἰσήγαγαν παντοῦ τὴν παρανομίαν καὶ ἐξώντωσαν ὄχι ὀλιγώτερα ἀπὸ 1500 πρόσωπα (XXXV 4).

Μετὰ τὴν ἀνατροπὴν αὐτὴν ἀνέλαβαν τὴν διακυβέρνησιν τοῦ Κράτους ὁ Θρασύβουλος καὶ ὁ Πίνων, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐντιμὸς ἀνθρώπος... (XXXVIII).

8. [Οἱ ἀστυνόμοι] ἔχουν ἐπίσης τὴν ἐπίδλεψιν τῶν ὁδῶν ἐμποδίζοντες τοὺς κατοίκους νὰ οἰκοδομοῦν ἐπάνω εἰς τὸν δημόσιον δρόμον καὶ νὰ κατασκευάζουν ἐξώστιας προεξέχοντας (L 2).

Ὅμοίως δὲ καθιστᾶσι καὶ τοὺς ἕνδεκα τοὺς ἐπιμελησο-  
μένους τῶν ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ (LII 1).

Ἐἰσὶ δὲ καὶ ἑννέα ἄρχοντες, θεσμοθέται ς' (LV 1), οἱ  
δοκιμασθέντες ὀμνύουσι δικαίως ἄρξαι καὶ δῶρα μὴ λή-  
ψεσθαι ἢ ἀνδριάντα χρυσοῦν ἀναθήσειν (LV 5).

Ὁ δὲ βασιλεὺς τὰ κατὰ τὰς θυσίας διοικεῖ (LVII 1)  
καὶ <ὁ πολέμαρχος> τὰ πολέμια (LVIII 1).

---

Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον ἐκλέγουν καὶ τοὺς Ἑνδεκα, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὴν ἐπίβλεψιν τῶν εὐρισκομένων εἰς τὴν φυλακὴν (LII 1).

Ἐπάρχουν ἐπίσης ἑννέα ἄρχοντες, [μεταξὺ τῶν ὁποίων] ἐξ θεσμοθέται (I.V 1), οἱ ὅποιοι ἀφοῦ ὑποστοῦν τὴν δοκιμασίαν ὀρκίζονται ὅτι θὰ ἐκπληρώσουν μὲ δικαιοσύνην τὰ καθήκοντά των καὶ ὅτι δὲν θὰ δωροδοκηθοῦν, ἄλλως θὰ ἀφιερῶσουν ἕναν χρυσὸν ἀνδριάντα (LV 5).

Ὁ ἄρχων βασιλεὺς διευθύνει τὰς θυσίας (LVII 1) καὶ [ὁ πολέμαρχος] τὰ πολεμικὰ πράγματα (LVIII 1).

---





## ΠΙΝΑΞ ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ \*

### Α

- ἀγορά, XXVIII 1· LI 3· LII 2· LVII 4.  
ἀγορανόμοι, LI 1.  
ἄγος (τὸ Κυλώνειον), I· XX 3. Βλ. ἐναγής.  
ἀγραφίου, LIX 3.  
ἄγροικοι, XIII 2.  
Ἄγύρριος, XLI 3.  
Ἄγχίμολος XIX 5.  
ἀγώγιμος, II 2.  
ἀγών, (θίκη) XXV 2· LXVII· (βραβεῖα) Διονυσίων, LVII 1· λαμ-  
πάδων, αὐτ· ἐπιτάφιος LVIII 1· μουσικῆς, LX 1· γυμνικός,  
LX 1, 3.  
ἀδικίου, LIV 2.  
ἀδύνατοι, XLIX 4.  
Ἄθηνᾶ, XIV 4· XLVII 1· βλ. ταμίαι τῆς Ἀ.  
Ἄθῆναι, XII 4· XIX 4· Ἀθήνηση, XXVIII 5· Ἀποσπ. 4.  
Ἄθηναῖοι XXI 4· XXII 7· XXIII 2· XXIX 5· XXXIX 1· Ἀποσπ. 1,  
2, 3, 5, 6· Ἐπιτ. 1, 3· οἱ Ἀθην.. XVI 10· XIX 5, 6· XX 3.  
XXII 4· XXXIX 2· XLII 2· XLV 5· Ἀποσπ. 3· ἐξ Ἀθην-  
ᾰπάντων, LVI 3· LVII 1.  
ἄθλα, XLIX 3· LX 3.  
ἀθλοθέται, LX· LXII 2.  
ἄθλος, LVII 3, ἐν ἄθλῳ ἀγωνιζόμενος.  
Αἰγυῖ, Ἀποσπ. 6.  
Αἰγὸς ποταμοί, XXXIV 2.  
αἰθεῖς, LVII 3.  
αἰκίας, LII 2.

---

\* Ὁ πίναξ ἀναφέρεται μόνον εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ἀριστοτέ-  
λους καὶ ὄχι εἰς τὴν εἰσαγωγὴν καὶ τὰς σημειώσεις τῆς μετα-  
φράσεως.

- αίρεσις : τῶν ἀρχόντων, III 6· XXVI 2· τῶν στρατηγῶν, XXXI 2·  
δατητῶν, LVI 6.
- \*Ακαστος, βασιλεὺς Ἀθηνῶν III 3.
- ἀκούσιοι (φόνοι), LVII 3.
- \*Ἀκρόπολις, VII 4· XIV 1· XV 4· XVIII 3· XIX 6· XX 3·  
XXXVII 2· κατάληψις ἀπὸ τὸν Πεισιστρατον XIV 1· ἀπὸ Κλέο-  
μένην XX 3· ἀπὸ τὸν Καλλίδιον XXXVII 2·—φύλακες Ἀκρ.  
XXIV 3. βλ. πόλις.
- \*Ἀκτὴ, XLII 3· LXI 1.
- \*Ἀλεξίας, ἀρχων 405/4, XXXIV 2.
- \*Ἀλκμέων, πατὴρ Μεγακλέους, XIII 4.
- \*Ἀλκμεωνίδαι, XIX 3· XX· XXVIII 2· ἀντίπαλος τοῦ Πεισιστράτου  
XIX 3· XX 4, 5· σχέσεις τῶν μετὰ τοὺς Δελφούς, XIX 4· ἐξο-  
ρία τῶν XX 1—2.
- ἄμιπποι, XLIX 1.
- \*Ἀμμωνος (ἦ), LXI 7. Βλ. ταμίας.
- ἀμφικτύονες εἰς Ἀθλον, LXII 2.
- ἀμφορεῖς : LX 1, LXVIII 3, 4· LXIX 1.
- \*Ἀνακρέων, XVIII 1.
- ἀνακρίνειν, XLVIII 5· LVI 6. Βλ. προανακρίνειν.
- ἀναρχία, XIII 1.
- ἀνδραποδοστῆς, LII 1.
- ἀνδραπόδων, LII 2.
- \*Ἀνθεμίων Διφίλου, VII 4.
- ἀντίδοσις, LVI 3· LXI 1.
- \*Ἀντίδοτος, ἀρχων 451/0, XXVI 3.
- \*Ἀντιφῶν, ὁ ρήτωρ· XXXII 2.
- \*Ἄνυτος : ἡ δίκη του, XXVII 5· ἡ θραῖσις του τῷ 404, XXXIV 3.
- ἀπάγειν : ἐπὶ τὴν βουλήν, XL 2· πρὸς τοὺς ἑνδεκα, LII 1.
- ἀπαγωγή πρὸς τοὺς στρατηγούς, XXIX 4.
- ἀπογραφαὶ τῶν δημοσομένων, XLIII 4.
- ἀπογράψαι, XLVII 3· LII 1.
- ἀποδέχεται, XLVII 5· XLVIII 1, 2· L 1· LII 3.
- ἀποκοπή χρῶν, VI 1, 2· X 1· XI 2· XII 4· XIII 3· Ἐπιτ. 3.
- \*Ἀπόλλων πατρῷος, LV 3· Ἄποσπ. 1.
- ἀποστασίου, LVIII 3.
- ἀποτίμημα, LVI 7.
- ἀπροβούλευτος, XLV 4.
- ἀπροστασίου, LVIII 3.
- \*Ἀργεῖοι, XVII 4· XIX 4.
- \*Ἀργινοῦσαι : δίκη τῶν στρατηγῶν XXXIV 1.

\*Ἄρσιος πάγος: ἡ τῶν Ἄρσποαγιτῶν βουλή, III 6· IV 4· VIII 4·  
 XXVI 1· ἡ β. ἡ ἐξ Ἄρσιου πάγου, IV 4· XLI 2· LX 2· ἡ β.  
 ἡ ἐν Ἄρσιῳ πάγῳ, VIII 2· XXIII 1· ἡ Ἄρσποαγιτίς β., XLI 2·  
 οἱ Ἄρσποαγιτῆται, III 6· XXV· XXVII 1· XXXV 2· εἰς  
 Ἄρσιον πάγον, XVI 8· LX 3· ἐξ Ἄρσιου πάγου XXXV 2·  
 LIX 6 (τὰ ψευδομαρτύρια ἐξ Ἄ. π.)=Ἄρσιος πάγος πρὸ  
 τοῦ Δράκοντος III 6· VIII 2· ὑπὸ τὸν Δράκοντα IV 4· ὑπὸ  
 Σόλωνα VIII 4· ὑπὸ Πεισιστρ. XVI 8· ὕστερα ἀπὸ τὸ μη-  
 δικὰ XXIII 1· XLI 2· κατάλυσις τοῦ ἀπὸ τὸν Ἐπιτάτην XXV  
 XXVI 1· XLI 2· ἀπὸ τὸν Περικλῆν XXVII 1· ὑπὸ τῶν Τριά-  
 κοντα, XXXV 2.—Δικαστικὴ δικαιοδοσία LVII 3, 4· LIX  
 6· LX 2.

\*Ἄρισταιχιμος, ἄρχων 621, IV 1.

\*Ἄρισταίθης Λυσισμάχου: XXII 7· XXIII 3, 4· XXIV 3· XLI 2·  
 Ἐπιτ. 4, 5.

ἄριστίνωθην, I· III 1, 6.

\*Ἄριστίων, XIV 1.

\*Ἄριστογασίτων XVIII 2, 4· LVIII 1.

\*Ἄριστόδικος ὁ Ταναγρατός, XXV 4.

\*Ἄριστοκράτης, XXXIII 2.

\*Ἄριστόιαχος, XXXII 1.

\*Ἄρμόδιος, XVIII 2, 4· LVIII 1.

\*Ἄρπακτιδῆς, ἄρχων 511/0 XIX 6.

\*Ἄρταμις ἀγροτέρα, LVIII 1.

ἄρχαιρσάται XLIV 4.

\*Ἄρχέστρατος, XXXV 2.

ἀρχή: III 1-4· IV 2, 3· IX 1· XIII 2· XXX 2· XXXIII 1· XXXIX  
 5· XLIII 4· XLV 2· XLVII 1· XLIX 5· ἀρχαὶ ἔνδημοι, XXIV  
 3· αἱ περὶ τὴν ἐγκύκλιον διοίκησιν, XLIII 1· κληρωταί, LV 1·  
 LXII 1· αἱ πρὸς τὸν πόλεμον, XLIII 1· XLIV 4· LXI 1· αἱ  
 κατὰ πόλεμον, LXII 3· ἀρχαὶ διὰ τὴν προσδρίαν τοῦ δικαστη-  
 ρίου LIX 1· LXVI 1, 2.

ἀρχηγέται, XXI 6.

ἀρχιθέωρος εἰς Δῆλον, LVI 3.

\*Ἄρχινος ὁ Ἄμπρακιώτης XVII 4.

\*Ἄρχινος: 404, XXXIV 3· 403, XL 1-2.

ἀρχιτέκτονες ἐπὶ τὰς ναῦς, XLVI 1.

ἄρχων, XLVIII 2· οἱ κληρωτοὶ καὶ οἱ χειροτονητοὶ ἄρχοντες, LV  
 2· ἄρχοντες εἰς τὰ φρούρια XXX 2· ἄρχων εἰς Σαλαμίνα, LIV  
 8· LXII 2. — ὁ πρῶτος ἄρχων, III 2-4· V 2· XIII 1-3·  
 XVII 2· LIII 4-7· LVI 1-2· LVII 1· LVIII 3· LX 2-3· ἐπι...

- ἄρχοντας, IV 1· XIV 2-3· XVII 1· XIX 6· XXI 1· XXII 2-3,  
5, 7 et 8 (ἀνευ ἐπι)· XXIII 5· XXV 2· XXVI 3· XXVII 2·  
XXXIII 1· XXXIV 1-2· XXXV 1. XXXIX 1. XL, 4. XLI 1.  
ἀσθεΐας, LVII 2.  
Ἄσκληπιός, LVI 4. Βλ. πομπή.  
ἀστός : ἐξ ἀφοῦν ἀστοῖν, XXVI 3· XLII 1.—Οἱ ἀστοί, XXXI 3.  
ἄστν, L 2· LI 1-3.  
ἀστυνόμοι, L 2.  
ἀτέλεια LVI 3.  
ἀτελής : XVI 6· XLII 5· LIII 5· LVI 3.  
ἀτιμία, LXVII 5.  
ἄτιμος : VIII 5· XVI 10· XXII 8.  
ἀθλητής, LXII 2.  
ἀθλητρίδες, L 2.  
αὐτοκράτωρ : στρατηγός· 411, XXXI 2· XXXII 3· οἱ Τριάκοντα  
XXXVII 1· οἱ Δέκα τῷ 403, XXXVIII 1, 3· αὐτοκράτορες ἑαυτῶν,  
XXXIX 1.  
αὐτοτελής κρίνειν ἢ δικάζειν, III 5· I. III 2.  
ἀφέσιμος (ἡμέρα), XLIII 3.  
ἀφύχων δίκαι, LVII 4.

## B

- βασιλεία, III 3· Ἐπιτ. 1.  
βασιλείος στοά, VII 1·  
βασιλεύς, III 1, 2· I' 1 2-3 5· LV 1· LVI 1· LVII 1· XLVII 4· LVII  
2-4.—δ βασιλεύς ἐν Σπάρτῃ XIX 2, 5· XXXVIII 4· τῶν Παρ-  
σῶν XXIX 1· XLI 3.  
βῆμα, XXVIII 2.  
Βουκολεῖον, III 5.  
βουλεύσεως, LVII 3· LIX 3.  
βουλευτήριον, XXX 6· XXXII 3· XLVIII 1-2· LIII 4.  
βουλευτής, IV 3· XXXV 1· XTV 3· XLVIII 3· XLIX 2· LXII 2·  
βουλή, IV 3· XX 3· XXI 3· ἢ β. οἱ πεντακόσιοι, XXII 2· XXV 4·  
LV 2, βλ. XXIV 3· XXII 2· XXX 2-6· XXXI· XXXII 1·  
XXXV 1· XXXVII 1· XL 2· XLI 2· (ἢ εἰληχῦτα τῷ κυάμφ  
β., (XXXII 1)· XLIII 2· XLIV· LIV 3-5· LXII 1, 3· XLV  
3· XLV-XLIX· LV 2-4· LIX 4· XXX 2· XXXIII 1· LXII  
2· βουλευτής, LXII 3.  
Βραυρώνια, πεντετηρίς, LIV 7.

## Γ

- γένη, XXI 2, 6· LVII 2· ἼΑποσπ. 3-4. κατὰ τὸ γένος Ἰερω-  
σύνη, XLII 5. Cf. ἼΑποσπ. 3.  
γεννῆται, ἼΑποσπ. 3-4.  
Γεραιστός, ἀκρωτ. Εὐβοίας, XXII 8.  
γνώριμοι, II 1· V 1· VI 2· XI 2· XVI 9· XXVIII 2 (ἐγγενεὶς καὶ  
γνώρ.) XXXIV 3.  
γνώσις, XLV 1· LII 2.  
Γοργίλος, XVII 4.  
γραμματεὺς: XXXI 2.—Γρ. ὁ κατὰ πρυτανείαν, LIV 3· ὁ ἐπὶ τοῦς  
νόμους, 4· ὁ ἀναγνώσκων, 5.—Γρ. τῶν θεσμοθετῶν, LV 1-2·  
LIX 7· LXIII 1.—Γρ., δικαστηρίων LXVII 3.  
γυμνικός (ἀγών), LX 1, 3.

## Δ

- Δαμασίας, ἄρχων τῷ 582/0, XIII 2.  
Δαμωνίδης, XXVII 4.  
δανείζειν, δανισμοί: II 2· IV 5· VI 1· IX 1· εἰς 483/2· XXII 7·  
XXXVIII 1· XXXIX 6· XL 3.  
δατητῶν ἀφρεῖν (εἰς), LVI 6.  
δέκα, (οἱ) τῷ 411, XXXI 2· 404, τοῦ Πειραιέως ἄρχοντες δέκα,  
XXXV 1· XXXIX 6· εἰς τὰ 403, XXXVIII, 1, 3· XLI 2.  
δεκάζειν, XXVII 5.  
δεκάτη, XVI 5-6.  
Δεκέλεια, XXXIV 1.  
Δελφίνιον, LVII 3.  
Δελφοί, XIX 4.  
θεσμοτῆριον: θεσμοτηρίου ἢ θεσμοτῶν φύλακες, XXIV 3· XXXV  
1· βλ. καὶ ἑνδεκα.  
Δῆλος: πεντατηρίς καὶ ἑπτατηρίς εἰς Δῆλον, LIV 7· LVI 3. ἀμφι-  
κτύονες εἰς Δ., LXII 2.  
δημαγωγεῖν, XXVI 1· XXVII 1· XXVIII 1.  
δημαγωγός: XXII 3· XLI 2.  
δημάρτετος, εἰς τὸ 403, XXXVIII 2.  
δήμαρχοι, XXI 5· δήμαρχος εἰς Πειραιέα, LIV 8.  
δημιουργοί, XIII 3· ἼΑπόσπ. 4.  
θῆμοι, XXI 4-5· κατὰ τὸ 487/6, XXII 5· [XXVI 2], LXII 1· XXI  
4· LV 3· LXIII 4· βλ. καὶ δικασταὶ κατὰ θῆμους.  
δημοκρατία, XXIII 1· XXI 1, 3· XXXIV 3· XXXVIII 4· XL 2·  
XLI 2.

- Δημότης XXI 4· XXII 5· XXVII 3· XLII 1-2· LIX 4.  
 Διαδικάζειν, LVII 2.  
 Διαδικασία ἐπιτροπῆς, LVI 6· διαδικασίαι τριηράρχοις LXI 1·  
 LXVII 2.  
 Διαιτητής: LIII 1-6· LV 5· εἰς τοὺς διαιτητὰς εισαγγέλλειν, LIII 6.  
 Διάκριτοι, XIII 4.  
 Διαλλακτής, V 2· διαλλακταί, XXXVIII 4.  
 Διαλύσεις, (αἱ) 403/2, XXXIX· XL 1.  
 Διαμεμετροημένη ἡμέρα, LXVII 3-4.  
 Διαψηφισμός, XIII 5.  
 Διδραχμον, X 2.  
 Δικαστήριον, δικαστήρια: VII 3· IX 1-2· XXV 2· XXVII 3-5·  
 XXIX 4-5· XLI 2· LIX 1-5· LXIII-LXVI· LXVII·  
 LXIX, XXVII 3-4· XXIX 5· LXII 2· LXV 4· LXVI  
 3· LXVIII 2· LXIX 2.  
 Δικαστής, δικασταί. III 5-6· VII 3· LXIII 3· LIX 7· LXIII 1, 4-  
 5· LXIV 4· LXV· LXVIII 1· LXVIII-LXIX· LXIV 1-2·  
 LXVI 2-3 Πρβλ. ἐμπήκτης καὶ ὁ ἐπὶ τὸ ὕδωρ, οἱ ἐπὶ τὰς  
 φήφους, μισθός· δικασταὶ κατὰ δήμους, XVI 5· κατὰ τὸ 453/2  
 XXVI 3· LIII 1.  
 Δίκη, δίκαι: δούλων, LIX 5· ἔμμηνοι, LII 2-3· ἴδιαί, LVIII 2·  
 LIX 5· ἀπὸ συμβόλων. LIX 6· φόνου, XVI 8· XXXIX 5.  
 LVII 3·  
 Διομνύναι, LXVII 1.  
 Διονύσια, LVI 3· τὰ μεγάλα, LVI 4· τὰ Ἐπιλήναια, LVII 1· ἐν  
 Σαλαμίνι καὶ ἐν Πειραιεῖ, LIV 8.  
 Διόνυσος: III 5.  
 Διωθελία, XXVIII 3.  
 Δοκιμάζειν, δοκιμασία: LV 2· XLII 2· βουλευταί, XLV 3· ἄμιπτοι,  
 πρόδρομοι, XLIX 1· ἀδύνατοι, 4· LV 2-4· 1· LX 1· LIX 4·  
 LV 2-4· LVI 1.  
 Δούλων δίκαι, LIX 5.  
 Δρακοντίδης, XXXIV 3.  
 Δράκων, III· IV 1· VII 1· XLI 2· IV 2· XLI 2·  
 δυναστεία τῶν Τριάκοντα XXXVI 1·  
 ὄρωα XLVI 1·  
 ὄρωξενίας, LIX 3.  
 ὄρων, LIV 2· LIX 3.

## E

ἄγγράφειν: εἰς τοὺς δημότας, XLII 1-2· LIII 4· ἐπίτροπον αὐτῶν.

- ΛVI 6· ἱππεῖς, XLIX 2· ἐγγράφασθαι : ὀφείλων τῷ δημοσίῳ, XLVIII 1.  
 ἐγγραφή τῶν πολιτῶν, XLIII 1.  
 ἐγκύκλιος διοικήσεις, XLIII 1· ἐγκύκλιοι ἀρχαί, XXVI 2.  
 εἰργασθαι τῶν νομίμων, LVII 2· τῶν ἱερῶν, 4.  
 εἰσαγγέλλειν IV 4· XLV 2· LIII 6· LIX 2.  
 εἰσαγγελία : εἰσαγγελίας νόμος, VIII 4· εἰσαγγελίαι XXIX 4· εἰς.  
 εἰς τὸν δῆμον, XLIII 4. LIX 2.  
 εἰσαγωγεῖς, LII 2-3.  
 εἰσφορά, VIII 3.  
 ἑκατὸν ἄνδρες, ἐκλεγέντες τῷ 411, XXX 1· XXXI 3· XXXII 1.  
 ἐκθύματα : ἱεροποιοὶ οἱ ἐπὶ τὰ ἐκθ., LIV 6.  
 ἐκκλησία : IV 3· VII 3· XXVII 2· XXVIII 1-4· XLI 2· XLI 3·  
 LXII 2.—XLIII 3-6· XLV 4· XLIV 1-3· LIV 3-5.—  
 XLII 4· XLIV 4· LXI· XLVI 1, LIII 7· LVI 4· εἰσαγγε-  
 λίαι εἰς τὸν δῆμ., καταχειροτονίαι, προβολαί, LIX 2. cf.  
 XLIII 4.  
 ἐκτῆμοροι, II 2.  
 ἔλαιον τῶν ἱερῶν ἐλαίων LX 2-3. βλ. καὶ μορταί.  
 Ἐλευσίνια, πεντητηρίς, LIV 7.  
 Ἐλευσίς, XXXIX 1-5.  
 ἐλληνοταμίαι, τῷ\*411, XXX 2.  
 ἔμμηνοι δίκαι, βλ. δίκαι.  
 ἐμπήκτης, LXIV 2-3· LXV 3·  
 ἐμπορικαὶ δίκαι, LIX 5.  
 ἐμπόριον, ἐμπόρια, LI 4· βλ. καὶ αἰτικὸν ἐμπόριον  
 ἐμφανῶν κατάστασιν (εἰς), LVI 6.  
 ἐναγής, XX 2· Ἐπιτ. 2.  
 ἐναγίσματα LVIII 1.  
 ἐνδεικνύουσι, LXIII 3.  
 ἐνδειξις, XXIX 4· LII 1.  
 ἐνδεκα (οἱ), VII 3· XXIX 4· XXXV 1· XXXIX 6· LII 1· Ἐπιτ. 8.  
 ἐνδημοὶ ἀρχαί, XXIV 3·  
 Ἐνυάλιος, LVIII 1.  
 ἐξομνύουσι, XLIX 2· LV 5.  
 ἐπιδικασταὶ κληρῶν καὶ ἐπικληρῶν, LVI 6·  
 ἐπικληρος, IX 2· XLII 5· XLIII 4· LVI 6· LVIII 3·  
 Ἐπιλύκειον, III 5.  
 Ἐπίλυκος, III 5.  
 ἐπιμελητής : XXX 2· κρηνῶν, XLIII 1· ἐμπορίου, LI 4· Διονυσίων,  
 LVI 4· μυστηρίων LVIII 1·



- Ἐπιμενίδης ὁ Κρής, I.  
 ἐπισκευασταὶ ἱερῶν, L 1.  
 ἐπισκήπτεσθαι ταῖς μαρτυραῖς, LXXVIII 4.  
 ἐπιστάτης: τῶν πρυτάνεων, XLIV 1· τῶν προέδρων, 2.  
 ἐπιστατικὴ γραφή, LIX 2.  
 ἐπιτάμιος ἀγών, LVIII 1.  
 ἐπιτήθειον νόμον θεῖναι (μὴ) LIX 2.  
 ἐπίτιμος, XXXIX 1.  
 ἐπιτροπῆς κατάστασιν (εἰς) LVI 6· εἰς ἐπ. διαδικασίαν, LVI 6.  
 ἐπίτροπος, LVI 6.  
 ἐπιχειροτονεῖν: νόμους, XXXVII 1· ἀρχάς, XLIII 4.  
 ἐπιχειροτονία: περὶ ἀστρακοφορίας, XLIII 5· LV 4· ΓΧΙ 2· LXI 4·  
 ἐπιφηφιζεῖν, XXIX 4· XXX 5· XXXII 1· XLVIII 2.  
 ἐπιτηρίς, LIV 7.  
 ἐπώνυμοι: XXI 6· XLVIII 4· LIII 4· LIII 4-5, 7.  
 ἐρανικαὶ δίκαι, LII 2.  
 Ἐρέτρια, XV 2· XXXIII 1.  
 Ἐρεχθεύς, Ἐπιτ. 1·  
 Ἐρμοκρέων, XXI 2.  
 ἑταιρεία, XX 1· τῷ 405/4, XXXIV 3.  
 Ἐτσοβουτάδαι, Ἀποσπ. 3.  
 εὐανδρία, LX 3.  
 Εὐβοία, XXXIII 1.  
 εὐθυνα, IV 2· XXVII 1· XXXI 1· XXXVIII 4· XXXIX 6·  
 XLVIII 4· I.VI 1· LIX 2.  
 εὐθύνειν, VIII 4.  
 εὐθυνοὶ, XLVIII 4-5.  
 Εὐκλείδης, ἀρχων τῷ 403/2, XXXIX 1.  
 Εὐμηλίδης ὁ Ἀλωπεκῆθεν, XLV 1.  
 Εὐμολπίδαι, XXXIX 1· LVII 1· Ἀποσπ. 3.  
 εὐπατριδαι, XIII 2· XIX 3.  
 ἐφέσιμος κρῖσις, XLV 2.  
 ἔφεις, ἐφεῖναι, IX 1· XLII 1· XLV 1-3· LIII 2· LV 2.  
 ἔφηδοι, XEII· LIII 4.  
 Ἐφιάλτης ὁ Σοφωνίδου, XXV 6, 3-4· XXVI 2· XXVIII 2· XLI 2·  
 XXXV 2.

## Z

- Ζευγίτης, IV 3· VII 3· XXVI 2.  
 Ζεύς: ἐρκετός, LV 3· σωτήρ, LVI 5.  
 ζῶων δίκαι, LVII 4.

Η

- Ἡγησίας, XIV 3.  
 Ἡγησίστρατος, XVII 3-4.  
 Ἡετιώνεια, XXXVIII 1.  
 ἡλιαία, LVXIII 1.  
 Ἡράκλεια, πεντητηρίς, LIV 7.  
 Ἡρακλείδης ὁ Κλαζομένος, LXI 3.  
 Ἡρόδοτος, XIV 4.  
 Ἡφαίστια. πεντητηρίς, LIV 7.

- Θαργήλια : LVI 3· LVI 5.  
 Θαργηλιών, XXXII 1.  
 Θεμιστοκλῆς, XXIII 3· XXVIII 2· XXII 7· XXV 3-4.  
 Θεόπομπος, ἀρχων 411/0, XXXIII 1.  
 θέσμια : III 4· XVI 10.  
 θεσμοθέται III 4-5· LV 1· LIX· βλ. XLV 1· XLVIII 5· LII 1.  
 LXIII 5· LXVI 1· θεσμοθετετον, III 5.  
 Θεσμός : IV 1· VII 2· XII 4· XXXV 2.  
 Θετταλοί, XIX 5.  
 Θέτταλος, XVII 3· XVIII 2.  
 θεωρικόν : οἱ ἐπὶ τὸ θεωρ. XLIII 1· XLVII 2·  
 Θηβαῖοι, XV 2.  
 Θηραμένης ὁ Ἄγωνος, XXVIII 3· XXVIII 5· XXXII 2· XXXIII  
 2· XXXIV 3· XXXVI· XXXVII.  
 θῆς, VII 3· Θητικόν τέλος, 3-4· VII 3 4· cf. XLVII 1.  
 Θησιον, XV 4· LXII 1.  
 Θησύς, XLI 2· Ἀπόσπ. 2, 6.  
 θόλος, XLIII 3· XLIV 1.  
 Θουκυδίδης, XXVIII 2, 5.  
 Θρασύβουλος : XXXVII 1· XL 2.

Ι

- Ἰδαι δίκαι, βλ. δίκαι.  
 Ἰερωνήνων, κατὰ τὸ 411, XXX 2.  
 Ἰεροποιοί : τῷ 411, XXX 2· ἱερ. οἱ ἐπὶ τὰ ἐκθύματα. LIV 6.  
 ἱερός : ἱερά, XXX 5· XLIII 6.  
 ἱερωσύνη κατὰ τὸ γένος, XLII 5.  
 ἱεκτηρία XLIII 6.  
 Ἰμβρος : ἀρχαί εἰς Ἰμβρον, LXII 2.  
 Ἰοφῶν, XVII 3.  
 Ἰππαρχός, XVII 3· XVIII 1, 3-4· Ἐπιτ. 4.—Ἰππ. Χάρμου Κολ-  
 λυτεύς, XXII 4.  
 Ἰππαρχος : IV 2· XXX 2· XXXI 2· XLIX 2· LXII.  
 Ἰπάς, VII 3.  
 ἱππεύς, IV 3· VII 3· XXVI 2· XXXVIII 2· XXIV 3· XLIX  
 1-2.— XV 2· XIX 5· LXI 6.

Ἰππίας XV 3· XVIII 3-4, 6· 5.  
 Ἰσαγόρας, XX 1-3· XXVIII 3.  
 Ἰσοτελής, LVIII 2.  
 Ἴων, III 2· XLI 2· Ἀποσπ. 1. Ἴωνες, XXIII 4-5.

## Κ

κάκωσις : γονέων, ὄρφανῶν, ἐπικλήρου, οἴκου ὄρφανικοῦ, LVI 6.  
 Καλλίας, ἄρχων 412/1, XXXII 1· Κ. δ' Ἀγγεληθεῖν, ἄρχων 406/5  
 XXXIV 1.  
 Καλλίθιος, XXXVII 2· XXXVIII 2.  
 Καλλικράτης Παιανιεὺς, XXVIII 3.  
 κληροδοτεῖν, XVIII 2.  
 καταλέγειν, κατάλογος, XXVI 1· XXIX 5· XXXVI 2· XXXVII  
 1· XLIX 2· LXI 1.  
 καταλογεῖς XLIX 2.  
 Κήδων, XX 5.  
 κήρυξ : LXII 2· κήρυκες LXIV 3· LXVIII 4· LXIX 1· XXX 5·  
 XLIII 6. Κήρυκες : γένος, XXXIX 2· LVI 1· Ἀποσπ. 3.  
 Κηφισοφῶν, ἄρχων 329/8, LIV 7.  
 Κίμων Μιλτιάδου, XXVI 1· XXVIII 2· XXVII 1, 3·  
 Κινέας, XIX 5.  
 Κλεισθένης : XX 1-4· XXVIII 2· XXI· Ἀποσπ. 3· XXII 1, 4·  
 XXIX 3.  
 Κλειτοφῶν XXX 3· XXXIV 3.  
 Κλειμένης XIX 2, 5· XX, 2-3.  
 Κλεισοφῶν, XXVIII 3· XXXIV 2.  
 Κλέων Κλεινέτου, XXVIII 3  
 κληροῦν : IV 3· VIII 1· XXX 5· βουλή· βλ. ἄρχοντες καὶ θεσμοθέται·  
 βλ. Δικαστήρια.—Κληροδοθεῖν, IV 3· VII 4· XXVII 4,—Κλη-  
 ρωταὶ ἄρχαι, XLIII 1. LV 1· LXIII-LX.  
 Κοδριδαί, III 3· Ἐπιτ. 1.  
 Κόνων, ἄρχων 462/1 XXV 2.  
 κοσμητὴς XLII 2.  
 κρῆναι, βλ. ἐπιμελητὴς κρηνῶν.  
 Κρόνου βίος, (ὁ ἐπὶ) XVI 7.  
 κυαμβεύειν, VIII 1· XXII 1· 5· XXIV 3.  
 κύαμος : οἱ ἀπὸ τοῦ κύαμου δισχίλιοι ἄνδρες, XXIV 3· ἢ εὐληχυῖα  
 τῷ κύαμῳ βουλή, XXXII 1.  
 κύρβεις VII 1.  
 κύριος, κυρία : ἐκκλησία, XLIII 4· LXII 2· ἀμφορεύς, LXVIII 3·  
 φήφος, LXVIII 4.  
 Κυψελίδαί, XVII 4.  
 κωλακρέται, VII 3.  
 Κωμέας, ἄρχων 561/0, XIV 1.  
 κωμφοδοί, LVI 3.

## Λ

Λακεδαιμόνιοι, (οι) εἰς τὰ 511, XIX 2, 4· εἰς τὰ 408 XXXVII 2·  
XXXVIII 4· XL 3· XLIII 2, 4· XLIX 1· XXXII 3·  
XXXIV 1. Λακεδαιμόνων, XXXVII 2· XXXVIII 1, 4.

Λακιάδαι, XXVII 3.

Λάκωνες, XIX 2, 4· XXIII 4.

Λαιψύδριον, XIX 3.

Λέσδιοι, XXIV 2.

Λεωκόρειον, XVIII 3.

Λήμονος : ἑπαρχος εἰς Λήμον, LXI 6.

λήξεις κλήρων καὶ ἐπικλήρων, XLIII 4.

λητουργεῖν, λητουργία, XXVII 3· XXIX 5· LVI 3.

λίθος : VII 1. LV 5.

λογισταί : XLVIII 3.—LIV 2.

λόγος : LIV 2, βλ. XLVIII 3.—LXVIII 2· ὁ δεύτερος λ. ἡ δευτερον λ., LXVII 2.

λοχαγός, LXI 3.

λύγαμις, XV 2-3.

Λυκοῦρος, XIII 4· XIV 3.

Λύσανδρος XXXIV 2-3.

Λυσικράτης, ἄρχων 453/2, XXVI 3.

Λυσίμαχος, ὁ ἀπὸ τοῦ τυπάνου, XLV 1.

λωποδύτης, LI 1.

## Μ

μάντις : ἱεροποιοὶ οἱ ἐπὶ τὰ ἐκθύματα, LIV, 6.

Μαραθῶν, XXII 3.

μάρτυρες, μαρτυρίαι : LIII 2-3· δοκιμασία, LV 4· βλ. λίθος· LXVII 3· LXVIII 4.

Μαρώνεια, κατὰ τὸ 483/2 XXII 7.

Μεγακλής : Μ. ὁ Ἀλκμέωνος, XIII 4· XIV 3-4· XV 1· Μ. Ἴπποκράτους Ἀλωπεκῆθεν, 487/6, XXII 5.

Μεγαρεῖς, XIV 1· XVII 2.

Μέδων, βασιλεὺς Ἀθηνῶν III 3.

μερισμός, XLVIII 2.

μέταλλα, XXII 7· XLVII 2.

μεταλλικαὶ δίκαι, LIX 5.

μέτοικος : XLIII 5· LVII 3· LVIII 2-3.

μέτρα, X.

μετρονόμοι, LI 2.

Μηδικά, (τὰ) XXIII 1· XXV 1· XLI 2· Ἀποσπ. 6.

μηδισμός, XXV 3.

Μηλόδιος, XXIX 1.

Μιλτιάδης, XXVI 1· XXVIII 2.

μισθός : (βουλευτικός), βλ. βουλή· (δικαστικός), βλ. δικαστήρια· (ἐκκλησιαστικός), βλ. ἐκκλησία.

μισθοφορά, XXVII 4· XXX 2.—μισθοφορεῖν, XXVII 2.—μισθο-  
φόρος, XXVII 3· XXXIII 1· XLI 3.

μισθώματα, XLVII 2.

μισθώσεις: II 2· μισθ. τεμενῶν, XLVII 4.

μνα, IV 2· X 2.

Μνησιθεΐδης, ἀρχων 457/6, XXVI 3.

Μνησίλοχος, ἀρχων 411, XXXI 1.

μοιχείας, LIX 3.—μοιχός, LVII 3· Ἐπιτ. 1.

μορία (ἀλαταί), LX 2.

Μουνηχία, XIX 2· XXXVIII 1, 3· XLII 3· LXI 1.

μουσικῆς ἀγών, LX 1, 3.

Μύρων, I.

μύσται, LVI 4.

μυστήρια, XXXIX 2· LVII 1.

## N

Νάξος, XV 3· Νάξιος, XV 2.

ναυκραρταί, ναύκραροι, ναυκραρτικόν ἀργύριον: VIII 3· XXI 5.

ναπολιταί, XXI 4.

ναῶρια: φρουροὶ ναυρίων, XXIV 3.

ναῶσσοι, XLVI 1.

Νταί, XLVII 1· XLIX 3.

Νικίας, XXVIII, 3, 5.

Νικόδημος, ἀρχων 483/2, XXII 7.

νομίμων, (τῶν) βλ. εἰργεσθαι.

νόμισμα: X.

νόμος: III 6· IV 4· XLI 2· VII 1-2· VIII 1, 3-4· IX 2· X 1· XI

1· XII 4· XIV 1· XVI 8· XVI 10· XXII 1, 3-4, 6· XXVI, 2·

XXXI 1· XXXV 2· XXXVII 1· πατέριοι νόμοι, XXI 3· φονι-

κοὶ νόμ., VII 1· LVI 3.

## Ξ

Ξάνθιππος Ἀρίφρονος, πατήρ Περικλέους 485/4, XXII 6· XXVIII 2

Ξαναίνετος, ἀρχων 401/0, XL 4.

Ξενίας, LIX 3.

Ξένος: LVII 3.

Ξέρξης, XXII 8.

## Θ

θόλοσ, XXVIII 3· XXIX 5· XLI 3· XLIX 4· LXII 2.

θδοποιοί, LIV 1.

οικέτης, LVII 3.

οικοδομήματα (δημόσια) XLVI 2.

ὀλιγαρχία. XIII 4· XXXII 2· XXXIV 3· XXXVII 1· XXXVIII

4.—ὀλιγαρχικός, II 1· XXXIV 3. Ὀλιγαρχία πρὸ τοῦ Δράκον-

τος, II 1· διὰ τοὺς Τετρακοσίους, XXII 2· διὰ τοὺς Τριάκοντα.

XXXIII 3· XXXVII 1· XXXVIII 4· ἀρχηγοί, XIII 4· XXVIII 2.

ὄπλα παραχόμενοι, IV 2· οἱ ἐκ τῶν ὄπλων, XXXIII.

ὀπλῖται, XXIV 3· ὁ ἐπὶ τοὺς ὀπλ. στρατηγός, LXI 1, 4.  
 ὄρκος: χρῆσασθαι τοῖς νόμοις, VII 1· XXIII 5· XXXIX 4· XL 2·  
 βλ. ἄρχοντες βλ. βουλή· βλ. ἐγγραφή τῶν πολιτῶν, XLII 1·  
 πατέρας, XLII 2·  
 ὄρφανοί, XXIV 3· LVI 6-7.  
 ὄστρακίζεῖν, XXII 4-8· XXVII 4· ὄστρακισμός, XXII 1-3· ὄστρα-  
 κοφορία, XLIII 5· XXII 1, 4· XXII 2· XXII 8· XXVII 4·  
 XLIII 5.

## Π

Πάγγαιον, XV 2.  
 Παλλάδιον, LVII 3·  
 Παλληνίς (\*Αθηνᾶ): XV 3· XVII 4.  
 Παναθήναια: XVIII 2-3· XLIII 1· LX·  
 παραλία, XXI 4·—Παράλιοι, XIII 4.  
 Πάραλος, ἡ, LXI 7. βλ. ταμίας.  
 παρανοίας, LVI 6.  
 παρανόμων: XXIX 4· XL 2· XLV 4· LIX 2.  
 παράστασις, LIX 3.  
 πάρεδρος, παρεδρεύειν: XLVIII 4· LVI 1·  
 πάτριος πολιτεία, XXXIV 3· XXXV 2· κατὰ τὰ πάτρια, XXI 6·  
 XXXI 1· XXXIX 2, 5.  
 Παισαντίας, βασιλεὺς Σπάρτης, XXIII 4·—τῷ 403, XXXVIII 3-4.  
 Πεδιακοί, XIII 4.  
 Πειραιεύς, XXXV 1· XXXIX 6· XXXVIII 1-3; οἱ ἐν Πειραιεῖ,  
 XXXVIII 3· XXXIX 6· οἱ ἐκ Πειραιέως, XXXVIII 4· XL  
 2-3· XLI 2· εἰς Πειραιέα ἀγορανόμοι, μετρονόμοι, σιτοφύλακες,  
 LI 1-3· εἰς Π. δήμαρχος LIV 8.  
 Πείσανδρος, XXII 2.  
 Πεισίστρατος, XIII 4· XIV-XV· XVI, XVII· XVIII-XIX·—Πει-  
 σιστρατίδαι, XIX 4, 6· XIX.  
 Πελαργικὸν τεῖχος, XIX 6.  
 πελάται, II 2.  
 Πελοποννήσιοι, XXVII 2· XXXVIII 2. Βλ. Λακεδαιμόνιοι, Δά-  
 κωνες.  
 πεντακισχίλιοι, (οἱ) κατὰ τὸ 411 καὶ 410, XXIX 5· XXX 1· XXXI  
 2· XXXII 1-2· XXXIII 1-2.  
 πεντακισιομέδιμνος, IV 2· VII 3-4· XXVI 2· XLVII 1·  
 πέπλος, XLIX 3· LX 1.  
 Περικλής: XXVII 1, 3-4· XXVIII 1-3· οἱ νόμοι του κατὰ 451/0,  
 XXVI 3.  
 περιπολεῖν: XLII 4.  
 πινάκιον δικαστῶν, LXIII 4.  
 πῖναξ (ἱππέων), XLIX 2.  
 πλουτίνδην, III 1, 6  
 πολεμαρχεῖν, III 5·—πολεμαρχεῖτον, III 5·—πολεμαρχία, III 2·—  
 πολέμαρχος: III 2-3, 5· XXII 2· LV 1· LVI 1· LVIII·

πόλις, Ἀκρόπολις, VIII 4· XXIV 3.

πολιτεία: II III· IV· VI-XI· XX·XXI· XXV· XXVI-XXVII· XXIX·  
XXXII· XLI 2·3· IV 2· XV 2· XX 1· XXXIII 2· XXXVI 1·  
XXXVII 1· XL 2· LIV 3· VII 2.

Ποσειδών, LXVII 4·

πράσθαις: XLIII 6.

προανακρίνειν, III 5.

προβολή: ουκοφαντών, XLIII 5· LIX 2·

προβουλεύειν, XLV 4·—προβούλευμα, XLIV 4.

πρόβουλοι, κατά τὸ 411, XXIX 2.

προγράμμα: XLIV 2·—XLVI 3·—προγράψαι, XLIII 3-4. XI,  
4· LIII 7· LIX 1.

προδρομεύειν, πρόδρομοι, XLIX 1.

προεδρεύειν, πρόεδροι XLIV 2-3·—προεδρική γραφή, I·IX 2.

προικός, I·II 2.

προκρίνειν, πρόκριτοι, VIII 1· XXX 2· XXXV 2· VIII 1· XXII 5·  
XXVI 2· XXI 6.

προνοίας, (ἄκ) LVII 3.

προξενία, LIV 3·—πρόξενοι, LVIII 2.

προστάτης τοῦ δήμου: II 2· XX 4· XXV 1· XXVIII 1-2· XXXVI 1·  
XXII 4.

προχειροτονία, XLIII 6.

πρυτανεία: XLIII 2· XLIII 3· XLVII 3· XLVIII 3· XLIII 5·  
XLVII 3· LIV 2· LIV 3.

πρυτανεῖον: III 5· XXIV 3· LXII 2· βλ. θόλος.

πρυτάνεις πρυτανεύειν: IV 2· XXIX 4-5· XLI 3· XLIII 3-6· XLV  
4· LXII 2.

Πυθια (ἡ) XIX 4· XXI 6.

Πυθόθωρος: ἄρχων 432/1, XXVII 2·—στά 404/3· XXXV 1· XLI 1· --  
II. Ἀναφύσσιος εἰσηγητῆς νέας νομοθεσίας κατά τὸ 411 XXIX 1.

Πύλος, XXVII 5.

πυρκαϊᾶς LVII 3.

πωληταί, VII 3· XLVII 2-5.

## P

Ραίκτηλος, XV 2.

Ρίνων, XXXVIII 3· 4· Ἐπιτ. 7.

## Σ

Σαλαμίς, XVII 2· XXII 7· XXIII 1, 5· XXVII 2· ἄρχων εἰς Σαλα-  
μίνα, LIV 8· LXII 2.

Σάμος: ἄρχαι εἰς Σάμον, LXII 2·—Σάμοι, XXIV 2.

σεισάχθεια, VI 1-2· XII 4.

Σικελία, XXVIII 3· XXIX 1.

Σιμωνίδης, XVIII 1.

σιτικόν ἐμπόριον, LI 4.

οιτοφύλακες, LI 3.

οκήψεις: χορηγῶν, LVI 3· γυναικῶν, 7.

Σκιροφοριῶν, XXXII 1.

Σκυλλαῖον, XXII 8.

Σκῦρος: ἀρχαί εἰς Σκῦρον, LXII 2.

Σόλων, II 2· XXVIII 2· III 5· V. VI 1-4· XII· VI-IX· XXIX 3·  
XLI 2· X· XIII 1· XIV 2-3· XXII 1· XXXV 2· XLVII 1.

Σπαρτιάται, XIX 4· βλ. Λακεδαιμόνιοι, Δάκωνες, Πελοποννήσιοι.

σταθμά, στατήρ, X.

στρατηγεῖν: XVII 2· βλ. XXII 3· XXVII 1.

στρατηγοί: IV 2· XXII 2· XXIX 4· XXX 2, 5· XXXI 2. στρ., XXIII  
3· XXIII 1· XXIV 1· XXXVIII 4.— XLIII 1· LXI 1· LXI  
1· LXI 2.

στρατιωτικά (χρήματα), βλ. ταμίας.

συκοφάντης: XXXV 3· προβολαί συκοφαντῶν, XLIII 5· συκοφαντίας  
γρ., LIX 3.

σύμβολον: σύμβολα τὰ πρὸς πόλεις. δίκαι ἀπὸ συμβόλων, LIX 6.—

σ. δικαστῶν, LXV 2· LXVIII 2· σ. χαλκοῦν, LXVIII 2· LXIX 2·

συμμαχία: Λακεδαιμονίων, XXIII 4· — πρὸς βασιλέα, XXIX 1·

LIV 3·—συμμαχικόν, XXXIX 2.

συμπορία: ὁ εἶναι τὰς συμπορίας στρατηγός, LXI 1.

συνήγοροι λογιστῶν LIV 2.

σφραγίς δημοσία, XLIV 1.

σωφρονισταί, XLII 2.

## T

Τάλαντον βάρος, X 1· νόμισμα XXII 7.

ταμίας: ταμίαι, IV 2· VII 3· VIII 1· ταμίαι τῶν ἰερ. χρημ. τῆ  
θεῶ. XXX 2· ταμίαι τῆς Ἀθηνᾶς, XLVII 1· LX 3.—Ταμίας

ἀδυνάτων, XLIX 4· στρατιωτικῶν, XLIII 1· XLVII 2· XLIX

3· τ. τῆς Παράλου, τ. τῆς Ἀμμωνος, LXI 7·

ταξίαρχοι: XXX 2.—LXI 3, 5.

Τελσεῖνος, ἀρχων 487/6, XXII 5.

τέλος: IV 2· VII 3-4· βλ. LV 3.—XXIV 3· XLVII 2· LV 3.—τε-  
λώνης, LII 3.

Τετρακόσιοι: XXIX 1· XXXII 1· XXXII 3· XXXIII 2· XLI 2·

XXX· XXXI· XXXIII· XXXIV 1.

Τετταράκοντα LIII 1, 5. Βλ. δικασταὶ κατὰ δήμους.

τίμημα: VII 3· VIII 1· οἱ τὰ τιμ. παρεχόμενοι, XXXIX 6.—

XLVIII 4· LIII 1·

τίμησις, LXIX 2.

Τίμοσθένης ἀρχων 478/7, XXIII 5.

Τιμώνασσα, XVII 4.

τοξόται, XXIV 3.

τραπεζιτικά δίκαι, LII 2.

Τριάκοντα: XXXIV 3· XXXV· XXXVII· XLI 2· XL 3·

XXXVIII 1· XXXIX 5· XL 4·

τριήραρχοι LXI 1·—τριήραρχικαὶ δίκαι, LII 2.

τριηροποιοί, XLVI 1.



Τρισχίλιοι, στά 404/3, XXXVI 1-2· XXXVII 1-2.  
 τριτύς: VIII 3· Ἀπόσπ. 3-5· XXI, 3-4· XLIV 1.  
 τυραννεῖν, τυραννίς, τύρρανος: VI 3· XI 2· XII 3· XVI 10· βλ.  
 τριάκοντα, δέκα.

## Υ

ὑδωρ, (ὁ ἐπὶ τὸ) LXVI 2· LXVII 3·  
 ὑπερόριοι ἀρχαί, XXIV 3.  
 ὑποζυγίων, LII 2.  
 Ὑψιχίδης, ἄρχων 481/0, XXII 8.

## Φ

Φαίνιππος, ἄρχων 490/89. XXII 3.  
 Φάλλος XXXVIII 3.  
 Φειθώνεια μέτρα, X 2.  
 Φιλόνως, ἄρχων 528/7, XVII 1.  
 φονικοί νόμοι, VII 1.  
 φόνου δίκαι: XVI 8· στά 403/2, XXXIX 5· LVII 2·  
 Φορμίσιος, XXXIV 3.  
 φόροι, XXIII 5· XXIV 3.  
 φρατρίαι: XXI 6· Ἀποσπ. 3-5.  
 φρούρια: ἄρχοντες εἰς τὰ φρ., στά 411, XXX 2.  
 φρουρίδες νῆες, XXIV 3.  
 φρουροί: νεωρίων—ἐν τῇ πόλει, XXIV 3.  
 φυλακὴ τῆς χώρας: ἐκκλ. κυρία, XLIII 4.  
 φύλακες δεσμοτῶν, XXIV 3.  
 φύλαρχοι, XXX 2· XXXI 3· LXI 5.  
 Φυλὴ, XXXVII 1· XXXVIII 1-2· XLI 2.  
 φυλαί: XLI 2· Ἀποσπ. 3-5· VIII 1, 3-4· XXI 2, 6· κατὰ φυλάς ἢ  
 εἰς ἐκάστης τῆς φ., XXII 2· XXIX 5· XXXI 1· XLII 2-3·  
 XLVIII 1· LVI 3· LXIII 1, 4· ἐκ τῆς φ. δλης, LXII 1—φυ-  
 λῆται, XXXI 1· XLII 2-3· LXI 3.  
 Φυλοδασίλεις, VIII 3· XLI 2· LVII 4.

## Χ

χειροτονεῖν, XXXIV 3· XLII 2· XLIII 1· XLVII 2· XLIX 2· LIV  
 3· LVI 4· LXI—χειροτονητός, LIV 3· LV 2.  
 χειροτοσία: XXX 4· εἰς ἐκκλ., XXXIV 1· XLI 3· XLIV 3· LXI 1.  
 χορηγεῖν, LVI 3· χορηγός, LIV 8· LVI 3·  
 χρηματίζεσθαι, XLIII 3, 4-6· χρηματισταί, XXX 5

## Ψ

ψάλτριά, L 2.  
 ψευδογραφῆς LIX 3.  
 ψευδοκλητείας LIX.  
 ψευδομαρτυρία, (ψ. εἰς. Ἀρείου Πάγου) L 2.  
 ψηφίζεσθαι, LXVII 2, 4.  
 ψήφισμα, XXIX XXXIV 3· XL 2· XLI 2, LIV 3· LXVI 2· και LXIX 2.

## Ω

Ὠρεός (Εὐβοίας), XXXIII 1.

# ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ

ΠΛΑΤΩΝ  
ΣΟΦΙΣΤΗΣ

είσαγωγή, μετάφραση, σχόλια

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΛΗΝΟΣ

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ

ΙΠΠΗΣ-ΝΕΦΕΛΕΣ

είσαγωγή, μετάφραση, σχόλια

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΡΝΑΛΗΣ

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ

προλεγόμενα ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΡΔΑΤΟΣ

ΜΗΔΕΙΑ-ΚΥΚΛΩΨ-ΆΛΚΗΣΤΙΣ

είσαγωγή, μετάφραση, σχόλια

ΠΑΝΑΓΗΣ ΛΕΚΑΤΣΑΣ

**ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ**

**κορινθιακά**

είσαγωγή, μετάφραση, σχόλια

**ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΡΔΑΤΟΣ**

**ΠΛΑΤΩΝ (τόμος Α)**

**πολιτεία (τόμος Β)**

πρόλογος **ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ**

είσαγωγή, μετάφραση, σχόλια

**ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΡΥΠΑΡΗΣ**

**ΣΟΦΟΚΛΗΣ**

**ἀντιγόνη-ήλέκτρα-αΐας**

είσαγωγή, μετάφραση, σχόλια

**Κ. ΜΑΝΟΣ, Κ. ΤΑΜΒΑΚΗΣ**

**ΖΗΣΙΜΟΣ ΣΙΔΕΡΗΣ**

**ΑΙΣΧΥΛΟΣ**  
**χοηφόροι-εὐμενίδες**  
εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια  
**ΕΡΡ. ΧΑΤΖΗΑΝΕΣΤΗΣ**

**ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ**  
**λακωνικά**

εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια  
**ΚΩΣΤΑΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ**

**ΟΜΗΡΟΣ** (τόμος Α)  
**ὄδύσσεια** (τόμος Β)  
προλεγόμενα στό ὀμηρικό ζήτημα  
**ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΡΔΑΤΟΣ**  
εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια  
**ΖΗΣΙΜΟΣ ΣΙΔΕΡΗΣ**

**ΠΛΑΤΩΝ**

**φαίδων - πρωταγόρας**

είσαγωγή, μετάφραση, σχόλια

**ΕΥ. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ**

**Β. ΤΑΤΑΚΗΣ**

**ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ**

ήρακλειίδα

ιφιγένεια ἐν αὐλίδι

ιφιγένεια ἐν ταύροις

είσαγωγή, μετάφραση, σχόλια

**Π. ΛΕΚΑΤΣΑΣ, Θ. ΣΤΑΥΡΟΥ**

**ΠΛΑΤΩΝ**

**συμπόσιο - κριτίας**

είσαγωγή, μετάφραση, σχόλια

**Β. ΔΕΔΟΥΣΗΣ, Γ. ΚΟΡΔΑΤΟΣ**

**ΣΟΦΟΚΛΗΣ**  
**οιδίπους τύραννος**  
**οιδίπους ἐπί κολωνῶ**  
εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια  
**Γ. ΘΕΜΕΛΗΣ, Κ. ΘΡΑΚΙΩΤΗΣ**